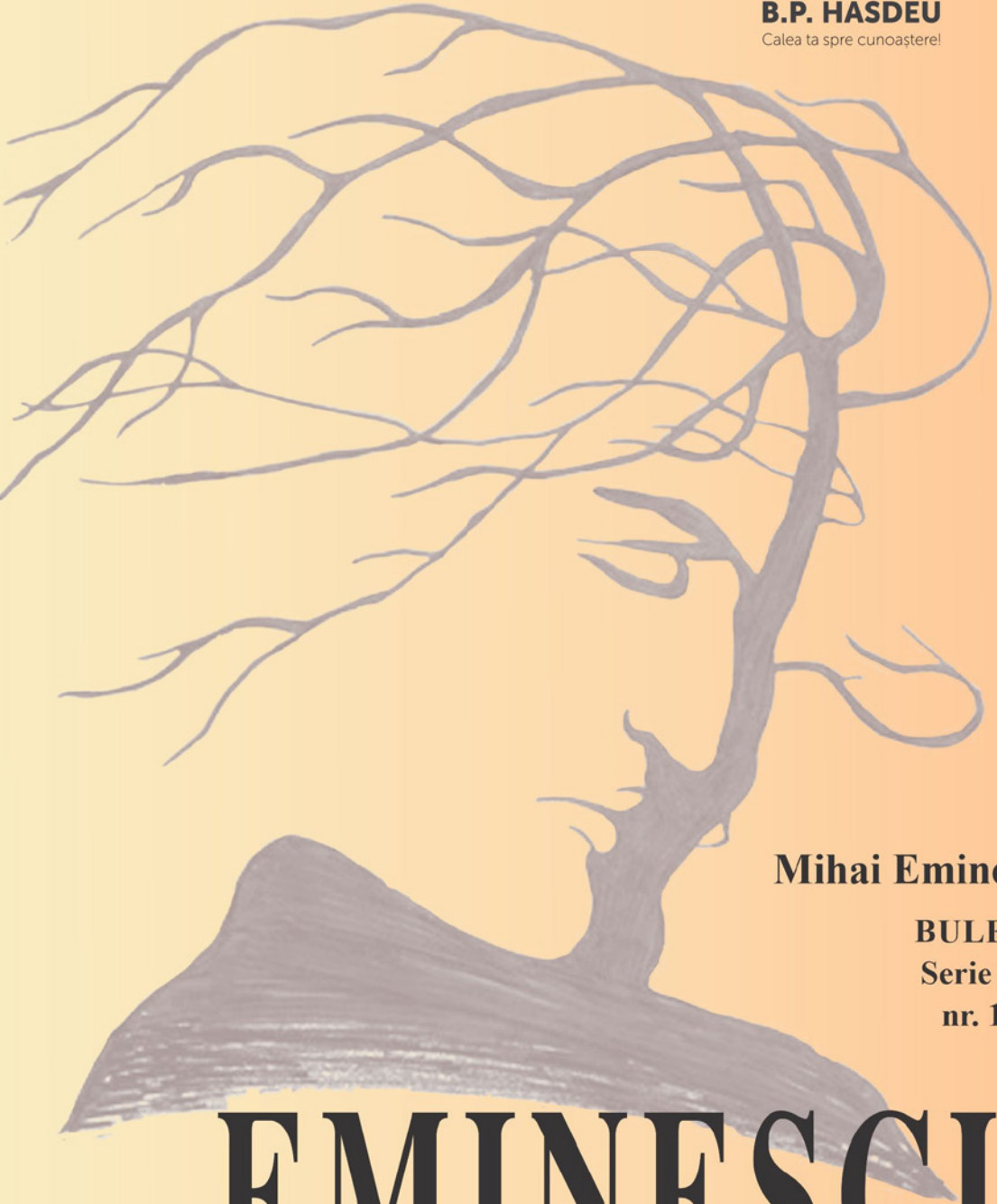

Centrul Academic Internațional *Mihai Eminescu*

**BIBLIOTECA
MUNICIPALĂ
B.P. HASDEU**

Calea ta spre cunoaștere!

Mihai Eminescu

BULETIN

Serie nouă

nr. 1 (23)

2023

EMINESCU

MIHAI EMINESCU

Buletin de cercetări eminescologice,
valorificare și promovare a operei
și personalității lui Mihai Eminescu

SERIE NOUĂ
Nr. 1 (23) 2023

CHIȘINĂU
2023

Editat de:

Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”
Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”

Director onorific: Acad. Mihai Cimpoi

Director executiv: Elena Dabija

Consiliul științific: acad. Eugen Simion, acad. Theodor Codreanu, prof. Tudor Nedelcea, acad. Kopi Kyçyku (Albania), prof. Gisèle Vanhese (Italia), prof. Giuseppe Manitta (Italia), prof. Jean-Louis Courriol (Franța), Xu Wende (China), prof. Nicolae Georgescu, prof. Adrian Dinu Rachieru, prof. Florian Copcea, acad. prof. Theodor Damian (SUA), prof. Daniel Corbu, prof. Serghei Luckanin (Ucraina), Dmitrii Karalis (Rusia), prof. Dumitru Copilu Copillin, prof. Mihai Stan, prof. Săluc Horvat, prof. Constantin Cubleşan, prof. Mircea Popa, Daniel Verejanu, dr. Miroslava Luchiancova-Metleava, Cassian Maria Spiridon, prof. Bogdan Crețu, Mircea Radu Iacoban, prof. Diana Câmpan, Ion Filipciuc, Lucian Vasiliu, Valentin Coșoreanu, prof. Monica Spiridon, Cristiana Crăciun, Ioan Păvăl, Mihai Chiriac, dr. Catinca Agache (Germania).

Colegiul redacțional: dr. Mariana Harjevschi, dr. Lidia Kulikovski, Elena Dabija, Ștefan Sofronovici, Ivan Pilchin, Traian Vasilcău, dr. Emilia Stajila.

Redactor-coordonator: Ștefan Sofronovici (Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”)

Responsabil de ediție: Vera Sîrbu (Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”)

Pregătire pentru tipar: Ivan Pilchin (Secția Activitate editorială, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”)

Redactor-bibliograf: Claudia Tricolici (Secția Studii și cercetări, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”)

Tehnoredactare: Octavian Tverdohleb (Secția Activitate editorială, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”)

*** Referințele bibliografice din materialele numărului sunt prezentate în redacția autorilor.**

Revista este editată cu suportul financiar al Primăriei Municipiului Chișinău, sub egida Direcției generale cultură și patrimoniu cultural a Consiliului municipal Chișinău.

Aprobat de Consiliul științific-editorial al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, proces-verbal nr. 3 din 17 decembrie 2024.

În acest număr al *Buletinului Mihai Eminescu* au fost incluse unele comunicări de la Congresul Mondial al Eminescologilor, ediția a XII-a, cu genericul *Eminescu, Homo Sapiens* (Chișinău, 31 august – 1 septembrie 2023).

Prima serie a *Buletinului* a apărut la Cernăuți în anii 1930-1944 sub redacția lui Leca Morariu. Actuala serie apare la Chișinău din 15 iunie 1990 sub redacția acad. Mihai Cimpoi.

CUPRINS

STUDII ȘI CERCETĂRI

Mihai CIMPOI

Cercetările eminescologice în contextul
interrelațiilor culturale europene. 7

Ioan-Aurel POP

Eugeniu Coșeriu despre locul limbii române vechi
între limbile romanice. 12

Ion TIGHINEANU

În veci să ne aparțină limba noastră cea română! 18

Valeriu MATEI

Bătălia pentru legiferarea limbii române și a
alfabetului latin în Basarabia (1986 - 1989) 20

Theodor CODREANU

Eugen Simion și literatura basarabeană 39

Gheorghe PĂUN

Urmuz și Eminescu 50

Pompiliu CRĂCIUNESCU

Eminescu și „paradoxul viu” 60

Adrian Dinu RACHIERU

Noi și „problema Eminescu” 67

Tudor NEDELCEA

Chestiunea Dunării – chestiune europeană. 84

Lucia OLARU-NENATI

Ștefan cel Mare – noumen eminescian 99

Simona MODREANU

Flaubert, Eminescu, ritmuri ternare. 107

Dumitru COPILU-COPILLIN

Eminescu – valoare universală,
întrupată artistic în simboluri naționale. 119

Florian COPCEA

Eminescu – valoare europeană și universală 131

Emil STĂNESCU

De la Socrate la Eminescu sau Daimonul sapient al limbajului 139

Ionel NOVAC

Mihai Eminescu la „Federațiunea” 156

Mihail-Nicolae STANCA

Aspecte greu de tâlcut din opera eminesciană 165

Miroslava METLEAEVA

Timp, spațiu, mișcare în „Luceafărul” eminescian 192

Titi DAMIAN

Nobletea limbii române în plăsmuire eminesciană. 196

Emilia STAJILA

Ion Barbu și Mihai Eminescu sau *homo sapiens*
în calea către transcendență 208

Liviu CHISCOP

Mihai Eminescu. Odă (în metru antic) –
O interpretare psihanalitică – 211

Mihail STANCIU

Antim Ivireanul, Mihail Eminescu și „Rugul aprins” –
mărturisitori de foc ai adevărului în cultura română 257

Ecaterina CHIFU

Pledoarie ca poemul „Luceafărul”
să intre în patrimoniul UNESCO 284

Eliza BOTEZATU

Eminescu–ieri, azi, totdeauna 292

Traian VASILCĂU

Gânduri despre Voievod 294

Mihai POPESCU

Eminescu de la *ars amandi* la *ars moriendi* 297

Mihai CORNACI

Frații Bielig, primii fotografi din Botoșani ai lui
Mihai Eminescu și ai familiei sale 302

Maria-Izabela MOTROIU

„Eminescu universalul”, adus acasă la el,
la „Casa de Cultură Eminescu”, Bezdead, România 311

Vasile BARDAN

Homo Sapiens – de la Hyperion la Omul – Fantă 315

Victor TELEUCĂ

Cuvânt despre Mihai Eminescu 320

George MOTROC în dialog cu acad. Mihai CIMPOI

Un areopag al eminescologilor 331

IN MEMORIAM: ACAD. EUGEN SIMION – 90 DE ANI DE LA NAȘTERE

Sanctificare și sacrificare:
dialog Mihai Cimpoi cu Eugen Simion 337

Nicolae DABIJA

Un academician, care e el însuși o academie 345

EMINESCIANA: VITRALIU EDITORIAL, RECENZII

Mihai CIMPOI

Ziaristul Eminescu și iubirea de adevăr 347

Tudor NEDELCEA

De ziua limbii române – regal științific și cultural 350

Ion HADÂRCĂ

Mihai și Veronica : mirii nemuririi 353

EVENIMENTE MAJORE LA CAIME

Traian VASILCĂU

Acasă, la Mihai Eminescu 356

Ștefan SOFRONOVICI, Elena DABIJA

Eminescu al anului 2023 360

Traian VASILCĂU

Prin poezie făptuim Unirea!.....365

POEZII DEDICATE POETULUI NAȚIONAL

Mihail-Nicolae STANCA367

Traian VASILCĂU373

Ștefan SOFRONOVICI.....377

**CONCURSUL EPIGRAMIȘTILOR DEDICAT CREAȚIEI
EMINESCIENE**

Rezultatele concursului de epigramă dedicat
creației eminesciene în cadrul ediției a XII-a
a Congresului Mondial al Eminescologilor
cu genericul „Eminescu, homo sapiens”382

CERCETĂRILE EMINESCOLOGICE ÎN CONTEXTUL INTERRELAȚIILOR CULTURALE EUROPENE

Academician Mihai CIMPOI

Un Eminescu al zilei de azi nu poate fi conceput fără a fi raportat la hegelianul *Zeitgeist*, adică la spiritul timpului de azi: trăim, pe de o parte un ceas fast al Unului multiplu, sub semnul căruia Noica, cel care ne îndeamnă statornic să-l cunoaștem mai bine pe Eminescu noi înșine și să-l facem mai bine cunoscut lumii, un ceas al contactelor culturale rodnice, iar, pe de altă parte, un ceas sorocit parcă de teroarea istoriei (vorba lui Mircea Eliade) al ieșirii shakespeariene a lumii din țâțâni, și al relativizării valorilor, al răsturnării lor, în opinia lui Max Scheler, „cu susul în jos”.

Europenizarea noastră și eminescianizarea viziunii noastre asupra Europei prin reprezentarea *ideii europene și eternei păci* (iată, acum, grav tulburată) de către autorul poemului *Memento mori* a avut un punct de reactivare în anii '60 ai secolului al XX-lea, când Nichita Stănescu își fundamenta poetica sa pe *Odă (în metru antic)*, *Glossă*, *Kamadeva*, *Luceafărul*, pe însuși conceptul de Eminescu și pe limba lui, îi văzută ca patria, țara sa (*Fiziologia poeziei*, București, 1990), când Marin Sorescu scria *Teoria sferelor de influență* în care, referindu-se la *Fata în grădina de aur*, spunea că „Eminescu a dovedit virtuți de mare poet, îndepărtându-se însă de spiritul basmului de până la *Luceafărul*, a dovedit că e geniu” (Marin Sorescu, *Opere, IV. Publicistică*, col. „Opere fundamentale”, București, 2005, p. 23), când Adrian Păunescu punea problema restituirii publice a *Doinei*, când Grigore Vieru lansa, în înstrăinata Basarabie, un reîntemeietor de identitate românească *Legământ* cu Eminescu, când reapăreau fundamentalele studii ale lui Ibrăileanu, Călinescu, Vladimir Streinu, Vianu, când continua ediția Perpessicius și începeau să apară studiile lui Eugen Simion, I. Negoitescu, Z. Dumitrescu-Buşulenga, în străinătate se desfundeau în pădurea eminescologică noi căi de acces: Rosa del Conte prin *Eminescu o*

del' Assoluto (Eminescu sau despre Absolut), Alain Guillermou – *La genèse intérieure des poésies d'Eminescu*, 1963 (*Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu*).

După ce face mai multe călătorii în România, la Adamclisi, Constanța, Brașov, pentru a studia trofee romane, însușește singur limba română după o ediție de povești și de gramatică în italiană a lui C. Tagliavini, Alain Guillermou se pregătește pentru o teză despre influența franceză asupra nuvelei românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, obține nota 14 din 20 (excepțională, bineînțeles, la cunoscutul romanist și românist Mario Roques). Participă la cursurile universitare ale Catedrei Mihai Eminescu la Nisa, în 1943, unde mai participă și Eugen Ionescu și unde Alecsandri luase Premiul pentru *Cântecul gintei latine*. Se ocupă în timpul liber de studierea lui Eminescu, apoi după ce devine asistentul lui Jean Boutière la Catedra de română a Școlii de limbi orientale și la Institutul Național de Limbi și Civilizații Orientale și, continuând cu studiile românești de la Sorbona, își scrie și susține teza de doctor.

Adevărata revoluție copernicană pe care o săvârșește profesorul Guillermou este urmărirea „genezei interioare”, adică a nucleelor ideatice și a formelor expresivității în devenire, în procesul cristalizării și obținerii unor proiecții mitopo(i)etice canonice (în sensul lui Harold Bloom).

Studiul pornește de la prospectarea filonului „pesimist”, dar se nuanțează pe parcurs cu observații subtile privind o anumită solidarizare cu gândirea filosofică și poetică a secolului al XIX-lea (meditația asupra lui Dumnezeu, asupra omului, asupra sensului destinului uman). Orice pesimism fiind, în fond, un vitalism, pliindu-se pe temperamentul poetului, la Eminescu nu apare cu un caracter doctrinar, ci mai degrabă ca „un nihilism metafizic”, care în *Rugăciunea unui dac* are „o vehemență brutală”.

Nu bucuria de a iubi – și cu atât mai puțin apetitul sensual se disting, în discursul liric eminescian, ci dorința de comuniune; iubirea e dorită ca o mântuire, ca „mijlocul” de a-și conserva *identitatea*. Obsesia nebuniei agravează aprehensiunea eșecului; se conturează, astfel, un protest suprem asupra fragilității umane: „iubirea ar permite apropierea de divin, beneficiind, încă de aici, de un fel de introducere în eternitate” (*ibidem*, p. 583).

„Exigența extraordinar de ambițioasă”, stabilește analistul, aduce o constantă decepție, care îl face s-o apropie de folclorul românesc, de visul povestit de legenda *Miron și frumoasa fără corp*. Am putea da, propune Guillermou, acestei legende un subtitlu: „În căutarea absolutului”. Decizând să părăsească totul, să plece în lume în căutarea celei mai frumoase femei din lume, el o găsește într-adevăr, dar e insensibilă – nu are corp.

Poetul crede că vede în Veronica Micle sau în altă femeie iubirea absolută, dar rămâne cu certitudinea deprimantă că ea nu ține de *această* lume.

Interesantă e constatarea că Eminescu lărgeste cadrul romantic al formulelor „timpul fuge, totul se termină cu moartea, viața nu e decât un vis”. Prin privilegierea clipei prezente, prin transfigurarea neantului la care se gândește în noapte, care e o noapte eternă și în miezul meditației, oricât de schopenhaueriană ar fi ea, asupra scurgerii clipelor, găsim, ca în *Cu mâine zilele-ți adaogi*, evocarea gândului etern ca un refugiu și o speranță.

Realitatea a devenit o realitate ontologică; „mai mult, orice realitate în univers îi apare lui Eminescu ca *un vis al morții eterne*”.

Ce valoare filosofică trebuie să dăm acestei imagini magnifice?, se întreabă profesorul francez, găsind că răspunsul este greu de dat, mulțumindu-ne cu observația că, la poetul nostru, timpul, moartea, visul apar într-o legătură profundă...

Noțiunea de vis are un rol esențial în poezia eminesciană, meritând, după cum crede pe bună dreptate Guillermou, o monografie aparte. Realitatea ar fi asimilată, la poetul nostru, visului; universul întreg, cosmosul ar fi un vis. Visul cui? Eminescu ezită aici, sugerând că e visul neantului în *Scrisoarea I*, visul morții eterne în *Împărat și proletar*.

Dăm, în continuare, de o demonstrație argumentativă subtilă, invocându-se largul registru tematic de la Calderon la Maya hindușilor, trecând prin Shakespeare, literaturi întregi și religii antecedente și precursori care „au transmis lui Eminescu această revelație care, de fapt, nu e decât un vis” (*ibidem*, p. 590).

Eminescu caută un lucru stabil și robust pe care să se sprijine. În lipsa unui suport ce devine obiectiv din jur, și, mai ales, obiectul privilegiat – corpul și persoana care-l reprezintă? „Dacă totul nu e decât vis, ce devine eul?” (*ibidem*).

Alte aspecte paradoxale sunt distinse în existența a două naturi – a uneia grandioasă, inumană și ostilă și a alteia bonomă, familiară, măsurată cu ritmurile anotimpului. Eminescu e solidar cu aceasta din urmă, reprezentată de pădurea moldovenească, găsind un refugiu contra neliniștilor timpului, un sprijin prețios. Chiar dacă se opune efemerității omului, perenitatea ei nu e odioasă, nici insolentă, ci purtătoare de speranță.

Lucrarea se încheie cu aserțiunea că „dacă românii recunosc în autorul *Luceafărului* pe cel mai mare *poet român* e tocmai pentru faptul că a știut să exprime în mod remarcabil sufletul țării sale: „Sinteză personală, poezia lui e la fel sinteza a ceea ce s-ar putea numi spiritualitatea românească. Cu acest titlu, ea merită să fie cunoscută cu exactitate” (*ibidem*, p. 594).

Ca o carte de referință s-a impus în eminescologia de azi *Eminescu și abisul ontologic* (a Svetlanei Paleologu-Matta, prima ediție a apărut la Aarhus, în 1988), care pornește de la Dosen-ul lui Heidegger, ce semnifică „a fi aici, în această viață”, care este însă în conjuncție imediată cu totalitatea existenței. Atât pentru Heidegger, cât și pentru Eminescu, „gândirea ține de ființă, *gândirea este gândirea ființei*” (aici cităm după ed. a III, Timișoara, 2007, p. 30).

Prin grila heideggeriană sunt urmărite relațiile poetului cu natura, (ca unitate a *logos*-ului și *physis*-ului), erosul, angajant al întregii ființe, al tuturor straturilor acesteia, inclusiv cel primar, limbajul cu taina și ambiguitatea lui în calitate de existențial fundamental, *Luceafărul* care exprimă ființa umană ca cea „mai neliniștitoare” (precum spune Heidegger) în fața lipsei hotarului, temeliei (*Grund*-ului) și *abisului* (*Abgrund*) care se cascadează, tragicul, tragicul existent acolo unde o mare valoare devine principiul eșecului, a distrugerii ei, valorile gândite de Eminescu într-o „scară axiologică”.

Volumul lui Valentin Coșereanu și Christian W. Schenk *Eminescu. Afinități lirice de tinerețe (1869-1874)*, apărut în prestigioasa colecție „Eminesciana” a editurii ieșene Junimea (2022), redeschide, în mod mai sistematizat, dosarul formării intelectuale și artistice a poetului nostru ce s-a produs sub semnul întâlnirii sale cu cultura germană și al întâlnirii cu cultura universală prin intermediul celei germane.

Nu se inventariază *izvoarele, fântânile*, precum le zicea Hasdeu, printr-un act de stabilire a unor coordonate tematice comune, ci se reconstituie procesul devenirii personalității lui printr-un impact cu poezii lumii, pe care autorii îl disting la trei nivele confluente: cel al influenței (catalitice), al afinităților electivă, cel de includere a textelor în laboratorul de lucru în vederea trecerii unor idei, motive, forme prin „pământul proaspăt al propriei ființe” (după cum se exprima însuși poetul) și cel al empatiei manifestate într-un anumit grad față de poezii „mărunți” (precum îi califică Zoe Dumitrescu-Bușulenga). Inventarul textelor copiate, prelucrate, traduse este impresionant, incluzând poezii din Norvegia, Italia, Spania, Persia, America, Franța, Anglia, Rusia, printre ei enumerându-se: Goethe, Heine, Firdousi, Hugo, Schiller.

În arealul cultural italian Eminescu va cunoaște o receptare dintre cele mai dinamice și revelatoare din punctul de vedere al rădăcinilor noastre genetice comune. La substanțialul studiu *Eminescu sau despre Absolut* din 1963 al Rosei del Conte, în care se demonstrează că poetul român este „omul afirmărilor vitale absolute, al deplinătății”, măcinat de destin și de

căutarea sensului existențial, pornit să-și proiecteze idealurile în infinit, s-au adăugat pe parcurs o amplă cercetare a laboratorului eminescian de către Marco Cugno (Nel laboratorio d'Eminescu, trad. rom., 2014), studiul comparat *Eminescu și Leopardi* al lui Giuseppe Manitta și câteva incursiuni analitice originale ale profesoarei Gisèle Vanhese în „*Luceafărul*” de Mihai Eminescu. *Portretul unei zeități întunecate* (2011; trad. rom. Iași, 2019), în care abordează mitul îngerului (silfului), așa cum apare la Hugo, Lamartine, Vigny și Eminescu (în ipostază angelică și demonică).

Autoarea consideră că profunzimea intimă și ontologică a ciclului *Luceafărului* se datorează epifaniilor portretului masculin. Poetul este un „Fiu al Noptii”, Zburătorul apărând din ungherele cele mai obscure ale inconștientului colectiv și asociindu-și figurile „minore” ale lui „Cupidon”, „Kamadeva”, „Sylful”.

O realizare importantă în domeniul eminescologiei este cartea profesorului Pompiliu Crăciunescu *Eminescu. Paradisul infernal și cosmologia*, distinsă cu premiul „Titu Maiorescu” al Academiei Române, care se datorează, conform mărturiei autorului, unei afinități solare cu Basarab Nicolescu, președinte-fondator al Centrului Internațional de Cercetări și Studii Transdisciplinare (CIRET).

Meritul fundamental al exegetului constă într-o coborâre uimitoare în noologia abisală, în universul poetului, iar, pe de alta, în chiar inefabila regiune a gândirii eminesciene, raportată la gândirea modernă a secolului al XX-lea.

Precum remarcă și Basarab Nicolescu, ni se propune o introducere într-un veritabil laborator, unde putem vedea funcționând subconștientul (sau mai exact spus) supraconștientul lui Eminescu.

Poetul nostru înalță cu ușurință edificiul mitopo(i)eticii sale prin continuumuri imaginare în care surprinde Vidul, Golul, Abisul, Nimicul, Neantul, Haosmosul (Haosul și Cosmosul în unitate).

Acad. Mihai Cimpoi

Comunicare ținută în cadrul ședinței comune a Academiei de Științe a Moldovei și Academiei Române din 8 mai 2024, consacrată integrării europene a științei academice românești

EUGENIU COȘERIU DESPRE LOCUL LIMBII ROMÂNE VECHI ÎNTRE LIMBILE ROMANICE

(Discurs ținut în cadrul ședinței comune a Academiei Române și a Academiei de Științe a Moldovei, 31 August 2023 – Ziua Limbii Române).

Academician Ioan-Aurel POP, Președintele Academiei Române

Eugeniu Coșeriu sau Eugenio Coseriu (1921-2002), membru de onoare al Academiei Române, a fost unul dintre cei mai mari lingviști ai secolului al XX-lea pe plan mondial. Este fondatorul primei școli lingvistice din America de Sud și al Școlii lingvistice de la Tübingen, considerat părintele a ceea ce azi se numește lingvistica integrală. A făcut liceul la Bălți și studiile superioare la universitățile din Iași, Roma și Milano. A predat la Universitatea Republicii Uruguay din Montevideo, a fost profesor-invitat și la Universitatea din Bonn, iar

apoi, până la sfârșitul vieții, a fost profesor la Universitatea din Tübingen. A fost Doctor Honoris Causa a aproape 50 de universități din întreaga lume.

Eugeniu Coșeriu a rămas în plan universal ca un teoretician al lingvisticii, interpretate în cheie modernă și mai puțin ca un specialist în domeniul limbii române. Și totuși, obligat de regimurile comuniste să trăiască și să se afirme profesional în afara spațiului românesc, nu a lăsat niciodată complet deoparte studiul limbii sale materne. În peregrinările sale prin Occident și America Latină, savantul s-a lovit de multe ori de prejudecățile, de clișeele, de erorile privind interpretarea limbii române. I-a fost dat să vadă, la unele universități, plasarea românei la catedrele de limbi slave, fapt datorat ignoranței și politicii deopotrivă. Unor decidenți universitari le venea greu să creadă că românii, așezați geografic într-o „mare slavă”, ar putea să fie altceva decât tot un fel de slavi. Pe de altă parte, propaganda sovietică lucrase intens, mai ales după Al Doilea Război Mondial. Fusese un timp, în anii proletcultismului și ai dictaturii proletariatului, când trupele sovietice și consilierii sovietici decideau totul, când, chiar și în România, romanitatea românilor și latinitatea limbii erau obturate, ascunse, ignorate voit. În plus, după apariția „teoriei imigraționiste” la finele secolului al XVIII-lea (în principal prin Johann Christian von Engel), reluate cu un arsenal modern

la finele secolului al XIX-lea (în principal prin Eduard Robert Roesler), se impusese în unele cercuri științifice ideea că româna era „o limbă balcanică” nedefinită, amestecată, fără personalitate. Cea mai gravă acuză, care l-a marcat profund pe Eugeniu Coșeriu, a fost aceea că limba română „s-a latinizat” ori „re-latinizat” abia în Epoca Modernă, prin eforturile artificiale ale reprezentanților Școlii Ardelene și ale epigonilor lor etimologiști. Asemenea „susțineri” se mai aud și azi în anumite medii intelectuale ungare și austriece politizate, ceea ce înseamnă că ideile de acest fel, în ciuda evidenței, au făcut carieră. De aceea, lingvistul român a elaborat între anii 1975-1980 o serie de studii despre istoria cunoașterii limbii române în Occident în secolele al XVI-lea, al XVII-lea și chiar al XVIII-lea, dar înainte de afirmarea curentului iluminist al Școlii Ardelene.

Pe fondul acestor idei strănii – cele mai multe cu rădăcini politice – Eugeniu Coșeriu a dovedit că au existat învățați care au inclus româna între limbile romanice încă din secolul al XVI-lea. Unul dintre aceștia a fost Gilbert Genebrard, cu numele latinizat *Genebrardus* sau *Genibrardus* (cca. 1537-1597). Acest călugăr benedictin din Auvergne, ajuns profesor la College Royal din Paris și mare erudit, în cartea sa *Cosmographia*, dedicată originii și diversității limbilor (publicată în 1580), avea să constate: „Ebraica este limba originară a omenirii”, iar „latina este matricea italieinei, românei, francezei și spaniolei” (*Latina Italicae, Valachicae, Gallicae & Hispanicae*) (1). El trebuie să fi deținut informațiile despre limba română din lucrările unor umaniști italieni și din cosmografiile de epocă; chiar și așa, Genebrand conferă un nou sens, prin enumerarea pe care o face, informațiilor respective (2).

Andrés de Poza sau, în grafia epocii sale, Poça (cca. 1530-1595), avocat din Bilbao, profesor de navigație la San Sebastian, în lucrarea sa „Despre antica limbă, populațiile și diviziunile teritoriale ale Spaniilor ...” (*De la antigua lengua, poblaciones, y comarcas de las Españas ...*), Bilbao, 1587, scrie: „Din limba latină au rezultat limbile naționale care acum se folosesc în Italia, Spania, Franța și Țara Românească” (*De la lengua latina han resultado las generales che agora se usan en Italia, España, Francia y Vvalachia*) (3). După textul spaniol, în lucrarea lui Poza urmează un fel de rezumat în latină, unde se spune că romanii și-au impus limba lor în întreg cuprinsul Imperiului, cu excepția Greciei și a Cantabriei: „Astfel valahii, ziși așa de la comandantul militar Flaccus, avându-i acum la miazănoapte pe ruteni și Dunărea la miazăzi, păstrează până acum evidente mărturii ale limbii latine, deși așa de schimbată, încât cu dificultate un italic l-ar înțelege pe un valah” (*Sic*

Vvalacchi a Flacco Romani exercit[us] duce sic dicti nunc Rutheniam habent[es] a Septentrione et Danubium a Meridie, Latinae adhuc linguae vestigia habent manifesta etsi tam immutata ut cum difficultate Italus Vvalacchum intelligat) (4).

La ambii autori de mai sus, româna apare ca limbă romanică de sine stătătoare, alături de italiană, spaniolă și franceză și nu doar ca o formă a românei, care să poată fi explicată prin alta. Sunt primele texte cunoscute în care i se recunoaște românei această poziție. Româna este plasată de Poza între „limbile naționale” sau principale (*lingua general*) și nu între cele derivate (locale). Originea latină a românei, ca și asemănarea cu italiana erau demult cunoscute autorilor italieni, umaniștilor din Peninsula, dar, tot datorită lor, româna apărea și ca o formă aberantă a italienei (5).

Elvețianul Conrad Gesner (1516-1565), în lucrarea sa „Mithridates. Despre diferențele dintre limbi...” (*Mithridates. De differentiis linguarum...*), afirmă că doar trei limbi romanice sunt de sine stătătoare, anume *Italica*, *Hispanica* și *Gallica* (adică italiana, spaniola și franceza). Despre română spune că „este tot grai romanic (după cum atestă Enea Silvio Piccolomini, devenit papa Pius al II-lea), dar în mare parte schimbat și greu inteligibil pentru un om italic” (*Valachis etiam Romanus est sermo (ut Aen. Pius refert), sed magna ex parte mutatus et homini Italico vix intelligibis*) (6). Prin urmare, la Gesner, româna este o limbă romanică, dar derivată din italiană și nu o limbă de sine stătătoare.

Abia francezul Claude Duret (1570-1611), în lucrarea apărută postum „Tezaurul istoriei limbilor...” (*Tresor de l'Histoire des Langues...*), traduce în franceză pasajul citat din Genebrard, plasând astfel și româna alături de italiană, spaniolă și franceză (7).

Sunt apoi amintiți alți autori de după 1600, care plasează româna între limbile romanice, alături de italiană, spaniolă, franceză etc.: germanul Martin Opitz (1597-1639), care zice chiar că româna este mai apropiată de latină decât italiana, franceza și spaniola (8); englezul Stephen Skinner (1623-1667), care afirmă că din „mama latină” (*matrix Latina*) derivau „italiana, spaniola, franceza și româna” (9); suedezul Georg Stiernhielm (1598-1672), susținător și el al plasării românei printre limbile romanice (10); Georgius-Caspar Kirchmajer 1635-1700), care se inspiră de la Stiernhielm (11); germanul Andreas Müller alias Lüdeken (1630-1694), care, în culegerea sa de variante ale „Tatălui nostru” (*Oratio orationum... = „Cuvântarea cuvântărilor...”*), include și româna între „mlădițele” sau „ficele” (*propagines*) latinei (12).

Pentru că lucrările lui Genebrard și Poza sunt timpurii și deschid orientarea – neatestată până atunci între lingviști – de așezare a limbii române între limbile romanice, autorul român se întreba care vor fi fost sursele lor (13). Pentru Genebrard, deși Pierre Sergent susținuse la 1543 că românii „foloseau limbajul roman”, izvoarele ar fi putut să fie umaniștii italieni și anumite cosmografii de epocă. La Poza, sursele de informație îi par lui Eugeniu Coșeriu și mai complexe. Dar, independent de aceste ipoteze, cei doi – Genebrard și Poza – sunt primii autori cunoscuți care, enumerând limbile romanice, stabilesc locul românei între aceste limbi. Iar faptul acesta a fost stabilit de Eugeniu Coșeriu.

Lingvistul român a mai făcut o îndreptare și o descoperire importantă, ignorată încă de mulți și legată de opera lui Andreas Müller. Textul „Tatălui nostru” românesc se află la acest autor printre versiunile latino-romanice, împreună cu cele în latină, franceză, italiană, friulană, retoromană, spaniolă, catalană, sardă, portugheză, și anume pe ultimul loc în această serie. Andreas Müller se situează printre autorii vest-europeni care recunosc și afirmă latinitatea românei în secolul al XVII-lea. El o face nu doar tacit, ci și direct. În clasificarea limbilor europene (fără să facă vreo deosebire între limbile naționale și dialecte), el distinge o grupă romanică („Latina și mlădițele sau fiicele descendente din ea” = *Latina ejusque propagines aut filiae descendentes*): „latina, franceza, italiana, friulana, retoromana, spaniola, catalana (14), sarda (15), portugheza, basca, provensala și româna” (*Latina, Gallica, Italica, Forojuliana, Rhaetica, Hispanica, Sardica ut in oppidis, Sardica ut in pagis, Lusitanica, Bascajna, Berriensis și Valachica*) (16). Basca e pusă aici greșit, probabil din rațiuni geografice (17). De altminteri, Müller mai face o eroare, perpetuată, în anumite medii până azi: are două versiuni românești de „Tatăl nostru” (una preluată dintr-o sursă, iar cealaltă din alta), iar pe a doua o numește velșă (din Wales, din Insulele Britanice). Este clar că autorul nu cunoștea nici româna și nici velșa și că va fi notat pentru al doilea text prescurtarea Wal., care provenea de la Wallica (adică versiunea velșă) și nu de la Wallachica (după cum a arătat, încă în 1980, Eugen Coșeriu, reactualizând îndreptarea făcută de Lorenzo Hervás încă din 1797). În ciuda acestor clarificări, mai sunt și azi autori care încearcă să ne convingă, în mod aberant, că velșii vorbeau/ vorbesc românește.

O aberație, legată de limba sa maternă, care l-a marcat profund pe Eugeniu Coșeriu a fost inventarea „limbii moldovenești”. În calitate de om de știință, Eugeniu Coșeriu nu a putut să nu susțină unitatea limbii române. Referindu-se la practicile de „purificare lingvistică” la care au recurs

autoritățile de la Chișinău, promovând ideea existenței unei limbi moldovenești, autorul nostru, în cadrul conferinței „Unitatea limbii române – cu privire specială la Basarabia și Bucovina”, a spus următoarele: „A promova sub orice formă o limbă moldovenească, deosebită de limba română, este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică. Din punct de vedere istoric și practic este o absurditate, o utopie și din punct de vedere politic e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și deci un act de genocid etnico-cultural”. În comunicarea susținută la Congresul al V-lea al Filologilor Români (Iași-Chișinău, 6-9 iunie 1994) Eugen Coșeriu a făcut o prezentare generală a tipologiei limbilor romanice, oprindu-se asupra locului limbii române printre limbile romanice și stării actuale a dialectului dacoromân. Într-o altă comunicare, prezentată la sesiunea științifică „Limba română și varietățile ei locale” (București, 31 octombrie 1994), lingvistul avea să sublinieze apăsător: „Limbă a culturii și limbă de stat este limba română pentru întreg spațiul carpato-danubiano-nistrean, adevăr care nu poate submina independența Republicii Moldova ca stat, tot așa cum nu subminează independența Australiei, a Canadei sau a Statelor Unite ale Americii recunoașterea limbii engleze ca limbă oficială, de stat, a acestor țări”. De asemenea, Eugeniu Coșeriu le-a amintit oponentilor săi că „granițele politice nu au coincis și nici nu pot coincide cu cele lingvistice”.

Cel care scria versuri în română, proză în italiană și studii de lingvistică în spaniolă, franceză și germană, cel care a elaborat „Lecții de lingvistică generală”, cel care și-a iubit mereu țara și limba, a devenit și un istoric al limbii române. El a reușit să spulbere cu dovezi zdrobitoare aserțiunea privind latinizarea sau relatinizarea limbii române în Epoca Modernă, mai ales în secolul al XVIII-lea, în urma acțiunii Școlii Ardelene. De asemenea, prin mărturiile privitoare la plasarea limbii române între limbile romanice de către lumea savantă europeană, încă din secolul al XVI-lea, devin caduce toate încercările de catalogare a limbii române ca „limbă balcanică”, începute încă din perioada mișcării de emancipare națională a românilor din Transilvania. Savantul Eugen Coșeriu a jucat un rol decisiv și în semnalarea vechilor variante ale rugăciunii „Tatăl nostru” în românește, unele dintre ele scrise, încă din secolele modernității timpurii, cu litere latine. Cu astfel de contribuții, basarabeanul și europeanul Eugen Coșeriu se înscrie în rândul celor mai mari lingviști români din toate timpurile.

BIBLIOGRAFIE

1. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 11-12.
2. *Ibidem*, p. 17.
3. Andrés de Poça, *De la antigua lengua, poblaciones, y comarcas de las Españas, en que de paso se tocan algunas cosas de la Cantabria*, Bilbao, 1587, fol. 13, apud A. Armbruster, *op. cit.*, p. 137, nota 173. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 12 sqq.
4. Vasile Bogrea, *Mențiuni umaniste despre noi*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, I, 1921-1922, p. 363. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 137. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 13.
5. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 14.
6. Conrad Gesner, *Mithridates. De differentiis linguarum tum veterum que hodie apud diversas nationes in toto orbe terrarum in usu sunt*, Zürich, 1555, p. 57v. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 14. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 106, nota 79.
7. Claude Duret, *Tresor de l'Histoire des Langues de cest Univers...*, Cologne, 1613, p. 269. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 15.
8. Martin Opitz, *Zlatna, oder von Ruhe des Gemüths*, Leignitz, 1623. M. Opitz, *Teutsche Poemata*, ediție de G. Witkowski, Halle a. S., 1902, p. V, XLIII.
9. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 15.
10. Georg Stiernhielm, D. N. Jesu Christi SS. *Evangelia ab Ulfila Gothorum in Moesia Episcopo... ex Graeco Gothicè translata...*, Stockholm, 1671. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 15, p. 26, notele 28 și 29.
11. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 15-16.
12. Thomas Lüdeken, *Oratio orationum, SS. Orationis Dominicae Versiones praeter Authenticam ferè Centum*, Berlin, 1680, p. 3.
13. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 17-18.
14. „Sarda ca la orașe”.
15. „Sarda ca la sate”.
16. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 16, 26-27, notele 31-32.
17. La p. 38 a lucrării sale, Müller alias Lüdeken reproduce un „Tatăl nostru” românesc numit în mod corect „valah” (*Valachica versio*), pentru a prelua însă și textul românesc al aceleiași rugăciuni de la Stiernhielm, numit, în mod inexplicabil, „velș” (*Wallica versio*). Vezi E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 16. Totuși, o anumită explicație s-ar putea încerca: Andreas Müller – destul de superficial în unele demersuri ale sale – a confundat forma *Wallica* („Velșă”) cu *Wallachica* („Valahă”), uitând că, în aceeași lucrare, un „Tatăl nostru” românesc era deja inclus. Mulți autori au perpetuat eroarea aceasta până astăzi, deși Lorenzo Hervás a îndreptat-o la 1797 (E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 27, nota 32). Încă, în România, pornind de la această eroare, se mai scrie că româna este identică ori foarte asemănătoare cu limba velșă.

ÎN VECI SĂ NE APARTINĂ LIMBA NOASTRĂ CEA ROMÂNĂ!

(Discurs ținut în cadrul ședinței comune a Academiei Române și a Academiei de Științe a Moldovei, 31 August 2023 – Ziua Limbii Române).

*Academician Ion TIGHINEANU,
Președintele Academiei de Științe a Moldovei*

Planul de acțiuni, aprobat pe 4 aprilie 2023 în ședința Prezidiului Academiei de Științe a Moldovei și Biroului Prezidiului Academiei Române, prevede organizarea de comun acord a mai multor activități. În opinia mea, cu o semnificație simbolică și emblematică aparte sunt, totuși, ședința festivă comună a Academiei Române și Academiei de Științe a Moldovei din 31 august, dedicată Sărbătorii Naționale „Limba Română” și Congresului Mondial al Eminescologilor, ajuns anul curent la cea de-a XII-a ediție. Această ședință este organizată într-un spațiu virtual unic, cu participarea experților de pe ambele maluri ale Prutului și din diaspora, dar și în format

fizic – în Aula Academiei Române și Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei, la Chișinău fiind prezentă și o delegație oficială a Academiei Române: Acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române; acad. Mircea Martin; Acad. Gheorghe Păun, membru de onoare al AȘM; prof. dr. Viorel Vizureanu, decanul Facultății de Filozofie a Universității din București, directorul Institutului de Filozofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române.

„Limba noastră-i o comoară”, spunea poetul Alexie Mateevici, autorul versurilor imnului Republicii Moldova. Prin limbă ne păstrăm cultura, tradițiile, istoria și credința. „Nu mă pot îndoi de două lucruri: de existența lui Dumnezeu și de faptul că vorbim și noi românește; în rest, le cântăresc pe toate de două ori”, afirma Grigore Vieru. La 16 martie 2023, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat decizia prin care sintagma „limba română” se introduce în toate actele legislative, inclusiv în Constituție, renunțându-se la formulările „limba moldovenească”, „limba de stat”, „limba oficială”, „limba noastră” etc. S-a instituit astfel un act juridic, de mult așteptat,

de confirmare a adevărului științific cu privire la denumirea limbii vorbite în Republica Moldova – limba română –, pentru care Academia de Științe a Moldovei a pledat permanent și insistent în declarații, apeluri, hotărâri, lecturi academice, congrese și conferințe științifice. Această hotărâre istorică este un act de recunoștință față de toți oamenii de știință și de cultură, scriitori, cadre didactice, doctoranzi, studenți, care au luptat pentru promovarea adevărului științific privind limba vorbită în spațiul basarabean și pentru a i se acorda statutul de limbă de stat. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova de adoptare a sintagmei „limba română” ca denumire a limbii oficiale în Republica Moldova a fost salutată de oamenii de bună credință de pe ambele maluri ale Prutului și din diasporă.

În cadrul prestigioasei reuniuni științifice din 31 august curent avem un bun prilej de a urmări momentele-cheie ale evoluției limbii române de la etapele timpurii în viziunea lui Eugeniu Coșeriu, despre care ne vor relata acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, și acad. Mircea Dumitru (în cazul traducerii *Criticii rațiunii pure* a lui Kant, de către Mihai Eminescu și considerată de Constantin Noica „eveniment important” în formarea limbajului filozofic), până la cele de azi, relevate de academicienii Gheorghe Chivu, Mihai Cimpoi, Gheorghe Ghidirim, profesorii Rodica Zafiu, Viorel Vizureanu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu și membrul corespondent Valeriu Matei. Vom putea urmări modul în care limba română a devenit o limbă – vorba lui Eminescu – ca „un fagure de miere”, capabilă de a se impune ca o limbă a unei culturi cu vocație europeană și universală, prin care putem intra în dialogul valoric continental și universal.

BĂTĂLIA PENTRU LEGIFERAREA LIMBII ROMÂNE ȘI A ALFABETULUI LATIN ÎN BASARABIA (1986 - 1989)

(Discurs ținut în cadrul ședinței comune a Academiei Române și a Academiei de Științe a Moldovei, 31 August 2023 – Ziua Limbii Române)

*Valeriu MATEI, membru de onoare al Academiei Române,
membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei*

REZUMAT

Articolul se referă la perioada 1986 - 1989 în istoria contemporană a Basarabiei (Republicii Moldova), aflată atunci în componența Imperiului sovietic, și abordează lupta intelectualității și a majorității populației pentru oficializarea limbii române și revenirea acesteia la alfabetul latin (interzis de puterea comunistă sovietică în ianuarie 1941). Autorul evidențiază patru etape ale acestei lupte, aducând pentru fiecare dintre acestea, multe date inedite, re-

feritoare la evenimentele la care a fost martor și participant.

Pentru mine e, deopotrivă, și simplu și greu să vorbesc despre bătălia, din anii 1986-1989, pentru legiferarea limbii române și a alfabetului latin în Basarabia: simplu, fiindcă am fost martor și participant la evenimentele din acei ani, devenite deja istorie, și, totodată greu, fiindcă o investigație istorică presupune distanțare și detașare, întru a le reda cu maximum de obiectivitate. Cu atât mai mult că fenomenul nu a fost abordat de istorici decât parțial, pentru perioade limitate de timp (1).

Iată de ce voi evidenția patru etape în istoria acelor ani - de la Congresul Scriitorilor din mai 1986 - până la 31 August 1989, ziua legiferării limbii române și a alfabetului latin, având ca teme evenimente de referință care au dus la amplificarea Mișcării Democratice de Renaștere și Eliberare Națională:

- perioada mai 1986, Congresul al VII-lea al Scriitorilor - 19-20 mai 1987, Adunarea Generală extraordinară a Scriitorilor; intervalul 20 mai 1987 - 27 mai 1988, zi în care scriitorii, întruniți într-o nouă Adunare Generală au exprimat vot de neîncredere întregii conduceri comuniste a RSSM;

- perioada iunie 1988 - decembrie 1988, perioadă de confruntări, încheiată cu adoptarea de către conducerea comunistă de la Chișinău a faimoaselor Teze prin care erau respinse revendicările democratice; și ultima etapă - decembrie 1988 - 31 August 1989 - perioada manifestărilor stradale de amploare, încheiată cu cea dintâi Mare Adunare Națională din 27 august 1989 și cu Sesiunea Sovietului Suprem al RSSM din 29 august - 1 septembrie 1989, care a aprobat deciziile de legiferare a limbii române și de revenire la alfabetul latin.

Cea dintâi etapă - din mai 1986 până în mai 1987 - e marcată de acumularea nemulțumirilor scriitorilor față de cele întâmplate la Congresul al VII-lea al breslei din mai 1986, eveniment de care mulți dintre scriitori își legaseră speranțele lor de democratizare a societății sau, cel puțin, a vieții literare. Uniunea Scriitorilor era un organism mort - unii o botezaseră *locul unde nu se întâmplă nimic* - fiind condusă de aproape douăzeci și doi de ani de unele și aceleași persoane: Pavel Boțu, în calitate de prim-secretar, Aureliu Busuioc, în calitate de secretar doi, Arhip Cibotaru, secretar și redactor-șef al revistei *Nistru*, și de echipele de scriitori favorizați de regim, unite în jurul acestora. Partidul unic conducea breasla, făcea ierarhii literare, acorda premii și distincții. Literatura și cultura, în general, erau pentru partidul unic încă o dovadă a statutului Moldovei sovietice de colonie comunistă „înfloritoare”, un ținut al vinurilor și fructelor, unde nu existau probleme de niciun fel și unde se cânta și se dansa mereu, dar, mai ales, în fața delegațiilor străine și a celor venite de la Moscova.

În realitate situația era tot mai dramatică: experiențele agricole au dus la distrugerea și otrăvirea solurilor și a apelor, tăierea necontrolată a pădurilor, a luncilor râurilor, secarea bălților, au provocat eroziuni masive, extinderea sărăturilor, dispariția a peste 1500 de râuri și râulețe, fenomenul deșertificării câmpurilor lua amploare, cultivarea intensă a tutunului și chimizarea excesivă au cauzat îmbolnăvirea a sute de mii de oameni și, mai ales, a zeci de mii de copii. Limba română - limba majorității populației - era izgonită din viața societății, subcultura de tip sovietic era stimulată pentru a înlătura tradițiile și obiceiurile moștenite din moși-strămoși, valorile culturale autentice erau marginalizate, iar istoria națională interzisă. Erau probleme și teme pe care mai mulți scriitori ar fi vrut să le ia în discuție la Congresul breslei. Însă conducerea comunistă și cea a Uniunii Scriitorilor au reușit, prin manevre de culise și intimidări, să organizeze un congres amorf, cu oratori aleși pe sprânceană și discursuri ticluite în birourile de la CC, de fapt, o demonstrație de forță a partidului unic și a executorilor docili ai acestuia din rândul vechii nomenclaturi comuniste scriitoricești.

Puținele voci care au încercat să pună în discuție probleme reale din societate și cultură, au fost acoperite de strigătele și replicile isterice ale veletarilor pregătiți la CC, care răstălmăceau orice spusă a oponenților puterii, astfel că sintagma *literatură excesiv ideologizată*, rostită critic de Serafim Saka, a devenit în gura Elizei Botezatu, exponentă a „pepinierii” comuniste de la Bălți, *literatură excesiv partinizată*, prilej de a sări în apărarea partidului comunist și a idolului Lenin.

La acest *congres al marilor decepții* a fost ales un nou consiliu, în care predominau vechii ștabi ai partidului unic și un secretariat în care, pe lângă eternii secretari - P. Boțu, A. Busuioc și A. Cibotaru - li s-a *făcut loc* și propagandistului de la CC al PCM Gh. Ciocoi și istericei apărătoare a partinității literaturii sovietice moldovenești E. Botezatu, adusă de la Bălți pe aripile vântului dirijat de P. P. Petric, secretarul pentru ideologie al CC al PCM.

Deși, în aparență, conducerea unor publicații literare a fost schimbată, în presa din RSSM, în 1986, n-a apărut niciun articol care să abordeze probleme reale din societate și care să nu fi fost pe placul autorităților comuniste. În RSSM și la Uniunea Scriitorilor era, în 1986, *o liniște de mormânt*.

Nici revolta unor tineri scriitori, muzicieni și artiști plastici, participanți la reuniunea de creație a tinerilor de la Ivancea, Orhei, în vara anului 1986, nu i-a deranjat pe cei ce conduceau uniunile profesionale de creație respective. Cele spuse de tinerii scriitori, muzicieni și artiști plastici în cadrul unei mese rotunde (după ce au părăsit reuniunea respectivă în semn de protest față de discursurile proletcultiste ale Elizei Botezatu, secretar al Uniunii Scriitorilor, Viaceslav Obuh, secretar al Uniunii Artiștilor Plastici și al stăpânului acestora - P. P. Petric, secretar al CC al PCM), au fost publicate trunchiat și denaturat în săptămânalul *Literatura și arta*.

Nemulțumirea creștea și în rândul unui grup de scriitori care nu erau membri ai partidului comunist (S. Saka, M. Cimpoi, L. Lari și subsemnatul) și care în toamna anului 1986 s-au întrunit pentru a discuta ce-i de făcut. Cercul s-a lărgit treptat (cu participarea lui A. Marinat, D. Matcovschi, I. Gheorghită, Iu. Grecov, E. Kondratov ș.a.), discuțiile purtate pornind de la necesitatea abordării unor probleme importante pentru societate: starea limbii materne, revenirea la alfabetul latin, distrugerea solurilor, a pădurilor și apelor, schimbarea stării de lucruri la Uniunea Scriitorilor, abolirea moștenirii bodiuliste și democratizarea societății.

Primele articole privind starea reală de lucruri din RSSM au apărut în ziarul *Literaturnaia gazeta* (*Gazeta literară*), publicație a Uniunii Scriitorilor din URSS, grație susținerii din partea a doi redactori: Capitolina Kojevnikova, care în anii 50 - 70 ai secolului trecut a activat în presa de la

Chișinău și a fost nevoită să plece din cauza unor conflicte cu conducerea comunistă de atunci, și Iurii Bughelskii, tânăr ziarist, coordonator al secției de publicistică. În decembrie 1986 apărea articolul lui Serafim Saka *Mecenați și imitatori*, despre politica de cadre, simularea *permanentei înfloriri* a economiei, starea jalnică a literaturii și culturii din RSSM, iar la 4 februarie 1987, în aceeași *Literaturnaia gazeta*, era publicat articolul lui Dumitru Matcovschi *Hoț în rezervație*, în care autorul vorbea despre exploatarea copiilor pe imensele plantații de tutun, despre foametea din anii 1946 - 1947 și despre cauzele subiective ale acesteia, despre felul cum autoritățile comuniste căutau *chiaburi* chiar și în anii de după foamete, despre seceta spirituală din RSSM, cadrele de conducere din cultură și derapajele de la ultimul Congres al scriitorilor din mai 1986.

Articolele în cauză au stârnit indignarea conducerii comuniste din RSSM, dar și a secretariatului Uniunii Scriitorilor, ales în mai 1986. Membrii secretariatului (P. Boțu, A. Busuioc, A. Cibotaru, E. Botezatu, A. Lupan, H. Corbu, K. Șiskan, I. C. Ciobanu, N. Dabija) au scris o scrisoare colectivă și, fiecare dintre ei, scrisori individuale (evidențiindu-se, prin limbajul agresiv-calomnios, A. Cibotaru, și, la polul opus - mai „toleranți” - I. C. Ciobanu și N. Dabija) către CC al PCUS și secretariatul Uniunii Scriitorilor din URSS, calificând articolele scriitorilor S. Saka și D. Matcovschi drept calomnioase și cerând aplicarea de măsuri de pedeapsă față de ziarul *Literaturnaia gazeta*. De la CC al PCUS scrisorile din Moldova au fost readresate secretariatului Uniunii Scriitorilor din URSS, unde au decis ca secretarul responsabil de literaturile naționale, criticul literar Iurii Surovțev, să le răspundă petiționarilor. Acesta din urmă l-a invitat pentru consultări pe fostul reprezentant al Uniunii Scriitorilor din Moldova la secretariatul Uniunii Scriitorilor din URSS, Nicolae Romanenco. Scrisorile au ajuns, în mai multe copii, înapoi la Chișinău, declanșând revolta în rândul scriitorilor. Se redactează o petiție prin care se cere convocarea unui nou congres scriitoricesc.

La 24 februarie 1987 Pavel Boțu, prim-secretar al Comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor, chestionat de autoritățile moscovite în procesul intentat lui V. Vâșcu, prim-vicepreședinte al Consiliului de miniștri din RSSM, se sinucide. Conducerea comunistă din RSSM și cea a Uniunii Scriitorilor de la Chișinău, deși cunoșteau cauzele reale ale sinuciderii lui P. Boțu (unul din secretarii promovați de P. Boțu era chiar turnătorul acestuia la KGB, informații care au stat la baza implicării primului secretar al Uniunii Scriitorilor în „procesul Vâșcu”), au încercat să dea vina pe scriitorii care publicaseră articole critice privind situația generală din RSSM și cea din cadrul breslei scriitoricești. Cât de cinic suna, în context, fraza lui

Aureliu Busuioc: *E vremea să ne păzim, să ne ocrotim unii pe alții*, din articolul *Pavel*, publicat în *Literatura și arta* la 26 februarie 1987.

Și după aceste evenimente, majoritatea publicațiilor de la Chișinău continuau să fie obediente regimului, chiar și *Literatura și arta* insera numeroase materiale dedicate împlinirii, la 16 mai 1987, a 175 de ani de la anexarea Moldovei dintre Prut și Nistru de către Imperiul Rus, prezentată de unii istorici-propagandiști ai regimului sovietic drept *act de unire* a Basarabiei cu Rusia.

Până la mijlocul lunii mai 1987 mai mult de jumătate dintre membrii Uniunii Scriitorilor din Moldova semnaseră petiția de convocare a unui nou Congres al scriitorilor, astfel că pentru 19 mai 1987 a fost convocată o Adunare Generală a Scriitorilor, dar, cu o zi înainte, vechea conducere a încercat să deturneze acest eveniment prin convocarea unei adunări de partid a Uniunii Scriitorilor, care trebuia să condamne *grupările* care au dus la convocarea Adunării Generale. În prezența reprezentanților puterii comuniste de la Chișinău, inițiatorii adunării de partid au suferit un eșec răsunător, majoritatea scriitorilor, membri de partid comunist, susținând dezideratele grupului de inițiativă pentru convocarea Adunării Generale. Adunarea Generală a Scriitorilor a început la ora 10.00, în ziua de 19 mai, și s-a încheiat spre dimineața zilei de 20 mai 1987. În cadrul acesteia, în debateri incendiare, în prezența secretarului Uniunii Scriitorilor din URSS Iurii Gribov și a secretarului pentru probleme de ideologie a CC al PCM, Nicolai F. Bondarciuc, și împotriva dorinței acestora, vechea conducere a Uniunii Scriitorilor din Moldova a fost demisă, doar doi dintre vechii secretari – I. C. Ciobanu și N. Dabija, care în cadrul Adunării Generale au susținut revendicările democratice, au supraviețuit. Se va *schimba la față*, începând cu luna mai 1987, și săptămânalul *Literatura și arta*.

În cadrul acestei Adunări Generale au fost formulate mai multe revendicări: oficializarea limbii române, revenirea la alfabetul latin și la istoria națională, exclusă din învățământul de toate nivelurile, abolirea cenzurii și libertatea presei, a radioului și televiziunii publice, protecția mediului ambiant ș.a. - susținute de majoritatea scriitorilor.

Era începutul unei noi etape în Mișcarea Democratică de Renaștere și Eliberare Națională din Basarabia, care va dura mai bine de un an de zile, până la o nouă Adunare Generală a Scriitorilor, cea din 27 mai 1988. Era începutul confruntării directe dintre scriitori și CC al PCM.

La 29 mai 1987 CC al PCM trece la atac, calificându-i pe scriitori, într-un articol de fond, nesemnat, în oficiosul CC al PCM *Sovietskaia Moldavia*, drept *cămile care se uită peste Prut, reziduuri încă nedistruse ale țărăniștilor și liberalilor români, demagogi străini de interesele poporului*. Atacurile devin

și mai virulente la plenara din iulie 1987 a CC al PCM, în cadrul căreia, atât primul secretar al CC al PCM S. K. Grossu, dar mai ales Aleksandr Jucenko, președintele Academiei de Științe a RSSM, Fiodor Angheli, directorul Agenției de Știri (ATEM), Stepan Lozan, președintele Companiei de Stat de Radioteleviziune, Dmitrii Zidu, ministrul învățământului, Vladimir Țaranov, istoric oficial al regimului, și Gheorghii Nechit, prim-secretar de partid la Taraclia, au lansat, în stil tipic stalinist, acuzații grave în adresa scriitorilor, cerând să se ia măsuri de pedepsire a acestora.

Scriitorii răspund prin articole argumentate, vizând starea de lucruri deplorabilă de la Academia de Științe (2), de la Radioteleviziune, iar Consiliul de Conducere al Uniunii Scriitorilor le răspunde punctual atacatorilor. La 23 iulie 1987, Consiliul Uniunii Scriitorilor îl exclude din rândurile breslei, pentru plagiat demonstrat, pe Vasile Stati, șef-adjunct al secției de propagandă al CC al PCM.

Pentru *a drege busuiocul*, la 28 iulie 1987, S. K. Grossu, prim-secretar al CC al PCM, se întâlnește cu scriitorii, cerându-le să-și revizuiască revendicările, dar scriitorii îl înfruntă și fiecare dintre părți rămâne pe pozițiile sale. Două zile mai târziu în presa comunistă de la Chișinău apare un nou articol de fond, tot anonim, *Democrația presupune o înaltă răspundere*, în care sunt atacați scriitorii care *critică orânduirea de stat sovietică, vor să revizuiască istoria* (sunt vizate articolele care abordau problema foametei organizate din 1946-1947), dar și revista „*Orizontul*”, publicație a Uniunii Scriitorilor, pentru simplul fapt că a publicat materiale despre formația *The Beatles*.

La 29 iulie 1987 în ziarul *Literaturnaia Gazeta* apăreau, deodată, două articole ample despre situația din Moldova. Cel dintâi, *Pământul, apa și virgulele*, îi aparținea lui Ion Druță, care, iritat de discursurile de la plenara din iulie a CC al PCM, s-a decis să se includă în luptă. El reia un șir de probleme abordate de scriitori: otrăvirea pământurilor Basarabiei, a apelor, cauzele secetei, lipsa simțului măsurii la cei din administrația comunistă (*despotismul bodiulist*), dezechilibrul ecologic, reglarea debitelor râurilor și distrugerea acestora, tragedia fluviului Nistru, otrăvit în câteva rânduri prin deversări de la uzinele din Ucraina, distrugerea tradițiilor, a obiceiurilor și a principiilor morale, represaliile împotriva intelectualității, fabricarea de etichete, distrugerea unor destine, a inițiativelor bune, *furia distrugerii sub steagul făuririi*, folosirea abuzivă a pesticidelor și a altor chimicale în agricultură și distrugerea sănătății populației Basarabiei, mai ales a copiilor (existau mai mult de 50 de școli pentru copiii cu handicap mental) ș.a. *Schimonosirea limbii materne, degradarea limbii*, scria Ion Druță, era legată nu doar de politicile abuzive, ci și *de starea de sănătate a oamenilor otrăviți cu chimicale*.

În cel de-al doilea articol – *Durerea pământului* – Capitolina Kojevnikova, pe care am menționat-o mai sus, se referea la experiențele din agricultura Basarabiei pe timpul domniei de peste 20 de ani a primului secretar comunist Ivan Bodiul, la proiectele gigantice, dar falimentare, realizate atunci – livezi uriașe, așa-zisele fabrici de lapte și carne, fermele uriașe, asociațiile agroindustriale intergospodărești, dar și la rapoartele economice false trimise Moscovei de aparatul birocratic comunist din RSSM, imens, incompetent și ineficient. Referindu-se la prezent, ea menționa: *Nu e nicio restructurare în Moldova. S-a produs doar o anumită mutare la etajul de sus. Doar fotoliile îndrăgite au fost mutate dintr-un loc într-altul* (3).

În ședința Consiliului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din 30 octombrie 1987, la care au participat majoritatea scriitorilor, în raportul prezentat de scriitorul Ion Hadârcă și în discursurile multor scriitori, li s-a răspuns din nou tuturor celor care au atacat scriitorii la plenara din iulie a CC al PCM.

Conducerea comunistă de la Chișinău încerca să blocheze orice activitate a Uniunii Scriitorilor. La începutul anului 1988, CC al PCM a încercat să interzică intrarea în RSSM a scriitorilor Ioan Alexandru, Mircea Tomuș și Arcadie Donos, îngrijitorii antologiei de poezie basarabească *Constelația lirei*, invitați la Chișinău să prezinte această apariție editorială. Doar după intervenția poetului Robert Rojdestvenskii, secretar al Uniunii Scriitorilor din URSS, responsabil de relațiile internaționale, care i-a cerut lui Alexandr Iakovlev, secretar al CC al PCUS să intervină, problema a fost soluționată. Înainte de aceasta, R. Rojdestvenskii, pe care-l sesizasem, încercase să soluționeze problema, telefonându-i la Chișinău lui N. Bondarciuc, secretar al CC al PCM. Acesta din urmă a fost brutal și nerespectuos, fapt care l-a enervat pe R. Rojdestvenskii, acesta telefonându-i imediat lui A. Iakovlev și numindu-l pe N. Bondarciuc *grobian și incult*.

La 26 februarie 1988, în ziua când se împlineau 150 de ani de la nașterea lui B. P. Hasdeu, la Casa Scriitorilor din Chișinău a avut loc lansarea antologiei *Constelația lirei*, cu prezența celor trei scriitori români.

Autoritățile comuniste de la Chișinău au oprit, la începutul lunii aprilie 1988, apariția nr. 4 al revistei *Nistru*, publicație a Uniunii Scriitorilor, din cauza articolului lingvistului și publicistului Valentin Mândăcanu *Veșmântul ființei noastre*, în care se aduceau dovezi de netăgăduit ale necesității revenirii la alfabetul latin. Și din nou, doar după intervenția lui Alexandr Iakovlev, secretar al CC al PCUS, care i-a telefonat lui S. K. Grossu, prim-secretar al CC al PCM, problema apariției revistei a fost soluționată.

În perioada ianuarie-mai 1988 publicațiile oficiale ale CC al PCM *Moldova Socialistă* și *Sovietskaia Moldavia*, precum și organul de presă al CC al komsomolului, *Molodioji Moldavii* au publicat numeroase articole denigratoare în adresa scriitorilor și a breslei scriitoricești.

În aceste condiții, la 27 mai 1988, este convocată o nouă Adunare Generală a Scriitorilor, în cadrul căreia este adoptat un „Apel către Conferința a XIX-a unională a PCUS”, prin care scriitorii *exprimă neîncredere actualei conduceri a republicii și consideră incompetentă delegația moldovenească desemnată pentru Conferința a XIX-a unională de partid și-l roagă pe Mihail Gorbaciov să reprezinte la Conferința de partid interesele intelectualității de creație din RSSM, precum și ale tuturor forțelor din republică ce aderă la restructurare*. Gorbaciov mai era rugat să îi invite la Conferință pe scriitorii Ion Hadârcă și Dumitru Matcovschi pentru a vorbi despre situația reală din RSSM.

Era un caz unic în tot imperiul sovietic, ca o uniune de creație să-i dea vot de blam conducerii comuniste a unei republici unionale.

Apelul scriitorilor din Moldova impresionează Moscova. Intelectualii cu vederi democratice admiră curajul celor de la Chișinău, dar unii secretari ai Comitetului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din URSS, între care și Iurii Surovțev, responsabil pentru literaturile din republicile unionale, sunt iritați, considerând că scriitorii din Moldova își permit prea multe. Astfel, este convocată, pentru 7 iunie 1988, ședința secretariatului Consiliului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din URSS, care urma să ia în discuție situația din Moldova și activitatea Uniunii Scriitorilor din Moldova. Iurii Vercenko, secretarul II al Uniunii Scriitorilor din URSS, un scriitor fără de operă dar cu înalt grad în KGB, Iurii Surovțev și adjunctul acestuia, Serghei Kolov, alt scriitor fără de operă, dar cu grade în KGB, pregăteau o ședință în care să fie condamnată Uniunea Scriitorilor din Moldova, scop în care ei căutau vorbitori printre rușii șovini – gen V. Osipov de la *Literaturnaia Rossia*, care publicase articole denigratoare despre scriitorii basarabeni - sau scriitori din alte republici unionale (în special din Ucraina), care să critice activitatea Uniunii Scriitorilor din Moldova și revendicările scriitorilor ca fiind naționaliste și antisovietice. Iurii Surovțev pregătise proiectul unei rezoluții în acest sens, ce trebuia adoptată în această ședință. Ei făceau tot posibilul ca secretarii incomozi – Andrei Voznesenskii, Valentin Rasputin, Cinghiz Aitmatov, Vitalii Korotici, Evghenii Evtuşenco, Serghei Baruzdin ș.a. – să nu fie informați în timp util și să nu participe la ședință.

Aflând de intențiile acestor secretari, am pregătit un amplu material privind situația din RSSM și activitatea, în aceste condiții, a Uniunii Scriitorilor

din Moldova și am avut întrevederi cu A. Voznesenskii, R. Rojdestvenskii, C. Aitmatov, V. Korotici, E. Evtuşenco, S. Baruzdin ș.a., informându-i asupra realităților din Moldova. I-am invitat la ședință, informându-i asupra situației create, și pe membrii Consiliului pentru literatura din Moldova Vladimir Gusev, Zoia B. Boguslavskaja (soția lui A. Voznesenskii), Iurii Kojevnikov, Kiril Kovalgi, și pe alți scriitori care erau interesați de situația din Moldova: Pavel Uliașov (autorul unor articole critice despre conducerea bodiulistă de la Chișinău și despre plagiatorul V. Stati, apărute în ziarul *Izvestia*), Iosif Gerasimov (soțul Capitolinei Kojevnikova, autorul primei nuvele despre deportările în Siberia a basarabenilor – *Bătăi în ușă*), Feodosie Vidrașcu, Valentin Oskoțkii, A. Iakubov, secretar al Uniunii Scriitorilor din Uzbekistan ș.a. I-am trimis două exemplare ale materialelor elaborate și lui V. K. Egorov, fost rector al Institutului de Literatură, atunci șef-adjunct al secției de propagandă a CC al PCUS (un exemplar pentru A. Iakovlev, secretar al CC al PCUS pentru probleme de ideologie).

Delegația venită din Moldova a fost reprezentativă: Ion C. Ciobanu, prim-secretar al USM, Mihai Cimpoi, Ion Hadârcă, Leonida Lari, Ion Ciocanu, Nicolae Dabija, Ion Gheorghită ș.a. S-a prezentat și Nikolai Bondarciuc, secretarul CC al PCM, însoțit de doi șefi de secție, precum și Vladimir K. Egorov, din partea CC al PCUS.

La vederea celor adunați în sala de ședințe a Uniunii Scriitorilor din URSS, Iu. Vercenko, Iu. Surovțev și S. Kolov, au rămas înmărmuriți (dintre oratorii lor dresați s-a prezentat doar V. Osipov). Au amânat cu aproape un sfert de oră începerea ședinței, s-au retras să se consulte, apoi Iu. Vercenko a ținut un scurt discurs inaugural intitulat *Pe calea înnoirii* - despre toate și despre nimic, iar Iu. Surovțev a renunțat să-și mai susțină referatul. Din partea Uniunii Scriitorilor din Moldova au fost susținute două rapoarte, prezentate de I. C. Ciobanu și M. Cimpoi, în care au făcut o prezentare amplă, critică asupra situației din RSS Moldovenească, a politicii de confruntare promovată de CC al PCM, și a activității intelectualității de creație, în special a scriitorilor. Le-a urmat la cuvânt scriitorul și publicistul moscovit Pavel Uliașov, care a salutat curajul scriitorilor din Moldova, a vorbit despre politicile grupării bodiuliste aflate la conducerea RSSM, despre veletarismul acestora, despre plagiatorul V. Stati, subalternul lui N. Bondarciuc, exclus pe bună dreptate din rândurile Uniunii Scriitorilor. Iosif Gerasimov a vorbit despre deportările în Siberia ale moldovenilor, despre necesitatea reintroducerii în Moldova, unde el a locuit o lungă perioadă, a alfabetului latin, firesc pentru o limbă neolatină, Nicolae Dabija s-a referit la situația presei din Moldova, supusă mereu presiunilor și cenzurii, Serghei

Baruzdin, secretar al Uniunii Scriitorilor din URSS și-a declarat sprijinul pentru scriitorii din Moldova, salutând activismul lor social, Ion Hadârcă a vorbit despre curajul scriitorilor din Moldova de a aborda problemele cele mai dureroase din societate, Valentin Oskoțki, scriitor și publicist moscovit, a relatat despre prigonirea lui Ion Druță de către Ivan Bodiul, prim-secretar al CC al PCM în anii 1964 - 1986, concluzionând, în special pentru N. Bondarciuc: *e timpul ca cei din conducere să mai asculte de scriitori*; Vitalie Korotici, secretar al Uniunii Scriitorilor din URSS a salutat *Apelul scriitorilor moldoveni către Conferința a XIX-a unională de partid*, o dovadă de curaj și conștiință civică, și i-a îndemnat pe scriitorii din Moldova să colaboreze cu revista *Ogoniok*, pe care o conduce (având atunci cel mai mare tiraj în URSS).

Secretarul Uniunii Scriitorilor din URSS Robert Rojdestvenskii, care avuse anterior o confruntare prin telefon cu N. Bondarciuc, a vorbit, privindu-l mereu pe acesta, despre obstrucționarea de către CC al PCM a activităților Uniunii Scriitorilor din Moldova, concluzionând: *protestul legitim al scriitorilor împotriva unei conduceri proaste e înțeles de unii ca un protest împotriva conducerii de partid în general*.

Iu. Surovțev, deusolat de situația creată la ședință, a trecut și el subit de partea democrației, relatând cum i-a denaturat agenția oficială moldovenească ATEM sensul discursului său susținut la plenara Uniunii Scriitorilor din Moldova din 27 mai 1988, apoi a laudat activitatea scriitorilor moldoveni, cerându-le să dea dovadă de *spirit constructiv* și, în fine, dându-și seama că proiectul de rezoluție a ședinței, pregătit de el anterior, n-are nicio șansă să fie aprobat, a propus ca proiectul rezoluției ședinței secretariatului să fie elaborat de Mihai Cimpoi și Valeriu Matei.

Au urmat la cuvânt Iurii Kojevnicov, cunoscutul eminescolog și traducător din poezia românească, Kiril Kovalgi, scriitor originar din Basarabia, ambii sprijinind dezideratele promovate de Uniunea Scriitorilor din Moldova, Ion Ciocanu, care a vorbit despre cenzura draconică din RSSM, Leonida Lari, polemizând și ironizându-l pe N. Bondarciuc, Feodosie Vidrașcu, Ion Gheorghită, criticând dur politica CC al PCM, Vladimir Gusev, declarându-le sprijin scriitorilor din Moldova, A. Iakubov din Uzbekistan, afirmând că scriitorii din Moldova sunt un exemplu pentru ei. A vorbit și N. F. Bondarciuc, secretarul CC al PCM, incoerent și confuz, atacând din nou scriitorii, fapt ce a trezit dezaprobarea celor prezenți. Iu. Vercenko s-a văzut nevoit să facă un bilanț favorabil Uniunii Scriitorilor din Moldova. V. K. Egorov, reprezentantul CC al PCUS, a preferat să nu vorbească.

A fost aprobată rezoluția secretariatului Uniunii Scriitorilor din URSS, pregătită de M. Cimpoi și V. Matei, privind activitatea Uniunii Scriitorilor din Moldova în anii 1987 - 1988, prin care se declara sprijin *experienței valoroase acumulate de organizația scriitoricească din Moldova pe calea dezvoltării ei democratice* și se recomanda:

- crearea la Chișinău a unei edituri specializate în editarea de cărți pentru copii și adolescenți;
- transformarea almanahului de traduceri din literatura universală *Meridiane* în publicație periodică;
- editura *Literatura artistică* din Chișinău să editeze prioritar literatura contemporană din Moldova, inclusiv traduceri în rusește din aceste opere, literatura clasică, traduceri din opera altor scriitori din republicile unionale și din literatura universală și să editeze, experimental, cărți cu grafie latină;
- editura *Sovietskii pisateli* să publice mai multe traduceri din literatura Moldovei;
- săptămânalul *Literaturnaia gazeta* să reflecte mai des procesele ce au loc în republicile unionale și în special cele din Moldova;
- crearea unui centru cultural moldovenesc la Moscova;
- conducerea Fondului Literar unional să ajute financiar Uniunea Scriitorilor din Moldova.

Trecut de partea revoluției, Iu. Surovțev citește o scurtă scrisoare de protest față de agenția oficială de informații a RSSM - ATEM și anunță că o va trimite la Chișinău, anexând și textul discursului său de la Chișinău din 27 mai 1988. Agenția oficială de știri a RSSM - ATEM va ignora această scrisoare, care va apare, însă, în *Literatura și arta* nr. 31 din 28 iunie 1988 împreună cu textul discursului său.

Ședința Secretariatului Consiliului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din URSS (7 iunie 1988) a însemnat o victorie categorică a Uniunii Scriitorilor din Moldova asupra CC al PCM.

La 3 iunie 1988 la Chișinău, în sala mare a Uniunii Scriitorilor, se constituie *Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării*, nucleul căreia îl constituie scriitorii, unii artiști plastici, muzicieni, savanți lingviști și istorici, cadre didactice. Va deveni, pentru aproape un an de zile, principala organizație de opoziție față de CC al PCM și organizator al acțiunilor de protest. La 15 iunie 1988, la bustul lui Mihai Eminescu, este lansat *Cenaclul Alexie Mateevici*, care va avea un rol important în derularea evenimentelor ulterioare.

În iunie 1988, sub presiunea opiniei publice, Sovietul Suprem al RSSM a creat „Comisia interdepartamentală a Prezidiului Sovietului Suprem din RSS Moldovenească pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești”, în cadrul căreia au fost incluși scriitorii Mihai Cimpoi, Grigore Vieru, Ion Ciocanu, Nicolae Dabija și Andrei Lupan (care se arătau ostil revendicărilor formulate de scriitori), lingviștii Silviu Berejan, Nicolae Mătcaș și Alexandru Dârul, istoricul Anton Moraru, dar și persoane din aparatul de partid comunist, care s-au manifestat ca adversari ai limbii române și ai alfabetului latin: Dmitrii Zidu, Fiodor Angheli, precum și Alexandru Mocanu, președintele Sovietului Suprem al RSSM.

La 28 iunie 1988 (ziua ocupației sovietice din 1940), în piața centrală a Chișinăului, are loc un mare miting de doliu, la care iau cuvântul mai mulți scriitori și istorici – A. Moșanu, L. Lari, N. Negru, V. Matei, I. Conțescu, N. Dabija, N. Josu ș.a., care au cerut condamnarea oficială a Pactului Molotov-Ribbentrop și încetarea stării de ocupație sovietică, repunerea în drepturi a istoriei naționale, oficializarea limbii române și revenirea la alfabetul latin.

Presa oficială, comunistă, de la Chișinău continuă să atace scriitorii, și în special săptămânalul *Literatura și arta*, astfel că la 1 septembrie 1988 Uniunea Scriitorilor din Moldova dă un răspuns tăios colegiului de redacție al ziarului *Moldova Socialistă*, publicație a CC al PCM. Între timp, tot mai mulți basarabeni aderă la Mișcarea Democratică, astfel că formațiunea se extinde pe întreg teritoriul RSSM.

La 17 septembrie 1988 în ziarul *Învățământul public* apare o scrisoare semnată de șaiszeci și șase de lingviști, istorici, scriitori, artiști, adresată recent createi „Comisii Interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem din RSS Moldovenească pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești”, în care semnatarii, salutând decizia conducerii de partid de a crea Comisia Interdepartamentală, îi cer acesteia:

- să soluționeze problema statutului social al limbii noastre;
- să activeze cu ușile deschise;
- să pună capăt teoriei rușinoase a existenței celor două limbi romanice din nordul Dunării și să recunoască unitatea limbii române;
- în soluționarea problemei statutului limbii române să aplice doar criteriile lingvistice și nu politice, geografice ș.a.;
- să recomande trecerea limbii oficiale din RSSM la alfabetul latin;
- limba noastră să fie aplicată și utilizată în toate sferele vieții din RSSM.

Scrisoarea în cauză e reprodusă și în *Literatura și arta*.

La 25 octombrie 1988 Adunarea Generală a Uniunii Scriitorilor din Moldova lansează un *Apel către toți oamenii de bună credință să susțină*

oficializarea limbii române și revenirea la alfabetul latin. Apelul e semnat de toți scriitorii, cu excepția lui Andrei Lupan (va da mai târziu explicații), Haralambie Corbu, Eliza Botezatu, Arhip Cibotaru și Nicolae Corlăteanu.

Începe o amplă campanie de susținere a revendicărilor lingvistice: în fiecare număr al ziarelor *Literatura și arta* și *Învățământul public* sunt publicate zeci de scrisori cu sute de semnături ale susținătorilor, adresate Comisiei Interdepartamentale. Între acestea, la 1 decembrie 1988, e publicată, în *Literatura și arta*, și scrisoarea unor mari personalități din Moldova, stabilite la Moscova, pe care am pregătit-o, printre semnatori fiind: Eugen Grebenicov, Ion Ungureanu, Lilia Amarfi, Maria Codreanu, Ștefan Vetrilă, Nicolae Romanenco, Vasile Cepoi, Nicolae Dodiță, Valeria Grosu, Eugen Cioclea, Sandu Grecu ș.a. În aceeași zi apărea și scrisoarea de susținere a celor mai importanți zece scriitori letoni: Imants Ziedonis, Ianis Peters, Vizma Belsevits, Maris Ciaclais, Knut Skuieneneks, Imants Auzini, Leons Briedis ș.a. O altă scrisoare de susținere a fost semnată de 30 de personalități ale literaturii și culturii lituaniene.

În pofida tuturor așteptărilor, în decembrie 1988 erau publicate Tezele CC al PCM, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM și Consiliul de Miniștri al RSSM *Să afirmăm restructurarea prin fapte concrete*, în care conducerea bodiulistă de la Chișinău relua toate dogmele comunist-staliniste: *întărirea unității poporului sovietic*, consolidarea *prieteniei popoarelor*, menținerea limbii ruse drept limbă de comunicare interetnică, păstrarea alfabetului chirilic pentru *limba moldovenească* și a controlului partidului comunist asupra intelectualității ș.a. Erau respinse, astfel, toate revendicările intelectualității și ale societății basarabene: necesitatea repunerii în drepturi a limbii române și revenirea acesteia la alfabetul latin, condamnarea deportărilor staliniste în masă și încălcarea drepturilor omului în deceniile bodiuliste, adevărul despre foametea organizată din 1946-1947, gravele probleme ecologice din Moldova.

Aceste teze, numite în popor *proteze*, au trezit revolta generală. Încep demonstrațiile și marșurile stradale atât la Chișinău, cât și în alte orașe. Acestea au loc în fiecare sâmbătă și duminică și vor ține până la 31 august 1989, marcând a patra etapă a luptei pentru legiferarea limbii române și a alfabetului latin. Amintim manifestările cele mai ample din 15 și 22 ianuarie, 12 martie (când demonstrații au asediat clădirea CC al PCM), marele miting de doliu din 28 iunie 1989 (ziua ocupației sovietice din 1940), manifestările din 23 august 1989 (ziua semnării în 1939 a Pactului Molotov-Ribbentrop) și, în fine, acea Marea Adunare Națională din 27 august 1989.

La 23 decembrie 1988 Plenara Comitetului de Conducere al Uniunii Scriitorilor se întrunește într-o ședință deschisă cu tema „*Scriitorii și des-tinele limbii materne*” (la care au luat cuvântul scriitorii I. C. Ciobanu, V. Badiu, I. Hadârcă, Iu. Grecov, V. Matei, L. Lari, E. Tarlapan, I. Ciocanu, D. Matcovschi, L. Istrati, N. Josu, Iu. Filip, T. Bragă ș.a.) și adoptă o rezoluție prin care, salutând sprijinul venit din partea a sute de mii de concetățeni, cer *conșfințirea în Constituție a limbii materne a moldovenilor ca limbă de stat și revenirea acesteia la alfabetul latin*. Scriitorii aprobă și textul unei scrisori deschise către Biroul CC al PCM, prin care le cer oprirea campaniei de denigrare a scriitorilor, desfășurată de redacția oficiosului CC al PCM *Sovetskaia Moldavia*, care reflectă tendențios starea de lucruri din domeniul limbii noastre, stimulând vrajba interetnică, dar și persecuțiile împotriva intelectualității de creație și, în special, asupra redactorului-șef al ziarului *Învățăământul public*, Anton Grăjdieru.

La 28 decembrie 1988, în urma unei dezbateri îndelungate, Comisia Interdepartamentală adoptă o hotărâre, semnată de președintele Alexandru Mocanu și secretarul Nicolae Mătcaș, care va fi făcută publică la 5 ianuarie 1989, prin care își propunea să facă un demers pe lângă Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM ca limba moldovenilor să fie decretată limbă de stat pe teritoriul RSSM; ruga Prezidiul Sovietului Suprem să creeze un grup de lucru pentru pregătirea proiectelor de lege și-i solicita Prezidiului Sovietului Suprem să aprobe hotărârea privind trecerea limbii noastre la grafia latină. În aceeași zi se publică și cele două rapoarte prezentate la ședința Comisiei Interdepartamentale din 28 decembrie 1988 de lingviștii Silviu Berejan *Cu privire la statutul lingvistic și social al limbii noastre* și A. M. Dîrul *Legătura dintre caracterul romanic al limbii moldovenilor și grafia latină*. Aceștia menționau că în adresa Comisiei Interdepartamentale au sosit peste 130 de scrisori și demersuri colective (fără a ține cont de sutele de scrisori publicate în presă) cu peste zece mii de semnături care cereau acordarea statutului de limbă de stat limbii noastre, recunoașterea identității lingvistice moldo-române și revenirea la grafia latină.

La 25 ianuarie 1989 era publicată Hotărârea Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM despre pregătirea proiectelor de legi „*Cu privire la statutul limbii moldovenești*” și „*Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSSM*”, prin care se hotăra să se editeze o parte a săptămânalului *Literatura și arta* cu alfabet latin, la fel și operele unor clasici ai literaturii noastre.

Însă autoritățile din RSSM nu se grăbeau să acționeze, iar formularea ambiguă privind trecerea la alfabetul latin era o dovadă în plus că liderii comuniști de la Chișinău voiau doar să calmeze spiritele, să câștige timp

și să deturneze mișcarea democratică din societate. Pentru a simula dialogul, CC al PCM a invitat de la Moscova un grup de așa-zisi *experti*, unii dintre care se dezvoltaseră prin atitudini ostile față de limba română și alfabetul latin (de ex. Vladislav Iakimovici Grossul, unul din ideologii „Interfronfului” din RSSM), Gh. Gh. Litavrin, membru corespondent al Academiei de Științe a URSS (conducătorul grupului), M. D. Ereșcenko, I. Ia. Semionova, doctori în științe istorice, cercetători ai Institutului de Slavistică și Balcanistică a Academiei, T. N. Sfeșnikova și B. P. Narumov, lingviști. Autoritățile comuniste de la Chișinău au înscenat organizarea unor mese rotunde la redacția oficiosului CC al PCM *Moldova Socialistă* și la Academia de Științe a RSSM, condusă încă de sinistrul A. Jucenko, manifestări în cadrul cărora aceștia s-au referit mai mult la scrisul slavon, decât la cel latin, ideologizând problema și încercând să demonstreze prioritatea alfabetului rus și inutilitatea trecerii la alfabetul latin, precum și inoportunitatea oficializării limbii moldovenilor. Prestația pseudosavanților moscoviți a fost atât de jenantă, încât nici cei care i-au invitat n-au mai făcut, pe parcursul anului 1989, referire la concluziile acestora.

Deși majoritatea membrilor Comisiei Interdepartamentale ajunseră la concluzia că așa-zisa *limbă moldovenească* este una și aceeași cu limba română, Simion K. Grossu, prim-secretar al CC a PCM, și alți câțiva acoliți ai săi, insistau asupra diferențelor, forțând nota și sfidând evidențele, ceea ce a dus la o și mai mare tensionare a situației. Era tot mai evident că întreaga conducere de partid comunist a RSSM era depășită de timp, s-a compromis și nu avea nimic în comun cu dezideratele majorității populației din Moldova.

În ziua de 15 februarie 1989 apărea la Riga și era adus la Chișinău primul ziar cu alfabet latin din Basarabia postbelică – *Glasul*, devenit ulterior *Glasul Națiunii*. Această acțiune a fost realizată cu sprijinul diasporei basarabene din Letonia și a soților-scriitori Maria Briedis-Macovei și Leons Briedis. Tirajul de 60.000 de exemplare al acestui ziar s-a epuizat foarte repede, iar în săptămânile ce au urmat, în adresa Uniunii Scriitorilor din Moldova au sosit peste 100 de mii de cărți poștale în care oamenii își exprimau dorința de a abona acest ziar (4).

La 23 februarie 1989 scriitorii publicau în *Literatura și arta*, ca exemplu, Decretul Sovietului Suprem al Lituaniei „*Cu privire la folosirea limbii de stat a RSS Lituaniei*”. În aceeași zi era publicat și protestul a 182 de colaboratori științifici de la Academia de Științe a Moldovei în legătură cu includerea în Comisia de elaborare a proiectelor de lege a lui A. Iakovlev și L. Donețki, care se pronunțaseră în repetate rânduri împotriva oficializării limbii române și a revenirii la alfabetul latin.

Conform deciziei din 10 martie 1989 a Comisiei Sovietului Suprem al RSSM pentru învățământul public, știință și cultură, a fost creat un grup de lucru pentru efectuarea unor sondaje de opinie în problema grafiei latine, din care făceau parte lingviștii Alexandru Dîrul, director adjunct al Institutului de Limbă și Literatură al AȘ a RSSM (președinte al grupului), Anatol Ciobanu, profesor, șef al Catedrei de lingvistică generală și romanică a Universității de Stat din Chișinău, Nicolae Mătcaș, șef al catedrei de limbă „moldovenească” a Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă”, Ion Dumeniuc, docent la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Chișinău, scriitorul Victor Prohin, redactor-șef adjunct al revistei *Nistru*, ziaristul Anton Grăjdieru, redactor-șef al ziarului *Învățământul public*, precum și Gheorghe Călcâi, candidat în științe filozofice, cercetător științific în cadrul sectorului pentru sondarea opiniei publice a Institutului de Filozofie și Drept al AȘ a RSSM și Gheorghe Bostan, candidat în științe fizico-matematice, docent la Catedra de limbaje algoritmice și programare a Universității de Stat din Chișinău. În ziarurile *Literatura și arta*, *Învățământul public*, *Moldova socialistă*, *Viața satului* și *Tinerimea Moldovei*, tirajul total al cărora era de 700.000 de exemplare, a fost publicat un chestionar privind adoptarea alfabetului latin ca formă oficială de scriere în limba „moldovenească”. În cele peste 100.000 de răspunsuri sosite, până la sfârșitul lunii aprilie 1989, pe adresa respectivelor publicații, circa 99,33% din respondenți s-au pronunțat în favoarea trecerii la grafia latină, circa 50% din chestionare fiind expediate din localitățile rurale ale Basarabiei (5).

La 16 martie 1989 Uniunea Scriitorilor publica proiectul său de lege *Limba de stat. Principii de funcționare* (6), sprijinit de majoritatea intelectualității și de cadrele didactice.

La 6 aprilie 1989 erau publicate și proiectele de legi ale Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, aprobate la 30 martie 1989 (7).

Sub directa conducere a secretarului II al CC al PCM, V. Pșenicinikov încep acțiunile de organizare în Transnistria a așa-ziselor *Soviete Unite ale Colectivelor de Muncă*, cu detașamente de autoapărare, organizații paramilitare susținute de Moscova și de Armata a 14-a a URSS, dislocată în RSSM. Totodată, pentru a impresiona opinia publică rusească, populația rusofonă din RSSM este îndemnată să scrie scrisori și demersuri la Moscova împotriva *naționaliștilor români* de la Chișinău (8).

În lunile martie-aprilie 1989 au avut loc alegeri în Congresul Deputaților Poporului din URSS, alegeri semilibere, în cadrul cărora, în RSS Moldovenească au învins, în luptă cu reprezentanții nomenclaturii CC al PCM, mai mulți scriitori (Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Ion Druță,

Ion Hadârcă, Dumitru Matcovschi, Leonida Lari, Mihai Cimpoi), ziaristul Anton Grăjdieru, inginerul Constantin Oboroc, preotul Petru Buburuz, medicii Gheorghe Ghidirim și Gheorghe Russu ș.a., fiind astfel curmată dominația pe plan local a partidului comunist.

La 13 aprilie 1989 treisprezece deputați ai poporului din URSS, proaspăt aleși – între care șapte scriitori – publică o *Scrisoare deschisă către CC al PCM, Prezidiul Sovietului Suprem și Consiliul de Miniștri al RSSM* prin care cereau accelerarea examinării proiectelor lingvistice.

La 20 mai 1989 are loc congresul de constituire a Frontului Popular din Moldova, prin fuzionarea Mișcării Democratice și a altor organizații culturale. Raportul politic a fost prezentat de doctorul în istorie Alexandru Moșanu. Congresul a ales organele de conducere și a adoptat Programul, Statutul și o serie de rezoluții, a hotărât editarea buletinului informativ *Deșteptarea*. Președinte al FPM a fost ales Ion Hadârcă, iar din Consiliu făceau parte personalități ale vieții publice: Gr. Vieru, D. Matcovschi, L. Lari, M. Cimpoi, N. Dabija, V. Matei, L. Istrati, V. Beșleagă, Gh. Ghimpu, M. Ghimpu, A. Șalaru ș.a.

La 25 mai 1989 este publicat proiectul Hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem „*Cu privire la trecerea scrisului limbii moldovenești la grafia latină*”.

La finele lunii mai 1989 apare ziarul *Deșteptarea*, publicație a Frontului Popular, tipărit cu alfabet latin, iar din 29 iunie 1989 și săptămânalul *Literatura și arta* apare cu alfabet latin (alternativ până la nr. 30 din 20 iulie același an, apoi, de la nr. 31/1989 doar cu alfabet latin).

În ziua de 28 iunie 1989 la Teatrul de Vară din Chișinău, în prezența a circa douăzeci de mii de participanți, are loc un miting de doliu, în cadrul căruia am prezentat discursul de bază, consacrat istoriei problemei basarabene, de la apariția acesteia în 1812, odată cu anexarea și ocuparea de către Imperiul Rus a Moldovei dintre Prut și Nistru, și până în anul 1988, text apărut ulterior și în buletinul *Deșteptarea*, nr. 2. Participanții la miting au cerut, în rezoluția adoptată, oficializarea limbii române, revenirea la alfabetul latin, lichidarea consecințelor Pactului Molotov - Ribbentrop.

Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM publica, la 18 august 1989, Hotărârea despre proiectele legilor *Cu privire la statutul limbii moldovenești* și *Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSSM*, și proiectul Hotărârii *Cu privire la trecerea la alfabetul latin*, anunțând, totodată deschiderea Sesiunii Sovietului Suprem al RSSM în data de 29 august 1989. Majoritatea propunerilor făcute de scriitori și lingviști nu au fost luate în considerație de Prezidiu și era clar că la Sesiune se va da bătălia decisivă pentru legiferarea limbii române și revenirea acesteia la alfabetul latin.

Consiliul Frontului Popular, la 28 iunie 1989, a luat decizia de a convoca, la 27 august 1989, cu începere de la ora 10.00, în piața centrală a Chișinăului – Piața Biruinței – cea dintâi *Mare Adunare Națională*, la care să participe reprezentanți din toate localitățile Basarabiei. Ca model au servit Marea Adunare de la Blaj din 1848 și, mai ales, Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, din 1 Decembrie 1918. La Adunare au fost invitați și reprezentanți ai mișcărilor democratice naționale din Lituania, Letonia, Estonia și Georgia.

La Adunare au sosit, din toate raioanele RSSM, dar și din nordul Bucovinei și sudul Basarabiei, circa opt sute de mii de oameni, cu tricoloruri românești, icoane și imaginile lui Mihai Eminescu și Ștefan cel Mare. A fost cea mai impresionantă și reprezentativă manifestare în istoria contemporană a Basarabiei. În *Documentul final* intitulat *Despre suveranitate și despre dreptul nostru la viitor*, pe care l-am scris în ajunul manifestării, au fost cuprinse principalele deziderate ale Mișcării Democratice de Eliberare Națională: legiferarea limbii noastre și revenirea la adevăratul ei nume – limba română, reintroducerea alfabetului latin, a tricolorului, introducerea în instituțiile de învățământ preuniversitar și universitar a istoriei românilor, stăvilirea imigrărilor în teritoriul Basarabiei din cuprinsul imperiului sovietic, suveranitatea național-statală, supremația legilor adoptate de Parlamentul Basarabiei și, în fine, lichidarea consecințelor Pactului Molotov-Ribbentrop – abolirea ocupației sovietice.

Manifestările de amploare au continuat și în zilele de 29, 30 și 31 august 1989 în jurul Teatrului de Operă și Balet din Chișinău, în incinta căruia se desfășura Sesiunea Sovietului Suprem. Sub presiunea mulțimilor deputații au votat în ziua de 31 august 1989 legiferarea limbii române ca limbă de stat în Basarabia și revenirea acesteia la alfabetul latin. Era prima victorie mare a Mișcării Democratice de Eliberare Națională din Basarabia. Dar lupta nu se încheiase încă...

NOTE

1. I. Dumeniuc, N. Mățaș. *Coloana infinită a graiului matern. File din marea bătălie pentru limbă*, ed. Hyperion, Chișinău, 1990; E.Negru. *Bătălia pentru limbă și alfabet din RSSM în anul 1989*, în *Revista de istorie a Moldovei*, nr. 3-4 (119-120), 2019.
2. S. Saka, *Tragic aerostat*, în *Literatura și arta* din 16 iulie 1987.
3. Traducerea în limba română a articolului, în *Literatura și arta*, 20 august 1987.

4. I. Dumeniuc, N. Mățaș. Op. cit., p. 121.
5. Elena Negru. *Bătălia pentru limbă și alfabet din RSSM în anul 1989*, p. 117.
6. v. *Literatura și arta*, nr. 12 (2276), din 16 martie 1989, pp. 1, 3-4.
7. *Literatura și arta*, nr. 15 (2279), din 6 aprilie 1989.
8. v. V. Matei. *Despre anonimii agresivi*, în *Literatura și arta*, nr. 35 (2299), p. 2-3.

EUGEN SIMION ȘI LITERATURA BASARABEANĂ

Academician Theodor CODREANU

Chiar și adversarii cei mai împătimiți ideologic (vezi curentul „corect politic”, experimentat cultural în numele *est-eticii*, concept lansat de Monica Lovinescu și preluat ca armă lucrativă de către „disidenții autocronici” post-decembriști, cum i-a numit Goma) au recunoscut că, prin plecarea dintre noi a lui Eugen Simion, la 18 octombrie 2022, literatura română, cultura, în genere, a suferit o pierdere de prim-plan, generând un gol pe care nimeni nu-l va putea umple. Între primele semne de statuare a dimensiunii de rang canonic, la nivel național, a personalității sale, vin dinspre nordul Moldovei (la Dumbrăveni, lângă Suceava, unde un important centru cultural îi poartă numele), dar și din Basarabia, prin grija academicianului Mihai Cimpoi. Mărturie stau două cărți, scoase recent la Editura *Tipo Moldova* din Iași: ediția a doua, revăzută și adăugită a monografiei lui Mihai Cimpoi (*Modelul de existență Eugen Simion*), devenită, acum, *Eugen Simion, omul întregului cultural*, lucrare elaborată în cadrul Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu” și al Academiei de Științe a Moldovei care, împreună cu Academia Română, au convenit, în cadrul unei manifestări din 8 aprilie 2023, realizarea de proiecte de acest fel. Cea de a doua carte, apărută tot prin grija lui Mihai Cimpoi și intitulată *Texte despre Basarabia*, adună scrierile lui Eugen Simion despre cultura și literatura Basarabiei, cu precizarea îngrijitorului de ediție că studiile și eseurile despre scriitorii dintre Prut și Nistru fac parte integrantă din spațiul literar românesc. Cele două cărți apar cu sprijinul financiar al Centrului Cultural „Eugen Simion” de la Dumbrăveni, patronat de edilii comunei, primarul Ioan Pavăl și secretarul Mihai Chiriac.

În notele care urmează, voi zăbovi asupra textelor lui Eugen Simion despre Basarabia și scriitorii ei, precizând că, între criticii în vogă din Țară, puțini s-au aplecat asupra fenomenului: Ion Rotaru, Marian Popa, Adrian Dinu Rachieru, Tudor Nedelcea, Ioan Holban, mai nou – Alex Ștefănescu, Daniel Cristea-Enache, Lina Codreanu. Antologia lui Mihai Cimpoi îl

realiază și pe Eugen Simion interesului pentru literatura română basarabeană. Antologatorul organizează materialul în cinci capitole: *Lumea basarabeană*, *Scriitori basarabeni*, *Autori basarabeni despre Eugen Simion*, *Referințe critice și Note și comentarii la „lumea basarabeană”*. În final, o iconografie. Titlul celui alt volum (*Eugen Simion, omul întregului cultural*) sugerează deja opțiunea pentru critica sintetică a autorului *Dimineții poezilor*, iar în limbajul lui G. Călinescu, trimite la critica totală. Am demonstrat în altă parte (eseul *Eugen Simion și „critica sintetică”*), de ce acesta a preferat sintagma *critica sintetică*. Eugen Simion avea deplină admirație pentru geniul lui Călinescu, totuși modelul său mărturisit a fost E. Lovinescu. Formula simioniană *sintetizează* pluridimensionalitatea abordării călinesciene cu *modelul exemplar* al figurii critice lovinesciene, care alia, în imagine, și dimensiunea morală: „El întruchipează splendoarea și vicisitudinile criticii, orgoliul intelectualului prob, capacitatea de sacrificiu, pasiunea pentru *cei ce vin* în literatură. Lovinescu este, pe scurt, *Criticul* în accepția cea mai profundă a noțiunii. Adică: spiritul care prin darurile și onestitatea lui favorizează apariția unei literaturi pe măsura sensibilității estetice a epocii”. Altfel zis, „un mare *model*”, fiindcă „nu poate exista critică acolo unde nu există conștiință morală”¹. Marele *model*, iată, devine exigența de sus a lui Eugen Simion. Mihai Cimpoi tocmai sub această grilă îl portretizează, luându-l el însuși drept țintă de urcuș profesional. Cumpăna *criticii sintetice* era însă deja prefigurată și la criticul basarabean prin simbolul *cumpenei cu două ciuturi* (vezi volumul publicat în 2000), izvorât din tradiția arhaică a satului românesc. În prima parte a cărții, *Lumea basarabeană* (text din 2002), Eugen Simion îl portretizează în acest spirit pe confratele de la Chișinău: „Este un om în care poți avea încredere și, în condițiile actuale ale Basarabiei, Mihai Cimpoi a devenit un simbol... Cu trupul mare și mersul lent, pare un răzeș din oastea lui Ștefan cel Mare rătăcit în timpurile moderne. Este mereu calm și lasă impresia că violențele istoriei nu i-au strivit orgoliul răzeșesc și dorința lui de justiție națională. Vorbește rar și articulează bine frazele. Are un umor subtil și, ca toți cei din branșa scriitoricească a Moldovei de Est, pune deseori existența într-o istorie comică. Tot ce-i bun în mine, zice el la o sărbătoare a Bibliotecii Naționale, vine de aici, din lumea cărților pe care le-am citit; tot ce-i rău, vine de la Universitatea de Stat pe care am absolvit-o în timpul imperiului sovietic...”².

Cariatidele de susținere a edificiului literar basarabean din partea a doua a cărții sunt, fără îndoială, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Constantin

¹ Eugen Simion, *Sfidarea retoricii. Jurnal german*, București, Editura, 1985, p. 224.

² Eugen Simion, *Texte despre Basarabia*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2023, p. 8-9.

Stere, Paul Goma, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, la care se adaugă cei în plină activitate: Mihai Cimpoi și Valeriu Matei. În valorificarea personalității lui Hasdeu, Eugen Simion consideră că, în pofida interesului manifestat, în interbelic, de către G. Călinescu și de Mircea Eliade, polyvalența renașcentistă hasdeiană nu s-a bucurat de atenția binemeritată, mai ales în contextul deformărilor ideologice și estetice din perioada comunistă, studiul său având rostul redimensionării canonice după 1989, considerând că a rămas „prea puțin cunoscut în ciuda admirației pe care i-au arătat-o, în anii '30, criticii și filosofii din generația lui G. Călinescu și Mircea Eliade”³. Între negația totală (Pompiliu Constantinescu) și elogiul lui Mircea Eliade (din 1937, când i-a publicat cele două tomuri de *Scrieri literare, morale și politice*, cu un amplu studiu prefațator), Eugen Simion vine cu moderația *criticii sintetice*, de evaluare a unei tradiții culturale sedimentate, *sine ira et studio*.

Ceea ce-l impresionase pe Mircea Eliade la Hasdeu era vindecarea „romantică” de orice „complex de inferioritate” în raport cu marile culturi europene, complex supraviețuitor până în zilele noastre prin *deformarea* teoriei sincronismului lovinescian, falșii „lovinescieni” reducând doctrina culturală a magistrului la *contaminare mimetică*, fenomen împotriva căruia s-au ridicat G. Ibrăileanu, G. Călinescu, Mihai Ralea, Mircea Eliade. Ibrăileanu și Ralea argumentau că Occidentul așteaptă de la români nu epigoni ai lui Marcel Proust sau André Gide. O asemenea revelație trăiește Mircea Eliade în fața redescoperii lui Hasdeu. Istoria literară a văzut în autorul lui *Răzvan și Vidra* un scriitor de tranziție de la romantismul pașoptist la marii clasici. Eliade îl singularizează la nivelul marelui romantism, Eminescu părăsind, implicit, condiția epigonică de ultim mare romantic, devenind centrul iradiant al canonului literar și cultural românesc (Titu Maiorescu, G. Călinescu, vezi capitolul *Poetul național din Istoria...*), izomorfie a condiției lui Shakespeare pentru canonul occidental, în proiecția lui Harold Bloom, *divinul brit*, în cea a lui Eminescu. Hasdeu avea „elementaritatea” geniului shakespearian, pe care o aprecia Eminescu, dar, spune Eugen Simion, i-a lipsit ceva, ceea ce semnaleză indirect și Eliade, în prefața la antologie: „Geniu de o înspăimântătoare vastitate, Hasdeu și-a cheltuit puterile sale creatoare cu o nepăsare pe care numai un prinț, un romantic și un erou ca el și-o putea îngădui. Din tot ce a putut crea au rămas multe șantiere și foarte puține monumente. Dar planul acestor șantiere sunt suficiente să acorde semnificație istorică unei întregi epoci. Descoperit cel din urmă dintre toate figurile mari ale secolului XIX, Hasdeu va fi anevoie de asimilat total de cultura românească. Destinul lui de abia acum începe...”

³ *Ibidem*, p. 15.

Ceea ce vrea să spună Eliade e că Hasdeu a fost un semănător de *arhei*, ca și Eminescu, față de care a fost nedrept (simțindu-l un rival?), din pricina relelor raporturi dintre el și „Junimea” lui Maiorescu, răsfrânte și asupra autorului *Luceafărului*. Dacă neîmplinirile arheice ale lui Eminescu s-au datorat vieții sale creatoare atât de scurte, la Hasdeu, consideră Eugen Simion, două sunt obstacolele care au dus la nerealizarea grandioaselor proiecte. Primul: „Pornește lucrări faraonice în domeniul filologiei (*Etymologicum Magnum Romaniae*) și nu le termină niciodată, scrie o istorie critică a românilor, dar istoria, dovedesc ulterior specialiștii mai modeste, dar mai bine documentați, este plină de erori, amestecă, apoi, știința cu spiritismul, în polemica literară și politică este un spirit sarcastic peste măsură și în forme nu totdeauna intelectuale...”⁴.

Din acest punct de vedere, Eugen Simion dialoghează detașat cu maestrul marilor proiecte, urmându-l, în atare privință, în dublă perspectivă: laudă și urmează necesitatea acestora într-o cultură, mai ales în contextualitatea românească a secolului al XIX-lea. Pe de altă parte, a considerat că destule proiecte culturale, de structură hasdeiană, au rămas încă nepecetluite în viața spirituală de la noi, încât Eugen Simion și-a asumat, cu perseverență, împlinirea unora dintre ele, dar și inițierea altora: paradoxal, dar uriașul *Etymologicum Magnum Romaniae* hasdeian, a fost terminat, sub alte haine și concepție, de la 1913 până la Marius Sala, de curând, implicând strădaniile lui Eugen Simion, la Academia Română: *Dicționarul-tezaur al limbii române* (37 de volume). Apoi a facilitat și susținut seria de tip „pleiade” a *Edițiilor critice de Opere fundamentale*, cu peste 200 de volume; de asemenea, *Manuscrisele eminesciene* (visul lui Constantin Noica), *Dicționarul scriitorilor români*, *Enciclopedia literaturii române vechi*, *Dicționarul general al literaturii române* (două ediții).

Eugen Simion consideră că a doua „carență” a geniului hasdeian a fost neapetența pentru răbdarea în fața esteticului, ceea ce l-a dus la pierderea în hățișul unor polemici necontrolate stilistic: „Este, dimpotrivă, iritat, cade în digresiuni, frazele se îmbulzesc, negațiunile nu au acea aparență de obiectivitate pe care o au criticile lui Maiorescu. Hasdeu este imprudent, își înfruntă adversarul fără gardă, se expune și, dacă este rănit, nu cedează. N-a câștigat de aceea în duelurile sale și, în lupta cu Maiorescu, marele dușman, n-a putut ieși niciodată învingător, deși știa, probabil, mai multe și mai mult, în domenii variate, decât criticul ieșean. Avea, poate, chiar mai mult talent, dar i-a lipsit aproape total lui Hasdeu intuiția estetică și, încă

⁴ *Ibidem*, p. 16-17.

o dată, capacitatea de a se resemna în fața adevărului estetic”⁵. Primatul estetic este moștenit de Eugen Simion pe linia Maiorescu-Lovinescu. Acolo unde esteticul se face prezent, criticul îi recunoaște valențele deschizătoare de drumuri noi în literatură, cu accente baudelairiene (*Viersul*), anunțând pe Macedonski, Arghezi, Bacovia, Delavrancea, în teatru. *Răzvan și Vidra* beneficiază de o atentă și pătrunzătoare analiză sub semnul viziunii istorice și estetice. *Duduca Mamuca* (1863) este proza care a supraviețuit *estetic*, stârnind și un scandal juridic (acuza de atentat la bunele moravuri), de felul cazului Flaubert cu *Madame Bovary*, alerta instigatoare producându-se prin A. Botez, V.A. Urechia, Cristian Tell (ministrul Cultelor), la care se asociază, din păcate, și Mihail Kogălniceanu. Curtea Criminală îl găsește nevinovat, dar Hasdeu fusese deja scos din învățământ. Nevinovăția este recunoscută nu numai juridic, ci și estetic, cum decide și Eugen Simion: „*Micuța* (cel de al doilea titlu al nuvelei, n.n.), pentru vremea ei, o nuvelă neîndoios excepțională, scrisă într-un stil pe care, din păcate, proza românească nu l-a urmat decât târziu, pe la mijlocul secolului următor, prin G. Călinescu”⁶. Talentul epic hasdeian este recunoscut mai ales în *Istoria critică a românilor*, în care „ficționalul” duce la plăcerea lecturii, comparată de Călinescu cu epica din *Contele de Monte Cristo*, recunoscută și de Eugen Simion: „o carte patetică și sarcastică”, dezvăluind „limbajul extraordinar al istoricului. Hasdeu este un spirit fără granițe, puterea lui de asociere este colosală”⁷. Criticul pare dispus să-l confirme pe G. Călinescu, citând din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*: „Hasdeu a fost un geniu universal și se poate afirma că a izbutit aproape peste tot”. În orice caz, Eugen Simion distinge, deopotrivă, în campionul esteticului, Maiorescu, și în vizionarul polihistor Hasdeu, două personalități întemeietoare, de anvergură similară, atât de necesare unei culturi în expansiune, având, în ce-l privește pe ultimul, „voința de totalitate a omului din secolul al XIX-lea”⁸, comparându-se, prin aceasta, cu Eminescu.

*Personalitatea de anvergură similară cu aceea a lui Hasdeu este Constantin Stere, de astă dată Eugen Simion restrângându-se la un studiu amplu al singularului roman-fluviu proiectat în nouă volume (realizate doar opt), *În preajma revoluției*. Limitarea la această carte urieșească i-a permis să-și dezvolte și să-și susțină propria doctrină asupra literaturii diaristiceși

⁵ *Ibidem*, p. 17-18.

⁶ *Ibidem*, p. 35.

⁷ *Ibidem*, p. 36-37.

⁸ *Ibidem*, p. 39.

memorialistice, examinată în câteva profesionale lucrări (*Ficțiunea jurnalului intim*, București, Editura Univers Enciclopedic, I-III, 2001; *Genurile biograficului*, aceeași editură, 2002). Autorul a practicat el însuși acest gen de literatură (*Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian*, patru ediții, 1977-1999; *Sfidarea retoricii. Jurnal german*, două ediții, 1985, 1999).

În viața eroului central, Vania Răutu, criticii au identificat biografeme ale aventuroasei existențe ale autorului. Pe Eugen Simion îl interesează originalitatea „sintezei” steriene ficțional-memorialistic: „Cum se împacă, aici, intimismul cu rigorile romanului? În ce compartiment epic putem fixa *În preajma revoluției?*”⁹. Urme biografice identificăm la proprietatea moșiei din Cerepcău, județul Soroca, în copilăria de la moșia părintească, în privința anilor de studii, participarea la mișcarea narodnică, exilul siberian, dar și conflictele politice din România, cu precizarea că personajele de aici sunt portretizate surprinzător de transparent, ușor de depistat de către cititori, dezamăgitor de superficial, încât criticul îi dă dreptate lui G. Călinescu, în observațiile din *Istorie...*: „Ochiul lui e superficial, vulgar etic, și sub pana lui toate personalitățile ies niște goale păpuși”. Plenitudinea artistică, de mare prozator, este recunoscută, în schimb, în primele cinci volume, trimitând din nou la Călinescu, cel care depista, în surghiunul siberian (volumele III-IV) „un extraordinar prozator al geologicului”, „o epopee grandioasă a infernului geografic, o operă de contemplație – și de construcție”, „o mare poezie sociologică” etc. În plus, adaugă Eugen Simion, „este harul epic ca atare și știința (arta) de a fixa o tipologie și, în legătură cu ea, un număr de fapte de existență de o aspră originalitate. Scena pedepsirii spurcatului Emelca Bogomol citată de toți comentatorii sau judecata nacealnicului din Turinșc, sunt, într-adevăr, memorabile. Smaragda Theodorovna este, iarăși, un personaj memorabil, printre cele mai reușite din epica românească”¹⁰.

Toate acestea și multe altele îl readuc pe Eugen Simion la grila estetică a *criticii sintetice*, o *axis mundi* a demersului său hermeneutic: „Revin, *cât de autobiografic*, în ce măsură romanul lui C. Stere respectă regulile acestui gen care are, dar mai ales nu are, reguli stricte? Romancierul amestecă în chip evident autobiografia cu memoriile, eseul existențial cu eseul romanesc, romanul tip tolstoian cu romanul politic și romanul de moravuri, poezia geologicului cu romanul *à clef* sub cuvertura unei ficțiuni la persoana a treia combinată, se va vedea de îndată, cu alte mijloace narative: jurnalul personajului central (Ion Vanea Răutu), corespondența dintre eroi,

⁹ Eugen Simion, *Texte despre Basarabia*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2023, p. 41.

¹⁰ *Ibidem*, p. 42.

documente oficiale, jurnalul personajului principal etc. Dificil, din aceste motive, de a-i găsi un loc sigur într-o paradigmă a literaturii confesive. Este mai aproape, am impresia, de ceea ce se poate numi roman-memorii, rudă mai bătrână cu a romanului autobiografic¹¹. Este un exemplu relevant asupra complexității „tehnice” pusă în slujba „criticii sintetice” simoniene. Între extreme, el distinge *justa cale de mijloc*, cum spuneau anticii. Ca și în cazul Hasdeu, Eugen Simion identifică și aici extremele evaluative. De data aceasta, cel care neagă total validitatea estetică a lui Stere este Mihai Zamfir, care, atrage atenția Eugen Simion, „consideră romanul lui C. Stere un eșec memorabil¹². Din această pricină, Mihai Zamfir eticheta întreprinderea stilistică a basarabeanului drept un „pariu imposibil”: *cum să transformi memoriile în roman?* Iată că geniul lui Stere s-a confruntat biruitor cu imposibilul: a reușit ceea ce metoda transdisciplinară actuală numește o *transversalie* estetică excepțională în antinomia posibil/imposibil. Și mai mult decât atât, Stere a știut de la bun început cât de riscant e să faci din memorii o ficțiune românească. Romancierul i-a mărturisit teribila *încercare* proiectată devotatului său prieten L. Leoneanu (cel căruia i-a dictat romanul), în 1930: „Memoriile cer o imperioasă condiție, aceea de a fi publicate după cel puțin douăzeci de ani de la dispariția autorului lor. Or, eu găsesc că e necesar să informez lumea românească chiar de pe acum asupra stării sociale și a moravurilor din Basarabia, din ultimele șase decenii, mai ales pentru edificarea românilor din celelalte provincii, unde fondul real al traiului românilor de peste Prut e cu desăvârșire necunoscut. Mi-am schimbat deci planul de lucru și vreau să-mi redau amintirile sub forma literară de roman¹³.”

Demersul critic al lui Eugen Simion se prelungește pe multe alte pagini. Consider că *încercarea* lui Stere (în sensul eminescian, *ontologic* al cuvântului: „În orice om o lume își face încercarea”, recte a *spiritului universului* însuși!), ca aducând, în cultura românească, o izbândă fără seamăn (unică în spațiul european), în ciuda inegalităților de realizare a unor pagini, căci timpul n-a mai avut răbdare cu viața scriitorului.

A treia personalitate basarabeană, urieșească în felul ei, despre care a scris Eugen Simion, este Paul Goma. Și, în ceea ce-l privește pe acesta, criticul se oprește doar la o singură operă: *Paul Goma: „Din calidor”*, romanul de performanță stilistică a incomodului răzvrătit, care, dacă apelăm, retrospectiv, la un concept filosofic al lui Vasile Dem. Zamfirescu, ne dezvăluie

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 43.

¹³ Citat de Eugen Simion la p. 45

că autorul neobositelor și controversatelor *Jurnale* (vreo douăzeci de volume la număr) a fost destinat unei crunte „*nedreptăți ontice*”. Nici un alt scriitor de peste Prut nu s-a confundat mai adânc cu soarta Basarabiei, exilul său parizian având ceva din exilul moscovit al celor două provincii românești: Bucovina cernăuțeană și ceea ce numim încă Basarabia. *Din calidor* e o incursiune genială spre *sinteza* subtilă dintre mirajul și puritatea copilăriei și grozăviile istoriei. Aici *transversalia* e trăită de învățătorul Goma din Mana și învăluită de dubla memorie a autorului, cea a copilului și cea a scriitorului vârstnic, *sinteza* născându-se între ele, cum discerne Eugen Simion: „Învățătorul Goma este deportat întâi în Siberia, e trimis apoi pe front, cade prizonier la nemți și, în cele din urmă, este închis de români la Slobozia de Ialomița. Soția nu știe nimic de el și, într-un rând, află că a fost ucis. I se face înmormântare și i se ridică o cruce în cimitir, însă cu «un cârlig»: i se trece o dată falsă, cât mai îndepărtată, a morții sale. Cârligul ar fi că mortul ar putea să reapară într-o zi... Nu trebuie forțat destinul. Superstiția se dovedește a fi pozitivă: învățătorul apare după câțiva ani și crucea este arsă simbolic în curtea casei...”¹⁴. Însă nu și istoria.

Ceilalți scriitori basarabeni, Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, sunt portretizați în formule critice diverse: cronici, recenzii, eseuri, note ocazionale și un dialog între Eugen Simion și Mihai Cimpoi. Grigore Vieru, născut în același an cu Paul Goma (1935), este poetul prin excelență, definit cu un vers vierean: „Un poet cu lira-n lacrimi...”. Luând ca reper contextualitatea istorică, criticul sintetizator îi grupează pe basarabeni într-o ordine trecând prin mesianismul pașoptist, prin Goga și sămănătoriști, siliți fiind să se adreseze unui public care n-a cunoscut saltul liric pe linia Argezei, Bacovia, Blaga, Barbu, încât se vede nevoit să vorbească de o întoarcere în timp. Spre a nu fi tratați cu disprețul postmoderniștilor din Țară, Eugen Simion nuanțează lucrurile, recunoscându-le talentul și originalitatea, acolo unde este cazul. Lui Vieru i se scoate în evidență eminescianismul funciar („Eminescu este izvorul, este lacrima de foc a universului”, spusese autorul *Legământului*), întâlnindu-se cu Marin Sorescu, cel din *Trebuiau să poarte un nume*. Apoi, limba română este și pentru Vieru, ca și pentru Nichita Stănescu, *patria mea*. Concede că poetul din Pererita își depășește condiția, învățând de la noul limbaj al necuvintelor lui Nichita Stănescu. Adevărul e că, la rândul lui, Nichita a decis că a învățat de la Grigore Vieru cu mult mai mult, între altele, prin întoarcerea la simplitatea esențială: „Cartea lui – zice despre *Rădăcina de foc* (1988) – de inimă pulsează și îmi influențează versul plin de dor, de curat și pură

¹⁴ *Ibidem*, p. 67.

limpezime”. În ciuda aparențelor, Vieru se arată un scriitor complex, ancorat în realitatea basarabeană: „Vieru este, prin sensibilitate și prin credință, un poet mesianic, un poet al tribului, cum se zice cu o vorbă veche, în fine, un poet care încearcă să comunice prin violoncelul său liric, nu numai doine jălălnice, dar și versuri aspre și pedepsitoare în buna tradiție a lui Eminescu, Goga și Arghezi. Nu se rușinează să întocmească abecedare și să scrie versuri pentru copii în intenția de a educa, pe această cale, tribul său încolțit din toate părțile, amenințat să piardă limba și, deci, identitatea”¹⁵. Îl vede creator-reconfigurator a trei mituri fundamentale: *Mama, Limba Română, Dragostea*.

Eseul despre Nicolae Dabija include în titlu, ca și în cazul Vieru, o definiție dată de poet: „Poezia e o bucuroasă tristețe”, formulă inspirată, probabil, de Constantin Noica, presupune criticul, preluată în volumul din 1975, *Dreptul la eroare*: „Este un elegiac împătimit, un melancolic luminos, deloc resemnat, cu o mare disponibilitate retorică. Declară că scrie poemele cu o pană de înger și că în poeme – care nu sunt decât peisaje ale sufletului – lucrurile sunt văzute cu al treilea ochi. Un ochi, dacă înțeleg bine, metaforizant, acela care vede nevăzutul. Cert este că basarabeanul Nicolae Dabija, redactorul-șef al curajoasei reviste *Literatura și arta*, scrie bine și, la nevoie, schimbă elegia în pamflet politic”. Criticul *sintezei estetice* nu se dezmente nici în cazul autorului *Ochiul al treilea*: „Nu-i cunosc biografia și nici, în amănunt evoluția literară, dar antologia pe care o comentez acum indică un poet autentic din familia acelor remarcabili caligrafi care se adaptează cu ușurință mai multor stiluri și, la nevoie, își modifică fără dramatism temele. Nu cade niciodată – cel puțin în poemele de față – sub o linie estetică onorabilă”¹⁶. Îl consideră făcând parte din familia blagienilor, realizând o sinteză organică între trei straturi existențiale: valorificarea tradiției, păstrătoare a identității, oscilarea între orfismul muzical și „poezia ca stare de suflet”, ajungând, într-un al treilea strat, la „portretele-mituri”: „Acestea migrează de la un volum la altul și de la elegia agrestă la poemul profetic. Ștefan cel Mare, Cantemir, Cetatea Albă, Eminescu, Creangă, Alexie Mateevici, Toma Alimoș, Cetatea Soroca și alte mituri naționale vin și revin aproape ritualic în *Ochiul al treilea* (1975, nu 1985, n. n.), *Apă neîncepută* (1980), *Zugravul anonim* (1985), *Aripă sub cămașă* (1989), *Ieșire la mare* (f. a.). În marginea lor se află un poet care este nevoit să-și învingă duioșia structurală și să-și asume un rol mesianic”¹⁷.

¹⁵ *Ibidem*, Grigore Vieru `70, p. 77-78.

¹⁶ *Ibidem*, Nicolae Dabija „Poezia e o bucuroasă tristețe”, p. 87.

¹⁷ *Ibidem*, p. 87-88.

Despre Valeriu Matei, scrie cu ocazia decernării Marelui Premiu „Nichita Stănescu” (alături de Dan Laurențiu și belgrădeanul Srba Ignjatovici), precizând că basarabeanul e născut în aceeași zi cu Nichita, dar cu 20 de ani mai târziu (1 martie 1953). Începe prin a-i recunoaște harul oratoric care l-a propulsat și în politică: „Este un bun orator, aspru, tăios, totdeauna la obiect, deloc elegiac, mioritic”¹⁸. Sinteza, în cazul său, se configurează între două registre: unul în linie tradițională, „cu un sentiment mai acut al urgenței și o notă pronunțată de originalitate în evocarea milenarei suferințe. O rugăciune mândioasă, poruncitoare, imaginea unei toamne putrede și, în genere, imaginea unei lumi ce se surpă...”¹⁹. Remarcă și *mitul personal* (v. Charles Mauron) al liricii valeriumateine: „Emblema lui mi se pare a fi lupul singuratic, *lupul de jertfă*, hăituit și dat prăzii în mijlocul unui ocean de zăpadă”²⁰. Sinteza se produce cu al doilea registru, solidar cu postmodernismul din Țară, „Semn că poezia basarabeană n-a așteptat pe firoșcoșii publiciști de la București pentru a se sincroniza”.

Lui Mihai Cimpoi, Eugen Simion îi rezervă un spațiu similar, prin dimensiune, ca lui Hasdeu și Constantin Stere, recunoscând, prin aceasta, amplitudinea personalității aspiratoare la proiectele de anvergură intelectuală, nu numai inițiate, dar și duse la capăt: eminescologul, monografistul, editorul lui Eminescu la Chișinău, creatorul de instituții (Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”, Congresul Mondial al Eminescologilor, realizarea unui tezaur de dialoguri cu eminescologi și traducători eminescieni din toată lumea, culminând cu monumentalul *Dicționar enciclopedic Mihai Eminescu*), apoi, creatorul unei *Istории deschise a literaturii române din Basarabia* (căreia Eugen Simion îi dedică un capitol aparte²¹), zeci de monografii despre scriitorii români și străini etc. Dialogul despre Eminescu poartă titlul *Sanctificare și sacrificare* și conturează, în mod deosebit, traseul eminescologic al lui Eugen Simion, de la debutul în volum cu monografia despre *Proza lui Eminescu* (1964) până la reeditarea ediției Perpessicius și la uriașa întreprindere a publicării manuscriselor poetului, în cooperare tehnică cu Mircia Dumitrescu. „Interogat” asupra *despărțirii* de Eminescu (dar nu în sensul dat cuvântului de Virgil Nemoianu și de „dilematici”), o despărțire de câteva decenii, Eugen Simion recunoaște că a încercat și el să se vindece de „complexul Eminescu”: „Azi îmi dau seama că eliberarea a fost provizorie, în realitate, nu ne vindecăm niciodată de Eminescu. Un

¹⁸ *Ibidem*, Valeriu Matei, p. 91.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 92.

²¹ *Ibidem*, p. 109-113.

complex pe viață, o temă eternă pentru criticul român. Plecăm din ea, ca să avem unde reveni...”²². Insistă, în acest sens, recunoscând o continuitate existențială în universul eminescian: „Faci ce faci și revii la el. Cum am scris și altă dată: Eminescu nu este un scriitor pe care îl studiezi și, apoi, treci la altul; nu-i un subiect încheiat, este o neliniște perpetuă. Și încă ceva: nu te întorci niciodată – dacă ești un spirit curios, receptiv, drept – cu mâna goală”²³. Așa s-a întâmplat cu aprofundarea hermeneutică a celor opt mituri eminesciene, la care Mihai Cimpoi argumentează că trebuie să le coroborăm și cu cele patru mituri fundamentale românești radiografiate, la vremea lui, de către G. Călinescu. În altă ordine de idei, se desparte de fenomenul încrâncenat antieminescian numit de D. R. Popescu, „Galaxia Grama”, reactivată de revista „Dilema”, în 1998, și la care „au achiesat” critici și scriitori de renume precum Z. Ornea, Nicolae Manolescu sau Mircea Cărtărescu.

Secțiunea a treia a cărții îngrijite de Mihai Cimpoi reține texte critice ale condeierilor basarabeni despre personalitatea exemplară a lui Eugen Simion. Semnează: Grigore Vieru, Valeriu Matei, Nicolae Dabija, Victor Crăciun, Petru Soltan, Ion Ciocanu, Mihail Dolgan, Elena Tămâzlaşaru, Nina Josu.

²² *Ibidem*, p. 96.

²³ *Ibidem*, p. 99.

URMUZ ȘI EMINESCU

Academician Gheorghe PĂUN

Titlul anterior amintește de dublul context care prilejuiește acest text, Congresul Mondial al Eminescologilor, ediția a XII-a, Chișinău, 2023, și Anul Urmuz 2023, când se împlinesc 140 de ani de la nașterea „înainte mergătorului” avangardelor românești (Curtea de Argeș, 17 martie 1883) și 100 de ani de la plecarea sa spre „infinitul mic” (București, 23 noiembrie 1923), și el este ținut în forma aceasta pentru a aminti de titlurile similare ale unor schițe (sau nuvele?)... „aproape futuriste” ale lui Urmuz (patru dintre cele nouă proze cunoscute ale lui sunt identificate prin sintagme de formă similară: *Pâlnia și Stamate* (Pâlnia fiind veritabil personaj, merită inițiala majusculă), *Ismail și Turnavitu, Cotadi și Dragomir, Algazy & Grummer*), dar ar fi fost mai potrivită, mai precaută, o precizare a raporturilor dintre cei doi *mari*, de pildă, sub forma „De la Eminescu la Urmuz”. Precauția se referă la faptul că poate părea prezumțios să-l asociem și să-l comparăm pe Urmuz, necanonicul, cel atât de puțin cunoscut de „marele public”, aproape deloc studiat în școală, cu superlativul de necontestat Eminescu, Poet Național și *punctum!*, ca să-i imit o zicere. Probabil că vor exista cititori care vor fi contrariați de această alăturare cu tentă comparativă, dar mă grăbesc să fac precizarea că intenția rândurilor de față este mai degrabă de a semnală o temă de cercetare, mai multe teme, și că între cei doi există mult mai numeroase legături, asemănări chiar, decât ne putem imagina la prima vedere. Nu sunt primul care face această apropiere, în cele ce urmează încerc doar să explicitez și să sistematizez cât de cât subiectul, de pe poziția unui *urmuzofil* mult implicat în evenimentele legate de aniversarea/comemorarea din acest an.

Evident, putem distinge un număr de paliere diferite ale discuției.

La modul exterior, neliterar, biografic – dar cu referiri psihologice, sociologice etc. – putem face o lungă listă de asemănări-corespondențe, unele cu adevărat semnificative. Nu intru în prea multe amănunte, nu consemnez decât puține referințe (mai ales în privința lui Urmuz) – întrevăd o teză de doctorat cu această temă...

Au trăit amândoi puțin, cam același număr de ani – ba chiar exact 40, dacă plasăm nașterea lui Eminescu în 1849, conform mențiunii din Psaltirea

familiei. („Astăzi, 20 decembrie, anul 1849, la patru ceasuri și cincisprezece minute evropinești, s-au născut fiul nostru Mihail.“) Au venit pe lume în familia cu mulți copii, cu o bună stare materială și bună educație. Nu au fost căsătoriți, au avut sau au fost bănuți că au avut mai multe „amoruri”, nu neapărat fericite. Amândoi au avut legături strânse cu teatrul, prieteni buni printre actori. Moartea amândurora comportă o doză de mister, în ambele cazuri sunt sugerate probleme de sănătate, depresii, ba chiar și posibile agresiuni. Acestea sunt detalii, cu sau fără implicații asupra operei, cele care urmează au din plin asemenea implicații.

Inteligență, curiozitate științifică și putere de muncă ieșite din comun. Caietele lui Eminescu ne stau mărturie, la îndemână (era preocupat inclusiv de probleme matematice foarte precise, tehnice, de genul extragerii rădăcinii pătrate, ba chiar și cubice!). De asemenea, publicistica sa (referiri istorice, economice, tehnologice etc.). În cazul lui Urmuz, ne bazăm numai pe mărturiile familiei, mai ales pe cele ale sorei Eliza, cu un an mai mică (copil fiind, Mitică, Dimitrie la botez, Demetru pentru restul vieții, citea Jules Verne, „sui pe acoperișul casei, cu globul constelațiilor în mână, studia așezarea stelelor pe firmament”, ceva mai târziu se gândea la „Captarea undelor sonore”, de pe tot globul, ba chiar și din astre, visa să zboare, era la curent cu demonstrațiile aeronautice ale lui Blériot și Vlaicu – a se vedea „Fragmente din mărturiile d-nei Eliza V. Vorvoreanu (Spicuri din adevărata viață a lui Urmuz)”, reproduse de Sașa Pană în *Urmuz. Pagini bizare*, Editura Minerva, București, 1970). Carmen Blaga vorbește despre inteligența atroce a lui Urmuz. Lada de aproximativ un metru cub, pusă în 1930 la dispoziția lui Sașa Pană, Geo Bogza și Ilarie Voronca de mama lui Urmuz, amintește de lada cu manuscrise eminesciene donată de Maiorescu Bibliotecii Academiei Române în 1902. Lada lui Urmuz conținea multe versiuni „trudite” ale manuscriselor, peste zece de multe ori, plus două caiete de cugetări și, jumătate din volum, partituri ale compozițiilor muzicale – pierdute încă din anii 1930 – probând puterea de muncă a lui Demetru. Merită adăugat că el a și pictat, o spune admirativ colegul său de Liceu „Gh. Lazăr”, Vasile Voiculescu, care pare a-i fi cunoscut și compozițiile, „de o adâncă și tulburătoare esență”, prin care și-a destăinuit frământările și aspirațiile. „Urmuz a fost, înainte de toate, un strălucit muzician.” (Citate și informații din conferința radio „Despre scriitorul Urmuz”, din 2 ianuarie 1932, inclusă în volumul Vasile Voiculescu *Gânduri albe*, Editura Cartea Românească, București, 1986.)

Aș extrage din cele spuse mai devreme și aș sublinia cu deosebire respectul amândurora față de textul scris, respectul pentru limba română.

O cultură impresionantă la amândoi: limbi străine, literatură, arte, mitologie, filosofie. Transpar acestea din scrieri, sunt analizate, de exemplu, în Ana Olos/Anagaia, *În căutarea lui Urmuz*, Editura Eikon, București, 2022, și Lucian Costache, *Urmuz sau Despre paradox*, 2 volume, Editura Zodia Fecioarei, Pitești, 2020, ambele titluri fiind apărute în Biblioteca Revistei *Curtea de la Argeș*, serie în care au fost publicate și alte volume urmuziene. Filosofie mai ales germană; în cazul lui Urmuz, cea de la schimbarea de secole, existențialismul în primul rând, Kierkegaard, Nietzsche...

Ambii au fost precoci, conștienți de *menirea* lor încă din copilărie-adolescență. „Domnilor, eu sunt poet și vreau să-mi adun material!” spunea Eminescu, la 16 ani, la prima sa călătorie prin Transilvania. Referitor la Urmuz, citez din textul invocat mai devreme al lui Vasile Voiculescu: „Ascuțit la minte și copt înainte de vreme, Urmuz ne-a fost căpetenie, îndreptar. Fiul unui medic care se ocupa și cu filosofia, Urmuz, încă de copil, era chinuit de problemele mari ale metafizicii... Nu era ocazie să nu discutăm despre suflet, despre lume, mai ales despre Dumnezeu.”

În ciuda frapantei diferențe de întindere a operei (ignorăm, în cazul lui Urmuz, „miticisemele” care au circulat oral, nefiind consemnate în scris, caietele și partiturile pierdute), posteritatea celor doi este (la fel de) impresionantă. Cu multe sincope, perioade de „uitare” în cazul lui Urmuz, dar, în comparație cu numărul de pagini pe care le-a publicat, considerată în mai multe locuri ca *uluitoare*. Amândoi au câte un asteroid care le poartă numele (Eminescu are și un crater pe Mercur), adaug două argumente recente, numerice. În 2022 am editat o antologie de traduceri ale „romanului în patru părți” *Pâlnia și Stamate*, prima scriere urmuziană publicată, de Arghezi, în 1922, în *Cugetul Românesc* (Gh. Păun, editor, *Urmuz. Pâlnia și Stamate X 24*, Editura Bibliostar, Râmnicu Vâlcea, 2022). Am identificat 23 de traduceri, între timp, am mai găsit și altele. Par numere mici în raport cu numărul traducerilor eminesciene, dar impresionante în peisajul literaturii românești. Aproape toate limbile europene, inclusiv cele nordice, mai multe limbi extrem orientale, esperanto. La fel de surprinzător pentru mine a fost succesul unei expoziții internaționale de portrete șarjate ale lui Urmuz. Inițiativa i-a aparținut artistului plastic Nicolae Ioniță din Ploiești, care a primit peste 200 de lucrări, de la tot atâția artiști, din peste 60 de țări. Pe lângă expoziții (la Curtea de Argeș și la București), acțiunea s-a concretizat și într-un cuprinzător album, *Scriitori români văzuți de mari graficieni ai lumii. Urmuz*, realizat sub egida Editurii Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2023. (S-au adăugat la acestea vreo 60 de portrete primite separat, de Lucian Dobârtă, în cadrul Festivalului de

Caricatură „Mărul de Aur”, Bistrița-Năsăud, 2023.) Iarăși, numere mai mici cu un ordin de mărime decât cele referitoare la Eminescu – Nicolae Ioniță a organizat acțiuni similare și pentru Eminescu, Caragiale, Brâncuși – dar remarcabile în sine.

O asemănare interesantă, iarăși surprinzătoare dacă ținem seama de volumul scrierilor publicate de Urmuz, este faptul că în ambele cazuri studiul operei s-a constituit într-o știință dedicată, *eminescologia*, respectiv, *urmuzologia*. Din câte știi, în cultura română se mai folosesc numai doi termeni similari, *brâncușiologie* și *cantemirologie*. În ceea ce privește „știința despre Urmuz”, termenul a fost propus încă din 1998: Anagaia/Ana Olos, *Pelicanul sau babața (Introducere în urmuzologie)*, Editura Umbria, Baia Mare, 1998 (cu revenire, un an mai târziu: Anagaia/Ana Olos, *În subteranele textului. „Pâlnia și Stamate” (Introducere în urmuzologie II)*, Editura Umbria, Baia Mare, 1999).

Mai adaug, pe acest palier, oarecum exterior, că biografiile celor doi încă mai suportă discuții, interpretări, investigații – iar pentru Urmuz (și familia lui) mai avem lucruri de aflat și chiar mai apar din când în când noutăți (a se vedea, de pildă, volumele conținând *Lucrările Simpozionului Internațional Urmuz 140-100, Curtea de Argeș, 17-19 martie 2023*, Editura Tiparg, Pitești, 2023). Informații inedite sunt în curs de apariție și în revista *Curtea de la Argeș*.

Aminteam la început că legături-comparații între Urmuz și Eminescu s-au mai făcut.

Primele referiri țin, cum este de așteptat, de poziția lui Urmuz vizavi de Eminescu. Eliza Vorvoreanu o spune pentru prima dată: „Dintre poeți, era în admirația lui Eminescu și a poeților simbolști francezi”. Nicolae Balotă, în celebra (pe drept cuvânt) monografie *Urmuz*, Editura Dacia, Cluj, 1970, preia informația: „Ar fi vrut să călătorească pe urmele exploratorilor, să cunoască întreg globul, să cerceteze obiceiurile tuturor popoarelor [asta amintește și de curiozitatea științifică]. Se mulțumea, deocamdată, să iasă la plimbare, cu poeziile lui Eminescu la subsuoară.” (pag. 14)

O primă comparație directă Urmuz-Eminescu o face însă Geo Bogza, în *Urmuz premergătorul*, articolul de fond din revista *unu* din noiembrie 1930. Paragraful cu pricina este reprodus de Marin Mincu în antologia *Avangarda literară românească. De la Urmuz la Paul Celan*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura Pontica, Constanța, 2006 (pag. 17; ediția întâi a apărut în 1983): „Astfel, dintr-o meditație care-l va fi dus cine știe peste câte granițe ale realității și din violența necesității de a fi prezent într-un concret pe care-l disprețuia și din care s-ar fi vrut evadat, s-a născut arta acestui straniu

Urmuz, care, *alături de Eminescu*, prin zbuciumul și sfârșitul lor tragic, prin încapățânarea de a nu găsi în viață vreun confort oarecare, sunt singurii la noi care *au ridicat pulsațiile literaturii până acolo unde peste ocean le-a dus Edgar Poe și în Franța galeria ciudată, de panopticum, a poezilor blestemați.*” Îl aprobă Marin Mincu și-l întărește pe Geo Bogza: „Din aceste rânduri, atât de decise, se constată că lecția avangardistă este deja definitiv clasicizată, întrucât numele lui Urmuz va fi asociat în mod curajos celui al lui Eminescu, ilustrându-se astfel valoarea sa *modelizantă* pentru constituirea noii tradiții. În fapt, Geo Bogza nu exagera. Într-adevăr, cu puțină îndrăzneală, pentru un cercetător avizat, *într-o istorie posibilă a evoluției formelor poetice românești, valoarea lui Urmuz poate fi comparată cu aceea a lui Eminescu. Prin Urmuz se poate observa cum, pentru prima dată în Europa, criza profundă a conceptului de literatură devine o achiziție românească.*” (Toate sublinierile îi aparțin lui Marin Mincu – care chiar era un *cercetător avizat...*)

Nu elaborează aici Marin Mincu, nu știu dacă a făcut-o în altă parte, dar Geo Bogza adaugă nuanțe/argumente în cartea *Eu sunt ținta. Geo Bogza în dialog cu Diana Turconi*, Editura Du Style, București, 1996: „Prin zbuciumul lăuntric, prin curajul de a nu-i cere vieții vreun confort oarecare, prin sfârșitul tragic și puritatea aspirațiilor, Urmuz stă lângă Eminescu.” (pag. 53) Iar mai jos, pe aceeași pagină: „Cred că neobișnuitul vieții lui [Urmuz] l-a dus la o tensiune pe care n-a mai putut-o suporta. El a plătit cu viața literatura pe care a scris-o – și de aceea este atât de autentică.”

Merită subliniat că și Nicolae Balotă, în monografia amintită, menționează apropierea pe care Geo Bogza o face între Urmuz și Eminescu, justificându-l pe Geo Bogza: „El e, poate, singurul avangardist care putea face o asemenea legătură, fiind cel care nu se lepădase nicio clipă, chiar în anii aceluia anarhism poetic, de Eminescu.” (*Op. cit.*, pag. 150.)

Geo Bogza se referă la *existența* celor doi, Marin Mincu se referă și la *evoluția formelor poetice românești*. Pe terenul celor de pe urmă, al gândirii și filosofiei, subiectul este repus în discuție, pe un ton și mai tranșant (cu și mai multă *îndrăzneală*, ca să punctez precauția lui M. Mincu), recent, de poetul-filosof (existențialist la rândul său) româno-francez Sorin Cerin. Este vorba despre articolul *Urmuz și relevanța sinuciderii*, apărut în revista *Curtea de la Argeș*, numărul din septembrie 2023, din care reiau mai multe rânduri semnificative: „Pentru mine, Urmuz este cel mai important gânditor român al secolului al XX-lea și unul dintre cei mai importanți poeți-prozatori-gânditori ai națiunii române, care poate sta în același tablou alături de Eminescu prin esența scrierilor sale. La Urmuz, lirismul, dar mai ales valoarea acestuia, nu sălășluiește neapărat în versuri, în rime

sau metafore puse acolo pentru a ține loc de o dezvoltare ideatică, iar astfel arhitectura scrierilor sale să pună accentul pe culoarea și nuanțele expresiilor, ci, înainte de toate, lirismul urmuzian își trage seva din esențele scrierilor sale, la fel ca la Eminescu. De aici și comparația. Cine poate spune că Eminescu nu a fost un mare gânditor, un filosof? La fel și la Urmuz. Proza lui Urmuz devine poezia sa cu valențe adeseori aforistice. De aceea folosesc deseori apelativul de *poetul Urmuz*. Cine poate spune că Urmuz nu are nimic eminescian în el? Dar cine poate afirma că Eminescu nu are nimic urmuzian în el? Începând de la modul de a privi deșertăciunea acestei lumi și până la complicatele ecuații existențiale din scrierile celor doi.” Iar articolul se termină astfel: „Sunt convins că Urmuz va avea măcar de acum încolo parte de o posteritate care îi va recunoaște meritele de a fi cel mai important poet-gânditor român al secolului al XX-lea și unul dintre cei mai mari poeți-gânditori ai națiunii române, care să poată sta alături de Eminescu. Pentru că Urmuz a făcut din proza sa, atât poezie, cât și filosofie.”

Nimic n-ar mai fi de adăugat, formulările sunt categorice, argumentele sunt explicite. Important de subliniat: fiecare cu secolul lui, nu o comparație directă, care nu poate fi nici adecvată și nici relevantă – cu un detaliu care merită remarcat: Urmuz este considerat poet. *Poet-gânditor, poet-prozator-gânditor*, dar de fiecare dată *poet*. Privit dinspre *esențe*, Urmuz este un *poet*!

Interesant e că nu este prima dată când i se asociază această calitate. Încă din 1929 (ianuarie, revista *unu*), Stephane Roll îl numea „un poet neverosimil pentru înțelegerea aparentă”, iar, mult mai aproape de noi, Marin Mincu vorbea despre o *istorie posibilă a evoluției formelor poetice românești*. O idee ingenioasă găsim la Marin Sorescu, în *Teoria sferelor de influență*, Editura Eminescu, București, 1969: „Proza lui Urmuz se poate construi în strofe și versete”. Privindu-i opera, găsim însă o singură „poezie” propriu-zisă, „fabula” *Cronicari*. Mai găsim o „epigramă” la finalul prozei *Plecarea în străinătate*, au mai rămas „urme poetice” în amintirea prietenilor de șotii din adolescență, dar nimic consistent. E adevărat, *Fuchsiada*, considerată capodoperă (vezi, de exemplu, Nicolae Manolescu, în studiul introductiv la *Urmuz. Pagini bizare*, Editura Grammar, București, 2004, reluare din *Arca lui Noe*), este subintitulată „Poem eroico-erotic și muzical”, dar cu continuarea imediată „în proză”. Lucian Raicu chiar considera *Fuchsiada* „un veritabil poem care ocolește căile știute și face elogiul artei” (pag. 112 a cuprinzătoarei și mult folositei lucrări *Urmuz în conștiința criticii* de Constantin Cubleşan, Editura Cartea Românească, București, 2014). Și i s-a mai spus *poet* lui Urmuz, mai mult sau mai puțin în trecut, și în alte locuri.

Termenul este, în fond, perfect potrivit, iar explicația poate merge până la Pius Servien, cu consistenta continuare a lui Solomon Marcus. Semiotică, structuralism, poetică matematică. Primul identificase vreo zece opoziții între limbajul științific și cel poetic, cel de-al doilea analizează nu mai puțin de 52 de asemenea opoziții (S. Marcus, *Fifty-two oppositions between scientific and poetic communication*, în volumul *Pragmatic Aspects of Human Communications*, editat de Colin Cherry, Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland, 1974, pag. 83-96). Sunt analizate opoziții de natură sintactică, semantică, pragmatică (a se vedea Sanda Golopenția, *Poetica și semiotica lui Solomon Marcus*, în *Limba Română*, anul XXV (2015), nr. 1-2), cruciale fiind, printre altele, continuitatea semnificației lirice, ambiguitatea, lectura repetată în sensul lui Umberto Eco, caracterul reflexiv, opacitatea – evident, toate acestea prezente copios în scrierile lui Urmuz, definitorii, suport al unor *latențe interpretative* nelimitate, cum de multe ori subliniază Lucian Costache în exegezele sale și cum, de altfel, constatăm imediat atunci când parcurgem interpretări ale „bizarelor” urmuziene (exegeții înșiși strecoară uneori în analizele lor sintagma autoironică *delir interpretativ...*). Ar fi un exercițiu de interes examinarea, pe opera lui Urmuz, a tuturor celor 52 de opoziții inventariate de Solomon Marcus și sunt convins că verdictul ar fi lipsit de ezitări: *poet! Poet în toată puterea cuvântului!*...

S-a strecurat însă în acest context un amănunt care mi se pare foarte important, delicat chiar pentru întreaga interpretare a operei lui Urmuz, poate o impietate pentru (vorba regretatului Eugen Simion) zelatori. (Apropo: la fel ca Eminescu, și Urmuz a avut și are încă parte atât de detractori, cât și de zelatori, de la începuturi și până astăzi, o altă asemănare exterioară între cei doi.)

Este vorba despre fabula-nefabulă menționată mai devreme. Nu cumva receptarea lui Urmuz-scriitorul este distorsionată de existența acestei „fabule”, absurdul aparent gratuit și comic al *Cronicarilor* fiind extins nemotivat, fraudulos putem spune, la întreaga operă? A devenit o prejudecată, un automatism considerarea scrierilor urmuziene ca fiind absurde și umoristice, în timp ce ele sunt mai degrabă tragice, s-a spus asta de foarte multe ori, chiar dacă „bizare” la prima lectură, chiar dacă „...aproape futuriste” la a doua. Repet, remarci de genul acesta s-au făcut în multe locuri, dar Urmuz este încă etichetat ca absurd și umoristic, suprarrealist, revendicat de mișcări zgomotos-anarhice, cu care el nu a avut de a face explicit și în care cu greu s-ar putea încadra (dar a fost sistematic încadrat, pentru că, nu-i așa?, *mișcările își creează predecesorii* – Borges). „Morală” tautologică „Pelicanul sau babița” este mai cunoscută decât frazele cu tâlc ce pot fi

depistate în fiecare paragraf al „schițelor și nuvelor” urmuziene, parodii de romane sau de epopei unele dintre ele, grele de conținut, dificil de „digerat” la o lectură grăbită, comodă. *Cică niște cronicari duceau lipsă de șalvari* a devenit titlu de carte (este vorba despre o antologie de „comic absurd”, selecție și cuvânt înainte de Iordan Chimet, Editura Universal Dalsi, București, 1999, cuprinzând o selecție de scrieri ale suprarealiștilor români – opera lui Urmuz fiind inclusă în întregime, începând, desigur, cu menționata „fabulă”).

Explicația stă, bineînțeles, în faptul că fabula este mult mai cunoscută decât prozele autorului, și a ajuns „folclorică” din bunul motiv că este simplă, atrăgătoare, cu o prozodie bine șlefuită, aproape cantabilă, de o nouitate cuceritoare. Pare o joacă, nu solicită, la prima vedere, niciun efort de interpretare. Nu sperie, precum prozele lui Urmuz, ci distrează. O trăsnaie, o picanterie. Mai mult, poate fi imitată cu mari șanse de reușită (ceea ce nu e deloc adevărat cu celelalte scrieri) și chiar a fost imitată (îi reamintesc pe Nichita Stănescu și Șerban Foarță, plus cele peste 200 de replici ale lui Romulus Sălăgean – care sigur mai are și altele în pregătire, citez doar volumul *Ultimele fabule închipuite ale lui Urmuz în imaginarul autorului*, Editura Eikon, București, 2022).

Interesant este că influența/contaminarea este bidirecțională: din cauza „fabulei” (Monica Lovinescu se referă la ea, la pag. 466 a cărții *O istorie a literaturii române pe unde scurte. 1960-2000*, Editura Humanitas, 2014, îngăduitor-peiorativ: „versuri de o încântătoare neghiobie”...), proza lui Urmuz este redusă la comic și absurd, dar și invers, știind că proza lui Urmuz are „latențe interpretative” practic infinite, s-a consumat multă cerneală critică și pe interpretarea „fabulei”. Este realmente impresionant ce și cât s-a putut scrie plecând de la *Cronicari* – a se vedea, printre alții, Ion Pop, Ana Olos, Adrian Lăcătuș, Lucian Costache... Și, pe bună dreptate, cele 16 versuri conțin tot atâtea cuvinte cu mare adâncime semantică, sugerând o mulțime de interpretări, trimiteri, legături, chiar dacă, la prima vedere, sunt puse alături la întâmplare.

Apare însă aici o mare problemă: a cui este „fabula”? Este ea pur și simplu creația lui Urmuz sau este rezultatul unui joc, provocarea de a scrie un poem pe rime date, așa cum pare a fi cazul? În cazul al doilea, cel/cei care a/au ales rimele are/au toate meritele – termenii cu adâncime semantică acestea sunt, cuvintele de pe rimă, Urmuz nu a adăugat decât verbe și cuvinte de legătură, șlefuid perfect versurile. A contribuit Urmuz măcar la alegerea rimelor? Greu de spus, dar deconcertant este că există două explicații scrise privind apariția „fabulei” și amândouă vorbesc despre rime

date. Într-un interviu apărut în revista *Rampa* nr. 2988 din 9 ianuarie 1928 (vezi Ducu Gheorghiescu, *Praf de stele peste tot*, în suplimentul volumului Simpozionului Urmuz 140-100, martie 2023, Ed. Tiparg, pag. 49, unde este reprodusă imaginea coloanei respective din *Rampa*), G. Ciprian dă amănunte: „Fabula, executată de Urmuz pe rime date și pe lacul Herăstrău la un chef când se aflau, goi, pe apă, Urmuz, Ciprian și răposatul Nicolae Constantinescu...” Ulterior (în *Cutia cu maimuțe. Schițe, chipuri, amintiri*, Editura Contemporană, București, 1942), episodul este plasat pe lacul Tei: „Poezioara era o ineptie scrisă de Urmuz la lacul Tei, pe rime date de un coleg de liceu” (afirmație reluată *ad litteram* în *Măscărici și mângălici*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958). Calificativul *ineptie* rimează, și la propriu, și la figurat, cu *neghiobie*, de la Monica Lovinescu... Geo Bogza, din auzite probabil, spune că jocul se desfășura la Capșa (*Eu sunt ținta...*, *op. cit.*, p. 50), iar Emil Manu (*Cafeneaua literară*, Editura Saeculum I.O., București, 1997) reia, citându-l pe Geo Bogza, adăugând și că „Urmuz frecventa Capșa în compania lui Tudor Arghezi și îl aflăm angajat în jocurile literare ale cafenelei”. Merită amintit și că nu există un manuscris al fabulei, ea nu a fost găsită în lada din 1930, ci „a fost notată de Sașa Pană după comunicarea orală a actorului Grigore Mărculescu”, spune Ion Pop în ediția sa critică, citându-l pe Sașa Pană. Și mai semnificativ este faptul că fabula nu apare nici în „caietul roșu” de la Biblioteca Academiei Române, în care Urmuz însuși își adunase, în formă „finală” (dar încă purtând îndreptări...) opt dintre „Schițe și nuvele... aproape futuriste”.

Ciprian a fost coleg și prieten apropiat al lui Urmuz, memoria lui de actor și detaliile din Herăstrău dau un plus de veridicitate, plasarea la Capșa este probabil o „relocare literară”. Faptul însă rămâne: un poem pe rime date! Care și cât este contribuția lui Urmuz?... Desigur, morală, ceea ce nu e puțin lucru – dar ajunge în seama „unui coleg de liceu” toată noima versurilor dinainte. Evident, scoaterea fabulei din „palmaresul” lui Urmuz nu-l micșorează cu nimic, el rămâne (Geo Bogza) „întemeietorul literaturii absurde, înaintea tuturor celor care au scris în genul acesta, în Europa”, la fel (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1986), „Prin Urmuz, suprarrealismul românesc este anterior celui francez și independent”. Iar de la pag. II a volumului lui Jordan Chimet, menționat mai devreme, merită reluat un întreg paragraf, memorabil: „Marea revelație a fost pentru generația noastră – și e reconfortant să observăm că pentru toate generațiile – Urmuz: personalitate providențială, un Cristofor Columb redivivus, fondatorul unei alte Americi, a jocului și a libertății; geniu nativ, solitar, poate un mutant, nesimțindu-se

în niciun fel obligat de a-și face ucenicia la școala validată a comicului, nu a avut propriu-zis precursori și, cu toți imitatorii ulteriori, nu a avut urmași. O generație spontană. Nu și-a intuit geniul, nu și-a respectat harul – divin – cu care fusese înzestrat, altminteri am putea crede că existența sa ar fi avut o altă traiectorie. Personalitate misterioasă, o stea filantă; poate cineva să jure că Urmuz a fost un personaj real și nu unul de ficțiune?”

Tentativa de a provoca o comparație profesionistă a celor doi corifei ai literaturii române s-ar putea încheia cu acest paragraf, cu întrebarea din finalul lui, dar revin la titlu, trecând pe la... influența lui Urmuz asupra limbii române, rămânând la nivelul dicționarului. *Urmuzologie*, plus seria de derivate: *urmuzolog*, *urmuzofil*, *urmuzoman*... Dar și adjectivul *urmuzian*! Nu sunt multe altele care să aibă o aplicabilitate generală, dincolo de opera și viața unui creator. *Bacovian* mai este un exemplu.

Pentru ceva absurd-bizar-ciudat, greu de imaginat... folosim, pe scurt, eticheta *urmuzian*. Și o folosim des, pentru că „se pare că România a depășit epoca lui Caragiale, care a marcat-o profund, și a intrat în epoca Urmuz. (...) Priviți cu atenție viața noastră publică (...) și veți vedea că locul lui Caragiale a fost schimbat cu Urmuz.” O spune Nichita Danilov pe coperta din spate a masivului său volum *De la Caragiale la Urmuz sau realitatea în formă de conservă*, Editura Tracus Arte, București, 2021. Întărește ideea George Corbu, în *Caragiale versus Urmuz. Efigii în epigrame*, Editura Leviathan, București, 2023.

O singură corectură se impune la afirmația lui N. Danilov: nu numai România s-a *urmuzit* în ultima vreme, ci lumea întregă... O dilemă – să ne bucurăm că muzicianul pierdut, important-unicul scriitor cu operă minusculă Urmuz a ajuns emblematic pentru vremurile noi, parcă anticipate de scrierile sale, sau să ne întristăm că lumea în care trăim poate fi descrisă de adjectivul, mai degrabă peiorativ-alarmant, derivat de la pseudonimul său? – o dilemă, zic, din care nu este greu să ieșim: și una, și alta, desigur. Dar, cu gândul la Eminescu, voi încheia propunând, în loc de *urmuzire*, o extindere a unei inspirate vorbe a lui Puiu Răducan, din Olănești-Vâlcea, scriitor și editor, pan-român i-aș zice, care acum câțiva ani lansa rugăciunea „Eminește-ne, Doamne!” Reformulez: *Eminește, Doamne, Poporul Român! Rugămu-ne Ție, Doamne, auzi-ne și ne eminește!*

EMINESCU ȘI „PARADOXUL VIU”

Dr. conf. Pompiliu CRĂCIUNESCU

Polimatul, homo complexus/om transdisciplinar

Analizând concepția despre istorie din *Război și pace*, într-un eseu celebru – *Ariciul și vulpea* (1953), titlu inspirat de Arhiloh –, Isaiah Berlin arată că Tolstoi, care tânjea după un adevăr monist, lasă să se întrevadă imposibilitatea acestuia: înșiruirea de infimezime interdependente ce compun viața și istoria umanității scapă oricărei reducții, darămite uneia definitive. Valorizat simbolic în siajul vechiului poet din Paros, binomul *vulpe* (care „știe multe lucruri”) – *arici* (care „știe un singur lucru, dar esențial”) îi servește gânditorului drept operator tipologic pentru figurile marcante ale culturii. Astfel, în categoria „aricilor”, al căror orizont cultural se închide în jurul unui principiu/ unei „idei definitorii”, s-ar regăsi Platon, Nietzsche sau Dante și Dostoievski, în vreme ce Aristotel, Shakespeare și Goethe, fascinați de complexitatea realității, ar corespunde „vulpilor”. În ceea ce-l privește pe Tolstoi, acesta frizează aporia: structural el este o „vulpe”, iar volițional un „arici”.

Ține de evidență că, rămânând fie și numai la acest de pe urmă aspect – o vulpe care se dorește arici, ca să nu mai vorbim de Aristotel, a cărui logică ostilă terțului nu justifică deloc înscrierea lui în rândul vulpilor –, Isaiah Berlin are o perspectivă dominant carteziană, pândită de umbra nocivă a disjunției. Cu toate acestea, procedând la o istorie culturală a polimatului, aproape șapte decenii mai târziu Peter Burke îi urmează modelul, distingând între *polimatul centrifugal*, i. e. *vulpea* (acumulare de cunoștințe fără preocupare pentru conexiuni) și *polimatul centripet*, i. e. *ariciul* (asamblare, unificare, totalizare) (Burke, 2021: 17).

Dacă ținem seama însă de faptul că omul însuși este o creatură de o complexitate vecină cu inefabilul, atunci insuficiența logicii binare „sparge ochii”, cum ar spune Zarifopol. Bunăoară, *homo sapiens (faber/economicus)*, însemn antropologic fondat pe raționalitate, și *homo complexus*, marcă onto-gnoseologică în care raționalitatea e dublată de afectivitate/

impulsivitate – *nous/thumos/épithimia; sapiens/demens* (Platon, Morin) –, lucrurile dobândesc o altă lumină, inclusiv în galaxia polimaților. Lapidar formulat: polimatul autentic se află între *centrifug* și *centripet*; simultan, este *și-și, nici-nici*. Intuiția aceasta a avut-o Nietzsche; în *Știința veselă* (1882) citim: „Cugetătorii aceia în care toți aștrii se mișcă pe traiectorii ciclice nu sunt cei mai profunzi; cine privește în sine ca într-un imens spațiu cosmic și poartă în el căi-lactee știe și cât de neregulate sunt toate căile-lactee; ele duc până în haosul și labirintul existenței” (Nietzsche, 2001: 389).

Nimic mai firesc, prin urmare, ca paradoxul lui Tolstoi: *homo complexus*, sau, cu un alt nume, armonizat contextual, *omul transdisciplinar* este prin excelență aporetic. Eminescu nu face excepție.

Un aliniament trasat

Eminescu este un mare gânditor al *complementarității antagoniste*. Această afirmație poartă însemne de corolar pentru focalizarea hermenetică a operei sale de pe platforma conceptuală a transdisciplinarității, demers pe care l-am desfășurat odinioară (Crăciunescu 2000/2018), bizuindu-mă, între altele, pe logica dinamică a contradictoriului (Lupasco), teoria regiunilor/nivelurilor de Realitate (Heisenberg/Nicolescu), logica magmelor (Castoriadis), teoria chreodei (Waddington), filozofia complexității (Morin) și noua paradigmă a haosului (Ruelle, Takens, Gleick). Iscodind deopotrivă creația poetică și orizonturile gödeliene ale vastului tărâm reflexiv ce emerge în fragmentarium, am căutat astfel să pun în cuvenita lumină *valența transgresiv-integratoare* a viziunii eminesciene, i. e. natura plenitudinar-contradictorie a unei gândiri ce se edifică în, prin, dar mai ales *dincolo* de cunoașterea constituită pe fundamentele disjuncției aristotelice. Este ceea ce am numit *viziune transcoscologică*.

Urmând o asemenea cale, nu doar „règia gândirii ne-nfințate” își dezvăluie adâncimile de sens, ci și „cumplita realitate” a ideilor din „starea de nebunie” (*Archaeus*), stare pe care am valorizat-o ca *fald de cruntă luciditate* a gândirii creatoare. Orice ar spune „nevoiașii de absolut” mai vechi sau mai noi, unii de teapa celor (psihanalizați sau nu) recent dați în vileag de către Constantin Cubleșan (2022), scrierile ultime ale lui Eminescu nu atestă risipirea, ci extinderea fractalică a gândirii sale creatoare în zone inaccesibile logosului. Reiterând ideea nebuniei ca fald de cumplită luciditate a rațiunii – *veritabilă stare T* a cuplului mutual-contradictoriu *sapiens/demens* – consider potrivit să adaug că febrila căutare a unui trans-limbaj („ecuațiune universală”, „limbă de formule”) capabil să articuleze multiplicitatea complexă

a realității cu abisalitatea psiho-afectivă (noologia abisală) și cercul luminos al conștiinței stă dreaptă mărturie pentru adâncimea și înălțimea gândirii eminesciene, *între-olaltă* manifeste.

Iată-ne pe un aliniament de peremptorie natură transgresiv-integratoare; este un aliniament a cărui incandescență străbate sextina *Se bate miezul nopții...* („S-asamăn între-olaltă viață și cu moarte”), text de asemenea analizat în prelungirea hermeneuticii transdisciplinare amorstate în 2000. Am sintetizat extrem de sumar aici liniile de forță ale acesteia, sub zodia corolarului său ireductibil, pentru a contura cadrul și *pragul* pentru ceea ce, împrumutând o formulă a lui Paul Ricœur, poate fi numit „paradoxul viu”. Forța nucleară a gândirii eminesciene, acest paradox vizează înainte de toate complexa problematică a *adevărului*.

„Patria vieții”, un „paradox viu”

Tributarii logicii binare – suverană veacuri de-a rândul, și astăzi chiar, în pofida realismului cuantic și a principiului antropic – nu sunt iubitori de paradoxuri. Maiorescu deja socotea antitezele eminesciene „cam exagerate”, dar: „Să nu gândim rău despre paradox – ne spune filosoful angoasei și al revoltei – fiindcă paradoxul e pasiunea gândirii, iar gânditorul fără paradox este ca îndrăgostitul fără pasiune: un mediocru” (Kierkegaard, 1999: 59). Or, pentru Eminescu „Antitezele sunt viața” însăși (Eminescu, 1993: 33). Dintre miriadele de contexte în care poetul își dezvoltă apoftegmaticele spunere următorul îmi pare înalt grăitor:

„Heraclit zice că niciodată același om nu s-a coborât de două ori în același râu. Cu toate că ideile cari cuprind un joc cu infinitul timpului și al spațiului și aceasta culminează într-o antinomie, încât și contrariul e adevărat. Adecă, din contra, același râu oglindește în liniștita-i adâncime aceleași umbritoare păduri, același cer. Materia numai – acest Ahasver neobosit al formelor – e pururi alta, formele însă aceleași încât în ape vecinic călătoare îți vezi chipul rămânând pe loc. Râul timpului pare a curge; suma de viață și de forme posibile coexistă într-un vecinic prezent” (Eminescu, 1993: 25-26).

Antinomia invocată aici prețuiește cât o conciliere dinamic-contradictorie: apele „vecinic călătoare” și statornicia oglindirii – „aceleași umbritoare păduri, același cer” – „coexistă într-un vecinic prezent” (s. m.). Materia și formele, mișcarea și starea pe loc ilustrează, adică, dubla participare – și/și – la un *dat ontologic* de neclintit. Joc infinit de actualizare-potențializare, acest dat contribuie la carnația semantică a numeroase poeme. Nu mă voi

referi la *Glossă*, cel mai cunoscut dintre ele, ci la altele două, fiecare dintre acestea confirmând *dubla participare* la niveluri de viziune distincte, dar inseparabile: *imagine* și *concept*. Este vorba despre poemele *Coborârea apelor* și *Patria vieții e numai prezentul*. Primul reia ideea coexistenței heraclitic-eleate recurgând la complexul imagistic din fragmentul mai devreme citat: coborând „din munți bătrâni și din păduri mărețe”, apele

„Se leagăn line și fac valuri crețe.
În drumul lor ia firea mii de fețe –
Aceleași sunt deși mereu se schimbă”

Miile de fețe ale firii nu schimbă firea, căci ele participă la același „timp fără ființă”: „râul timpului *pare* a curge; suma de viață și de forme posibile [„mii de fețe”] coexistă într-un vecinic prezent” (s. m.). Ideea reapare într-un manuscris *Despre nemurirea sufletului și a formei individuale*: „*a nu fi fost niciodată* este singura formă a neexistenței, cine există, există și va exista întotdeauna – de nu în faptă, dar ca posibilitate, și posibilitatea, neavând în eternitate timpul niciun înțeles, este existența chiar” (Eminescu, 1993: 29).

Celălalt poem pe care-l am în vedere se ridică la un nivel de conceptualizare izomorf, surmontând imaginea apelor „vecinic curgătoare”; *actualizarea* și *virtualizarea* se regăsesc *între-olaltă*:

„Întoarceți-vă-n voi și veți cunoaște
Că toate-n lume, toate-s în prezent.
Tot ce au fost și tot ce-a fi vreodată
Au fost, va fi numai pentru că e.”

Patrie a vieții, singura posibilă, prezentul consacră astfel o contemporaneitate diafanizată prin emanciparea de timp. Ținând în cumpăna ne-timpului trecutul și viitorul – care „numai o gândire-s” –, prezentul se dovedește cea mai pregnantă expresie a *paradoxului viu*. Prin această noțiune Paul Ricœur dislocă „dilema mortală” a adevărului unic postulat de polul clerical și de polul politic; „dilemă mortală” pentru că paralelismul funcțional dintre „unitatea clericală și unitatea politică a ceea ce este adevărat” se traduce „printr-o ciudată asemănare în regnul minciunii” (Ricœur, 1996: 204). *Paradoxul viu*, în schimb, obnubilează orice definiție monadică a adevărului, în favoarea pluridimensionarității sale, fără a uita că „spiritul de minciună”/eroare însoțește cercetarea adevărului „asemeni cămășii lui Nesus” (*ibidem*: 182). Eminescu are conștiința ambelor aspecte expuse de

către fenomenologul francez. Dincolo de coexistența inextricabilă heraclitic-eleat și a tuturor timpurilor în același timp-netimp („vecinic prezent”), problema adevărului multiplu apare limpede tranșată într-o însemnare din fragmentarium:

„Un adevăr este sau mecanico-matematic, adecă *absolut*, căci nu ne putem imagina cum două puteri egale dar opuse să nu se ție-n echilibru, precum n-am înțelege cum cea mai mare să nu determine în diagonală mersul celei mai mici și viceversa – sau un adevăr reprezintă raportul capacității noastre de-a percepe față cu mărimi absolute, și atunci adevărul e fenomenologic, e artistic, e *un adevăr de perspectivă* (s. a.).

$p/\infty = 0$

p/d^∞ ajunge la ecuație, la reacțiune egală cu acțiunea.” (Eminescu, 1993: 324).

Adevărul absolut (mecanico-matematic) și *adevărul de perspectivă* sunt altă ilustrare a paradoxului viu, tot așa cum este cămașa minciunii în conjuncție cu căutarea adevărului. Acest al doilea aspect irumpe în poemul *O, adevăr sublime...*, un text capital pentru ecuația *adevărul minciunii-minciuna adevărului*, dezvoltată în *Ca o făclie...*: „Să-nving eu adevărul sau să-ntăresc minciuna/ În cumpenele vremii sunt amândouă una”.

Desigur, putem vedea aici o altă expresie a convingerii pascalienne după care contrariul unui adevăr profund nu este neapărat o eroare, ci un alt adevăr profund! De altfel, aporiile iscate în gândirea științifică modernă l-au determinat pe Niels Bohr să confirme aserțiunea lui Pascal.

O, adevăr sublime... creionează o sferă armilară al cărei centru – *adevărul minciunii* – e împresurat de cercurile ipocriziei și imposturii ce edifică istoria însăși, „spirată”:

„O, adevăr sublime – o, tinichea și paie!
O, poezie mândră – o, buiguit nerod!
Istorie spirată – minciună și bătaie,
Amor ceresc și dulce – a mucoșilor plod.”

Din acest vâlmășag se detașează filodoxul, preotul și politicianul, cu toții agenți ai adevărurilor „unice” care drapează fățarnicia și minciuna: „sistemele înalte”, care „împut eterul”, sunt, în fapt, reduționisme abjecte, după cum „vistiernicii de mistere” sunt promotorii desfrâului. De bună seamă că cercul cel mai nociv îl constituie regnul găunoșeniei politice –

„O, diplomați cu graiul politicos și sec,
Lumea cea pingelită o duceți de urechi” –,

prilej de intertext omagial cu o veche tradiție, pe linia Scaevola Pontifex-Oxenstierna: „Îmi place axioma cel tacit, ființi spurcate,/ Popoarele există spre a fi înșelate.” *Mundus vult decipi, ergo decipiatur!* Nu de alta, dar, pentru „lumea cea comună” adevărul e prisoselnic. De aceea,

„A visa că adevărul sau alt lucru de prisos
E în stare ca să schimbe în natur-un fir de păr
Este piedica eternă ce-o punem la adevăr.”

Aceste versuri din *Scrisoarea V* sunt o altă confirmare a faptului că „paradoxul viu” este blazonul însuși al adevărului înțeles ca perpetuu joc de schimb între veracitate și propria sa iluzie. A stăpâni acest joc înseamnă înțelepciune. „Eu adevăr nu cat – ci-nțelepciune”, scrie poetul (*În căutarea Șeherezadei*). Or, pentru gânditorul „paradoxului viu” înțelepciunea înseamnă tocmai aceasta: a fi în adevăr.

„Plutind în adevăr”

„Adevărul nu este doar un termen, un orizont, ci și un mediu precum atmosfera sau, și mai bine, precum lumina, după o expresie comună lui Gabriel Marcel și Martin Heidegger” (Ricoeur, 1996: 68). Iată o aserțiune-temei pentru ceea ce am numit *contemporaneitate fără de timp*: Platon se rostește în „patria vieții”! În limpede formulare, cred că mediul (sau atmosfera) prin care Ricoeur (re)definește adevărul conotează *khôra* – receptacolul, „al treilea gen” (*trítos génos*) descris de către Timaios. „Situat” între sensibil și inteligibil, acest veritabil terț încapsulează deopotrivă dubla disjuncție (*nici sensibil/nici inteligibil*) și dubla conjuncție (*și sensibil/și inteligibil*), aidoma cumpenei din *Se bate miezul nopții...* care stă între și viață/și moarte, *nici viață/nici moarte*: și separare, și între-olaltă. Aporie ireductibilă, climax al paradoxului viu!

Un alt însemn al acestui spațiu-nespațiu, *khôra* – care este „din rândul celor ce n-au fost niciodată” (*Rugăciunea unui dac*), este o *pre-origine* –, se regăsește, *mutatis mutandis*, în viziunea spiritualistă a lui Henry Corbin: *mundus imaginalis*, o (inter)lume, mediană și mediatoare real/realitate (inteligibil/sensibil). *Khôra* și *imaginarul* pot fi, așadar, considerate ca mediu/atmosferă/receptacol dezmărginit al adevărului.

Prepoziția din *a fi în adevăr* își dezvăluie astfel tâlcul profund. Invoc aici doar două percutante contexte ce ilustrează înțelegerea eminesciană a adevărului ca spațialitate/deschidere inefabilă. Primul se află în poemul, deja abordat, *Patria vieții e numai prezentul*: „Clipa de față numa-n ea suntem,/ Suntem în adevăr.” În acest exemplu, *adevărul-khôra* intră în coluziune cu temporalitatea non-temporală, „vecinicul prezent”, ceea ce potențiază *ideea*, atât de prezentă la polimatul Eminescu, a *nemărginirii*.

A doua, și cea mai incandescentă, ocurență a prepoziției ce consacră *adevărul-khôra* o extrag din *Luceafărul*:

„Venea plutind în adevăr
Scăldat în foc de soare”.

Pentru făptura umană, însă, acest adevăr este o lumină *orbitoare*. A fi în adevăr rămâne astfel o prerogativă a gândirii, un veritabil „paradox viu”. Dar tot atât de adevărat este că, situându-se în *miezul paradoxului*, gândirea eminesciană se află în adevăr; afelic și perihelic, deopotrivă, căci nu există un logos pentru unitatea ultimă, pentru „ultimul miez”,

„Zică toți ce vor să zică,
Trecă-n lume cine-o trece”...

BIBLIOGRAFIE

1. Peter Burke, 2021: *Polimatul. O istorie culturală de la Leonardo Da Vinci la Susan Sontag*, Traducere din limba engleză de Gabriel Tudor, București, Editura Litera.
2. Pompiliu Crăciunescu, 2018: *Eminescu. Paradisul infernal și transcsmologia*, Ediția a doua, revăzută, Prefață de Basarab Nicolescu, Iași, Editura Junimea.
3. Constantin Cubleşan, 2022: *Defăimarea lui Eminescu*, Iași, Editura Junimea.
4. Mihai Eminescu, 1993: *Opere, XV, Fragmentarium*. Addenda ediției, București, Editura Academiei Române.
5. Friedrich Nietzsche, 2001: *Opere complete, 4, Aurora, Idile din Messina, Știința veselă*, Traducere de Simion Dănilă, Timișoara, Editura Hestia.
6. Søren Kierkegaard, 1999: *Scrieri, II (Fărâme filosofice)*, Traducere din limba daneză de Adrian Arsinevici, Timișoara, Editura Amarcord.
7. Friedrich Nietzsche, 2001: *Opere complete, 4, Aurora, Idile din Messina, Știința veselă*, Traducere de Simion Dănilă, Timișoara, Editura Hestia.
8. Paul Ricœur, 1996: *Istorie și adevăr*, Traducere și prefață: Elisabeta Niculescu, București, Editura Anastasia.
9. Tudor Vianu, 1980: *Opere, 9*, Ediție de Gelu Ionescu și George Gană, Note și prefață de George Gană, București, Editura Minerva.

NOI ȘI „PROBLEMA EMINESCU”^{*1}

„E foarte bine că avem o problemă Eminescu”
(Dimitrie Vatamaniuc)

Dr., prof. univ. Adrian Dinu RACHIERU

Fixat în epicentrul fondului sentimental al românității, ca „divinitate intangibilă” (cum glăsuiesc unii, îngrijorați și alergizați de îndărătnicia mitului), Eminescu, prin operă și viață, stârnește polemici înverșunate într-o lume turmentată, centrifugă, bântuită, în plin vacarm, de febra contestatară. Firește, nu vom pleda pentru o posteritate somnoroasă, inerțială și, dealtminteri, nici un nume nu trebuie scutit de tratamentul critic. Să fie Eminescu *un expirat*, uitând, cu vinovăție, de datoria de *a urca înspre Eminescu*, spre acel ins netranzacțional, blamând – în epocă – „negustoria de principii”, într-o lume, azi, în picaj moral, pragmatizată, achizitivă, confecționând efemere vedete în eprubetele media, iubind etichetologia și prețuind, în democrația noastră ușuratică și zgomotoasă, defăimarea unor simboluri? „Consumat” istoricește (după unele voci), mumificat, supus tirului de acuze (paseism, reacționarism, xenofobie, antisemitism ș.c.l.), idolatrizat și clișeizat, Eminescu se încăpățânează să rămână o permanență. *Problema Eminescu* animă și agită spiritele. Încât, posteritatea eminesciană e expansivă și controversale iscate îi asigură o longevitate străină de supraviețuirea muzeală, cu iz funerar. Sunt, așadar, semne că „odihna” eminescologiei, întreținută o vreme de dulcea hibernare post-călinesciană a fost curmată. Ca reper absolut, Eminescu are dreptul la *o posteritate vie*. Împovărat de înghețata clișeistică didactică, întreținând un halou admirativ, împins frecvent într-un festivism găunos ori, dimpotrivă, supus voinței agresive de contestare, Poetul național, rămas „măsura noastră” (zicea Noica, bolnav de *eminescianită*), se oferă generos exegezei. Fiindcă Eminescu, scria T. Vianu, este „marele subiect al literaturii române”.

¹ Prezentul articol este o completare a comunicării „Problema Eminescu” și canonul literar românesc din Buletinul Nr. 1 (22) 2022, pag. 64-68.

În posteritatea imediată, Eminescu era, să recunoaștem, un nume vag. O minoritate doar (lumea scriitoricească, amatorii de artă, femeile cu educație literară) îmbrățișaseră cultul eminescian. Necunoscut marelui public, raționa „ardelenește”, în 1892, sub beneficiul anonimatului, canonicul greco-catolic Grama (invocând și „morbil mental”), Eminescu purta fraudulos „coroana de geniu”: ori generația sa nu l-a priceput și, în acest caz, recunoașterea ar veni abia după stingerea ei, ori poetul (a cărui faimă fusese potențată de calvarul bolii, chetele publice și moartea sacrificială) nu era un geniu. Din fericire, Grama, incriminând „lățirea cultului”, taxat apoi drept „oaia neagră a eminescologiei” (Scărlătescu 2018 : 44), s-a înșelat. Iar literatura noastră, cu atâtea defazări, salturi, supralicitări și, evident, sincronizări în regimul urgențelor e definită încă de „învechitul” canon călinescian.

Suspectată de megalomanie identitară, impunând și vehiculând etichete hiperbolizate, clișee de uz didactic etc., această *hartă canonică* suportă asaltul deconstructiviștilor, lansând exerciții de demistificare, implicit de relativizare. Febra deconstrucțiilor identitare, vizează – în numele necesarelor primeniri critice – dislocarea canonului, lansând pe piață „teribilisme”. Într-adevăr, periodic, discuțiile despre canon „revin la suprafață”, sugerând reconfirmarea sau, dimpotrivă, ajustarea ori „abdicarea” lui. Mizând pe o inevitabilă „revoluție” a canonului, N. Manolescu nu uita să precizeze că, totuși, nu economia de piață guvernează canonul, ci spiritul critic (Manolescu 2013 : 3). Eminescu, devenit simbol identitar, reprezintă, neîndoind, o țintă „privilegiată” în această cruciadă. Acuzele curg: instituția criticii literare e condamnată, failibilitatea unor Istorie și de ordinul evidenței, clasicii ar practica (post-mortem, firește) *terorismul cultural*. Previzibil, „teroristul” Eminescu e primul pe lista acuzaților. Așadar, pentru cultura română, *problema Eminescu* rămâne un nesfârșit război imagologic. Admirat sau contestat, considerat un reper axial, intangibil sau, dimpotrivă, un scriitor alternativ, expirat, Eminescu trebuie citit din perspectivă holistă, îmbrățișând – deopotrivă – lirica și jurnalistica sa. Or, tocmai *dualismul eminescian* întreține vrajba. Eminescu a fost „un organ complet”, constatase încă G. Ibrăileanu și vocațiile sale paralele (dualismul poezie / „ziarism”) păreau unora inexplicabile (cazul lui Lovinescu), deplângând „irosirea de energii”. Nu e vorba însă de un eu scindat și, cu atât mai puțin, de a ignora producția publicistică, citită azi, regretabil, nu în rama epocii, gazetarul fiind „înfipt în realitatea vieții”, ci cu lupa corectitudinii politice. Considerată „o eroare”, gazetăria a fost repudiată de unii, exploatată, amputată și deformată (dogmatizată) de alții, deși Eminescu – un spirit inflexibil,

netranzațional – nu a fost un îngust doctrinar de partid. Încât *asumarea eminescianismului*, captându-i „vocile”, vădind organicismul viziunii (ca tematică identitară) devine un imperativ, urmărind, în timp, și *devenirea* sa, prin metamorfoza canonului eminescian, în siajul căruia a crescut literatura română. Verificând „rezistența” celei românești, angajând, ca perpetuă provocare, destinul culturii noastre.

Or, sub flamura revizuirilor, demistificatorii, „sătui de Eminescu”, foiesc, întreținând – au pretenția – o „operă sanitară”, denunțând obsesia specificului național, autohtonismul exacerb, chiar formula „suspectă”, „ilegitimă” de poet național într-o vreme a *destructurărilor*. Cel care, pentru Noica, era „o lume”, devine, pentru alții, un mit împovăraător, un terorist „urât de elevi”, băgat „pe gât”, chiar o sursă a răului românesc prin *protolegionarism*, în ochii lui I. Negoïescu. Interesat de anatomia răului politic, până și Adrian-Paul Iliescu, pornind de la ipoteza (corectă!) că „în Eminescu există mai mulți Eminescu, toți adevărați”, îmbrățișează teza disjunției, vorbind despre „lărgimea spirituală” a poetului („neegalată” la noi), în *simbioză* cu „îngustimea morală” a publicistului visceral, atins de „orbire maniacală”! (Iliescu 2005 : 152). Încât, ceea ce știm azi este ceea ce au făcut alții din Eminescu: tratat festiv, cu admirație protocolară, mortificat prin obligativitate școlară, mustrat, trecut prin demascări, revizuiți, penalizări etc., supus ironiilor și corecțiilor sau, dimpotrivă, îngropat sub stratul gros al aberațiilor pioase. Fiindcă, negreșit, „caracuda publicistică” se înfruptă cu astfel de enormități, exagerând în ambele sensuri. Un Eminescu confiscat, clișeizat, desfigurat, împovărat prin cumulul etichetologic (profetism, titanism, ecumenism, teleportare ș.a.) și, mai ales, *necitit*, sfârșește prin a fi înstrăinat de sine. Acesta e marele pericol al despărțirii de Eminescu. În locul unui Eminescu viu, avertiza Solomon Marcus, riscăm să avem doar o statuie.

De o permanentă actualitate, actualizat abuziv (deseori), castrat, decontextualizat, folosit ca stindard sau pretext propagandistic, Eminescu, prin propensiunea enciclopedică, rămâne, spunea Pompiliu Constantinescu, „un teren de întâlnire”, fiind parte constitutivă a identității noastre. Dacă, prin 1990, Dan C. Mihăilescu cerea „să se tacă mult” despre poetul-gazetar, recomandând „o cură de decență”, observăm că nu tăcerea ar fi soluția. De fapt, nici nu s-a tăcut; iar decența incriminează, în egală măsură, atât jenantele exhibiții eminescofobe, cât și abundența encomiastică. Până la urmă, și „ghidușile iconoclaste” (cf. Dan C. Mihăilescu) din buclușul număr al *Dilemei* (nr. 265 / 27 februarie – 5 martie 1998) au revitalizat interesul, iscând dezbateri aprinse și dovedind că Eminescu rămâne *un scriitor*

viu, invitându-ne în „cercul fermecat al eminescologiei” (cf. Pompiliu Constantinescu). Chiar dacă, fatalmente, strădaniile unor generații succesive, bănuia criticul, produc „o alternanță de dominante”. Ca dovadă, am mai adăuga, pe urmele Svetlanei Paleologu-Matta, etapa ființială. Ca poet al ființei, Eminescu este „un existențialist naiv, nesofisticat” (Cimpoi 2019 : 97); dar omul eminescian este, prin excelență, *un om tragic* (Cimpoi 2019 : 92), trăind la limită problematicul, irezolvabilul, exegetul răsturnând astfel tradiția exegetică încetățenită.

Prins în capcana adulației (ca mit intangibil) ori contestat ciclic, prin revizuire rituale, supus „mutației valorilor”, Eminescu este *folosit* în fel și chip. Aici, L. Boia are dreptate: „tot ce se petrece astăzi e problema noastră, nu a lui” (Boia 2015 : 199). Instrumentalizarea postumă oscilează, observăm, între absolutizarea autoritară și relativizarea inteligentă (când nu e anihilantă). Or, preocupat de teza anihilării lui Eminescu, Lucian Boia nota că „marea ofensivă anti-Eminescu” a pornit odată cu *Dosarul Dilemei*. Și se întreba îngrijorat: „De ce atât de târziu”? O explicație, bună în toate împrejurările, ar fi „deceniile de comunism”, dar Boia își pune nădejdea în oboseala zelatorilor. Consfințind „prizonieratul” lui Eminescu, apărât de vigilenți paznici dogmatici, construcția mitologică, suntem asigurați, „e pe cale de a se disloca” (Boia 2015 : 215). În numele raționalismului reducăționist, Lucian Boia deplânge lunga noastră rătăcire în promiscuitatea mitologică, șirul mitomanilor proiectându-l pe Eminescu *în absolut*. Ca „un Roller reîntrupat” (Codreanu 2019 : 312), el notează că, treptat, s-a revenit la vechea imagine, cea din obsedantul deceniu călinescian, ca „exponent genial al fondului național românesc”; așadar, „mult mai aproape de interpretările anilor `30 decât de reconsiderarea poetului în primii ani de comunism” (Boia 2015 : 152) când, se știe, a fost desfigurat.

Antimitologul Lucian Boia, ca „adversar hotărât”, devenit, prin șarja de la *Humanitas*, un istoric „popular”, crede, așadar, că prin dislocarea mitului, poetul va reveni la *condiția lui originară*. Mai mult, în acea carte de ecou, analizând „facerea și desfacerea unui mit” și recunoscând că practică, de fapt, *o mitologie răsturnată*, Lucian Boia, contestând „fabrica de mituri conspiraționiste”, afirmă senin că „subiectul”, ambalat în formula lui Petre Țuțea, a încetat să intereseze! Totuși, dacă „transfigurarea” (emergența mitului în imaginarul românilor) se bucură de inventarierea scrupuloasă a ingredientelor, „destructurarea” e doar anunțată. Și amânată *sine die*, deși s-ar petrece „sub ochii noștri”. Resuscitând spiritul critic, preocupată de istoria politică a mitului eminescian, și Ioana Bot se războia cu difuza „corectitudine mioritică” (*Mioritically Correct*), aspect „revelator”

pentru imaturitatea unei culturi, gata de a identifica examenul critic onest cu intențiile agresiv-profanatoare (Bot 2020 : III). Iar Gheorghe Grigurcu, denunțând confuzia dintre cultul eminescian și mit, intervine lămuritor: „Cum l-am putea socoti pe Eminescu în identitatea sa esențială, altceva decât un mit?” (Grigurcu 2020 : 3).

Cu poziție dominantă în imaginarul colectiv românesc, Eminescu a fost fixat, prin prestigiul călinescian, sub glorioasa sintagmă de *poet național*. Această consacrare simbolică, longevivă, suspectată de imobilism, îi îngrijorează pe unii comentatori alergici, doritori a reconfigura canonul, pulverizând îndărătnicele „tabuuri naționale”. Precedată de folosirea formulei de „autor național”, de circulație pe la mijlocul veacului al XIX-lea, buclușa sintagmă suportă, demonștra Dan Mănuță, diferite accepțiuni (etnică, culturală, psihologică, etno-filosofică, istorică, artistică), impuse de afirmarea sentimentului național în epocă, exaltând, în literaturile mici, argumentul etnic, îndeosebi. Chiar dacă respectiva construcție lexicală pare a-l scufunda pe marele poet în atemporalitate, chiar dacă apelul la Eminescu (anexat ideologic în varii direcții) are un indiscutabil rol legitimant, sintagma a suportat „succesive redesenări” (cf. Ioan Stanomir). Cei preocupați de „istoria și anatomia unui mit cultural” deplâng, se pare, rezistența *etichetei fondatoare* (cf. Liviu Papadima), firească, dealtminteri, pentru o cultură începătoare, în căutare de sine, bântuită de spaima identitare și acuzând febril nevoia de repere. Tineretea culturii noastre avea nevoie de această *identificare*, consacrand simbolic un construct cultural pe tipar mitic. Și supus, inevitabil, uzurii simbolice, cu deosebire prin grila didactică, rulând un buchet de bătătorite teme critice.

Eminescu trebuie așezat în realitatea concretă a timpului său. Ca publicist angajat cu fervoare în epocă, prin articole de atitudine, el își definea terestritatea, citită, desigur, în *codul epocii*, ca „ziarist al opoziției” (Jicu 2013 : 225). Ca poet nefericit, cu o viață scurtă, însingurată, măcinată de boală, cu iubiri abstracte și aspirația spre universal, el *a devenit ceea ce este* și ceea ce contemporanii săi nici nu bănuiau, poate; deși, reamintim, Iacob Negruzzi folosise, primul, formula, în petițiunea adresată Camerei, cerând sprijin financiar pentru „nenorocitul” poet național.

Bineînțeles, mentalul nostru colectiv, sedimentat în timp, cu fireasca evaziune în mit (cu rol compensatoriu), cultivând reflexele defensive (prin aglomerarea de complexe, fantasmе, temeri, frustrări etc.), impunând sacralitatea patrimoniului, recunoaște această Personalitate-etalon. Observația că, astfel, îmbrățișăm *o viziune conică*, nu stelară, stă în picioare. În fond, pe harta valorilor românești vom descoperi, fără efort, mai

mulți mari scriitori (eroi canonici), ceea ce i-ar îndritui pe contestatari să jubileze, decretând, de pe baricadele relativismului, eroziunea mitului. Și detestând, zgomotos, „încremenirea în admirație”; ceea ce, pentru Eugen Negrici, preocupat, cu vervă corosivă, de spulberarea „iluziilor literaturii române” ar fi chiar „un viol estetic”. Și astfel ne-am lepăda și de „senzația de avuție” impusă de viziunea călinesciană, inventând „strămoși de vază”, implicat un pedigri cultural măgulitor.

Dar este Eminescu o valoare „inventată”? Mitificarea (cu știute motivații și mecanisme) înseamnă și o *mistificare*? Este el „frânarul” („Marele frânar”) în evoluția poeziei și a societății românești? S-a sinchisit, oare, societatea noastră de directiva eminesciană, a urmat cursul organicității sau, dimpotrivă, este prizoniera formelor fără fond, implantate cu voioșie și azi? Răspunsul e la îndemână. Sub bombardamentul reducăționismelor ieftine, iubind etichetologia, ignorăm „tangajul contextului” (Costache 2008 : 195). Sub ghilotina unei judecăți care a făcut rețetă („reacționarismul”), Eminescu, cel care, în producția de presă, s-a luptat cu panglicarii politici nu mai este citit în context. Doar așa am putea desluși / decoda conflictul dintre libertarianism și conservatism, pătrunzând în textura epocii. Efigia poetului s-a încetățenit durabil prin diagnosticul maiorescian. De fapt, prin *Dirrecția nouă* (1872), Titu Maiorescu, în posteritatea canonului pașoptist, anunța noul trend, mizând pe o literatură virtuală ca alternativă. Conflictul paradigmatelor stimula emergența canonului junimist, cultura fiind „enzima modernizării românești” (Schifirneț 2007 : 259). Și abia *Eminescu și poesile lui* (1889) fixa imaginea durabilă a poetului, e drept cu tentă hagiografică, favorizând înflorirea mitului, poetul fiind o ilustrare superlativă a „direcției noi” (Dobrescu 2019 : 15). Proza publicistică, suportând canonizarea iorghistă („emfatică”, nota Monica Spiridon), anexată apoi ideologic, l-a relansat, iscând inflamări și actualizări forțate. Proclamat cugetător, luptător, profet etc., „sprijinind” opțiuni chiar incompatibile și devenind un „precursor de serviciu”, Eminescu este „abstras din mediul său amniotic” (Spiridon 2003 : 9). Monica Spiridon are meritul de a fi restabilit „prestigiul literar al gazetăriei” (Manolescu 2008 : 378). Puzderia speculațiilor reducăționiste pot fi corectate doar coborând, prin recontextualizare, în mediul său cultural și socio-politic. Altminteri, el poate fi venerat bombastic-găunos, fixat pe un pedestal intangibil ori contestat; dar, mai ales, poate fi manipulat demagogic prin exploatare patriotardă și anexat politic, după împrejurări. Altfel zis, falsificat, rămânând „un templu asediat” (Jicu 2013 : 7).

Revizitarea lui Eminescu, în *adecvație* cu Eminescu, ar cere (ne anunța, cu o îngrijorare mustrătoare, P. Creția) un lucid „examen de conștiință”.

Ieșit „din adâncul firei românești”, prizonier al unei limbi pe care a de-săvârșit-o, Eminescu a fost vârful de lance al unei băătăii canonice, provocată și câștigată de junimiști. Iar profeția maioresciană suna răspicat: la Eminescu se va raporta „toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești”. Eliberat de clișee, ieșit din staza religioasă, Eminescu trebuie să intereseze ca *scriitor viu*, ca prezență în actualitatea literară. Cum esteticul e o valoare relațională, nu autonomă, rezultă că *prezenteismul* este un efect de receptare. Rămâne de văzut dacă într-o epocă iconocentrică și într-o societate mediatico-spectaculară, Eminescu mai interesează. Altfel spus, dacă mai este citit, dincolo de euforia aniversară și de lespedea superlativelor, îngropând opera. Bineînțeles, acționează paralizant și „frica de Eminescu”, după cum agresiva „dezavuare comandată” îi neagă „valoarea modelizantă” (Mincu 2011 : 222). Dar Eminescu e al nostru, e în mâinile noastre; *El devine*. Și dacă nu putem ști, scrutându-l cu ochii viitorului, cine va fi Eminescu, să încercăm măcar să aflăm (cum propunea Iliana Gregori, căutându-i „umbră” la Berlin) cine a fost. Și cum va rămâne, sperăm, în memoria generațiilor de mâine, nădăjduind că nu ne vom lepăda de el, în pofida unor „recomandări”. Cu identitate proteică, Eminescu, cel care ne-a salvat și ne-a proiectat în eternitate (scria încrezător Mircea Eliade), *crește din el însuși*. Dar literatura e un „joc de negociere” (Costache 2008 : 5) și istoria receptării, plecând de la oferta textuală (tipuri de discurs) traversează momente seismice, angajând „memoria eminescologică”, inclusiv uzura simbolică, construcția instituțională sau seria de „despărțiri nereușite” (Costache 2008 : 189). În fond, *mitizarea* și *demitizarea*, sublinia bătăiosul Marin Mincu, țin de „logica imanentă a receptării succesive”, sunt „semnalele normale de control că eminescianitatea infuzează vitalitate” (Mincu 2011 : 223). Un bun exemplu ar putea fi eseurile hermeneutice ale lui Radu Cernătescu, un erudit „cititor antidogmatic”, preocupat de ocultism, denunțând reducățiile călinesciene. Or, trecând dincolo de „clișeele criticii estetice”, hermeneutul încearcă o „renaturare”, ispitit, prin filosofia luciferică și „haloul masonic”, de subteranele conotative ale literaturii, explorând sublimul arhetipal al lumii. Astfel, Eminescu „se întrecește” cu o dimensiune speculativă, dezvăluindu-și apetența pentru *occulta philosophia*, fortificând „imaginea creatorului total” (Cernătescu 2017 : 5).

Evident, funcția compensatorie a mitului eminescian a trecut prin acimizări și actualizări succesive. V. Nemoianu cerea ferm, în 1990, chiar *despărțirea de eminescianism*. Geniu, erou, salvator, victimă etc., Eminescu e *responsabil / vinovat* de toate păcatele istoriei noastre. Fiindcă literatura noastră, cu atâtea defazări, salturi, supralicitări și, evident, sincronizări

în regimul urgențelor e definită încă de „învechitul” canon călinescian. Suspectată de megalomanie identitară, impunând și vehiculând etichete hiperbolizate, clișee de uz didactic etc., această *hartă canonică* suportă asaltul deconstructiviștilor, lansând exerciții de demistificare, implicit de relativizare. Febra deconstrucțiilor identitare, vizează, în numele necesarelor primeniri critice, dislocarea canonului, lansând pe piață „teribilisme”. Am putea invoca aici șirul „defăimătorilor”, inventariați scrupulos de Constantin Cubleșan, un harnic exeget de cursă lungă, cercetând – în comentarii critice – mai toate contribuțiile ținând de eminescologie. Să nu uităm apoi că reconstituirea canonului, posibilă prin anii 70 (pe fundament călinescian) repara grosolanele imixtiuni și erori ale proletcultismului, filtrând ideologic producția literară. Atunci, un A. Toma (Solomon Moscovici) ca „noul Eminescu”, îl „rescria” chiar pe Eminescu (epurat), infuzând *Glossei* un optimism robust, caționat fiind de „pacostea de Călinescu”; acesta, în numele oportunistului politic, va elogia ironic / subversiv „căruntețea combatantă” a „profesorului de energie”.

Teza „ideilor greșite”, infiltrate în opera eminesciană, a făcut carieră sub domnia marasmului proletcultist, impunând, prin colonizare ideologică, un voluntarism politic inaugural. Cercetând soarta lui Eminescu în „obsedantele decenii”, Alexandru Dobrescu se întreba dacă *recitirea* acelor texte, fabricate de protagoniștii epocii, slujind „eminescologia proletcultistă”, mai prezintă vreun interes (Dobrescu 2019 : 15). Și tot el, răspunzând, investiga scrupulos puzderia de articole, risipite de harnicii articleri, având drept unică grilă de lectură ideologia de clasă; o abordare selectivă și o percepție maniheică, așadar, Eminescu fiind strict folosit pentru „valoarea de întrebuințare” (ideologică și politică). În consecință, în numele noii critici de direcție, săvârșind „operațiunea procustiană”, s-a vorbit despre *cei doi Eminescu*, negreșit antinomici. Citit în registru negativ, poetul purta grele păcate junimiste, suportând vitregia mediului; fracturat ideologic, desfigurat, lăudat pentru poezia socială, el îndemna la revoltă proletariană, răspunzând anticipat comenzii ideologice.

Mistificată, anexată și „recuperată”, livrată sub ambalajul unor slogani critici cu viață scurtă, opera lui Eminescu a fost, în funcție de împrejurări, *reciclată politic*. Să amintim, de pildă, strădania fostului dentist I. Vitner, cel care, tipărind monografia *Eminescu* (ESPLA, 1955), dovedea „o precoce condiție dogmatică” (cf. Marian Popa). Demonstrația sa, în pofida unor scăderi ideologice și a „ideilor dăunătoare”, dibuite vigilent în opera eminesciană, propunea, selectiv, imaginea unui creator progresist, de „răsunet larg”, pactizând cu „poporul oprimat” și înfruntând „ticăloșia”

Junimii. Fiindcă „ura lui Eminescu împotriva exploataților”, „suflul de revoltă” manifesta, regretabil, și „rezolvări confuze”, poziții „înapoiate”, cum incrimina, în 1950, un N. Moraru, prea convins că marele poet n-a adâncit „legile luptei de clasă”, oferindu-și compensativ un „refugiu reacționar în trecut”. În plus, cercul junimist ar fi fost „izvorul marilor (sale) nefericiri”, conchidea I. Vitner, semnatar, printre altele, al unei broșuri dedicate *Problemelor moștenirii literare* (1949). Îndreptățit, astfel, a vitupera în limbajul propagandistic al epocii, evaluând și evacuând moștenirea literară prin filtrul proletcultismului. Bineînțeles, efortul lui I. Vitner (devenit, peste ani, subtil exeget camusian) rămâne doar „o întreprindere demonstrativă”, anulată de posteritatea imediată. Aceasta, însă, nu s-a lepădat de „vechile reflexe”, igienizând mediul literar. Să pomenim doar eforturile cenzurative, livrând versiuni epurate, culminând cu cererea imperativă a rabinului-șef Moses Rosen solicitând, prin scrisori trimise Academiei Române și organelor de partid și de stat, retragerea volumului al IX-lea din seria eminesciană de *Opere* (1980), denunțând – prin articole „violent antisemite” – „primejdia evreiască”. Gest însoțit, reamintim, de tăcerea criticilor activi ai momentului, cu o excepție „săptămânistă”: Corneliu Vadim Tudor (într-o erupție pamfletară de ecou). Sau amânarea tipăririi masivului volum X (se spera, optimist, până în 1989, la centenarul morții poetului), o retipărire „cu probleme”, iscând spaime ideologice, adunând publicistica legată de Războiul de Independență și „cestiunea” Basarabiei, ziarismul său vituperând contra atingerilor aduse românismului.

Disputat cu febrilitate, așadar, răstălmăcit, falsificat conjunctural, Eminescu, suportând varii „jocuri de imagine” a fost, de fapt, *o victimă*. Taberele în conflict (apărători indignați vs contestatari iritați) au exploatat, fără milă, *tema Eminescu*. Încât, ceea ce știm azi despre marele poet este ceea ce au făcut alții din Eminescu: tratat festivist, cu admirație protocolară, mortificat prin obligativitate școlară, muștrat, trecut prin demascări, revizuirii, penalizări etc., supus ironiilor și corecțiilor sau, dimpotrivă, îngropat sub stratul grosier al aberațiilor pioase. Fiindcă, negreșit, „caracuda publicistică” se înfruptă cu astfel de enormități, exagerând în ambele sensuri. Un Eminescu confiscat, clișeizat, desfigurat, împovărat prin cumul etichetologic (profetism, titanism, ecumenism, teleportare ș.a.) și, mai ales, necitit, sfârșește prin a fi înstrăinat de sine. Acesta e marele pericol al despărțirii de Eminescu. La care se adaugă, evident, disprețul pentru un poet „inert și ridicol”, cum îl vedea Cezar Paul-Bădescu, cel care a încropit și antologia dedicată *Cazului Eminescu* (Editura Paralela 45, Pitești, 1999), adunând acolo „polemici, atitudini, reacții” din presa anului anterior pentru

a condamna un „monstruos cult”; urmând, se știe, buclucașului număr al *Dilemei* (nr. 265/27 februarie – 5 martie 1998) când, impulsionați de același „monitor”, un grup de tineri și mai puțin tineri furioși, devenind celebri peste noapte, au pus la cale „execuția”, vădind „ireverențe excesive”.

Analizând „spectrele eminescianismului”, implicit „izomorfismele canonului literar”, Florin Oprescu ajungea la concluzia că „o desprindere de modelul Eminescu este imposibilă” (Oprescu 2010 : 275). Prin recurența raportărilor, declarate sau voalate, prin „absorbțiile catalitice” (inevitabile), putem vorbi de un *eminescianism matricial*, fertil, compensatoriu, ca „titanism magmatic”, „parte constitutivă și generativă” (Oprescu 2010 : 132), favorizând și stimulând „mutațiile” poeziei noastre, cum încercase, într-o exegeză remarcabilă, Ioana Em. Petrescu și, pe urmele ei, Ioana Bot. Așadar, asumat, prezenteificat, inclusiv prin bufeurile contestatate, Eminescu este o permanență; or, ca permanență, este condamnat la o veșnică „inactualitate”. „Postfigurând” canonul cu o intruziune autoritară, sintagmatică, *înstăpânind* codul nostru genetic, Eminescu (intangibil, anistoric, paradigmatic) devine *establishment*, „parte a puterii”, spre spaima lui Mircea Cărtărescu și a altora. Truda lui Noica, angajamentul său, trezind energiile românești, zbaterile pentru valorificarea / valorizarea corpusului de texte eminescian au alertat pe mulți, considerând că am avea de-a face cu un respect religios pentru un arheu național, cu o eroizare mumificantă (ca figură tutelară), cu un „cult laic” (cf. Ovidiu Pecican), slujind „naționalismul grandilocvent”, propovăduit de ceașism. Până la urmă, cu o „carte inutilă” (cf. Al. Mușina), întârziind- în imaginarul nostru cultural – „remodelarea mitului”, cum cerea Ion Bogdan Lefter, prin recalibrare critică. Uitând spusese lui Eliade sau Cioran care, uimiți, vedeau în *exceptionalismul eminescian* o șansă, aproape nesperată, pentru „un neam fără noroc”, fără de care am fi rămas „neînsemnați”, „aproape de disprețuit”. Incomodul Eminescu a construit *un model identitar*, ca „românism sublimat”, cum observase Blaga, topind virtuți reale și imaginare; în „mucul condeiului” vom afla însă „naționalitate adevărată”, preciza însuși poetul-gazetar (într-un articol din 1877), iar proiectul său „reacționar”, paseist, prețuind trecutul, era doar „admirativ, nu faptic” (Jicu 2013 : 135).

*

Cercetând etapizat devenirea eminescologiei, Doru Scărlătescu punctează trei momente majore: sentimentul geografic impus tutelar de Călinescu, sentimentul geologic după „schisma” lui Negoïtescu cu „neptunicile” și, în fine, cel galactic, al „nemarginilor de gândire”, propus de Noica. Pentru a ajunge la „generația Trans”, formulând rezerve și vestejind, prin statistică

lexicală, excesele, lămurind, pe urmele lui Al. Dobrescu, condiția de *detractor* ori denunțând „monologismul colectiv” al grupului sectar (Scărlătescu 2018 : 57), furia tinerilor iconoclaști sau entuziasmul criptologilor de azi (Ilie Torsan, Dan Toma Dulciu). Dacă, neîndoielnic, Eminescu merită a fi numit un „geniu enciclopedic” (cf. M. Zamfir), a-i pune în cărcă toate anticipările (protocronismele), înghesuite sub un „patrafir de imagini”, provoacă sarcasmul, blamând encomionul neîmblânzit („cel mai”) sau dezmațul jurnalist, al „tovărășiei de idei”, adunând *interpretări excedentare*, în vecinătatea „bizareriilor diletantiste”. Se cuvine să luăm distanță față de teoriile fantasmagorice, puse în circulație de „armada” eminescologilor improvizati, cu obsesii scientiste. Cum ar fi, bunăoară, *devierile de receptare* ale celor care, ignorând imanentismul textual, înfruptându-se din „caietele fiziografice”, lansează aberații. Categorical, Eminescu nu a fost „mare om de știință”, nu a avut „bosă științifică” (cum se întreba Șerban Cioculescu). Dar curiozitatea sa intelectuală, intuițiile surprinzătoare, „materialul sideral” (cf. Al. Dima) au hrănit o poezie de inspirație cosmică, provocând – pe suportul relației parentale poezie / știință – exagerări „fiziciste”, vizând, pe latura receptării, precursoriate hilare (cazul Einstein) sau idei halucinante: dacopatie, primul cosmonaut (dr. Virgil Ene), misiune christică (Șt. Dumitrescu), canonizare (Constantin Barbu). Această „bufonadă”, cu șirul de derapaje al „supralicitatorilor”, născând cărți „fantasmagorice”, „năstrușnice”, uită că textul presupune hermeneutica, avertiza Marin Mincu, nicidecum invers.

Examinând aglomeratul „cer electronic al eminescologiei”, Doru Scărlătescu deplângea „manelizarea” disciplinei. Acolo, în agora electronică, asistăm la un „dezmaț jurnalier”; toți neaveniții, pozând în eminescologi, își dau cu părerea, lansând torente de insanități și absurdități despre om și operă, născoceli care zguduie internetul, bazaconii și mizerii istoriografice, eșuând „pe plaja de nisipuri mișcătoare ale eminescologiei”. Dar ventilate cu sânge și preluate cu hărnicie în mediul on-line, într-o înghesuială bezmetică, suspendând orice filtru critic. Ca posibilă mângâiere, să recitim rândurile lui Mircea Eliade, așternute la Paris (în septembrie 1949), în întâmpinarea centenarului nașterii lui Eminescu, cel care ne-a revelat „alte zări”: „El ne-a luminat înțelesul ca și bucuria nenorocului de a fi român”... Sau: „Cât timp va exista, undeva prin lume, un singur exemplar din poeziile lui Eminescu, identitatea neamului nostru este salvată”. Asigurăm oare, astfel, prezența sa în actualitatea fierbinte, ca *scriitor viu*?

Constatând, pe urmele altora, că literatura este un *joc de negociere* și cercetând, în consecință, „versantul receptării”, Iulian Costache își propunea o investiție „în construcția instituțională a eminescologiei”. Evident, e

vorba de urgența mitului eminescian, de un autor canonic, proeminent, decretat poet național, confiscând interesul exegeților și impunând (prin „jug”, blocaj, clișeistica didactică etc.) o inerție hermeneutică; iar, pe de altă parte, o remodelare axiologică în configurarea mentalului românesc. Este limpede că această incursiune în peisajul receptării nu poate refuza analiza fenomenelor de mentalitate; pricină pentru care, fișând dosarul receptării și promițând „un salt interpretativ plauzibil”, autorul mai sus menționat se încumeta la o lectură în cheie sociologică, obligatoriu contextualizantă. Pe tărâmul eminescologiei există un fond documentar imens. „Panoramarea”, pe care ne-o oferă Iulian Costache, înseamnă și un „serviciu de vizibilizare”, satisfăcând atât accesibilitatea cât și atractivitatea demersului. Altfel spus, e vorba de o *ofertă identitară* sprijinind instituția eminescologiei. Eminescu, desigur, trebuie așezat în realitatea concretă a timpului său. Ca publicist angajat cu fervoare în epocă, prin articolele sale de atitudine, el își definește terestritatea. Citită, desigur, în *codul epocii*. Ca poet nefericit, cu o viață scurtă, însingurată, măcinată de boală, cu iubiri abstractizate și aspirația spre universal, el vizează idealitatea.

Departate de a fi *un autor expirat*, însoțit în posteritate de o complezență dulceagă, Eminescu nu ar trebui să trezească *dileme canonice*. Chiar dacă eminescologia, adunând o uriașă bibliotecă critică, acuza, spun voci îngrijorate, impasul exegetic. Ce mai poate fi spus? Ce noutăți șocante ar mai putea fi dezvăluite? Mai grav, „veleitățile filosofice” ale unor interpreți speculativi, captivi ai limbajelor hiper-specializate, în proliferare, *ne îndepărtează* de specificul eminescianismului, constata Alex Ștefănescu. Totuși, Eminescu „va trăi cât versurile lui vor răsună în inimile generațiilor”, ne asigura Sadoveanu. Adevăratul test rămâne lectura. *Patrimoniul Eminescu*, ca reper ferm, exponențial, ne apără într-o epocă fluidă și confuză, iscând, sub tăvălugul globalizării, zarva alertei identitare, contrapunând – prin figura marelui poet și gazetar, ieșit „din adâncul firei românești” și rezonând la „freamătul vieții naționale” – *o identitate proteică*, veghetoare. George Munteanu avea dreptate: *cazul Eminescu* trebuie să rămână deschis, „nerezolvat”...

Dacă reevaluarea operei, prin noi lecturi, stârnește, totuși, încurajări (deși câștigurile exegetice, zgâlțâind tiparele perceptive, sunt minore), tentativele de rectificare a biografiei, plonjând în context, scotocind meandrele epocii sunt prompt socotite „elucubrații”. Ceea ce pare a deranja azi este tocmai *centralitatea lui Eminescu*. Detronarea Poetului presupune aflarea unui înlocuitor (el a și fost găsit: Mircea Cărtărescu, în optica lui N. Manolescu, ulterior înlocuit cu Gabriel Chifu) și, implicit, „transbordarea centrului canonic” (Codreanu 2009 : 98). Până și eminescologia, o știință

„fantomatică”, lipsită de instituțiile aferente, observa N. Georgescu, ar fi tot „o formă fără fond”; devoții ei se bat pe cont propriu și contestațiile se înmulțesc, chiar dacă, în alte părți, nume ilustre au întemeiat științe eponime. Eminescu n-ar avea dreptul? Iar un Dicționar academic n-ar putea reține *eminescologia* (deși „o știință a individualului”) ca disciplină respectabilă? Și Doru Scărlătescu recunoștea că eminescologia, deseori „pe butuci”, are „o existență destul de zbuțuită” (Scărlătescu 2018 : 7), deși catastiful eminescologilor (mulți de ocazie, vădind un amatorism emfatic) e bogat, iar *eminescologiada*, ca să preluăm termenul lui Șerban Cioculescu, mereu în ofensivă, confirmă acel „morb” denunțat de G. Călinescu: roiul mușțelor aterizând „pe suprafața problemelor eminesciene”. De fapt, *divinul critic* a fost „fără voie, ctitorul noii discipline” (Scărlătescu 2018 : 26), fiecare critic având obligația de a trece acest *doctorat scriitoricesc*.

*

Iată, trecut-au 140 de ani de la ediția Maiorescu a *Poesii*-lor (editura *Socecu*), în acel „Decembrie 1883”, când mentorul junimist, slalomând printre atâtea obligații, selectase, îngrijise și prefațase „antologia”. Meritul priorității va fi recunoscut, într-o fugară însemnare, și de mitropolitul Miron Cristea (pe atunci, în mai 1895, Ilie Cristea) în prima teză doctorală despre lirica eminesciană, susținută la Budapesta, în limba maghiară! Dar volumul cu pricina, publicat „în lipsa poetului din Țară”, a provocat lungi discuții și controverse, necurmăte nici în ziua de azi. Să stăruim, însă, asupra unor precizări maioresciene. Cele 61 de poezii, „așa cum sunt orânduite”, erau „cele mai strălucite din câte s-au scris vre-o dată în românește și unele chiar în alte limbi”, scria Maiorescu într-o epistolă adresată Emiliei Humpel. Și tot el, bănuind marele succes al volumului, îl îndemna pe poet să se gândească la o a doua ediție, „reclamată pe la toamnă”, în care Eminescu urma a face „toate îndreptările ce le crezi de trebuință”; altfel spus, o ediție de autor, nicicând împlinită. Văzând în Eminescu „un artizan perfect”, Petru Creția (v. *Testamentul unui eminescolog*, 1998) se întreba cum ar fi arătat volumul lui de poezie „publicat de el însuși”. Or, setea perfecționismului, zicea Creția, „i-a devorat opera”, poetul căzând în „abisul unor decantări fără soroc”. De reeditări (11, parcă) tot Maiorescu se va îngriji, încât celebra prefață din 1889, *Eminescu și poeziile lui*, vestea – putem zice – nașterea eminescologiei. Sigur, aveam de-a face cu un Eminescu „maiorescenizat”. Ca „mentor riguros victorian” (cf. V. Nemoianu), el și-a pus amprenta și, peste ani, Ion Negoitescu, blamând „învrăzirea academizantă”, îi va reproșa că ar fi sugrumat „delirul vizionar” al poetului, Negoitescu făcând din *plu- tonic*, se știe, o categorie estetică!

Să nu uităm că Negoïtescu (v. *Poezia lui Eminescu*, 1967) voise să ofere poeților tineri „un Eminescu al lor”, racordat sensibilității moderne; „impalidat de școli”, el, marele poet trebuia să aibă „o reală și multiplă influență asupra evoluției lirismului nou”. Criticul amintea, în *Istoria* sa, de „unitatea excepțională a personalității”, răsfrântă în orizontul romantismului, încercând a acredita superioritatea postumelor. Lăsată în nedesăvârșire și „somniațitate”, deshumată, poezia plutonică, de mari voluptăți vizionare, îmbibată de mitos, închipuind o „demonie cosmotică” se vădea, sub pana romanticului absolut, *solidară* cu ideția publicistică. Cu influență „rea”, aceasta din urmă, preciza imediat criticul, „împătimită”, invectivată, de un „șovinism pustiitor”, desfășurând un vizionarism politic naiv; sau, altfel spus, „oarbă de patimă”, câtă vreme, pledând pentru prezervarea rădăcinilor, pentru un purism etnic cvasimitologic condamna, cu furii pamfletare, „lepădăturile”.

Și dacă în ipostază lirică s-a dovedit a fi „cel dintâi fapt pozitiv al poeziei noastre” (după aprecierile lovinesciene), tot criticul de la *Sburătorul* amenda publicistica eminesciană, considerând-o o „eroare fatală”. Cum o veche doleanță, restituirea *in integrum* a operei eminesciene s-a împlinit, avem prilejul de a cerceta, întorcându-ne, cu scrupul documentaristic, la text, atât atelierul poetic, cât și scrierile îngropate în ziare. E drept, tratată diversionist-ideologic, sub presiunea circumstanțelor, gazetăria eminesciană suportă șocul manipularilor; încât, citit mai încoace cu lupa *corectitudinii politice*, textul eminescian – de un patriotism ardent, se știe – poate fi suspectat și acuzat de naționalism fervent și reacționarism xenofob. Eroarea se dovedește dublă; fie extrăgând textul din context (din rama epocii, altfel zis) și cercetând detectivistic dacă analizele ieșite din pana poetului sunt „corecte politic”, fie aplicându-i filtrul corectitudinii politice prin actualizări forțate, ignorând standardele epocii „de emisie”. Dacă „fața lui Eminescu e dublă” (cf. I. Negoïtescu), împăcând naționalismul înflăcărat cu intelectualismul europeanizat, cum demonstra Octavian Soviany, aflăm un argument suprem („cel mai îndreptățit”) în a-l considera *Poetul național*, exprimând tocmai „contradicția originară a culturii și literaturii române”.

Așadar, traseul exegetic eminescian fixează, în segmentul postbelic, câteva borne de neocolit: momentul Negoïtescu, intrarea exegezei în etapa ființială, „eminescianita” lui Noica, „așezat în răspundere” (facând din cauza facsimilării manuscriselor *o bătălie personală*: plimbat pe la „foruri”, amânat exasperant și, totuși, încrezător) și, negreșit, în ultimele decenii, investigațiile cu iz detectivistic, privind „anii eclipsei”, redeschizând *dosarul Eminescu*. Chiar dacă voci iritate, blamând eforturile acestor „căutători de Elodii” (preocupăți de „devoalarea conspirațiunii”, descoperind „apocaliptice ramificații”

etc.) îi invită pe cercetătorii „indisciplinați” la un grabnic consult medical. Chestionarea contextelor e, însă, trebuincioasă, Eminescu interesează, iar faptele rămân fapte, clătinând, probabil, unele reputații. Dar luminând adevărul. „Olimpianul” Maiorescu era, în acei ani, „conducătorul principal al soartei lui Eminescu”, opina dr. Obersteiner de la Döbling (aflăm dintr-o scrisoare a lui D. Boghean, „un junimist de fundal”). Soarta lui Eminescu, „un poet sigilat de destin”, cum spunea G. Călinescu la o Sesiune a Academiei (1964), este acum în mâinile noastre. Și a celor care ne vor urma.

Față de fabuloasa Istorie călinesciană (un „roman deghizat”, cum s-a tot spus), cheltuind fără economie erudiție și imaginație, E. Negrici vrea să zdruncine canonul („toxic”?). Trece de la *eroizare* la *dezvrăjire*, denunță falsa opulență și mecanismele compensatorii, servituțile politice și miturile istoriografice. Să reamintim că autorul, aliniat tendinței demitizante, făcuse un util antrenament în echipa lui L. Boia (1998), reactivând, sub lupă critică, *mitul patriei primejduite* în imaginarul politic comunizant, simbolistica națională atingând „faza monumentalității”. Încât, în *Iluziile literaturii române*, fie că discută despre marasmul proletcultist (bolșevizare, presiune totalitară, bruij ideologic, voluntarism politic), fie că are în vedere „al doilea comunism românesc” (dinozaurii internaționaliști făcând loc megalomaniei ceaușiste, deriva naționalistă eșuând în cult delirant), E. Negrici înțelege experimentul comunist (o ideologie „materializată”) ca un *viol național*. Conducând, în plan literar, la multiplicarea formulelor defensive: „migrarea funcțiilor”, cultivarea „literaturii de nișe”, esopism etc. Cu observația, de neocolit, că *prezența obstacolului* a trezit un sentiment energizant și că, îndeosebi, „răstimpul radios” (1965-1971), în pofida patologiei estetice, a vestit o sperată renaștere.

Cartea lui Negrici repunea în discuție, cu luciditate rea, atât forța noastră de autoiluzionare (confuzia cultural / estetic) cât și „îmbătrânirea” valorilor (declasare). Implicit, prin impunerea altor standarde de lectură, prilejuind perimarea, dar și înnoirea valorilor, cu o dublă deschidere: *artistică* și *expressivă* (potențând puterea de semnificare). Altfel spus, provocând satisfacție estetică. Până la urmă, fără a fi o „revizuire capitală” (cf. Gelu Ionescu), demersul lui Negrici era un necesar exercițiu de salubritate. O literatură „abia întremată” nu are voie să cadă în *mistica definitivului*; „minciuna pioasă a respectului” îmbie – zice Negrici – la „detonare”. Printre atâtea dileme și frustrări, „curățând” imaginea trecutului, criticul vestejește opiniile de uz obștesc (automistificare, supraevaluare, fixism, insinuarea în canon a unor autori), dorind a ne reaminti că operăm cu atributele tranzitoriului și că revizuirile sunt inevitabile pentru un metabolism cultural normal.

Denunțând tăios cumulum de iluzii, ne putem întreba, alături de Mircea Martin: *Cu ce rămânem?* Asistăm, astfel, la „o execuție capitală fără rost, pregătită și dusă la bun sfârșit cu o plăcere sadică” (Dobrescu 2009 : 9). Chiar Eugen Negrici face un pas înapoi; după ce a denunțat „germinarea energetică de mituri”, modelând, neîndoielnic, mentalul românesc, va recunoaște, spășit, că *mitul eminescian* „n-ar merita a fi rănit” (Negrici 2008 : 77), enumerând, ca posibil suport motivațional, statornicia în credință și sentimente, tenacitatea zidirii, trăirea în ideal etc. Iar chipul nimbat al tânărului Eminescu satisface pe deplin „tiparul” mitului romantic al geniului tânăr, ieșind din „timpul profan”, impunând „un standing estetic și etic” (Negrici 2008 : 73).

Cerută de unele voci, „despărțirea” de Eminescu pare (și este) imposibilă. Chiar dacă, potrivit canonicului Grama, acea „ceată de oameni”, dând tonul unui șir de „orgii”, impulsionând cultul eminescian, slăveau un „biet comedian”, gest care „nu se va putea nicicând scuza” în ochii posterității. Totuși, să recunoaștem, un dublu pericol poate anunța și *despărțirea* de Eminescu: fie refuzându-l (necitindu-l), fie falsificându-l, având drept rezultat *înstrăinarea*: a noastră de poetul tutelar, a lui Eminescu de sine. Iar lumea românească, cu ipocriziile ei, în agitație haotică, măcinându-și energiile în proverbiala ciondăneală cunoaște, în *Evul Media*, și o deculturalizare freatică, „birjărind” limba. O Românie schizoidă, gâlcevitoare, nevertebrată, întârzie, de fapt, *asimilarea lui Eminescu*. Dar Eminescu ar fi, scria Ion Dur, „nu atât o problemă a culturii românești (poate fi o problemă personală a cuiva), cât reprezintă o *funcție* a acesteia” (Dur 2024 : 114), „ștanțându-ne fința culturală” ca eminescianism matricial.

NOTE

1. Boia (2015) : Lucian Boia, *Mihai Eminescu, românul absolut*, Editura Humanitas, București.
2. Bot (2020) : Ioana Bot, *Mioritically Correct*, în Dosar Dilema veche (Rasism, antirasism, corectitudine politică), nr. 852/6-12 august 2020.
3. Cernătescu (2017) : Radu Cernătescu, *Antiparadisul lui Mihai Eminescu* (eseuri hermeneutice), Editura Junimea, Iași.
4. Cimpoi (2019) : Mihai Cimpoi, *Hyperion și Demiurg. „Luceafărul”, mit și dramă existențială*, Editura Princeps Multimedia, Iași.
5. Codreanu (2009) : Theodor Codreanu, *Istoria „canonică” a literaturii române*, Princeps Edit, Iași.
6. Codreanu (2019) : Theodor Codreanu, *Un Roller al eminescologiei, în Hyperionice*, Editura Junimea, Iași.

7. Costache (2008) : Iulian Costache, *Eminescu: Negocierea unei imagini*, Editura *Cartea Românească*, București.
8. Dobrescu (2004) : Alexandru Dobrescu, *Maiorescu și maiorescienii*, Editura *Albatros*, București.
9. Dobrescu (2019) : Alexandru Dobrescu, *Eminescu în „obsedantele decenii”* (I), în *Tribuna*, nr. 404/1-15 iulie 2019.
10. Dur (2024) : Ion Dur, *M. Eminescu. Publicist cu „metod” științific*, în *Gramatică și cinste. De la Eminescu la Sandu Tudor* (Opt lecții de gazetărie), Editura *Pro Universitaria*, București.
11. Georgescu (2009) : N. Georgescu, *Eminescologia, la ora exactă*, în *Oglinda literară*, nr. 94/octombrie 2009.
12. Grigurcu (2020) : Gheorghe Grigurcu, *Opinii despre Eminescu*, în *Acolada*, nr. 2/2020.
13. Iliescu (2005) : Adrian-Paul Iliescu, *Anatomia răului politic*, Editura *Ideea Europeană*, București.
14. Jicu (2013) : Adrian-Gelu Jicu, *Coordonate ale identității naționale în publicistica lui Eminescu* (Context românesc și context european), Editura *Muzeului Național al Literaturii Române*, București.
15. Manolescu (2008) : Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura *Paralela 45*, Pitești.
16. Manolescu (2013) : Nicolae Manolescu, *Despre canonul literar*, în *România literară*, nr. 24/14 iunie 2013.
17. Mincu (2011) : Marin Mincu, *Polemos: duelul cu / în idei*, ediție îngrijită, prefață, note și comentarii de Bogdan Crețu, Editura *Compania*, București.
18. Negrici (2008) : Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Editura *Cartea Românească*, București.
19. Oprescu (2010) : Florin Oprescu, *In(actualitatea) lui Eminescu. Izomorfismele canonului literar*, Editura *Contemporanul*, București.
20. Scărlătescu (2018) : Doru Scărlătescu, *Eminescu și ispitele eminescologiei*, Editura *Junimea*, Iași.
21. Schifirneț (2007) : Constantin Schifirneț, *Formele fără fond, un brand românesc*, Editura *Comunicare.ro*, București.

CHESTIUNEA DUNĂRII – CHESTIUNE EUROPEANĂ

În concepția lui Eminescu

Tudor NEDELCEA, critic literar

Tratatul de Pace de la Paris (30 martie 1856), încheiat în urma Războiului Crimeii între Austria, Franța, Marea Britanie, Prusia, Sardinia și Turcia, a avut menirea de a sensibiliza puterile europene (în special Franța) asupra problematicii Principatelor Dunărene, a Unirii Principatelor, abolirea protectoratului Rusiei și statutul gurilor Dunării, în favoarea Puterilor contractante. Tratatul stipula „neutralizarea Mării Negre, interzicându-se astfel prezența militară a Rusiei, a hotărât internaționalizarea cursului Dunării prin instituirea unei comisii europene, care urma să aibă în grijă cursul fluviului de la Isaccea la vărsare în Mare și o comisie a riveranilor (din care urma să facă parte și cele două principate românești pentru cursul în aval de Isaccea) și a hotărât «rectificarea» frontierei basarabene, prin cesiunea teritoriului respectiv Moldovei”¹. În acest sens, s-a înființat Comisia Europeană a Dunării cu sediul la Galați și s-a încheiat un Aranjament între Guvernul Principatului Moldovei și Comisia Europeană a Dunării pentru serviciul telegrafic de la Galați la Sulina². Promotorii acestor acțiuni politice de anvergură europeană au fost scriitorii: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Costache Negri, dublați de D. Rallet, A. I. Cuza și, mai târziu, cum vom menționa, de M. Eminescu. Problema navigației pe Dunărea de Jos a făcut obiectul ședințelor Conferinței de Pace de la Paris (12/24 aprilie 1866, 20 aprilie/2 mai 1866 și 23 mai/ 4 iunie 1866). La Congresul de la Berlin (1878), delegația României (I. C. Brătianu și M. Kogălniceanu) a cerut recunoașterea de jure a independenței, dar solicitarea ei a fost „numai auzită, nu și ascultată”³. Se stipula, totuși, că România putea încheia convenții bilaterale privind „privilegiile și atribuțiile consulilor străini și, de asemenea,

¹ *Istoria românilor*, vol. VII, tom 1. *Constituirea României moderne (1821-1878)*. Coordonator: Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 434-435.

² D. Mazilu, *Diplomație europeană: momente memorabile de confruntare și afirmare a națiunilor*, București, Editura Lumina Lex, 2008, p. 385.

³ *Istoria României, op. cit.*, p. 697.

urma să facă parte din Comisia Europeană a Dunării – cu atribuții extinse până la Galați”⁴.

La 13 martie 1871, la Londra se semnează Tratatul privind revizuirea stipulațiilor Tratatului de la Paris (1856) referitoare la libertatea navigației pe Dunăre și Marea Neagră. La 10 martie 1883, la Londra se semnează un nou tratat, în urma unei Conferințe Internaționale (cu participarea Germaniei, Austro-Ungariei, Rusiei, Turciei, Franței, Marii Britanii și Italiei), care a dezbătut prorogarea puterilor Comisiei Europene prin extinderea competenței până la Brăila și un nou regulament fluvial. Nefiind admisă la această Conferință, România a declarat ilegale aceste prevederi de extindere a competenței Comisiei Europene a Dunării și asupra sectorului dintre Brăila și Porțile de Fier.

Importanța economică, dar mai ales strategică, a Dunării și a gurilor sale la Mare a trezit interesul marilor puteri europene, dar și al lui Mihai Eminescu, căruia nimic din ceea ce privea destinul țării nu-i era indiferent. Dimpotrivă, s-a implicat cu toată convingerea, uimind și azi cunoștințele sale economice, istorice, geostrategice privitoare la Chestiunea Dunării. Mărturisirile sale sunt de o simplitate și profunzime dezarmante: „Ce să vă spun? Iubesc acest popor bun, blând, omenos, pe spatele căruia diplomații croiesc carte și rezbele, zugrăvesc împărății despre cari lui neci prin gând nu-i trece, iubesc acest popor care nu servește decât de catolici tuturor acelora ce se-nalță la putere, popor nenorocit care geme sub marea tuturor palatelor de gheață ce i le așezăm pe umeri”⁵, dar această iubire este condiționată: „Cu cât ne iubim mai mult patria și poporul nostru, cu atât vom trebui să ne înarmăm mintea cu o rece nepărtinire și să nu surescităm cugetarea, căci ușor s-ar putea ca să falsificăm vederea acestei călăuze destul de credincioase și să ne agităm cu vehemență prin întuneric, în luptă cu fantasmе. Inimă foarte caldă și minte foarte rece se cer de la un patriot chemat să îndrepteze poporul său, și fanatismul iubirei patriei, cel mai aprig fanatism, nu oprește defel ca creierul să rămâie rece și să-și îndrepteze activitatea cu siguranță, să nimicească adevărata cauză a răului și să o stârpească cu statornicie de fier”⁶.

Pe Eminescu îl interesa acest colț de țară, Dobrogea, mai ales după Războiul de Neatârnavare, recomandând guvernanților români să se poarte cu minoritățile de aici în cel mai european grad de civilizație și toleranță. Era necruțător cu funcționarii români din Dobrogea care comiteau

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Mss. 2257*.

⁶ „Convorbiri literare”, 10, nr. 5, 1 august 1876, p. 168.

neregului, cum a fost cazul funcționarului Al. Macedonski (director de prefectură la Bolgrad și Silistra Nouă, administrator al plășii Sulina), pe care l-a criticat⁷.

Ca istoric⁸, Eminescu a demonstrat dreptul nostru asupra Dobrogei (ca și al Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei), sesizând și criticând intențiile cuceritoare de noi teritorii ale imperiilor vecine, care reușesc să-și impună, diplomatic, prin tratate sau protocoale, dorințele: „deosebirea dintre noi și disputorii Europei e că ei ne iau o provincie și ne dau alta, privind lucrul în sine ca foarte indiferent, pe când noi simțim cu voiciune că ni se rupe o bucată din patria noastră străveche, lucru ce nu se poate compensa nici prin bani, nici prin drepturi nouă, nici prin cesiunea de teritoriu”⁹.

Constatând că „deceniile din urmă ale culturii române au în toate părțile Daciei un caracter unitar”¹⁰, Eminescu face distincție clară între educație, care implică un „spirit străin”, având menirea de a „cultiva inima și moravurile”, și cultură care „educă mintea”¹¹.

Trăitori la Dunăre, noi, românii, „suntem cu totul cufundați în ideile Occidentului”, suntem așezați geograficește pe „o muche de despărțire între două lumi cu totul deosebite și că este în interesul nostru de a cunoaște amândouă lumile acestea”¹². Un an mai târziu, mai adaugă o dimensiune muchiei „ce desparte trei civilizații deosebite: cea slavă, cea occidentală și cea asiatică”¹³.

În politica externă a Principatelor Române, ulterior a României, repetăm, o importanță deosebită a fost acordată „cestiunii Dunării”, care privea înființarea, componența și atribuțiile Comisiei Europene a Dunării, ulterior a Comisiei mixte a Dunării de Jos, compusă din statele riverane. După încheierea Războiului Crimeii și semnarea Tratatului de Pace de la Paris s-a înființat Comisiunea Europeană a Dunării cu sediul la Galați (Anglia, Franța, Imperiul Austro-maghiar, Prusia, Rusia, Regatul Sardiniei și Imperiul Otoman) spre a supraveghea libera circulație pe Dunăre, dar mai ales pentru transportul cerealelor în interesul puterilor europene, interesate de acest comerț. Discuții aprinse s-au purtat asupra participării Austriei în această comisie. Intelectualii români, fie ei demnitari sau simpli observatori,

⁷ Pe larg, în Tudor Nedelcea, *Eminescu*, prefață: M. Cimpoi, cuvânt înainte, Th. Codreanu, postfață, Victor Crăciun, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013, p. 321-334.

⁸ Zezi și Tudor Nedelcea, *Eminescu, istoricul*, Craiova Scrisul românesc, 1998.

⁹ „Timpul”, 3, nr. 182, 19 august 1878, p. 1.

¹⁰ „Curierul de Iași”, 9, nr. 104, 22 septembrie 1876, p. 2.

¹¹ *Mss 2257*.

¹² „Curierul de Iași”, 9, nr. 118, 29 octombrie 1876, p. 2.

¹³ „Timpul”, 2, nr. 279, 11 decembrie 1877, p. 2.

s-au implicat benefic. N. Callimaki-Catargi publică bilingv (română și franceză) volumul *Appendice au livre vert sur question du Danube. Appendice la cartea verde română asupra chestiunii Dunării* (Paris, 1881).

Dar cel care a tratat la modul exponențial această problematică a fost Mihail Kogălniceanu (6 septembrie 1817 - 20 iunie 1891), într-o carte apărută în două volume, *Cestiunea Dunării* (București, Tipografia Academiei Române, 1882; ediția a II-a, revăzută a apărut în aceeași editură și în același an). Această carte a trezit, cum era de așteptat, interesul lui Eminescu, care publică un editorial în „Timpul”¹⁴, imediat după apariția cărții. „Conservatorul” Eminescu despre liberalul Kogălniceanu! Eminescu demonstrează încă o dată că pune interesul țării înaintea celor partinice, că are în vedere personalitatea și aportul acestuia la progresul național. De altfel, Eminescu se declară el însuși liberal: „Credem că destul am vorbit despre liberalismul nostru adevărat și sincer [...] trebuie ca cetățeanul să vadă că fără muncă și capitalizarea ei, adică fără economie, nu există nici libertate [...] Suntem deci liberali în puterea cuvântului, dar nu înțelegem ca cineva, exploatând idei liberale, amăgind mulțimea, promițându-i munți de aur și râuri de lapte fără muncă să ajungă în fine a exploata acea mulțime chiar și a o conduce din rău în mai rău”¹⁵. El a criticat dur „aripa roșie” a liberalilor, simpatizanți ai doctrinei marxiste, abia apărută pe scena politică europeană.

Pentru Kogălniceanu, Eminescu avea o prețuire specială: pentru scriitorul, istoricul, omul de stat, cu personalitate și verticalitate, românul patriot în sensul cel mai adânc al cuvântului. O spune în articolul citat cu deplină claritate: „Oricâte imputări ar avea cineva de făcut omului de stat de la 2 mai¹⁶, un lucru nu i-l poate contesta nimenea: claritate de vederi, judecată cuprinzătoare, sigură și fără șovăire; o mare inteligență unită cu talentul de-a se manifesta cu toată vioiciunea în scris și prin viu grai”¹⁷. Și caracterizarea omului politic și de stat continuă într-un stil concis (folosit mai târziu de G. Călinescu în celebra sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*): „totdeauna și fără încungiur in medias res; sâmburul cestiunii apare clar și dezbrăcat de subtilități. Izvorul său nu e nici limonada dulce a notelor Stătescu, nici subtietățile de stil și logică ale notelor Boerescu; e apă curată și limpede ca din izvorul de munte. Nicăieri nu se vede dorința

¹⁴ „Timpul”, VII, nr. 24, 2 februarie 1882, p. 1.

¹⁵ „Timpul”, IV, nr. 5, 9 ianuarie 1879, p. 1. A se vedea, pe larg, Alexandra Olivia Nedelcea, *Eminescu, economistul*, Craiova, Fundația Scrisul românesc, 2000; Tudor Nedelcea, *Eminescu*, București, Editura Academiei Române, 2020.

¹⁶ Aluzie la „*lovitura de stat*”, prin care Cuza Vodă dizolvă Adunarea Electivă a României, întrucât se opunea legiferării reformei agrare, electorale sau a altor legi inițiate de domnitor.

¹⁷ „Timpul”, VII, nr. 24, 2 februarie 1882, p. 1.

de-a îndupleca prin motive aparente, pretutindenea puterea de-a convinge e luată din chiar natura cestiunii”¹⁸.

Obiectiv, Eminescu dezaprobă publicarea prematură „de documente în cestiuni pendente” în cartea lui Kogălniceanu, dar aduce cuvinte de laudă scrierii, al cărui conținut „e atât de clar și de deplin încât nu lasă nicio îndoială asupra cestiunii în genere, nici asupra amănuntelor ei”¹⁹.

Lucrarea lui Kogălniceanu cuprinde două memorii pe care acesta le-a scris ca ministru plenipotențiar la Paris, în care expune istoricul chestiunii dunărene, precum și istoricul „neînțelegerii ce au avut cu guvernul d-lui I.C. Brătianu în privința modului de-a apăra cestiunea Dunării”²⁰.

Pertinent cunoscător al istoriei naționale, dar și a celei europene²¹, Eminescu comentează pretențiile Imperiului habsburgic de a avea, încă din 1856, o „poziție preponderentă pe Dunărea de Jos”, pretenții susținute de Viena și la Congresul de la Berlin (1878).

În argumentarea dreptului legal al țărilor riverane asupra Dunării, Eminescu apelează la argumentele ilustrului istoric și om politic Kogălniceanu: „1). Libertatea navigațiunii Dunării este deplină și pusă sub garanția colectivă a Europei. Drepturile excepționale pentru state riverane (cabotajul etc.) au fost respinse de întregul Congres; 2). Austro-Ungaria nu are nicio pozițiune excepțională sau privilegiată pe Dunăre între celelate puteri subscriitoare Tractatului, afară de dreptul ce i s-a dat de-a sparge Porțile de Fier spre înlesnirea navigațiunii. 3). «Comisiunea specială a Statelor Riverane» (reapărută acum sub numele de Comisiune Mixtă) nu mai există; ea a fost combătută de chiar plenipotențiarul Austro-Ungariei și Congresul s-a unit cu părerea lor; 4). Regulamentele de navigațiune și de poliție fluvială pentru toată întinderea Dunării de la Porțile de Fier până la Galați trebuie a fi puse în armonie cu cele cari sunt sau vor fi făcute în privința Dunării de la Galați până la gurile ei. Elaborarea regulamentelor este încredințată Comisiunii Europene, asistată de delegații statelor riverane. Comisiunea Europeană se recunoaște permanentă; 5). Modificațiuni la această stare legală, consacrată printr-un tractat solemn, nu se poate face prin comisiuni speciale, principii nouă putându-se consfinți numai prin autoritatea unui congres (opinie exprimată de d.dr. Haymerle)”²².

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ „Eminescu stăpâna cu desăvârșire cunoștința trecutului românesc și era perfect inițiat în istoria universală” (N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, cap. VII. *Literatura în serviciul politicii*, în N. Iorga, Eminescu, Iași, Junimea, 1981, p. 269.

²² „Timpul”, VII, nr. 24, 2 februarie 1882, p. 1.

Eminescu pătrunde în miezul problemei, anunțându-și cititorii despre polemica dintre ministrul Kogălniceanu și primul său ministru. I. C. Brătianu îi trimite ministrului său o depeșă prin care „i se atrage atențiunea asupra cestiunii cabotajului, care este cea mai importantă pentru noi” și se întreabă „dacă nu se teme, că, dacă Comisiunea Europeană a Dunării va fi să redige regulamentele de navigațiune până la Porțile de Fier, ea nu va păstra dreptul cabotajului pentru toate națiunile spre paguba statelor riverane?”²³

Kogălniceanu îi răspunde: „Dacă d-voastră sunteți otărât a reclama păstrarea cabotajului numai pentru statele riverane, adecă pentru Austria în detrimentul pavilioanelor statelor neriverane și în special ale Angliei, Franței, Germaniei, Greciei, Italiei și Turciei, cari acestea au întemeiat prosperitatea Dunării de Jos și prin urmare a porturilor noastre, în asemenea caz noi nu mai suntem în conflict cu Austro-Ungaria, noi suntem în conflict cu Europa. Cu o asemenea teorie noi devenim strănșii aliați ai Austro-Ungariei, care de la 1856 se încearcă, deși pururea respinsă de Europa, de-a păstra pentru dânsa toată mișcarea navigațiunii pe Dunărea de Jos”.

Cabotajul, adică navigația de-a lungul coastei de la un port la altul, este, comentează Eminescu ironic, dar cu dreptate „blidul de linte pentru care România ar fi putut renunța la dreptul ei de primogenitură, la neutralitatea Dunării, această chezășie a neutralității țării”²⁴.

În ceea ce-l privește pe I. C. Brătianu, un om politic și de stat cu merite incontestabile în modernizarea României, Eminescu crede că pentru acest „blid de linte” a intrat „în mlaștina făgăduielilor pripite” [de a fi sprijinit spre a crea o marină națională, n. n.] și ne-a costat încrederea statelor europene, dându-i dreptate și citându-l din nou pe Kogălniceanu: „Este de datoria postului ce-l ocup, zice d. Kogălniceanu, de-a arăta guvernului țării mele clar și explicit că ceea ce face grea pozițiunea reprezentanților României în străinătate – și cred că unii din colegii mei v-au și spus-o înaintea mea – este ideea eronată, însă în general stabilă, că guvernul român are deja angajamente luate, că de multe ori noi ne prefacem că susținem o cestiune, când această cestiune este demult deja rezolvată în înțeleș opus rezoluțiunii ce afectăm a sprijini”²⁵.

Întrebările concluzive ale lui Eminescu sunt extrem de dure: „Într-adevăr, ce patriotism poate fi acel care simulează a apăra interesele țării pe când în realitate cestiunile s-au pus la cale?”²⁶.

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

Comentarea broșurii lui M. Kogălniceanu continuă și după aproape trei săptămâni, mai ales acelor pasaje care privesc conflictul intern liberal, cu prim-ministrul I. C. Brătianu, conflict despre care au relatat și alte ziare ale vremii: „România liberă”, „La Gazette de Roumanie”, „Bukarester Tagblatt”²⁷. Evident, Eminescu recunoaște profesionalismul și acribia științifică a lui Kogălniceanu, mai ales cea privitoare la „ceștiunea Dunării”: „D. Kogălniceanu prea cunoaște ceștiunea Dunării în toată începătura și în toate amănunțele ei pentru că să nu se întrevadă pretutindenea ceea ce știe d-lui și ceea ce nu ne comunică”²⁸.

Spre a contracara pretențiile Imperiului Austro-Ungar, Eminescu trimite la rezoluția Congresului de la Berlin, articolul 55, care precizează: „Regulamentele de navigațiune, de poliție fluvială și de supraveghere de la Porțile de Fier pân’ la Galați vor fi elaborate de Comisia Europeană, asistată de delegații statelor țarmurene”²⁹.

Așadar, accentuează Eminescu, „nicăiri nu e vorba de Comisia mixtă de riverani, nicăiri de-o preponderență a Austro-Ungariei în o asemenea comisie, nicăiri de prezidiul ei perpetuu și precumpănitor”³⁰. Ilustrul nostru ministru de Interne, M. Kogălniceanu, încă din 1879 „prinde de veste că Austro-Ungaria, care urmărește de atâta timp supremația pe Dunăre, caută a smulge de la puteri concesiuni în privirea aceasta mai cu seamă dreptul de supraveghere a navigațiunii”³¹, și ca atare, îl sfătuiește pe ministrul de Externe din 1882, V. Boerescu, să nu accepte ca imperiul de la Viena să participe în comisia riverană, întrucât nici Tratatul de la Berlin nu prevede o asemenea comisie, pentru simplul motiv că nu-i țară riverană. „Se cere să spunem franc – opinează Kogălniceanu – ce voim noi, să ținem pe lângă toate cabinetele [miniștrilor plenipotențieri din străinătate, n. n.] același limbaj, aceeași atitudine [sublinierea lui Eminescu, n. n.]. România va fi ascultată; pe proiectul ei se va face discuțiunea”³².

Eminescu acordă dreptate deplină lui Kogălniceanu în conflictul acestuia cu șovăiala și lipsa de celeritate a guvernului, miniștrii noștri plenipotențieri sunt derutați, astfel încât, constată Eminescu, ei „sint numai că Austria câștigă teren; că pe ei nici-i crede cineva, nici-i ia în serios”³³,

²⁷ Apud D. Vatamaniuc, comentarii la M. Eminescu, *Opere, XIII. Publicistică*, București, Editura Academiei RSR, 1985, p. 442.

²⁸ „Timpul”, VII, nr. 40, 21 februarie 1882, p. 1.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

citindu-l din nou pe Kogălniceanu care manifesta „un dureros scepticism în privința otărârii guvernului nostru de-a apăra Dunărea în contra pretențiilor cabinetului din Viena”³⁴. „De această nehotărâre, această duplicitate, această tăcere?” [...] De ce dar toate întârzierile, toată neclaritatea, tot șiretlicul, toată simularea de a pipăi pulsul puterilor? De ce?³⁵, se întreabă revoltător Eminescu.

După o pertinentă cercetare a broșurii lui Kogălniceanu, Cestiunea Dunării, Eminescu pune în antiteză poziția lui Kogălniceanu în privința politicii externe a guvernului liberal („Fără îndoială buna dreptate, bunul simț, claritatea de vederi e de partea sa”) față de cea oficială, a guvernului („nehotărârea, bizantismul, șiretlicul prost (sublinierea lui Eminescu, n. n.)”³⁶.

Problematica chestiunii Dunării, devenită europeană este abordată în continuare, Eminescu punând o problemă de principiu și de drept european: „Până unde Europa are dreptul de-a mărgini suveranitatea unui stat independent și din ce precedente poate deduce îndreptățirea de-a crea uneia (sublinierea lui Eminescu, n.n.) dintre puteri o poziție precumpănitore”³⁷.

La sesizarea ziarului austriac „Bucarester Tagblatt” cum că Austria „are mari interese pe Dunărea de Jos”, Eminescu dă o replică pe măsură: „Le-a fi având, n-o tăgăduim, dar nicidecum un interes nu e un titlu de drept (sublinierea lui Eminescu, n. n.). Dacă s-ar admite teoria că un interes e totodată un drept, am putea susține că noi românii avem cele mai mari interese în Ardeal”, unde, „o jumătate a poporului românesc e ținută în condiții de inferioritate națională de către maghiari”³⁸. Ca atare, Eminescu respinge cu argumente pretențiile Vienei de a avea un regim preferențial în Comisia Europeană a Dunării.

În numărul următor al ziarului „Timpul”, Eminescu își justifică punctul de vedere în privința componenței Comisiei Europene a Dunării, bazat pe motive, economice și naționale, făcând precizarea, în cunoștință de cauză, că „Interesele cele mari pe cari Austro-Ungaria le invocă ca un fel de titlu de drept împotriva noastră nu sunt toate și în complexul lor armonice cu interesele poporului nostru propriu”³⁹. Fiind independenți din punct de vedere politic, „nu credem ca cineva să ne poată contesta dreptul de-a regula prin tratate nouă de negoți politica noastră economică așa cum vom crede de cuviință și o apăra, pe cât puțină este și întrucât e practic și

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ „Timpul”, VII, nr. 91, 27 aprilie 1882, p. 1.

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ „Timpul”, VII, nr. 93, 29 aprilie 1882, p. 1.

folositor, propria noastră activitate industrială⁴⁰. Și în acest context, el pune problema necesității industrializării țării spre a crea și o independență economică, iar „axioma cum că am fi o țară exclusiv agricolă și condamnată de-a rămânea agricolă s-a învechit în vederea tuturor”⁴¹.

„Pipăind pulsul puterilor” occidentale, bazat pe dezbaterile parlamentare românești, pe informațiile din presa europeană, Eminescu dă dovadă de un matur simț diplomatic și politic, citând chiar oficiosul liberal „Românul” (aflat într-o permanentă și benefică polemică), care recunoaște admiterea de către guvernul liberal a Austriei în Comisiunea Mixtă și chiar prezidarea acesteia, criticând dur duplicitatea guvernului român, care înseamnă „izolarea completă a României”⁴². Și celelalte ziare românești („Binele public”, „Națiunea”, „Pactul social”), considerau justificate acuzațiile aduse de Eminescu guvernului.

Izolarea României în diplomația europeană datorată duplicității guvernamentale este dovedită de Conferința de la Londra consacrată problemei dunărene: „În adevăr, multă minte i-a trebuit guvernului nostru pentru a dezinteresa pe toate puterile în cestiunea Dunării și a da puternicei Austrie o ocazie atât de frumoasă de a juca pe generoasa biruitoare. Înadins să fi căutat cineva să facă lucrurile atât de rău, nu s-ajungea la un rezultat așa de faimos ca cel obținut la Conferință”⁴³. Oamenii noștri din țară, care au spus adevărul și au susținut interesele naționale, precum Callimachi-Catargi care a fost amenințat cu dare în judecată și moare de supărare, iar M. Kogălniceanu „bolnav și bătrân, reîntinerește în culmea vieții sale pentru a apăra Dunărea, mișcătoarea pavăză de argint a neatârării noastre străvechi, a căreia pierdere totdeauna robie au însemnat”⁴⁴.

Duplicitatea, iresponsabilitatea morală și incorectă a guvernului într-o asemenea problemă de interes național nu poate duce la nicio alianță cu opoziția spre a salva aparențele oficiale în urma participării lamentabile a României la Conferința de la Londra, consacrată problemei Dunării. Propunerea a venit din partea ziarului „L'Independance roumaine”. Nu poți susține un asemenea guvern, opinează Eminescu: „Știm noi sigur, știm pozitiv ceea ce vrea sau nu vrea guvernul nostru? Nu știm nimic”⁴⁵.

Eminescu așeza înaintea tuturor problematicii politicii interne și externe a statului român câștigarea independenței economice după cea politică,

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² „Timpul”, VIII, nr. 31, 10 februarie 1883, p. 1.

⁴³ „Timpul”, VIII, nr. 32, 11 februarie 1883, p. 1.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ „Timpul”, VIII, nr. 45, 26 februarie 1883, p. 1.

cucerită pe câmpurile de luptă, obligativitatea decidenților politici români de a asigura o independență deplină. În acest sens, el apelează și la sursele externe, la presa europeană care, de cele mai multe ori, arată adevărul, cum, de pildă, este ziarul omolog din Franța „Le Temps”, un organ de publicitate care „arareori ne-a vorbit atât de înghețat” despre interesele statelor europene față de noi. Acest ziar scrie – rezumă Eminescu – „cum după căderea Imperiului otoman, principatele dunărene fără excepție, departe de-a deveni independente în mod absolut, au căzut din contra în sfera de atracțiune a marilor rivali cari-și dispută dominațiunea în Orient și că nu fac decât să oscileze când într-o parte când într-alta, pân-în momentul fatal în care cei doi rivali vor ajunge să se-ncaiere, moment în care și aceste țări vor fi puse în alternativa sau de-a-și alege stăpân, sau de-a fi nimicite în marea izbire. Realitatea – continuă Eminescu rezumarea articolului din ziarul francez – departe de-a dezminți maniera de-a vedea a ziarului francez, o confirmă pe zi ce trece”⁴⁶.

Chestiunea Dunării fiind de interes european (politic, economic și strategic) se cere a fi rezolvată în interesul tuturor țărilor europene, în general, a celor riverane în mod special. „În adevăr numai interesarea tuturor puterilor apusene pentru libertatea absolută de navigațiune este mijlocul de-a înlătura până la un punct oarecare rivalitatea politică și economică ce exista de atâta timp între două mari puteri, Rusia și Austro-Ungaria, atât pe țărmii Dunării, cât și în privirea dezvoltării ulterioare a raporturilor dintre popoarele balcanice”⁴⁷. Eminescu comentează dezbaterile Adunării Deputaților din ședința din 26 mai 1881 privitoare la chestiunea Dunării și-și expune punctul de vedere de păstrare de relații cu toate marile puteri europene, care să fie și în interesul țărilor riverane („o influență legitimă în Orientul European”): „Noi credem că, cu oarecare bunăvoință reciprocă, interesele mari ale puterilor și cele locale ale statelor țărmurene sunt armonizabile și că tocmai preponderența exclusivă a unora e stricăcioasă unei asemenea armonii”⁴⁸.

Peste numai câteva zile (ca dovadă că interesul pentru gurile Dunării nu se diminuase), revine asupra chestiunii, constatând cu îndreptățire că „cele mai multe din puterile Apusului, având interese de-o importanță secundară pe malurile Dunării și văzând în erigerea României în regat o garanție de pace mai mult prin înlăturarea secularei rivalității dintre două mari puteri, s-ar fi golit cu bucurie a recunoaște micului popor de rasă latină poziția

⁴⁶ „Timpul”, VI, nr. 258, 18/30 noiembrie 1880. P. 1.

⁴⁷ „Timpul”, VI, nr. 116, 30 mai 1881, p. 1.

⁴⁸ *Ibidem*.

ce o cereau oamenii lui de stat ca ceva necesar pentru dezvoltarea lui”⁴⁹. În schimb, alte puteri „cari aveau interese economice și politice la Dunăre de-o ordine superioară”, erau tentate să ceară recompense în schimbul recunoașterii regalității române, adică „preponderența pe Dunăre”, citind din presa vieneză conform căreia „recunoașterea regalității plătește cât un an-teproiect austriac”⁵⁰. De altfel, politica externă a guvernului liberal era în atenția presei și oficialităților din Viena, I. C. Brătianu fiind privit cu simpatie. Eminescu, ca ziarist independent, surprinde și carențele guvernării liberale (semnalate și de unii liberali), acuzându-i chiar de conspirație „cu străinii contra țării”, exemplificând prin afacerea Stroussberg, neimplicarea la tratativele de la Livadia (1876) privind trecerea trupelor rusești pe teritoriul țării noastre, articolul 7 privind încetățenirea în masă a străinilor și „în fine Dunărea, iată un lanț întreg de interese din cele mai vitale ale țării cari se sacrificau numai pentru ca roșii [doar aripa roșie a liberalilor, n. n.] să vie sau să rămână la putere”⁵¹.

Diversitateră de opinii în privința politicii externe, cu precădere a chestiunii Dunării, este reluată în numărul următor al „Timpului”; Eminescu comentează cuvântarea lui Gh. Chițu în Adunarea Deputaților din 26 mai 1881, privind problema dunăreană, criticându-și colegul de guvernare, Vasile Boerescu, care susținea că fluviul este „al nimănui și al tuturor”. Fostul ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, în guvernul I. C. Brătianu, Gh. Chițu (care dă curs cererii lui D. Petrino ca Eminescu să fie urmărit penal pentru proasta gestionare a Bibliotecii Centrale din Iași este apreciat de Eminescu pentru apărarea intereselor naționale, acuzându-l pe V. Boerescu „de-a fi compromis cestiunea Dunării”)⁵².

„D-nii Brătianu-Boerescu au compromis cestiunea Dunării prin făgăduințele ce-au apucat a le face monarhiei austro-ungare”⁵³, își începe Eminescu articolul din octombrie și aduce argumente: în Tratatul de la Berlin nu e prevăzută o comisie mixtă, iar Austro-Ungaria nu e stat „țăr-murean” și deci niciun drept, doar interese, zice Poetul: „Marele interes de-a avea chiar monopolul navigațiunii pe Dunăre nu constituie dreptul (sublinierea lui Eminescu, n. n.) unui asemenea monopol”, dovedindu-se un fin cunoscător al istoriei și diplomației europene: „Demnitatea și mărimea de rang a unui stat nu poate influența nicidecum dreptul statelor mai mici în cestiunea Dunării. Preferințe, onori, titlatură, toate acestea nu

⁴⁹ „Timpul”, VI, nr. 118, 3 iunie 1881, p. 1.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² „Timpul”, VI, nr. 119, 4 iunie 1881, p. 1.

⁵³ „Timpul”, VI, nr. 224, 14 octombrie 1881, p. 1.

constituie un drept”, iar „relațiile între două state pot fi foarte bune, ca și relațiile între doi oameni, fie unul oricât de mare, altul oricât de mic, fără ca dreptul unuia să sufere sub pretențiunile celuilalt”⁵⁴.

Eminescu condamnă poziția duplicitară a guvernului de la București, permițând altor guverne europene să ne trateze așijderea: „Unele din puteri credeau că rezistența României e numai o rezistență de comedie, pro formă; altele – atrase pe acest teren al concesiilor – au început a face propuneri mediatoare”⁵⁵. Interesele naționale sunt, în concepția sa, un drept sfânt și ca atare respinge orice „afacere de precupețire de hotară. Precupeții Basarabiei se pregătesc a precupeți azi Dunărea, mâine cine știe ce parte a Moldovei ori a Țării Românești”⁵⁶. Și încheie articolul în stilul său caracteristic extrem de actual: „Iată unde ajungem când plebea aceasta din câteșpatru unghiurile lumii își arogă dreptul de-a face politică în numele României”⁵⁷.

Discuțiile purtate în ședința din 18 iunie 1881 în privința Dunării de către delegațiile Rusiei, Franței, Turciei, Italiei, Austro-Ungariei, Angliei, Germaniei, Serbiei, Bulgariei, României, sunt comentate cu obiectivitate de Eminescu, stăruind, evident, asupra poziției delegatului României, col. Pencovici, care consideră că „supravegherea executării Regulamentului e de competența Europei”⁵⁸. Conform principiilor sale, exprimate și în alte articole, Eminescu contestă pretenția Imperiului austro-ungar de a revendica președinția acestei comisii, precum și un vot preponderent, imperiul nefiind riveran pe cursul Dunării de Jos. În urma acestor dezbateri, constată Eminescu, „cestiunea regulării navigațiunii Dunării pare departe de soluțiunea ei, ceea ce ne miră e cum în administrarea navigațiunii, România va avea un singur subinspector și Bulgaria doi”⁵⁹.

„Deși în cestiunea Dunării, buna dreptate e în partea României într-un mod atât de neîndoios în cât ziarele vieneze chiar sunt silite de evidență s-o recunoască”⁶⁰, totuși, constată Eminescu, după consultarea presei europene, că unele guverne s-au învoit a crea comisia mixtă a Dunării, ceea ce nu era prevăzut nici în Tratatul și nici în Congresul de la Berlin, atrăgând atenția acestora că „România este sentinela Dunării, în interesul îndoit al independenței sale și al siguranței Orientului”⁶¹.

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁶ *Ibidem.*

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ „Timpul”, VI, nr. 145, 6-7 iulie 1881, p. 1-2.

⁵⁹ *Ibidem.*

⁶⁰ „Timpul”, VI, nr. 235, 20 octombrie 1881, p. 1.

⁶¹ *Ibidem.*

Spre a sublinia importanța chestiunii Dunării, Eminescu face un excurs în istoria poporului român, popor originar din munți care „n-a avut contact cu marea și cu Dunărea decât în epoca sa eroică, în epoca de aur a unui Mircea, a unui Alexandru cel Bun, și Ștefan cel Mare, Domnii stăpânitori de la munte și pân-la marea cea mare, cum se intitulau ei”⁶². Ulterior, începând cu sec. XV, cetățile de la Dunăre „au încetat de-a fi românești, negoțul nostru a trebuit să dea îndărăt și să dispară”⁶³. Criticarea guvernului în funcție, pentru duplicitate sau lipsă de combativitate externă este întru totul justificată, scoțând în evidență unele vicii care au traversat partidele și timpul, fiind vizibile, din păcate, și azi: „Interesul pungii și stomacului câtorva sute de paraziți bugetari de proveniență din câteșipatru colțurile lumii determină soarta economică și politică a poporului românesc. Precum pensiile reversibile și recompensele naționale ale patrioților cu moț se iau din fondul nefericiților pensionari cari au servit câte 30 de ani statul, din fondul văduvei și orfanului, pentru a garnisi pivniți patriotice cu vinuri străine, tot astfel rămânerea la putere și îngrășarera sistematică a partidului Gianilor și Pherekyzilor se face în socoteala viitorului politic și economic al naționalității române”⁶⁴.

Pertinent observator al relațiilor Imperiului habsburgic/austro-ungar cu românii din Transilvania și Principate, Eminescu relevă că unul din elementele mărului discordiei îl constituie pretenția Vienei față de problema Dunării de Jos. „Disentimentele ce pot exista între cabinetul de la Viena și cel din București nu pot constitui elementele unui conflict grav și durabil”⁶⁵, chestiune rezolvabilă de cele două cabinete, ci de Europa, întrucât „nu atât interesele politice concrete ce se află în joc sunt cauze diferendului suspens în prezent, ci considerații de susceptibilitate și de demnitate”⁶⁶. De altfel, în celebra sa conferință, „Influența austriacă asupra românilor din Principate”⁶⁷, susținută la numai 26 de ani (trezind suspiciunea consilului austriac la Iași, care a și intervenit), Eminescu sesizează condițiile și modalitățile prin care capitalul străin pătrunde și acaparează funcțiile vitale ale tinerei economii românești („goluri economice”), prima țară vizată fiind Austria, care, prin agenții săi („fără patrie proprie, fără naționalitate, fără

⁶² „Timpul”, VI, nr. 242, 6 noiembrie 1881, p. 1.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ „Timpul”, VI, nr. 265, 4 decembrie 1881, p. 1.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ „Convorbiri literare”, X, nr. 5, 1 august 1876, p. 165-175. Pe larg în Alexandra Olivia Nedelcea, *Eminescu, economistul*, Craiova, Fundația Scrisul românesc, 2000 și, Tudor Nedelcea, *Eminescu*, București, Editura Academiei Române, 2020.

limbă”) mențin tutela imperială. El studiază relația centru - periferie me-tropolă - principate, ca un autentic sociolog.

Comentând dezbaterile Adunării Deputaților din 3 decembrie 1881, care a avut ca obiectiv, printre altele, și chestiunea Dunării, Eminescu face referire și la mentorul său, Titu Maiorescu, care „tratând cu toată rezerva cuvenită chestiunea Dunării, insistă în discursul său, pe care-l reproducem întreg la vale, asupra punctelor de reorganizare socială și economică cu-prinse în contraproiectul de răspuns al minorității [la chestiunea Dunării, n. n.]. Adâncă și concentrată atenție pe care Adunarea a dat-o cuvintelor sale era întreruptă numai de zgomotoase aplauze”⁶⁸.

Poziția lui Eminescu față de chestiunea Dunării este justificată și fără echivoc. Austro-Ungaria are interese, dar „drepturi nu are și o dovadă că nu le are e că umblă după ele cu lumânarea și poate că va găsi din nou ceea ce caută: pricină și ceartă”⁶⁹.

Dunărea este a „țărmenilor”, României i se pot cere sacrificii, dar „sacrificii făcute colectivităților puterilor europene, nu uneia din ele. Numai colectivitatea lor prezintă României oarecare siguranțe de neutralitate și de neatârnamare”⁷⁰. A ceda doar unei puteri înseamnă „începutul atârnamării și a robiei”⁷¹, trimiterea se face la Austro-Ungaria, care nu respectă „individualitatea noastră etnică”, în care, „maghiarii pot zilnic călca în picioare o jumătate a poporului românesc”⁷².

El recomandă precauție maximă, din motive politice, economice și naționale⁷³, întrucât „concesiile de natura celor cerute în chestiunea du-năreană nu numai că ating autonomia și suveranitatea României, dar creează totodată un precedent pentru care alte puteri rivale să pretinză concesiile analoage”⁷⁴. Referirea este evidentă: Rusia, dar și la alte țări eu-ropene (Germania, Franța, Austria, Turcia, Italia), care s-au opus primirii României la Conferința de la Londra în problema dunăreană. Era încă o dovadă irefutabilă că marile puteri – de ieri, de azi nu țin seama de interesele României.

Eminescu era profund preocupat de soarta tuturor provinciilor româ-nești, indiferent de sub ce stăpânire se aflau vremelnice, nu numai din punct de vedere geografic, dar și economic și strategic. Problematika Dunării o

⁶⁸ „Timpul”, VI, nr. 266, 5 decembrie 1881, p. 1.

⁶⁹ „Timpul”, VII, nr. 40, 21 februarie 1882, p. 1.

⁷⁰ „Timpul”, VII, nr. 91, 27 aprilie 1882, p. 1.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ „Timpul”, VII, nr. 93, 29 aprilie 1882, p. 1.

⁷⁴ „Timpul”, VIII, nr. 31, 10 februarie 1883, p. 1.

abordează în articolul „Chestiunea Orientului”, încă din iulie 1876, propunând crearea unei Confederații Dunărene după eliberarea popoarelor balcanice. „Dar care este puterea ce prezintă destule garanții civilizației europene pentru a fi însărcinată cu protectoratul acestor provincii?”⁷⁵. Cum cele două mari puteri care vor să ne „protectoreze” sunt Austria și Rusia, Eminescu avertizează: „Robia economică a noastră și a Orientului întreg, supremația culturii extrafine din Buda-Pesta și Viena poate fi visul diplomaților de la «Post», dar exemplul României ar trebui întipărit în mintea popoarelor de peste Dunăre, ar trebui să li se spuie că protectoratul Austriei este echivalent cu sărăcia, cu stoarcerea populațiilor prin agenți economici fără patrie și că acelea n-ar forma decât terenul de nutrițiune al dezvoltatelor sisteme intestinale de la bursa din Viena. În loc de a trăi pentru ele înșile, în loc de a forma prin clasele lor pozitive terenul înfloririi unei culturi naționale, acele clase ar deveni mijlocul de trai pentru o cultură străină, pentru un popor străin, pentru o industrie străină”⁷⁶.

Ca atare, Confederația Dunăreană trebuie să-și formeze propria sa politică economică și comercială, care „sub protectoratul său propriu și al nimănui altcuiva ar conținea în sine sâmburi de dezvoltare adevărată”⁷⁷. Ideile eminesciene despre necesitatea unei independențe economice după cea politică cucerită pe câmpul de luptă din 1877-1878, „organizarea muncii agricole și crearea și apărarea muncii industriale”⁷⁸, recunoașterea dreptului legitim al României ca țară riverană asupra gurilor Dunării, ca punct strategic, sunt promovate, începând cu primul său articol până la ultimele⁷⁹.

Sunt idei, dar și întrebări dure, puse politicianilor vremii sale, periculos de actuale și pentru clasa politică de azi, care înlocuiește patriotismul (considerat perimat) cu „progresismul”, „globalismul” (prost înțeles), Eminescu însuși fiind considerat „cadavrul din debara”, „nul” sau „incorect politic”.

Peste aproape un veac, Nicolae Ceaușescu (1918-1989) a rezolvat chestiunea Dunării prin realizarea Canalului Dunăre-Marea Neagră, fluviul curgând spre vărsare numai pe teritoriul românesc, astfel încât fosta URSS nu mai putea avea control direct asupra transportului pe Dunăre; azi, gurile Dunării sunt la dispoziția UE și NATO.

⁷⁵ „Curierul de Iași”, IX, nr. 79, 16 iulie 1876, p. 3.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*. Vezi și Ilie Bădescu, *Sociologia eminesciană*, Galați, Editura Porto-Franco, 1994; Alexandra Olivia Nedelcea, *op.cit.*

⁷⁸ „Timpul”, VII, nr. 10, 15 ianuarie, 1882, p. 1.

⁷⁹ *Iar iconarii*, în „România liberă”, XII, nr. 3372, 20 noiembrie / 2 decembrie 1882, p. 2; *Ziua de mâine*, în „Fântâna Blanduziei”, II, nr. 5, 1 ianuarie 1889, p. 1.

ȘTEFAN CEL MARE – NOUMEN EMINESCIAN

Dr. Lucia OLARU-NENATI

După o îndelungată aprofundare a întregului personalității eminesciene poți fi tentat să consideri că, asemeni tuturor marilor creatori ai lumii, el purta în cugetul său, așa cum poartă albina desenul fagurelui în genomul ei, un anume *model al realității ideale* la care se raporta mereu, iar atunci când distanța dintre aceste două, *noumen și fenomen*, era prea mare, el resimțea această distanță ca pe o suferință personală. Dar nu se oprea aici, ci încerca prin tot ce întreprindea să diminueze această distanță, să aducă *fenomenul* cât mai aproape de *noumen*.

Unul dintre domeniile în care el s-a manifestat cel mai dinamic în daturile acestei paradigme a fost acela al destinului optim al națiunii sale care i-a fost mereu cauză personală prioritară, situată înaintea trebuințelor sale proprii, azi inventariate chiar pe o scară a importanțelor ierarhice. Și în general, el se arată ca făcând parte din acea categorie de indivizi pentru care binele general, cauza comună, lucrul în sine bine făcut, erau chestiuni importante pentru el, în numele cărora se angaja în luptă, fără a-și socoti interesul sau avantajele sale personale deductibile din aceasta. Pur și simplu se simțea dator și responsabil pentru bunul mers al treburilor lumii din jurul său, al națiunii sale, în primul rând. Așadar, Eminescu a fost în toată viața lui ca individ, unul preocupat funciar de ce avea *a da* și nu de ce avea *a primi*. Stirpe rarisimă!

Modelul pe care-l considera dezirabil, exemplar, în aria acestei preocupări dominante pentru binele națiunii, a fost, nu în ultimul rând, acela al domnitorilor vrednici și viteji din trecut, fie că se numesc Alexandru cel Bun, Grigore Ghica, Mircea cel Bătrân, Al. I. Cuza, dar mai ales, Ștefan cel Mare, cu tot corolarul său de fapte semnificative. Imaginea acestuia l-a urmărit mereu, ca un leit-motiv obsesiv în faptele și scrisul său, ce transgresa statutul individual, tinzând spre unul emblematic, simbolic, noumenal.

Ca unul preocupat de studierea istoriei națiunii sale, dar și de evadarea imaginară în câmpiile sale idilice, ca unul dintre tărâmurile compensatorii, cum fericit a decelat Ioana Em. Petrescu, el își apropiază istoria de timpuriu,

mai întâi din cărțile tainice ale bibliotecii căminarului, apoi din cele cărora le-a fost tânăr bibliotecar în casa lui Aron Pumnul de la Cernăuți și, mai târziu, prin studierea documentelor lui Eudoxiu Hurmuzachi, adunate în lucrarea *Fragmente zurgeschichte der Rumänen*, pe care o traduce la Florești în vara anului 1878 și care va fi tipărită în anul următor. Cunoscându-l deci atât de bine, el se referă adesea la Ștefan, la portretele sale făcute de croniciari, dar creionând, de fapt, el însuși portrete memorabile, precum acesta: „După original, el au fost mic de stat dar cu umere largi, cu fața mare lungăreață, cu fruntea lată, ochii mari, plecați în jos. Smad și îngălbenit la față, părul capului lung și negru acoperea umerii și cădea pe spate. Căutătura era tristă și adâncă ca și când ar fi cuprins de o stranie gândire... Coroana lui avea deasupra, în mijloc, crucea toată de aur, împodobită cu cinci pietre nestemate. ...Îmbrăcat era Vodă într-un strai mohorât, cu guler de aur, iar la gât îi atârna un engolpion din pietre și mărgăritare.”

Sau altădată : „Capul ce stă sub această coroană e mare, fruntea largă, ochii mari, pe jumătate închiși, căutătura tristă și întoarsă oarecum în sine însuși, sprâncenele lungi, nasul fin, fața lungăreață și palidă, barba mică și neagră în furculițe, părul capului lung, acoperind spatele și umerele. E Ștefan cel Mare, zugrăvit la anul 1456. Pe piept îi atârna un lanț scump care se încheie într-un engolpion de aur.”

Așadar, portrete în care poetul stăruie atât pe trăsăturile chipului, pe elementele vestimentare dar, mai ales, pe expresia psihologică a acestuia, pe arcul spiritualității sale, pe o anume tainică interiorizare. De altfel, tot scrișul eminescian, fie el literar sau publicistic, e plin de referiri, mai consistente sau mai lapidare, la faptele și la însemnătatea domnitorului în viața poporului român. Pentru Eminescu, așa cum arată patrimoniul textelor sale publicistice, Ștefan Vodă a fost „o culminațiune a trei mari dinastii române”, „pavăza creștinătății întregi”, cel care „crease un rol atât de strălucitor pentru vremea sa”, „puternic și înfricoșător”, dar și „pios și blând în pace”, zidind „câte războaie atâtea mânăstiri”, „neobositul și neînvinsul erou”, „gigantul trecutului”, „scutul creștinătății”, „creștinul pios”, dar și „model de toleranță religioasă”, „nebiruitul Ștefan Vodă”, ducând deci admirația sa până la fruntariile sanctificării, prin alăturarea de Hristos, anticipând deci, cu atâta vreme, gestul timpului de azi de a-l fi sanctificat: „Christ a învins cu litera de aur a adevărului și a iubirii, Ștefan cu spada cea de flăcări a dreptului. Unul a fost libertatea, celălalt apărătorul evangheliei ei.”

Dar în acest șir de epitete encomiastice el are capacitatea de-a conferi imaginii acestuia și o doză de ironie bonomă, dar în ale cărei tonalități se prefigurează parcă, într-un textualism continuu, nuanța ce-i va fi specifică

lui Marin Sorescu: „Bietul Ștefan Voevod! El voia să facă fărâme pe turci, tătari, leși și unguri, știa nițică slavonească, avusese mai multe rânduri de neveste, bea bine la vin vechi de Cotnari și din când în când, tăia capul vreunui boier sau nasul unui prinț tătăresc.

Apoi descăleca târguri de-a lungul râurilor, dăruia panțârilor și dărăbanilor locuri bune pentru pășunarea hergheliilor de cai moldovenești, a turmelor de oi și vite albe, făcea mănăstiri și biserici și apoi iar bătea turcii, și iar descălica și iar se-nsura, până ce și-a închis ochii în cetate la Suceava și l-au îngropat cu cinste la mănăstirea Putnei”.

Referiri la acel timp glorios al lui Ștefan sunt relevabile adeseori și în poemele eminesciene, ca să ne amintim doar de evocarea acestui chip în poezia sa de tinerețe *Epigonii*, cu referire la regele poeziei, Vasile Alecsandri, printre ale cărui merite se numără și acela de-a fi evocat, spre deșteptarea dorului „țării cei străbune”, „dulci icoane a istoriei minune.”/ Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbrul sombru și regal”.

La fel, chipul lui Ștefan apare cântat de toți printre Domnii neamului Mușatin în cuvintele: „Ștefan, Ștefan, Domnul sfânt/ Ce nici în ceruri seamăn n-are/ Cum n-are seamăn pe pământ” (*Umbra lui Istrate Dabija Voevod.*) În poemul *Mușatin și codrul* apare chipul domnului, de astă dată tânăr, având viitorul înaintea: „Ștefan Vodă tinerel/ Trece puntea singurel/ Cu pieptarul de oțel/ Cu cușma neagră de miel”, acompaniat de toate elementele naturii, iar atunci când coboară în jos pe Bistrița și privește vizionar toposul falnic al unei țări aleasă pentru glorie, totul în jur se asociază sentimentului ascendent de sublim și-i cântă, prin glasul șoimului: „Să trăiești, Măria ta!”

Dar cea mai cunoscută și mai zbuciumată, în destinul ei ulterior, a fost poezia sa *Doină*, pe care Octavian Goga, poetul pătimirii noastre, o recunoștea, afin, ca fiind „cea mai categorică evanghelie politică a românismului”. Scrisă în timp, într-o lungă și contorsionată geneză, de-a lungul mai multor ani, poezia a fost adusă la Iași pentru lecturare, cu prilejul dezvelirii aici a statuii lui Ștefan cel Mare din 1883. Poemul a cunoscut, așa precum se vede din manuscrisele sale – supuse analizei atente pentru prima dată de Perpessicius – 8 variante, a căror dinamică constituie în sine o radiografie psihologică și poetică a atitudinii sale față de această temă, a strădaniei sale sisifice de-a o exprima cât mai adecvat. Revenirea lui repetată, în acest număr record, asupra acestei idei poetice denotă o adevărată obsesie a sa atât pentru starea de suferință a națiunii pe care el o percepe acut – nu numai cu referire la afacerea Strassbourg, de actualitate atunci, dar și față de răpirea Basarabiei, moment cu care coincide scrierea primei variante – ci și în genere, ca și față de eroul salvator pentru care el dezvoltă, cum se vede, un adevărat cult.

Deși varianta ultimă fusese, așa cum relevă eminescologii, pregătită pentru a fi lecturată cu acest prilej, el n-o citește la ceremonie, din motive ce pot fi doar presupuse – poate, așa cum s-a spus inițial, și din rezerva sa de ordin emoțional, manifestată și altă dată, de-a vorbi în fața unui public larg – dar o citește totuși într-o ambianță în care se simțea în largul său, la cina *Junimea*, unde a fost viu aplaudată de cei prezenți.

Deși nu a citit poemul la festivitate, referirile sale în presă despre aceasta denotă o cunoaștere a evenimentului pe care doar participarea ca martor ocular o poate furniza dar, pe de altă parte, pot oferi și alte explicații ale refuzului său de-a o citi și care constituie în sinteză, o atitudine polemică față de transformarea ei într-o mascaradă politicianistă, în dezacord cu locul înalt pe care-l merita eroul sărbătorit. Dovadă – afirmațiile sale din articolul din *Timpul* referitor la acel eveniment: „Ar fi fost drept, credem, ca eroul cel mai sublim al națiunii, ca marele Ștefan, campionul creștinătății admirat de Europa întregă în toată a doua jumătate a secolului al cincisprezecelea, s-ar fi cuvenit, zicem, ca acest mare geniu român, revenit între noi în imagine plastică, în carne și oase de bronz, să treacă la nemurire în ochii celor vii fără a fi exploatat în trecerea sa” și din care se degajă, de fapt, motivele reale ale neparticipării sale la manifestare, concentrate într-o poziție revelatoare: „De aceea lumea mai bună n-a venit la serbare.”

Din păcate, acesta avea să fie și începutul sfârșitului, al declinului minții sale geniale, care de atunci a dat semene de mare oboseală prevestitoare a prematurului său sfârșit. Revelator pentru marea relevanță a acestui profetic poem-strigăt de disperare avea să fie și destinul său de mai târziu când, sub acțiunea unei viituri uriașe a „muscalilor de-a călare”, ce-au adus peste țară ciuma bolșevică, poezia *Doina* a fost interzisă, epurată, scoasă din edițiile poemelor sale; pentru recitarea ei s-a făcut închisoare, deportare, s-au îndurat persecuții politice, mai bine de o jumătate de veac. Toate acestea sunt înfățișate în cartea universitarului ieșean Petru Ursache, intitulată simplu *Doina*, în care se face monografia completă a destinului acestui poem esențial eminescian, care se confundă cu destinul neamului nostru, mereu supus agresiunilor unor râvnitori la ființa sa națională, la bunurile și avutul său.

Această adevărată pasiune pentru simbolurile istorice naționale, în care Ștefan deține un rol de frunte, nu se putea să lipsească din ceea ce a fost încercarea lui Eminescu de a construi o *dramaturgie istorică*. Lecturate azi, aceste texte ce urmau să facă parte dintr-un amplu dodecameron dramatic, relevă o densitate de materie ideatică, de simboluri, de asociații, de străluminări fulguroase, în pagini orânduite adesea în versuri perfecte într-o

curată și elevată limbă românească în care se percep structuri, construcții, evoluții, premise, conflicte ce, supuse ulterior decantării unui timp de testare și perfecționare, deci de finisare specifică autoexigenței eminesciene, ar fi putut deveni opera de perfecțiune cristalină a Luceafărului, constituindu-se într-o dramaturgie de talie shakespeareană, ce ar fi influențat, desigur, întreaga viață culturală a estului european.

Dar așa, vedem doar că tema de amploare a acestui proiect teatral rămâne istoria Moldovei sub dinastia Mușatinilor, al cărei vârful apoteotic este Ștefan cel Mare care, chiar atunci când nu apare ca personaj în aceste fragmente dramatice, există în subsidiar pretutindeni, ca element de susținere a aspirațiilor eroice, ca fundal de contrast al faptelor reprobabile, în orice caz ca factor major de referință. Figura lui apare în replicile personajelor în repetate rânduri ca, de pildă, în proiectul piesei *Alexandru Lăpușneanu*, unde se face referire la vremea sa de mărire și mândrie a izbânzii: „Dar când năvăli-n Moldova au găsit și el pe dracul. Cine i se puse-n cale? Ștefan vodă, el săracul”, cel ce avea să repurteze o izbândă de răsunset și impact european la Podul Înalt: „Și când lumea biruința au putut s-o înțeleagă/ Clopotele de la Roma au sunat o zi întreagă/ De-au cutremurat văzduhul și zidirile cetății/ Și dintâi i-a zis lui Ștefan Papa: Scut creștinătății.” La fel, în piesa *Mira* apare evocat de hatmanul Arbore ca un personaj legendar: „Ștefan Vodă Domnul sfânt/ Fără seamăn pe pământ”.

Și seria exemplurilor poate continua, fie și cu faptul că întreaga intrigă a piesei *Ștefan cel tânăr*, se învederează a fi o alcătuire menită să pună în contrast nevrednicia urmașului față de măreția de nerepetat a marelui său înaintaș, de care primul se dezice și față de care se simte împovărat, drept care Hatmanul Arbore, purtătorul memoriei celui mare, constată cu amărăciune elocventă: „Trecu Ștefan cel Mare... o dată l-am avut. S-a dus să se îngroape în trista vecinicie!”.

De asemeni, în piesa *Cel din urmă Mușatin*, Petru povestește acea legendă cu miracolul petrecut la Putna, cu stingerea candelii lui Ștefan, semn de mare tulburare care-și va avea replica doar atunci „când Buga va suna din nou de sine însuși, când sfânta mănăstire Putna se va lumina din morminte”. Într-un ultim fragment component al Dodecameronului dramatic eminescian, *Povestea*, apare însuși Ștefan în chip de umbră, bătrân, cu plete și barbă albă, ca un leu muribund și susține un lung monolog scenic în care-și recapitulează posteritatea, adesea prea puțin demnă de gloria sa, dar glorifică, înfiorat de mândrie, marea realizare a Unirii principatelor, ca un eveniment demn de trecutul eroic: „C-o Românie una există pe pământ/ Și au făcut creștința, voința lor cea tare/ Din două țări mici, slabe, o Românie mare!”

Dar, mai ales, își exprimă speranța că această voință a poporului va duce și mai departe visul său de glorie, până când se va întrupa: „Idea renviată a Ulpiei traiane/ A Daciei bătrâne, a Daciei Romane”, ce va trebui să se întindă „De unde sună marea prin stâncile cernite/ Pân-unde Tisa-și mână undele reci și crețe/ Peste câmpii mănoase, peste pustii mărețe/ De unde Nistrul curge în leagănu-i de-argint, Pân-unde Istrul curge, ca taurul mugind.”

De remarcat că această viziune a lui Ștefan, prea puțin luată în seamă, constituie, nota bene!, o primă exprimare a idealului realizării Marii Uniri a întregii țări, conturată profetic în opera eminesciană, cu atâta vreme înainte de realizarea sa istorică de la 1918.

Asupra calităților scenice ale scrisului dramatic eminescian, autoarea acestor rânduri a avut prilejul de a se convinge în anul centenarului morții poetului, 1989, când în calitate de director al Teatrului „Mihai Eminescu” din Botoșani, am inclus în repertoriu un colaj construit din fragmente dramatice eminesciene, materializat în spectacolul intitulat *Întemeietorii*, pus în scenă de către regizorul Dan Alexandrescu de la Târgu Mureș, acesta fiind cel de-al doilea demers de acest fel, primul fiind realizat tot la teatrul botoșănean, sub direcția lui Constantin Dinischiotu. Rostirea scenică a replicilor dramatice eminesciene a reușit adesea să capteze atenția și interesul spectatorilor și să demonstreze ceea ce nu se știa prea bine până atunci și anume, că textul dramatic eminescian, chiar așa incomplet, greoi pe alocuri, nefinisat, lăsat în stadiu de proiect, se deosebește de textul său poetic, *are teatralitate*, are coerența și energia replicii și *se aude*, sugerând presupunerea că Eminescu auzea replicile atunci când le scria, apropiate fiecărui.

Sub lumina acestor exemple care sunt doar câteva dintre cele ce pot fi prelevate din scrisul eminescian – mai amplu cantitativ parcă decât cantitatea de timp în care a fost scris – se situează și faptele sale de început în această direcție și anume, rolul său în Serbarea de la Putna din 1871, organizată pentru comemorarea lui Ștefan, contribuția sa la acest important eveniment istoric. Astfel, cunoscând azi toate textele stabilite a fi fost elaborate de el în conexiunea aceluși eveniment, toate mărturiile despre acțiunile și atitudinile lui de atunci, putem să afirmăm că, deși marea Serbare de la Putna din 1871 a fost o realizare a tineretului entuziast al Societății „România Jună” din Viena, a tuturor celor implicați, Eminescu a fost autorul a ceea ce s-ar putea numi azi „proiectul cultural” al manifestării în cauză, atât ca elaborare teoretică, dar și sub aspectul coordonării generale a desfășurării sale până în cele mai mici amănunte.

Astfel, înainte de manifestare el îi stabilea scopul, acela de-a fi „piatra de hotar ce desparte pe planul istoriei un trecut nefericit de un viitor frumos”, aceasta trebuind să aibă nu doar un caracter religios, ci și unul național și, mai ales, să fie „purtătoarea unei idei”, aceea a „unității morale a națiunii noastre”. Căci Eminescu a avut în vedere ca acea sărbătoare să fie, în esență, „un pelerinaj de pietate către trecut și un congres al inteligențelor din respect pentru viitor”. Iar după ce s-a ocupat cu atenție și pragmatism de o sumedenie de treburi administrative, până și de coacerea și transportul colacilor din comuna Crasna, supraveghind pregătirea frigărilor uriașe, a tacâmurilor și farfuriilor, a locurilor de dormit pentru toată suflarea, ca un “diriginte de șantier” consultat de toată lumea, dar ocupându-se și de poemul care trebuia recitat cu acel prilej, de pregătirea congresului studentesc, după ce toate lucrurile s-au desfășurat cu strălucire și deplină mulțumire, tânărul de 21 de ani care era, totuși, pe atunci, studentul Eminescu, nu se lasă purtat nici de beția succesului, nici de aceea a vinului, cum făceau ceilalți și cum ar fi avut dreptul să facă și el, bucuros de izbândă ci, retras deoparte, face ceva ce iarăși putem numi cu un cuvânt modern: evaluarea manifestării, respectiv a realizării proiectului.

El afirmă – așa cum avea să povestească Ștefanelli – liniștit, fără exagerări, „fără a lăuda și fără a muștra”, adică *sine ira et studium*, că sărbătoarea „în total considerată a reușit foarte bine și comitetul are cauză să se mândrească cu acest rezultat”, care este dincolo de toate, cel moral, căci „se va ridica simțul moral aproape adormit și va lua alt avânt”, iar studenții vor lua cu ei în toate colțurile românității „impresiuni neșterse și vor fi prin vremei propagatorii cei mai zeloși ai ideii că lucrând uniți și conduși de același ideal vor contribui la deșteptarea neamului lor în provinciile de unde vin.”

Așadar, atât de tânărul Eminescu se dovedește a fi de pe atunci omul interesat de marile desfășurări viitoare ale acțiunilor de conștiință națională, de ideal și de anvergură, de loc de propriile sale interese; drept care singurul lucru de care n-a avut grijă a fost – în mod simbolic – acela al asigurării propriului său loc de dormit și de aceea se va culca în fânul clopotniței care va căpăta astfel haloul Staulului Sfânt evocat de Giovanni Papini. Prin contribuția sa ideologică programatică, alături de ceilalți tineri entuziaști, actanți ai serbării de atunci, Slavici, Xenopol și alții, el va fi coautorul cel mai important al direcției de conștiință a viitorului națiunii îndreptată către unire. Ca atare, putem spune că momentul de atunci a fost Big-Beng-ul conștiinței naționale a necesității Unirii, ce se va înfăptui peste o jumătate de veac.

La capătul acestui succint excurs prin activitatea, poezia, dramaturgia și publicistica eminesciană, axată pe figura lui Ștefan cel Mare, credem a avea încă o dovadă a aserțiunii cu care am început acest text și anume a calității sale de individ preocupat prioritar de varianta optimă a destinului națiunii sale, prin toate manifestările sale: fapte, jurnalistică, creație literară, între care există o legătură de coerență categorică. El reprezintă omul care, deschis și avid de cunoașterea informațiilor universale, le subsumează scopului său capital, **potențarea identității naționale românești într-o ipostază calitativ superioară, aptă a oferi lumii un model axiologic românesc autonom, energic și demn de a se opune permanentelor tendințe de disoluție a identității naționale de orice natură: socială, economică, politică, intelectuală, culturală.** Iar identitatea lui Ștefan cel Mare i-a servit de minune acestui scop, el reprezentând exact acest prototip dezirabil, **al întrupării românești a demnității depline.** Ștefan cel Mare este, așadar, pentru Eminescu, un element de antiteză, cel pozitiv, opus universului dezagreabil al realității contemporane lui, populat cu „răi și fameni”, cunoscută fiind apetența lui pentru construirea de perechi antitetice, intens polarizate pe sistemul pozitiv-negativ („poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere” – epigoni nevrednici, „clasa superpusă” – țăranul, temelie a țării, ostaș viteaz luptător pentru Independență – politicieni ignari care nu-l răsplătesc îndeajuns, Venere și Madonă ș. a. m. d).

De remarcat și de reținut este faptul că atitudinile sale personale ce au putut părea unora ca violente sau xenofobe (cum s-a afirmat nu o dată, mai ales de către cei interesați), nu sunt niciodată **acțiuni primare**, ci doar **reacții** ale sale – poate uneori exagerate – la fenomene agresive, **forme de apărare prin atac a ființei naționale**, față de care el se simțea mereu responsabil. De aceea, acest model a și fost perceput ca atare, conștient sau nu, de-a lungul timpului și a stat la baza oricărei resurecții a acestei atitudini, în diferite etape ale diacroniei naționale, chiar dacă uneori dusă către exagerațiuni. Același a fost, de pildă, resortul psihologic, motivația existențială a generației interbelice de elită, s-o numim emblematic „generația criteriilor”, cea mai densă și numeroasă alăturare de indivizi excepționali ai acestei națiuni – adevărat apogeu spiritual românesc – sortită a se spulbera în închisori, exiluri și persecuții, sub crivățul adus de „muscalii de-a călare”, ca o tragică justificare a premonitoriei îndârjiri eminesciene la adresa agresiunii alogene.

Așadar, Ștefan cel Mare a fost pentru Eminescu o adevărată obsesie de conștiință, un mit lucrător întru potențarea identității naționale optime, spre care au aspirat mereu toți cei atrași de mirajul acesteia.

FLAUBERT, EMINESCU, RITMURI TERNARE...

Dr. prof. Simona MODREANU

Abstract. What is the place and role of exceptional creative personalities, in a language set in constant patterns and governed by strict norms, such as the French of Gustave Flaubert's epoch, respectively in a language still in search of identity, structures and legitimacy, such as Mihai Eminescu's Romanian?

Key words: literary language, identity, error, limit, freedom, ternary form

Îi despart câțiva ani, editorial vorbind. În faptul real al încă-neășezării noastre lingvistice, câteva generații bune. Gustave Flaubert își publică celebrul roman *Madame Bovary*, moralmente incorect pentru orizontul de așteptare a vremii, în 1857. Eminescu începe, probabil, redactarea romanului *Geniu pustiu* prin 1868. Și totuși, îi apropie un același fel de luptă cu canoanele, cu limitele, cu dictatura binarismului, în interiorul aceleiași iubiri pentru idiomul de expresie al fiecăruia și al nevoii de desăvârșire. Cumva închisă de în, la Flaubert, și deschisă spre *întru*, la Eminescu. Schițăm doar câteva idei care, eventual, ar putea duce la un studiu mai substanțial.

Madame Bovary a indignat și scandalizat chiar de la apariție, dar nu din rațiuni pur literare, ci doar pentru că bunele moravuri ale distinsei burghezii catolice franceze fuseseră ușor scuturate de ipocrizie. Iată însă că anul 1919 vede aprinzându-se o scânteie, ce va antrena țara întregă într-o dezbateră inepuizabilă, și neepuizată, de altfel, privitoare la „greșelile de limbă” ale lui Flaubert. Într-un volum al lui Gilles Philippe, autorul îl citează pe Émile Faguet, care se pronunțase în 1899 deja: „Flaubert nu scria bine în mod natural. Corespondența sa colcăie de greșeli de franceză.”¹. Așadar, nu era nouă constatarea că Flaubert comisese oarece ecarturi discutabile. Dar în 1919, discuția capătă o turnură și o încărcătură aparte, mult mai sonoră și dramatică, suscitând în scurt timp reacții de la marile figuri ale intelighenției începutului de secol, în frunte cu reputatul critic Albert Thibaudet,

¹ Gilles Philippe, *Sujet, verbe, complément, le moment grammatical de la littérature française, 1890-1940*, Paris, Gallimard, 2002, p. 44.

care spune, în esență, aceleași lucruri ca Faguet, dar într-o tonalitate mult mai severă („Flaubert nu este un mare scriitor de rasă [...], natura nu l-a înzestrat cu măiestrie verbală.”²)

Ba chiar și Marcel Proust se amestecă în discuție, propunând o perspectivă cu totul nouă: limbajului literar îi revine misiunea de a explora gramatica, de a se sprijini pe ea și de a o supune! Potrivit lui, Flaubert s-ar fi servit de diferite mijloace gramaticale – cuvinte de legătură, adverbe antepuse ori mutate la final de frază, o utilizare particulară a imperfectului – pentru a-și face textul mai ermetic, pentru a adânci distanța dintre limba literară și limba comună. Desigur, Proust făcea și o mică pledoarie *pro domo*, el revendicând pentru scriitor dreptul – ba chiar obligația – de a-și crea un stil propriu, chiar dacă aceasta presupune o oarecare distanțare de regulile gramaticale și sintactice.

De ce s-a declanșat această polemică, la jumătate de secol după apariția romanului buclucaș? Nimeni nu punea la îndoiala calitatea de imens scriitor a lui Flaubert, iar faptul că „făcea greșeli” de gramatică și sintaxă era cunoscut și de contemporanii săi. Dar, odată ce vâlurile pudorii publice s-au cam sfâșiat, controversele s-au focalizat asupra stilului acestuia, asupra libertăților asumate în materie de sintaxă. Mai mult, începutul de secol 20 vede deschizându-se o nouă paradigmă. Iar dezbaterea pe tema „purității”, apoi a „frumuseții” limbii lui Flaubert intervine într-un moment în care mediul literar se percepe ca fiind în criză, iar legitimitatea discursului critic asupra literaturii, precum și reevaluarea locului și rolului acesteia trebuie refondate, la fel ca mai toate trăsăturile caracteristice ale unei societăți năucite de războiul crâncen prin care trecuse. Demitizarea epocii adusesese verdicte tranșante: Flaubert scria bine, Balzac scria prost, Stendhal nu scria deloc! În Franța, care a inventat de altfel, noțiunea de *intelectual*, scriitorii erau de multă vreme figuri implicate în viața politică, socială, culturală a societății. Dar, de la Rabelais încoace, nu prea se mai pusese problema „creatorilor de limbă”, căci franceza, după rodnicul travaliu al grupului „La Pléiade” și îndeosebi al lui Joachim du Bellay, în perioada Renașterii, fusese definitiv așezată în norme și tipare odată cu fondarea Academiei Franceze, în 1635, la inițiativa cardinalului de Richelieu. Cu sălbăticie apărată în puritatea sa virginală, acasă la ea, o limbă matură, bine coaptă, subtilă și vigilentă, dar tocmai de aceea mai puțin vivace și creativă. Suprem paradox, poate, acesta al unei logici de excluziune: Hexagonul a făcut din franceză o enclavă înconjurată de îngrădituri academice și legislative, pe când în alte spații francofone, unde se întâlnește cu graiuri locale, apare ca un teren

² Albert Thibaudet, „Sur le style de Flaubert”, NRF XIII-74, nov. 1919.

fertil, o matrice generatoare, un trup flexibil și maleabil, promis tuturor, asumând sacrilegii și torsiuni în numele libertății de gândire și expresie. Nimic mai rafinat, nimic mai greu accesibil decât franceza clasică, în care nativul însă nu se simte cu adevărat în largul său, căci nu are dreptul s-o atingă, s-o simtă, s-o stâlcească, s-o iubească sau s-o urască. El trebuie să o respecte, să vegheze la eternitatea ei, să o contemple pe un soclu intangibil.

Urmarea vâltorii din anul 1920 este cunoscută. Treptat, va fi pusă în discuție însăși definiția literaturii, iar scriitorul nu va mai fi neapărat cel care se exprimă fără greșeli, ci mai curând cel care „frământă” limba, buna – în sensul de corectă – utilizare a acesteia, pe care au încercat încă să o țină sub control unii gramaticieni ca Maurice Grevisse, în al său *Bon usage*, părând să devină secundară. Mai ales atunci când mari scriitori, folosindu-se de notorietatea lor, adoptă și generalizează formule „eronate”. În curând, nu se mai vorbește de *bon usage*, ci de fapte de limbă, vorbirea populară, argoul sau neologismele năvălind, fără să mai ceară voie, în literatură, iar scriitorul, chiar dacă nu mai e perceput ca superior muritorilor de rând prin stăpânirea fără cusur a tainelor limbii, își câștigă în schimb libertatea de a-și găsi propriul stil, fie și sucind pe alocuri gâtul sacrosanctei limbi clasice.

În ce-l privește pe Mihai Eminescu, el venea pe cu totul alte coordonate: la mijloc de secol 19, limba română literară, deși cu multe reușite individuale deja, bâjbâia încă după repere stabile, după structuri și reguli, după un lexic și o gramatică care să rezolve onorabil problema de identitate lingvistică, de voce definită, individualizată, fără a o scoate însă din marea familie indo-europeană și din aceea, mai restrânsă, a graiurilor latine. Eminescu a avut șansa de a-și putea așeza toată greutatea geniului pe o incertitudine endemică, pe o inerție derutată, împingând limba română din Evul Mediu (forțăm nota, desigur) în modernitate. Ceea ce a făcut grupul „La Pléiade” pentru Franța renașcentistă, a făcut *Junimea* ieșeană, aproape trei sute de ani mai târziu, cu Eminescu vârf de lance. Fără Maiorescu și ceilalți influenți boieri moldoveni, scriitorul ar fi rămas, poate, un meteor, fără impact major asupra formelor literare și lingvistice. Dar posibilitatea de a metamorfoza limba română a fost sporită de multiplele sale înzestrări și de o curiozitate intelectuală neostoită. Flaubert nu s-a preocupat decât de literatură și de istorie. Și, după știința noastră, nici nu vorbea vreo limbă străină. Nu că ar fi avut nevoie, franceza era încă regina Europei. Eminescu însă, a studiat matematicile superioare, fizica, filosofia, economia, istoria – evident, cu ponderi variate –, deci a cunoscut limbaje conceptuale diverse, dar și o samă de idiomuri străine, care i-au permis să modifice vocabularul limbii române, introducând în circulație un lexic actualizat și adaptat. Cum

bine spunea Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Mihai Eminescu, s-a aflat mereu într-o „luptă creatoare, neîncetată, cu limba, cu lexicul, morfologia și sintaxa ei, cu bogăția și rigiditatea formelor ei”.

Cu limba română, Eminescu a întreținut o relație pătimașă, exacerbată și fecundă de iubire-ură, lucrând-o neîncetat, reinventând-o, pentru a ajunge – ca să reluăm o zicere a lui Gilles Deleuze – să „facă să strige, să facă să se bâlbâie, să bolborosească, să șoptească limba în ea însăși”³. Așadar, făcând-o când să țipe, când să murmure, când să se *învolve* (cuvânt inexistent, creat pentru uz conjunctural) spasmodic, scriitorul i-a întărit fibra creatoare și i-a încurajat plasticitatea naturală, care permite vorbelor să se îndoiaie când într-un sens, când în altul, fără a fixa vreodată cu adevărat sensul unui termen, reflectând fidel mentalitatea unui popor mereu înclinat spre contestare, interogație, volbură reacționară. Și dacă în faptă, această indocilitate a atins rareori pragul măreției și demnității istorice, refugiul ei în limbă trebuia musai să antreneze o deschidere crescândă a acesteia, o hulpavă ingurgitare de semințe născătoare de arborele vieții. Fie chiar și cu prețul unui ușor haos inițial. Limba română este, într-un fel, libertină, ușor dezlânată, plină de fantasmе, cu un imaginar mai tulbure, în care se ițesc varii elemente din alte civilizații care o bântuie. Și, mai cu seamă, spre deosebire de franceză, este foarte permisivă (avantaj și dezavantaj totodată), preia din afară foarte mult, dar îți permite și să creezi un cuvânt atunci când nu-l găsești și îți trebuie musai. Nu degeaba ținea Cioran să amintească: „N-aș fi abandonat nicicând limba noastră; mi se întâmplă să-i regret și acum mirosul de prospețime și putreziciune, amestecul de soare și bălegar, urâtenia nostalgică și superba neglijență.”⁴

Eminescu a scrutat-o în deplină cunoștință de cauză – o atestă numeroasele sale note și analize din manuscrise, ce vădesc profunde și întinse informații din sfera istoriei limbii, a lingvisticii, gramaticii și foneticii –, dând naștere unei scriituri de frontieră, hrănită orizontal de povara ontologică a unei experiențe istorice adesea traumatizante, și vertical, printr-o scufundare metalingvistică spre rădăcinile prime ale cuvântului. Rezistă limba? Așa se pare, căci Eminescu dezvoltă resursele prea puțin exploatate ale limbii, definindu-și orizontul semantic printr-un lexic nuanțat, obținut îndeobște prin derivare sufixală sau prefixală (cum ar fi *nefinirea*, sau *nefinitul timpului* sau al spațiului, dată fiind viziunea sa apofatică în abordarea absolutului) și prin schimbări de clasă morfologică, precum suculentul

³ Gilles Deleuze, *Critique et clinique*, Paris, Minuit, 1993, p. 135.

⁴ Cioran, *Istorie și utopie*, București, Humanitas, 1992, p. 6.

adjectiv gerundival (procedeu împrumutat din limba franceză, de altfel), atunci când vorbește despre „eroii leșinânzi a romancierilor francezi”⁵.

Cum se vede și din acest mic exemplu, dar și din altele, în care domină interesul pentru limbă – de pildă, în ms. 2307, la fila 148, notează: „În limba românească sunt câțiva timpi compuși cari se pot inverti (perfectul compus, viitorul, un vechi plusquamperfect: am fost venit). De observat că toți timpzii inverși formează tonic un singur cuvânt.” – reflecțiile lingvistice ale lui Eminescu, altfel îndrăznețe și pertinente, sunt purtate de o română încă șovăielnică, șchiopătând între neologisme, mimetisme, căutări de productivitate internă. Deci și el, dintr-o perspectivă puristă contemporană, ca și Flaubert, comite „greșeli de limbă”. Dar de altă natură și din alte rațiuni.

Convins că limba e templul unui neam, Eminescu se arată lipsit de orice indulgență față de presă, dar și de majoritatea cărturarilor timpului său, care scriu într-o limbă cosmopolită, ce „șterge până și rămășițele de originalitate ale graiului nostru străvechi”, acceptând termeni străini din lenea de a le căuta, sau crea, echivalente românești, ajungând la o „păsărească neînțeleasă de popor, subțire și muieratică.”⁶

Constantin Noica adastă asupra pragurilor de care se lovește limba eminesciană, căutându-și drumul între margini și nemargini de gând și expresie: „Când cuvintele singure, duse chiar până la marginile lor și trecute în nemargini de gândire, nu-i sunt de ajutor spre a exprima imposibilul, atunci el trimite la nemarginile lor formele gramaticale din vorbire.”⁷ Ca și interpretările literare, pe care textul le ghidează implicit - ceea ce face ca, în ciuda rolului de partener co-creator al cititorului cu autorul, nu se poate spune chiar orice și oricum -, la fel și limba, maleabilă și fluidă, își poate împinge granițele actuale sub acțiunea necesităților interne, și mai ales a inventivității vocilor de excepție, dar nu le poate rupe complet, nemărginirea riscând atunci să se destrame în babilonie. Căci jocul cu măregele de limbă nu îi este dat oricui. „O simplă libertate”, precizează Noica, „aproape un joc al gândului și cuvântului cu ele însele. Dar nu se joacă decât cel care s-a ”împătimit” în ele, până la a deveni din supus al lor stăpân.”⁸

Or, exact acest lucru constituie fondul aprigei ciondăneli pe tema „greșelilor” lui Flaubert în 1919-1920, și ceea ce Marcel Proust încerca să explice. Flaubert nu comisesse erori, departe de așa ceva, el, care era obsedat

⁵ Mihai Eminescu, *Geniu pustiu*, în *Proza literară*, București, Minerva, 1975, p. 116.

⁶ Mihai Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984, pp. 157, 164.

⁷ Constantin Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, cap. „Margini și nemargini ale limbii”, București, Humanitas, 1992, p. 142.

⁸ *Idem*.

de perfecțiunea fiecărei pagini, migălind-o aproape patologic, nu poate fi nicicum acuzat de necunoașterea gramaticii limbii franceze, a sintaxei mai cu seamă. La el, se poate vorbi de încercarea – cu urme de disperare – de a supune o limbă desăvârșită, de a se singulariza estetic într-un noian de norme constrângătoare, dezvoltându-și astfel, printr-un soi de idiosincrazie, un mod de exprimare care să nu-i aparțină decât lui, un *stil* recognoscibil. E genul de procedeu care – fără munca titanică din spatele peniței flaubertiene – va fi împins la extremă de Céline, care va decreta că doar stilul contează, atunci când vorbim despre un scriitor. Interesant, și paradoxal, este că, ulterior acestei polemici, analiza literară se va apleca asupra modului în care autorii se joacă cu gramatica pentru a o depăși, chiar în momentul în care gramaticienii îi negau literaturii dreptul de a servi de model de bună purtare gramaticală...

Ambii scriitori au o conștiință acută a limbii, în diferitele registre ale acesteia, și reflectează îndelung asupra responsabilității scriitorului și a raportului individualității cu colectivitatea (în bogata sa corespondență, la Flaubert, respectiv în articole și manuscrise, la Eminescu). Flaubert se naște însă într-o limbă deja constituită și așezată în cadre și structuri, în vreme ce viziunea lui Eminescu despre limba, cultura, destinul național se fondează pe sinteza dintre elementele populare și culte. Viziunea sa organică este alimentată de credința în energia spirituală a colectivității și a individualităților excepționale, o energie a cărei forță creatoare determină evoluția intelectuală și culturală a unui neam. Pe filiera ideatică a lui Humboldt, Eminescu este convins că limba este matricea care teaurizează, modulează și dezvoltă spiritul unei națiuni, fiind la rândul ei sensibilă la dinamica factorilor istorici, sociali, economici, științifici, culturali ai acestuia.

„Paralel cu dezvoltarea spirituală a unui popor sporesc și mijloacele de comunicare ale limbii, cuvintele și combinațiile între ele, altfel spus: limba se îmbogățește. Aceasta este mai întâi un produs pur natural pe care oamenii îl folosesc așa cum răsare nemijlocit din spirit, fără să mai reflecteze asupra acestui lucru și fără ca arta să aibă vreă influență asupra formării ei. Dar această situație se schimbă curând. Pe măsură ce sporește cultura generală a poporului, se divide munca și în această privință: numai o parte a poporului se ocupă exclusiv de cultură și o promovează, rapid; cealaltă parte rămâne în urmă. Partea cultă și cea necultă a poporului încep curând să se deosebească prin semnele exterioare ale gândirii, așa cum se deosebesc prin tezaurul însuși de idei. (...) Acesta este și raportul firesc al limbii române literare față de cea populară.”⁹

⁹ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIII, București, 1985, p. 566.

Limba franceză depășise de mult acest gen de problemă a îmbinării sau a ierarhizării registrelor, iar Flaubert, cu siguranță nu era preocupat, asemenea lui Eminescu, de organicitatea limbii, cum nici Proust nu va fi, făcând din nivelurile diferite de limbă vorbită de personajele sale idiolecte, ca mărci stilistice. Însă Flaubert revendică culoarea locală a ținutului din și despre care scrie, Normandia. La baza stilului său remarcăm o ureche deosebit de fină și receptivă la nuanțe și la mișcările limbii vorbite. Iar limba vorbită, cea în care a crescut scriitorul, diferă de limba literară standard, pură, corectă, impecabilă. Una dintre puținele posibilități de joc și de „fentare” a intransigenței literare tradiționale a reprezentat-o discursul indirect liber, care îi permite să folosească în narațiuni un număr de „normandisme” și de expresii din franceza populară, sau chiar argotică – în cazul farmacistului Homais din *Madame Bovary*. Însă, spre deosebire de Eminescu, pentru care integrarea organică a acestor surse diverse de informare și îmbogățire a limbii era nu doar o obișnuință, ci și un deziderat, la Flaubert, artificialul, nefirescul unei astfel de practici este grafic marcat de utilizarea italicelor, indice tipografic al unei alterități, al unei clare distanțări a naratorului, deci a autorului, o teamă de identificare cu ușoarele derapaje.

Vizionari, moderni – ba chiar postmoderni, în această ipostază – cei doi mari scriitori au intuit căile de evoluție ale unor căutări inutil dispersate secole de-a rândul și au simțit, fiecare în felul său, nevoia unui demers plurigeneric, a depășirii unor bariere convenționale ce îngreădeau expresia deplină a spiritului lor inchizitor.

Odată cu Flaubert, literatura capătă o dimensiune suplimentară, munca de reflecție și erudiție devenind la fel de temeinică precum cea științifică sau filosofică. Scriitorul francez nu se (mai) întreabă de ce există mai curând ceva decât nimic, ci cum să scrii ca să cuprinzi infinita diversitate a creației. Copilul Flaubert cunoștea deja diferitele tipuri de scriitură și încă de la nouă ani începuse să experimenteze diverse genuri și subgenuri literare – de la poem la teatru și de la nuvelă la roman sentimental sau istoric. Adultul va căuta amestecul fertil de forme, transgresiunea generică și o renovare stilistică pentru a ajunge la forme noi, incitante și subversive, care să ne răstoarne, sau măcar să ne înnoiască viziunea despre lume. E cazul *Tentației Sfântului Anton*, o combinație de povestire, poem și reprezentație teatrală, al marilor romane (*Salammbô*, *Educația sentimentală*, *Madame Bovary*) în care timpurile se încalcă și se răsucesc până la confuzia alegoriei și istoriei, iar spațiul devine câmp semantic polifonic, ca să nu mai vorbim de inclasabilul text *Bouvard și Pécuchet*. Conținutul și forma sunt adesea disonante (ca în *Studiul despre Rabelais*), iar grotescul și tragicul fac uneori casă bună împreună.

Despre hibridizarea formelor și deschiderea textului eminescian spre o plurifuncționalitate simultană, despre capacitatea acestuia de a aduce în co-prezență, pe spații relativ restrânse, elemente ideatice și stilistice variate, vorbește cu îndreptățire și Cornel Munteanu¹⁰. O amalgamare formală evidentă mai cu seamă în proza eminesciană. În *Avatarii faraonului Tlă, Cezara, Sărmanul Dionis*, găsim structuri alegorice, meditații existențiale, lirică erotică, reflecții filosofico-științifice pe filieră indiană, narațiune simbolică, nuvelă fantastică, proză intimistă, epistolară etc. În *Cezara*, de pildă, Eminescu revitalizează scrisoarea ca gen (ulterior explorată ca specie lirică unică), făcând din aceste mici texte incidente componente stilistice de mare rafinament, care fracturează orizontalitatea discursului epic, deschizându-l abisal spre alt registru hermeneutic. Ele pot da substanță prozei de idei, ca în scrisoarea lui Euthanasius către Ieronim, ce cuprinde norme și interdicții pe linia symbolismului tradițional și care ghidează accesul la insula misterioasă. Tot la epistole recurge Eminescu pentru a semnala momentele de semnificație majoră din viața lui Dionis, care îi scrie Mariei pentru a trece pragul propriului subconștient, pentru a-și confirma realitatea visului său, dar și pentru a provoca o ruptură de imaginea fictivă a iubitei.

Atât de moderna hibridizare nu se semnalează doar la nivel generic sau ideatic, în cazul celor doi mari gânditori în limbă, ci și la cel stilistic, ambii aspirând cu ardoare, dacă nu la mallarméana sau borgesiana carte unică, cel puțin la un grai integrator. Flaubert își verbalizează astfel concepția holistică:

„Îmi pot imagina un stil, un stil frumos, pe care cineva îl va concepe într-o zi, peste zece ani sau peste zece secole, care să fie ritmat ca un vers, precis ca limbajul științific, și cu undiri, cu rotunjimi de violoncel, cu pene de foc.”¹¹

Cât despre Eminescu, toată proza sa stă sub semnul interferențelor stilistice între limbajul literar, cel mitologic și cel filosofic (cu puternice ecouri din gândirea și imaginarul schopenhauerian), în vreme ce opulenta sa publicistică, pe lângă impresionanta varietate tematică abordată cu aplomb – de la politică și istorie până la chestiunile agrare – reprezintă și locul unor îngemănări stilistice între textul referențial și procedeele persuasive caracteristice limbajului oratoric, la care se adaugă și efecte estetice sensibilizatoare. Totul guvernat de conștiința necesității introducerii unei rigori în structura unei limbi care încă își cunoștea mai degrabă nemarginile decât

¹⁰ Cornel Munteanu, *Eminescu. Polimorfismul operei*, Ed. Universității Jagiellone, Cracovia, 2012, p. 54.

¹¹ Gustave Flaubert, *Correspondance*, II, Paris, Gallimard, Pléiade, 1980, p. 399.

marginile. Ca să poți ieși, stilistic, din matcă, trebuie să existe o matcă. În Mss.2264, f.337, Eminescu notează: „Știința cere legi și anume de-o generalitate atât de sigură, încât să nu fie excepție. Aflându-se acestea, armonia și ordinea intră în locul chaosului (...)”

În mare maestru al polizării frazei până la urletul tăcut al perfecțiunii, Flaubert scria și el: „În precizia îmbinărilor, raritatea elementelor, netezi-mea suprafeței, armonia de ansamblu, oare nu există o virtute intrinsecă, un fel de forță divină, ceva etern ca un principiu?”¹² Arta prozei flaubertiene, riguroasă și muzicală totodată, și-a pus definitiv amprenta asupra literaturii franceze, dominată și astăzi, cu toate derapajele contemporane, de scrupule stilistice. Ceea ce se gândește bine se enunță cu claritate. Și invers, claritatea și justetea unui gând se recunosc după frumusețea luminoasă, echilibrul și soliditatea cuvintelor care îl enunță. Stilul este un om, o individualitate vie. „Mai presus de orice, iubesc fraza nervoasă, substanțială, clară, cu mușchi proeminenți, cu pielea întunecată”, afirmă același neobosit cioplitor în verb¹³.

Fără a fi la fel de obsedat de acuratețe lingvistică precum mai vârstnicul său contemporan francez, Eminescu este cât se poate de conștient de întârzierea atingerii unui nivel de excelență în limba română literară („Avem atâția preoți ai scrisului românesc dar ne lipsește cultul pentru tradiție și suplețea stilului. Se oficiază, dar limba e lipsită încă, de culoare, gust și eleganță.” Mss. XX 644, f. 762), dar și de importanța definirii unui stil ca expresie individuală („Din vorbire, din scrierea unui om se poate cunoaște gradul său de cultură; stilul e omul, se înțelege de nu numai forma limbistică, ci exprimă totodată maniera de cugetare și percepțiune a omului.” Mss. XX 644, f. 445; „Inspirația mea este spontană și desăvârșită. Deoarece stilul este reflexul temperamentului unui scriitor, înfăptuit prin construcții de cuvinte, din arhitectura căreia apare creațiunea, viziunea mea poetică se sprijină pe această concepție.” Mss. XX 644, f. 633)¹⁴.

Construcții de cuvinte, Flaubert nu-și prea putea permite. În egală măsură ocnaș și geniu care a întins la maximum marginile limbii franceze, toți termenii pe care i-a utilizat, toate turnurile alese au fost îndelung chibzuite, pentru că era nevoit să găsească cuvântul potrivit, fără a se atinge de sintaxă. Imuabilă, aceasta aparținea colectivității, deci, potrivit concepției vremii, un scriitor putea doar să o stăpânească la perfecție și să o facă să

¹² *Idem*, IV, 1997, p. 253.

¹³ *Idem*, I, 1973, p. 141.

¹⁴ Citate preluate de pe https://www.academia.edu/7152272/Octav_Minar_Cuget%C4%83ri-le_unui_Poet_Mss_644, consultat pe 21.02.2021.

vibreze ca nimeni altul, nicidecum să comită „erori”. Or, problema apare când acesta îndrăznește să se abată de la normă, perturbând confortul scriitorului obișnuit. Cert e că marja de manevră a lui Flaubert era foarte mică. Nu se punea problema inovării cu orice preț, nu putea depăși regulile impuse de limbă, doar să le testeze marginile. Ceea ce făcea extrem de dificilă croirea unui stil personal. Nu avea voie să încorporeze neologisme cu nemiluita (nu că l-ar fi tentat, de altfel), nici să devieze sensuri sau să răsucească nefiresc frazele. Înțelegem mai bine acum zecile de mii de pagini de ștersături și rescrieri exasperante ale acestui inspector Javert al propriilor texte, fugărind asonanțele, proscrind hiatusurile, căutând să ritmeze proza întru chipul și asemănarea poeziei, convins că nu există decât o singură modalitate de a alcătui o frază pentru a-și exprima gândul și că trebuia să o găsească cu orice preț. Spre deosebire de el, Proust, între alții, avea să considere că tocmai tortura sintaxei putea constitui un mijloc de singularizare stilistică. Dar pe vremea lui Flaubert se credea că literatura bună trebuie să respecte gramatica, pentru că frumusețea limbii franceze vine de la marii ei scriitori clasici, care îi rafinaseră deja în chip ideal și sintaxa și vocabularul.

Prin urmare, scriitorul se atașează de stilul indirect liber, pe care gramaticienii nu catadicsiseră până atunci să-l accepte în limba literară, căci își trăda prea limpede originea din limba vorbită. Și descoperă că acest stil îi oferă intonații nebănuite, precum și posibilitatea de a varia mișcarea și ritmul articulațiilor discursive, rupând o continuitate logică, incorporând treptat tot mai multe disonanțe, precum trecerea bruscă și neașteptată de la un timp la altul (în prozele sale, Eminescu va alterna uneori, cu același efect, trecerea de la persoana a treia la persoana întâi). „O limbă nu trebuie să se stabilizeze definitiv la un scriitor, e nevoie în cursul creațiunii de posibilități de acorduri, de construcții, toate pornite din studiu și inspirație. Această evoluție procură o elasticitate a stilului”, preciza Eminescu în Mss. XX 664, f. 887). O flexibilitate pe care Flaubert i-o transferă și timpului său predilect, imperfectul, banal în aparență, dar căruia îi conferă note particulare, metamorfozându-l într-o varietate de discurs indirect de care se servește pentru a dezvălui sentimentele personajelor sale.

Poate că cele mai pătrunzătoare anticipații scriitoricești, atât la Flaubert, cât și la Eminescu, vin din respingerea binarismului aristotelic tradițional, disjunctiv și reductor, și din ascultarea „naturii profund transgresive” a gândirii lor (cum spune Pompiliu Crăciunescu, referindu-se la Eminescu), „transgresivă și integratoare, dincolo de viață și de moarte, de lumea ne-lume, de logica binară spre eliberarea ternară; complementaritatea contradictorie

ca fundament al realității (...)”¹⁵ Orice creație veritabilă se cațără pe culmile unei raționalități transgresive, purcede dintr-o logică neterminată, deschisă, incluzând întrebări la care sistemul narativ însuși nu-și poate răspunde, căci se concepe polimorf și polifonic. Necuprinderea realului, lipsa unui fundament ultim și definitiv pe care să-l poată închide în cuvânt sunt combătute de ambii scriitori prin adoptarea unor structuri ternare.

Ritmul binar e adesea rudimentar, plecticos, instabil, în ciuda efectului de simetrie care mimează echilibrul, în ciuda contrastului generat, dacă e cazul, de juxtapunerea a doi termeni opuși. E ca o balansare ezitantă, prelungită de pe un picior pe altul. Nu induce, de pildă, efectul paradoxului, care e o construcție ternară pe jumătate discretă, cu imposibilitatea incluzivă aparentă rezolvată pe alt nivel de realitate. În schimb, ritmul ternar dezvoltă argumente fără a alege între ele, produce echilibru și ordine, dar o ordine deschisă, elastică, generatoare, nu o dată, de efect de surpriză.

Dacă universul romanesc există pentru a ajunge la o frază, pentru Flaubert, atunci cel mai aproape de desăvârșire e configurația triadică, unde cei trei membri sunt așezați în ordinea mărimii, fie crescătoare, fie descrescătoare, în funcție de efectul căutat. Magistrala găselniță constă în modul unic în care Flaubert se joacă cu conjuncția coordonatoare și, imprimându-i o mișcare ce însoțește sau modifică traiectoria unei descrieri, intensitatea unei tensiuni narative, accentuând o progresie sau prăbușind-o dramatic: „(...) sub reverberația soarelui, fațadele albe, acoperișurile de ardezie, cheiurile de granit te orbeau.”¹⁶ Probabil că altul ar fi scris „... și cheiurile de granit”, pentru a respira pe al treilea timp și a închide enumerația. Dar ideea de ritm al frazei e diferită la Flaubert, așa că lasă enumerația deschisă în mai toate situațiile de acest gen, în schimb îl folosește pe și acolo unde nici unui taliban al stilului nu i-ar trece prin minte să-l așeze: „(...) Bouvard și-a pus redingota albastră, un surtuc de nankin, încălțări-le de castor, și erau foarte emoționați în vreme ce traversau târgușorul.”¹⁷ Altfel spus, și nu închide aproape niciodată o enumerație, dar începe mai tot timpul o frază secundară.

Construcția triadică îi e familiară și lui Eminescu, a cărui proză răspunde, la rândul ei, unui suflu creator nou, unui imaginar care nu se mai exprimă biunivoc și monocord, ci privilegiază formulele transgenerice, heteroglosice. Triadismul eminescian se structurează în registre concentrice și consubstanțiale, trei și ele, în care noosfera conceptuală își transmite

¹⁵ Pompiliu Crăciunescu, *Strategii fractale*, Iași, Junimea, 2019, p. 167.

¹⁶ Gustave Flaubert, *Bouvard et Pécuchet*, Paris, Gallimard, 1979, p. 52.

¹⁷ *Ibidem*, p. 409.

atributele formei-gând care adună elemente de basm, filosofie, proză poetică, care, și ea se desfășoară ternar la nivelul cuvântului. Dualitatea încremenește gândirea și ucide magia incantatorie; triada e vertiginoasă, învăluitoare, seducătoare ca primul pas în nemărginire:

„I se păru atunci că e într-un pustiu uscat, lung, nisipos ca seceta (...)”¹⁸

„(...) fața ei cea moartă, fără sânge, albă ca pânza lințoliului.”¹⁹

„(...) Ieronim stetea pe pedestal drept, nemișcat, mândru ca un antic Apol”²⁰

Într-o provizorie concluzie, contribuția esențială la crearea unei limbi literare, în care miezul creator reprezentat de o individualitate de excepție este și ou și nod tranzitiv și înveliș cuprinzător, se declină diferit de la o cultură la alta, de la o limbă la alta, dar configurează o aceeași „zonă liberă”, dincolo de o spațialitate și o temporalitate geo-istorică concretă, o arie complexă în care scriitorul trăiește o experiență majoră : descumpănirea în fața stranietății propriei limbi și negrăita plăcere de a o reinvesti.

BIBLIOGRAFIE

1. Cioran, Emil. *Istorie și utopie*, București, Humanitas, 1992.
2. Crăciunescu, Pompiliu. *Strategii fractale*, Iași, Junimea, 2019.
3. Deleuze, Gilles. *Critique et clinique*, Paris, Minuit, 1993.
4. Eminescu, Mihai. *Proza literară*, București, Minerva, 1975
5. Eminescu, Mihai. *Opere. Vol. XI. Publicistică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984; Vol. XIII, 1985.
6. Flaubert, Gustave. *Bouvard et Pécuchet*, Paris, Gallimard, 1979.
7. Flaubert, Gustave. *Correspondance*, II, Paris, Gallimard, Pléiade, vol. I, 1973; vol. II, 1980; vol. IV, 1997.
8. Munteanu, Cornel. *Eminescu. Polimorfismul operei*, Ed. Universității Jagiellone, Cracovia, 2012.
9. Noica, Constantin. *Introducere la miracolul eminescian*, cap. „Margini și nemargini ale limbii”, București, Humanitas, 1992.
10. Philippe, Gilles. *Sujet, verbe, complément, le moment grammatical de la littérature française, 1890-1940*, Paris, Gallimard, 2002.
11. Thibaudet, Albert. „Sur le style de Flaubert”, NRF XIII-74, nov. 1919.
12. https://www.academia.edu/7152272/Octav_Minari_Cuget%C4%83rile_unui_Poet_Mss_644, consultat pe 21.02.2021.

¹⁸ Mihai Eminescu, *Sărmanul Dionis*, op. cit., p. 39.

¹⁹ Mihai Eminescu, *Geniu pustiu*, op.cit., p. 161.

²⁰ Mihai Eminescu, *Cezara*, op.cit., p. 86.

EMINESCU – VALOARE UNIVERSALĂ, ÎNTRUPATĂ ARTISTIC ÎN SIMBOLURI NAȚIONALE

„Ca să-ți dai seama de nivelul culturii generale
a unei națiuni, trebuie să vezi ce idoli are”
(Eminescu)

Prof. Dumitru COPILU-COPILLIN

I

Cu prilejul sărbătorii **Zilei Internaționale a Poeziei** – 21 Martie 2023, oficializată de UNESCO în 1999, care recomanda recunoașterea contribuției marilor poeți naționali la îmbogățirea culturii și spiritualității universale - am lansat unul dintre recente proiecte de promovare a unei mari valori naționale românești. Opinia privind valorile dominante în **mentalul colectiv, național și internațional**, în multimedia actuală a fost unanimă: **cea mai mare și apreciată valoare poetică românească**, un simbol-etalon al spiritualității neamului românesc **a fost atribuită lui Mihai Eminescu, Poetul Național al României.**

Potrivit cu această imagine, **din mentalul colectiv contemporan, reiese că modelul de poet și om al vremii sale** ne-a fost lăsat nouă moștenire prin **pilda vieții și activității lui Mihai Eminescu**. De aceea și anul acesta, 2023, când „*intrăm în zodia mării noastre culturi*” și ne promovăm geniul național, pe canalele online, cu bună intenție am fost întrebat: „*La ce te gândești ?*”

De data aceasta, cu aceeași disponibilitate regândesc un răspuns anterior: „*Mă gândesc la o veste de zile mari și de interes general, despre Poetul Național al României, care este considerat simbolul emblematic al spiritualității românești și unul dintre modelele spirituale și duhovnicești ale neamului. Mai mult, el este Arheul [esență/prototip] național, consacrat astfel încă în timpul vieții, prezent și lucrător până la sfârșitul veacurilor pentru orice suflet iubitor de frumos și adevăr divin. Asemenea Arheu național, precum poetul român Mihai Eminescu - pentru mulți devenind idol - a fost reprezentat artistic și sub forma unor sculpturi monumentale, realizate pe toate meridianele lumii, adesea numite „MONUMENTE - SIMBOLURI NAȚIONALE”.*

Un prim lăcaș modern de promovare a marilor valori naționale românești, devenit tradiție, a fost **Ateneul Român**. Proverbialul „*Un leu*

punător, prin măiestrie și grandoare, edificiu de cultură națională, un monument simbolic neîntrecut până azi, **PALATUL ATENEUL ROMÂN**, prin lege, în 2004, a fost **înscris în „lista monumentelor de valoare națională și universală”**, iar din 2007 este **inclus în „lista Patrimoniului European”**.

Devenind tradiție românească, tot prin **SUBSCRIȚIE** publică de **interes național**, în urmă cu mai bine de un secol s-a realizat un alt monument simbolic, postat la granița dintre fostul Imperiu Austro-Ungar și România Mare. În numele celor care **și-au dăruit viața pentru împlinirea visului Marii Uniri**, din 1918, **alesul național a fost Mihai Eminescu**, devenit actualul Poet Național al României, căruia după îndelungate pregătiri i s-a ridicat, în **1925**, simbolicul **MONUMENT EMINESCU la Sănnicolau Mare** ca omagiu adus **făuritorilor Marii Uniri a Provinciilor românești**.

În **1939**, când *armatele fascist-hortiste* amenințau hotarele țării, generalul Georgescu P. Ion a cantonat punctul de comandă al diviziei sale, formată din **20 000 de militari** infanteriști ai armatei Române - **DE STRAJĂ LA HOTARELE DIN NORD-ESTUL PATRIEI** - în defileul Someșului din Muntele Gutin, un punct strategic pe cel mai înalt **vârf al dealului Comja din localitatea Seini de Maramureș, la poarta cea mare de pătrundere în Ardeal**. Pe platoul Dealului Comja militarii au sădit **10 000 de brazi**, ca să configureze numele **EMINESCU**, omagiu adus poetului de la a cărui moarte se împlineau 50 de ani. **Monumentul natural grandios se întinde pe circa 400 m.p., o lungime de 116 m., o lățime de 32 m**, fiecare dintre cele 8 litere având mărimea de 12/24 m, iar grosimea literei și distanța dintre litere de 4 m, ca pe teren **numele poetului scris întreg să aibă vizibilitate în două județe și două țări, iar glasul lui poetic să se audă până departe, în apusul îndepărtat**.

Ulterior generalul motiva în scris: „*Expresiunea cea mai înaltă a poeziei românești trebuia să se bucure de un decor, de un spațiu nemărginit, de o contemplare înfocată, iar această glorie a neamului, a adâncului rezervei noastre sufletești, fecund și generos, trebuia legat de pământul țării și eu am făcut-o prin brazi. Bradul este dintre arborii pământului cel mai îndrăzneț, cel mai armonios, și dintre acei arbori ce nu se încovoiaie, rămâne drept și e gata să protejeze piscurile pe care crește. Nepieritoare fiind opera lui Eminescu și cinstirea lui trebuie să fie la fel!*”.

După un deceniu și jumătate, generalul s-a întors să-și vadă opera, și a constatat că e înghițită de pădure și vandalizată de străinii de neam. A căzut în genunchi, spunând: „*Acest monument va trebui să se păstreze fiindcă Eminescu ne-a veșnicit. El rămâne chiar dacă neamul o pieri!*”. Refacerea Monumentului viu Eminescu din Seini a început, după alt deceniu și jumătate, în anul 1964, cu plantarea a 2500 de brazi.

Coincidență, tot în 1964, la București a fost organizat primul **Simpozion Internațional Eminescu**, iar ca participant la acest simpozion a debutat, în eminescologie cu 4 articole, **universitarul** care, după **alte 6 decenii, în 2016** publica ultima ediție a ciclului „Eminescu Universalul”, astfel reușind simbolic să-l aducă acasă la el, adică în noua **Casă de cultură Mihai Eminescu** din Bezdead, jud. Dâmbovița.

De când a preluat funcția de primar în Seini, **Gabriela Florica Tulbure** a declarat că a preluat și urmărește îndeaproape refacerea și întreținerea monumentului natural cu numele lui Eminescu, pentru ca „**Să-i redăm lui Eminescu ce-i aparține**”:

**„Pe dealul Comja, la Seini,
Sămânță de eternitate,
Cuvântul are rădăcini
Și suflet viu, fără de moarte”.**

(versurile aparțin preotului poet local, cetățean de onoare, Gheorghe Pop).

II

• **Fundația Academia DacoRomână „Tempus DacoRomânia ComTerra”** - al cărei patron spiritual este Eminescu, alături de Zamolxe și Burebista, iar președinte de onoare Densușianu - continuând tradiția, tot prin **subscripție publică**, dar ca **procedură** recomandând **SPONSORIZAREA publică, în 2023**, la sugestia noastră a militat pentru ridicarea unui **MONUMENT EMINESCU**, similar ca imagine fidelă sufletului românesc, reflectat în opera sa,

lăsată nouă **moștenire culturală**.

Acum, în noua epocă a internetului, poetul român devenind un simbol național, e **cunoscut** în lume prin intermediul traducerilor și îndeosebi al ecurilor, tipărite, mai ales online (zeci de milioane de accesări), în cel puțin **150 de limbi** din peste **250** de țări și teritorii geografice autonome. Această demonstrație documentară a receptării internaționale a fost prezentată într-un **serial**, publicat sub genericul „*Eminescu Universalul*”. Primul volum, „*Eminescu în perspectivă universală*” (2013, cuprinzând 24 de studii din peste 50, publicate anterior), reprezentând suportul istoriografic, la care am adăugat suportul biografic al serialului prin volumul, „*Eminescu în ultimul deceniu de viață*”, 2020. Între aceste ediții ale serialului, ciclul de 6 volume publicate între 2014-2016 sunt axate pe „*Circuitul universal al operei*” și ecoul ei (cele două lucrări editate în 2016 și 2020 sunt accesibile și pe internet). Și de aici aflăm date despre unele **obiective socio-culturale care au marcat momente semnificative ale istoriei noastre contemporane**.

a.) Încă în **1989**, Eminescu a fost cunoscut, **recunoscut** și consacrat de UNESCO drept **valoare națională** românească **de dimensiune universală**. Acel „*An Centenar Eminescu, 1989*” a fost declarat „*AN INTERNAȚIONAL EMINESCU*”, opera culturală eminesciană fiind recomandată statelor membre pentru a fi tradusă, promovată și asimilată în literaturile naționale. Prin aceasta, a fost marcat **momentul românesc în Patrimoniul Cultural al Omenirii**.

b.) Din multi-media aflăm unul dintre **obiectivele strategice defensive militare contemporane**, prezumtive (M-D Buraga: „*ufo war... GEO-STRATEGICALLY AND GEO-POLITICALLY CAPABILITY NATO, NASA*”, de asemenea **îngerii din pictura renescentistă**, precum și din **Mănăstirile pictate de marele pictor român Nicolae Grigorescu**), „*Pacea*

universală” ar fi îndreptățit să fie inspirată de versul „*Îngerul iubirii, îngerul de pace*” din poezia „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie” de Mihai Eminescu. Primele patru versuri ale primei strofe din aceeași poezie o mai găsim **gravată pe placa de marmură de pe postamentul Monumentului omagial al făuritorilor Marii Uniri, 1918**, din Sânnicolau Mare. Aceleași patru versuri eminesciene au fost **scrise și pe un perete cu arcadă al Așezământului românesc din Ierusalim**, în biserica clădită inițial între anii 1935-1938, **sub păstorirea primului Patriarh al României, Miron Cristea**. Aici este înfățișată **HARTA ROMÂNIEI** ale cărei granițe sunt marcate în Trei culori, iar **la mijloc Maica Domnului cu Fiul**, ținând în mâna liberă o panglică în Trei culori. Sub hartă, jos stânga sunt scrise cele patru versuri despre aceeași „... *dulce Românie*”, iar sub hartă altă poezie eminesciană, „*Rugăciune*”

pentru Maica Domnului. În 1999, în ajunul vizitei în România, poezia „*Rugăciune*” a fost rostită în limba română mai întâi **din balconul papal de la Vatican de Papa Ioan Paul al II-lea** (născut în Polonia, cu numele Karol Józef Wojtyła, adică **Voitilă**). Pe parcursul vizitei sale de trei zile în România, poezia „*Rugăciune*” a fost repetată tot în limba română ca și discursurile sale în „**GRĂDINA MAICII DOMNULUI**”, cum a numit-o la sosire, după ce, așezat în genunchi, a sărutat pământul țării românești, căreia în ajun de mileniul trei îi prezicea, – „*Vei fi protagonista unei noi perioade de entuziasm și curaj. Vei fi națiune prosperă, pământ roditor de bine, popor solidar și făcător de pace*” • Potrivit știrilor internaționale, în căutarea Arborelui său genealogic, **Charles III** al Marii Britanii, la scurt timp după recenta înscăunare ca monarh britanic, în prima sa vizită externă, de cinci zile, începând din 2 iunie 2023, a recunoscut că o face în „*Țara mea de glorie, țara mea de dor*”, vers din aceeași poezie, despre frumoasa „...*dulce Românie*”. Gestul de încununare civică a lui **Eminescu**, **sub semnul simbolic al spiritualității românești**, ne-o transmite **imaginea din 2 iunie 2023, virală în lumea internaților**. Monarhul britanic, continuatorul șefiei celor 56 de state din Commonwealth (majoritatea foste colonii ale Imperiului Britanic, 2,5 miliarde de locuitori supuși coroanei, între care Canada, Australia, Uniunea Africii de Sud, Noua Zeelandă, Irlanda de Nord etc.), **Charles III**, sosit la Palatul Cotroceni din București, îndreptându-se spre demnitarii gazde care îl întâmpinau, **primul ales**

căruia i-a întins mâna pentru a-l saluta fiind **Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române**. Din schimbul lor de gesturi și cuvinte, imaginea mută a televiziunilor, îndreptată spre toate zărilor lumii, transmitea privirilor **simbolicul subînțeles**, de „*Bine v-am găsit!*”. Tot atunci, **Charles al III-lea** parcă **repetă ce rostise** și la con-

ferința de presă, **în aplauzele tuturor, în limba română** (că revenea în) – „*Țara mea de glorie, țara mea de dor*”.

Răspunsul Patriarhului României ar fi fost sigur unul de „*Bun venit!*”. Privitorii de pe net ai imaginii puteau fi îndreptățiți să adauge, repetând cuvintele Patriarhului, potrivite situației de acum, deși au fost rostite anterior de la tribuna Academiei Române: „*Mihai Eminescu a fost și rămâne modelul românului dornic de cunoaștere universală și în același timp un fidel păstrător al identității sale naționale*”, evident și prin limba în care au fost scrise versurile poetului, de mare încărcătură umană și istorică, remarcată astfel de Patriarhul României, - „*Făuritor al limbii române literare moderne, Eminescu a înțeles că între multe daruri moștenite de la înaintași în patrimoniul spiritual al neamului românesc, cel mai mare dar este limba națională în care ne exprimăm identitatea și comuniunea între generații, el recunoscând și apreciind constant rolul Bisericii neamului în dezvoltarea culturii și limbii române*”, în acest înțeles preluând ca profecție crezul poetului privind **nevoia de a se construi o „Catedrală ortodoxă a neamului românesc**”. Aplecându-și urechea minții asupra miraculosului dialog în duh dintre poet și divinitate, „o lucrare exegetică” creștin-ortodoxă românească, deocamdată în două volume, întărind adevărul acestei împreună lucrări, concluziona recent: „*Mihai Eminescu este cel mai mare proroc, martir, învățător, apologet, filosof filocalic și poet profund mistic, dat omenirii prin România*” (N-M. Stanca). Adevărat, de milenii provocările istoriei determină omenirea să-și cunoască valorile, așa cum își apără integritatea, promovând pacea, armonia și spiritualitatea universală. Acea stare de conștiință, eternă și nemuritoare, depășește limitele timpului.

c.) „Wikipedia”, enciclopedie internațională online, editată în peste 260 de limbi - din 2003, prin convenție cu statul român apare și în limba română - după un deceniu publică „o pagină web Eminescu”/ link, care informează: • „*În 2015, articolul cel mai citit de români este cel despre Mihai Eminescu*” (peste 400 000 accesări). În 2021 revine: „*15 ianuarie nu e doar*

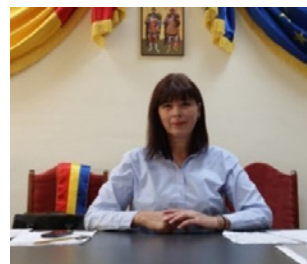
ziua lui Eminescu. E și ziua Wikipedia. Locul de unde se informează mare parte din oamenii de pe net” • „15 ianuarie 2021, EMINESCU, ÎN TOP 3 AL TUTUROR TIMPURILOR la accesări” (92 000 000 de realizări, cf. [linkedin.com/in/tatiana-beliuța-642647141](https://www.linkedin.com/in/tatiana-beliuța-642647141)).

CICLUL „EMINESCU UNIVERSALUL”, scris la Bezdead, publicat și pe internet, **îndreptătea decizia ca POETUL UNIVERSAL EMINESCU SĂ FIE ADUS ACASĂ LA EL, ÎN NOUA CASĂ DE CULTURĂ MIHAI EMINESCU – BEZDEAD**, județul Dâmbovița. Prin înfăptuirea acestui „MEMORIAL EMINESCU” (N-M Stanca) localitatea a fost pusă pe harta lumii, alături de alte peste 300 de localități situate pe toate continentele, apreciate ca CENTRE DE IRADIERE A MESAJULUI EMINESCIAN ÎN LUME.

Întâmplător inaugurarea activităților acestui nou lăcaș de cultură, în noiembrie 2022, a coincis fericit cu o mare sărbătoare de credință a neamului, prin cinstirea timp de milenii a memoriei celor plecați dintre noi acolo sus în ceruri, - tradiția sacră locală familială fiind numită „**MOȘII de toamnă**”. Tot cu acest prilej a avut loc la Bezdead și un eveniment cultural de interes general, **primul Simpozion Internațional Mihai Eminescu**. Altă coincidență, ambele sărbători au fost marcate ca evenimente distincte, dar în aceeași localitate și în aceeași zi, pe data de 5 noiembrie 2022. Atunci, următorul **Simpozion Internațional Eminescu** a fost programat pentru anul următor, 2023 (ca omagiu adus Poetului Național al României cu prilejul împlinirii a 173 de ani de la naștere și 134 de ani de la trecerea lui la cele veșnice). Din motive obiective, Simpozionul Internațional Eminescu a fost reprogramat din 15 iunie pentru 25 august 2023 (anterior s-a comunicat participanților programul de desfășurare, iar mesajele, comunicările științifice și istoricul evenimentului urmând a fi publicate într-un volum).

Organizatorii „*Simpozionului Internațional Eminescu*” (ed. II, 2023) au fost **PRIMĂRIA** comunei **BEZDEAD** (funcția de primar fiind deținută de **Teodora Anghelescu**, promotor al unor mari proiecte, „*prin care comuna să iasă din anonim*”, între acestea fiind **Complexul școlar „Grigore Rădulescu”** și **Casa de Cultură „Mihai Eminescu”**, despre care mărturisesc public încă

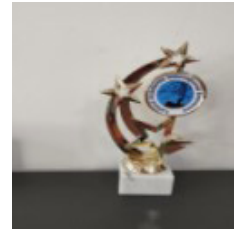
înainte de inaugurarea activității, la o festivitate școlară, în prezența vicepreședintelui Senatului, Virgil Guran: „*Este un proiect la care țin mult, pentru copii și comunitate*”.

În calitate de coorganizator al Simpozionului Internațional *Eminescu*, ediția a II-a, a acceptat să participe **Fundația Academia DacoRomână „TempusDacoRomânia ComTerra”** din BUCUREȘTI (ca acțiune din planul ei anual), partenerii incluși în rețeaua CNR UNESCO fiind cei tradiționali: **Școala Gimnazială și Biblioteca comunei Bezdead, Societatea Scriitorilor Târgovișteni, Centrul județean de cultură Dâmbovița, Biblioteca Județeană Dâmbovița, Centrul EUROPE DIRECT Târgoviște.**

În luna iulie 2023, între **Academiile din România și din Republica Moldova**, reprezentate de Președinții Ioan Aurel Pop și Ion Tighineanu, **s-a încheiat un Acord** privind „**Planul de activități comune**”, care urmau să se organizeze sub patronajul celor două Academii, coordonator fiind numit un membru al acestor două Academii, în persoana **acad. Mihai Cimpoi**, Președintele Congresului Mondial al Eminescologilor. Acesta a fost de acord ca în acest **Plan de activități comune să fie inclus „Simpozionul Internațional Eminescu”**, programat pentru data de **25 august 2023, în România, la Bezdead**, jud. Dâmbovița. Conform acordului, **Simpozionul Internațional Eminescu din Bezdead s-a organizat sub patronajul celor două Academii**, astfel încât reprezentantul în calitate de coordonator să participe ca invitat de onoare. La această **acțiune culturală internațională, desfășurată sub patronare academică s-au afiliat Societatea Scriitorilor Târgovișteni și Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, filiala Dâmbovița.** Conducătorii acestora participând ca invitați de onoare, au determinat oficialitățile ca **Te Deum-ul oficiat cu prilejul dezvelirii Monumentului Eminescu, în fața „Casei de cultură Mihai Eminescu”**, să fie **săvârșit de un sobor de preoți dâmbovițeni, condus de un înalt prelat al Arhiepiscopiei Târgoviște.**

Evenimentul dezvelirii Bustului Eminescu, precum și lucrările Simpozionului s-au desfășurat normal. Micile incidente (postamentul bustului în lucru, nerespectarea strictă a programului și a tematicii), caracteristice oricărui început, au fost dominate de entuziasmul participanților activi prin mesaje și comunicări, de asemenea prin răsplătirea morală, cu diplome și **trofee** pentru cei care au contribuit la consolidarea acestui Pod al prieteniei și colaborării prin promovarea marilor valori ale neamului românesc.

Constatăm că în felul acesta: **„După Podul de flori, Podul de cărți și Podul de reviste”** (cum aprecia acad. George Păun, invitat la Simpozionul Internațional *Eminescu*, 25 august 2023, din Bezdead-România, inclus și în

programul *Congresului Mondial al Eminescologilor*, 1 septembrie 2023, din Chișinău- R. Moldova), acum s-a încercat **INSTITUȚIONALIZAREA UNUI POD DE ACTIVITĂȚI COMUNE**, sub patronaj academic, ale cărui borne să fie **Congresul Mondial al Eminescologilor din Chișinău și Simpozionul Internațional Eminescu din Bezdead**, convinși fiind că **Timpul, Supremul Judecător, va continua să lucreze în favoarea lui Eminescu.**

A trecut mai bine de un secol de la ridicarea primului monument Eminescu, drept omagiu adus făuritorilor Marii Uniri din 1918. Să reamintim că, **după alte două decenii**, printr-un act de dăruire patriotică s-a realizat **grandiosul Monument viu Eminescu, la Seini**, de pază la Marea poartă de vest a Ardealului. Având în vedere aceste antecedente, salutare, **în 2023, Fundația Academia DacoRomână "TempusDacoRomânia ComTerra"**, la reuniunile sale din **februarie 2023**, a acceptat propunerea de **continuare a tradiției** și realizarea ei tot prin **SUBSCRIPTIE**, dar ca procedură de colectare publică preferând **SPONSORIZAREA/ contribuția directă, donația**. Acest tip de sponsorizare ar fi avut drept scop ridicarea unui Bust-Monument, simbolizându-l pe Eminescu din zilele noastre,

Poetul Național al României, în favoarea căruia a lucrat Timpul, Supremul Judecător, ca să dobândească faimă mondială.

Documentarea procesului de universalizare a moștenirii culturale eminesciene o reprezintă **serialul de cărți** scrise la Bezdead **sub genericul *Eminescu Universalul***, axate în principal pe **Circuitul universal al operei**, adică traducerea și ecoul ei în publicații, editate și online în limbile lumii.

Serialul despre universalitatea lui Eminescu a fost lansat la Congresele Mondiale anuale ale Eminescologilor (2013-2021), ultimele ediții (*Eminescu Universalul-2016* și *Eminescu în ultimul deceniu de viață-2020*), fiind **prefațate de** Președintele acestor congrese, **acad. Mihai Cimpoi**. Membru și al Societății Scriitorilor Târgovișteni, pentru merite deosebite în promovarea vieții cultural-artistice dâmbovițene (președinte de juriu, autor de cărți, relații culturale bilaterale), academicianului Mihai Cimpoi i-au fost acordate Titlurile de Cetățean de Onoare al orașului Târgoviște și Doctor Honoris Causa al Universității „Valahia” din Târgoviște.

Cărțile despre universalitatea Poetului Național al României, Mihai Eminescu, au îndreptățit propunerea ca PATRONULUI SPIRITUAL al Casei de Cultură *Mihai Eminescu*-Bezdead să i se ridice un BUST/MONUMENT în localitatea Bezdead. Locul potrivit pentru Bustul-Monument s-a considerat a fi – ca strajă simbolică – **în fața Casei de Cultură Mihai Eminescu**-Bezdead. Bustul realizat din marmură nobilă, urmând a fi așezat pe un postament adecvat, are o placă tot de marmură, pe care **scrie cu litere de aur versurile devenite proverbiale:**

**CE-ȚI DORESC EU ȚIE, DULCE ROMÂNIE,
Țara mea de glorie, țara mea de dor?,
...La trecutu-ți mare, mare viitor!**

Apoteotica imagine, în limbaj alfabetic, se poate exprima prin trei semne de exclamare sub forma celor trei simboluri din colțurile unui triunghi, parcă predestinate să înfățișeze **trei momente în trei zone cu semnificație istorică: Sânnicolau Mare (1918)-BANATUL, Seini (1939)-MARAMUREȘUL, Bezdead (2023)-MUNTENIA.**

O asemenea **modalitate de omagiere** a Poetului Național al României, *Eminescu Universalul* reprezintă o **recunoaștere și cinstire umană și patriotică a celui** care întreaga viață civică până la sfârșitul de martiriu și-a dăruit-o cauzei naționale. Prin această realizare apreciem că ni se oferă încă o **lecție istorică** de trezire a conștiinței naționale, de unire a românilor de pretutindeni, de apropiere între popoare, de revigorare a vieții social-culturale din localitate și din zonă. În general ar putea fi o fereastră românească deschisă spre toate zările lumii.

Prin această adresare publică, aducem în atenția generală un nou îndemn: Chemarea populară națională „*Un leu pentru Ateneu*”, atât de actuală de când „*Ne-am ales cu/ Monumentul Eminescu*”, postat în fața Casei de Cultură „Mihai Eminescu” din Bezdead, continuând astfel tradiția *Monumentelor naționale – simbol*, având ca borne:

1918 – *SIMBOLUL MARII UNIRI A ȚĂRII (Sânnicolau Mare)*

1939 – *SIMBOLUL ÎNVEȘNICIRII NEAMULUI (Seini)*

2023 – *SIMBOLUL ADEVĂRULUI UNIVERSAL (Bezdead)*

III

În noua epocă a internetului, când e posibilă comunicarea online, odată cu dispariția distanței geografice în transmiterea informației științifice, a crescut și interesul pentru conviețuire și cooperare interumană, favorizând dezvoltarea relațiilor dintre popoare și culturi. **Lumea reprezintă de acum o mare familie, în care dimensiunea universală a valorilor naționale poate fi demonstrată și măsurată**, pentru a-și dobândi pe merit locul ca parte în **Patrimoniul Cultural al Omenirii**, în dezvoltarea căruia procesul de cunoaștere, apreciere și asimilare reciprocă a valorilor naționale devine un deziderat.

Cunoașterea valorii naționale de dimensiune universală a Poetului Național al României, Mihai Eminescu, e posibilă cu ajutorul tehnicilor moderne de **evaluare** a procesului de universalizare, prin **măsurarea** unor aspecte, precum: a. **Circuitul universal al operei** (considerat criteriu cumulativ al universalității), nu atât prin enunțul adevărului intuit, cât prin „**Demonstrarea adevărului**” matematic (Leonardo da Vinci), proba documentară/ demonstrația adusă de noi fiind ciclul *Eminescu Universalul* – traducerea operei și ecoul ei în 150 de limbi din peste 250 de țări și teritorii geografice autonome – **dovada că poetul român este comparabil și compatibil cu clasicii consacrați ai literaturii universale**); b. Numărul mare și valoarea lucrărilor literar-artistice și științifice despre **moștenirea culturală eminesciană, în favoarea căreia Timpul Supremul judecător a lucrat favorabil**, marcând momentul național românesc în patrimoniul cultural mondial; c. **Imaginaea lui Eminescu în mentalul colectiv al epocii**, așa cum ar reieși dintr-o anchetă de opinie, realizată de noi pe un eșantion internațional, folosind canalele online și telefonul. Datele obținute/ colectate, contabilizate (cifrele reprezentând fapte împlinite) și prelucrate cantitativ urmau să fie prezentate public la reuniunea științifică locală cu participare internațională, Simpozionul Internațional „Eminescu” – Bezdead, 25 august 2023.

Cum **răspunsurile primite nu au fost reprezentative** (prin număr și conținut, majoritatea fiind generale, ca venind din partea unora care stau deoparte, meditează, nu se implică, ci privesc de pe tușă și exclamă cu mândrie „Excelent, felicitări”, - „așa ceva de valoare și interes ar trebui...” Puțini au răspuns la cele 10 întrebări, cum se sugera, scurt tip grilă și doar opinia personală să și-o dezvolte și transmite, precum au procedat cei peste 30 de invitați la simpozion, care au expediat ori susținut direct sau online, mesajele și comunicările științifice, de mare interes, un motiv în plus pentru a le publica, în volumul menționat despre istoricul evenimentului. Motivul justifică și intenția asumată de a relua într-o nouă formă Ancheta de opinie pe un eșantion internațional reprezentativ, cu accent pe participarea unor subiecți de profil: Centre/ Case de Cultură „Eminescu”, Institutul Cultural Român și filialele, instituții care valorifică moștenirea poezilor naționali, fundații care promovează valorile locale și naționale, personalități ca lideri de opinie, atenție acordând forumurilor care polarizează preocupările și realizările din domeniul eminescologiei, precum Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu” și Congresul Mondial al Eminescologilor din Chișinău, Republica Moldova.

EMINESCU – VALOARE EUROPEANĂ ȘI UNIVERSALĂ

Dr. Florian COPCEA

Despre nota originală, pe care Eminescu o aducea prin proza sa, Eugen Simion scria în volumul său din 1964. Raportându-l la contextul general european, exegetul deducea prezența unei tipologii diferențiate prin câteva elemente particulare care asigură viabilitatea creației sale. Pecetea individuală se impune chiar atunci când sub condeiul autorului *Sărmanului Dionis* intră motive cu o foarte largă circulație în cadrul romantismului, precum ar fi ascensiunea spre astre, dedublarea

individualității sau locuirea pe altă planetă. „Novalis o pune pe aceasta din urmă, notează autorul, în legătură cu simbolul căutării armoniei, purității dorului indefinit (Sehnsucht), simbolizat de floarea albastră. La Poe (Hans Pfaall) totul e un pretext de aventură, narațiunea e o „mistificație” expusă pe un ton de glumă, accentul cade pe peripeție. Eminescu, în schimb, substituie elementelor de aventură sensuri filosofice, fiind mai apropiat, în acest caz, de Novalis și, în genere, de romanticii germani” [1, p. 296].

Nota deosebitoare nu lipsește nici atunci când se exercită astfel de influențe modelatoare. Față de Novalis și alți germani consubstanțiali viziunii sale fantastice, se desparte prin simbolurile adânc omenești cu care însoțeste călătoriile interastrale ale eroilor săi. „Setea de divin, consemnează exegetul nostru, coincide, la el, cu setea de sublim, toate actele eroilor sunt pătrunse până la durere de această aspirație” [2, p. 297]. Proza eminesciană se diferențiază și de Poe, la care motivele romantice majore sunt abordate într-un registru parodic sau persiflant (bunăoară dialogul dintre un filosof și diavol, înfățișat ca demon al cunoașterii, expert în domeniul cultural, gurmand și mâncător de creieri iluștri). Poe nu face decât să degotizeze proza fantastică și să valorifice tehnica romanului negru. Luată ad litteram, europenitatea lui Eminescu se axează pe interrelația național-european/universal, care impune în exegeză aspecte noi.

Mihai Eminescu a pătruns în conștiința națională ca un original constructor de idei noi, progresiste, necunoscute până la el în spațiul nostru cultural, receptiv la modernitate. Deși poate fi comparat, fără nici un risc,

cu Byron și Shelly, cu Hölderlin și Novalis, cu Leopardi și Hugo, cu Pușkin și Lermontov, este deosebit de aceștia. Romantismul său este clasic (diferențiat totuși de cel promovat de exponenții literaturii lumii cantonați în relațiuni cu o semnificație adâncă de mit și dominată formal, cum se exprimase D. Caracostea și, totodată, postmodern, ultima afirmație putând fi argumentată cu intertextualismul practicat, atât în poezie, cât și în publicistică, curent anunțator și pentru destinul către care tinde cultura românească. Acest adevăr confirmă în esență ceea ce ne spune T. Maiorescu, anume că Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stând la nivelul culturii europene. Poetul a fost atras, cum descoperea Rosa del Conte, de climatul magic al filozofiei și al poeziei romantice germane, fără, bineînțeles, să minimalizeze pe cel mitic, specific gândirii orientale. El și-a declarat adeziunea la respectivul curent literar artistic apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Germania și Anglia și extins în secolul următor în toată Europa, atât în poezia *Eu nu cred nici în Iehova*, cât și în textele de inspirație filozofică, majoritatea fiind, după G. Călinescu, un comentariu pe marginile filozofiei lui Schopenhauer. Călinescu remarcă aici interesul evident al poetului pentru subtilitățile schopenhauriene, pentru rescrierea lumii conform paradigmelor mitologiilor, a căror readucere în actualitate creează „lumi posibile.”

Eminescu este omul providențial, căzut în istorie, despre care M. Eliade, într-un alt context desigur, spune că are dreptul să valorifice arhetipurile. D. Vatamaniuc nutrește convingerea că: exegeții operei lui Eminescu definesc ca una din trăsăturile dominante ale scrisului său titanismul și au în vedere, în general, viziunea sa asupra universului, că poetul este alăturat, sub acest aspect, romanticilor, cu preferințe pentru anecdota cosmică. Dar titanismul mai poate însemna și capacitatea creatoare pentru realizarea unei opere de mari dimensiuni și de-o varietate rar întâlnită, ca aceea eminesciană. Observația lui Vladimir Streinu, conform căreia poetul își are locul în societatea marilor spirite, dezvăluie semnificația universală a întregii creații eminesciene, aceasta însemnând, indubitabil, „actul de identitate universală a neamului nostru”. Raporturile sale cu romantismul german au fost atent analizate de G. Călinescu în Opera lui Mihai Eminescu, care l-a întâlnit în multe din scrierile „poetului filozof” pe Schopenhauer, înrânduind pozitiv meditațiile poetului asupra istoriei. Prin aceasta putem subscrie la afirmația lui George Munteanu din *Istoria literaturii române*, că înainte de a deveni european, Eminescu este un poet național, nemărginit, și nu poet al iluziei universale, cum îl proclama T. Vianu.

Preluând fără niciun fel de ezitare „tezele” lui Vladimir Streinu, putem arăta că „faima de poet universal a lui Eminescu” [3, p. 242] nu mai poate fi pusă sub semnul întrebării, aceasta regăsindu-se nu numai în opera poetică, ci și în publicistică, aceasta din urmă depășind, ca întindere, cum afirma D. Vatamaniuc în *Publicistica lui Eminescu* întreaga lirică. Eminescologul era de părere că: „tot ce a scris poetul în alte domenii – poezie, proză, teatru – ar fi fost eclipsate dacă nu și-ar fi șlefuit strălucirea minții și în presă”. E de remarcat că Eminescu se găsește, de fapt, în mituri, încoronându-și creația cu mitul suprem al Luceafărului, adevăr care îi produce lui Vladimir Streinu această insertie în reacțiile de până acum ale criticilor „eminescizati”, cum îi numește Mihai Cimpoi pe cei care i-au disecat opera, afirmând că latura eminesciană a romantismului e singura bază a universalității lui. Ontologia eminesciană, dinamizată, evident, de tradiția națională, a căpătat noi valențe prin „aspirația” de influențe și înrâuriri posibile, fie autohtone, fie din universul contrapunctic – mozaicat european. Conexiuni indubitabile descoperim la Eminescu și câțiva dintre înaintașii săi. Poeziile antume confirmă din plin acest lucru. Lovinescu în *Mutația valorilor estetice* aprecia injust poeziile de adolescență ale lui Eminescu ca fiind lipsite și de valoare. Prima etapă din creația lui Eminescu stă sub semnul Familiei. În multe dintre poezii depistăm irizări elegiace din Bolintineanu, Heliade, Bolliac și Alecsandri. Or analizându-le „până în colțurile cele mai obscure”, după cum se exprimă G. Călinescu, avem surpriza să depistăm „reminiscente” din operele poetice ale lui Schiller, Rimbaud, Baudelaire, Hölderlin, Mallarmé, Hugo, lucru care dezvăluie „o înaltă conștiință europeană”. Mihai Drăgan mai nota că poezia lui Eminescu nu este altceva decât o reînsuflețire a poeziei dinaintea lui. La toate acestea se adaugă vizionarismul marelui poet, intuiția sa extraordinară de a personaliza ideea lirică și „paradoxiile” filosofice la care se raportează obsesiv, el având incontestabil, completa critică, conștiința apartenenței, deopotrivă, la spiritualitatea poporului său și la universul fără margini al gândirii și creației întregii umanități.

Eminescu nu s-a referit niciodată la naționalismul înaintașilor pe care îi numea „sânte firi vizionare”, [4, p. 17] chiar dacă îi simțea depășiți, stricători de limbă. Pentru el literatura națională populară este o sursă nepuizabilă, reflectând îndeajuns originalitatea culturii românești. Din această cauză el nu putea fi de acord cu „filologii noștri”, ale căror „fantasii”, mai mult sau mai puțin ingenioase, alterează tezaurul lingvistic al limbii române, adevăr care îi produce această remarcă: cum ea există obiectiv, toată lumea o va recunoaște de frumoasă și dulce. Literatura cultă a vremii este criticată de Eminescu, fiindcă este străină sentimentelor naționale, nu-i

sincronizată cu valorile spirituale și culturale din țară, în timp ce pentru literatura populară manifestă deschidere, aceasta din urmă fiind plină de credință, însetată de ideal, evidențiind originalitatea trecutului, singura în stare să salveze națiunea, al cărei suflet este desigur limba. În *Timpul* din 2 noiembrie 1879, gazetarul scrie că trebuie să fim un stat de cultură la gurile Dunării; aceasta e singura misiune a statului român, și oricine ar voi să ne risipească puterile spre alt scop, pune în joc viitorul urmașilor și calcă în picioare roadele muncii străbunilor noștri.

Nu putem fi de acord cu concluzia lui Eminescu că nu avem o cultură reală. Iată cum justifică D. Murărașu, în *Naționalismul lui Eminescu*, această afirmație: Eminescu a fost neîndurător fiindcă n-a ținut cont de faptul că fiecare fază din dezvoltarea istorică a unui neam trebuie să rezolve anumite probleme pe care le impune realitatea vieții. Eminescu voia cultură, atunci când noi nu eram încă siguri de ziua de mâine. Eminescu a fost un partizan calofil al ideii naționale pe care a susținut-o cu violență, precizând că ea nu trebuie lăsată la discreția unui partid, vizat fiind partidul „roșilor” (liberalilor – n.n.). E greu de admis că Eminescu ar fi susținut domnia elementelor conservatoare din țară, fără să accepte legile naturale ale progresului care acționau în dezvoltarea civilizațiunii, chiar dacă într-o însemnare, aflată în fondul de manuscrise al Academiei Române sub nr. 2257, ff. 30-32, amenda factorul infectat de străinism care, dominat de elemente parazite, devenise o mortăciune morală a corpului. Dar Eminescu a fost influențat catalitic, de curentele literare străine. Prin mișcarea romantică germană, cu efect pozitiv asupra gândirii sale literare, politice și filozofice, devine un exponent de necontestat al culturii europene. Desigur, el a avut acces la lucrările lui Schopenhauer, Kant, Fichte și Hegel, care i-au format gândirea. Ideile multora dintre aceștia se regăsesc în articolele sale publicistice și în unele poezii, de unde tragem concluzia că nu opunea rezistență influențelor europene asupra limbii române, chiar dacă, câteva dintre ele – abstracte, trebuiau dacizate. „Consistența unei limbi începe cu scrierea ei”, nota poetul pe fila 169 v a ms. 2285, profund preocupat de relatinizarea limbii române.

Aceeași teorie o regăsim și la Octavian Vuia, care e de părere, în *A gândi cu Eminescu*, că el deschide larg porțile spre o gândire a existenței bazată pe sentimentul autohton al ființei, fapt care confirmă că tot ce a scris Eminescu s-a sincronizat cu gândirea modernă. Dacă în poetică viziunea sa a fost „paradisiacă”, visător-romantică, în publicistică aceasta a devenit metafizică. El nu a trebuit, reținea pe undeva T. Vianu, să se lupte cu limba așa cum au făcut câțiva din emulii săi de mai târziu. Prin urmare, Mihai

Eminescu și-a construit universul poetic pe temele și motivele esențiale ale poeziei universale: raportul cu cosmosul, cu timpul, istoria și natura. Le regăsim valorificate cu alte mijloace în publicistică. Într-un articol publicistic Eminescu precizează că stilul său nu este eufemistic și că pentru orice idee caută o construcție exactă. Poetul publicist nu ezită, cunoscută fiind revolta sa împotriva stricătorilor de limbă, ai cărei stăpâni suntem, să creeze construcții sintactice originale și să dezvolte lexicul și vocabularul limbii române. El introduce în limbaj neologismele, acestea reprezentând perlele ce împodobesc o coroană regală. Poziția lui Eminescu este fermă în ceea ce privește corespondența dintre limbă și mania generală a neologismelor. Unitatea limbii române nu va suferi de pe urma împrumuturilor de cuvinte, o regenerează, chiar dacă, uneori, pășăreasca gazetelor strică tezaurul lexical al limbii. Gh. Bulgăr în lucrarea *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare* [5, p. 239] constată: „Eminescu (...) a imprimat articolelor sale pecetea geniului său, pasiunea fierbinte pentru adevăr și pentru dreptate, pentru ridicarea maselor la civilizație și cultură”. Reputatul lingvist lansează teza că poetul, dezgustat de mizeria mediului în care a trăit, își ia reper, în drumul său spre nemurire, trecutul, și-l declară un „laudator temporis acti”, un mesager din viitor al vremurilor apuse. În publicistică Mihai Eminescu reface calvarul lui Dante, în surghiunul său sisific spre infern. De aceea el trăiește cu intensitate clipele fericite ale iubirii. Exegeții s-au referit la spiritualitatea orientală precreștină, în vogă în această parte a Balcanilor.

Poetul a vorbit despre importanța miturilor și simbolurilor, fiind convins că poezia este „o cugetare sacră”. Nimeni înaintea lui nu dispusese de posibilitățile limbii române cu o libertate suverană. Tudor Vianu remarcă faptul că limba română devine un instrument absolut docil în mâna lui magistrală, și poetul o folosește pentru a exprima gânduri și viziuni, cum nu se mai luminaseră niciodată într-o minte românească [6, p. 644].

Capacitatea lui Mihai Eminescu de a asimila valorile culturale europene și cele universale este învederată atât în poezie, cât și în publicistică. Obiectivul principal al textului de presă eminescian este acela de a spațializa enciclopedic adevărul despre mituri, simboluri, cotidian și alte „evenimente paradigmatică”. Este cert faptul că Eminescu a profetizat, cu un instinct greu de explicat la vremea respectivă, modernismul european al poeziei române influențat, evident, de reformarea limbii poetice, fapt care îl situează în centrul culturii române, confirmându-l astfel drept „cartea noastră de identitate” spirituală în universalitate.

Determinarea valorii universale a lui Eminescu nu se poate face decât dacă se ține seama de unicitatea lui inconfundabilă în marele context al valorilor create de cei mai reprezentativi autori. De aceea Vladimir Streinu respingea ca lipsite de sens discuțiile despre superioritatea lui Eminescu față de Macedonski, care trebuia reperat din nedreptatea de epocă făcută de el, față de Goga sau Arghezi, considerați egali lui, sau față de Blaga, crezut mai important decât el: „Deși e adevărat că valorile poetice sunt coextensive în cuprinsul lor absolut, nu e totuși mai puțin adevărat că Lermontov și Blok, Gerard de Nerval și Verlaine, Longfellow și Coleridge nu sunt, respectiv, Pușkin, Baudelaire, Edgar Poe. Și în același fel, privitor la Macedonski, Goga, Arghezi și Blaga de o parte, iar Eminescu de altă parte, necesitatea ierarhizării persistă și se impune” [7, p. 225].

Totuși, Eminescu, fiind poetul nostru cel mai de seamă, aprinde și pune în vibrație, constată criticul, un volum liric incomparabil și o eterogenitate unică de materiale și valori de cultură care pornesc de foarte de departe și le pronunță caracterul de cosmicitate și irascendență, vădind o deosebită forță de recompunere a lumii: „sfericitatea poeziei lui Eminescu și cuprinderea ei îl deosebește dintr-o dată de toți ceilalți. El singur priveghează încă istoria culturii române ca o clopotniță pusă la începuturi, cum priveghează de asemenea Dante, Shakespeare și Goethe, tot de la începuturi, istoria câte unei culturi naționale. Așadar, putem reselecta în liniște afirmația că el este poetul nostru cel mai de seamă [8, p. 226].

Convins că Europa nu poate fi interesată de un popor „fără spirit de adevăr”, Eminescu, acest uomo duplex al culturii române, se erijează în „teoreticianul prin excelență al naționalismului român”, care fără însă a face abstracție de cultura națiunilor „care au interese comune nouă și se luptă alături cu noi”, a schimbat orientarea vechii poezii, el dovedindu-se un devorator avid al cunoașterii universale, în general [9, p. 36].

Renumitul eminescolog și filozof al culturii române, Mihai Cimpoi, în *Europa, sarea Terrei...* (p.100) a pus explicit în evidență pro-europenismul lui Mihai Eminescu, pe care îl declară, cu argumente solide, „european în esența ființei sale”. Cu toate acestea Eminescu poate fi considerat, fără nici un risc, un eurosceptic în privința orientării poporului român spre civilizația reală a Apusului. Nimic nu poate ilustra mai bine sentimentul poetului față de practica preluării în totalitate a „utopiilor comuniste” ale unei părți a Europei „infectată de corupție și de frivolitate”, decât convingerea lui Petre Țuțea, conform căreia Eminescu are meritul de a fi salvat onoarea spirituală a poporului român.

Interesul său, în special, pentru literatura universală, este identificat atât în poezie, cât și în publicistică. De aceea în orice „chestiune” el apelează cu obstinație, (mixând inspirat arhetipuri spectaculoase, fără însă să neglijeze universul de idei naționale moștenite), la modelele spirituale novatoare ale Occidentului.

Rosa del Conte constată, pe bună dreptate, doi factori modelatori, două direcții formative ale personalității intelectuale ale lui Eminescu, aflate într-o simbioză organică.

Primul factor este patrimoniul cultural al poporului său, care s-a sedimentat în stratificări seculare, cu componente individuale greu de izolat și care l-au îmbogățit și continuă să-l îmbogățească diaconii rătăcitori, dascălii care străbat satele, cărturarii din mănăstiri, poeții care l-au precedat: „Nici Kant, nici Schopenhauer, nici *Vedele*, nici Platon și nici chiar marii poeți, pe care îi iubește și studiază și din care traduce sau învață pe dinafară fragmente, de la Byron la Shakespeare, de la Schiller la Hugo, nu vor înăbuși vreodată în el interesul avid și chiar gelos pentru tot ceea ce inteligența, fantezia, afectivitatea poporului său putuse să creeze sau să asimileze și să transmită prin veacurile întunecate și dificile ale istoriei lui. Aceasta explică motivul pentru care Eminescu este o sinteză și de ce s-a recunoscut în chip legitim în el încă de la apariția lui – chiar dacă fără a i se înțelege structura extrem de singulară – cea mai înaltă întruchipare a inteligenței românești, cum se exprima Maiorescu” [10, p. 279].

Cel de-al doilea factor modelator, formativ este totuși cultura europeană cu „modernitatea ei”, care i-a frământat atât de mult pe contemporanii săi, întreg ansamblul de experiențe culturale care s-au depus peste ceea ce a păstrat el din memoria ancestrală. Ele s-au asimilat din mediul familial, din cel habitual, în care ciobanii și țărani întâlneau pe pământurile administrate de tatăl său păstrau cu sfințenie tradițiile, dar și din eclecticile și nepotolitele sale lecturi: „Pentru Eminescu, care întâlnește pe băncile universitare, la Viena și la Berlin, gândirea occidentală (dar am spus deja că îi erau știuți Schiller și Schopenhauer) nu este o pagină albă. Acea cultură europeană, acea „modernitate” care îi năucește pe contemporanii lui, care și-o vor însuși ca pe o superficială și uneori caraghioasă travestire, se altoiește pe o sedimentare culturală autohtonă, pe care el a acumulat-o printr-o memorie prodigioasă și activitate mereu receptivă și vibrantă, încă din anii cei mai tineri (...). Aceasta reprezintă comoara lui secretă, pe care adolescentul o descoperă, iar omul matur o păstrează și nutrește, printr-o curiozitate a cercetării, care este memorie respectuoasă, credință” [11, p. 279].

De fapt, e vorba de o sinteză a celor doi factori formativi, care se va concretiza vie, originală mai ales în limbaj, în imagini, în care se lasă recunoscute felurite stratificări ale culturii autohtone. Ceea ce a izbit-o pe cercetătoarea italiană, în calitatea ei de cititoare străină, a fost prezența a ceea ce poetul numea caracteristica expresivă a poporului său, care i-a asigurat profunda pecete originală. „Dubla tradiție de spiritualitate și cultura, recunoaște exegeta, la care am făcut aluzie și care se răsfrânge în sincretismul de amprentă răsăriteană al gândirii sale, se oglindește și în limbaj și devine elementul caracteristic al formei. Noutatea mesajului eminescian coincide, așadar, cu însăși arhaicitatea sa” [12, p. 2801].

BIBLIOGRAFIE

1. Simion Eugen. Baza lui Eminescu. București: Eminescu, 1964, 315 p.
2. Idem.
3. Streinu Vladimir. Eminescu. Iași: Editura Junimea, 1989. 272 p.
4. Eminescu Mihai. Poezii. București: Minerva, 1966. 236 p.
5. Bulgăr Gheorghe. Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare. București: Editura Minerva, 1971. 344 p.
6. Vianu Tudor. Opere II. București: Ed. Minerva, 1972. 824 p.
7. Streinu Vladimir. Studii și articole despre Mihai Eminescu. Târgoviște: Ed. Bibliotheca, 2014. 254 p.
8. Idem.
9. Eliade Mircea. Despre Eminescu și Hasdeu. Iași: Editura Junimea, 1987. 112 p.
10. Conte del Rosa. Eminescu în critica italiană. Iași: Editura Junimea, 1977. 288 p.
11. Idem.
12. Idem.

DE LA SOCRATE LA EMINESCU SAU DAIMONUL SAPIENT AL LIMBAJULUI

Emil STĂNESCU, scriitor

Tema propusă pentru Congresul Mondial al Eminescologilor, ajuns la ediția a XII-a, cu titlul extrem de generos: „Mihai Eminescu: *Homo sapiens*”, m-a determinat ca, pe lângă considerații generale sau punctuale legate de subiect, să vă prezint și anumite idei extrem de actuale în problema limbii române, ca element fundamental al creației literare, cu semnificații importante pentru lucrările tuturor participanților la întâlnirea de astăzi.

Deschidem această lucrare cu un citat semnificativ aparținând spiritului eclatant al *Școlii literare și artistice de la Târgoviște*, scriitorul M. H. Simionescu:

„Mai mult decât în alte activități ce urmăresc conservarea și punerea în valoare a patrimoniului național, în preocupările de păstrare, de apărare și îmbogățire a limbii române intervin și se impun neconținut probleme noi, pentru că limba, mijloc de largă comunicare și instrument complex de expresie artistică, este supusă neîncetat unor procese de înnoire, de sporire a posibilităților de cuprindere și explicare a realității în necurmată prefacere.” (M. H. Simionescu, *Vârstele*, Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 2007, p.57-58).

Interesant mi s-a părut și punctul de vedere al măștrilor Școlii de la Târgoviște, a lui Mircea Horia Simionescu și Radu Petrescu în tandem, din care voi cita câteva rânduri adunate sub titlul: „Cui îi displace limba română?”

După ce semnaleză că: „Niciodată limba noastră, ca de altfel întreaga noastră cultură, nu s-a închis într-o carapace inexpugnabilă, nici nu a înghețat în reguli și forme ostile devenirii”, M. H. Simionescu aduce un elogiu zestrei noastre neprețuite: „Avem o limbă precisă, plastică, armonioasă, bogată în sensuri și nuanțe, în stare să exprime idei subtile, să servească deopotrivă gândirea științifică și pe cea artistică.” (idem, p. 58).

Concluzionând, M. H. Simionescu spunea: „În calitate de scriitor, prea îndatorat limbii materne în care îmi exprim gândurile și sentimentele, sunt interesat să cunosc îndeaproape strădaniile lingviștilor de îngrijire și apărare a limbii și nu-mi pot ascunde mâhnirea că, printre numeroasele și interesante intervenții privind abaterile de la vorbirea și scrierea corectă, nu

am întâlnit multe luări de atitudine hotărâte împotriva tendinței, frecvent sesizabile, de alterare a aspectului sonor, așa spune de diminuate a muzicalității. Este vorba despre acea armonie inconfundabilă pe care o produc alternanțele sunetelor, înlanțuirea silabelor, mișcările de o mare plasticitate ale cuvintelor, și care poartă marca unui caracter constant și definitoriu, exprimând însuși spiritul viu al limbii române.” (idem, p. 58-59)

Pornind de la tema acestei ediții a congresului, ne-am hotărât să o abordăm printr-o restrângere la o paralelă între Socrate și Eminescu, între primul filozof al Europei și înțeleptul poet, *omul complet al culturii românilor*, dar și între două modalități de exprimare a sapienței, de o manieră extrovertită în lumea Greciei antice și introvertită în lumea românească din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Să spunem de la început că cei doi mari oameni sunt spiritele tutelare ale culturii grecești și europene, respectiv a celei românești, de o mare rezonanță culturală și spirituală, ce nu mai necesită decât studiu atent și perpetuu pentru a ne îmbogăți modalitățile proprii de înțelegere a lumii în care trăim și a putea privi cu încredere spre viitor.

Deajuns să reținem că „Socrate, maestrul lui Platon, a fost un personaj cu totul neobișnuit. N-a scris nimic, astfel că tot ceea ce cunoaștem despre viața și fiziofiza sa provine de la alții (Platon, Xenofon, Aristofan, Aristotel etc.). [...] Socrate susținea că aude din când în când o voce misterioasă (un „daimon”) care îi spunea strict ce să nu facă, ferindu-l astfel de ispita unor false angajamente. Pe deasupra, se considera investit cu o misiune divină pe lângă concetățenii săi atenieni. Astfel, oracolul de la Delfi ar fi proclamat că nimeni nu-i mai înțelept decât el. Neîncrezător în această presupusă înțelepciune a sa, Socrate se considera dator să pună la încercare spusa enigmatică a oracolului, angajând dialoguri cu numeroși atenieni și străini, reputați pentru competențele lor, mai ales cu politicieni și sofști la modă, ori adepți ai acestora, spre a-și dovedi sieși și oracolului *per a contrario* că aceștia erau oameni mai înțelepți decât el. Însă din chestionarea oamenilor respectivi părea să rezulte că, în timp ce toți, inclusiv Socrate, ignorau anumite adevăruri majore, cel puțin Socrate era conștient de această ignoranță a sa. Dimpotrivă, ceilalți se făleau cu o pseudoștiință, iar discuția cu Socrate îi lăsa deconcertați și iritați, suspectând că Socrate îi amăgise și umilise. Aceasta era deci înțelepciunea superioară față de ceilalți a lui Socrate - conștiința propriei neștiințe (Apărarea lui Socrate, 21 d).” (Platon, Opera integrală, volumul I, Humanitas, București, 2021, p. 16-17)

Arhitect al limbii și ființei spirituale românești, Eminescu este acel *homo sapiens* incontestabil, recunoscut drept făuritorul limbii române moderne, fiind totodată și genialul *homo faber* al propriei opere, având așezate la bază,

așa cum am mai subliniat cu alte prilejuri, mai întâi culegerile de folclor, apoi scrierile istorice și legendele, precum și notele de curs germane, iar pe etajul superior publicistica de la *Timpul*, după care urmează proza și marea parte a poezie sale covârșitoare prin arta sa, iar în vârful edificiului, piscurile: *Scrisorile*, *Memento mori*, *La steaua*, precum și atât de apreciată, după Nichita Stănescu, *Odă în metru antic*. Peste toate acestea, deasupra, întregind edificiul și întâlnindu-se cu marea literatură universală, domină poemul *Luceafărul*, cheia de boltă a operei poetice eminesciene. Repartizată pe aceste trei trepte diferențiate cantitativ și valoric, ansamblul creației lui Mihai Eminescu este un *i-kon*, o icoană indestructibilă, ce-i asigură permanența în consonanță cu puritatea și arta desăvârșită, care-i asigură unicitatea.

Spre deosebire de Socrate, trăind în cu totul alt spațiu cultural și istoric, Eminescu are și el de purtat greaua sarcină a propriului daimon, dar unul poetic, deosebit de cel practic/pragmatic al marelui filozof grec, iar modalitatea de exercitare a funcției active a acestui daimon este, în cazul poetului nostru, scrisul, scrierea poetică, total introvertită, dar la fel de eclatantă ca și dialogurile socratice, extrovertite.

Pentru elita de la *Junimea*, în frunte cu Maiorescu, opera eminesciană a reprezentat un moment zenital al culturii române precum în antichitate au fost dialogurile platoniciene, incluzându-le pe cele socratice, care au determinat evoluția ulterioară a întregii filozofii europene.

Țintele celor două modalități de abordare vor fi fost identice pe fond, chiar dacă în fapt ținteau societatea ateniană, polisul grecesc la Socrate, iar dincoace, la Eminescu, erau legate de Țările Române în epoca de mare efervescență a dezvoltării lor în epoca formării națiunilor și, ulterior, în fapt a României Mari.

Stau mărturie a implicării maxime a geniului daimonului propriu lui Eminescu, tomurile manuscriselor ce vor vedea lumina tiparului abia în prima parte a secolului al XX-lea în ediția Perpessicius și ulterior sub forma facsimilelor de după anul 2000, grație marelui proiect implementat, la sugestia lui Constantin Noica, de către regretatul academician Eugen Simion.

Așadar, limbajul este elementul unificator, sapient și activ al înzestării celor doi uriași oameni ai spiritului care au avut și au în continuare un rol covârșitor în formarea inițială, iar acum, în prezentul și viitorul Europei și implicit a țării noastre. Iar limba noastră vie este elementul cel mai valoros al spiritualității românești ca element esențial în construcția viitorului, aici putând să recunoaștem rolul esențial al lui Eminescu prin daimonul său poetic, care se constituie în elementul cardinal, centrul iradiant al oricărei formule de structurare a României în viitor.

Din păcate, așa cum s-a văzut, atât atenienii cât și românii au avut aceeași atitudine egoistă, irațională și condamabilă în legătură cu cei doi oameni de inestimabilă valoare pe care, într-un mod de neînțeles, printr-un fenomen de orbire istorică vremelnică i-au condamnat la moarte, în mod fățiș în cazul lui Socrate sau mai puțin evident, dar cu atât mai perfid în cazul lui Eminescu. Sfârșitul similar al celor doi oameni exemplari reprezintă două eșecuri impardonabile ale celor două națiuni. Păstrând proporțiile, dacă Socrate anunța cumva prin destinul său viitoarea apariție a religiei creștine, odată cu Eminescu toate Țările Române aveau să-și găsească în ființa poetului elementul esențial de coeziune și coagulare în nucleu, ce avea să se finalizeze în Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, data realizării Marii Uniri a tuturor românilor. În tot acest proces, limba vie a fost liantul esențial în coagularea tuturor forțelor viitorului stat unitar.

Limba română de după Eminescu este o limbă subtilă aidoma naturii, plindu-se pe jocurile formelor acesteia, prin impulsurile unei energii venite de aiurea, cum spunea Jean Baudrillard în *Paroxizmul indiferent*, [J. B.,...,Idea Design & Print Editură, 2001, p.38]: „Limbajul rămâne oricând un exemplu posibil (pentru jocul formelor n. n.). Este important, pentru că el constituie fractura dintre universul uman și cel inuman. Limbajul este în același timp ceea ce ne rupe de circulația mondială, de regnurile animal, vegetal etc., dar și ceea ce ne restituie această circulație simbolică. În mod fundamental, exercițiul limbajului este cel prin intermediul căruia noi regăsim nu o animalitate instinctivă, ci o radicalitate a formelor. Limbajul, deși ține de domeniul iluziei, ne permite să ne jucăm cu această iluzie. Prin el, noi intrăm într-o complicitate cu lumea, care nu are nimic de-a face cu stăpânirea sensului. Limbajul rămâne un fel de miracol prin aceea că ne separă de lume, păstrând totuși în viață iluzia lumii”. [Includ în această paranteză opinia mea despre un paragraf din eseul d-lui Mihai Cimpoi din *Litere*, iunie-iulie 2021, p.9, cu referire la Mihai Eminescu, pentru care: „Jocul cu legile minții și jocul de limbaj nu sunt acceptate de poet”. Replica mea este că, da, aceste jocuri nu sunt acceptate, dar sunt practicate, de vreme ce vedem unduirile miilor de variante/alternative de la versuri simple la strofe ori poezii întregi, precum și acele șiruri de rime puse pe câte trei, patru coloane în manuscrisele poetului, care presupun hazardul, inspirația finală, ce impune alegeri, presupune jocul minții pentru selecția valorii maxime etc. Închid paranteza.]

Îndreptându-ne acum pe problemele stricte ale limbajului, iată de ce, așa cum spunea Francois Lyotard „...a vorbi înseamnă a lupta, în sensul de a juca, iar actele de limbaj țin de o agonistică (în sensul luptei de idei, n. n)

generală. Asta nu înseamnă că se joacă pentru a câștiga.” Se poate și pierde, evident, dar: „Se poate face o mutare pentru plăcerea de a inventa: căci ce altceva este toată munca de hărțuire a limbii pe care o realizează vorbirea populară sau literatura? Invenție continuă de construcții lingvistice, de cuvinte și de sensuri, invenție care, la nivelul vorbirii, face să evolueze limba și procură mari satisfacții. Dar fără îndoială că nici această plăcere nu este independență de un sentiment al succesului, smuls de la un adversar cel puțin, dar de la unul de talie, cum este limba standard, conotația”, Jean-Francois Lyotard [în volumul *Condiția postmodernă*, Idea Design & Print Editură, 2003].

Cu tot respectul față de teoria filozofului francez care plasează întreaga mișcare de incrementare a limbii într-o ciudat-puerilă zonă tehnicist/sportivă de „invenție continuă de construcții lingvistice”, de intervenție, de smulgere a esenței de la „un adversar”(?!), „cum este limba standard”, nu putem să acceptăm această opinie bazându-ne pe fapte, astfel: În cazul exemplar al saltului pe care-l realizează Eminescu pentru limba română, ce amplifică toate coordonatele de cuprindere și de expresie ale acesteia prin înnoirile aduse de opera sa la toate nivelurile, noi vedem că lucrurile sunt cu mult mai profunde. Afirmăm aici cu probe lipsite de tăgadă că experiența extatică a lui Eminescu dobândită exact în anul în care a traversat munții din Ardeal în Țara Românească pe un traseu ușor controversat, ținând de acea „pată albă” din biografia, din adolescența poetului, în care s-a adăpostit o perioadă de un an pe la mânăstirile din munte, pe la schituri și chiar într-o peșteră, cu gândurile sale într-o stare de mare efervescentă, în urma lecturilor extrem de diverse și de intense, da, atunci pentru poet a intervenit „daimonul poetic”, ce aida glasului în ureche, auzit de Socrate în momentele evocate de noi anterior, pe Eminescu „l-a înzestrat” covârșitor și definitiv cu tot programul de incrementare a acelei limbi încă nelimepezită în acea vreme, ca orice esență în curs de fierbere/formare, dar pe care apoi Eminescu avea să o ducă la desăvârșire pentru o lungă perioadă istorică, ce se întinde până în zilele noastre.

Odată înzestrat cu această misiune sacră, resimțită fără îndoială foarte puternic de către poet, dar greu de explicat ca sursă și voință, impusă de o forță spirituală impersonală (o voce în ureche, un daimon), totodată singulară și lapidară, dar de o mare complexitate și noutate, uimitoare ca amplexare și claritate extatică, poetului i-a fost extrem de greu să preia această noutate, să și-o asume și să își stabilească o strategie de urmat, dovadă acel „an sabatic” din munți, în care s-a izolat de lume pentru a vedea ce s-a întâmplat cu el, de ce lui și nu altcuiva „i s-a dat” această uriașă, dar magnifică favoare și povară de a transforma modul de a vedea lumea, cu alte

cuvinte, cu alți ochi, cu muzica unei limbi exponențial înnoită, reasezată, mai cuprinzătoare și mai rafinată ca expresie și arie de cuprindere, mai fină și mai complexă ca până atunci.

Or este binecunoscut faptul dovedit de Claude Levi-Straus că limba a fost dată oamenilor dintr-o dată, într-o singură zi așa, cum voi explica în continuare, pentru a fundamenta afirmația că Eminescu a primit acolo, în munți matricea limbii române moderne dintr-o dată, într-o singură zi, dar pentru a o transpune pe deplin în realitate, a trebuit să-și închine viața întregă acestui destin impus de o forță uriașă, impusă dinafară, dar asumată cu toată ființa sa poetică și sapientă. Ori cuvintele sale în acest sens sunt edificatoare:

„Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor cum soarele soarbe un nour de aur din marea de amar”. Aici avem *epresis verbis* mărturisirea uimirii întregii vieți a poetului față de amestecul de natural și supranatural din viața sa începând cu acel moment de dialog cu daimonul poetic și de înzestrare/însărcinare cu har.

Dar dincolo de această dureroasă și lapidară mărturisire Eminescu nu ne face alte dezvăluiri directe în opera sa. Acestea sunt însă presărate în mod discret în toată ființa sa, în scrisul și amintirile contemporanilor. Nu voi face însă această cercetare acum și nu o voi dezvălui aici. În schimb, voi prezenta ca punct de susținere a afirmațiilor mele pe această temă o întâmplare de peste 45 de ani, ca un corolar al acestor gânduri, în unele puncte de vedere personale. Întreaga istorisire/povestire a mai fost prezentată aici și cu alt prilej, dar este perfect valabilă pentru noul context.

Voi începe însă cu o punere în temă legată de povestirea ce va urma și pe care o datorez tot lui Jean-Francois Lyotard, din care am mai citat anterior. În volumul *Condiția postmodernă* [J.-F. L., op. cit., Ideia Design & Print Editură, 2003, p.42] acesta spune: „...la fel cum nu are nevoie să-și amintească de trecutul său, o cultură care acordă prioritate formei narative nu mai are nevoie, fără îndoială, nici de proceduri speciale pentru a-și legitima povestirile”. [...] Povestirile, am văzut, determină criteriile de competență și/sau le ilustrează aplicarea. Ele definesc astfel ceea ce are dreptul de a fi spus și făcut în cultură și, întrucât fac parte din aceasta, se legitimează odată cu ea.”

Evenimentul la care am să mă refer a avut loc în Bucureștiul anilor 70, în grădina Cișmigiu, mai precis în *Rotonda romană*, numită și *Rotonda scriitorilor*. Acolo, pe o alee circulară amplă, bordată cu sculpturi în marmură, dar și cu tuia columnaris și alți arbuști din specii ornamentale, sunt amplasate pe exteriorul aleii busturile marilor poeți, prozatori și dramaturgi ori critici importanți ai literaturii române. Un adevărat sanctuar al culturii, un unicat, fără egal în țară și chiar în străinătate. Pentru cine nu

cunoaște locul, precizez că vizitându-l, oricine îi va putea descoperi acolo pe Eminescu, Creangă, Caragiale, Titu Maiorescu, Duiliu Zamfirescu, Odobescu, Alecsandri, Slavici, Hasdeu, Bălcescu, Șt. O. Iosif, Al. Vlahuță și George Coșbuc, reuniți ca într-un panteon, având deasupra nu doar bolta cerească, ci și cerul înstelat...

Iată deci că, într-o zi de sfârșit de august, s-a întâmplat de am trecut printr-o experiență inexplicabilă rațional, dar care poate fi plasată la fel de bine în seria unor evenimente excepționale sau, la fel de justificată logic, în cea a întâmplărilor pur și simplu întâmplătoare (pur contingent), fără nicio semnificație specială. Tocmai acest caracter ambiguu al întregii povești m-a făcut să evit până astăzi o discuție pe acest subiect, după o viață dedicată arhitecturii, dar și cercetării continue a literaturii, scrisului și temeiurilor acestora. Revenind și căutând să fiu cât se poate de concis, iată ce mi s-a revelat, mie, tânărului de 21 de ani care eram pe atunci. Nimic altceva decât expresia *Frumuseții depline* cum spunea Plotin, a coerenței lumii exterioare (cu cerul și pământul, cu norii și copacii din Rotonda scriitorilor), față în față cu minunata reprezentare a lui Mihai Eminescu în marmura albă plăsmuită de sculptorul Ion Jalea.

Dintr-odată eram cucerit/răpit sufletește în acel timp parcă staționar, de ceea ce în afară era frumusețea lumii, iar în interiorul ființei mele era sufletul învăluit în lumină, și acolo erau cuvintele limbii române, și amândouă universurile s-au contopit dintr-odată, devenind unul singur și atunci am avut revelația a două cuvinte cu totul noi, ivite în auz.

Întâi a venit noul cuvânt „olind”, înțeles de mine instantaneu, însemnând superlativul lumii la zenit, reprezentând poezia luminii venind din slava cerului și apoi, cu înțelesul pe deplin relevat de la prima sa pronunțare în minte și cu întreaga sa ființă, cuvântul „zemmad”, acesta însemnând lumea ca un apus sau un răsărit de soare, definind stările variabile ale luminii în trecerea ei graduală către sau de la întuneric, după cum urma să fie dimineață sau seară pe lume. Așadar aveam astfel starea de transfer: „zemmad”, ca un proces de trecere... opusă imobilității magnifice, ca a unei fleșe persistente de lumină la zenit, din înțelesul celui alt cuvânt, al cuvântului „olind”.

Începând de atunci, odată cu aceste noi cuvinte primite în dar în spațiul Rotondei mi-au fost transformate în chip fundamental atât viața, întregul destin cât și reperele asupra realității, și tocmai pentru că erau cu totul noi, mi-au permis să mă raportez la ele ca la niște elemente sigure, pentru că eu singur pe această lume le cunoșteam originea, fusesem martor al nașterii lor, spre deosebire de toate celelalte cuvinte, a căror sorginte era pentru mine, rațional vorbind, incertă, de vreme ce existau aprioric în limba noastră și îmi fuseseră transmise prin tradiție.

Un prim lucru pe care pot să-l confirm aici este că acele cuvinte au apărut pe nepregătite, fără a face eforturi speciale, brusc și integral înțelese. Iar faptul că ulterior am găsit o notă provenind de la marele antropolog francez Claude Levi-Strauss, privind modul în care a apărut limbajul în lume, brusc și integral, într-o zi, fără niciun anunț, fără semne pregătitoare, mi se pare corect, ca unul care am trăit un astfel de eveniment, la o altă scară restrânsă, e adevărat, dar pot să depun mărturie în privința corectitudinii acestei idei.

Cu toate că ne folosim de limbă crezând că o cunoaștem în cele mai mici amănunte, „Limba este o formă de gândire umană, posedând o logică internă, despre care omul nu știe nimic”, după cum ne spune cu temei Claude Levi-Strauss.

Poate că știm cum să o folosim, ca pe un telefon mobil sau un calculator, dar despre cum a fost alcătuită și de cine, nu știm nimic. Chiar și eu care am asistat la nașterea/apariția acelor două cuvinte, nu știu nimic, deși, iată, strădania de a spune ceva în acest sens este foarte veche și având o intensitate constantă. Să mai adaug acum, în încheiere, că cei vechi au spus referitor la cuvinte, că ele „au fost dăruite oamenilor”. Și eu le-am primit, în fond, tot ca pe un dar.

Neîndoielnic, acum, pentru dumneavoastră apare întrebarea: „Bun, și ce relevanță au lucrurile acestea?” sau „Cui prodest?”

Oare nu sunt și așa destule cele peste 62 000 de cuvinte ale Limbii române, dintre care 1500 de cuvinte sunt cunoscute de către toți cei 28 de milioane de oameni care vorbesc astăzi, conform statisticilor, această limbă? Ne mai trebuiau încă două?! Nu pot spune altceva decât că „ele sunt” și, pentru că au apărut la un vorbitor de limbă română, că le consider în mod natural cuvinte românești, poate cele mai noi, poate cele mai trainice de acum încolo sau dimpotrivă, cele mai efemere cuvinte din lume. Care vor dispărea odată cu mine și apoi, cu amintirea ființei mele. Sau, poate că nu... Rămâne ca timpul să așeze lucrurile acestea, totul ținând de „hazard și necesitate”, ca să citez din clasici.

Cu permisiunea dumneavoastră, într-o disertație despre limbă și valoare, ca aceasta, voi aduce în discuție „puterea de persuasiune a logos-ului”, așa cum apare el într-un elogiu rostit de sofistul Gorgias în celebra Apologie a Elenei. Iată ce spunea Jacques Derrida în această privință: „Dacă, într-adevăr, cuvântul a convins-o și i-a înșelat sufletul, nu este defel greu, în această privință, să o apărăm și să surpăm acuzația în felul următor: cuvântul exercită o mare putere, el care, fiind ceva atât de neînsemnat, încât nici nu poate fi văzut, duce la bun sfârșit lucruri divine. Căci el poate îmblânzi spaima și poate îndepărta doliul, el face să se nască bucuria și sporește îndurarea”.

Și într-o altă versiune a aceluiași pasaj: „Cuvântul este un tiran atotputernic, care, în ciuda trupului infim și invizibil, împlinește opere divine; el poate alunga teama, poate îndepărta durerea, poate stârni bucurie și poate inspira mila”. (citată din Postfață – Pliul – de Cornel Mihai Ionescu, în *Diseminarea* de Jacques Derrida, *Univers enciclopedic*, București, 1997, p. 396)

Călăuzit de virtuțile acestor două cuvinte prezentate aici, am trăit bucuria nu numai la nașterea lor, ci și pe tot parcursul vieții, alături de îndurare, de întărirea interioară împotriva temerilor sau durerilor și, poate mai mult decât atât, grație cuvintelor „mele” am putut privi uneori limbajul tuturor celorlalți ca pe un lucru „străin” (deși era și al meu, dar dobândit inconștient, pe cale naturală), spre deosebire de toți ceilalți, care însușindu-l ca pe un bun propriu odată cu laptele matern, nu au putut, cu rare excepții, să-l vadă ca pe un lucru străin/exterior și să poată determina adevărul în privința raporturilor reale dintre eu și cuvânt. Iată de ce reiau aici fraza extrem de importantă rostită de Claude Levi-Strauss, părintele antropologiei moderne: „Limba este o formă de gândire umană, posedând o logică internă despre care omul nu știe nimic.” Este aici taina unui zeu ascuns despre care vom încerca să aflăm câte ceva în continuare, coborând cu Derrida mai jos, din lumea grecească a lui Phaidros, în mitologia antică egipteană: „În Phaidros, zeul scrierii este, prin urmare, un personaj subordonat, un secund, un tehnocrat fără putere de decizie, un inginer, un slujbaş șiret și ingenios căruia i s-a îngăduit să apară în fața zeilor. Acesta a binevoit să-l primească printre consilierii lui. Theuth îi prezintă regelui o tehne și un pharmakon, celui rege, tată și zeu, care vorbește sau poruncește cu glasul său însoțit. Când acesta își va fi făcut auzită sentința, când o va fi lăsat să cadă de sus, când prin aceeași decizie, va fi prescris condamnarea pharmakon-ului, Theuth nu va răspunde. Forțele prezente vor ca el să rămână la locul lui.

Nu ocupă, oare, el, același loc în mitologia egipteană? Și acolo, Thot este un zeu născut. Adesea, el se numește pe sine fiul zeului, rege al zeului-soare, al lui Amon-Ra: „Eu sunt Toth, fiul întâi născut al lui Ra”. Ra (soarele) este zeul creator, care naște prin meditația cuvântului. Amon este celălalt nume al său, prin care este desemnat chiar în Phaidros. Sensul transmis al acestui nume propriu este: cel ascuns. Și aici aflăm, deci, un soare ascuns, tată al tuturor lucrurilor, care se lasă reprezentat de către vorbire. Unitatea configurativă a acestor semnificații- puterea rostirii, creația ființei și a vieții, soarele (și la fel de bine, după cum vom vedea, ochiul), „faptul -de-a-ascunde” – se combină în ceea ce am putea numi povestirea oului și oul povestirii” (op. cit. p. 89).

Acest ou al povestirii, de această dată în limba română este unul cu ființă dublă, întruchipată în Cișmigiul anului 1975 de apariția celor două cuvinte-ou, care beneficiază de prezența soarelui acelei veri depline, și totodată de amfiteatrul „zeităților” românești din Rotondă. Ochiul înregistrează totul, ca pentru eternitate, iar auzul este calea, receptacolul, cupa deschisă pentru primirea/diseminarea de care am devenit responsabil, covârșit de „faptul-de-a-ascunde”, ca o obligație vitală pentru împlinirea acțiunii întru ființă. Totul a trebuit să dureze până într-o zi, când eliberat, am putut dezvălui astăzi totul, aici. Ce sens au toate acestea? Poate doar un elogiu adus Limbii române. Poate cele două cuvinte să fie pietrele de temelie ale unui viitor limbaj universal așa cum îl visa un Raymundus Lullus sau Giordano Bruno, dar și mulți alții. Ideea că lumea și întregul limbaj provin dintr-o combinație de litere, întrevăzută de rabinul Yehuda ha-Levi pe la sfârșitul secolului al XII-lea, era deja prezentă în Sefer Yetsira: „...unde cele 22 de litere ale alfabetului sunt împărțite în 3 „mame”, 7 duble și 12 simple. Cele 7 litere duble sunt cele 7 planete, iar cele 12 simple sunt semnele zodiacului. Ele trec prin 231 de porți (she'arim) și astfel toată creațiunea și întregul limbaj provin dintr-o combinație de litere. Nicăieri altundeva nu este mai clar exprimată ideea că cele două sisteme –sistemul limbii și lumea- nu sunt doar analoage, ci consubstanțiale: prin manipularea limbii se poate, în mod real și concret, manipula lumea înconjurătoare” (Ioan Petru Culianu, Jocurile minții, Polirom, 2002, p. 357).

Au trecut de atunci 46 de ani. Între timp așteptarea împlinirii se încunună cu dezvăluiri substanțiale. În peisajul animat deja de prezența lui Lullus și Bruno apare ulterior Rene Descartes, ale cărui experiențe inițiatice, vise și revelații au contribuit la consolidarea unei idei proprii legate de atașamentul și angajamentul propriu față de limba română. Senzația de solidaritate cu aceștia mi-a sporit printr-o cercetare amănunțită și apoi printr-o experiență extatică în raport cu opera și ființa lui Mihai Eminescu. Cel dintr-o parte a poeziei sale mai puțin cunoscută de publicul larg, cea din manuscrise, cea a fragmentelor și variantelor, dar și cel din proza, puțină, dar esențială pentru mine, din *Sărmanul Dionis* sau *Geniu pustiu*, unde se purtau dialoguri cu „umbra”.

De remarcat aici că „legătura socială observabilă este constituită din <<mutări>> de limbaj”, iar acestea vor genera contramutări. Este însă important ca acestea să nu fie doar reacționale, căci atunci se integrează doar în strategia adversarului. Importantă este agravarea deplasării, și chiar dezorientarea (aparentă) pentru a face o „mutare” (un nou enunț), care să fie neașteptată și care să depășească simpla „inovare”, însemnând cu adevărat

o mișcare originală, creatoare de noutate. Iar sub acest aspect trebuie să salutăm existența la noi a lui Mihai Eminescu, a cărei operă este și astăzi un exemplu de „mutare originală”, ce a transformat o limbă încă nestructurată definitiv într-o limbă modernă, suplă și de mare rafinament, valabilă și astăzi ca fond esențial.

Așa cum am precizat în pasajul cu titlul „În căutarea cuvântului pierdut”, M. H. Simionescu ne dezvăluie o secvență din laboratorul propriu: „Îi telefonez lui Radu (Petrescu, n.n. E.S.), cerându-i să mă ajute a afla cuvântul potrivit unei fraze îndelung chinuite, care, spre a se articula, respinsese până atunci, asemenea unui organism supus transplantului, toți termenii sinonimi, aduși de aproape, de foarte departe.” Cei doi prieteni pornesc împreună să elucideze cazul, dar problema stagnează, nu-și găsește rezolvarea. Drept pentru care M. H. S. voia să renunțe. „Ei lasă, prietene, încep să cred că limba noastră nu are un cuvânt pentru nuanța dorită de mine...”

Dezastru. Radu abandonează investigațiile și se năpustește cu admirabilă mânie împotriva unei asemenea îndoieli: „Nici prin vis să nu-ți treacă, limba noastră e binecuvântată, de-o bogăție pe care chiar noi, scriitorii, o ignorăm uneori. E în stare să ne pipăie și să ne subțieze ideile cele mai complicate, să fixeze stările cele mai fugare, chiar și pe cele mai șotâncate...”

„Ce-ți veni cu vorba asta nemaiauzită? Am tresărit, auzindu-l. Ea vine parcă să-mi dezlege însăși problema. Nu ți se pare că s-ar înșuruba exact pe filetul frazei date? Intuiesc asta, dar mărturisesc că nu prea mă dumiresc ce ar putea să însemne. L-ai inventat acum, sau e împrumutat de pe undeva?”

Era din Heliade Rădulescu, din poezia „Ingratul” și își avea sorgintea în relief, în peisajul satului Șotânga, din vecinătatea Târgoviștei. Ocazia îi prilejuiește lui Radu Petrescu următoarele reflecții: „Limba se îmbogățește, (...) dar pierde adesea sub presiunea imperativului economiei sau al iluziei că producțiile sintetice înlesnesc comunicarea, o mulțime de cuvinte neprețuite, acut evocatoare. Nu lingviștii, ci scriitorii mai pot face ceva spre a readuce în circulație vechile cuvinte încă active, pentru că scrisul, cu legile lui riguroase, dar și cu acea rară virtute de-a subtiliza ideea, e apt să conserve și să multiplice expresia și sensurile ei, după care discursul cotidian trage reproduceri fericite și nu se mulțumește cu clișee mereu mai șterse.

În definitiv, și între importul de cuvinte și fondul secular trebuie să existe raporturi și proporții raționale”.

Revenind la o idee anterioară voi arăta acum, fără a cita, câteva gânduri ale lui Richard Rorty. Acesta spune că după Freud, Nietzsche și Bloom, care au schimbat paradigma privitoare la conștiința noastră și după ce Wittgenstein și Davidson au reușit, cu privire la limbajul nostru, să

evidențieze pura lor contingență (întâmplare), nu mai este de actualitate să ne închinăm la niciun fel de idoli. [R. Rorty, *Contingență, ironie și solidaritate*, Editura All, București, 1998] Perfect de acord, doar că modul nostru de raportare la opera lui Eminescu nu este unul idolatru ci, așa cum putem constata cu toții, de familiaritate, de elevație spirituală și respect, toate ivite din plin în cea mai pură contingență. Cei care simt nevoia să se apropie de Eminescu în orice perioadă a vieții găsesc în acesta un sprijin către propria dezvoltare intelectuală sau artistică și nu un liman al proliferării de epigoni în serie, marea temere a detractorilor sfărâmători de idoli.

Operele de artă, literatura în speță: poezia, romanele, piesele de teatru, dar și operele filozofilor, teoreticienilor, eseistilor, criticilor și istoricilor, toate acestea se exprimă prin cuvânt, prin limbă și limbaj. Importanța lor este covârșitoare în lumea contemporană. Scrisul și cititul fac parte din viața omului modern mai mult ca niciodată în trecut. Dar internetul și școala, și munca desfășurate on-line, pe lângă marile avantaje, între care sprijinul în caz de pandemie, a arătat că prezintă și dezavantaje ori chiar pericole în privința integrării în viața socială a copiilor, viitorii adulți, văduviți de șansa pregătirii școlare în sălile de clasă, alături de colegi și profesori. Iată de ce am considerat necesară o întoarcere la clasici, la un text platonician pe tema scrisului și rolului său în viața oamenilor.

Așadar cum a apărut scrisul?!

În acest context este bine să ne reamintim un scurt fragment din *Phaidros* (sau *Despre frumos: dialog etic*) de Platon :

„Socrate: Am auzit, așadar, că undeva, în apropiere de Naucratis, în țara Egiptului, trăia una din vechile divinități de prin partea locului; acestui zeu îi e închinată pasărea sfântă, căreia egiptenii îi zic ibis, iar zeul însuși se numește Teuth. Se spune că el a descoperit numerele și socotitul, geometria și astronomia, ba și jocul de table și zarurile, în sfârșit, literele. În vremea aceea domnea peste tot Egiptul regele Thamaus. Palatul lui se afla în marea cetate a țării de sus, cetate căreia grecii îi zic „Theba egipteană” și al cărei zeu se numește Ammon. Mergând Theuth la rege, i-a arătat artele inventate de el și i-a spus că trebuie să le răspândească printre toți egiptenii. Regele l-a întrebat atunci asupra folosului pe care l-ar aduce fiecare dintre artele acestea, și în timp ce zeul dădea lămuriri asupra fiecăreia în parte, regele avea cuvinte de laudă pentru una, pentru alta nu, după cum fiecare artă îi părea bună sau, dimpotrivă, de niciun folos. [...] Au ajuns, iată, la litere, și Theuth a spus: „ Privește, rege, știința aceasta îi va face pe egipteni mai înțelepți și mai cu ținare de minte; găsit a fost leacul uitării și, deopotrivă, al neștiinței”. La care regele a răspuns: „ Priceputule meșter Theuth, unul e

chemat să nască arte, altul să judece cât anume dintr-însele e păgubitor sau de folos pentru cei ce se vor sluji de ele. Tu, acum, ca părinte al literelor, și de dragul lor, le-ai pus în seamă tocmai contrariul a ceea ce pot face ele. Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprinde, lenevind-le ținerea de minte; punându-și credința în scris, oamenii își vor aminti din afară, cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinlăuntru, prin caznă proprie. Leacul pe care tu l-ai găsit nu e făcut să învărtoșeze ținerea de minte, ci doar readucerea aminte. Cât despre înțelepciune, învățăceilor tăi tu nu le dai decât una părelnică, și nicidecum pe cea adevărată. După ce cu ajutorul tău vor fi aflat o grămadă de prin cărți, dar fără să fi primit adevărata învățătură, ei vor socoti că sunt înțelepți nevoie mare, când de fapt cei mai mulți n-au nici măcar un gând care să fie al lor. Unde mai pui că sunt greu de suportat, ca unii ce se cred înțelepți fără de fapt să fie”. [...]

Demne de interes sunt aici cuvintele lui Jacques Derrida din *Diseminarea*, (Ed. *Univers enciclopedic*, Buc. 1997, p.104-105): „Dacă este să dăm crezare cuvintelor regelui, pharmakon-ul scrierii ar hipnotiza această viață a memoriei, fascinând-o, făcând-o să iasă atunci din sine și cufundând-o în somn, în monument. Încrezătoare în permanența și independența semnelor (typoi) sale, memoria va adormi, nu se va mai ține să rămână trează, prezentă, cât mai aproape de adevărul ființării. [...] De aceea scrierea, cel puțin în măsura în care face ca „sufletele” să devină „amnezice”, ne poartă spre zona neînsuflețitului și non-cunoașterii. Dar nu putem afirma că esența ei se confundă, pur și simplu și în mod prezent, cu moartea și non-adevărul. Căci scrierea nu are esență proprie, fie ea pozitivă sau negativă. Ea operează (se joue) în simulacru. Ea mimează în semnul ei memoria, cunoașterea, adevărul, etc., de aceea oamenii scrierii apar, sub privirile zeului, nu ca savanți (*sophoi*) ci, într-adevăr, ca prețiși sau așa-zii savanți (*doxosophoi*).

În concepția lui Platon, aceasta este definiția „sofistului”.

Revenim la *Phaidros*, de Platon:

„Socrate: Scrierea, dragul meu Phaidros, seamănă într-adevăr cu pictura, și tocmai aici stă toată grozăvia. Aceste figuri cărora le dă naștere pictura se ridică în fața noastră asemeni unor ființe însuflețite. Dar dacă le încerci cu o întrebare, ele se învâluiesc într-o foarte solemnă tăcere. La fel se petrece și cu gândurile scrise; ai putea crede că ele vorbesc, însuflețite de spirit. Dar dacă le pui o întrebare, vrând să te lămurești asupra vreunei afirmații, ele nu îți răspund decât un singur lucru, mereu același. Și de îndată ce a fost scrisă, odată pentru totdeauna, fiece cuvântare colindă pretutindeni, păstrând aceeași înfățișare și pentru cei ce o pricepe, și pentru cei cărora nu

le spune nimic. Ea nu știe în fața cui se cuvine să vorbească și în fața cui să tacă. Iar dacă a fost disprețuită sau pe nedrept hulită, ea trebuie, de fiecare dată, să-și cheme în ajutor părintele; singură nu e în stare nici să se apere, nici să își vină în ajutor.” [Platon, *Opere IV*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 484-486]. Apelul la Socrate mi s-a părut imperios necesar în contextul actual al culturii românești când întreaga lume a valorilor este zdruncinată de mutații și tentații de schimbare a ierarhiilor, canoanelor, dar și a criteriilor de judecată ale acestora, uneori cu o violență uimitoare. Dacă acum 30 de ani se mai judeca în termeni de armonie viața planetei, existând la modă butada că o bătaie de aripă a unui fluture în jungla amazoniană stârnește o furtună în Alaska, astăzi lucrurile și-au schimbat radical pozițiile și cine nu are cont pe Facebook (există opinia curentă că): practic, nu există! Or, Facebook înseamnă în primul rând „scriere”, dar și „pictură”, dar pictură mută, imagine fotografică totală, dar fără esență proprie, fie ea pozitivă sau negativă, așa cum scria Derrida.

Ce putem face pentru a-l citi în continuare pe „Eminescu cel viu”, nu pe cel al sofiștilor, ce putem face ca promovarea sa atât în țară cât și în lume să nu rămână doar o formă goală, iată în esență tema acestui simpozion dedicat în esență limbii române, lui Eminescu și ideilor de „Tradiție și continuitate”. Cum putem depăși paradoxul unilateralității scrierii, invocat de regele pragmatic al vechilor egipteni? Evident, printr-o atentă și continuă aplecare asupra operei eminesciene. Opera aceasta, prin excelență una încărcată de muzică, densă în metafore, este infinit consonantă și cosmică. Departe de ea enunțurile matematice aride din ipostaza invocată de regele tiran egiptean, opera scrisă eminesciană este o ipostază vie a poeticului, mereu adecvată lumii în mișcare, departe de imaginea derizorie a scrierii pe ape din dialogul lui Platon.

Este deci de o importanță majoră pentru cultura unei țări să-i stimuleze pe creatorii valoroși, pe cei înzestrați, să-și publice lucrările pentru că doar prin cărțile lor aceștia vor putea reprezenta cultura română în Europa și în întreaga lume. Pentru a penetra chiar și pe piața autohtonă în care deja alte state și-au trimis fără nicio opreliște, de multă vreme, reprezentanții, autorii români trebuie să facă dovada unei adecvări la necesitățile contemporane, să scrie cărți foarte valoroase sub aspect estetic, dar și științific, critic, pentru că altfel nu vor putea intra în concurență cu ceilalți, care au în plus sprijinul culturilor și statelor lor.

Jacques Derrida vorbește în *Scritura și diferența* de: „Punerea în joc a vieții”, ca „un moment crucial în constituirea sensului, în prezentarea esenței și a adevărului.” Am citat aceste lucruri pentru a sublinia că, după

experiența din *Rotonda din Cișmigiu* și angajamentul față de limbă, acea „punere în joc a vieții spirituale” proprii, prin provocarea la luptă dreaptă a unui denigrator al limbii a fost o etapă obligatorie în istoria conștiinței de sine și a fenomenalității, altfel spus a prezentării sensului propriei vieți.

Continuând ideea deosebit de aplicată la cazul propriu, citez în continuare din textul filozofului francez: „Pentru ca istoria – adică sensul – să se lege sau să se închege, trebuie ca stăpânul să-și pună la încercare adevărul. Ceea ce nu este posibil decât cu două condiții ce nu se lasă separate: aceea ca stăpânul să rămână în viață pentru a se bucura de ce-a câștigat, riscând-o; și aceea ca la capătul acestei înlanțuiri atât de admirabil descrise de Hegel, „adevărul conștiinței independente (să fie) conștiința servilă”. Iar când servilitatea va deveni dominație, ea va păstra în sine urma propriei origini refulate, „va intra în ea însăși precum conștiință refulată (...) și se va transforma, printr-o răsturnare, în adevărata independență”. [...]. A rămâne în viață, a ține moartea la respect în chiar clipa când o privești în față – iată care este condiția servilă a dominației [stăpânirii] și a întregii istorii pe care ea o face posibilă”. [Jacques Derrida, *Scriitura și diferența*, op. cit. p. 344-345].

Rămânerea în viață și prezența în fața dumnezeoasă cu această relație/povestire constituie, din fericire, nu epilogul întâlnirii și al înzestrării mele din *Rotonda Cișmigiuului*, ci tocmai deschiderea legitimă și totală către Limba română, ca un atent seismograf, ce nu va lăsa nesancționate, în continuare, derapajele dezabuzaților, care cred că își pot permite să inducă idei ostile la adresa limbii și culturii române în spațiul public, fără a fi sancționați.

Apărarea limbii și dezvoltarea ei sunt două etape distincte în viața oricărui slujitor al condeiului. Pilda lui Mihai Eminescu, cel din redacția de la *Timpul* și a celui din *Poezii* este mai mult decât elocventă. A transforma opera eminesciană din sofism în realitate vie și izvor de energie pentru fiecare dintre noi cei prezenți, pentru studiu aprofundat în arhivele de azi ale literaturii române, este o datorie perpetuă. Dar această postură de stăpâni ai literaturii nu poate fi asigurată decât numai prin amintirea vie a posturii trainice și onorante, aceea de serv inițial al limbii române și niciodată din postura de belfer peste ceea ce nu-ți aparține.

Este acum, în final, de precizat că modalitatea multiplă a interacțiunii cu daimonul limbajului, la Socrate era diferită față de cea singulară ca manifestare în cazul lui Eminescu.

Socrate a avut parte de nenumărate intervenții ale daimonului său în viața de toate zilele. El nici nu a făcut vreodată un secret din această prezență aproape firească, ținând de treburi personale, de acțiuni și opțiuni. Or

dacă frecvența acestor apariții extatice la Socrate era mare, el nu a primit și elemente de intenție, de ghidaj supranatural, ci-i lăsa filozofului să aleagă calea spre rezolvarea problemei, astfel determinându-l pe acesta să-și exercite meseria, ca să spun astfel, de filozof, de gânditor cu propria minte.

În cazul lui Eminescu lucrurile au stat cu totul altfel. La Eminescu această apariție a avut un caracter de mare excepție, explozivă, atât ca singularitate, cât și ca univers de acțiune. La Eminescu obiectul contemplării și acțiunii ulterioare era limba, însuși corpul limbajului și nu fapte ținând de viața cotidiană a unui om. Pe de altă parte nu aș putea spune cu siguranță nici dacă momentul apariției a fost anterior sihăstriei din munți, survenit, poate, ca o consecință retractilă a poetului din lume în izolare, sau a fost generată de condițiile propice descoperite pe parcursul acelei traversări a munților din Ardeal în Țara Românească, după care a urmat perioada de asimilare a momentului extatic consumat chiar în acele condiții de mare austeritate, în care s-a întâmplat atunci să trăiască. Evident, momentele de primire a „glasului” au fost de infinită bucurie, de mare noutate și de complezoare frumusețe, așa cum scrie Plotin în *Tratatul despre frumos* din *Enneadele* (p.35, Editura Antaios, Oradea, 2000).

Ce pot face eu este doar o analogie cu propria experiență, spunând că momentele, zilele și chiar lunile ce au succedat „transferului”, acelor momente unice încărcate de sublim, au fost apoi încărcate cu o tot mai mare îngrijorare, teamă sau presiune asupra conștiinței ce reclama izolare, introspecție și așteptare a noi momente similare ce puteau să clarifice, să amplifice datele primite deja sau să dea seama în privința sursei, evident daimonul limbajului, permanent atent să-și exercite funcția de diseminare a elementelor de incrementare și de selectare aleatorie sau nu, asupra unor subiecți umani, genii sau oameni de rând, ținând sau nu de contingent. Dar acest aspect nu va putea fi elucidat, poate niciodată, deși este unul de cea mai mare importanță pentru cei astfel înzestrați.

Apariția daimonului limbajului la un interval de peste două mii de ani în societăți atât de diferite precum cea Ateniană din secolul al V-lea î. e. n. sau cea a Țării Românești din prima parte a secolului al XIX-lea îi găsește pe Socrate și pe Eminescu așezați în două tipuri de culturi diferite. În Grecia cultura era preponderent orală, de unde *Dialogurile* lui Platon, iar în orașele românești ca Iașiul și Bucureștiul, la *Junimea* sau la *Timpul* avem mai degrabă o cultură scrisă. Între cele două momente radical diferite atașamentul la cuvântul scris se schimbase complet, devenind predominant. Dacă Socrate nu a lăsat scris nicio operă, sarcina revenindu-i lui Platon, la Eminescu lucrurile sunt complet inversate, manuscrisele poetului fiind

tezaurul său indubitabil, lăsat moștenire românilor și, prin ei, lumii întregi. Elementul comun celor doi mari oameni puși aici în dialog îl constituie tema lui *homo sapiens*. Au fost aceștia purtători de sapiență? Au fost ei înțelepți cu adevărat? Sau acel daimon al limbajului i-a ridicat „ca pe nouri de aur” din mijlocul popoarelor respective, ca pe niște genii în sferile supreme ale spiritualității pentru meritele de slujitori ai săi, pentru a fi ajutat popoarele lor să supraviețuiască prin secole și să le ajute să biruie în marea și permanenta încheștare cu viața, cu istoria.

Răspunsul este unul evident și ne dă încredere în ziua de mâine. Evident, în măsura în care ne vom bizui în continuare pe marele aport al limbajului.

N.B. De precizat că în decursul istoriei, cazuri de iluminare, de fericite întâlniri cu sublimul au fost cu mult mai multe și toate au avut consecințe, cel puțin la fel de fericite pentru limbajele în care aceste revelații s-au produs, ca acestea două. Descoperirea lor este la îndemâna oricui, cu condiția străduinței și sârguinței în arta studierii limbajului, prin arta lecturii, așa cum bine spunea cronicarul: „Nu este pe lume o mai de cu folos a omului zăbavă decât cetitul cărților”.

MIHAI EMINESCU LA „FEDERAȚIUNEA”

Ionel NOVAC, scriitor

În primăvara anului 1870, ziarul de limbă română „Federațiunea” din Pesta publica trei articole, strâns legate între ele: „Să facem un congres” (nr. 33 din 5/17 aprilie), „În unire e tăria” (nr. 34 din 10/22 aprilie) și „Echilibrul” (nr. 38 din 22 aprilie/4 mai și nr. 39 din 29 aprilie/11 mai). Articolele erau semnate cu pseudonimul „Varro”, ales de autor după numele lui Marcus Terentius Varro, mare erudit roman și participant la luptele politice ale vremii sale (116-21 î. Ch.).

Pest'a, Dohincea, 17,5 aprilie, 1870. Nr. 33-365. Anul alu treilea MDCCCLXX.

Lentia's Redactorial
Canclaria's Redactionii
 e la
 noara Mercuria's Nr. 18.

FEDERAȚIUNEA

Diurnala politicu, literariu, comercialu si economicu.

Va esti Mercuria, Vineria si Dominea.

Facilița de Prescoperărilor:
 Pe 100 linii . . . 3 s. v. n.
 Pe 200 linii . . . 6 s. v. n.
 Pe 300 linii . . . 9 s. v. n.
 Pe 400 linii . . . 12 s. v. n.
Peatra Romană's
 pe 100 linii . . . 10 lei v. n.
 pe 200 linii . . . 20 lei v. n.
 pe 300 linii . . . 30 lei v. n.
Peatra Incașilor:
 10 lei de luna, si 20 lei de anu la
 Peatra pentru Incașilor publicati-
 onale separate. In Londra inchias
 20 lei de luna.
 Un compoziți onta 10 lei.

Să facem unu congres.

Uca resturarea ministriului Gikro-Hasser și aluce cu sine celora sistemul, a constituti-
 ul, a dualismului — ce rolu voru jocu romanii
 la regenerarea bethrani Austrie? Stă-voru ei cu
 noale in situ, cum sunt obiciniți a stă ini-
 tiative-vera de tipetele bofote ale maghiarilor
 și nemțianu, — ori voru merge cu franta des-
 dore, solidari cu cele-lalte națiuni, cari an as-
 pirărilor comune nre, spre a apăla la senti-
 nta de dreptate alu tronului, și se alia silii să ceda
 voinețloru suprema ale poporelor? — Păca can-
 cla și comența cutare ori cutare și nu tot? Șu-
 la tōte popore ca atari, și potera ascultăre tre-
 bue redusa la simplulu rolu de masina fără voia-
 nta proprie in mecanismulu celu mare alu statu-
 ul. Nimic nu trebuș să fia aluce stapanu de-
 fectiu popore lauce, și a trece suveranitate in alte
 țările deșuș in acelea ale poporelor, e una crima
 contra' loru. Nu an inteligi aluce deose popore
 și deose coterii, ei pre tōte. In' pentru a siluce

din parțea unni omu, pre care și nu fan aluce?
 — Nimic. — Ore morita a cri ce dreptate? ore
 justiciu a'la dreptulu de a petiții și a protestă?
 Ore anu vifatu cumă tronulu trebuș și fia
 dreptu, că și acela e refuzu sa de a fi?
 Dar' departe de a fi numai stă. Un ino-
 lentu are coteanță de a spune in camera Un-
 gariei, cum că națiune romana nu
 e iste. I se respund: (2 țiste și nimicu mai
 multu; ca și candu seclu omu n'aru fi vifatu o,
 ca și candu elu aru fi spusu cu alta intenție
 decât ca să aruce o noia unire a sup'a na-
 ționii romanesc. Aici trebuș unu protestu en-
 ergic și formalu contra' peritrii necesabile a unu
 deputat, cari n'au respectu de națiun' între-
 țire și demisiunaru deputatiloru roman' din'ro
 diata, care nu se respota, nerepectandu neci
 chiaru individualitate celoro-lalte națiuni. Ce
 prezidetu e acela, care lasa ca unu inoșent să
 lasale, nerepecta la ordiun, o națiune între-
 țire?
 — Unu altulu ni spune, cumă anu face pote
 bine de a emigră in Romașia, recte de a purta
 acestu momentu, care e cu multu mai multu dreptu

Daca mai are cineva o singura îndoielă
 despre importanta unni Congresu, acela engeș
 numai cătu de degradat trebuș să fimu noi ro-
 manii, dacă pata să maghiarii, poporul celu ma-
 deodată alu Europei moderne, an ajmese să
 fia atapani noștri și să abruca jocu de noi in do-
 dinciile acelei adunare, ce se pretinde camera.
 Anu desperatu de m'u de a cere de la
 romanii virtutea și demisiune străbuniloru, neci
 credem că anu pot' deșcepă in ele senti-
 ntele catolicăului Romei; dar' neci că facem
 aluce apelu la sentimente, de cari noi nu suntem ca-
 pabili, ei numai la simplulu senti-
 nta de demisiat și mandră curata onenescă. In'adeveru, an
 mai suntem noi mândri de a dictă legi lumii
 dar' neci anu trebuș să fimu atât de abrutizați
 ca să ne degradăm noi pre noi însă-ne la
 voblu de selavi. Trebuș să inoșe aceste referințe
 de domini și dominiat; trebuș să fimu poști pre
 pierdu de națiune egali îndreptăția fia cu na-
 țione egali îndreptăția. E timpul, ca să ni se
 respătesca și nre sacrificiile, cari le amu adus
 secolu cu secolu onenții Austrie, care a lăta

„Federațiunea”, nr. 33, 5/17 aprilie 1870

În același număr în care apărea articolul „Să facem un congres”, la rubrica „Răspunsuri”, redactorul interimar al „Federațiunii”, Ion Poruțiu, trimitea următorul mesaj: „Dlui Varro. Mulțiamită pentru cele tramise. Primimu cu plăcere promisiunile Dtle. Diuariulu nostru este deschis tuturoru acelorua, cari și dau ostelna de a lucra pentru binele intelectualu, moralu și materialu alu națiunii nostre. Nu potemu înse determina cu acurateția tempulu, când vom pote începe în „Foișiora” diuariulu nostru publicarea romanulu ce menționezi. Te rogămu să ni lu tramiți, pentru ca, data ocașione, să lu potemu întrebunția”.

Ce însemna aceasta? Nici mai mult, nici mai puțin decât faptul că „Varro” trimisese cel puțin o scrisoare pe adresa redacției „Fedațiunii”, în care, pe lângă articolul sau articolele atașate spre publicare, acesta pro-

Respunsuri. Dlui V a r r o. Multiamita pentru cele tramise. Primimu cu plăcere promisiunile D'Tale. Diuarul nostru este deschisu toturoru acelu-a, cari si-dă ostene'la de a lucră pentru binele intelectualu, moralu și materialu alu națiunei nostre. Nu potemu inse determină cu acuratetia tempulu, candu vomu poté incepe in „Foișior'a” diuarului nostru publicarea romanului ce mentionezi. Te rogămu sò ni lu tramiti, pentru ca, d a t a o c a s i o n e , s è lu potemu întrebuinți.

mitea și expedierea unui roman, care să fie înserat în cadrul „Foișoarei”. Aceasta era o rubrică aproape permanentă a ziarului în care, pe parcursul apariției acestuia, a găzduit, pe lângă discursurile unor deputați români în Parlamentul ungar, o serie de articole cu tematică literară, istorică, economică, culturală, rapoartele unor ședințe ale instituțiilor publice, preluări din alte publicații ale timpului ș.a.

Corespondența lui „Varro” cu „Fedațiunea” a continuat, mărturie fiind și noul mesaj adresat acestuia în numărul 39 din 29 aprilie/11 mai 1870, prin care, tot la rubrica „Răspunsuri”, Ion Poruțiu îi comunica următoarele: „**Dlui Varro. Să nu te superi, căci în situațiunea noastră, nu pote altminte**”.

Respunsuri. Dlui V a r r o. Sò nu te superi, că-ci, in situațiunea nostra, nu se pote altminte.

Este numărul care conține partea a doua a articolului „Echilibrul”, redactorul răspunzător interimar dorind probabil să se scuze față de autor că, având în vedere dimensiunea articolului, nu a reușit să-l publice într-un singur număr. Sau poate reprezintă răspunsul adresat lui „Varro” ca urmare a unei alte posibile solicitări a acestuia, aspect asupra căruia, în lipsa unor documente, nu ne putem pronunța cu exactitate. Din păcate, nici scrisorile adresate de „Varro” pe adresa „Fedațiunii” nu s-au păstrat sau nu au fost descoperite până în prezent.

În cele trei articole amintite mai sus, „Varro” cerea autonomia Transilvaniei, unirea și solidaritatea românilor, eliberarea națiunilor de

jugul asupritor austro-ungar, fărâmare dualismului (apărut în anul 1867), „dreptul ce-l are fiecare popor de a-și determina voința prin legi și de a avea un propriu organ, pentru formularea acestor voințe”.

Ideile foarte curajoase care se desprindeau din aceste articole conțineau un adevăr istoric crunt, având în vedere realitățile aceluși timp și au atras imediat atenția autorităților de la Budapesta, care au intentat un proces de presă redactorului responsabil al ziarului, Ioan Poruțiu.

Ce era, însă, „Federațiunea”? „Jurnal politic, literar, comercial și economic”, ziarul a apărut la Pesta cu începere de la 3/15 ianuarie 1868, având ca redactor responsabil și proprietar pe Alexandru Roman. Încă de la primul număr, „Federațiunea” s-a dovedit a fi un eficient instrument de luptă politică a românilor din Austro-Ungaria, proprietarul său reușind să-i imprime „un program național și social radical, capabil să opună rezistență fermă oprimirii regimului dualist: cu puterea condeului să apărăm drepturile noastre, să combatem nedreptatea și absolutismul îmbrăcat în zdrențe constituționale, să deșteptăm conștiința națională a confrăților noștri”.

„Federațiunea”, nr. 1, 3/15 ianuarie 1868

Alexandru Roman va conduce ziarul până la încetarea apariției acestuia (29 februarie/12 martie 1876), cu o scurtă perioadă de întrerupere (ianuarie 1870-ianuarie 1871), când, condamnat la un an de închisoare pentru articolul „Pronunțamentul de la Blaj”, publicat atât în „Federațiunea”, cât și în alte ziare românești, a fost închis la Vác (Vaț).

Referindu-se la cauza sistării apariției „Federațiunii”, profesorul și publicistul Teodor Neș va scrie că „în 1876, la un an după instaurarea regimului

tisszaist, ziarul își încetează apariția din cauza greutăților materiale – se zice –, de fapt, însă, din pricina violenței cu care a înțeles Budapesta să rezolve chestia naționalităților”.

Născut la 26 noiembrie 1826, în localitatea bihoreană Aușeu, Alexandru Roman a studiat la liceul din Beiuș, apoi științele juridice și filozofia la Academia de Drept din Oradea (1842-1845). A urmat teologia și filozofia la Colegiul „Sfânta Barbara” din Viena (1845-1848), apoi pe cele ale Universității din Viena (1853-1856). După terminarea studiilor, a predat limba română la Gimnaziul „Samuil Vulcan” din Beiuș și la Liceul Premonstratens din Oradea, pentru ca între 1862-1867 să fie titularul catedrei de limba și literatura română, înființată în 1862, în cadrul Universității din Budapesta.

Alexandru Roman

Susținător al promovării și cultivării limbii române în Transilvania, în 1852 a fondat „Societatea de lectură a Junimii Române studioase la Academia de drepturi și Arhigimnasiul din Oradea-Mare”, iar mai târziu a fost președinte al „Societății de Lectură Petru Maior” a studenților români din Budapesta.

Pe lângă bogata carieră pedagogică, Alexandru Roman a avut și una publicistică, fiind redactor al „Concordiei” (1863-1866) și redactor și director al „Federațiunii” (1868-1876), ambele ziare apărute la Pesta. Ca om politic a fost deputat în Parlamentul de la Budapesta în mai multe legislaturi (1865-1888). La 22 aprilie 1866 s-a numărat printre membrii fondatori ai Societății Academice Române, fiind ales președinte al Secțiunii Literare între anii 1894 și 1896. A încetat din viață la 15/27 septembrie 1897, la Sebeș, unde a fost și înmormântat.

La 1870, când paginile „Federațiunii” găzduiesc cele trei articole sem-nate „Varro”, atât patronul ziarului, Alexandru Roman, aflat la acea dată în închisoarea de la Vác (Vaț), cât și Ion Poruțiu, redactorul-șef interim, care îi suplinea absența, duceau o campanie îndârjită împotriva abuzurilor dualismului austro-ungar față de români. Politica ziarului nu putea fi trecută cu vederea de către autorități, astfel că, până la acea dată, „Federațiunea” se confruntase cu nu mai puțin de șapte procese de presă, dar și cu alte câteva citații pentru audieri.

Așa că nu mai constituia nicio surpriză faptul că, după mai bine de cinci luni de la publicarea articolelor, la 26 octombrie 1870, redactorul-șef interim

Ion Poruțiu este citat din nou de către Tuschner, judecător de instrucție în afacerile de presă pentru districtul Pesta: „Nr. 374/1870. Directorul cauzelor regești, ca procuror general în afacerile de presă, plângându-se înaintea mea din cauza delictului de presă cuprins în articolul „Echilibrul” publicat în numerele 38 și 39 ale ziarului „Federațiunea” din 1870: te invit, Domnule Redactor, ca, pentru a fi ascultat, să binevoiești a te înfățișa, sub greutatea consecințelor legale, în localitatea mea oficială (Pesta, Strada Kerepes, Nr. 65), la 26 octombrie 1870, la orele 9,30 antemeridian. Pesta, 20 octombrie 1870. Tuschner, m. p., jude de instrucțiune în afacerile de presă pentru districtul de Pesta. Domnului Ionu Poruțiu, redactor răspunzător al ziarului periodic „Federațiunea”, în Pesta”.

De această dată, sub pretextul că „criticile din articole atacă bazele constituționale ale Imperiului Austro-Ungar”, judecătorul de instrucție cerea deschiderea unor anchete în legătură cu articolul „Echilibrul” și trimiterea

Éra si éra persecutiune contr'a „Federațiunei.”

Abié primiramu, in 21. c., dela judele de instructiune cele doue citatiuni publicate in Nr. trecut, candu éca, in 22 dupa media-di, pre candu Nrulu d'in cestiune erá degiá tiparitu, ni se immanuá unu alu treilea actu de citatiune, care urmeza aci :

Nr. 374.
1870.

Judele de instructiune in afacerile de pressa pentru districtulu de Pest'a.

Directorulu cauzeloru regesci, ca procuroru generalu in afacerile de pressa, plangundu-se inaintea mea d'in caus'a delictulu de pressa cuprinsu in articulu „Ecuilibrulu” publicatu in Nrii 38 si 39 al diariulu „Federațiunea” d'in 1870 : te invit, Domnule Redactoru, ca, pentru a fi ascultatu, sè binevoiesci a te infatisiá, sub greutatea consecințeloru legali, in localitatea mea oficiala (Pest'n, Strad'a Kerepes, Nr. 65), la 26. octobre 1870, la orele 9½ antemeridiane.

Pest'a, 20. octobre 1870.

Tuschner, m. p.,
jude de instructiune in afacerile de
pressa pentru districtulu de Pest'a.

Domnului Ionu Poruțiu, redactoru respundietoriu alu diariulu periodicu „Federațiunea”, in Pest'a.

în judecată a autorului său. În pofida amenințărilor la care a fost supus, Ioan Poruțiu a refuzat să divulge cine se ascundea sub pseudonimul „Varro”, astfel că, neputând duce la identificarea acestuia, investigațiile judecătorului Tuschner se prelungesc.

Cum în derularea procesului intervin incidente procedurale, Mihai Eminescu, tânărul student de numai 20 de ani de la Viena, îi cere lui Ion Poruțiu să treacă răspunderea asupra sa pentru articolul incriminat. Ca urmare, „procesele de presă ale ziarului „Federațiunea”, scria „Familia” în nr. 44 din 1/13 noiembrie 1870, se vor pertracta în 29 noiembrie și 7 decembrie, la Curtea juraților din Pesta. În privința celui din urmă proces, intentat pentru articolul „Echilibrul”, a intervenit un incident nou, rugându-se autorul aceluia de d-l Poruțiu a-i spune numele la judecătoria de instrucțiune. Așa dară acest proces se va intenta de-a dreptul în contra autorului. Precum aflăm, autorul e junele poet și colaborator al nostru, d-l Mihaiu Eminescu”.

* * (Procesele de presa) ale diuariului „Federațiunea” se voru pertractă in 29 noemvre si 7 decemvre la curtea juratilor din Pest'a. In privinti'a celui din urma procesu, intentatu pentru articolulu „Ecvilibriulu”, a intrevenitu unu incidentu nou, rogandu-se autorulu aceluia de dlu Porutiu a-i spune numele la judecatoriulu de instructiune. Asié dara acestu procesu se va intentá de a dreptulu in contra autorului. Precum aflámu, autorulu e junele poetu si colaboratu alu nostru, dlu Mihaiu Eminescu.

„Familia”, nr. 44, 1/13 noiembrie 1870

Totodată, Iosif Vulcan propagă în gazeta sa incriminarea și acuzele făcute de justiția ungară ziarului „Federațiunea”, aceasta atât din solidaritate cu conducătorii respectivului ziar, cât și din solidaritate cu tânărul Eminescu. Iar mesajul transmis de acesta prin Poșta redacției („Familia”, nr. 49 din 6/18 decembrie 1870, „Viena. D-lui M. E. Primitu-ai scrisoarea noastră? Așteptăm cu nerăbdare răspunsul cerut”), ne îndreptățește să afirmăm că Iosif Vulcan îi ceruse lămuriri în legătură cu procesul în cauză.

După câte se pare, procesul de presă intentat (primul de acest fel) se baza pe interogatoriul luat lui Mihai Eminescu la Budapesta, unde acesta ar fi putut face un drum înainte de 11 februarie 1871. Dată la care, fiind la Viena, i se adresa lui Iacob Negruzzi, redactorul „Convorbirilor literare”, descriindu-i situația în care se afla: „În articolul «Echilibrul» publicat în «Federațiunea» (Nr. 38 și 39, mai 1870) am susținut autonomia Trasilvaniei, fărămarea dualismului,

Astfel, Mihai Eminescu a scăpat de condamnare ca prin urechile acului, dar punerea sub acuzare și deschiderea acțiunii judiciare a avut consecințe asupra activității sale publicistice imediate. Un al patrulea articol, „Educațiune și cultură”, destinat tot „Federațiunii”, nu-l mai poate publica și va rămâne în manuscris. La fel ca și seria de „Articoli nepoliticoși. Proza politică. Proza limbistică”, în care își propusese să realizeze o suită de articole pe teme politice. Ceea ce nu-l va împiedica, însă, mai ales în perioada „Timpului”, să se arate în toată spendoarea creației sale jurnalistice, cu nimic mai prejos decât în cea literară.

Nu putem încheia înainte de a încerca să răspundem la două întrebări care se desprind din cuprinsul articolului: la ce roman se referea Ion Poruțiu atunci când îi răspunde prima dată lui „Varro”, despre care știa încă de la primele corespondențe că se numește Mihai Eminescu și de ce a ales acesta să-și publice articolele în „Federațiunea” bihoreanului Alexandru Roman?

Încă din 1868, în timpul peregrinărilor sale prin țară, tânărul Eminescu se arăta preocupat de scrierea unui roman social, bazat pe „*impresiuni nemijlocite*” din contactul cu Bucureștii acelor ani, precum și pe un episod din revoluția de la 1848, povestit lui de un student transilvănean. Așa cum îi mărturisea lui Iacob Negruzzi, în 1871, romanul urma să se intituleze „Naturi catilinare”. Mai târziu, însă, Eminescu a renunțat la acest titlu și l-a intitulat „Geniu pustiu”. Așadar, romanul pe care Ion Poruțiu plănuia să îl publice în paginile „Federațiunii” nu putea fi altul decât „Geniu pustiu”, dar care, din varii motive, va vedea lumina tiparului abia în 1904, la Editura Minerva, sub îngrijirea profesorului Ion Scurtu.

Cât privește alegerea „Federațiunii” pentru publicarea celor trei articole, răspunsul pare să nu fie greu de intuit. Mihai Eminescu debutase publicistic la începutul anului 1870, cu articolul „O scriere critică”, apărut în rubrica „Foișiora”, găzduită de această dată de revista „Albina” de la Pesta (numerele 3 și 4 din 7/19 și, respectiv, 9/21 din ianuarie 1870). În aceeași lună, revista „Familia” nr. 3 din 18/30 ianuarie 1870, îi publică articolul „Repertoriul nostru teatral”, cu care Eminescu intervine în disputa dintre „*bătrânii și tinerii*” anilor 1869-1870. Primii susțineau înființarea unei Academii Române de Drepturi, în timp ce tinerii duceau o campanie de presă în favoarea înființării unui Teatru Național pentru românii din Imperiul austro-ungar.

Cu aproape patru ani în urmă, Mihai Eminescu debutase în „Familia” lui Iosif Vulcan, revistă care, mai apoi, i-a publicat și alte poezii, trimise atât din țară, cât și din locurile pe unde a încercat să-și desăvârșească studiile (Cernăuți, Viena), urmate de traducerea nuvelei „Lanțul de aur” de Onikel

Adam, dar și de articolul sus-menționat. Cum știa că „Familia” nu face politică, revista lui Vulcan rămânând consecventă promisiunilor făcute de acesta încă de la înființare, cum că „*politica cea mai bună este politica culturală*”, Eminescu s-a adresat „Federațiunii” bihoreanului Alexandru Roman, o altă publicație de limba română, care apărea tot la Pesta.

Ziarul „Federațiunea” era, ca și adolescentul Eminescu, un adversar deschis al dualismului și, totodată, un opozant al politicii pe care ungerii și austriecii o aplicau față de minoritățile din imperiu de mai bine de patru ani. Mihai Eminescu îl cunoștea destul de bine și avea o părere foarte bună despre acest ziar, fapt consemnat în manuscrisul nr. 2291, f. 55, v, și 56, de la Biblioteca Academiei, intitulat „Despre presa românească”, în care înscrie „Federațiunea” între ziarele „*inteligente și de bună credință*”.

Ca atare, era firesc ca acesta să-și trimită articolele de la Viena spre a fi publicate în „Federațiunea”, deși, așa cum am arătat mai sus, publicarea lor nu a fost lipsită de riscuri pentru Ion Poruțiu, la acea dată redactor responsabil al ziarului. Redactor care, cu toate acestea, le-a acordat o atenție deosebită și le-a publicat ca articole de fond. Ba, mai mult, l-a și încurajat pe autor, solicitându-i să-i trimită spre publicare romanul promis, demers rămas până la urmă nefinalizat.

„cine ascultă cuvintele Mele și crede
în Cel ce M-a trimis are viață veșnică
și nu vine la judecată, ci a trecut din moarte la viață.”

Ioan, 5, 24-30

ASPECTE GREU DE TÂLCUIT DIN OPERA EMINESCIANĂ

Mihail-Nicolae STANCA, inginer

După cinci ani de cercetare zi de zi a magistralei opere eminesciene putem afirma că această operă nu numai că este revelată, ci a și fost structurată, de către Arheul națiunilor iubitoare de adevăr și frumos divin, după arhitectura unică a unei sublime catedrale ortodoxe, din care, cel ce a fost binecuvântat ca să intre, va ieși cu semnalmente evidente de suflet îmbunătățit.

Ca să ne dea darurile duhovnicești de mai jos, Mihail Eminescu a ascultat cuvintele Domnului, a crezut în Cel pe Care L-a trimis Tatăl și iată că opera lui are viață veșnică întocmai cu el. Așa cum ne-a fost dat să-l vedem în duh, la judecată nu va veni, întrucât a fost binecuvântat să treacă din moarte, ca martir, la viața veșnică cu Hristos.

Una din cauzele evidente care l-a condus pe marele poet la o astfel de realizare enciclopedică și academică, multidisciplinar asortată a fost iubirea lui față de mama sa, dar și față de femeia-mamă în general. Întocmai ca și-ntr-o Icoană a Născătoarei de Dumnezeu, pentru Mihail Eminescu mama este „chip de sfântă-ntr-un pervaz”. Așa ne putem explica de ce toată viața {XE „viață”} lui a tratat la superlativ femeia, căreia în calitate de icoană sau tipos al Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, nu fără un rost profund spiritual ne spune: „Ea nu vrea iubire ... vrea numai adorare ...”

„Cuprins de-adânca sete a formelor perfecte”, Mihail Eminescu, urmare dialogurilor lui tainice cu Preacurata Fecioară Maria, purtate în numeroase vedenii ce i-au fost binecuvântate, se circumscrie cu zece întrebări fundamentale: ele definesc statura adevăratului poet-creștin ortodox angajat, care, aflat sub har divin, scrie revelat:

„Dar unde este dânsul cu geniu-i de foc
Și eu, fire hibridă – copil făr’ de noroc!
Făr’ de noroc? De ce dar? Au nu sunt fericit
Că-n calea mea o umbră frumoasă s-au ivit?
Nu mi-e destul-avere un zâmbet trecător,
O vorbă aruncată ironic – de amor?
Comoară nu-i destulă privirea, un cuvânt,
Ce viața-mi însoți-va de-acum pân-în mormânt?
Sunt vrednic eu a cere – sunt demn să am mai mult?
A lumii hulă oare în juru-mi n-o ascult?
Putut-am eu cu lira străbate sau trezi
Nu secolul, ca alții–un ceas măcar, o zi?
Cuvinte prea frumoase le-am rânduie șirag
Și-am spus și eu la lume ce-mi este scump sau drag ...
Aceasta e menirea unui poet în lume?
Pe valurile vremii, ca boabele de spume
Să-nșire-ale lui vorbe, să spuie verzi ș-uscate
Cum luna se ivește, cum vântu-n codru bate?
Dar oricâte ar scrie și oricâte ar spune ...
Câmpii, pădure, lanuri fac asta de minune,
O fac cu mult mai bine de cum o spui în vers”¹.

Citatul de față debutează cu recunoașterea poetului că acolo unde se află el „fire hibridă – copil făr’ de noroc” este și Dumnezeu cu Geniul Lui de foc. Dar imediat se întrebă: oare chiar sunt un „copil făr’ de noroc?” Această întrebare este, de loc întâmplător urmată de alte două întrebări, de parcă ar fi voit să se adreseze celor două nouă cete îngerești.

Între întrebările șapte și opt, Mihail Eminescu, prin modestie și gând de mulțumire lui Dumnezeu, recunoaște că a scris „cuvinte prea frumoase”, pe care le-a „rânduie șirag” de perle revelate, ca apoi oarecum stânjenit, să mărturisească adevărul: „și-am spus și eu la lume ce-mi este scump sau drag ...”

Cu sinceritatea și noblețea duhovnicească a sufletului său, Mihail Eminescu recunoaște în fața Sfintei Treimi, indicată și de data aceasta prin grafia spațiu-trei puncte, că „oricâte ar scrie și oricâte ar spune ...” sunt în Creație „câmpii, pădure, lanuri”, care prin Lucrea Duhului Sfânt „fac asta de minune”. Ba mai mult acestea „o fac cu mult mai bine de cum o” spun eu, Doamne, în versurile mele.

¹ Mihail Eminescu, „Icoană și privat”. Poemul apare prima dată în «Viața românească», XXV, [București], 4 aprilie 1933, pp. 108-112.

Desigur, legătura în duh atât de strânsă între Mihail Eminescu și Maica Domnului {XE „Domnul”} este confirmată și de relația specială pe care poetul a avut-o cu mama sa, legătură profund {XE „profund”} teologică {XE „teologic”} și corectă dogmatic {XE „dogmatic”} {XE „legătură profund teologică și corectă dogmatic”}. În acest sens, poetul-nemărginirilor ființiale ne mărturisește intimitățile sale materne, inconfundabile, ca trăire:

„O, mamă, dulce mamă, din negură de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi;
Deasupra criptei negre a sfântului mormânt {XE „mormânt”}
Se scutură salcâmii de toamnă și de vânt,
Se bat încet din ramuri, îngână glasul tău ...
Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu”².

Poetul iubitor {XE „iubitor”} de părinți, dar cu osebite față de mamă {XE „dulcea sa mamă”}, dulcea sa mamă, realizează că aceasta, „din negură de vremi” îl cheamă într-o manieră tainică, „pe freamătul de frunze”, întrucât știe că doar în întunericul {XE „întuneric”} cel mai tainic {XE „întunericul cel mai tainic”} și după căutări îndelungi omul {XE „om”} smerit {XE „smerit”} și cu frică față de Dumnezeu {XE „divin”} {XE „frica divinului”} Îl poate avea în preajmă pe Dumnezeu {XE „Dumnezeu”}, Singurul în măsură să-i dezlege taina {XE „taină”} morții {XE „moarte”} și a vieții {XE „viață”} veșnice {XE „veșnic”}.

Mama lui îl cheamă pe „freamătul de frunze”, întrucât prin forța {XE „forță”} dragostei {XE „dragoste”} {XE „forța dragostei”} Ei pe care poetul {XE „poet”} n-a uitat-o, îi redă speranța reușitei în creația sa și astfel, el realizează că începe un nou ciclu al vieții {XE „viață”} sale creatoare în care orizontul morții {XE „moarte”} martirice {XE „orizontul morții martirice”} {XE „martiric”} este tot mai evident.

Cum frunza participă la simbolismul general al regnului vegetal, chemarea poetului pe freamătul de frunze semnifică unul dintre simbolurile fericirii și prosperității sale creatoare, având ca fundament pe Fiul lui Dumnezeu în calitate de dătător al vieții și pe Duhul Sfânt ca Sfințitor al acesteia.

Se știe că un buchet de flori sau un mănunchi de frunze verzi desemnează întreaga comunitate vegetală, unită în aceeași acțiune și același gând. În cazul de față asistăm la comuniunea harică dintre sufletul lui și al mamei adormite, în Domnul Iisus Hristos.

² Mihail Eminescu, „O mamă”; în Ms. 2276, f. 46, se găsește o improvizație și poartă data de 1 ianuarie 1880, iar în Ms. 2262, f. 211r se găsește o versiune apropiată de textul definitiv. Poezia a fost publicată în „Convorbiri literare”, XIV, nr. 1, 1 aprilie 1880, p. 38.

Nu fără un rost personal, profund duhovnicesc, spiritual și mistic, Mihail Eminescu realizează că „deasupra criptei negre a sfântului mormânt {XE „mormânt”}” al mamei sale, {XE „poet”} „se scutură salcâmii de toamnă și de vânt”, semnificând că dulcea sa mamă se află sub Sfântul Acoperământ al purității Fecioarei Maria.

Nu numai că salcâmii se scutură din cauza toamnei și a vântului, dar ei „se bat încet din ramuri” și „îngână glasul” Preacuratei Născătoare de Dumnezeu. Ba mai mult, salcâmii se vor bate în timp ce mama lui, icoană a Măicuței Precinstite, va dormi mereu. Apoi, poetul-atâtor taine ființiale prețioase face aluzie directă la Adormirea, întru veșnicia mântuitoare, a Maicii Domnului. Așa se explică de ce Mihail Eminescu continuă:

„Când voi muri, iubito, la creștet să nu-mi plângi;
Din teiul sfânt {XE „sfânt”} și dulce o ramură să frângi,
La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi,
Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi;
Simți-o-voi odată umbrind mormântul meu ...
Mereu va crește umbra-i, eu voi dormi mereu”³.

Tăria în fața vieții {XE „viață”} și a morții {XE „moarte”} pe care i-o dă iubirea {XE „iubire”} necondiționată {XE „iubire necondiționată”} a mamei îl ajută pe poet {XE „poet”} să dobândească, față de nefirescul morții {XE „moarte”}, statornicia adevăratului creștin {XE „creștin”} ortodox {XE „ortodox”}, acela pentru care moartea {XE „moarte”} este doar o trecere {XE „trecere”}. În acest sens îi cere iubitei, în calitatea ei de tipos al Preasfintei Născătoare de Dumnezeu: „la creștet să nu-mi plângi”..

Dincolo de faptul că teiul este simbolul {XE „simbol”} fidelității statornice, ceea ce justifică prezența iubitei sacre la capul poetului {XE „poet”} adormit, dar binecuvântat cu o vedenie aparte, în poezia eminesciană, teiul este arbore sfânt {XE „sfânt”}, pentru că induce o stare de transă {XE „transă”} revelatoare {XE „transă revelatoare”}, înrudită cu narcoza rememorării, cu visul de iubire și cu moartea {XE „moarte”} de sorginte eshatologică. Din acest arbore sfânt, Mihail Eminescu roagă iubita să-i frângă „dulce o ramură” pe care cu grijă să o îngroape la capul său.

Pentru poet este important ca, în momentul când iubita va îngropa ramura de tei „asupra ei să cadă a ochilor” ei stropi de lacrimi, ca astfel să-i ușureze conexiunea profundă, prin har divin, cu Dumnezeu. Mihail Eminescu știe că prin lacrimile iubitei ca icoană a Maicii Domnului, exprimă dorința sa de a continua să fie îndrumat de Preacurata și de a obține claritate și înțelegere în viața lui spirituală. Pe măsură ce lacrimile iubitei

³ Idem.

sacre vor curge peste creanga de tei, sufletul poetului se va urca la cer cu o nouă înțelegere și înțelepciune care-l vor ajuta să vadă lucrurile ce i se vor întâmpla dintr-o perspectivă diferită, hristică.

După Mihail Eminescu sunt și alții care ne asigură că „Cinstirea Fecioarei e sentimentul cel mai puternic în colindele noastre. Prin 1936, Mircea Eliade se exprima despre pietatea cu care creștinii răsăriteni evocă imaginea Fecioarei, explicând intensitatea acesteia prin credința {XE „credință”} lor că femeia și mama sunt «un miracol divin {XE „divin”} pe pământ {XE „pământ”}”.

Cercetătorul continua: „În Răsărit, exista așadar, cu mult înainte de creștinism, o pietate sinceră {XE „sincer”} și populară față de femeie și față de mamă; adică față de principiul rodniciei și bunătății pe care mama îl întrupa. Nu este deci întâmplător că tocmai aici, în Răsărit, creștinătatea se apropie întâi de Maica Domnului {XE „Domnul”}”⁴.

Lui Mircea Eliade, ceva mai târziu i se adaugă Preotul Profesor Ovidiu Moceanu, care apreciază că: „Poezia noastră cultă a însoțit cinstirea Fecioarei de imaginea «luminii {XE „lumină”} line», sintagmă cu reverberații în imnologia creștină {XE „creștin”}. La Voiculescu, de exemplu, izvorul {XE „izvor”} «luminii {XE „lumină”} line» e ființa {XE „ființă”} Fecioarei Maria, Lumina {XE „lumină”} Dintâi⁵, cea originară, vindecătoare de angoaase {XE „angoase”} aduse de civilizația brutală:

„Lumină {XE „lumină:Lumină”} lină {XE „Lumină lină”} a Sfintei Marii,
 Vino-n acest amurg de lume {XE „lume”}
 Să ne scapi de agonicele zvârcoliri;
 Iată, omul {XE „om”} pune la cale anume
 Spulberul nefericitei sale zidiri”⁶.

Pentru poetul-revelațiilor binecuvântate nu este nici un dubiu că Lumina lină își are Izvorul în Sângiuirile preacurate ale Sfintei Marii. Mihail Eminescu o cheamă pe Maica Domnului, în „acest amurg de lume”, pentru ca să scape neamul românesc, atât de pângărit și de batjocorit de plaga alogenă, de agonicele zvârcoliri.

Când afirmă, „iată, omul {XE „om”} pune la cale anume”, prin fapte tot mai puțin bine plătute lui Dumnezeu, „spulberul nefericitei sale zidiri” este strigătul din ceasul al doisprezecelea al unei conștiințe civice, iubitoare de

⁴ V. Mircea Eliade, „Maica Domnului {XE „Domnul”}”, în „Familia”, 1936, nr. 6, pp. 33-38.

⁵ Deoarece Fiul Său, Domnul {XE „Domnul”} nostru Iisus Hristos {XE „Iisus Hristos”} a fost începătura celor adormiți.

⁶ Părintele Profesor Ovidiu Moceanu, în: <http://www.mihai-Eminescu.ro/maica-Domnului> {XE „Domnul”}-si-Eminescu/?print=print .

neam românesc și Țară sfântă, România. Zidirea omului pare nefericită, dar vina este doar a lui, că n-a voit să rămână cu Ziditorul său.

„Sfintei Fecioare îi revine meritul ca în calitate de Maica Domnului {XE „Domnul”}, prin Fiul Său, Care mai târziu Se numește pe Sine «Lumina {XE „Lumină”} lumii {XE „lume”}»⁷, ce oprește lumea {XE „lume”} întunericului {XE „întuneric”} (...), să mai suporte adevărata noapte {XE „noapte”} socială pentru omenire”.

În acest sens, cel care toată viața {XE „viață”} și-a dorit și s-a străduit ca „lumea {XE „lume”} să se schimbe”, căci doar așa „ai s-auzi iarba {XE „iarbă”} cum crește”, scrie:

„În zădar în colbul școlii,
Prin autori mâncați de molii,
Cauți urma frumuseții
Și îndemnurile vieții {XE „viață”},
Și pe foile lor unse
Cauți taine nepătrunse
Și cu slovele lor strâmbe
Ai vrea lumea {XE „lume”} să se schimbe.
Nu e carte să înveți
Ca viața {XE „viață”} s-aibă preț
Ci trăiește, chinuiește
Și de toate pătimizește
Ș-ai s-auzi cum iarba crește”⁸.

Prin aceste versuri, Mihail Eminescu nu neagă valoarea școlii în formarea unui suflet tânăr. Dar întrucât el s-a înfruptat din plin din învățătura revelată e firesc faptul că pentru el e „în zădar în colbul școlii” să cauți să te desăvârșești „prin autori mâncați de molii”.

„Urma frumuseții”, ca și „îndemnurile vieții”, adevăratul nevoitor duhovnicesc și mistic le află în trăirea filocalică și în urmarea Domnului. Tainele nepătrunse nu le vom afla niciodată din foile unse ale cărților unor autori lipsiți de Dumnezeu, ci doar în Cuvântul Domnului, în Scrierile și Viețile Sfinților Părinți și în Paterice.

Față de manierismul veacului și lipsa de substanță mântuitoare a învățământului, Mihail Eminescu fără pic de milă, ne atenționează „nu e carte

⁷ Ioan 8, 12.

⁸ Mihail Eminescu, „În zadar în colbul școlii”, Ms. 2276, f. 182, poezie ce aparține epocii bucu-reștene, circa 1880. Poezia a fost tipărită în volum în ediția Perpessicius, vol. IV, p. 454(t); vol. V, p. 616 (n.v.). Remarca lui Perpessicius: „*Altminteri, unul dintre instantaneele folclorice în care improvi-zația nu exclude, chiar dimpotrivă, adâncimea filosofică*”.

să înveți” tainele creației divine, „ca viața {XE „viață”} s-aibă preț –”. De aceea nu te înșela, frate, „ci trăiește, chinuiește”, cu duh curat și frică de Dumnezeu „și de toate pătimește”, că doar așa te va milui Dumnezeu „ș-ai s-auzi cum iarba {XE „iarbă”} crește”.

Față de manierismul veacului și lipsa de substanță mântuitoare a învățământului, Mihail Eminescu fără pic de milă, ne atenționează că „nu e carte să înveți” atâta „ca viața {XE „viață”} s-aibă preț –”. Ca să dai cu adevărat preț mare vieții tale „trăiește, chinuiește”, acceptând cu bucurie duhovnicească suferința „și de toate pătimește” spre Slava lui Dumnezeu „ș-ai s-auzi cum iarba {XE „iarbă”} crește”!

Este bine știut că „Dobândirea învățaturii se face celui bătrân cel mai tare toiag al vieții {XE „viață”} și-l duce fără durere pe cel aflat în floarea tinereții până la frumusețea {XE „frumusețe”} virtuții. Deci învățați-vă copiii întru înțelepciune {XE „înțelepciune”} și virtute, ca nu numai la tinerețe să aibă parte de o frumoasă {XE „frumos”} purtare în viață, ci și când îmbătrânesc să nu aibă trebuință de ajutorul altora”⁹.

Ca și cum parcă ar răspunde celui între sfinți Părintelui nostru Fotie, că nici pe prima treaptă a „frumuseții virtuții” nu a pășit, făcând o mărturisire {XE „mărturisire”} de profundă {XE „profund”} smerenie {XE „profundă smirenire”}, dar și de responsabilitate {XE „responsabilitate”} civică {XE „responsabilitate civică”} și amar profund {XE „amar profund”} {XE „profund”} al poetului {XE „poet”} de geniu {XE „geniu”} neînțeles, Mihail Eminescu sancționează din nou nimicnicia și falsele modalități de abordare a marilor probleme ființiale, duhovnicești și spirituale:

„Cu gândiri și cu imagini
Înnegrit-am multe pagini:
Ș-ale cărții, ș-ale vieții {XE „viață”},
Chiar din zorii tinereții.
Nu urmați gândirei mele:
Căci noianu-i de greșele,
Urmărind prin întuneric {XE „întuneric”}
Visul {XE „vis”} vieții {XE „viață”}-mi cel himeric.
Neavând învăț și normă,
Fantezia fără formă
Rătăcit-a, vai! cu mersul:
Negru-i gândul {XE „gând”}, șchiop e viersul.

⁹ „Viața {XE „viață:Viața”} și nevoițele celui între sfinți Părintelui nostru Fotie cel Mare, Patriarhul Constantinoplei”, ed. electronică, Apologeticum, 2006, p. 45.

Și idei, ce altfel împli,
Ard în frunte, bat sub tâmpile:
Eu le-am dat îmbrăcăminte
Prea bogată, fără minte.
Ele samănă, hibride,
Egiptenei piramide:
Un mormânt {XE „mormânt”} de piatr-în munte
Cu icoanele cărunte,
Și de sfinxuri lungi alee,
Monoliți și propilee,
Fac să crezi că după poartă
Zace-o-ntreagă țară moartă.
Intri nuntru, sui pe treaptă,
Nici nu știi ce te așteaptă.
Când acolo! Sub o faclă
Doarme-un singur rege-n raclă¹⁰.

De această dată Mihail Eminescu ne prezintă o autobiografie, în versuri smerite, a artistului creator de mari și incomparabile valori literare, filosofice, duhovnicești apologetice și mistice. Cu modestia lui proverbială ne amintește cum „cu gândiri și cu imagini” din cele mai neașteptate „în-negrit-am multe pagini”.

Nici un suflet responsabil nu poate nega acest adevăr mărturisit de poet. Cu adevărat copleșitoarele pagini scrise și lăsate nouă ca testament literar sunt „ș-ale cărții, ș-ale vieții {XE „viață”}” și ni-l prezintă pe poetul universal „chiar din zorii tinereții”.

Dar poetul atâtor realizări de excepție nu rămâne la această probă de modestie și smerenie, ci micșorându-se pe sine mai urcă o treaptă pe scara virtuților, zicând: „nu urmați gândirei mele”, chiar de le veți aprecia, „căci noianu-i de greșele”, pentru care vă implor să vă rugați pentru mine. Nu voiesc să vă oblig ca „urmărind prin întuneric” să descoperiți {XE „întuneric”} „visul {XE „vis”} vieții{XE „viață”}-mi cel himeric”. Noi nu am ascultat această dorință testamentară a universalului poet și apreciem că prin comentariile ce urmează vă vom convinge de adevărata măreție duhovnicească a operei eminesciene.

¹⁰ Mihail Eminescu, „Cu gândiri și cu imagini”, Ms. 2283, f. 140v. Improvizatie din epoca ieșeană, 1876. Poezia a fost publicată în „Sămănătorul”, I, nr. 21, 21 aprilie 1902, pp. 323-324 și a fost tipărită în volum în ed. Nerva Hodoș, 1902, pp. 109-110 și în ed. Perpessicius, vol. IV, pp. 292-300(t.); vol. V, pp. 248-250 (N.v.), citat în Horia Zava, „Eminescu, Opera poetică”, Ed. GUNIVAS, 2008, p. 857.

Și iată-l acum pe Mihail Eminescu voind să ne convingă cum că „nevând învăț și normă”, el, care a fost, este și rămâne învățătorul binecuvântat, ar fi bine să ne ferim de „fantezia fără formă”, întrucât el „rătăcit-a, vai! cu mersul:” lui de Arheu inconfundabil și astfel, „negru-i gândul {XE „gând”}, șchiop e viersul”.

„Și idei, ce altfel împli” întregul mapamond, ce abia așteaptă să se înfrupte din hrana eminesciană revelată, „ard în frunte, bat sub tâmple:” precum bat clopotele înveșnicirii neamului românesc, pentru că „eu le-am dat îmbrăcăminte” revelată, divină, „prea bogată, fără minte”. Acesta este chipul unui adevărat mistic conștient de sine, dar nepunând nimic pe seama sa, întrucât știe că tot ce vom afla bun în neprețuita sa creație se datorește numai divinității.

Cu toate că nu am ținut să tâlcuim toate detaliile, vers cu vers din această reală capodoperă, întrucât este evidentă măsura duhovnicească {XE „duhovnicesc”} a sfințeniei poetului {XE „poet”}, afirmăm că întocmai unui bun cunoscător {XE „cunoscător”} al Noului Testament el se folosește de tehnica de scriere a Sfinților Evangheliști și Apostoli. În acest sens iată ce mărturisește profesorul dr. Mihail Diaconescu: „Și Mihail Eminescu utilizează, asemeni Sfântului Evanghelist Matei, Sfântului Apostol Pavel și Sfântului Apostol Petru, sinecdoca, *pars pro toto*¹¹, pentru a denumi un aspect al realității prin intermediul alteia, mai restrâns. Într-una din emoționantele lui poezii de dragoste, Mihail Eminescu scrie:

«Și costița ta bălaie o aduni la ochi plângând,

Inimă făr’ de nădejde {XE „nădejde”}, suflețe {XE „suflet”} bătut de vânt!»¹²

Aici «inimă {XE „inimă”}», o parte dintr-un ansamblu anatomic, este un semn care evocă întregul persoanei. La fel «suflețe {XE „suflet”}» evocă același întreg, deși după credința {XE „credință”} noastră creștină {XE „creștin”}, în raport cu trupul, el este doar unul dintre elementele constitutive ale persoanei¹³.

Necruțător cu sine {XE „sine”} însuși, ajunge să-și reproșeze chiar și faptul că ideilor ce se revărsau din mintea și sufletul {XE „suflet”} său dez-mărginit le-a „dat îmbrăcăminte prea bogată, fără minte” și că a făcut să semene „egiptenei piramide”, opunându-i „un mormânt {XE „mormânt”}

¹¹ În traducere, „*sinecdoca, pars pro toto*” = sinecdoca e o parte pentru întreg.

¹² Mihail Eminescu, „Călin (File din poveste)”, Cântul V. Poemul apare mai întâi în „*Convorbiri Literare*”, X, 8, 1 Noiembrie 1876, apoi se tipărește în „*Mihail Eminescu, Opere*”, vol. 1, Editura Academiei Române, București, p. 76.

¹³ Profesor dr. Mihail Diaconescu, „*Teologia ortodoxă {XE „ortodox”} și arta cuvântului: Introducere în teoria literaturii/ Aspecte generale: personajul în literatură*”, p. 200.

de piatr-în munte”, care-n loc de idoli ucigători de suflet este ornat „cu icoanele cărunte”, când de fapt „sub o faclă” el doar me precum „un singur rege-n raclă.”

Mihail Eminescu nu a publicat decât foarte puțin din opera sa în timpul vieții {XE „viață”}, pe de o parte datorită conținutului ideatic de o elaborată spiritualitate {XE „spiritualitate”}, de cele mai multe ori tăinuită prin Număr sau sub o sumă de simboluri fonetice sau de altă natură, iar pe de altă parte întrucât dimensiunea lui duhovnicească {XE „dimensiunea lui duhovnicească”} {XE „duhovnicesc”} a fost în total consens cu responsabilitatea {XE „responsabilitate”} de creștin {XE „creștin”} smerit {XE „smerit”} și cu frica de Dumnezeu {XE „frică de Dumnezeu”} {XE „responsabilitatea de creștin smerit și cu frică de Dumnezeu”} {XE „Dumnezeu”}, motiv pentru care scrie:

„Azi abia vedem ce stearpă și ce aspră cale este
Cea ce poate să convie unei inime oneste;
Iar în lumea cea comună a visa e un pericol,
Căci de ai cumva iluzii, ești pierdut și ești ridicul.
Și de-aceea de-azi nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m-abate cu ispita de la trebi,
De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile ...
De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e că nu cumva
Oamenii din ziua de-astăzi să mă-nceap-a lauda.
Dacă port cu ușurință și cu zâmbet a lor ură,
Laudele lor desigur m-ar mârni peste măsură”¹⁴.

Profund analist duhovnicesc și mistic, Mihail Eminescu vede „ce stearpă și ce aspră cale este”, toată spoiala lumii, „cea ce poate să convie unei inime oneste”. Ba mai mult realizează că „în lumea {XE „lume”} cea comună a visa e un pericol”, pe insipidul sau neinteresantul motiv „căci de ai cumva iluzii, ești pierdut și ești ridicul.”

Parcă poetul ar voi a ne asigura că adevărata valoare creatoare între subiectivismele unei lumi decrepite este precum o tufă de trandafiri imperiali între mărciniși „și de-aceea de-azi nainte poți să nu mă mai întrebi” de lucruri personale, cum ar fi „de ce ritmul nu m-abate cu ispita de la trebi”, sau „de ce dorm îngrămădite între galbenele file” toate gândurile mele cu „iambii suitori, troheii, săltărețele dactile ...”!

Mihail Eminescu a fost cinstit cu sine {XE „sine”}, dar a fost în și mai mare măsură responsabil {XE „responsabil”} și cinstit față de semenii săi ori de câte ori a fost nevoie să se raporteze la ei; apoi a fost cu precădere

¹⁴ Mihail Eminescu, „Scrisoarea II”, 1881, 1 aprilie.

constantă, onest față de Dumnezeu {XE „Dumnezeu”} și a purtat cu ușurință ura semenilor săi față de atenția specială pe care o acorda dumnezeirii.

Poetul a fost ferm convins că doar inima {XE „inimă”} omului {XE „om”}, devenită onestă {XE „onest”} prin despățimire {XE „despățimire”}, dă creștinului {XE „creștin”} practicant accesul pe cale, dar această cale aspră {XE „calea aspră”} ce convine demersului său duhovnicesc {XE „duhovnicesc”} poate părea stearpă privitorului neavizat.

În locul vanității {XE „vanitate”} și orgoliului {XE „orgoliu”} provocat de impresionarea auditoriului, poetul {XE „poet”}, din nespusă {XE „nespus”} smerenie {XE „nespusă smerenie”} {XE „smerenie”}, alege tăcerea {XE „tăcere”} și preferă ca „iambii suitori, troheii, săltărețele dactile...” să doarmă „îngrămădite între galbenele file.”

Conștient de nespusa {XE „nespus”} experiență {XE „experiență”} duhovnicească {XE „nespusă experiență duhovnicească”} {XE „duhovnicesc”} pe care a primit-o prin binecuvântare {XE „binecuvântare”} divină {XE „binecuvântare divină”} {XE „divin”}, poetul {XE „poet”} nu acceptă ca semenii săi să înceapă a-l lăuda, întrucât știe că „laudele lor desigur l-ar măhni peste măsură.”

Față de epigoni, Mihail Eminescu se comportă cu o personalitate aparte, de parcă ar fi auzit neconținut vocea psalmistului zicând: «Se sileau cei ce căutau sufletul {XE „suflet”} meu și cei ce căutau cele rele mie grăiau deșertăciuni și vicleșuguri toată ziua cugetau. Iar eu ca un surd ce nu auzeam și ca un mut ce nu-și deschide gura sa. Și, m-am făcut ca un om {XE „om”} ce nu aude¹⁵ și nu are în gura lui muștrări»¹⁶.

O astfel de ținută profund {XE „profund”} creștină {XE „creștin”} și duhovnicească {XE „duhovnicesc”} nu-i este cu puțință decât unui suflet {XE „suflet”} care a avut deja un parcurs duhovnicesc {XE „duhovnicesc”} considerabil {XE „parcurs duhovnicesc considerabil”}, în ciuda tinereții lui, invocată de psalmist, când se comit alunecări de la dreapta {XE „dreapta credință”} credință {XE „credință”}.

Cele două atribute ale poetului {XE „poet”} nepereche {XE „poet nepereche”}, de împreună-lucrător {XE „împreună-lucrător”} cu ajutorul divin {XE „împreună-lucrător cu ajutorul divin”} {XE „divin”} și de fin receptor al Revelației {XE „revelație”} divine {XE „divin”} {XE „receptor al Revelației divin”}, sunt confirmate de orice analiză pertinentă, făcută în duh {XE

¹⁵ Acest verset al psalmistului ne amintește și de poezia lui Mihail Eminescu: „Paza auzului {XE „paza auzului”}”, de care ne vom ocupa în continuare, mai pe larg.

¹⁶ *Psalmi* 37, 12-14, vezi „*Micul ceaslov*”, cu „*Sinaxarul*” de peste an, Ed. AGAPIS, București, 2001, p. 99.

„duh”} și în adevăr {XE „duh și în adevăr”} {XE „adevăr”}, cu privire la opera postumă a lui Mihail Eminescu.

Așa se face că Mihail Eminescu „prin merii în floare’nșirați în grădina”, acolo, într-o altă vedenie, în tăcere și taină, „la trunchiul unuia pe” Maica Domnului o așteaptă, visându-se ca unul ce este treaz. De fapt nu visa, întrucât trezvitor este doar cel care prin Rugăciune neîncetată ajunge să-și stăpânească într-atâta simțurile lui, încât chiar dacă adoarme câte-va momente el nu lasă nici un simțământ negativ să-i impieteze starea de Rugăciune profundă. Apoi:

„Când soarele arde și ceru-i văpaie,
Pe-a lacului valuri profunde bălae,
Pe-o barcă împinsă de valuri ce merg -
La tine alerg”.

Aceeași permanentă atenție o acordă și de această dată partenerei sacre, desigur tot prin intermediul icoanei Ei și pe „când soarele arde și ceru-i văpaie”, sufletul poetului plutind „pe-a lacului valuri profunde, bălae”, atunci, „pe-o barcă împinsă de valuri ce merg -”, fără a se învoi cu vreo oprire sau stagnare, la Ea aleargă și-i de neoprit, știind că, așa cum am mai spus-o, împlinește o Poruncă a Domnului Iisus Hristos. De aceea:

„Când vântul e-o taină, când frunza e mută,
Misterul surâde prin lumea tăcută,
Culeg pe-a ta frunte sublime visări -
Pe ochi sărutări”.

Apoi, cufundat total sub Sfântul Acoperământ al Fecioarei Maria, în momentul în care „vântul e-o taină, când frunza e mută”, iar „misterul surâde prin lumea tăcută”, el culege de pe a Ei „frunte sublime visări”, iar „pe ochi sărutări”, pentru care mulțumește și preacinstește pe Cea Care i le-a oferit în duh.

Vântul e o Taină și de aceea chiar și „frunza e mută”, întrucât el este Icoană a Duhului Sfânt, a Cărui Prezență vie și sfințitoare face să amuțească totul. Dar această divină Taină surâde celor care o așteaptă în tăcere. Cum tăcerea este forma de cunoaștere mistică cea mai elevată, nu trebuie să ne mire că Duhul Sfânt culege de pe fruntea poetului „sublime visări”, iar pe ochi simte sărutările sfințeniei.

Prin expresia „pe ochi sărutări”, Mihail Eminescu ne reamintește de cuvântul: „Treapta a treia duhovnicească, sau intuirea duhovnicească a rațiunilor din fapte, corespunde cu atenția acordată de cel ce se împărtășește de El, ochilor lui Hristos.

El primește în ochii săi vederea lui Hristos, sau ochii lui s-au umplut de ochii lui Hristos. Dar prin ochii lui Hristos are în sine pe Hristos întreg. Sesizând fără greșală rațiunile dumnezeiești din fapte și simțirea și înțelegerea, le concentrează într-o unică recunoaștere și laudă a slavei lui Dumnezeu și Îl vede în ele pe Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, Care a luat trup pentru noi, concentrând în acest trup creațiunea însăși cu rațiunile ei, ca tot atîția ochi ai lui Hristos, asemenea ochilor văzuți de pictorul Țuculescu în toate lucrurile¹⁷.

Pentru cei care nu acceptă, cuvântul din acest citat și nici învățătura Sfântului Maxim Mărturisitorul din tâlcuirea duhovnicească a cuvintelor: „Tot ce are Cuvântul carnal se va mânca cu măruntaiele și cu cele ascunse ale minții și se va mesteca spre mistuire duhovnicească¹⁸, se pot împăca cu gândul că acele „pe ochi sărutări” ar putea fi sărutările creștinului ajuns la Iconostas și cu Rugăciune smerită, căzut la Sfânta Icoană a Maicii Domnului, o sărută și Îi cere cele cuvenite. Abia atunci realizează că:

„Amorul își moaiă aripele-i stinse,
Tu'nchizi surâzândă lungi genele-ți plânse,
Și fruntea mea pală pe pieptu-ți așezi –
Surăzi și veghezi¹⁹.”

Criticii noștri revin în forță și neagă afirmația noastră privind sărutul cu cuvintele: „– că nu-i așa, rezultă chiar din citatul de față!!” și imediat adaugă: „– idem! Nu mă convinge nici comentariul!”

Or, cu toate că nu înțelegem la ce se referă acest „– idem!” și nu ni se spune nici de ce, pe critic nu-l convinge comentariul nostru, trebuie să remarcăm că în catrenul de față poetul ne confirmă că după ce s-a hrănit duhovnicește, după tipicul primit prin revelație și indicat de Sfântul Maxim Mărturisitorul, de Mădularele Fecioarei Maria, din cauza neputințelor lui ca om, el simte cum „amorul își moaiă aripele-i stinse”.

Dar pentru că Preamilostiva Maică îl încurajează, el smerit replică: „Tu'nchizi surâzândă lungi genele-Ți plânse” ca eu să nu deznădăduiesc „și fruntea mea pală pe pieptu-Ți așezi”, ca astfel să-mi mărturisesc dorul după înduhovnicire și dorul după îndumnezeire prin Tine, singura Femeie îndumnezeită desăvârșit.

¹⁷ Părintele Dumitru Stăniloae, Nota 382, p. 311, în Sfântul Maxim Mărturisitorul, „*Ambigua*”, *op. cit.*

¹⁸ Sfântul Grigorie de Nazianz, „*Cuvântare la Sfintele Paști*”, cap 16, P. G., 36, 645, citat De Sfântul Maxim Mărturisitorul în „*Ambigua*”, *op. cit.*, p. 306-312.

¹⁹ Ultimele trei strofe aparțin lui Mihail Eminescu, „Când”. Poezia apare prima dată în „Mihail Eminescu, *Poezii Postume*”, ed. Chendi, Iași, 1914, p. 21-22.

În continuare pare ca și cum Mihail Eminescu s-ar explica. Doar așa pot înțelege cum de fiindu-mi alături în această condiție precară Tu, Măicuță Precurată iată că-mi „surâzi și veghezi”, desigur, ca parcursul meu duhovnicesc să fie pe deplin binecuvântat.

Este momentul să amintim că surâsul sau „zâmbetul este ferm legat de partea spirituală și corespunde întregii spiritualități umane. Pe de o parte, zâmbetul mărturisește iubire în sensurile cele mai nobile și cele mai înalte ale termenului și se manifestă în viața de zi cu zi pentru a exprima toate variațiile acestei iubiri: bunătate, simpatie, empatie, înțelegere, bunăvoință, recunoștință, generozitate, bucurie, profunzimea darului etc. Pentru aceste virtuți surâsul mai este numit și «sărutul sufletului».

Pe cealaltă parte a spiritualității, cea a meditației, a contemplației, zâmbetul este de asemenea omniprezent, în toată frumusețea lui, în toată perfecțiunea lui”²⁰.

În cazul de față surâsul omniprezent este, desigur, zâmbetul Precuratei Fecioare Maria, care exprimă culmea divină atinsă de o conștiință umană, Aceea care prin Sfânta Adormire și luare la cer cu Trupul a dobândit: seninătatea, pacea, calmul și atenția ca Atribute hristice, la care se adaugă: bucuria profundă, beatitudinea, blândețea, lumina, ca daruri directe de la Domnul Iisus Hristos.

Acest surâs este, de fapt, zâmbetul sau surâsul tuturor marilor Sfinți, care prin sfințenie au ajuns la desăvârșire, ca unii ce niciodată nu au fost despărțiți de Hristos-Domnul, așa cum mai mult decât oricare a fost, este și rămâne Maica Domnului.

Analizând acest catren, mai aproape de înțelegerea obișnuită, am putea afirma că este atât de profund dialogul cu Precurata Fecioară, încât poetul simte cum „amorul își moaiă aripele-i stinse”, atunci când Ea își închide „surâzândă lungi genele-i plânse”. Din acest moment Mihail Eminescu, aflat și de data aceasta în contemplare profundă, simte cum fruntea lui pală, după nevoie și urcuș duhovnicesc binecuvântat, pe pieptu-i i-o așează Măicuța, care surâde și veghează. Apoi

²⁰ Vezi A. Gourhannt, „Au delà du rire, le sourire”, „Dincolo de râs, surâsul”, pe internet la adresa: [https://psychaanalyse.com/pdf/PSYCHOTHERAPIE%20INTEGRATIVE%20LE%20SOURIRE%20SPIRITUELLE%20\(2%20Pages%20-%2020852%20Mo\).pdf](https://psychaanalyse.com/pdf/PSYCHOTHERAPIE%20INTEGRATIVE%20LE%20SOURIRE%20SPIRITUELLE%20(2%20Pages%20-%2020852%20Mo).pdf)

ajuns în culmea extazului, cunoscând cu precizia sufletului înduhovnicit și îndumnezeit, afirmă:

„Nebună copilă, ce-amesteci plăcerea
Cu lacrimi pe care le naște durerea,
Nebună copilă cu-amorul ceresc -
O cât te iubesc !”²¹

Din nou ne surprinde cu expresia „Nebună copilă”, dar să nu ne smințim nici de data aceasta! Așa cum am mai spus-o, Mihail Eminescu, prin versurile sale, magistral structurate duhovnicește și mistic, scoate în evidență una din sublimele virtuți ale Fecioarei Maria, nebunia Ei întru și pentru Domnul Iisus Hristos. Acest mare adevăr ne este certificat și de faptul că poetul folosește această stranie expresie de două ori, după cele două Firi și două Voințe ale Fiului lui Dumnezeu Întrupat.

„Nebuna copilă”, a fost dăruită de către Dumnezeu, prin Arhanghelul Gabriel, cel care a hrănit-o și a instruit-o de la vârsta de trei ani, cu darul clarvederii și cu multă știință duhovnicească.

În accepțiunea corectă a poetului cunoscător și el în duh, Ea amestecă plăcerea de a fi cândva Maica lui Dumnezeu cu lacrimile pe care le naște nespusa durere de a-L vedea pe Omul desăvârșit și Dumnezeul adevărat, batjocorit și murind pe Cruce pentru mântuirea umanității. Așadar, nici vorbă de „o iubire romantică”, cum ar dori să ne convingă criticii noștri.

Din păcate și de data aceasta acești critici ai noștri consideră nebunia Fecioarei Maria după Hristos o „- analogie forțată!”, iar referitor la plăcerea de a fi cândva Maica lui Dumnezeu, replică: „- e deocamdată copilă, nicidecum mamă!!”.

Dacă nu le-am respecta punctul de vedere și nu am ține cont de faptul că prin toate intervențiile lor ne ajută să fim mai aproape de cititori și mai responsabili față de grandioasa operă eminesciană, am spune că astfel de motivații sunt de-a dreptul puerile și denotă chiar o lectură insuficientă a exegezei de până acum.

Cum să fie o analogie forțată nebunia copilei după Hristos când chiar din dialogul Fecioarei Maria cu Arhanghelul Gabriel Ea, dincolo de

²¹ Mihail Eminescu, „Când...”, *op. cit.*

ușurința cu care dialoga cu Acela, ne înmărmurește prin răspunsul pe care i-l dă. Apoi știind Ce poartă în pânțece parcurge pe jos o distanță mare până la ruda sa Elisabeta, unde primește confirmarea palpabilă că în pânțelece Ei Se află nimeni altul decât Fiul lui Dumnezeu Întrupat.

Apoi va afla că Acesta este Cel despre Care în momentul prezentării cu El ca Prunc sfânt la Templu I se va reconfirma de către Bătrânul Simeon că Sfântul Prunc este Mântuitorul lumii. Dar mai mult decât orice, dintre toți nebunii întru Hristos, Maica Domnului Se află pe pedestalul cel mai de sus. Demonstrația are atâta suport teologic și mistic încât ar trebui să consumăm foarte multe pagini pentru a epuiza subiectul.

Iată „Cântarea lui Simeon”, acel Bătrân înțelept, vechi testamentar, care a trebuit să aștepte circa 300 de ani ca să vadă cu ochii lui împlinirea Adevărului biblic: «Acum slobozește, Doamne, pe robul Tău să plece în pace, după cuvântul Tău; căci au văzut ochii mei mântuirea Ta, pe care ai pregătit-o înaintea feței tuturor popoarelor, lumină pentru luminarea neamurilor și slava poporului tău, Israel»²².

De asemenea, el i-a profetit Fecioarei Maria participarea Ei, cu multă suferință, la evenimentele dureroase din viața fiului său, Iisus Hristos. Potrivit tradiției Bisericii noastre ortodoxe, Bătrânul Simeon a fost unul dintre cei 70 de traducători din Septuaginta a textului de referință pentru Biserică.

Tradiția spune că Bătrânul Simeon, altfel un om drept și cu frică de Dumnezeu, a ezitat în traducerea pasajului din Cartea Isaia, vrând să șteargă cuvântul «fecioara» și să-l înlocuiască cu «tânăra»:²³ «Domnul vă va da un semn. Iată Fecioara va lua în pânțece și va naște un Fiu, și Îl va numi Emanuel»²⁴ și atunci un înger i-a apărut, spunându-i că nu va muri până când nu-L va vedea pe Însuși Mesia născut din Fecioară.²⁵ Dacă această tradiție este adevărată, la nașterea Domnului Iisus Hristos, Sfântul și Dreptul Simeon ar fi avut aproape trei sute de ani.²⁶

²² Luca 2, 29-32.

²³ „Sfântul și Dreptul Simeon - Sfinți și icoane”. Sfintisiicoane.wordpress.com. 9 august 2014. Accesat în 3 februarie 2017.

²⁴ Isaia 7, 14.

²⁵ „Sfântul și Dreptul Simeon | Calendar Ortodox 2016 2017”. Calendarulortodox.ro. Accesat în 3 februarie 2017.

²⁶ Vezi detalii în: „Holy, Righteous Simeon the God-Receiver – Orthodox Church in America”. Oca.org. Accesat în 3 februarie 2017.

Dintr-o altă sursă aflăm că „La 40 de zile după naștere, Iisus este dus de Fecioara Maria și Dreptul Iosif la Templu. Aici, Pruncul sfânt este întâmpinat de un bătrân, despre care tradiția spune că avea 360 de ani.

Biserica Ortodoxă prăznuiește pe 2 februarie Marele Praznic al Întâmpinării Domnului, sărbătoarea care amintește de momentul în care Pruncul Iisus este adus la Templu pentru a fi afierosit, adică închinat lui Dumnezeu, conform tradiției iudaice.

Aici, Mântuitorul lumii este întâmpinat de Sfântul și Dreptul Simeon și Prorocița Ana. Legea lui Moise interzicea femeilor care au născut parte bărbătească să intre în Templu timp de 40 de zile de la naștere.

Obiceiul a fost păstrat și în Biserica Ortodoxă, la 40 de zile nou-născutul este adus la biserică pentru a fi închinat la icoane, iar mamei i se citește «Molifta femeii lăuze», o rugăciune pentru curățirea trupului și a sufletului.

Conform Sfintei Tradiții creștine, Sfântul și Dreptul Simeon, cel care l-a întâmpinat pe Iisus la Templu, ar fi murit la vârsta de 360 de ani. Se spune că Dumnezeu l-a ținut în viață pentru a se convinge că profețiile despre Nașterea Mântuitorului se vor împlini²⁷.

Cea de a doua obiecție se referea la plăcerea nebunei copile de a fi cândva Maica lui Dumnezeu. Criticii noștri replică: „– e deocamdată copilă, nicidecum mamă!!”. Da, este copilă, dar să nu uităm că Ea prin har divin a rămas Copilă-Pururea Fecioară și după Nașterea Domnului și așa este și în prezent, întrucât în Rai toți sfinții, și nu numai, sunt tineri.

În plus în orice operă poetică de valoare licențele poetice sunt la ordinea zilei. Dar motivul esențial este acela că în fața Creatorului cu toții suntem și rămânem copii ai Tatălui mai mult sau mai puțin realizați. Și acest subiect pentru a fi epuizat, avem nevoie de multe pagini, și s-ar rupe complet fluiditatea exegezei.

Așa încât revenind la exegeza noastră să mai spunem că pe Această Sfântă Copilă, ce amestecă plăcerea de Maică grijulie „cu lacrimi pe care le

²⁷ Vezi „Cine este bătrânul care l-a întâmpinat pe Iisus la Templu. Tradiția spune că avea 360 de ani”, articol existent pe Internet la adresa: <https://adevarul.ro/stiri-locale/constanta/cine-este-batrânul-care-l-a-intampinat-pe-iisus-la-1998774.html>

naște durerea”, Mihail Eminescu o iubește nespus de mult, nu ca pe o pământeană, ci cu amorul divin cu care a fost înzestrat după înduhovnicire.

Apoi, cu tenacitate duhovnicească „s’avântă cătând pe fereastă” pe piscurile Sionului său despătimit „și-adastă” doar când ajunge „pe munți în negură, pe stânci de cremene”, unde „el a cătat”, nu delicii lumești, ci „o albă vergină, să-i fie gemene”. Dar cum o a doua Fecioară Maria, poetul știe că nu mai există, cu nostalgie duhovnicească, remarcă:

„Ca gânduri palide din ore dalbe
Sboară danțândeale ființe albe,
Par aromatele suflete line
Duse de zephyrii de prin grădine,
În coruri nymphelor cântă la hore
Și gem în lyrele blânde, sonore,
Ascunse gândure de dor de ducă
Triste și palide ca o nălucă.

Apoi în cytere ele’ncordară
Și plin și limpede încet cântară
Glas a trecutului, ce însenină
Mintea cea turbure de gânduri plină:
Pe râul dorului, mânat de vânture
Veni odat’
Pe-un vas cu vâslele, muiate-n cânture,
Lin-împărat”²⁸.

Când poetul, în urcușul său duhovnicesc, ne apare precum un nevoitor duhovnicesc, al cărui suflet prezintă o conștiință „ca gânduri palide din ore dalbe”, atunci, dovedind virtuți transcendente, el face de „sboară danțândeale ființe albe”, acelea ce „par aromatele suflete line” înduhovnicite, întrucât sunt „duse de zephyrii de prin grădine”. În cazul de față zephyrii sunt întruchipări bine mascate ale Prezenței vii și lucrătoare a Duhului Sfânt.

În felul acesta, Mihail Eminescu ne dă din nou o imagine de nebănuit a aromatorilor suflete line, ajunse la acel nivel de „danțânde ființe albe”, adică ființe de lumină. Aceste ființe deosebite este firesc să le aflăm în grădină, atâta timp cât grădina este simbol al raiului pământesc sau al cosmosului lăuntric creștinat.

Mihail Eminescu derulează de așa manieră ideile, încât este evident că el știa că centrul grădinii la care se referă el e așa-numitul Paradis celest,

²⁸ Mihail Eminescu, „Ondina”, *op. cit.*, versurile 49-64.

pe care îl întruchipează. Dar, cu precădere pentru un nevoitor ca el, centrul grădinii este acel cumul de stări spirituale ce corespund șederilor în Paradisul deservit de zephyrii menționați, ca tiposuri sau preînchipuiri ale prezenței vii și lucrătoare a Duhului Sfânt.

Nu-l putem înțelege pe Mihail Eminescu în adâncimile ideilor lui creatoare dacă nu suntem cu luare-aminte la faptul că «Domnul Dumnezeu a sădit o grădină în Eden, spre răsărit, și a pus acolo pe omul pe care-l întocmise. Domnul Dumnezeu a făcut să răsară din pământ tot felul de pomi plăcuți la vedere și buni la mâncare și Pomul Vieții în mijlocul grădinii și pomul cunoștinței binelui și răului»²⁹.

Așa cum se va vedea din cercetarea noastră, Mihail Eminescu, în actul său de creație, a avut în vedere toate aceste aspecte, pe care, din smerenie și frică de Dumnezeu, ni le prezintă însă în versuri sau expresii criptate. De aceea, binecuvântat de Dumnezeu cu clarvedere și claraudiție, poetul-azulului și vederii de dincolo, observă și aude cum „în coruri nymphele cântă la hore”, la mijlocul cărora este Hristos-Domnul, care a adunat în juru-I coruri de Serafimi și Heruvimi.

Aceștia, la rândul lor sunt aceia care cântă „și gem în lyrele blânde, sonore” și care pe lângă armonii sublime și „ascunse gândure de dor de ducă” ne și îndeamnă să ne luăm crucea-n spate și să pornim duhovnicește pe Urmele Domnului Iisus Hristos. Sufletele noastre însă sunt „triste și palide ca o nălucă”, întrucât realizăm că suntem foarte departe de El.

De aceea se cuvine a menționa că gândurile „de dor de ducă” sunt acelea de la care poetul așteaptă să fie scos din vechile obiceiuri. Ele sunt ascunse, triste și palide, întrucât poetul nevoitor nu a dobândit încă înduhovnicirea plenară.

Cu cugetul centrat pe promisiunea divină: «Cine are urechi, să asculte ce zice Bisericilor Duhul: „Celui ce va birui îi voi da să mănânce din Pomul Vieții, care este în raiul lui Dumnezeu”»³⁰, Mihail Eminescu ascultă de Duhul ce vorbește Bisericilor și speră că, ajutat de Maica Domnului, va birui și va fi binecuvântat să mănânce din Pomul Vieții, aflat în raiul lui Dumnezeu.

Poetul-jocurilor sacre se dovedește a fi astfel, cu și mai mare luare-aminte la gândurile lui de dor după îndumnezeire și le urmărește, întocmai ca la un spectacol sacru, cum „apoi în cytere ele'ncordară” toată deprinderea duhovnicească de până atunci „și plin și limpede încet cântară” după tipicul ceterelor îngerești, la Înălțarea Domnului „glas a trecutului, ce însenină” nu doar cărările duhovnicescului urcuș, ci și „minteaa cea turbure de gânduri plină”.

²⁹ *Facerea* 2, 8-9.

³⁰ *Apocalipsa* 2, 7.

Mintea poetului e tulbure și de gânduri plină, întrucât nu voia să fie un alt Nabucodonosor, adică să nu fie bântuit de Legea naturală, și nici să se asemene cu Baltazar, fiul lui Nabucodonosor, care a făcut doar Legea naturală și s-a pierdut pe sine.

Cu timp și fără timp, Mihail Eminescu s-a nevoit ca să fie bineplăcut lui Dumnezeu și să fie binecuvântat ca să rămână în starea nepătimasă a virtuții, în care cu mintea luminată de Duhul înțelegerii să priceapă de ce „râul dorului, mânat de vânture”, adică mânat de suflul Duhului Sfânt „veni odat” la apusul omului cel vechi, „pe-un vas cu vâslele, muiate’n cânture”, nimeni altul decât „Lin-împărat”.

Prin vasul cu vâsle muiat în cântări îngerești, poetul, nepărăsind Legea Duhului, ne introduce în Biserica lui Hristos, aspect pe care-l vom detalia când vom comenta despre Corabie în opera eminesciană.

Din tot citatul eminescian deducem că poetul nu a căzut în păcatul de a considera Legea naturală și deprinderea născută din ea, mai presus de Legea duhovnicească, și nici nu a încercat să numească gândurile „zile”, iar Legea duhovnicească „cer”, așa cum, căzuți în păcat, au făcut nefericiții Nabucodonosor și Baltazar.

În plus să luăm-aminte și la faptul că „grădinile adânci” nu lipsesc nici atunci când poetul, înălțat în duh prin contemplare, o așteaptă pe Maica Domnului să vină la dialog, prin aceasta voind să însemne adâncimea tainelor revelate:

„Luna prin nouri înger pe lume blând veghează.
Somnul aduce’n lume copiii lui nătângi.
Pe râu fiecă undă se ‘mbracă cu o rază,
Copacii se cutremur în frunțile de stânci,
Lumina se’mprăștie în pânză luminoasă
Pe merii plini cu floare’n grădinele adânci -
Și eu, la trunchiul unui, visez la ea deștept,
În ploaia de flori roze pe dânsa o aștept”³¹.

Poetul-norilor decodificați, prin semnificațiile simbolice ale îngerilor, aflat în contemplație, vede cum „Luna prin nouri înger pe lume blând veghează”. Dar întrucât el se afla și în stare de trezvie adaugă sarcastic: „somnul aduce’n lume copiii lui nătângi”.

Apoi, cu dezinvoltura-i poetică bine-cunoscută, Mihail Eminescu ne aduce noi detalii despre prezența discretă a Celei Care cu „umeda-I suflare, pură, copilăroasă”, tipică Aceleia ce este Pururea Fecioară, „adie blând pe frunte-mi și peste ochii mei”. Blândețea adierii se datorește nu doar

³¹ Mihail Eminescu, „Când crivățul”, *op. cit.*, versurile 63-70.

atributului Fecioarei Maria de Maică a tuturor, ci și faptului că Ea veghează asupra noastră din preajma Duhului Sfânt.

Astfel, mângâiat de Adierea Duhului Sfânt, poetul marilor vedenii descătușante sesizează cum „pe râu fiecă undă se ‘mbracă cu o rază”, din Lumina neînserată a Domnului Iisus Hristos. În Prezența vie și lucrătoare a Acestei Lumini sacre „copacii se cutremur în frunțile de stânci”, acele Cuvinte nemaiauzite, care într-atât strălucesc încât „Lumina se‘mprăștie în pânză luminoasă”.

Împrăștierea acestei Lumini line nu se face oricând, nici nu se vede oriunde, ci doar „pe merii plini cu floare’n grădinele adânci –”. Merii plini de floare sunt sufletele despătimate și înduhovnicite, iar grădinile adânci sunt acele stări de conștiință gătite ca în lăuntrul lor să Se sălășuiască Domnul Iisus Hristos.

Cu atâtea dovezi tipic hristice, duhovnicești și marianice este normal ca poetul, într-un răsuflet de filocalică mărturisire, să ne destăinuie cum că „și eu, la trunchiul unui” copac înveșnicit hristic „visez la Ea deștept”, adică întocmai unui veritabil Bătrân trezvit. Dar acest vis al meu este de fapt o vedenie binecuvântată a se desăvârși „în ploaia de flori roze”, acolo unde „pe Dânsa o aștept”.

Numai răuvoitorii și neștiutorii de carte eminesciană, pot să asimileze aceste versuri tipic marianice cu te miri ce declarație de dragoste între doi pământeni, care se sustrag sacralității. Nici această concluzie firească și responsabilă nu place criticilor noștri, care parcă răstălmăcindu-ne răuvoitor strădaniile replică: „- Dar oare de ce ar fi rușinoasă o astfel de declarație?! Nu credem că suntem niște răuvoitori, dar nu ne-ați convins deloc, fiindcă nici textul eminescian n-o face!”

Dacă Mihail Eminescu, în postumele sale ar fi fost preocupat să redea aspecte din viața intimă a semenilor săi sau chiar din viața sa, desigur, iubirea dintre două suflete binecuvântate prin Sfânta taină a Cununii nu ar fi o rușine.

Dar ca să răspundem mai pe scurt la această provocare nouă este suficient să ținem cont de copleșitoarea experiență în duh pe care poetul revelațiilor nocturne o are în Peștera Sfântului Grigorie Decapolitul.

Am văzut că atunci, în vedenie, Maica Domnului Se pogoară în sufletul poetului, pe „o Scară de Aur” și-l învață multe, așa cum am tâlcuit deja în parte. După o astfel de experiență, iubirea pământeană, oricât de curată și de neterfelită prin abisurile curviei și ale preacurviei, nu se poate compara cu amorul sacru după care înseta el.

Revenind la exegeza noastră, menționăm că altădată, atunci când admira palatul de stânci al lui Miradoniz, palat ce avea „drept streășină (...) un codru vechiu”, ce fremăta umflat de vânt „și colonadele erau de munți în șir”, hristice embleme „ce negri de bazalt se înșirau”, nu omite ca la întreg cadrul acesta îndumnezeitor și sfințitor să adauge și grădina, întrucât:

„O vale-adâncă și întinsă, lungă,
Tăiată de un fluviu-adânc, bătrân,
Ce pe-a lui spate văluroase pare
A duce insulele ce le are'n el –
O vale cât o țară e grădina
Castelului Miradoniz”³².

Poziționarea poetului față de semnificațiile simbolice din textul citat este din nou corectă și nu lasă niciun dubiu în privința relației lui în duh cu Fecioara Maria. Valea „adâncă, întinsă și lungă”, chiar dacă ea poate exista ca atare, în cazul de față este o expresie tipică duhovnicească sau mistică, ce nu corespunde niciunui suflet de femeie contemporană poetului, oricât de virtuoasă ar fi ea.

Mihail Eminescu afirmă că această vale adâncă întrucât este „tăiată de un fluviu adânc, bătrân”, unde fluviul adânc și bătrân este o icoană a Domnului Iisus Hristos, Izvorul vieții „ce pe-a lui spate văluroase pare” conștiinței noastre „a duce insulele ce le are'n el –”. Insulele sunt toate sufletele despățimite, aflate sub Acoperământul Lui.

Ceea ce întărește supoziția noastră este afirmația poetului că această vale adâncă nu este una oarecare, întrucât „o vale cât o țară e grădina” prea frumoasă și atât de tainică a „Castelului Miradoniz”.

Toată această descriere se referă de fapt la Eva cea nouă, în calitate de „vale adâncă, întinsă și lungă”, tăiată de fluviul adânc de la geneză, deci bătrân, după cuvântul: «Un râu ieșea din Eden și uda grădina, și de acolo se împărțea și se făcea patru brațe»³³.

În sensul celor de mai sus să fim cu multă luare-aminte la citatul lung care urmează și să reținem faptul că, duhovnicește, expresia eminesciană „vlea adâncă” sau vlea prăpăstioasă ne poate conduce la înțelesuri a unor taine și mai adânci: „vlea prăpăstioasă este trupul fiecăruia, atunci când a fost săpat și ros de curgerea multă a patimilor și când au fost tăiate continuitatea și coeziunea lui duhovnicească cu sufletul, susținută prin legea lui Dumnezeu, care le leagă.

³² Mihail Eminescu, „Miradoniz”, *op. cit.*, versurile 11-15.

³³ *Facerea* 2, 10.

Dar poate fi înțeles ca vale prăpăstioasă și sufletul³⁴, care a fost scobit și ros de îndelungatele furtuni ale păcatului și care a pierdut prin viciu frumusețea netezimii în duh; deci toată valea prăpăstioasă – adică trupul și sufletul celor ce au gătit calea Domnului și au făcut drepte cărările Lui – se va umple prin lepădarea patimilor, care produc în trup și-n suflet inegalitățile prăpăstioase; astfel se va redobândi înfățișarea naturală a viețuirii virtuozitate netezite în duh.

«Și fiecare munte și deal se va coborî,»³⁵ Cum se știe, alături de văi obișnuiesc să se afle munții și dealurile. Munte este «orice înălțime care se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu»³⁶, iar deal e tot păcatul ce te răzvrătește împotriva virtuții. Cu alte cuvinte, munții sunt tipos al duhurilor, care produc neștiința, iar dealurile – tipos al celor care săvârșesc păcatul.

Așadar, când toată valea – trupul sau sufletul celor ce au gătit calea Domnului și au făcut drepte cărările³⁷ Lui – se va umple de cunoștiință și virtute prin prezența lui Dumnezeu Cuvântul, Care umblă întru ea prin porunci, astfel se vor umili toate duhurile cunoașterii mincinoase și cele ale păcatului. Totodată, Cuvântul lui Dumnezeu va încălca, va supune și va surpa stăpânirea lor vicleană, ridicată împotriva firii omenești, săpând mărimea și înălțimea munților și a dealurilor și umplând cu ele văile.

Căci într-adevăr de va lua cineva înapoi, prin puterea Cuvântului, toate câte le-au luat dracii de la fire, producând neștiința și păcatul în cuprinsul firii, nu va mai exista nicidecum vreo înălțime a neștiinței și a păcatului, precum n-ar mai exista în lumea văzută nici un munte și nici un deal, dacă ar avea oamenii vreo mașină cu care să sape munții și dealurile și să umple văile.

Deci coborârea munților și a dealurilor spirituale și viclene înseamnă restabilirea trupului și a puterilor firești ale sufletului în rânduiala lor. În urma acestei restabiliri mintea iubitoare de Dumnezeu, umplându-se, în chip natural, de bogăția virtuții și a cunoștiinței, va străbate neted veacul acesta și va pași întins pe lumea neîmbătrânită și nestricăcioasă a Puterilor spirituale și sfinte.

Ea nu va mai fi amăgită de patimile de bunăvoie ale trupului, care se folosesc de plăcerea felurită și vicleană, și nu va mai fi exasperată de încercările fără de voie ale durerii, ca pentru cruțarea trupului să renunțe la calea anevoioasă a poruncilor, fugind de asprimea ostenețelor virtuții.

³⁴ Așa a înțeles și Mihail Eminescu. Pentru el *sufletul nedespătimit* a fost asemenea unei văi prăpăstioase și pline de tot felul de capcane.

³⁵ Vezi *Isaia 40*, 4.

³⁶ *2 Corinteni 10*, 5. Semnificațiile simbolice ale muntelui și dealului, în cazul de față, sunt negative, pentru că le particularizează pe *specificul sufletului omului bolnav de părere de sine*.

³⁷ Pentru că în *credință, în frică și iubire de Dumnezeu*, poetul și-a despătimit sufletul și trupul, la Mihail Eminescu „*stâlpii sclipesc, bolțile-s strălucite*” și astfel „*cărările-s de pulbere mai albe*”.

«Cele strâmbe se fac drepte» când mintea, eliberând mădulele tru-pului de patimi, adică oprind simțurile și celelalte mădule de la lucrarea plăcerii, le învață să se miște potrivit cu rațiunea simplă a firii. Iar «cele aspre», adică încercările fără voie, vor fi căi line, când mintea, bucurându-se și veselindu-se, rabdă cu inimă bună neputințele, necazurile și nevoile, des-ființând toată stăpânirea patimilor de bunăvoie prin ostenele fără de voie.

Căci cel ce se dorește după viața adevărată, cunoscând că toată ostenea-la, fie cu voia, fie fără de voie, se face moarte a plăcerii, care e maica morții, va primi cu veselie toate asprimile încercărilor fără de voie, bucurându-se întru răbdare și făcând din necazurile sale căi ușoare și line, care-l duc fără să-l rătăcească spre cununa chemării de Sus, pe cel care-și face cu evlavie de-a lungul lor drumul dumnezeiesc³⁸.

Mihail Eminescu recunoscând că și sufletul său este unul „care a fost scobit și ros de îndelungatele furtuni ale păcatului și care a pierdut prin vi-ciu frumusețea netezimii în duh” a înțeles că „Precum trupul izbit neconten-it de patimi se face asemenea unei văi prăpăstioase, la fel se face și sufletul când e scobit de scurgerea gândurilor rele³⁹”.

Atunci când sufletul lui Mihail Eminescu săpa „mărima și înălțimea munților și a dealurilor și umplând cu ele văile” neîmplinirilor sale se trans-forma în suflet hristificat, el, poetul cunoașterilor în duh dovedește cunoaș-terea faptului că „Lepădarea patimilor contrare firii și dobândirea virtuților conforme firii, umple sufletul săpat ca o vale și smerește cugetarea înălțată ca un munte, de duhurile rele⁴⁰”.

Pentru preocupările sacre ale lui Mihail Eminescu, bogăția de virtuți și dorul cunoștinței, adică acel dor tainic al cunoașterii prin împrăpiere de Duh Sfânt, au fost talismanul haric dobândit prin dar divin din tinere-țe. Așa se explică faptul că îmbrăcat cu „bogăția virtuții și a cunoștinței”, Mihail Eminescu exclamă:

„Stă sus Martirul lumii ce-I Dumnezeu puțințe,
Iar jos l'a Lui picioare mormântul umilit
Al omului, în care un snop de oseminte
E-o mână de cenușă, odor neprețuit.

Din astă catacombă și mucedă și rece,
Din ist sicriu de ghiață în noapte'nfășurat

³⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, „*Filocalia* 3”, *op. cit.*, „*Răspunsuri către Talasie*”, Răspuns la Întrebarea 47, p. 190-192.

³⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, „*Filocalia*”, vol. 3, *op. cit.*, „*Răspunsuri către Talasie*”, Scolia 8, p. 195.

⁴⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, „*Filocalia*”, vol. 3, *op. cit.*, „*Răspunsuri către Talasie*”, Scolia 9, p. 195.

Cu giulgiul nepăsării, un fulger iaca trece
Și de-a virtuții raze tot templu-i decorat”⁴¹.

Da, „Martirul lumii” este Fiul lui Dumnezeu Întrupat, Domnul nostru Iisus Hristos, Omul desăvârșit și Dumnezeuul adevărat. Doar El a avut Puterea sau „Putința”, cum inspirat se exprimă poetul, de a îndeplini un Ministeriu unic, încheiat prin Jertfa pe Sfânta Lui Cruce, pentru mântuirea neamului omenesc, în totalitate.

Desigur la Sfintele Lui Picioare rămâne mormântul umilit în fața Omului desăvârșit. El este umilit de neputința de a-L reține în întunericul pereților lui pe Fiul Dumnezeului Întrupat.

Pe Cel ce este Lumina Lumii și Împăratul Vieții nimic din cele pământesti nu-L poate reține și de aceea încă pe când Se afla Răstignit pe Sfânta Lui Cruce spune lui Dumnezeu-Tatăl, «Săvârșitu-s-a. Și plecându-și capul, Și-a dat duhul»⁴².

Mihail Eminescu știe foarte bine că Sfântul Trup al Domnului nostru Iisus Hristos nu a ajuns niciodată acel „snop de oseminte”, care în cazul ereticilor apostatați, obișnuiți să-și ardă trupurile, devine „o mână de cenușă”. Învierea și Înălțarea cu Sfântul Său Trup la Cer este realitatea incontestabilă, în virtutea căreia de aceea Mihail Eminescu numește Sfântul Lui Trup „Odor neprețuit”.

Ba mai mult, întocmai unui creștin desăvârșit, atât cât poate un om să se desăvârșească, poetul reușește să ne dea poate una din cele mai frumoase mărturii despre Învierea Domnului Iisus Hristos, Slăvit să fie El!

Catacomba în care a fost depus Trupul neînsuflețit al Omului desăvârșit, fiind imagine sau tipos al caracterului celor ce L-au Răstignit, este firesc să fie mucedă și rece, întrucât ce altceva au avut în creiere ucigașii Domnului, decât mucegaiul antihrist și secularizant, în timp ce inimile lor erau un munte imens de gheață? Deci, inimi reci, nesimțitoare și lipsite de orice responsabilitate sacră.

Sicriul era și el de gheață și înfășurat în noapte, întrucât la criminalii careucid cele sfinte, inimile-munte de gheață suntacompaniate de întunericul necunoașterii. Un suflet bântuit de aceste miasme cumplite nu-și va recunoaște niciodată faptele sinistre.

Giulgiul cu care a fost înveșmântat Sfântul Trup al Domnului este „giulgiu nepăsării” oamenilor lipsiți de Dumnezeu, întrucât, în ciuda strădaniilor celor apropiați Fiului lui Dumnezeu Întrupat, acesta poartă pe el stigmatul criminalilor, adică pecetea nesăbuintei și a urii lor viscereale, împotriva lui Dumnezeu.

⁴¹ Mihail Eminescu, „Închinare lui Stefan Vodă”, *op. cit.*

⁴² Ioan 19, 30.

Fulgerul care trece prin mormântul hristic este încărcat „de-a virtuții raze”, care fac tot templul să pară că-i decorat cu Chipul de Lumină a Mântuitorului, Care umple toate ungherele firii umane.

Întrucât „«Cele strâmbe se fac drepte» când mintea, eliberând mădulele trupului de patimi, adică oprind simțurile și celelalte mădule de la lucrarea plăcerii, le învață să se miște potrivit cu rațiunea simplă a firii”, din opera cercetată până acum avem certitudinea că Mihail Eminescu ar fi adăugat și constatările Marelui Părinte filocalic:

„«Cele strâmbe» sunt mișcările simțurilor potrivnice firii. Ele se îndreaptă când mintea le învață să se miște potrivit firii, spre cauza proprie, adică spre Dumnezeu”⁴³.

„«Cele aspre» sunt întâmplările încercărilor fără de voie. Ele sunt prefăcute în căi line prin răbdarea lor cu mulțumire”⁴⁴. Aspect duhovnicesc de care poetul s-a lovit adesea, dar prin răbdarea lui cu mulțumire, virtute învățată de la săhastrul îmbunătățit, a biruit cele lumești.

„Maica morții este plăcerea, iar moartea plăcerii este osteneala, fie cea din voie liberă, fie cea fără voie”⁴⁵.

Așa încât doar citind în duh și în adevăr acest citat lung, de mai sus, constatăm pe deoparte acrvia cu care Mihail Eminescu își cerceta sufletul. Nu de puține ori cercetându-și trupul a constatat că acesta îi este ca o vale prăpăstioasă, în care nu ezită însă să o cheme și să o aștepte pe Maica Domnului ca să-i dea ajutor.

El nu și-a menajat nici păcatele sufletești, dorind să-și recapete repede frumusețea netezimii în duh, motiv pentru care cu timp și fără timp s-a nevoit și a gătit Calea Domnului și a făcut drepte Cărările Lui. A avut mare grijă să nu se înalțe precum munții, care în împrejurări adecvate sunt tiposuri ale celor mândri, adică icoane ale acelora care se înalță pe sine împotriva cunoașterii lui Dumnezeu.

⁴³ Sfântul Maxim Mărturisitorul, „Filocalia”, vol. 3, op. cit., „Răspunsuri către Talasie”, Scolia 10, p. 196.

⁴⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, „Filocalia”, vol. 3, op. cit., „Răspunsuri către Talasie”, Scolia 11, p. 196.

⁴⁵ Sfântul Maxim Mărturisitorul, „Filocalia”, vol. 3, op. cit., „Răspunsuri către Talasie”, Răspuns la Întrebarea 47, Scolia 12, p. 196

Așa se face că, prin har divin, valea lui s-a umplut de „cunoștiință și virtute”, atât prin prezența Maicii Domnului, cât și prin Prezența vie și lucrătoare a lui Dumnezeu-Cuvântul, adică a Domnului Iisus Hristos, în sufletul său despătimit.

Da, la Universalul Mihail Eminescu gândirea a fost un act haric, un cutremur umano-divinizat. Și cu cât nervii lui s-au cutremurat mai bine, mai liber, cu atât cugetarea sa a fost mai clară, mai duhovnicească și mai mistică.

La el, în „Glossă” -1883, vremea a trecut venerând-o pe Maica Domnului și vremea a venit cu noi revelații, care toate par a fi vechi, dar filtrate prin sufletul său de Mare Arheu, sunt noi toate. În tot ceasul și la tot pasul poetul s-a întrebat ce e rău și ce e bine, nu pentru că n-ar fi știut să discearnă între bine și rău, ci pentru că a voit să rămână în permanență un învățăcel la Școala Domnului Iisus Hristos. Sub Sfântul Acoperământ al Preacuratei Fecioare Maria a sperat în Mila și Dreptatea Sfintei Treimi, fiindu-i frică doar de Dumnezeu și rămânând rece față de toate cele lumești.

Am putea spune că Mihail Eminescu, prin Puterea Cuvântului, a reușit să ia înapoi de la draci toate câte aceștia i le luase și-i produsese neștiință și păcat în cuprinsul firii sale. În felul acesta poetul atâtor trăiri revelate ne-a lăsat ca moștenire un tezaur duhovnicesc greu de imitat, dar și mai greu de tâlcuit. Slăvit să fie Dumnezeu că ne-a dăruit pe acest mare Arheu și cinstit ca Mare Mucenic și universal poet-filosof filocalic, Mihail Eminescu!

Amin!

TIMP, SPAȚIU, MIȘCARE ÎN „LUCEAFĂRUL” EMINESCIAN

Dr. Miroslava METLEAEVA

În nicio epocă nu există măcar un scriitor care ar fi pornit de la zero: în mod conștient sau inconștient în el e concentrată destulă experiență literară națională, pe care M. M. Bahtin o numea „memorie a literaturii”: „Marile creații literare sunt pregătite de secole, iar în epoca realizării lor se culeg doar roadele pângurite în lungul și complicatul proces al coacerii. Încercând a înțelege și a explica o lucrare doar pornind de la condițiile epocii, doar a condițiilor timpului apropiat, noi nu vom pătrunde niciodată în sensurile ei profunde” [1, p.154].

Mișcarea în spațiu și timp a imaginilor literare de la arhetipuri și până la caractere presupune niște procedee culturale deja acumulate și niște procedee de conturare devenite tipaje emblematice (*Prometeu, Demon, Faust, Makbet* etc), ele contribuind la formarea unui fundal aparte, pe care personajul apare în cu totul alte dimensiuni.

Personajul lui Eminescu nu este un înger respins, nu este exilat din înaltul cerului. Și oricât de mult s-ar strădui unii cercetători ai creației eminesciene să separe poemul de perceperea filozofică a poetului, aceștia nu vor fi în stare să facă abstracție de afirmațiile sale referitoare la concepțiile gânditorului englez John Locke, creatorul teoriei despre originea tuturor cunoștințelor din experiența senzitivă. Toate aceste subtilități ale filozofiei iluministe îi erau bine cunoscute lui Eminescu, mai ales atunci când l-a tradus pe Immanuel Kant, cel care, negând materialismul mecanic și recunoscând existența lumii obiective, considera că această lume este inaccesibilă cunoașterii („obiect în sine”), că spațiul și timpul sunt forme subiective ale cunoașterii, că rațiunea dictează naturii legile sale. Tot procesul de traducere a *Luceafărului* este o rătăcire prin labirinturile expunerii poemului, particularitățile spațio-temporale ale începutului lucrării, unde un rol îndrumător au avut cuvintele-cheie – baza idiolectului eminescian.

Cercetătoarea din România Elena Loghinovski în cartea ei „Eminescu”, editată la București în anul 2000, ne comunica: „Tradus în limba rusă cu o întârziere de mai multe decenii, *Luceafărul* și-a croit cu destulă greutate drum spre sensibilitatea noului cititor”.

Analizînd traducerile poemului *Luceafărul* în spațiul rus, noi vedem evoluția interpretării textului conform capacităților lingvistice, spirituale, a cunoașterii limbii, istoriei și culturii populare în forme fascinant-arhaice, chiar și a influențelor ideologice, de la simpla imitație a manierei arhaice a basmului românesc (traducerea lui Grigori Perov, 1975), a formelor romantice occidentale (traducerea Mirimski-Kojevnicov, 1958, continuată în a doua versiune a lui Iuri Kojevnicov, 1979), până la o încercare a interpretării poemului în mod psihoanalitic ca o imagine din inconștientul individual (traducerea lui David Samoilov, 1968), suplimentată de realismul și naturalismul sceptic contemporan (traducerea lui Alexandr Brodski, 1975).

Natura mobilă a capodoperei eminesciene se confirmă prin modul traducerii textului în legătura cu înțelegerea codului Eminescu – codului unui geniu.

Timp, Spațiu, Mișcare... Aduc un exemplu din poem. O sarcină complicată pune în fața traducătorului o enigmă a *Luceafărului*, cea care constă în schimbarea temporală în a **treia** strofă. Expunerea din prima și a doua strofă a poemului îl atrage pe cititor într-o bulboană temporală. Formele verbale sunt date la timpul trecut (Perfectul simplu). Începând însă cu strofa a treia se produce **un salt temporal** și cititorul /traducătorul se pomenește în **timpul prezent** al evenimentelor produse în poem. În original acest lucru nu produce o impresie atât de șocantă ca la încercarea de a traduce textul în limba rusă. La Eminescu, însă, nu e nimic întâmplător. **Efectul de schimbare bruscă a timpurilor** este la poet un procedeu propriu artistic, unul care a fost utilizat mult mai târziu într-un **nou gen al artelor – cinematografia**. A treia strofă schimbă brusc acțiunea temporal-spațială a poemului: până la strofa a 11-a se preferă prioritar timpul prezent, cu precizarea că el nu e doar în sens gramatical, ci și în cel astronomic. Acest procedeu al poetului este similar cu cel cinematografic, când aparatul de filmat vede totul de la distanță sau de la înălțime, adică ne dă planul general cu focalizarea pe imagini concrete în prim-plan ale unor fragmente separate, fețe, scene. **Această trecere bruscă de la trecut la prezent** îl transferă pe cititor într-un ciudat spațiu temporal care poate fi explicat prin posibilitățile absolut reale în orice limbă ale unor forme verbale specifice unui timp ales să joace rolul altui timp. În acest caz, timpul prezent poate juca rolul celui trecut și acest lucru nu este întâmplător. **Se produce includerea imediată a cititorului în lanțul de evenimente trecute, dar emoțional fiind legat de starea prezentă, adică valul temporal creat de poet poartă un caracter atemporal, fapt care reprezintă una din nenumăratele enigme ale acestei lucrări poetice.**

Cu această problemă s-au confruntat toți traducătorii și fiecare a încercat o soluție în felul său, în conformitate cu propria viziune asupra poemului. Mirimski și Kojevnikov în versiunea anului 1950 s-au străduit să ocolească acest salt temporal și **până la strofa a șasea relatarea are loc la timpul trecut**, iar în continuare timpul prezent și viitor se succed, trecând lin din unul în altul, în conformitate cu contextul narațiunii. Același lucru l-a făcut și Brodski în 1980, incluzând acțiunea la timpul prezent de la strofa a șasea și în continuare ținându-se de narațiune. Samoilov a încercat în 1968 să atenueze stridența de schimbare a timpurilor, folosind forme ale verbelor la timpul prezent **de la a patra strofă**. Doar Perov în 1974 și Kojevnikov în 1981 respectă ideea auctorială – ei păstrează trecerea auctorială din trecut în prezent **de la strofa a treia**. Intuiția le-a spus că procedeul auctorial nu e întâmplător. Din punctul nostru de vedere, asemenea procedeu permite autorului să utilizeze **un fel de teleportare psihologică în rol de călăuză pentru cititorul care-l urmează în mijlocul evenimentelor descrise, ambii devenind martori invizibili ai acestora**. Imitarea originalului este imposibilă, dar pentru a obține reproducerea adecvată a capodoperei în altă limbă e necesar să se audă vocea poetului. **Și, în acest caz, traducătorul e pus în situația să se bazeze pe cuvinte-cheie, pe ritm, pe expresivitate, pe mobilitatea șirului de cuvinte, pe respirația versului și... pe forme gramaticale.**

La închierea mesajului meu vreau să fac o replică.

Șase (6) traduceri ale *Lucaefărului* în limba rusă sunt cunoscute și aprobate în circuitul științific și cultural. Dar asta nu înseamnă că porțile la traducere sunt închise. Întrați pe Internet și veți găsi o mulțime de încercări de a traduce poemul în diferite limbi și, inclusiv, în limba rusă.

Am avut posibilitatea să citesc un mare articol *Mihai Eminescu, Lucaefărul. Traduceri ale capodoperei*, semnat de doi autori – Alexandra Costache-Babcinschi și Lucian Costache (revista de cultură *Curtea de la Argeș*, nr. 7, iulie 2023, p. 19-24).

Aduc un citat din articol: *Cât privește farmecul limbajului specific limbii române și limbii poetice atât de muzicale, particulare a lui Eminescu, plăcerea estetică absolută cere cunoașterea limbii române în toate compartimentele ei, sensibilitate muzicală și capacitatea de gândire și aprofundare, performanță lingvistică, surprinderea deplinei concordanțe între idei și material, între conținut și formă*. M-a uimit, că din traduceri ruse au fost numite doar două: a lui V. Sosnin și M. Lupașco. Nu voi vorbi mult despre creația ultimului, ci voi prezenta iarăși un citat din articolul *Cine e interesat de profanarea operei lui Eminescu?*, semnat de L. Kiktenco și publicat

în *Literatura și arta*, nr. 38 din 17 septembrie 2015: *Întreg textul e împestrițat de cacofonii. Autorul își dă pe față încapacitatea stilistică, ba e văduvit și de vocabularul fertil, atât de necesar unui traducător. Pot să mai adaug, că întreg tirajul a fost expedit de autor în școlile de limbă rusă, care au luat cunoștință de profanarea capodoperei eminesciene.*

Păstrarea identității culturale în cadrul transferului pe care îl presupune traducerea este determinată de relația stabilită dintre *propriu* și *străin*.

Nicolae Râmbu, în articolul său „Barbaria interpretării. Reflecții despre hermeneutica lui Schleiermaher”, notează: „Este evident că o operă se îmbogățește cu interpretările ei, cum a demonstrat-o Gadamer în *Wahrheit und Methode*, însă nu trebuie să facem abstracție de faptul că valoarea aceleiași opere poate fi diminuată sau chiar distrusă printr-o barbarie a interpretării. Este suficient să ne gândim la faptul că oricât de bine ar stăpâni cineva o *ars poetica*, dacă nu s-a născut poet nu poate deveni poet, ci doar versificator, «înșirând cuvinte goale ce din coadă au să sune», cum spunea Eminescu” [2, p. 83].

BIBLIOGRAFIE:

1. Metleeva Miroslava. De la stereotip la originalitatea traducerii. Poemul *Luceafărul* de Mihai Eminescu în spațiul rusolingv. Ediție bilingvă (rom./rus.). Târgoviște, ed. Bibliotheca, 2018, 452 p.
2. Râmbu Nicolae. Barbaria interpretării. Reflecții despre hermeneutica lui Schleiermaher. În: *Limba română*, nr. 7-8, 2008, p. 83-89.

NOBLEȚEA LIMBII ROMÂNE ÎN PLĂSMUIRE EMINESCIANĂ

Prof. Titi DAMIAN

Într-o întâlnire memorabilă la Uniunea Scriitorilor, prilejuită de lansarea unei antologii, acum câțiva ani, am avut șansa unică să ascult poezie recitată de autori nativi din multe limbi ale pământului: rusă, chineză, bulgară, poloneză, engleză, franceză, germană, suedeză, portugheză, spaniolă, italiană, estonă, letonă, lituaniană, greacă, japoneză, vietnameză, arabă, (s-ar putea să-mi mai fi scăpat câteva în această enumerare) ce mai! M-am întâlnit acolo cu poezia de pe tot globul. Am ascultat cu mare încordare recitățile din multe limbi ale pământului, desigur și traducerea lor în românește, dar pentru mine, Limba Română rămâne cea mai frumoasă. Și nu o spun dintr-o pornire excesivă, ci ajutat de un chinez stabilit la noi în 2005, care învățase la perfecție limba română și la o emisiune radio și televizată pe programul II, mărturisise și argumenta, prin propria experiență, că limba română este cea mai melodiocă, el fiind cântăreț de operă în românește.

Este melodiocă pentru că este fonetică – adică are în plus vocalele „ă” și „î”, pentru că unele vocale se pot transforma în semivocale sau se combină în diftongi sau triftongi (ascendenți sau descendenți); pentru că are toate neamurile de consoane, dar și pe *che, chi, ghe, ghi, ce, ci, ge, gi*, pe *ț* și pe *ș*; pentru sumedenia de sufixe, prefixe, sufixoide, prefixoide, omonime, sinonime, antonime, cuvinte compuse; pentru că accentul cuvintelor este variabil, făcând-o disponibilă la o infinită varietate de ritmuri cărora li se pot adapta cu ușurință melodiile (gândească-se cititorul numai la perfecțiunea versurilor și a melodiei din *Sara pe deal*); dar mai ales pentru că are acel minunat semn ortografic, cratima – cu dubla ei funcție – de unire sau despărțire -, fapt ce ușurează enorm măsura silabelor din vers, căpătând, în opinia mea, o deosebită valoare stilistică, schimbând chiar și sensul comunicării: *Dă-mi-o mie* și *Dă-mi o mie*. Nu mai vorbesc despre bogăția rimelor.

Mulți afirmă că lexicul limbii noastre este sărac – până într-o sută cincizeci de mii de cuvinte, spre deosebire de engleză cu peste 500.000, dar se fac că nu observă formidabila capacitate combinatorie - să-i zicem sintaxă,

cea ce permite schimbarea rapidă a topicii și a sensurilor cuvintelor – de o mobilitate uluitoare, făcând ca figura de stil, în special metafora, să fie folosită la nivelul limbii vorbite. Urmărind un dicționar, vom descoperi că verbele neregulate „a da” și „lua” intră fiecare în componența a cel puțin 80 de locuțiuni. Să luăm drept exemplu capacitatea verbului „a bate” (substantiv, „bătaie”), care își modifică sensurile în timpul comunicării, căpătând nuanțe nebănuite:

- Noi suntem, prin excelență, niște bătauși. Ne place *bătaia*.
- Noi începem, fiecare sărbătoare cu o bătaie, pentru că noi nu curățăm covoarele, noi le *batem*.
- Noi nu parcurgem un drum, noi îl *batem*.
- Chiar și când suntem gânditori, ne *bate* gândul.
- Inimile noastre de români *bat*.
- Pantofii noștri nu ne rod, ne *bat*.
- Ca să urezi de bine cuiva îi spui: „Bată-te norocul să te *bată!*”
- Când pleacă cineva, îi urezi: „*Cale bătută!*”
- Unul dintre dansurile tradiționale din zona Moldovei este „*Bătuta*”.
- Laptele nostru nu-i fermentat, ci e *bătut*.
- Noi nu ciocănim, noi *batem* la ușă.
- Cândva, unele femei, căștigau un ban din copiere de documente. *bă-teau* la mașina de scris.
- Nu avem o competiție sportivă loială. Scopul nostru e să-l *batem* pe adversar.
- Și vântul *bate* pe afară.
- În loc de ghinion, ești *bătut* de soartă.
- În loc să vorbim degeaba, ne *batem* gura.
- Și mai este și un proverb românesc: „gura *bate* fundul”.
- Când încheiem o afacere, noi, *batem* palma.
- Dacă vezi ceva special, *bate* la *ochi*.
- La copii, *bătaia* e ruptă din *rai*.
- Avem chiar și un fel de a pregăti fasolea – fasole *bătută*.
- Când nu mai avem chef de ceva, nu ne mai *batem* capul.
- Nu aplaudam, noi *batem* din palme.
- Când vorbești mult și fără rost, *bați* apa-n piuă!
- Când vorbești cu subînțeles, *bați* șaua să priceapă calul sau *bați* apropouri.
- Dacă spui prostii, *bați* câmpii.
- Și mi-am propus să nu vă mai *bat* la cap, dar sunt sigur ca voi o să-i dați *bătaie* în continuare...

Dacă vom observa, în treacăt, că ele primesc și sufixe, și prefixe, (*bătălie, bătătură, bătător, bătătorit, străbătut, nestrăbătut, nebătut etc.*) vom avea prilejul să observăm ce bogată în sensuri este limba noastră.

Românii îi disprețuiesc pe proști, inventând grade diferite ale prostiei, începând cu sensul umoristic, până la cel sarcastic sau chiar până la persiflare: *bleg, nerod, prostovan, prostănac, stupid, capsoman, gogoman, nătâng, nănac, nătântoc, neisprăvit, tânt, prostuț, nătărău, nătăfleată, năzglob, bătut în cap, dobitoc, malac, bou, vițel, măgar, porc, secătură, dus cu pluta etc.* Chiar și multe înjurături, în limba română, capătă sensuri nebănuite. Să-l luăm pe popularul, trimițând la origini: „*Du-te în...!*” Nu arată numai disprețul, nemulțumirea față de cineva, ci îl trimite tocmai la origini, tocmai pentru a se relua ciclul procreării și a apărea altul mai bun, „pentru că tu ești prost, nu mai am ce face cu tine...”

Și la nivelul limbii culte, scriitorii sesizează și utilizează nuanțele pentru a-și transmite gândurile și sentimentele. Să luăm doar două exemple, Eminescu realizează o enormă diferență semantică între „a vedea” și „a privi”, (lăsând la o parte anacolutul din finalul exemplului, cu rolul său stilistic), în sensul că fata, ființa pământeană, limitată, vede, pe când Luceafărul, ființa superioară, geniul, privește, cugetă, contemplă: „Îl vede azi, îl vede mâni/ Astfel dorința-i gata/, El iar privind de săptămâni,/ Îi cade dragă fata/”

Să luăm un alt exemplu din Argezi, unde surprindem nuanțe între „a isca” și „a ivi”: „Din graiul lor cu-ndemnuri pentru vite,/ Eu am ivit cuvinte potrivite.../” și „Din bube, mucigaiuri și noroi,/ iscat-am frumuseți și prețuri noi./” A se observa că poetul, folosind cratima și forma verbală inversă de perfect compus, umple sensul lui „a isca” cu mai multe nuanțe, care înseamnă împlinirea trudei, îndepărtându-l de „a ivi”, care înseamnă doar inspirație, adică scânteia inițială.

S-ar putea traduce, respectându-se întocmai sensurile, în altă limbă, o expresie românească, să zicem „are gărgăuni în cap”, „n-au intrat zilele în sac”, „m-am trezit cu noaptea-n cap”, „mă doare-n cot (fund, spate)”, „pune mâna și învață”, „fugea de mânca pământul”, „nici în ruptul capului” „a lovit cu sete mingea”, „stai să-mi trag sufletul”? Am auzit, într-un sat de munte, din gura unui om simplu, o expresie care m-a uluit: „Doar n-am mâncat ciorbă de popă stricat să fac asta...” Insul voia să spună, de fapt, „doar nu-s nebun să fac asta...” Faptul (și nu-i unicul!) dovedește că limba română este dispusă oricând la invenții metaforice, chiar și la nivel de individ.

De aici dificultatea de a se realiza decât cu foarte mare greutate și stângăcie traduceri în alte limbi. A se vedea intențiile eșuate lamentabil de a se realiza traducerea lui Creangă, Eminescu sau Caragiale în limbile de circulație. Pe când o traducere dintr-o altă limbă în românește, făcută competent, „sună dumnezeiește”, să citez opinia unui confrate. Esenin, tradus de George Lesnea, sună eminescian, *Albatrosul*, tradus de Arghezi sună arghezian...

Eminescu „nu poate fi tradus nici măcar în românește”, afirma Maestrul, și nu o spunea să se afle în treabă, *Mizerabilii*, tradus de un meseriaș, parcă ar fi scris în limba română...

Recent, chinezul Mo Yan, laureat al premiului Nobel pentru literatură, beneficiază de o excepțională traducere în românește (*Sorgul roșu*, *Obosit de viață*, *obosit de moarte*), iar romanul *Zuleiha deschide ochii* al rusoaicei-tătăroaice, Gulen Yahina, parcă ar fi fost scris în românește, toate demonstrând că traducătorii români sunt scriitori chiar și în limba chineză sau rusă...

Apoi, „Dicționarul general al literaturii române” nu-i nici pe departe complet. Scriind tetralogia „Muscelenii”, a trebuit să-mi adaptez limbajul personajelor la cele din Carpații de Curbură și am descoperit, și am folosit o puzderie de cuvinte uzuale în partea locului, dar neincluse în dicționare, să zicem: „mangă” (prăpastie), „buduhală” (gripă, răceală), „preduf” (dop pentru butoi), „buriu” (butoi mare pentru țuică), „buriaș” (butoiaș), „a se prevești” (a se intersecta). Desigur că intenția mea este doar de a semnala un fapt, nicidecum de a face un inventar, deși „mă bate gândul” (apropo de metafore!). Or, o cercetare lingvistică în Carpații de Curbură, și nu numai acolo, ar fi necesară. Dar asta-i altă discuție...

Împreună cu alți confrăți am alcătuit o lucrare bine documentată, *Fidelitatea memoriei colective*, despre arealul buzoian de Curbură, Colți – Bozioru, prezentându-l din perspectivă istorică, geografică, religioasă, etnografică, toponimică și lingvistică. Tare ne-a prins mirarea când am descoperit mai bine de 400 de cuvinte folosite curent în zona amintită, care nu apăreau în dicționarul general, pe care, bineînțeles, le-am înregistrat într-un glosar.

Cert este că limba română este unitară. Au demonstrat-o mulți alții înaintea mea și vorbitorii înșiși. Ce înseamnă asta? În opinia mea, națiunea gândește și vorbește ca o persoană. O demonstrează verbul care „a prins rădăcini în limba românească” (Mircea Vulcănescu) – **a fi** – *cuvânt de aur al limbii române, căci are darul de a se combina cu el însuși*. „A fi” – verb – înseamnă viață; „fire” – substantiv – adică viața îmblânzită. Prima iscusire a lui „a fi” este „este să fie”, adică o iminență la realitate. Urmează pe rând: „era să fie” (tentativă neizbutită de realitate); „ar fi” (posibilitate ce

stă sub o condiție); „ar fi să fie” (posibilitate deschisă a posibilității); „de-ar fi” (contingența – „dacă s-ar întâmpla să fie”; „de-ar fi să fie” (contingența a posibilității); „de-ar fi fost să fie” (posibilitate a contingenței posibilității). Dar când zicem „n-a fost să fie”, nu e regret, ci mângâiere.

Zicem „ar fi să fie”, dar nu e totuna cu „fire-ar să fie”, după cum „ar fi fost să fie” nu e totuna cu „fire-ar să fi fost”. Dacă folosim particula condiționalului, sensurile se schimbă: „de-ar fi fost să fie” (modalitate obiectivă) nu e totuna cu „ar fi fost să fie” (modalitate subiectivă). Un mod verbal, prezumtivul, ne poate duce la forme foarte subtile, precum: „va fi fiind să fie”, sau „va fi fost să fie”.

Propun un exercițiu cititorului: să mediteze și să pună în propoziție combinațiile următoare pentru a descoperi ce infinitate de gânduri, stări, trăiri, sentimente, ascund: este, să fie, va fi, ar fi, să fi fost, va fi fost, ar fi fost, de-ar fi, de-ar fi fost, de va fi fost, de-ar fi fost să fie, a fost să fie, ce-ar fi să fie, de-ar fi să fie etc. Pe Caragiale îl fascinau: „o fi..., n-o fi...” (*În vreme de Război*). Exercițiul nu se termină aici. Dacă s-ar adăuga fiecărei construcții de mai sus și o negație? Să zicem, la întâmplare - „de n-ar fi fost să fie” sau „n-a fost să fie...”, sau construcția fascinantă (nu numai pentru mine, ci și pentru Constantin Noica): „Ce-ar fi fost dacă ar fi fost altfel decât cum a fost?”

O observație de final. Alecsandri, la timpul lui, avea dreptate când afirma că „Românul s-a născut poet”. Observația lui ar putea fi nuanțată, după 150 de ani trecuți: „Limba română naște poeți!”

A fi – fire – ființare: flori alese din Grădina Maicii Domnului, care definesc veșnicia neamului. Vânzolelile timp de mai bine de o mie de ani ale migratorilor și stăpânirile de sute de ani ale unor imperii vremelnice ne-au împiedicat să ridicăm catedrale maiestuoase ca în Occident, sau castele ca pe Valea Loarei, dar cu temeinicie, cu tenacitate, cu răbdare, cu trudă și inteligență am șlefuit o limbă, cea mai unitară dintre toate limbile Europei, care să ofere argumente lui Dimitrie Cantemir să dăltuiască pentru eternitate: **Limba română nebiruit martor ne este!**

*

Într-o anume împrejurare (un examen psihologic dificil), inteligența unui cunoscut i-a fost testată cu sute de întrebări-capcană la care trebuia să răspundă într-un timp limitat. Printre ultimele întrebări, a apărut și aceasta: „Cu ce poți compara trecerea unui avion cu reacție la câteva sute de metri deasupra ta?” „Cu iminența mușcăturii unei cobre” a fost răspunsul. Calculatorul a decretat sec: admis.

Mă întreb dacă și eu aș putea trece un așa dificil examen, ca iubitor al lui Eminescu, în fața unui șoc pe care mi l-au produs multele răutăți la adresa Poetului pe care, din pudoare, nu le reproduc. Atenție: NICIUN manual de literatură nu mai folosește sintagma POET NAȚIONAL, pe care hârtia le mai suportă și nu se înroșește încă. Prima reacție, de revoltă, a fost cuvântul spus tare: „inepții!” Apoi, am fost tentat să exclam: „Dă-i dracului, niște idioți!”, dar un gând ascuns mă zgâlțâia: „Îl bagi pe Eminescu în aceeași oală cu ei?” Ulterior, am fost tentat să rostesc copilărește: „Ba tu ești!” Dau să citească articolul unui prieten, și-mi spune scârbit: „Cretini sunt mulți în lumea asta. Eminescu se apără singur. Poezia sa e un hohot imens, disprețuitor la adresa mediocrităților. Să le fi auzit el, nici nu s-ar fi sinchisit. Indivizii ăștia acum ies din grotă și, în loc să se deștepte descoperind *izvoare ale gândirii și râuri de cântări* din Grădina Eminescului, se sperie, iar când dau de lumină, în loc să se bucure, zbiară. Nu fac literatură decât zbierând!” Îmi vine în sprijin o propoziție rostită de Arghezi, încercând să le aduc o scuză: „Eminescu nu poate fi tradus nici măcar în românește.” În felul acesta, apar niște circumstanțe atenuante: există și indivizi fără „glorie” (cum ar fi zis Creangă). Trebuie să-i tolerăm printre noi. Mă consolez cu gândul că Marin Preda le-ar fi adus o justificare, compătîmîndu-i, cu propoziții de tipul celor din celebrul testament moral al lui Moromete: „Prostul e dat și el de la Dumnezeu și trebuie să trăiască și el, dar nu sub denumirea de deștept, să nu se mai înțeleagă cine e, ci sub denumirea lui de prost, așa cum l-a știut totdeauna lumea și nu l-a pus niciodată în vârf...” „Dacă a luat condeiul în mână și s-a pus el contra lui Eminescu, asta-i altceva, trebuie dat jos”, mi-ar fi sugerat celebrul personaj moromețian.

Sucind un răspuns pe toate părțile, gândul mi s-a întors cu vreo treizeci de ani înapoi, răscolind din adormire o întâmplare pe care memoria mea o stocase, presimțind momentul revoltei din mine de acum. Student fiind, mă aflam în timpul unui examen cu regretatul Alexandru Piru. Noi, studenții, învățaserăm pe rupte, de rușine, tocmai că nu puneam note mici. Nu acceptam să ne umilească, dându-ne o notă mare, pe care nu o meritam. Recita versuri din poezii pe care nu le așteptai sau pe care încă nu le descoperiseși, de parcă-l știa pe tot pe dinafară, ori făcea observații surprinzătoare pe text, împreună cu studentul, uneori chiar în timpul examinării, de te încântau. Așteptam liniștit răspuns, când colegul de dinaintea mea se așază la banca din fața catedrei și, după o oarecare stinghereală, adunând de pe jos cărți, caiete, hârtii scăpate, de emoție probabil, în loc să răspundă, numai îl aud că se adresează examinatorului cu glas schimbat: „Domnule Profesor, nu-l știu pe Eminescu. Este atât de mare, mă tulbură

și, de câte ori îl studiez, de fiecare dată descopăr altceva. Uitați-vă, am consultat bibliografia - îi arăta caietele cu sublinieri, cu adnotări, cu citate, cu extrase - am participat la seminarii, n-am lipsit de la cursuri, am toate fișele. Cred că trebuie să mă mai pregătesc. Dacă stau și mă gândesc bine, zicea el cu seriozitate, oftând, mi-ar trebui o viață întreagă, poate chiar mai mult...” Profesorul îl urmări la fel de serios, fără să lase să i se citească vreă reacție pe chip, dar îl fixă cu o întrebare: „Ce versuri din Eminescu<te-au tulburat> mai mult?” „Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur/ Când a nopții întuneric - înstelatul rege maur - lasă norii lui molatici înfoiați în pat ceresc/ Iară luna argintie...” „Ajunge”, l-a oprit. „Altele? Îți sugerez eu: Jalnic...” Privirile studentului s-au luminat: „Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus/ Ori ca Hercul înveninat de haina-i/ Focul meu a-l stinge nu pot cu toate/ Apele mării/”, pe care îl lăsă să se producă până în finalul celebrei poezii. „Dă carnetul, 10” - fără niciun comentariu. Profesorul nu a mai insistat ca studentul să comenteze, dar mie, de-abia atunci mi s-a declanșat memoria involuntară. Citisem cândva *Legendele Olimpului*. Legenda spune că Hercule, în urma unei încercări puse de mama sa, care intenționa să-l piardă, s-a întors acasă cu aleasa inimii sale, frumoasa Deianeira. Numai că trecerea peste o apă învolburată era asigurată de centaurul Nessus. Acesta îi propune s-o treacă mai întâi pe Deianeira, ceea ce și face, dar, când ajunge pe celălalt mal, o răpește, spre disperarea femeii și furia lui Hercule. Cu un efort supraomnesc, Hercule înoată prin apele învolburate și pornește pe urmele fugarului. Aproximându-se, acesta trimite o săgeată spre Nessus, cu vârful înmuiat în otrava hidrei pe care tocmai o biruise. Înainte să moară, centaurul recurge la o perfidie. Îi dă cămașa înmuiată în sângele său otrăvit și o sfătuieste ca atunci când îi va simți infidelitatea, să-i arunce pe umeri cămașa, spre a-l readuce la domiciliul conjugal.

Legenda mai spune că, după ultima pedeapsă, cea mai umilitoare, de slugă timp de 3 ani la curtea uni rege, la întoarcere, descoperă o tânără de o frumusețe nemaiînchipuită, pe care se gândește s-o ducă fiului său, de soție. Numai că vestea a ajuns distorsionată, mai înaintea lui Hercule, iar Deianeira îl aștepta cu cămașa otrăvită pe care i-o pune pe umeri. Cămașa s-a lipit de corpul lui Hercule, iar otrava pătrunde puțin câte puțin, provocându-i chinuri groaznice. Dându-și seama că va muri, și-a rugat prietenii să-l ducă pe muntele zeilor, Olimp, și să-l așeze pe un rug, căci arsura focului era mai suportabilă decât otrava cămășii. Astfel singurul muritor, Hercule, a ajuns printre zei. Hercule, standardul sublim al măreției umane. Geniul eminescian spune totul în doar câteva cuvinte românești, de o maximă filosofie, atingând toate corzile emoției: „jalnic”, „chinuit”,

„înveninat”, „focul”. Este vorba, într-un final, de focul creației și al iubirii. Numai Eminescu ar fi putut să topească un cântec de dragoste într-un cântec de moarte. Plăsmuire eminesciană...

Nu asupra elementului mitologic al întâmplării mi s-au întors acum gândurile, cât asupra semnificațiilor celor două atitudini, a profesorului și a studentului, care se întâlniseră într-un punct comun: responsabilitatea față de un patrimoniu pe care-l gestionau amândoi, dar de pe poziții diferite: de examinator și de examinat. Faptul, în aparență banal, m-a obligat să mă întreb: ca să arunci o anatema asupra Poetului, trebuie să-i cunoști opera, adică să citești și să gândești, iar dacă vrei să mai și scrii, trebuie să ai conștiința și responsabilitatea scrisului, așa cum constata acum câteva sute de ani Miron Costin: „Când ocărăscu într-o zi pre cineva, este greu a răbda; dară în veci?” Nu cred că există propoziție mai frumoasă scrisă de un român referitor la menirea cărții, pe care tot el o consideră „iscusită oglindă minții omenești”.

Este, într-adevăr, și *Scrisoarea III* o astfel de plăsmuire?

„Eu voi da seama de ale mele, câte scriu”, ca să-l citez tot pe cronicar, iubite cititorule, și nu polemizând – adică aruncând otrăvuri peste gard ca o certăreață de mahala cu brațele în șolduri, vecinei – ci propunându-ți o „incursiune” literară în acest text foarte actual, de Eminescu, text care nu numai că-l apără, ci și-l menține pe același pedestal, acolo unde-l știm cu toții. Este un text poetic ocolit de manualele școlare, dar și de către critica literară, mai ales de cea de acum. Bănuiesc că tocmai acest text a determinat eliberarea deliberată a otrăvurilor citate la adresa poetului. Să urmărim împreună partea a doua a *Scrisorii III*.

Procedând didactic, adică metodic, să facem câteva precizări necesare unui cititor care se implică în demersul nostru. Poezia a fost publicată la 1 mai 1881 în revista „Convorbiri literare” și are ca problematică, alături de celelalte *Scrisori*, geniul, aflat în diverse ipostaze (savantul, gânditorul, omul politic, poetul, îndrăgostitul). În textul propus spre analiză, geniul e omul politic (Mircea) pus în antiteză cu falsul patriotism al politicienilor contemporani sieși, care transformaseră mecanismul guvernării într-o sursă de îmbogățire, iar pentru faptele lor trebuiau pedepsiți. Soluția o dă în finalul poeziei, chiar poetul: Țepeș! Omisesem să adaug că *Scrisoarea III* a fost precedată de un articol numit *Hidoasa pocitură*, publicat în ziarul „Timpul” (din lipsă de spațiu, nu-l pot reproduce, iar trunchiat, n-are farmec!). Aș mai avea o rugămintă, cititorule.

Tot din lipsă de spațiu, nu pot reproduce nici acest fragment din poezie, dar sunt sigur că în biblioteca personală vei găsi un volum cu versuri de Eminescu pe care-l vei deschide împreună cu mine.

Mai trebuie făcute doar câteva precizări:

Prima – să te concentrezi pe textul poetic, astfel încât să te transpui în interiorul lumii politice de acum 125 de ani și să gândești o dată cu mine, așa cum e firesc și cum se obișnuiește: orice asemănare cu lumea politică de azi nu este întâmplătoare.

A doua – să observăm structura întregului text poetic: prima parte face referire la trecutul glorios și la patriotismul înaintașilor, în sensul că, cine i-a înfruntat pe turci în momentele lor de glorie, este deopotrivă măreț, glorios și, mai ales, înțelept, precum Mircea cel Bătrân. Partea a doua pune în prim-plan falsul patriotism al politicianilor contemporani.

A treia precizare are în vedere semnificația numelui propriu Sybaris din debutul satirei, termen cheie, situat într-un vers-cheie, necesar înțelegerii ulterioare a textului: „Au la Sybaris nu suntem lângă capiștea spoielii?” Pe scurt – Sybaris era un monstru care trăia într-o peșteră din Parnas. Oracolul a hotărât să-i fie jertfit și Alciomen, fiul lui Dionysos, dar în locul lui a fost introdus în peșteră Euriblat, care a reușit să-l ucidă. Altă semnificație: Sybarisul era un oraș din Magna Graecia (Calabria de azi), cu vreo 30.000 de locuitori (foarte populat pe vremea aceea!) care ajunsese la prosperitate maximă, dar care va decădea datorită degradării morale a cetățenilor săi. Observă cum asociază Eminescu monstrul cu degradarea morală!

Să mai știi ceva, dragă cititorule, că n-am să te plictisesc analizând textul pe toate fețele, așa cum se procedează la școală, adică având în vedere nivelul fonetic, sintactic, morfologic, lexical, de idei (de cel politic nici nu mă ating!), ci ți-aș propune doar stratul stilistic – asta ca să nu ne îndepărtăm de la ce ne-am propus inițial. Dacă l-am aborda din toate perspectivele și am avea în vedere cele cinci *Scrisori*, ar ieși o lucrare de doctorat. (G. Călinescu nu și-a luat doctoratul pe un singur text în proză de Eminescu, „Avatarii faraonului Tla?”)

Te rog, recitește textul împreună cu mine și vei fi uimit cum îți va apărea sub privire chipul politicianului contemporan poetului, asemenea unui monstru – Sybaris, locuind într-un oraș degradat – Sybaris. Stilistic vorbind, Poetul realizează un portret fizic și moral, individual și colectiv – adică un monstru politic, recurgând la un suprem procedeu artistic, satira, însoțită permanent de o abia reținută indignare.

Pentru început, să descoperim din ce medii își recrutează poetul acest monstru politic pe care îl numește aluziv-ironic „falnic juvaer”? Răspunsul: gloriile politice se nasc „pe stradă și la ușa cafenelii”, „între ai noștri”, „între canaliile de uliți”. Care este arma lor politică? Răspuns: „retoricele suliți”, adică, pe șleau – demagogia și ipocrizia. Aici e cazul să

facem o paranteză, amintindu-ne de studiul contemporanului său, Titu Maiorescu, *Oratori, retori, limbuți* (ce corect face el diferența între ei, parcă te ademenește să-l citești!)

Să observăm împreună (subliniază pe text, te rog!) cum arată acest monstru fizic în viziune eminesciană, urmărind epitetele (însușirile deosebite). Apare, mai întâi, ca o „urâciune” având „privirea împăroșată”, fiind „la fălci umflat și buget”, „negru, cocoșat”, având „cămeși cu mâneci lungie iar pe capete scufie” (Arghezi, unde ești?). Când este vorba de portretul moral, Poetul este mai zgârcit în epitete, dar sugestive: „fără suflet, fără cuget”, „lacom”, „izvor de șiretlicuri”, adică cinic, prost, șmecher, hrăpăreț.

Acum, să fii mai atent (ascute-ți creionul și subliniază cu două linii!), pentru că vom descoperi portretul colectiv al acestor monștri politici, cu accent pe latura morală.

Într-o primă constatare, politicienii vremii sale apar ca „panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii” (sic!), „măști cu toate de renume în comedia minciunii”, spune la tovarășii săi „veninoasele-i nimicuri”, „toți pe buze – având virtute, iar în ei monedă calpă” (traducem: ipocriți, minci-noși, superficiali, falși, circari) într-o formulare concentrată, „chintesență de mizerii de la creștet până-n talpă”.

Într-o altă ipostază, aflăm că ei sunt cei care „ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filozofie!”, ctioresc așezăminte „unde spumegă desfrâul”, se adresează ipocrit, „cu evlavie de vulpe”, „aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri”, iar dintre ei „se aleg solii țării azi în lume”. Să nu trecem superficial peste aceste sintagme fără să le înțelegem: fură legal prin impozite, dau sfaturi ipocrite, sunt desfrânați, duc în lume „renumele” țării, joacă un circ politic gratuit. Sunt ușor de identificat: „bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire”, „mutre pretinse de roman”, „toată greco-bulgărimea e nepoata lui Traian!”, pentru ca în final să fie etichetați sec: „spuma asta-înveninată, astă plebe, ăst gunoi”. (cât dispreț pune Poetul în demonstrativul astă!)

O explicație este necesară, cititorule: Eminescu n-avea nimic de împărțit nici cu grecii, nici cu bulgarii (vezi augmentativele!), nici cu romanii, dar considera că politicienii de la conducerea țării erau urmașii, travestiți în haine românești, ai fanarioților de la 1800. De observat că și colegul său gazetar de la „Timpul”, Caragiale, avea aceeași opinie, din moment ce multe dintre personajele sale purtau nume grecești, sau dacă nu, sufixe: Agamemnon, Farfuridi, Trahanache, Caliopi etc. (doar nu vei părăsi lectura poeziei să vezi dacă spun adevărul, precum G. Ibrăileanu în studiul *Numele proprii în opera lui Caragiale!*)

Într-o a treia treaptă a satirei sale, Poetul abia își mai reține sarcasmul, adăugând alte trăsături (determinări stilistice) monștrilor săi politici (vezi că folosește pluralul!), enumerând: „fonfi și flecarii, găgăuții și gușații”, „bâlbâiți cu gura strâmbă”, „niște răi și niște fameni”, (mai e nevoie să mai explicăm?) explodând: „niște mișei”. Ei „se pretind stăpânii astei nații”, „numai banul îl vânează și câștigul fără muncă”. Indignat la culme, Poetul îi adună sub umbrela pronumelui TOT (TOȚI), urmat de o cascadă de construcții atributive: „ce-n țările vecine e smintit și stârpitură”, „ce e perfid și lacom”, „ce-i însemnat cu pata putrejimii de natură”, „tot Fanarul, toți iloții, toți se strânseseră aicea și formează patrioții!” În final, concentrează în două sintagme ultimele trăsături: „această ciumă-n lume” și „aceste creaturi”.

Se cuvine (procedând tot didactic) să ne reamintim treptele fizice ale evoluției monstrului politic: „urâciune”, „pocitură”, „creaturi”. Treptele devenirii lor morale sunt și mai interesante: „glorii pe stradă și la ușa cafenelei” (de unde sunt recrutați), „chintesență de mizerii de la creștet până-n talpă”, „spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi”, „această ciumă-n lume”, niște „mișei”, adică niște trădători.

Au și admiratori pe măsură, „canaliile de uliți”, care îi aprobă zgomotos, „în aplauze frenetic”. Dincolo de această faună de circari, Poetul situează, într-o sintagmă genială, pe cei care veghează și sancționează, ca un judecător absolut, mascarada politică a vremii, compătîmîndu-i tot ironic, într-un dispreț total: „fața noastră sceptic rece”.

Apropiindu-ne de final, cititorule, vom observa că Poetul nu se limitează doar să prezinte mascarada politică a vremii (sale!), ci constată că a venit ceasul judecății. Urmărește câtă indignare și câtă amărăciune pune el în acest cuvânt simplu, cu profunzimi de superlativ, PREA, pe care-l plasează anaforic, la început de vers: „Prea v-ați arătat arama sfâșiind această țară,/ Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară,/ Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei!”. Așadar, să traducem: politicienii sunt jefuitorii țării, ipocriți, aroganți, disprețuitori de limbă, de istorie și de tradiții.

După o așa judecată aspră, dar dreaptă, urmează sentința – realizată artistic printr-o strălucită și sinceră invocație: „Cum nu vii tu, Țepeș Doamne, ca punând mâna pe ei,/ Să-i împarți în două cete: în smintiți și în mișei,/ Și în două temniți large cu de-a sila să-i aduni,/ Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!” Aici este necesară o precizare: soluția este radicală, adică și pușcăria și casa de nebuni să fie incendiate, deci purificarea prin foc echivalează cu o purificare morală.

O ultimă precizare, pentru a limpezi raportul dintre autor și cititor, între care eu sunt doar un intermediar, este necesară: aici nu „vorbește”

Eminescu, ci eul liric, acea voce interioară a lui care se indignează la nelegiuirile politicianilor, făcându-se purtătorul de cuvânt al adevăraților patrioți (mulți și anonimi), după cum nici eu nu „vorbesc”, ci vocea mea interioară, de cititor indignat la atâtea nelegiuiri debitate furibund astăzi, într-un concert bine orchestrat, la adresa lui Eminescu.

N.B. Ce subtil ești eliminat, puțin câte puțin, Eminescule, din conștiința generațiilor de azi, până când cineva din generațiile viitoare (ce premoniție a avut Poetul!) „Te-o strânge-n două șiruri, așezându-te la coadă,/ În vro notă prizărită sub o pagină neroadă!” (Scrisoarea I). Abia acum mărturisesc, cu mare mâhnire, că scâncetelor de căței jigăriți, bolnavi de jigodie care cântă prohodul lui Eminescu, e necesar să le opunem niște gânduri rostite sincer de marele truditore al cuvântului românesc, Tudor Arghezi:

„Pășii încet, cu grijă tăcută, feții mei,
Să nu-i călcați nici umbra, nici florile de tei!
Cel mai chemat s-aline din toți și cel mai teafăr,
Și-a înmuat condeii de-a dreptul în Luceafăr.”

Memoria îmi scoate din ascunzișurile ei un gând curat și sincer al unui aproape uitat, (dar vizionar!) scriitor, la fel de iubitor de Eminescu:

„Inimă în inima poporului român, Eminescu va întineri mereu, cu fiecare clipă și cu fiecare an. Va îmbătrâni timpul. Prezentul va deveni trecut. Trecutul va fi cândva antichitate. Dar Eminescu va fi mereu tânăr ca viitorul.”
(Eusebiu Camilar, *Farmecul depărtărilor*)

În loc de încheiere:

Mulțumesc Domnului că mi-a dat șansa să mă nasc în limba română!

BIBLIOGRAFIE:

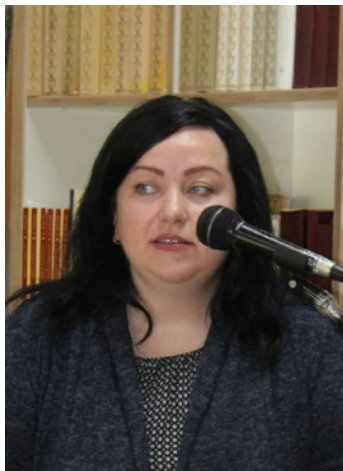
1. **Titi Damian**, „Leac la mușcătura cobrei” în „Fidelitatea lecturii”, Editura *Editgraph*, Buzău, 2011, p. 261-259;
2. **Titi Damian**, „Noblețea limbii române” în vol. „Călător”, Editura *Editgraph*, Buzău, 2018, p. 318-320, cu o prefață de Grigore Spermezan;
3. **M. Eminescu**, „Poezii. Proză literară”, Editura *Cartea Românească*, București, 1984, vol. I, p. 115-117, ediția a II-a, îngrijită și adăugită de Petru Creția;
4. **Constantin Noica**, „Pagini despre sufletul românesc”, Editura *Humanitas*, București, 1991, p. 89 și urm.), cu o prefață a autorului;
5. **Constantin Noica**, „Introducere la miracolul eminescian”, Editura *Humanitas*, București, 1992, p. 223 și urm.);
6. **Constantin Noica**, „Cuvânt împreună despre rostirea românească” Editura *Humanitas*, București, 1996, p. 291 și urm.;
7. **Mircea Vulcănescu**, „Dimensiunea românească a existenței”, Editura *Fundației Culturale Române*, București 1991, p. 124 și urm.), ediție îngrijită de Marin Diaconu.

ION BARBU ȘI MIHAI EMINESCU SAU *HOMO SAPIENS* ÎN CĂLEA CĂTRE TRANSCENDENȚĂ

„Eminescu era mai ales om de gândire și studiu concentrat.”
(Ion Barbu)

Dr. Emilia STAJILA

Actul interpretării operei lui Ion Barbu cu referire la eminescianismul purtat prin venele versurilor nu este nimic altceva decât o dârză și nuanțată exclamație: *Alea acta est!* Matematicianul Dan Barbilian, poetul Ion Barbu și geniul Mihai Eminescu – omniprezent în știința metaforelor și în metafora științelor – reprezintă o mostră a interdisciplinariității care apare cu o strălucire covârșitoare în scrierile lor unice. În privința importanței tuturor științelor în făurirea sistemului filosofic (determinant în realizarea profilului poetic al

fiecărui creator de opere lirice), Eminescu aduce argumente fundamentale: „...toate științele, apoi matematica și geometria, astronomia, toate științele care au fost tratate în mod sistematic și erau științe în înțelesul strict al cuvântului, nu un conglomerat de cunoștințe ca istoria sau geografia și ca disciplinele curat descriptive, au fost odată părți ale filozofiei, cam în modul în care într-un embio sunt cuprinse idealiter, brațele, ochii, creierul, întreg organismul viitoarei ființe, precum într-o ghindă se cuprind ramurile viitorului stejar.” (Nr. manuscris 2258)

La Barbu, la fel ca la Eminescu, are prioritate nu doar „sărbătoarea muzelor” care duce poetul către mult dorita întâlnire cu Demiurgul – Perfecțiunea Supremă, ci și „sărbătoarea intelectului”, astfel creându-se veritabilul *homo-sapiens* (simbioza dintre *homo cogitans* și *homo poeticus*) care își îndreaptă mintea și inima către tainele ontice. Criticul Theodor Codreanu punctează o constatare definitorie: „...Ion Barbu a evitat încremenirea în logocentrism, el urmând responsabilitatea canonică maximă, eminesciană, față de cuvânt prin orientarea logosului spre ontologic” [2, p. 144].

Acestă asociațiune de o profunzime ireproșabilă, ascendentă a perfecțiunii râvnite între „sărbătorile intelectului” și „sărbătorile simțirii”, poate stabili o filieră existențială tipic eminesciană și barbiană. În acest sens,

academicianul Mihai Cimpoi, în eseu *Ochiul lăuntric și ochianul*, menționează faptul că Barbu „impune printr-o înfățișare de cartezian inveterat care ține degetul arătător spre rațiune: este un Hyperion apolinico-dionisiac cu fruntea statuară în ceruri și cu picioarele în rouă [...] Recunoaștem ascensiunea eminesciană spre principiul transcendent, mereu neostoită, numai că Barbu „o corectează” în sensul împingerii la extreme: el se cufundă fie în elementaritatea senzuală, în „nunta necesară”, fie în zona de cea mai înaltă spiritualitate, astrală. Cale de mijloc, cumpănă dreaptă, nu există la el” [1, p. 134]. Despre o aplecare spre „axiomatizare în extremis” a lui Barbu vorbește George Șt. Andone, istoric al matematicii. Iar academicianul Theodor Codreanu precizează cele două concepte operatorii pe care le invocă Ion Barbu în scrierile de critică literară: axiomatizarea și algoritmiizarea (noțiuni total opuse în matematică). Totuși, după cum specifică criticul Mihai Cimpoi, în poetica barbiană se sesizează o „împăcare” a „metodei” cu „jocul liber al spiritului” și a științei cu vraja, magia. Se constată o axiomă care rupe opera barbiană de cutumele literare și o alătură principiilor eminesciene: „Poezia prelungește știința, poetul apare ca un savant în sensul că adaugă la natură niște existențe ideale, întregește calitățile date cu cele transcendente” [1, p. 134]. Abordarea magistralului ca finalitate ce poate fi atinsă de poet reprezintă o pătrundere în imposibilul-possibil doar pentru eul creator care se simte potent să creeze în mod ineluctabil concurență Demiurgului – reprezentant al perfecțiunii fondului și formei. Astfel se configurează concluzia definitorie enunțată de criticul Mihai Cimpoi: „Trebuie fatal să faci concurență Demiurgului, iată crezul-axă al universului eminescian și deopotrivă al celui barbian” [p. 137].

Setea de o cunoaștere, apropiată de cea absolută, naște zelul catalizator pentru simbioza științei cu lirica. Atât poezia, cât și matematica au nevoie de aceeași scânteie care va menține focul creator al unei rațiuni privitoare către transcendență. În această privință, eminescologul Pompiliu Crăciunescu reliefează faptul că „pentru gândirea barbiană, matematicile și poezia reprezintă topologii conexe ale cunoașterii. Extaza stării de geometrie și „absurdul liric algebrist” consacră „pragurile critice” ale constelației numerelor, unde geruie „rigoarea extremă”. Cu alte cuvinte, transgresarea teoremei către poemă coincide cu focalizarea gândirii de către ceea ce scapă teoremei; poezia este prundul ontic și misterios al matematicilor, ambele nutrindu-se din „același izvor: imaginația” (ibidem 2000, 214)” [3, p. 126].

Prin creația eminesciană și cea barbiană se făurește calea către perceperea științei nu doar în sensul ei rigid, îndepărtat de lirică și sensibilități perene, ci și în accepția de treaptă pe care poate păși poetul în itinerarul său

către transcendență. Știința se află în slujba adevărului, ajutând la oglindirea sensurilor ascunse printre versuri într-un mod plin de raționament. Basarab Nicolescu remarcă: „Pentru Ion Barbu „înfăptuirea e mai întâi un act de speranță..., teoria e așteptare și meditație...” Accentul se deplasează deci de la sensibilitatea nudă la un mod intelectual de atitudine poetică, de îndelungă meditare și elaborare, de la euforie la luciditate consistentă prin cunoaștere sistematică” [4, p. 134]. Teoreticianul urmărește evocarea pe care Barbu i-o face lui Eminescu și atestă o „înfiorare adâncă, de urmaș”: „Ochii lui întârziaseră pe floarea lui Novalis. Întrebările cunoașterii, înțelegerea muzicală a lumii dădeau perspective nesfârșite versurilor lui, bătute: ca niște punți peste primejdii. Eminescu era mai ales om de gândire și studiu concentrat”.

Ion Barbu. În timp și dincolo de timp (volum coordonat de Basarab Nicolescu) descoperă un complex de interpretări ale mai multor critici literari cu renume (printre care eminescologi de valoare) și ne deschide o perspectivă de analiză a operei barbiene în siajul eminescian.

Putem decodifica opera eminesciană din perspectiva barbiană și reușim să distingem similitudini și discrepanțe, analizând studiile efectuate de Eugen Simion, Mihai Cimpoi, Theodor Codreanu, Pompiliu Crăciunescu, Ioana Em. Petrescu, Iosif Cheie-Pantea, Cassian Maria Spiridon, Basarab Nicolescu, Mircea Coloșenco, Ion Pop, Șerban Foarță etc.

Distingem o evidențiată abordare a operei barbiene din perspectiva perfecțiunii geniale a Luceafărului literaturii române în analizele critice efectuate de renumiți eminescologi. Subtila apropiere dintre cei doi poeți oferă un eșantion atractiv pentru cercetătorii devotați literaturii, filosofiei, cât și pentru cei din ocna științelor exacte.

BIBLIOGRAFIE

1. CIMPOI, Mihai. *Căderea în sus a Luceafărului*. Galați: Editura Porto-Franco, 1993.
2. CODREANU, Theodor. *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă – ermetismul canonic*. București: Editura Curtea Veche, 2011.
3. CRĂCIUNESCU, Pompiliu. *Strategiile fractale*. Iași: Editura Junimea, 2019.
4. NICOLESCU, Basarab. *Ion Barbu: Cosmologia „Jocului secund”*. București: Editura Pentru literatură, 1968.

MIHAI EMINESCU. ODĂ (ÎN METRU ANTIC)

– O interpretare psihanalitică

Comunicare susținută la

Congresul Mondial al Eminescologilor – Ediția a XII-a

Chișinău 31 august-1 septembrie 2023

Liviu CHISCOP, critic literar

Cuvânt introductiv

Întoarcerea la Eminescu

Se vor împlini curând, pe 21 decembrie anul curent (2023), 140 de ani de la apariția volumului *Poezii*, singurul tipărit în timpul vieții lui Eminescu, în care, între cele 61 de piese lirice se afla și enigmatică *Odă (în metru antic)*, pe care Ion Barbu o va considera capodopera absolută a creației eminesciene și despre care Nichita Stănescu va spune că reprezintă începutul poeziei române moderne.

Deși postmoderniștii de azi refuză ideea preeminenței operei de scriitor și gazetar politic a lui Eminescu, precum și eminența geniului său, noi credem totuși că e necesar să ne întoarcem la Eminescu ori de câte ori avem ocazia, pentru ca, adecvându-l prezentului, să-l menținem viu în conștiința contemporaneității. Ideal ar fi nu doar să-l recităm la momente festive, ci să-l și recitim, să empatizăm efectiv cu scriitorul și cu opera sa, care, în bună măsură, are corespondență în biografie. Ca și *Luceafărul*, de pildă, despre care Mircea Eliade spunea că este „cea mai bună autobiografie pe care un poet ar putea să o prezinte sie însuși și lumii întregi”, tot astfel *Oda (în metru antic)* e aptă „să ne arate în ce fel putem urmări legăturile dintre experiența umană și poezie” (D. Caracostea). Oricum ar fi, cert este că opera autorului *Odei* contează încă și că trebuie nu doar citită și recită, ci și interpretată și reinterpretată...

Personalitate eponimă a culturii naționale – căci ziua sa de naștere a fost adoptată, inspirat, drept Zi a Culturii Române – Eminescu nu mai e perceput, de multă vreme, doar ca un foarte mare poet. El a ajuns să fie considerat astăzi cu mult mai mult decât atât, înfățișându-se la cote mult mai înalte, de „cel mai reprezentativ maestru al nostru” (C. Rădulescu-Motru),

de „coloană infinită a spiritualității naționale” (D. Vatamaniuc), de „exponent suprem al românismului” (Lucian Boia), situat la altitudinea de „centru canonic al literaturii române” (Th. Codreanu), altfel spus – în centrul canonului estetic național...

Polivalenta creație eminesciană a reprezentat, pentru cercetătorii din epoca modernă, o dificilă piatră de încercare, în fața căreia nu oricine și-a păstrat luciditatea și discernământul. „Experiența spirituală românească, de peste un secol – constata cândva, în această privință, eminescologul Ștefan Munteanu, demonstrează că, de fiecare dată când întâlnirea cu opera lui Mihai Eminescu nu a produs emoții, s-a marcat încă o ocazie ratată în aventura apropierei de adevărata cultură. Explicațiile acestui fapt sunt simple și ele trebuie căutate în chiar creația poetului-filosof, pe de-o parte, și în orizontul conștientului românilor, pe de altă parte. Aceasta deoarece, să nu uităm, Eminescu ne-a dăruit paradigma valorii fără să ne ceară ceva în schimb, iar noi dorim valoarea cu orice preț. Altfel spus, geniul *respectându-ne, iar noi vom putea crește iubindu-l*¹.

Situat, așadar, de aproape un veac și jumătate în postura de centru iradiant al canonului literar românesc, Eminescu a constituit, în toată această perioadă, nu doar „un etalon al posterității” (Ioana Em. Petrescu), ci și un veritabil far călăuzitor pentru întreaga literatură română. În acest sens, pornind de la axioma conform căreia „câte generații, atâția Eminescu”, criticul Alexandru Burlacu remarcă, pe bună dreptate, că „toți marii poeți – Arghezi, Blaga, Barbu, Bacovia, Stănescu, Sorescu sau Cărtărescu – l-au rescris în felul lor pe Eminescu”, pentru că Eminescu a fost „și un model catalitic și stimulator în cele mai importante metafore și bătălii canonice”². În special pentru Basarabia cea atât de năpăstuită mereu de istorie, „modelul ontologic Eminescu” (Th. Codreanu) a reprezentat un reper, o piatră de încercare și o soluție salvatoare. „Generația șazecistă din spațiul pruto-nistean – constată, cu justețe, Alexandru Burlacu – generația lui Grigore Vieru și Liviu Damian, în virtutea mai multor împrejurări, îl are pe un Eminescu al ei, e o generație care marchează revenirea la matricea tradiției, „descoperă” poezia lui Blaga, Arghezi, Bacovia, Barbu, nu de rareori, e adevărat, impunând „maximalismul etic” înaintea celui estetic”³. Proiecție a biografiei sale interioare, opera lui Eminescu – atât cea în versuri – cât și cea în proză – exuberantă prin lirismul ei înaripat, oferă un material literar

¹ Prof. univ. dr. Ștefan Munteanu, *Cuvânt înainte* [la] Liviu Chiscop, *Poezia lui Eminescu, Teme fundamentale*, Bacău, Editura „Grigore Tabacaru”, 2001, p. 1

² Alexandru Burlacu, *Argument* [la] *Proba esteticului*, Chișinău, Editura „Gunivas”, 2020, p. 5.

³ *Ibidem*, p. 7.

cu evidentă încărcătură autobiografică, în care se reflectă imaginea autentică a personalității scriitorului, a *eului empiric ca izvor al eului poetic*.

Cât despre proza poetului, menționată anterior – deși aceasta nu formează obiectul prezentei scrieri – e de amintit totuși că – fiind o proză de idei și având, ca punct central, drama omului superior – ea reprezintă cea mai adecvată modalitate de verificare și înțelegere adâncă a eului eminescian. Dublând și uneori anticipând problematica liricii sale, creația prozastică eminesciană deschide orizonturi necunoscute în proza românească, situându-se, totodată, prin dezbaterea spirituală, în planul cel mai de sus al literaturii romantice europene.

Așadar, în urmă cu exact 140 de ani, în vara lui 1883, Titu Maiorescu, propunându-și să alcătuiască un volum cu poeziile lui Eminescu, cercetează cuferul cu manuscrise al acestuia și descoperă alte câteva piese aproape finisate, între care și celebra *Odă (în metru antic)*, considerată astăzi de mulți ca fiind capodopera liricii eminesciene. Critic prin vocație, cu temeinice studii filosofice și, implicit, de estetică literară (estetica fiind o ramură a filosofiei), Titu Maiorescu, înzestrat cu un simț estetic infailibil, a remarcat dintru început realizarea artistică impecabilă și profunditatea ideatică a respectivei creații, despre care, ceva mai târziu, în 1915, va scrie așa: „O admirabilă *Odă în metru antic*, una singură, o avem de la Eminescu. E scrisă în strofe de patru versuri troheo-dactilice – se înțelege nerimate – cu încântătoarea cadență a unui versus adonicus – la sfârșitul fiecărei strofe”⁴. A trecut de atunci mai bine de un secol, răstimp în care asupra poeziilor lui Eminescu s-au rostit numeroși critici literari, mulți dintre ei îmbogățind exegeza eminesciană cu temeinice analize și comentarii, pe cât de aplicate și originale, tot pe atât de pertinente și profunde, bazate pe remarcabile descoperiri și intuiții critice. În acest sens, se cer menționate aici nuanțările pe care Rosa del Conte (autoare a volumului *Eminescu sau despre Absolut* (1964) – răspunzând unei întrebări adresate de nu mai puțin celebrul eminescolog Mihai Cimpoi – le formula în interviul acordat acestuia în ianuarie 1992. „La baza unei autentice descoperiri critice – spunea universitara din Roma – este întotdeauna o intuiție, care-l va susține pe critic, cu energia și, aș spune, cu preaplinul unei implicații iluminatoare, pe parcursul cercetării. Cercetare care, în realitate, nu este decât o insistență „consultare” cu autorul, un exercițiu repetat de lectură directă, în realitate nesfârșit”⁵.

⁴ Titu Maiorescu, *Critice*. Vol. III, București, 1915, p. 237.

⁵ Mihai Cimpoi, *Spre un nou Eminescu. Dialoguri cu eminescologi și traducători din întreaga lume*, București, Editura „Eminescu”, 1995, p. 21.

Nu e mai puțin adevărat însă că – din dorința de originalitate cu orice preț – au existat, în vasta bibliografie a receptării creației poetice eminesciene, și interpretări inadecvate, ajungându-se uneori „la aberații, la considerații critice cu totul străine de poeziile lui Eminescu (...), la o filosofare grandilocventă pe tema eminescianismului”⁶. Pe de altă parte însă, acceptând valabilitatea postulatului „operei deschise” precum și al celui lovinescian, al necesității „mutației valorilor estetice”, trebuie să fim de acord că marile opere, esteticește valabile, se cer revizitate și reevaluate la anumite intervale de timp.

Firește, capodoperele liricii eminesciene n-ar putea face excepție, acceptându-se astăzi adevărul conform căruia fiecare generație își are, de fapt, un Eminescu al ei.

În același timp însă, o creație literară de certă valoare estetică – așa cum este lirica eminesciană – nu poate fi niciodată istovită de analizele interpretilor. Deși unii încercă să spună că Eminescu ar fi depășit astăzi, noi credem, dimpotrivă, că el nici n-a fost ajuns din urmă, în sensul că încă n-a fost înțeles pe deplin, fiind necesară, în consecință, o abordare mai atentă, mai aplicată. Să ne amintim că Arghezi spusesese cândva că Eminescu trebuie „tradus” și pentru români, iar Călinescu își încheiase exegeza consacrată Poetului Național, cu această surprinzătoare, dar necesară, constatare: „În fond, Eminescu este inanalizabil...” De altfel, se pare că Eminescu însuși era conștient de ambiguitatea, obscuritatea și chiar ermetismul unora dintre poeziile sale, de vreme ce, într-o ședință a Junimii, a simțit nevoia să se justifice, spunând: „datoria poetului nu este limpezimea ideilor, ci frumusețea versurilor”.

Complexitatea ideatică și stilistică a creației poetice eminesciene a reclamat, de multe ori, adoptarea, de către interpreți, a *criticii totale*, adică nu doar estetice, ci și arhetipale, istorice, psihologice și sociologice. De altfel, e unanim acceptat astăzi adevărul conform căruia critica n-ar avea nimic de câștigat în cazul adoptării unei singure metode... Cât privește critica modernă, aceasta s-a identificat din ce în ce mai mult cu studiul textelor, devenind mai ales operă de interpretare. Este ceea ce remarcase cândva eminescologul Petru Creția, care era de părere că doar cercetând textele manuscriselor eminesciene „nimerim astfel în *lumea incandescentă a însăși Poezia*”⁷.

În sfârșit, Eminescu fiind mai apropiat ca poet – cum adesea s-a observat – de poetica secolului al XX-lea decât de cea exclusiv romantică a secolului al XIX-lea, se cere interpretat și prin prisma unor achiziții din *sfera canonului modern de poeticitate*, cum ar fi relația autor-cititor, adică

⁶ Alex Ștefănescu, *Eminescu, poem cu poem*, București, Editura „Allfa”, 2016, p. 5.

⁷ Mihai Cimpoi, *op.cit.*, p. 79.

plasarea criticului între instanțele comunicării. Asta înseamnă, între altele, că o singură poezie poate lua atâtea înfățișări câți cititori are, cu condiția ca aceștia să fie ceea ce se cheamă „cititori avizați”, bine orientați asupra acestui misterios fenomen care se cheamă poezia, dispunând de o minimă „cultură literară”, în accepția manolesciană a sintagmei⁸. Pentru o receptare corectă și deplină a mesajului poetic, e necesar însă ca cititorul să empatizeze cu ideile sau cu situația transfigurată liric în respectiva creație, ceea ce presupune ca între autor/emițător și cititor/receptor să existe o „afinitate electivă” care – după cum ne încredințează tot Rosa del Conte în dialogul cu Mihai Cimpoi – pornește de la „nivelul subconștientului” și „trebuie să se bazeze pe controlul unui exercițiu logic și pătrunzător, apoi să-i valideze legitimitatea”⁹. În cazul *Odei (în metru antic)*, această „afinitate electivă” între poet și cititor este reprezentată de ceea ce se cheamă – cum vom vedea – criza erotică, în sensul că doar cine a trecut prin această cumplită boală psihică va putea decoda corect simbolistica alegoriei și mesajul conținut în suplicația din finalul respectivei capodopere eminesciene. Apoi, tot Rosa del Conte vorbește, în același loc, despre „necesitatea confruntării raționale, cu ajutorul celor mai importante instrumente (date biografice, formație culturală, cadru istoric, afinități și influențe, dincolo de limbajul și de aspectele lui stilistice)” care va fi îndeplinită cu cât va acționa mai puternic asupra noastră ca beneficiari ai frumuseții, care ne pune în legătură, ne „vrăjește” de-a dreptul cu puterea originală, capabilă de a ne fermea, a cuvântului poetic¹⁰.

Reținem de aici, înainte de toate, plasarea pe primul loc a *datelor biografice*, în pleiada celor mai importante instrumente menite a facilita decodarea mesajului unei opere literare, în general, și în special al uneia aparținând registrului liric.

Eul eminescian

Am ajuns astfel la abstracta problemă a relației care se poate stabili, în cazul lui Eminescu, nu doar între poezie și biografie, ci și între aceasta din urmă și celelalte două principale componente ale operei sale – proza artistică și publicistica. E lesne de constatat, de altfel, că Eminescu n-a scris niciodată o pagină în versuri sau în proză în care să nu fi fost prezent cu toată făptura sa. „Proiecție a biografiei sale interioare – scriam într-un eseu din *Convorbiri literare* – opera lui Eminescu, atât cea în versuri, cât și cea în

⁸ Vezi Nicolae Manolescu. Editorial, în *România literară*, 55, nr. 27, 30 iunie, p. 3.

⁹ Mihai Cimpoi, *op. cit.*, p. 21.

¹⁰ *Ibidem*, p. 21.

proză, exuberantă prin lirismul ei înaripat, concentrat în fraze ce se clatină semeț sub povara metaforelor ori a simbolurilor grele de sensuri, oferă un material literar cu evidentă încărcătură autobiografică, în care se reflectă imaginea autentică a *eului eminescian*¹¹.

Dacă în cazul creațiilor lirice, unde e vorba de subiectivitate, de transfigurare lirică a unor sentimente etc., problema *eului* este ca și subînțeleasă, nu la fel stau lucrurile în cazul operelor aparținând celorlalte principale genuri – epic și dramatic, unde se poate vorbi de un altfel de *eu*, distinct de cel din lirică. Asemeni altor concepte din arealul disciplinelor umanistice, *problema teoretizării eului* – pe cât de veche, tot pe atât de complexă și dificilă – își are rădăcinile tot în *Poetica* lui Aristotel; însă mai aplicat s-a discutat despre ea începând din secolul XVII încoace, de când Descartes, în 1637, sesizează raportul dintre *existență și conștiință*, în al său celebru: *Sum, ergo cogito – Cogito, ergo sum*. Acest raport sau, mai bine zis, această interdependență între existență și conștiință este explicat/ă astfel de către Liviu Rusu: „Când omul ajunge la conștiința eului său, când consideră că „eu exist”, înseamnă că în conștiința sa s-a cristalizat ideea – și că deci mai clar sau mai puțin clar își dă seama – că el face parte din existență, că participă la ea. Resimțindu-și eul, omul își resimte – indiferent că își dă seama sau nu – apartenența la fluxul vieții și existenței. Eul său deci nu este altceva decât un nucleu unitar individualizat și tradus în conștiință din fluxul vieții și al existenței¹².

Ideea aceasta că omul este în strânse raporturi cu realitățile înconjurătoare și, în fond, cu întreaga natură, din care el însuși face parte, era conținută deja în filosofia lui Aristotel. Ideea a fost reluată de Goethe, Hegel, Nietzsche și subliniată de Immanuel Kant, care întrebuițează *das Ich* pentru subiectul apercepției pure și notează că „Eu gândesc” trebuie să însoțească toate reprezentările mele. Cuvântul german – ca și *ego* din latină – are conotații filosofice. La Kant, *das Ich* [Eul] se referă la o formă de *conștiință de sine*, iar în „lipsa sa – spune el într-o scrisoare din 1787 – nicio reprezentare nu poate exista *pentru mine*”. Probabil că în scrierile lui Kant – pe care Eminescu le-a cunoscut mai clar în perioada studiilor vieneze și berlineze (1870-1874), va fi întâlnit poetul conceptul de **Eu**, despre care într-un manuscris (publicat în *Fragmentarium*) spune așa: „Eu e Dumnezeu. Națiunea mea e lumea, cum fără eu nu e Dumnezeu, astfel fără națiunea mea nu e

¹¹ Liviu Chiscop, *Eul eminescian*, în *Convorbiri literare*, anul 150, nr. 1, ianuarie 2017, pp.126-130.

¹² Liviu Rusu, *Fondul original: eul empiric și eul poetic în Estetica poeziei lirice*. Ediția a III-a, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. 92.

lume”. Și mai departe: „Națiunea, acest complex de *eurî*”¹³. E de observat cum – cu o jumătate de secol înaintea lui Freud – tânărul Eminescu încerca să-și explice ce este *eul*, schițând chiar o posibilă definiție...

Problema *eului* a fost, așadar, mai întâi o problemă de filosofie. Mai apoi, îndeosebi după 1920 – grație cercetărilor medicului psihiatru Sigmund Freud – problema *eului* devine tot mai mult una de *psihologie*. Cam tot atunci, problema ajunge și în atenția esteticienilor și teoreticienilor literaturii, devenind o temă care interferează domeniile filosofiei, esteticii literare și literaturii (în ipostaza acesteia de *artă a cuvântului*, scrieri beletristice). Fiind o problemă de graniță, aflată adică la confiniile mai multor discipline, tratarea precisă a evoluției conceptului de eu este dificilă. Uneori după cum vom vedea - conceptul se referă la personalitatea individuală ca întreg, iar alteori la o *instanță specializată a psihicului*. „Desigur – spunea, în acest sens, Liviu Rusu în *Estetica poeziei lirice* – nicio problemă din domeniul vieții sufletești nu este atât de dificilă ca cea a *eului*. Acesta este stratul cel mai ascuns al ființei noastre, strat foarte puțin accesibil cercetării și foarte enigmatic”¹⁴. Deși termenul *eu* apăruse încă în 1895, în primele scrieri ale lui Freud, conceptul va fi definit mai clar după 1920, când medicul vienez îi acordă o importanță deosebită, considerându-l ca fiind sediu al percepției și mediator între cerințele contradictorii ale *Sinelui* și ale *Supraeului*. Astfel, în lucrarea sa *Eul și sinele*, din 1923, Freud distinge trei instanțe ale psihicului: *Eu* – *Supraeu* – *Sine*. În cadrul acestei triade, *Eul* reprezintă ceea ce am putea numi rațiune și înțelepciune. În viziunea lui Freud (continuat apoi de Carl Jung și Lacan) funcțiile *Eului* sunt foarte importante, întrucât *eul* reprezintă centrul propriei individualități a unei persoane, din care pornesc toate inițiativele sale și la care se referă toate experiențele sale. *Eul* este, așadar, centrul conștiinței de sine. Fără a intra în alte amănunte - care interesează mai puțin tema cercetării de față, vom spune doar că mult mai importantă ni se pare a fi distincția între *eul empiric* și *eul liric*. În poezia modernă – mai ales odată cu Rimbaud, cel care declarase „eu e un altul” – se produce o ruptură a *Eului poetic* (sau a subiectului poetic) de cel *empiric (psihologic)*. Poeți eminenti precum Valéry, Claudel, T.S. Eliot ș.a. vor pleda, la rândul lor, pentru o separare radicală a subiectului empiric. La noi, o distincție clară între *eul poetic* și *eul empiric* a operat Liviu Rusu în *Estetica poeziei lirice*. „Orice operă de artă – spunea esteticianul clujean, are o bază existențială. Ea este expresia intenționalității originare a *eului*, care își scrutează propriile-i adâncimi

¹³ Mihai Eminescu, *Eragmentarium*. Ediție după manuscrise, cu variante, note, addenda și indici de Magdalena D. Vatamaniuc, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 78.

¹⁴ Liviu Rusu, *op. cit.*, p. 90.

spre a le descifra sensul și spre a le exprima în forme concrete durabile. Prin pătrunderea în sensurile *eului* se dezvăluie sensul lumii și deci al întregii existențe¹⁵. Experiența poeziei moderne îl determină pe Liviu Rusu să caute substratul experienței lirice dincolo de trăirea psihică obișnuită, dincolo de sentiment ori de *eul psihologic*. El găsește acest substrat în *eul poetic* (eul original sau artistic). Acesta este substratul creației, potențialitatea dinamică originală, deținător al esențialităților din care izvorăște arta în general, dar mai ales poezia.

După Liviu Rusu, cele două euri formează polaritatea fundamentală a spiritului omenesc. Dacă *eul empiric* e izvorul stărilor personale, din *eul poetic* pornesc intenționalități de natură constantă, valori absolute, general valabile. La fel gândea și G. Călinescu, referitor la acest raport care se poate stabili între operă și personalitatea autorului. Plecând tot de la Eminescu (*Oda* acestuia putând fi o dovadă în acest sens), Călinescu spunea că „în cazul geniului e o greșeală să desparti biografia de operă”¹⁶. La rândul său, eminescologul Theodor Codreanu – referindu-se la contradictoria personalitate a lui Eminescu – ne atrage atenția că structuralismul abstract, abolind disjunția *fond-formă*, a continuat s-o mențină prin perechea antinomică *eu empiric-eu creator*. „Or – conchide criticul – personalitatea creatoare (*structură*, desigur) este *sinteză* și nu discriminarea *eurilor*”¹⁷. De altfel – după cum ne încredințează tot Theodor Codreanu – Eminescu însuși era conștient uneori de riscul ca opera lui să fie judecată într-o relație prea strânsă cu biografia. „Ca artist sau ca om de litere – spunea Eminescu – e bine ca persoana ta să rămâie necunoscută cititorilor tăi – și cu cât vei fi mai cu talent, cu atât aceasta-i mai necesar. Depărtarea face a crede că autorul cutărei sau cutărei scrieri interesante trebuie să fie un om foarte deosebit – în fapt însă, oricare ar fi puterea imaginațiunii tale sau judecății tale, tot om rămâi cu toate defectele și slăbiciunile, ce sunt legate de acest cuvânt”¹⁸.

„Atitudinea *eului liric* – precizează Aliona Grati în al său *Dicționar de teorie literară* – determină tipurile de lirism. Există, mai întâi, un *lirism subiectiv*, un *eu subiectiv* - expresia cea mai directă a comunicării poetice, monolog la persoana I, când poetul se identifică cu eul care vorbește”¹⁹. Acesta este, între altele, cazul poemului *Odă (în metru antic)* – creație eminentă

¹⁵ Ibidem, p. 85.

¹⁶ G. Călinescu, *Mihai Eminescu. Studii și articole*, Iași, Editura „Junimea”, 1978, p. 136.

¹⁷ Theodor Codreanu, *Eul empiric și eul impersonal, în Eminescu - Dialectica stilului*, București, Editura „Cartea Românească”, 1984, p. 36.

¹⁸ *Mihai Eminescu despre cultură și artă*, Iași, Editura „Junimea”, 1970, p. 39.

¹⁹ Aliona Grati, *Eu liric/ Eu poetic, în Dicționar de teorie literară*, Ediția a II-a revizuită și completată, Chișinău, Editura ARC, 2018, p. 171.

lirică, în care autorul relatează, la persoana I, drama personală și suferința atroce pricinuită – cum vom vedea, de o iubire neîmpărtășită, de un eșec în dragoste. Există, apoi, un *lirism obiectiv*, un *eu obiectiv*, impersonal – atitudine neutră, detașată, care nu lasă să transpară sensibilitatea autorului, ca în celebra *Glossă*, de pildă. În acest din urmă caz, prezența *eului liric* este disimulată și înlocuită cu alte prezențe lirice, cum ar fi *lirica măștilor* ori *lirica rolurilor*, în care poetul se identifică cu un personaj. La acestea din urmă s-a referit, de pildă, un alt estetician al nostru, Tudor Vianu, într-un articol publicat în 1939, în *Revista Fundațiilor Regale* și intitulat *Atitudinea și formele eului în lirica lui Eminescu*. Pornind de la aspectul lingvistico-stilistic al persoanei și numărului formelor verbale, autorul distingea și în poezia lui Eminescu – pe urmele esteticianului Wilhelm Scherer – o *Ichlyric*, o *Maskenlyric* și o *Rollenlyric*, adică o „lirică personală”, o „lirică a măștilor” și o „lirică a rolurilor”. „Restrângându-ne la materialul pe care îl vom folosi în cuprinsul acestei expuneri – spunea Vianu, explicând sensul celor trei forme ale eului eminescian – cine nu observă printre poeziile lui Eminescu deosebirea dintre bucăți ca *Singurătate*, *Rugăciunea unui dac* și *Înger și demon*? În cea dintâi, primim oarecum mărturisirea directă a poetului, în cea de-a doua, ea ne parvine prin amplificatorul unei măști tragice și eroice. Cât despre *Înger și demon*, cu toate că în figura și sentimentele „demonului” poetul tânăr înregistrează ceva din reflexele conflictelor personale, cine nu observă preocuparea sa de a pune în scenă și de a spori identitatea patetică a sentimentelor peste limitele la care l-ar fi obligat vorbirea în numele propriu?”²⁰. Deși am citat acest fragment pentru a clarifica lucrurile, mai sunt necesare însă și alte precizări înainte de a aplica cele trei forme ale eului și la alte creații eminesciene și, în special, la *Oda (în metru antic)*, care ne interesează pe noi aici. În primul rând, trebuie să spunem că și în cazul liricii personale și în cazul liricii mascate sunt exprimate exclusiv sentimente ale autorului. Dar acesta nu alege cu indiferență unul sau altul dintre procedee, fără să spere nimic de la efectul procedeeului întrebuițat.

Cele două modalități ale debitului liric corespund mai degrabă unor atitudini felurite ale eului poetic și influențează adânc felul sentimentelor manifestate. „Eul liricii mascate – observa iarăși Tudor Vianu – este mai îndrăzneț, mai viu colorat, mai radical în judecățile și simțirile sale. Sub masca străină pe care poetul și-o asumă izbucnesc porniri ale naturii sale comprimate îndeobște de individualitatea lui burgheză. Nu se pot exprima aceleași lucruri fie că poetul se înfățișează pe sine la masa de lucru, în

²⁰ Tudor Vianu, *Atitudinea și formele eului în lirica lui Eminescu*, în *Revista Fundațiilor Regale*, 6, nr. 7, iulie 1939.

decorul familiar, fie că el vorbește ca un dac, în clipa rugăciunii adresate zeului său. În primul caz, eul poetului este acordat pentru intimitate, o surdină invizibilă coboară peste simțirea lui și șoaptele cu care se exprimă nu pot traduce decât nuanțe discrete ale experienței subiective. De sub masca dacului păgân, vocea poetului capătă sonorități de trâmbiță și sentimente excesive, înăbușite de obicei, urcă la suprafață și se declară cu trăire²¹. Așadar, dacă în ambele cazuri poetul dă glas experiențelor eului său, nu e mai puțin adevărat că de fiecare dată eul se găsește într-o altă atitudine, este altfel acordat și are un cuprins pe măsura acestor cadre generale.

În ceea ce privește lirica rolurilor, aceasta pune în mișcare un eu care se joacă și care experimentează posibilități dintre cele mai îndepărtate ale sale. Scriitorul care își asumă o mască străină o face pentru a manifesta mai răspicat sentimentele lui cele mai profunde, cele care aderă la partea cea mai intimă a propriei naturi. „Poetul rolurilor – spune Vianu – intră într-o individualitate străină, făcând descoperiri neașteptate în sine însuși, reactivând laturile nedezvoltate și excentrice ale naturii sale. Poetul pune masca pentru a fi el însuși, el intră astfel într-un alt rol pentru a se resimți cu ceea ce ar fi putut deveni, dar nu s-a realizat, în făgăduința cea mai îndepărtată și cea mai puțin ținută a naturii sale. Eminescu ne vorbește și în rolul lui Cătălin și de sub masca Luceafărului. În primul caz simțim însă că poetul se joacă (joacă un rol - n. n.), pe când în cel de-al doilea este limpede că el se regăsește într-una din dominantele profunde ale caracterului său”²².

Am recurs la aceste prea lungi, poate, citate din studiul lui Tudor Vianu deoarece credem că interesul acestor distincții între cele trei forme ale eului apare în deplină lumină dacă cercetăm cu ajutorul lor nu numai poezia, ci și proza lui Eminescu, care este o proză lirică, în care - ca și în poezie - personajele sunt proiecții idealizate ale autorului. În același timp însă, considerațiile de mai sus cu privire la cele trei forme ale eului în beletristica eminesciană au avut și rolul de a individualiza lirica personală în raport cu celelalte două, pentru a accentua - într-un context ulterior - faptul că *Odă (în metru antic)* este o creație profund lirică, în care eroul se identifice integral cu autorul, simțămintele exprimate fiind un ecou/un reflex al unor trăiri personale. De altfel, statistic vorbind, lirica rolurilor este puțin reprezentată în poezia lui Eminescu, preponderentă fiind, aici, firește, lirica personală.

²¹ Ibidem, p. 57.

²² Ibidem, p. 58.

Geneza. Etapele elaborării

Inclusă de Titu Maiorescu, în unicul volum antum de *Poezii* al lui Eminescu, editat în decembrie 1883, *Odă (în metru antic)*, este - după părerea noastră - singura creație lirică eminesciană care nu poate fi înțeleasă și interpretată cum se cuvine dacă nu i se cunoaște geneza, procesul elaborării, evoluția variantelor și, mai ales, dacă nu i se stabilește specia căreia îi aparține și nu i se relevă modalitatea de întrepătrundere a celor trei principale genuri literare - epic, liric și dramatic. Soră gemă cu *Glossa*, între cele două poezii există evidente asemănări de conținut, coincidente fiind și etapele elaborării: în cazul amândurora, primele variante au fost compuse la Berlin, în anii 1873-1874, după care s-a revenit asupra lor abia în anii 1878-1879 și în 1880-1882. Vreme de un deceniu, cât timp a durat cizelarea ei, *Odă (în metru antic)* a cunoscut opt variante supuse unui permanent proces de decantare și de reducere spre esență ceea ce infirmă, pe de o parte, părerea că *Oda* ar fi, de fapt, o traducere, iar pe de altă parte ne îndreptățește să susținem că respectiva poezie este o creație finită, îndelung cizelată și șlefuită asemeni, am spune, păsării măiestre a lui Brâncuși. Artizan desăvârșit al versului - unic, din acest punct de vedere, în literatura română - Eminescu a trudit asupra *Odei* cu o migală de orfevru, realizând o veritabilă bijuterie lirică. Ion Barbu o considera capodopera absolută a creației eminesciene, impresionat fiind, cu siguranță, de ambiguitatea unor formulări și de ermetismul unora dintre conceptele sugerate. În realitate, există cel puțin încă două poeme cu care *Oda* ar putea sta alături pe podiul operei poetice eminesciene, anume *Glossa* și *Luceafărul*. În cazul celor trei capodopere există câteva puncte comune, cum ar fi: epoca în care au fost create, mulțimea variantelor, apartenența la lirica filosofică, dar mai ales tema comună - aceea a condiției omului de geniu și al relației cu lumea - și, îndeosebi, dialogul geniului cu „Părintele Ceresc”, cu Demiurgul, alias Dumnezeu. Dacă în partea a treia a *Luceafărului* (strofele 65-80, în care e relatată călătoria interstelară a lui Hyperion) dialogul acestuia cu Demiurgul este înfățișat direct, în mod explicit, nu același lucru se întâmplă în *Glossă*, unde întrebarea „cine vorbește și cui se adresează” suscită încă răspunsuri și interpretări diferite. Cei mai mulți comentatori ai textului au afirmat că poetul vorbește de unul singur, adresându-se sieși și „recomandându-și singur” unele norme de conduită, ceea ce este aberant! În sfârșit, alții consideră că ar fi vorba de un filosof care-și propune să-l învețe pe om să trăiască după anumite principii, asemeni unui geniu, unui om superior, ceea ce iarăși ar fi absurd, căci, dacă toți s-ar înălța la nivelul

superior al geniului, sfaturile înțeleptului/filosofului n-ar mai avea sens/obiect, întrucât n-ar mai fi nicio diferență între omul superior și omul comun. Așa încât, singura interpretare plauzibilă ni se pare a fi aceea conform căreia vocea anonimă din *Glossă* aparține însuși Demiurgului, fiind identică cu vocea Părintelui Ceresc din *Luceafărul*. Adevărurile cele mai generale, enunțate aforistic în strofa tematică din *Glossă*, nu sunt numai simple învățături ale vreunui „bătrân dascăl”, al vreunui magistru, ci sunt înseși legile constitutive ale universului, pe care doar Dumnezeu le deține. Altfel spus, glasul care enunță aceste adevăruri general valabile este un glas din afara spațiului și timpului, este însuși glasul lui Dumnezeu, care-i oferă omului de geniu soluția inadaptării acestuia, a izolării/ însingurării în raport cu idealurile meschine ale lumii contemporane.

Anticipând, vom spune că, în finalul *Odei* (*în metru antic*), caracterul de rugăciune al textului lămurește și problema lui TU, a persoanei căreia i se adresează în monologul său poetul. Numai astfel putem înțelege sensul autentic al invocației din final: „Ca să pot muri liniștit, pe mine/ Mie redă-mă!” Numai Dumnezeu ne poate reda, nouă, pe noi înșine atunci când ne pierdem în labirintul existențial.

S-ar putea afirma, totodată, că – prin această prezență a ideii de Providență – toate cele trei capodopere lirice din finalul carierei scriitoricești a lui Eminescu au în comun caracterul de sacru, ceea ce ar putea justifica apartenența lor la poezia cu tematică religioasă. Interesant de remarcat este și faptul că - în fiecare dintre cele trei creații mai sus menționate, *eul poetic* aflat în dialog cu Divinitatea este diferit de la un poem la altul. Astfel, dacă în *Odă* (*în metru antic*) cel care înalță, în mod direct, o rugăciune/ o suplicație către Dumnezeu este poetul însuși, recte *eul liric* (conform taxonomiei din articolul lui Vianu), în *Luceafărul* avem de-a face cu o *lirică a măștilor*, întrucât poetul adoptă masca lui Hyperion, în timp ce în *Glossă* ar putea fi vorba de o *lirică a rolurilor*, dacă avem în vedere că autorul joacă aici rolul înțeleptului care primește povețe divine.

Specia literară

În același timp însă, finalul *Odei* lămurește – cum vom vedea – și controversata problemă a speciei literare căreia îi aparține. Sub aspectul formal – și nu prin conținut! – *Odă* (*în metru antic*) își are izvorul în modelele greco-latine (Sapho, Catulus, Horațiu). Se știe, de asemenea, că Eminescu a exersat metrul antic încă din tinerețe, traducând chiar două ode din Horațiu (*Către Mercur* și *Către sclav*), numele poetului latin fiind menționat și într-un vers din *Scrisoarea IV*: „el ar frânge-n vers adonic limba lui ca și Horațiu”. Se știe,

de asemenea, că poezia de care ne ocupăm aici a fost concepută inițial sub forma unei ode închinată lui Napoleon I, meditănd la margine a mării, așa cum apare în finalul poemelor *Memento Mori și Împărat și proletar*.

„Oricât ar părea de bizar și în ciuda fanteziilor comparatiste, *Odă (în metru antic)*, această chintesență elegiacă cu rezonanțe atât de adânci, a fost la începuturile ei o odă pentru Napoleon, exilat la Corsica”²³. În varianta din 1878-1879, textul este trecut de la persoana a II-a la persoana I, urmând să devină un poem erotic despre dulcea suferință a iubirii. Chiar dacă încremenea în stadiul acesta, tot ar fi fost textul uneia dintre cele mai frumoase poezii de dragoste scrise de Eminescu vreodată. „Reluarea continuă a variantelor poeziei – spunea cândva criticul Florin Băileșteanu – și trecerea ei prin focul nestins al rugului eminescian de la 11 strofe, la 13, apoi la 12, la 8, 7, și în sfârșit la 5, cizelarea ei continuă seamănă cu reluarea celor câtorva motive brâncușiene și lustruirea lor, până când și orbii să le simtă”²⁴. Într-adevăr, în varianta finală, din 1880-1882, Eminescu a redus poemul la 5 strofe, modificându-i radical sensul prin transferul iubirii din zona pământean-omenească spre sferele superioare, prin adâncirea viziunii despre moarte. În această privință, revelator este faptul că versul „Nu credeam că pot să mor vreodată”, pe care-l rostea Napoleon în finalul odei inițiale, este așezat acum în fruntea poemului în forma: „Nu credeam să învăț a muri vreodată”, care ar trebui „tradus” prin „Nu credeam că voi ajunge să-mi doresc moartea”. Fiindcă doar în această formă el poate să devină o cheie pentru înțelegerea întregului text...

Așadar, asemeni lui Hölderlin, contemporanul său, Eminescu își încearcă forța poetică în versul de factură clasică, reușind o creație modernă de o tonalitate gravă, în care însă – conform opiniei lui Călinescu – „lirica de introspecție se sterilizează și de ceea ce numim sentiment, devenind rece, hieratică, mânuind reprezentările cele mai descărnate”²⁵. Întrucât nu pare a fi dedicată/ închinată cuiva, neavând nimic retoric ori convențional și nefiind animată de avânturi admirative, de jubilație, alți comentatori au putut crede că *Odă (în metru antic)* nu corespunde definiției speciei indicate în titlu. Constatând că respectiva creație este mai curând o spovedanie sau o lamentație a eului aflat într-o situație limită, pe culmile disperării, unii critici au afirmat peremptoriu că poezia în cauză este, de fapt, o elegie, care poartă în mod impropriu denumirea de *odă*. Deși mulți comentatori

²³ M. Eminescu, „Opere alese”, vol. I, București, Editura „Minerva”, 1980, p. 395.

²⁴ Florin Băileșteanu, *Eseuri*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1982, p. 30.

²⁵ G. Călinescu, *Mihai Eminescu. Poetul național, în Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediție nouă, revăzută de autor, Craiova, Editura Vlad & Vlad, 1993, p. 469.

au sesizat inadecvarea titlului la conținut, foarte puțini au mers până la capăt în sensul precizării speciei literare. Adevărul e că noțiunile de *odă*, *imn* și *psalm* sunt și astăzi greu de diferențiat din punct de vedere semantic, iar în vremea lui Eminescu sinonimia trebuie să fi fost aproape perfectă. „Oda – se spune într-un manual de *Teoria literaturii* – pare să-și aibă originea în literatura ebraică și anume în *Psalmlii lui David*. Poeții Greciei antice au dat odei o formă specifică și au asociat-o cu cântecul. De fapt, termenul de odă provine din greaca veche, unde ode însemna „cântare”, „cântec de slavă”²⁶. La rândul său, *imnul* – ca specie în versuri a liricii culte cetățenești – este înrudit cu oda și psalmul, având deopotrivă caracter de *rugăciune*, care este „o variantă a imnului prin care se solicită ceva divinității, sau prin care credincioșii adresează divinității laude și mulțumiri”²⁷. Este ceea ce conține, de fapt, finalul *Odei* (în *metru antic*), ceea ce ne îndreptățește să considerăm titlul acesteia ca fiind cât se poate de nimerit. Că *oda*, *imnul* și *psalmul* au aceeași semnificație consideră și Aliona Grati, care definește *psalmul* ca fiind „specie a liricii religioase biblice, varietate de *imn* sau *odă* cu conținut creștin”²⁸. În sfârșit, înrudită cu *psalmul* și *oda* este – ca specie literară – *litanie*, definită de Aliona Grati ca fiind o „rugăciune lungă și dialogată, cântată în timpul unei procesiuni religioase, constând dintr-o serie de invocării și suplicații”²⁹. În sensul acestei definiții, Perpessicius – constatând caracterul de suplicație al finalului *Odei* – evidențiază faptul că Eminescu, pornind de la o odă închinată lui Napoleon, ajunge la o elegie erotică topită finalmente într-o litanie a eului devorat de patima cunoașterii...

Cert este că, îmbogățit fiind în varianta din volum, cu o profundă meditație pe tema morții și a condiției umane, textul *Odei* devine acum un *imn*, o *rugăciune* – cea mai profundă dintre cele cinci scrise, pe această temă, de Eminescu, celelalte patru fiind: invocția fetei de împărat către Luceafăr, rugăciunea-cerere a lui Hyperion către Părintele ceresc, *Rugăciunea unui dac* și textul cu titlul *Rugăciune din Tat twam asi*. Este de observat, de asemenea, că doar în ultima versiune a textului cuvântul este îndreptat către Dumnezeu (în primele două adresantul este Napoleon, iar variantele următoare, erotice, au ca interlocutor imaginea ideală a femeii iubite). Așa încât, concluzia nu poate fi decât aceea conform căreia – în această ipostază de *imn*, de *rugăciune*, de *odă* închinată/ adresată divinității – titlul poemului este corelativ conținutului variantei finale.

²⁶ Liviu Chiscop, *Teoria literaturii*, Bacău, Editura „Bacovia”, 2013, p. 86.

²⁷ Ibidem, p. 91.

²⁸ Aliona Grati, *Psalm*, în *Dicționar de teorie literară*. Ediția a II-a revizuită și completată, Chișinău, Editura „Arc”, 2009, p. 408.

²⁹ Ibidem, p. 278.

Semantismul conceptului de „eros”

Precizarea sferei noționale a unor termeni, precum și delimitarea conceptuală a aspectelor pe care le incumbă retorica erosului în opera poetică a lui Mihai Eminescu, implică atât investigarea lor într-o formă diacronică, precum și hermeneutica semnificațiilor de ordin filosofic, psihologic și estetic, care le-au întemeiat înțelesurile. Este ceea ce ne propunem a realiza prin considerațiile de ordin prolegomenic care urmează.

Pătruns în română, pe cale savantă, abia în secolul XIX, termenul „erotic” este derivat – cum se știe – de la numele lui Eros, zeul iubirii în mitologia greacă, fiu al Afroditei (zeița frumuseții, a iubirii, a voluptății și a fecundității) și a lui Ares (zeul războiului), soț al nimfei Psyche (personificare a sufletului uman). Mitul despre Eros (la romani – Amor) și Psyche este un simbol al vieții intime, al înțelegerii și neînțelegerii între doi tineri, două ființe, care trebuie să se supună unor legi stabilite în comun și peste care nu se poate trece... Explicat astăzi, în dicționare, prin cele două sinonime ale sale – *dragoste* și *iubire*, ambele cu etimonul în limba slavă veche (sau poate în și mai vechea limbă a pelasgilor, din care a evoluat și cea a traco-geților), erotic înseamnă ceea ce este propriu dragostei, care se referă la dragoste, care ține de dragostea fizică, de iubirea dintre două persoane. Din cauza complexității manifestărilor pe care le sugerează, dar și din cauza diversității legăturilor afective cuprinse în acești termeni, definirea conceptelor de *dragoste* și *iubire* sau de eros și erotic reprezintă un demers dificil. Așa, de pildă, dragostea se poate manifesta față de familie (părinți, copii sau alte rude), prieteni, parteneri romantici, Divinitate, patrie, frumos, artă etc. O nevoie importantă a dragostei (care este inclusă uneori în însăși definiția ei) este de reciprocitate. În unele cazuri, aceasta este resimțită de către subiect fără o acțiune fizică a obiectului, cum ar fi dragostea față de Divinitate, ori față de obiecte și diverse concepte neaplicate. Atunci când în dragoste sunt implicați parteneri romantici (cuplu erotic), aceasta poate fi atât *fizică* (presupunând relații intime), cât și *platonice*, termen prin care se înțelege o afecțiune pură, total dezinteresată fizic (material sau prin gesturi). În sfârșit, în cazul dragostei față de Divinitate, e de precizat că religia creștină vede o strânsă relație între dragostea față de Dumnezeu și cea față de *aproapele nostru*, prin *aproape* înțelegându-se mulțimea semenilor, a tuturor oamenilor, fie ei cunoscuți ori necunoscuți...

O situație deosebit de importantă atât din punct de vedere spiritual cât și cultural o constituie dragostea sub aspect biblic. *Biblia* descrie dragostea ca fiind îndelung răbdătoare, plină de bunătate; nu este invidioasă, nu se

laudă, nu se făleşte, nu se poartă necuviincios, nu caută folosul său, nu se mânie, nu se gândeşte la rău, nu se bucură de nelegiuire, ci se bucură de adevăr, acoperă totul, crede totul, nădărdueşte totul, suferă totul, dragostea nu va pieri niciodată (*Corinteni 13: 4-8*). Atât în *Vechiul Testament*, cât şi în *Noul Testament* există diferite cuvinte pentru a desemna dragostea. În limba greacă, limba folosită în scrierea *Noului Testament*, există, între altele, termenul *agapao* care înseamnă dragostea necondiţionată a lui Dumnezeu pentru omenire. Un alt cuvânt este *haireo* însemnând a prefera, a alege, a lua ceva din plăcere, a alege prin dorinţă. În sfârşit, un alt cuvânt este *phileo*, adică sentimentul de stimă, apreciere, atitudine prietenească, ataşament reciproc, simpatie. De altfel, anterior scrierilor celor patru evanghelişti, în mitologia greacă Eros era zeitatea primordială, care îi unea pe îndrăgostiţi într-o esenţă unică, dragostea nefiind altceva decât „un nume pentru dorinţa noastră pătimasă de a fi din nou întregi”³⁰. Această definiţie a lui Platon, inspirată de *mitul androgenului*, va include, timp de secole, erosul în *filosofia unitivă* a contopirii eului cu fiinţa iubită, într-o dorinţă de atingere a comuniunii absolute, prin refacerea întregului unic, primordial. „În *Banchetul*, dar şi în *Phaidros* – consideră Nina Corcinschi – *erotologia unitivă* se încheagă într-o ontologie pozitivă, senină a eului. De la Platon până la Evola şi Ortega y Gasset desprinderea de sine în unirea cu celălalt este esenţială”³¹.

Nu e mai puţin adevărat însă că, pornind de la riscul unei fuziuni care să anuleze individualităţile, în scenariul cuplului, au existat şi reacţii de respingere a ideii de contopire prin eros, pe care o presupunea *mitul androgenului*. Aşa, de pildă, în *Scurt manifest hedonist*, Michel Onfray scria: „Nefericirea noastră vine din faptul că, închinându-ne acestei mitologii a dorinţei înţeleasă ca lipsă, dublată de strădania de a restaura unitatea primordială a unui fabulos animal pierdut, urmărim o himeră. În materie de erotism, primul pas efectuat pe terenul post-creştin constă în a arunca la gunoi această schemă devastatoare şi creatoare de nevroze, de patologii mentale individuale şi colective”³². Pentru a se evita eventualele neplăceri prilejuite de o astfel de fuzionare, ar fi de preferat o alternare a identităţii lor, adică o fuziune în care cei doi actori erotici aflaţi pe scena cuplului să recunoască misterul celuilalt, păstrând taina alterităţii care – conform unei

³⁰ *Banchetul sau despre iubire*. Traducere de Petru Creţia. Bucureşti, Editura „Humanitas”, 2011, p. 116.

³¹ Nina Corcinschi, *Naraţiuni ale erosului. Eseu*. Cu o prefaţă de Bogdan Creţu, Chişinău, Editura „Cartier”, 2019, p. 28.

³² Michel Onfray, *Scurt manifest hedonist*. Traducere de Vlad Russo, Bucureşti, Editura „Humanitas”, 2013, p. 58.

concluzii formulate de Aurel Codoban – ar putea fi însăși chezașia adevăratei iubiri. „Or, iubirea – consideră universitarul clujean – păstrează în același timp misterul alterității, al neidentității celui alt cu mine, dar și ține deschisă comunicarea cu el, face ca potrivirea semnificațiilor noastre – a mea cu a celui alt – să înceapă să schițeze un sens”³³.

Cert este că Platon, în calitatea sa de prim filosof al iubirii, ne-a oferit cea dintâi și cea mai importantă definiție a *sentimentului erotic*. Din perspectiva mitului androginului – povestit de Aristofan în *Banchetul* – iubirea înseamnă regăsire a sufletului-pereche și împlinire ontologică prin celălalt. Această expresie mitică memorabilă a stat la baza constituirii conceptelor de *eros androgin* și *dragoste platonice*. „Perspectiva androgină – consideră Nina Corcinschi – distinge corpul de suflet și privilegiază în iubire sufletul: corpul, respectiv sexualitatea, reprezentând, în economia mitului, mijlocul, nu scopul. Dragostea *platonice*, expusă de Diotima, definește erosul ca ascensiune, prin ierarhia frumuseții, spre pragul de sus al Ideii, spre Absolut. E tendința spre *altundeva*. [...] Diotima are în vedere frumusețea corpului/rilor, percepția avansând spre frumusețea sufletelor, a caracterelor și a moravurilor, pentru a ajunge la percepția Frumuseții absolute”³⁴.

Odată cu Aristotel, discipol al lui Platon, iubirea capătă accepția de *philia*, iubirea-prietenie fiind o formă superioară a binelui pentru aproapele. Erosului i se atribuie acum bunătatea și frumusețea Divinității. Creștinismul va impune distincția între Eros și *agapé*, disociind iubirea ca posesie a celui alt (*eros*), de iubirea ca dăruire altruistă celui alt (*agapé*). „De-a lungul secolelor – precizează tot Nina Corcinschi – *Eros*, *Agapé* și *Philia* sunt văzute în contradicție sau în comunicare, suprapunându-se și completându-se reciproc. Iubirea-pasiune (numită și iubire eretică) mizează pe *contopire*, iubirea-agapé înseamnă *comuniune*, iar iubirea prietenească, *philia*, sugerează asemănarea (de interese, preocupări, caractere)”³⁵. Așadar, în înțelesurile ei fundamentale, iubirea se probează prin funcția întemeietoare, sau – cum spunea un istoric al fenomenului – prin „promisiunea înrădăcinării ontologice”³⁶.

O receptare adecvată a operelor literare cu mesaj erotic reclamă și o succintă evidențiere a modului în care a fost privită *dragostea* sub aspect științific. În disciplinele așa-zis exacte, precum biologia ori psihologia, termenul *iubire* nu este clar definit, tocmai datorită complexității acestui

³³ Aurel Codoban, *Amurgul iubirii. De la iubirea pasiune la comunicarea corporală*, Cluj-Napoca, Editura „Idea Design Print”, 2018, pp. 27-28.

³⁴ Nina Corcinschi, *op. cit.*, pp. 27-28.

³⁵ *Ibidem*, p. 27.

³⁶ Simion May, *Istoria iubirii*. Traducere de Dana Ionescu, București, Editura „Nemira”, 2014, p. 22.

sentiment emoțional. Totuși, până în prezent s-a constatat, din punct de vedere neurobiologic, că intensitatea biocurenților din anumite zone cerebrale devine mai activă, fără a se putea localiza deocamdată un centru nervos al iubirii în creier. Fenomenul în cauză este corelat cu modificări biochimice care determină reacțiile biologice devenite tot mai intense și influențând astfel gândirea lucidă și comportamentul individului. Se poate vorbi astfel de fenomene neuroendocrine aflate sub coordonarea diencefalului. În acest fel, pot lua naștere în hipofiză opiate endogene, care determină starea de euforie. Tot din categoria substanțelor mesagere ale euforiei pot fi amintite dopamina, adrenalina și substanțele endorfine care declanșează mai departe o producție de hormoni sexuali, cum ar fi testosteronul, capabil să crească apetitul sexual. Reacții asemănătoare apar în cazuri de îmbolnăvire, ceea ce determină faptul că îndrăgostiții nu mai pot gândi normal (stare de drogare). Ajungem astfel la problematica pe care o incumbă erosul și erotismul în postmodernitate, temă care deja beneficiază de o bogată bibliografie. De pildă, în al său deja celebru *Erotikon. Tratat despre ficțiunea amoroasă*, universitara ieșeană Mihaela Ursa declară sentențios: „Aș spune că erotologia contemporană, la fel de monologică în proiectul său filozofic, este una de epuizare a dorinței înseși, derulat în golul unui corp amorțit de câte a simțit până acum, aproape un corp postcoital, care nu-și mai recuperează libidoul decât estetic sau imaginativ”³⁷. La rândul său, Frédéric Beigheder își propune – în *Dragostea durează trei ani* – să demonteze „științific” mitul iubirii eterne. „Ești lăsat să crezi – spune el – că dragostea e o chestie pe viață, când, de fapt, din punct de vedere chimic, dispare după trei ani. Am citit într-o revistă pentru femei că dragostea este o emisie, de scurtă durată, de dopamină, moradrenalină, prolactină, luli-berină și ocitocină. O mică moleculă, feniletilamina (FEA), declanșează senzații de veselie, de exaltare, de euforie. Când te îndrăgostești la prima vedere, înseamnă că neuronii din sistemul limbic îți sunt saturați cu FEA. Tandrețea nu înseamnă altceva decât endorfine (opiul cuplului). Societatea te înșală: îți vinde marea dragoste, când, de fapt, s-a demonstrat științific că acești hormoni încetează să mai acționeze după trei ani”³⁸. E foarte posibil ca autorul eseului mai sus menționat să aibă dreptate, mai ales că este confirmat de statisticile care arată că cea mai crescută rată a divorțurilor se înregistrează după patru ani de căsnicie...

³⁷ Mihaela Ursa, *Erotikon. Tratat despre ficțiunea amoroasă*, București, Editura „Cartea Românească”, 2012, p. 199.

³⁸ Frédéric Beigheder, *Dragostea durează trei ani*. Traducere de Marie-Jeanne Vasiliou, București, Editura „Pandora”, 2005, p. 117.

Menținându-ne în sfera raporturilor existente între dragoste și știință, ar mai fi de amintit că cercetătorii Universității Chicago susțin că au descoperit regiunea cerebrală responsabilă de deciziile afective. În acest context, dragostea este definită drept o stare conștientă, intensă și de durată cu o altă persoană, iar dorința sexuală ar fi caracterizată drept o stare de scurtă durată orientată spre obținerea plăcerii. Plecând de la această diferențiere, cercetătorii consideră că dragostea este localizată în zona anterioară a cortexului insular, în timp ce dorința sexuală este localizată în zona posterioară.

Categoriile estetice ale erosului: de la grotesc, la sublim și tragic

Consecvenți modalității de structurare a demersului analitic pe care am utilizat-o pe tot parcursul acestui eseu, ne vom întemeia, și de această dată, pe adevărul axiomatic conform căruia orice creație artistică autentică, estetică este valabilă, are ca punct de plecare realitatea, încercând să identifice acele situații concrete care pot genera ceea ce se cheamă *o criză erotică*.

Pentru a înțelege ce este criza erotică, e absolut necesar să vorbim despre sentimentul erotic și despre etapele, formele, aspectele pe care acesta le poate căpăta în existența noastră. Trei sunt, după părerea noastră, etapele (formele, aspectele) pe care le îmbracă erosul. Primul dintre ele e instinctul primar („basic instinct”) sau instinctul de reproducere a speciei, întâlnit la toate viețuitoarele. În acest sens, Platon avea dreptate când spunea, în *Banchetul*, că „iubirea e cea mai veche divinitate”. Mult mai târziu, Eminescu, încercând o caracterizare a instinctului în cauză, îl numea „Un instinct atât de van/ Ce le-abate și la păsări de vreo două ori pe an” (*Antropomorfism*). Nu mult după aceea, medicul vienez Sigmund Freud va inventa termenul de *libido* (plăcere/ dorință sexuală) în lucrarea sa *Psihopatologia vieții cotidiene*. Teoretizat și de Arthur Schopenhauer în *Metafizica iubirii*, instinctul în cauză și-a aflat ilustrarea literară în trei dintre volumele de versuri ale lui Geo Bogza, de pildă: *Jurnal de sex* (1929), *Poemul invectivă* (1933) și *Ioana Maria. Șaptesprezece poeme* (1937). Categoria estetică echivalentă acestei prime etape a sentimentului erotic nu poate fi decât *grotescul*.

Cea de a doua formă pe care o cunoaște erosul este cea pe care o identificăm cu dragostea pură, candidă, curată, exemplar transfigurată liric în creațiile de gen ale multor poeți. În această ipostază, sentimentul erotic i-a inspirat pe poeți din cele mai vechi timpuri, începând cu *Cântarea inimii fericite* (în Egiptul antic, în sec. XIV î.H.), sau *Cântarea cântărilor din Vechiul Testament* și până în zilele noastre. Este vorba, în acest caz, de un sentiment înălțător, de exuberanță, de stări expandate de conștiință, corespunzătoare categoriei estetice a *sublimului*.

Dacă primele două aspecte ale erosului – *libidoul* și *iubirea* – aparțin de normalitate, de firescul vieții, cel de al treilea, *criza erotică*, este o heterotopie, o nedorită excepție, aparținând patologicului. Din păcate însă, tocmai acest din urmă aspect produce și cele mai multe victime în societate, poate și din cauză că cercetarea sa este evitată de către specialiști. În ceea ce ne privește, vom încerca a-l descrie aici atât cât ne stă în putință, ilustrându-ne afirmațiile cu exemple din câteva opere literare, deși creațiile literare pe această temă sunt foarte puține.

Criza erotică este generată, fără excepție, de două situații precise, foarte concrete și anume:

- atunci când persoana îndrăgostită e respinsă de ființa iubită, care nu-i împărtășește dragostea;
- atunci când, în cazul unui cuplu de îndrăgostiți, intervine o piedică, un obstacol care face imposibilă relația celor doi actori aflați pe scena cuplului.

De obicei, obstacolul e întruchipat fie de intervenția unei a treia persoane (numită, din această cauză, *terzo incomodo*), sau de un grup de persoane (o familie, de pildă, ca în *Romeo și Julieta* de Shakespeare), care se opune relației dintre cei doi, uneori acaparându-l pe unul dintre parteneri. În acest moment, celui rămas singur i se declanșează ceea ce se cheamă *criza erotică*, adică acea cumplită boală psihică (poate cea mai cumplită), constând în pierderea lucidității, a discernământului, a capacității de raționare. G. Călinescu, care – ca și Eminescu – a fost lovit, în câteva rânduri, de cumplita maladie, vorbește chiar de „iraționalitatea crizei”. Într-adevăr, ciudat e faptul că nu există simptome evidente, exterioare, suferința fiind eminentamente interioară. Aparent, cel lovit de criză oferă celor din jur aspectul/ înfățișarea unui om normal. Dar în realitate nu e așa, întrucât obsesia pierderii ființei iubite e atât de puternică, încât îl inhibă complet, paralizându-i voința și rațiunea, făcându-l adică din om neom... Se pare că Shakespeare, în *Romeo și Julieta*, e cel care a reușit să descrie cel mai bine simptomatologia cumplitei maladii caracterizată prin stări ciudate, contradictorii, oximoronice, ca în versurile: „Deșertăciune grea, voioasă jale!/ Haos diform de forme ideale/ Avânt de plumb! Lumină, fum! Foc, gheață,/ Bolnav, dar teafăr! Somn de-a pururi treaz!/ Ești și nu ești: acesta e amorul!” (*Romeo și Julieta*, I, 1). Nu altfel descrie Nicolae Dabija starea patologică survenită în urma imposibilității de a-și trăi, plener, iubirea: „Sunt beat, dar nu de vin./ Și zac, dar nu de boală./ Fără de tine, eu – mi-aș fi străin/ și parcă aș trăi de mântuială”. Inclusă în volumul *Cerul lăuntric* din 1998, poezia respectivă se intitulează, nu întâmplător, *Refren*, întrucât distihul

„Sunt beat, dar nu de vin./ Și zac, dar nu de boală” e plasat, prin simetrie compozițională, nu doar la începutul poeziei și în finalul ei, ci de încă două ori în poziție mediană. Poezia are, în total, șaisprezece versuri, dintre care opt constituie menționatul refren, care revine obsesiv pe tot parcursul poeziei. S-ar putea spune că refrenul în cauză are aici o funcție pronunțat programatică, întrucât poetul se bazează pe repetiția celor două versuri ca pivot în jurul căruia se învâрте întreaga mașinărie a poemului. La suferința atroce pricinuită de imposibilitatea împlinirii prin iubire se referă poetul și în strofa a doua: „Începe viața mea într-un suspin/ și trec, prin suferință, ca printr-o școală./ Sunt beat, dar nu de vin./ Și zac, dar nu de boală”. *Refren* e singura piesă din vasta creație poetică dabijiană în care e transfigurată lyric criza erotică. Nu e vorba aici nici de libido, nici de iubire candidă, normală, împărtășită de ambii parteneri, ci doar de acel aspect patologic al erosului, capabil să-i facă viața amară: „Orice cuvânt, în astă vălmășeală,/ E atâta de sărac și de puțin,/ Și numai dorul meu, în astă seară,/ amar e, ca și frunza de pelin”. În cazul celui lovit de criza erotică suferința uneori e atât de cumplită, încât nefericitul personaj/ eroul lyric preferă moartea sau – ca în *Odă (în metru antic)* al lui Eminescu – invocă Divinitatea pentru a-l elibera de suferința atroce și a-l readuce la starea anterioară, de normalitate. Din păcate, soluțiile la care se apelează cel mai adesea sunt sinuciderea sau eliminarea fizică a adversarului. Și nu e deloc întâmplător faptul că Eminescu, în *Odă (în metru antic)* – care este o sublimă transfigurare lyrică a unei crize erotice³⁹ – evocă, succint, singurul caz din mitologie pe această temă, anume povestea Deianirei care – îndemnată de Nesus – îi dă lui Hercule haina otrăvită, acesta murind în chinuri groaznice. De disperare, Deianira se sinucide. Avem aici un subiect clasic de tragedie, ceea ce ne determină să considerăm că *tragicul* este categoria estetică ce corespunde celei de a treia forme a erosului, pe care am numit-o *criză erotică*.

Criza erotică: etiologie – simptomatologie – terapie

Fiind considerată – nu fără teme – drept o meditație asupra morții și a destinului uman (motivul *fortuna labilis*), precum și pe tema condiției omului de geniu, *Odă (în metru antic)* e inclusă, de regulă, de către mai toți istoricii literari și autorii de manuale în categoria liricii filosofice. Lucrurile se complică prin faptul că *Odă (în metru antic)* e, în același timp, o remarcabilă poezie de dragoste, cel mai înălțător elogiu adus vreodată sentimentului erotic. Această măiestrită și, totodată, surprinzătoare imbricare

³⁹ Vezi și Liviu Chiscop: „*Odă (în metru antic)*”, de Mihai Eminescu – sublimă transfigurare lirică a unei crize erotice, în *Expres cultural* (Iași), nr. 2, februarie 2018, p. 18 și nr. 3, martie 2018, p. 19.

a motivului morții cu cel al iubirii generează confuzie și derută în rândul comentatorilor, determinându-i să afirme că avem de-a face cu o creație insolită, extrem de originală, cu „o genială sinteză a sintezelor, o sinteză clădită pe paradox, de la un capăt la altul, o sinteză lirică de o impecabilă construcție matematică”⁴⁰.

Paradoxul constă în faptul că poetul genial mulează zbuciumul romantic pe tema morții, a condiției umane cu sentimentul erotic. Dar – ne întrebăm – ce poate avea în comun iubirea, ca sentiment al fericirii plene, al vieții ferice, cu moartea, moment tragic al vieții, punct terminus al traseului existențial? Când anume, în ce situație, în care circumstanțe și din care cauze unul dintre îndrăgostiți, unul dintre actorii de pe scena cuplului se poate gândi la moarte, sau chiar – mai mult decât atât – o poate utiliza drept soluție salvifică?

Pentru a oferi un răspuns la aceste întrebări e absolut necesar să vorbim despre cauzele, formele de manifestare ale sentimentului erotic și despre modalitățile de soluționare ale acestei cumplite maladii psihice, pe care Sigmund Freud n-o individualizează ca atare în ansamblul celorlalte nevroze, cum sunt numite, cu un termen generic, tulburările sistemului nervos. Fondator al psihanalizei, pe care o definește ca fiind „un procedeu medical al persoanelor care suferă de boli nervoase”⁴¹, Sigmund Freud a contribuit și la constituirea psihologiei clinice, prin tehnica explorativă a inconștientului. În numeroasele sale lucrări – dintre care menționăm *Introducere în psihanaliză*, *Prelegeri de psihanaliză*, *Psihopatologia vieții cotidiene*, *Știința viselor*, *Trei eseuri asupra teoriei sexualității*, *Totem și tabu* – Freud a studiat rolul sexualității în viață și în artă (pe care l-a exagerat), al viselor, al actelor de fiecare zi, ca și al impulsurilor de autoafirmare. Deși nu a disociat *criza erotică* în contextul celorlalte nevroze, Freud a depistat unii factori ținând de etiologia acesteia, cum ar fi *privațiunea* (recte obstacolul survenit în relația dintre cei doi actori de pe scena cuplului), *fixația* (adică obsesia), *tendința la conflict*, *refularea* etc. „Eul – consideră Freud – se poate acomoda în această fixație (...). Dar el poate de asemenea să se opună acestei fixații a libidoului, caz în care *eul* suferă o *refulare* acolo unde eul a suferit o fixație. Urmând această cale, găsim că al treilea factor al etiologiei nevrozelor *tendința spre conflicte*, depinde atât de dezvoltarea *eului*, cât și de aceea a libidoului. Ne-am completat astfel ideile referitoare la determinismul nevrozelor. În primul rând, cunoaștem condiția cea mai

⁴⁰ Florin Băileșteanu, *op. cit.*, p. 33.

⁴¹ Sigmund Freud, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză, Psihopatologia vieții cotidiene*. Traducere, studiu introductiv și note: Dr. Leonard Gavrilu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980, p. 62

generală, reprezentată de *privațiune*, după care urmează fixația libidoului care o împinge în anumite direcții, iar în al treilea rând intervine tendința la conflict care decurge din dezvoltarea *eului* deviat de aceste tendințe ale libidoului⁴². Absolutizând importanța libidoului, Freud e de părere că ne aflăm în fața unui conflict atunci când „libidoul găsește, ca să zicem așa, calea blocată și e silit să încerce să scape într-o direcție în care își poate cheltui rezerva sa de energie potrivit cerințelor principiului plăcerii”⁴³. Ar fi prea simplu dacă ar fi așa, întrucât libidoul poate fi satisfăcut nu doar cu persoana care a provocat criza erotică. Părerea noastră este însă că respectiva boală psihică este mult mai gravă, nemaiaivând de-a face cu libidoul, fiind vorba de o suferință cumplită, pe care doar cel ce a trăit-o o poate înțelege⁴⁴.

Ajungem astfel la ceea ce se cheamă *simptomatologia* crizei erotice, adică la modalitățile ei de manifestare, precum și la posibilitățile de rezolvare - dacă se poate spune așa - ori chiar de vindecare. În lucrările sale Sigmund Freud relatează numeroase „cazuri clinice” de pacienți pe care i-a tratat, dar pe care nu întotdeauna i-a vindecat. Între aceștia din urmă se află și „cazul clinic nr. 23”, al unui tânăr care conviețuia cu o educatoare, prietena sa. La un moment dat, aceasta îl anunță că-l părăsește, fiindcă și-a găsit pe altcineva. Tânărul - înțelegând că devenise ceea ce se cheamă un „terzo incomodo” - e atins de *criza erotică*. Apelând la serviciile doctorului Freud, acesta constată că tânărul se comporta nefiresc, ca și cum s-ar fi aflat sub influența halucinogenelor, dar - fiindcă el însuși nu trecuse niciodată printr-o criză erotică - nu-l înțelege și, deci, nu-l poate vindeca, iar pacientul își pune capăt zilelor. Sinuciderea este doar una dintre căile de rezolvare - dacă se poate spune așa - a crizei erotice, aflată mai la îndemână. Este preferată întrucât prin ea se pune capăt unei suferințe încă și mai cumplite, generate de criza erotică. Cel care recurge la acest gest este convins că existența sa în această lume nu mai are niciun sens în absența ființei iubite. Este gestul la care recurg cei doi celebri amanți din Verona, precum și alții din alte creații dramatice sau epice, cum ar fi Vasile - din romanul *Frunze de dor* al lui Ion Druță - care, predestinat unei iubiri fatale, se sinucide din dragoste. Cazuri de sinucidere din dragoste aflăm, însă, nu doar în scrieri ficționale, ci și în viața reală a scriitorilor. Așa s-a întâmplat, de pildă, cu Alexandru Odobescu, cel care, la vârsta de 60 de ani, refuzat fiind de studenta Hortensia Racoviță, își trage un glonț în tâmplă...

⁴² Ibidem, p. 296.

⁴³ Ibidem, p. 302.

⁴⁴ Vezi și Liviu Chiscop: *Criza erotică - blestem sau binecuvântare?* În *Contexte* (Bacău), 1, nr. 2, decembrie 2018, pp. 41-43 și 2, nr 1, ianuarie 2009, pp. 36-42.

O altă modalitate de rezolvare a crizei erotice o reprezintă *crima pasională*, caz în care cel refuzat sau obstrucționat – adică devenit *terzo incomodo* – alege să-și lichideze fizic adversarul. Este, între altele, situația petrecută în romanul *Ion*, de Liviu Rebreanu, unde George Bulbuc îl ucide pe Ion, amantul soției sale.

În sfârșit, cea de a treia modalitate de rezolvare – și, în acest caz, chiar de tratare/ de vindecare a maladiei psihice – constă în acceptarea suferinței, în depășirea crizei, uneori cu sprijinul Celui de Sus, așa cum se întâmplă în *Oda* lui Eminescu, de pildă. Cam la fel au stat lucrurile, ceva mai târziu, în cazul lui Ibrăileanu (care, în romanul *Adela*, transfigurează epic suferința pricinuită de iubirea pentru asistenta Olga Tocilescu), sau în cazul lui Nicolae Dabija din poezia *Refren*.

Personajul psihologic Eminescu

Dar în cazul lui Eminescu, ai cui vor fi fost „ochii turburători” care i-au răscolit afectele, aducându-l în pragul disperării și pricinuinându-i acea cumplită suferință? Biografia poetului ne informează că, după 1879, pe când se afla în București ca redactor-șef la *Timpul* și lucra intens la definitivarea celor trei capodopere ale liricii sale – *Luceafărul*, *Glossă* și *Odă (în metru antic)* – în viața sa au existat trei muze inspiratoare, ca să spunem așa. Cea dintâi era, firește, Veronica Micle (al cărei soț tocmai decedase în acel an), cu care coresponda, din scrisori rezultând că se suspectau (și se acuzau) reciproc de infidelitate. Fiind vorba de o relație mai veche, Veronica n-avea cum să-i mai provoace o criză erotică de intensitatea celei exprimate în *Odă*. Referitor la comportamentul lui Eminescu față de Veronica, din acei ani, Dr. Ion Nica, remarcând „reacția firească a poetului”, conchide: „Nimic patologic, nimic obsedant, nimic închipuit”⁴⁵.

O altă idilă se va fi consumat în casa doctorului Kremnitz, unde Eminescu fusese solicitat, prin 1880-1882, pentru a-i preda lecții lui Mite Kremnitz, cumnata lui Măiorescu. La unele lecții asista chiar și soțul lui Mite, stând, de regulă, cu spatele la cei doi, pentru a nu-i stingheri, și privind pe fereastră. Deși Mite, în memoriile ei, va mărturisi, mult mai târziu, că l-a plăcut pe Eminescu și chiar s-au sărutat, e foarte puțin probabil să-i fi provocat poetului o iubire de anvergura celei sugerate în versurile *Odeii*, deși acesta îi oferise, la un moment dat, poezia *Atât de fragedă...* Nicolae Petrașcu, unul dintre primii biografi ai poetului, „pune într-o categorie secundară dragostea lui Eminescu pentru Cleopatra Leca și Mite Kremnitz,

⁴⁵ Dr. Ion Nica, *Mihai Eminescu. Structura somato-psihică*. Cu un cuvânt înainte de Const. Ciopraga, București, Editura „Eminescu”, 1972, p. 161.

deși recunoaște că poetul le-a iubit cu toată inima lui și le-a închinat unele dintre cele mai frumoase și mai simțite versuri”⁴⁶.

Rămâne, așadar, în discuție cea de a treia muză, anume actrița Cleopatra Leca-Poenaru - persoană de o distincție aristocratică, talentată și cultivată, colaboratoare la *Convorbiri literare* și participantă la ședințele *Junimii*, unde avea ocazia a-l întâlni pe Eminescu. „Afețiunea pentru Cleopatra - consideră Dr. Ion Nica - devenise cunoscută între junimiști. Titu Maiorescu îl informa pe Nicolae Gane, la 22 septembrie 1880, la Iași: „Miercurile noastre literare se țin regulat. Creangă ne citește acum ceva... și Eminescu, amoretat de d-na Poenaru-Leca, găsește în această doamnă cam corpolentă multă inspirație”⁴⁷. Cam tot atunci, Mite Kremnitz - „puțin ironică și probabil geloasă” - îl înștiințează și ea pe același N. Gane, cum că: „Eminescu ne aduce, din când în când, poezii, dedicate unei noi flacără a inimei lui de poet, să sperăm că nu o va tulbura cum a tulburat pe biata doamnă Micle. Aforismele ei, care au apărut în *Convorbiri*, mi-au plăcut mult, s-ar părea că în adevăr e nenorocită”⁴⁸. Câteva zile mai târziu, la 2 octombrie 1880, Mite îi scrie din nou lui Gane, făcând referiri la întrunirea *Junimii* din ziua precedentă. „Eminescu - scrie, fără a mai izbuti să-și ascundă invidia - a fost ieri cu totul disperat, dacă aș fi răutăcioasă ca dv., aș spune că absența stăpânei inimei lui i-ar explica melancolia. Bietul băiat! Cred că dânsa a răspuns la declarațiile lui cu un hohot de râs și el, după câte se spun, spera să fie primit de soț”⁴⁹. La rândul său, Iacob Negruzzi - întrebându-se și el cum a fost posibilă o asemenea pasiune - ne oferă și alte amănunte picante, precizând: „Niciodată n-a iubit Eminescu mai cu violență. Poate însă că și rezerva în care, zic unii, că s-ar fi ținut Cleopatra față de Eminescu, ar fi fost cauza înverșunatei pasiuni a poetului. El se plimba nopți întregi înaintea casei sale din strada Cometei „pe lângă plopii fără soț”, o urmărea pretutindeni, ba i s-a întâmplat să petreacă de cu seară până în ziuă ascuns în bucătăria iubitei sale, numai spre a o zări un moment”⁵⁰.

Cleopatra Leca-Poenaru era, în acei ani, „o femeie de vreo 30 de ani, înaltă, frumoasă, inteligentă, atentă și blândă ca o icoană” - după cum și-o amintește Nicolae Petrașcu. „Eminescu - continuă biograful, în același grupaj de *Amintiri din Junimea* - fu impresionat și se amoretă de frumusețea ei, căutând ocazia de a o revedea (...), dar dna Leca era indiferentă la

⁴⁶ Ibidem, pp. 165-166.

⁴⁷ Ibidem, p. 166.

⁴⁸ Ibidem, p. 166.

⁴⁹ Ibidem, p. 166.

⁵⁰ Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, în *Viața românească*, 1921, Apud: Ion Nica, op. cit.,

gândurile lui”⁵¹. Un amănunt revelator pentru modul în care se manifesta această criză erotică a lui Eminescu ni se pare a fi și acela conform căruia, în toamna lui 1880, poetul – aflând că prietenul său Caragiale „se are bine” cu Cleopatra (care, de altfel, era verișoară cu dramaturgul) îl amenință pe acesta cu revolverul.

În sfârșit, Perpessicius a găsit, printre manuscrisele poetului, „o ciornă de scrisoare, redactată fără nici o îndoială la București și destinată Cleopatrei Poenaru”. În acest „febril document stendhalian” – cum îl numește Perpessicius – după reproșuri patetice de genul „Ești tu cuminte, Cleopatra? etc., aflăm și această descriere exactă – veritabilă „fișă clinică”, cum ar fi spus Freud – a crizei sale erotice: „Ești o mizerabilă cochetă, Cleopatra. Tu m-ai ucis moralicește, mi-ai rupt șira spinării, m-ai deșelat moralicește, încât nu mai pot avea nici o bucurie în viață. Mi-e atât de frig înlăuntrul inimei, sunt atât de bătrân, ai făcut să cază toată primăvara vieții mele la pământ, încât nu se alege nimic de ea...”⁵².

În ceea ce ne privește, nu mai avem nicio îndoială că – după cum se exprimă și Alain Guillerrou în *Geneza interioară a poeziilor* lui Eminescu – „*Oda* este o operă inspirată de iubirile bucureștene ale lui Eminescu” și că „nu mai avem dreptul să neglijăm aceste detalii după ce Perpessicius a menționat acea ciornă de scrisoare”⁵³... Referitor la acest raport existent între biografia poetului și geneza *Odei* (*în metru antic*), concluzia criticului francez este lipsită de echivoc. „Este evident – spune el – că trebuie să stabilim o legătură între această ciornă de scrisoare, pe de o parte, și ciorna *Odei*, pe de altă parte. Hazardul nu poate să explice singur faptul că Eminescu, în ciorna poemului său, s-a gândit un moment s-o citeze pe regina Cleopatra și că în ciorna scrisorii către Cleopatra Poenaru, a inserat numele unei a doua regine”⁵⁴ – ș.a.m.d. Iar în ceea ce privește răspunsul la întrebarea „Ești tu cuminte, Cleopatra?”, se pare că acesta nu poate fi afirmativ de vreme ce – după cum aflăm de la un apropiat al poetului – într-una din nopți, pe când acesta supraveghea locuința iubitei, ar fi văzut ieșind de acolo un ofițer. Acesta va fi fost nu doar punctul final al idilei, ci și punctul culminant al geloziei coincident momentului declanșării crizei erotice. Aflându-se, așadar, în clasică ipostază a unui *terzo incomodo*, Eminescu avea de ales una dintre cele trei variante de rezolvare a crizei: crima, adică lichidarea fizică a adversarului,

⁵¹ Nicolae Petrașcu, *Amințiri de la Junimea*, în *Viața românească*, 1921, Apud: Ion Nica, op. cit., p. 166.

⁵² Cf. Dr. Ion Nica, op. cit., p. 166

⁵³ Alain Guillerrou, *Odă* (*în metru antic*), în *Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu*. Traducere de Gh. Bulgăr și Gabriel Pârvan, Iași, Editura „Junimea”, 1977, pp. 447-448.

⁵⁴ Ibidem, p. 447.

sinuciderea sau suferința. Din conținutul *Odei* deducem, firește, că a ales această din urmă soluție, elaborarea respectivei capodopere constituind, fără doar și poate, un remediu, un leac menit să-i mai atenueze dureroasa suferință. Unii susțin că și elegia *Pe lângă plopii fără soț* ar fi reprezentat tot un panaceu destinat vindecării aceleiași crize provocate de iubirea pentru Cleopatra Leca-Poenaru. Doar așa s-ar explica spațiul grafic excedentar acordat comentariului poeziei, de către G. Călinescu în a sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent...*

Patetica scrisoare destinată Cleopatrei, la care se adaugă poeme precum *Pe lângă plopii fără soț* și *Odă (în metru antic)* trebuie privite - cum spuneam - drept etape ale defulării poetului, drept supape ale alinării suferinței atroce pe care, cu siguranță, o va fi cunoscut în acele momente. Așa cum se întâmplă adesea în astfel de cazuri, poetul va fi fost încercat și de gândul sinuciderii. Cert este că - alegând calea depășirii impasului existențial prin suferință - el alege, de fapt viața, angajându-se într-o luptă inegală cu soarta „ne-ndurătoare”. Asistăm, de fapt, la o luptă a omului cu destinul, ca în tragediile antice. De aceea, consideram că aceasta este, în realitate, *tema Odei (în metru antic)*, celelalte elemente - precum condiția omului de geniu, iubirea, suferința, disperarea cauzatoare de moarte etc. - fiind doar *motive literare*, teme subsecvente ale unor secvențe din poem. *Tragicul* este, așadar, categoria estetică ce corespunde celei de a treia forme a erosului pe care am numit-o *criză erotică*.

Analiza discursului liric. O abordare psihocritică

Ca și în cazul altor comentarii publicate de noi în presa literară din cele două state românești, având ca obiect poeme eminesciene (*Glossă, Călin (file din poveste), Mai am un singur dor, Luceafărul, Scrisoarea III, Epigonii* ș.a.), ori bacoviene (*Plumb, Decor, Lacustră, Decembre, Liceu* etc.), ne propunem să abordăm *Odă (în metru antic)* dintr-o perspectivă oarecum polemică în raport cu bibliografia existentă. Ne considerăm în drept a proceda astfel, pe temeiul îndelungatei experiențe dobândite, la catedră, care ne-a oferit nu doar prilejul de a facilita o adecvată receptare, de către elevi și studenți, a capodoperelor literaturii naționale și universale, ci și pe acela de a ne confirma unele ipoteze, ori de a ne întări unele convingeri. „Nu este ușor să dobândești convingeri - spunea, în această privință, Sigmund Freud - iar acelea la care se ajunge fără osteneală se dovedesc cel mai adesea fără valoare și lipsite de durabilitate. Are dreptul la convingeri numai acela care, ani și ani, a meditat asupra unora și acelorași fapte și a văzut cu ochii

săi repetarea acestor lucruri noi și surprinzătoare despre care voi vorbi”⁵⁵. Texte fără valoare, lipsite de durabilitate și care, de fapt, nu folosesc la nimic pot exista, desigur, și în critica și istoria literară. În această categorie s-ar putea încadra, de pildă, cercetarea acribioasă a celor șapte variante ale *Odei* (în *metru antic*), care au precedat-o pe cea inclusă în ediția princeps din 1883. În afară de faptul că ele reconfirmă un fapt deja cunoscut - anume travaliul sisific al poetului asupra textului, atestând neegalata sa autoexigență și justificând calificativul de „artizan al versului”, care i-a fost atribuit cu îndreptățire, aportul respectivelor avantexte la exegeza eminesciană este ca și inexistent. Să ne amintim că însuși Călinescu - desemnând această investigare minuțioasă a manuscriselor eminesciene prin termenul *tehnică* - spunea așa: „Dacă acum, încheind, ne punem întrebarea, ce utilitate are o astfel de cercetare a tehnicii poetului, se cade să răspundem în toată sinceritatea: aproape nici una”⁵⁶. Cam în aceiași termeni se va exprima și esteticianul Jean Starobinski: „Reflecția, asupra geneticii textelor nu mă conduce la o teorie a textului”⁵⁷. Propunându-și, încă din titlu, temerarul obiectiv de a-l explica pe Eminescu fratelui ei, universitara Ioana Bot se slujește de corpusul de manuscrise din atelierul *Odei*, adică de „acele fragmente și eboșe ale poemului pe care editorii le-au considerat „ilizibile” sau „ininteligibile”, diminuându-le importanța prin modalitatea de a le restitui în corpusul de manuscrise”⁵⁸. Părerea noastră este că editorii n-au greșit, întrucât - cel puțin în cazul *Odei* - avantextele acesteia nu ne ajută să decodăm semnificațiile multiple ale mesajului. Iată un singur exemplu: la un moment dat, devine evident faptul că Eminescu abandonează *Oda către Napoleon*, concepând o altă variantă, pe cu totul alte coordonate. Ei, și? Ce relevanță poate avea acest amănunt? Relevantă e doar varianta finală, reprezentând voința ultimă autorului, și doar aceasta trebuie avută în vedere. Faptul că avem astăzi acces la acele avantexte - importante doar în măsura în care aruncă o lumină asupra laboratorului poetic eminescian - se datorează exclusiv hazardului. Dacă Maiorescu i-ar mai fi permis accesul - solicitat cu insistență de poet, când și-a revenit din criza din 28 iunie 1883 - la cuferul său cu manuscrise, e sigur că ar fi efectuat o triere/ o selecție riguroasă a acestora...

⁵⁵ Sigmund Freud, *op. cit.*, p. 222.

⁵⁶ G. Călinescu, *Opera lui Eminescu, vol. IV*, București, Editura „Minerva”, 1985, p. 283.

⁵⁷ Jean Starobinski, *Approches de la genétique des textes*. Apud: Ioana Bot, *Între zgomot și operă: despre versurile „fără sens” din atelierul Odei (în metru antic)*, în *Eminescu explicat fratelui meu*, Cluj-Napoca, Editura „Art”, 1995, p. 95.

⁵⁸ Ioana Bot, *Eminescu explicat fratelui meu, ed. cit.*, p. 95.

În ceea ce ne privește, considerăm că geneza *Odei* trebuie explicată mai curând prin apelul la biografia poetului, prin unele biografeme din traseul existențial al acestuia, fiindcă doar aici se află - ca să spunem așa - cheia personajului psihologic Eminescu.

Pe de altă parte însă, nu putem să nu-i dăm dreptate Ioanei Bot atunci când ne informează că tot lui Călinescu „i se datorează judecata cea mai flagrant nedreaptă asupra întregului corpus al *Odei*, în care criticul nu vede decât o virtuozitate formală, la limita patologică a secătuirii inspirației vizionare”⁵⁹. Mai mult decât atât, ironizând această incontestabilă capodoperă a liricii eminesciene, pe care o considera ca fiind un experiment nereușit, G. Călinescu spunea că *Odă (în metru antic)* „este o urmare neînsemnată a unor studii harnice de versificație latină, făcute pe temeul lui Horațiu”⁶⁰.

Una dintre ipotezele de lucru ale prezentului eseu a fost aceea că, în cazul *Odei (în metru antic)*, ca, de altfel, în cazul oricărei opere literare esteticește valabile, există o consonanță indelebilă a formei cu forma. Ignorând acest adevăr axiomatic, G. Călinescu - analizând *Oda* - operează o disociere simplificatoare a formei poemului de conținutul său ideatic. „Este greșit să se creadă - afirmă criticul - că Eminescu îngrijea forma, fiindcă, în înțelesul acesta de combinație, forma nu-l interesa deloc [...]. Varianta lui Eminescu nu țintește îmbunătățirea formei, ci găsirea adevăratei mișcări a ideii”⁶¹. Adevărul e că tocmai în această consubstanțialitate a fondului cu forma rezidă inefabila armonie a versului eminescian. Nu alta era convingerea esteticianului Mihail Dragomirescu, atunci când considera *armonia* ca fiind „cel mai însemnat organ al unei capodopere, care nu este nici fondul, nici forma. Fiecare capodoperă își are armonia ei. Și la Eminescu, vedem lucrul acesta la fiecare pas”⁶². La rândul său, Mihai Cimpoi - cel mai de seamă eminescolog al contemporaneității - așeza *Odă (în metru antic)* în pleiada celor mai izbutite creații de la zenitul activității poetice eminesciene. „Cea de a treia fază - coronară - spunea autorul *Dicționarului enciclopedic Mihai Eminescu* - e cea a rostirii esențiale a Ființei, heideggerian vorbind, a consubstanțialității Poetului Hyperion cu Demiurgul, a punerii oglinzii narcisiace în fața „abisului ontologic” (Svetlana Paleologu-Matta). Mitopo(i)etica sa cunoaște desăvârșirea în *Lucafărul*, cele cinci *Scrisori (Satire)*, *Glossă*, *Odă (în metru antic)*, *Rugăciunea unui dac*, *Melancolie*,

⁵⁹ Ibidem, pp. 98-99.

⁶⁰ G. Călinescu, *Opera lui Eminescu, vol. II*, București, Editura „Minerva”, 1985, p. 38.

⁶¹ G. Călinescu, *Opera lui Eminescu, vol. IV*, București, Editura „Minerva”, 1985, pp. 287-288.

⁶² Mihail Dragomirescu, *Eminescu*, Iași, Editura „Junimea”, 1976, p. 173.

sonetele și toate poeziile anului 1883”⁶³. Așa este. Doar că alături de toate aceste „poezii ale anului 1883” - publicate adică în premieră în *ediția priniceps* din acel an - ar trebuie menționată neapărat și capodopera *Mai am un singur dor* care, întrucât exprimă atitudinea autorului în fața morții, „este *Miorița* lui Eminescu”, conform aprecierii formulate cândva de Garabet Ibrăileanu.⁶⁴ Apoi, între *Luceafărul*, *Glossă* și *Odă (în metru antic)* - poeme filosofice, eminentamente romantice - există o serie de asemănări, cea mai vizibilă constând în sugerarea unei comunicări directe a omului de geniu cu Demiurgul, cu Divinitatea. Referitor la acest aspect - de maximă importanță în analiza sensurilor *Odei (în metru antic)* - Mihai Cimpoi făcea următoarele precizări: „Dominantă acum este „herghelia de întrebări” privind sensul vieții și morții, răul și binele, spațiul și timpul (ca limite existențiale), tocmeala pozitivă și negativă (dumnezeiască și demonică) a lumii, contingentul și transcendentul (tetrada heideggeriană: pământ și cer, zei și muritori). Se fac simțite, în creștere progresivă, *contrariile* atât de specifice structurii poetului, după cum consideră Mircea Eliade, *interogațiile metafizice* „asupra misterului ultim (Rosa del Conte), accentele dramatice ale dialogului poetului cu Demiurgul”⁶⁵. Ceea ce nu s-a observat însă, de către comentatorii de până azi, este faptul că doar *Glossă* este o poezie pură, lipsită de elemente narative, în spiritul esteticii simboliste, în timp ce *Luceafărul* și *Odă (în metru antic)* sunt reprezentative pentru ceea ce s-ar putea numi amestecul genurilor, întrucât - ca și în *Miorița* - există o interferență a liricului cu epicul și dramaticul. De altfel, Călinescu însuși, în incontestabila exegeză eminesciană, subliniase această vocație a „marilor compoziții lirice și dramatice”. La rândul său, Mihai Cimpoi - în al său *Dicționar enciclopedic Eminescu* - e de părere că „interferența liricului, epicului și dramaticului la un poet structural liric demonstrează plenitudinea lirismului eminescian”⁶⁶. În sfârșit, Alain Guillerrou - sesizând această coexistență a principalelor genuri literare în unele creații eminesciene - formulează, în finalul tezei sale de doctorat, acest incontestabil adevăr: „Eminescu avea un temperament de poet epic și de poet dramatic. Operele, prin care el era cunoscut, ni-l înfățișează ca pe un poet filosof și mai ales ca liric”⁶⁷.

⁶³ Mihai Cimpoi, *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău, Editura „GUNIVAS”, 2018, p. 225.

⁶⁴ Vezi și: *Unitatea dintre poet, patrie și popor în „Mai am un singur dor”*, în *Plumb*, nr. 1, 2018, p. 2.

⁶⁵ Mihai Cimpoi, *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*, ed. cit., p. 225.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 222.

⁶⁷ Alain Guillerrou, *Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu*, ed. cit., p. 577.

O fantasmatică poveste de dragoste

Astfel, în *Odă (în metru antic)* – fiindcă aceasta ne interesează aici – asistăm, ca și în *Luceafărul*, la o fantasmatică poveste de dragoste, care, în momentele ei de *climax*, e de un tulburător dramatism. Pornind a-i dezlega – și decoda! – firul epic, ne izbim mai întâi, firește, de *momentul expoziției*, coincident primei strofe, în care aflăm că eroul poetic este omul de geniu. În termeni psihanalitici, respectiva strofă conține *anamneza* cazului clinic al pacientului, în sensul că suntem informați cine e protagonistul și care erau antecedentele maladiei. Din perspectiva *formelor eului* – stabilite de Tudor Vianu pe urmele lui Wilhelm Scherer, la care ne-am referit într-un context anterior – credem că avem de-a face aici nu atât cu o *lirică a eului* (confesiunea fiind exprimată la persoana întâi), ci mai curând cu o *lirică a măștilor*, întrucât poetul ne vorbește de sub masca omului de geniu:

„Nu credeam să-nvăț a muri vreodată;
Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi,
Ochii mei înălțam visători la steaua
Singurătății.”

Înțelegem de aici că poetul *învățase să trăiască* în conformitate cu preceptele din *Glossă*, departe de lume, în *singurătate*, uitând cu totul condiția sa de muritor, ignorând eventualitatea morții. Trăind izolat și însingurat, în sfere înalte, în vecinătatea stelelor, detașat de frământările și preocupările meschine ale gloatei, poetul atinsese – conform filozofiei antice grecești – acea stare de *ataraxie*, de liniște sufletească deplină. Trăind nepăsător în visul său, senin, abstras și apolinic, într-o trufașă superbie, asemeni unui tânăr voievod „înfășurat în mantă”, poetul contravine, în acest fel, moralei creștine, care condamnă *păcatul trufiei*. Și e locul să ne întrebăm, anticipând, dacă nu cumva, în finalul poemului, patetica suplicație adresată Divinității în vederea mântuirii, nu va fi avut în vedere și acest păcat al îngâmfarării. În paranteză fie spus, să ne amintim că, la un moment dat, în *Baltagul* lui Sadoveanu, un personaj e blamat pentru că „s-a sumețit în fața lumii și-a lui Dumnezeu”...

Cert este că, în această primă strofă din *Odă*, poetul – convins de genialitatea sa – știa că nu poate îndeplini condiția de om deplin, de muritor. (A se vedea explicația pe care însuși o oferă alegoriei din *Luceafărul*). Încremenit într-o tinerețe veșnică („pururi tânăr”), el se credea nemuritor. Acesta e, de fapt, tâlcul versului „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată”, considerat de Iosif Cheie-Pantea – nu fără temeii – ca fiind „vers unic și, poate, cel mai

enigmatic din poezia românească”⁶⁸. Într-adevăr, semnificația incipitului *Odei* e cât se poate de ambiguă, versul în cauză putând fi interpretat și în sensul de „nu credeam că voi ajunge să-mi doresc moartea”, pentru a scăpa de o suferință cumplită generată - cum vom vedea - de o iubire neîmpărtășită. Fiindcă - mergând pe firul poveștii de dragoste care ne este relatată - ajungem la cel de al doilea moment al subiectului și anume *intriga*, adică evenimentul de natură a le declanșa pe toate celelalte, care vor constitui desfășurarea acțiunii. Precizat în chip explicit și fără echivoc în primul vers din strofa a doua - „Când deodată tu răsăriși în cale-mi ” - respectivul moment e reprezentat de declanșarea bruscă a sentimentului erotic, provocat de ivirea, în calea vieții sale, a ființei iubite. La aproape un veac distanță, Nichita Stănescu - cel care a întreținut un adevărat cult pentru Eminescu, apreciind că poezia română modernă începe de la *Odă (în metru antic)* - a fost inspirat de respectivul vers, dând naștere, la rândul său, unei capodopere lirice intitulată *Leoaică tânără, iubirea*. Desemnată metonimic prin sintagma „leoaică tânără”, dragostea este, la Nichita Stănescu, o apariție pe cât de frumoasă, pe tot atât de dureroasă, întrucât - comparată, în chip inspirat, cu o felină nobilă, sprintenă și agilă - iubirea s-a năpustit brutal asupra sa, într-un atac direct: „Leoaică tânără, iubirea/ mi-a sărit în față”. Acaparată de sentimentul frumos în esență, îndrăgostitul nu poate să nu realizeze puterea penetrantă a acestuia, resimțită - ca și în *Oda* lui Eminescu - aproape dureros: „Mă pândise-n încordare/ mai demult. Colții albi mi i-a înfipt în față,/m-a mușcat leoaica, azi, de față”. E de observat că *efectul psihic* al întâmplării e același în cazul ambilor poeți, în sensul că plăcerea iubirii e consubstanțială durerii, întrucât presupune jertfă de sine. Găsim - în aceste versuri de început ale poeziei lui Nichita Stănescu - o materializare modernă a oximoronului erotic eminescian: „suferință, tu, dureros de dulce”. Concretizarea durerii devine conștientizarea sentimentului, ce fusese alimentat subteran printr-o stare de indecizie, „de pândă”, bănuită, dar nealungată, cu alte cuvinte printr-o stare de complicitate a „leoaicei” - iubiri cu „victima” sa. Declanșarea iubirii atrage după sine descătușarea, ca într-o stare de transă psihedelică, asemănătoare celei din strofa a doua a *Odei* lui Eminescu. Ieșit din violența confruntării total schimbat, eul îndrăgostit ia în posesie întreaga lume, cu natura a cărei existență abia acum o realizează: „Și deodată-n jurul meu, natura/ se făcu un cerc, de-a dura,/ când mai larg, când mai aproape,/ ca o strângere de ape”. În sfârșit, o altă piesă lirică pe aceeași temă - intitulată *Vârsta de aur a dragostei* și inclusă tot în volumul *O viziune a sentimentelor* - Nichita Stănescu definește iubirea

⁶⁸ Iosif Cheie-Pantea, *Repere eminesciene*, Timișoara, Editura „Excelsior”, 1999, p. 135.

prin echivalențe semantice („dulce”, „visare”) împrumutate parcă din *Oda* lui Eminescu: „E un sentiment dulce acesta,/ de trezire, de visare”⁶⁹. Dar *visul* și *visarea* sunt -cum bine se știe - trăiri eminentemente romantice, stări psihice proprii eroilor literari ai acestui curent, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că, în cazul lui Nichita Stănescu, se poate vorbi nu doar de *neomodernismul* pe care l-a inițiat, în poezia română, în deceniul șapte al veacului trecut, ci și de evidente ecouri ori influențe ale romantismului. Oricum, conceptul în cauză îl apropie, odată mai mult, de autorul *Odei* (*în metru antic*), care - nu întâmplător - utilizează aici vocabula în două variante: „ochii... visători” și „propriul vis”.

În cazul *Odei* (*în metru antic*) se observă - cum spuneam - nu doar o stratificare a speciilor literare (odă, psalm, rugăciune), ci și a celor trei forme ale eului poetic și chiar a celor trei principale genuri literare: epic, liric și dramatic. Opera dramatică presupune însă, obligatoriu, existența unui *conflict*. Așa cum am spus între-un context anterior, Sigmund Freud însuși indica „tendința spre conflicte” ca fiind „al treilea factor în etiologia nevrozelor”. În cazul *Odei* lui Eminescu, conflictul nu poate fi decât unul *interior, psihologic*, constând în neîmplinirea fericirii în dragoste, știut fiind că iubirea e considerată de către filosofi ca fiind „una din principalele direcții ale fericirii”. Nefericirea protagonistului *Odei* va fi fost cauzată de refuzul iubitei, venit, poate, de la „dorita Cleopatra Poenaru” - cum spune regretata Ioana Em. Petrescu - sau poate de la o altă muză, întrucât, în momentul definitivării *Odei*, criza erotică va fi fost depășită, așa încât asistăm și la o stratificare a celor trei, posibile, muze inspiratoare (Veronica, Mite, Cleopatra) care-i vor fi provocat cumplita suferință. Reținem, în acest sens, opinia lui Perpessicius, care spusese cândva că „în recipientul *Odei* s-au topit ierburile de leac a mai multor afecțiuni, în frunte cu cea mai tiranică, cea de la Iași”. Cert este că acest conflict, survenit între aspirația spre absolutul iubirii și eșecul înregistrat - consemnat în versul „Până-n fund băui voluptatea morții/ Nendurătoare” - fac din Eminescu un „poet tragic”, cum bine a sesizat Ioana Em. Petrescu în titlul unuia dintre volumele consacrate operei poetului. În sensul psihanalizei freudiene, imposibilitatea realizării comuniunii cu ființa iubită se cheamă *privațiune* - sentiment care generează obsesia, adică *fixația*, cum îi spune Freud, pe fondul căreia apare nevroza, recte boala psihică pe care noi o numim, aici, *criză erotică*. De menționat însă că această cumplită maladie psihică nu este sinonimă cu iubirea intensă și nici nu are nimic de-a face cu *libidoul* teoretizat de Freud.

⁶⁹ Cf. Liviu Chiscop, *Nichita Stănescu, în Limba și literatura română. Autori canonici. Opere reprezentative*, Bacău, Editura „Grigore Tabacaru”, 2010, pp. 146-154.

La fel de enigmatic ca și versul din incipitul *Odei*, acest „Până-n fund băii voluptatea morții/ Nendurătoare” amintește flagrant de suplicația lui Iisus către Părintele Ceresc, pe când se afla în Grădina Ghetsimani, invocăție transfigurată liric mai târziu, de pildă, în poeziile omonime ale lui Vasile Voiculescu și Nicolae Dabija. Asemeni lui Iisus, insul din *Odă* ar fi dorit să evite cumplitele suferințe, iminente, fie ele de natură fizică sau psihică. Mai sus menționatul vers din *Odă* - în care e sugerat faptul că subiectul liric al poemului, ajuns în pragul disperării, ar fi preferat moartea în locul chinuitoarei maladii psihice - ar putea fi echivalat cu ceea ce se cheamă îndeobște *punctul culminant* al acțiunii. Alături de alte elemente care pot provoca senzații de disconfort cauzatoare de moarte - precum umezeala, ploaia, frigul, gerul, ninsoarea abundantă, căldura toridă etc., atât de frecvente în lirica bacoviană - *disperarea* de care pomeneam anterior, reprezintă (ca și teama, angoasa, singurătatea ș.a.) una din *nevrozele* care îți pot sugera gândul morții, care te pot conduce spre moarte, o „boală spre moarte”, „maladie à la morte”, cum spun francezii - cum o denumise pastorul danez Søren Kierkegaard în titlul unei cărți din 1849. Tradus oarecum inadecvat în românește prin *Boala la moarte*, „expozeul de psihologie creștină” al lui Kierkegaard ar fi trebuit să se cheme, la noi, *Boala spre moarte* - cum se spune în *Evanghelia după Ioan*, din care a și fost împrumutată respectiva sintagmă. De altfel Kierkegaard - unanim apreciat astăzi drept fondator al doctrinei existențialiste - își începe cartea cu acest citat din Ioan (18, 4), plasat în debutul secvenței inițiale intitulată *Exordiu*: „Această boală nu este spre moarte”⁷⁰. Înțelegem apoi că „boala spre moarte” (sau cauzatoare de moarte) este disperarea, căci chiar așa se intitulează partea întâi a cărții: „Boala de moarte este disperarea”. Inutil a mai spune - credem noi - că în *Odă* (*în metru antic*) este vorba, înainte de toate, de disperarea cauzată potului de imposibilitatea împlinirii sentimentului erotic. Așa încât, dacă în *Glossă* există - cum am mai spus - unele teze care anticipă filosofia existențialistă, cu *Odă* (*în metru antic*) Eminescu merge încă și mai departe, în sensul că impune - după cum, cu justețe, remarcă esteticianul Edgar Papu - „Pe plan mondial poate prima valoroasă piesă lirică a existențialismului”⁷¹.

Revenind însă la conținutul *Odei* și continuându-ne ascensiunea pe firul epic al dramaticului *love story* expus de către poet într-o manieră pe cât de

⁷⁰ Søren Kierkegaard, *Boala de moarte. Un expozeu de psihologie creștină în vederea edificării și a deșteptării*. Traducere din germană, prefață și note de Mădălina Diaconu, București, Editura „Humanitas”, 1999, p. 204.

⁷¹ Edgar Papu, *Poezia lui Eminescu*, ediția a doua revăzută și adăugită, Iași, Editura „Junimea”, 1976, p. 204.

concentrată, tot pe atât de subtilă și enigmatică, ajungem la strofele a treia și a patra - consacrate *desfășurării acțiunii*, ca să spunem așa - în care ni se sugerează cumplita suferință a personajului. Precizasem, într-un context anterior, atât circumstanțele foarte exacte în care se produce declanșarea crizei erotice, cât și modalitățile de soluționare ale acesteia, care sunt în număr de trei: crima, sinuciderea (uneori ambele) și acceptarea suferinței, în speranța că obsesia/ fixația se va atenua odată cu trecerea timpului. Ca să adoptăm însă această din urmă variantă, e necesar să conștientizăm faptul că e vorba de o suferință trecătoare, de o criză care - ca orice criză - trece la un moment dat. În această conștientizare - credem noi - consistă caracterul practic-aplicativ al prezentei interpretări psihanalitice a *Odei* lui Eminescu, dar și rolul terapeutului, al psihologului școlar ori, la nevoie, chiar al medicului psihiatru.

În poemul aflat în discuție, Eminescu a avut geniala intuiție de a nu ne relata explicit cumplita suferință, ci de a recurge la o alegorie împrumutată din mitologie. Ideea îi va fi venit, cu siguranță, tot din etosul popular, din folclorul românesc, dacă avem în vedere faptul că, de pildă, ciobanul din *Miorița* substituie, alegoric, ritualul morții celui al unei nunți cosmice. Un alt exemplu ar putea fi acela al peștitului miresei de către *conăcari*, care recită un lung poem despre un fecior de împărat plecat la vânat ș.a.m.d. Chiar și în zilele noastre, flăcăii din unele sate își declară sentimentele vorbindu-i fetei aluziv, în pildă sau - în pronunție palatalizată - în „childuri”, cum spun personajele din *Frunze de dor* al lui Ion Druță, veritabilă piatră de hotar în evoluția romanului postbelic basarabean... Unii comentatori ai *Odei* (*în metru antic*) au spus chiar, nu fără temei, că - în menționatele strofe - avem de-a face cu o *lirică a măștilor*, în măsura în care autorul adoptă masca unor personaje mitologice pentru a ne sugera propria dramă. Notabil este, mai ales, faptul că poetul a selectat din vasta metodologie greco-latină exact acea întâmplare tragică a cărei schemă epică era perfect coincidentă propriei drame existențiale, în sensul prezenței clasicului triumphi conjugal. E drept că Deianira nu este pomenită în poem, întrucât autorul a dorit să focalizeze atenția cititorului asupra cumplitelor chinuri îndurate de Hercule și Nessus, asemănătoare, ca intensitate, propriilor suferințe. Dar - bizară coincidență! - din povestea mitologică aflăm că Deianira -rămasă singură - se va sinucide, așa cum se va întâmpla și cu Veronica, de pildă, la scurtă vreme după moartea lui Eminescu...

Așadar, în strofele a treia și a patra - pentru a sugera atât intensitatea sentimentului de iubire cât și, implicit, acuitatea suferinței - poetul recurge la asociații mitologice, la comparațiile cu Nessus, centaurul viclean și răz-bunător, sau cu Hercule cel chinuit de gelozie și arzând de viu în cămașa îmbibată cu otravă, oferită de rivalul său:

„Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Ori ca Hercul înveninat de haina-i;
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate
Apele mării.
De-al meu propriu vis mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări...
Pot să mai renviu luminos din el ca
Pasărea Phoenix?”

Pentru a se sfârși mai iute, Hercule își înălțase propriul rug, de unde Zeus, tatăl său ceresc, îl va smulge și îl va lua la sine. Asemeni eroului legendar, poetul încearcă să se smulgă din agonie, să-și regăsească echilibrul, să recapete detașarea apolinică, „nepăsarea tristă” pe care o invocă în strofa finală. Toate acestea nu sunt posibile decât cu condiția vindecării *maladiei psihice*, prin eradicarea cauzei care a provocat criza, adică distanțării de „ochii” care l-au tulburat: „Piară-mi ochii turburători din cale” – spune poetul, continuând: „Vino iar în sân, nepăsare tristă”. „Ochii turburători” e, desigur, o sinecdocă izbită (*pars pro toto*), prin care e desemnată ființa iubită. Respectiva figură de stil ar putea constitui încă un argument în sprijinul opiniei conform căreia *Odă (în metru antic)* reprezintă o proiecție a unor evenimente autobiografice, fiindcă iată ce-i scria Eminescu, în 1880, Veronicăi: „Sunt zdrobit numai scriindu-ți aceste rânduri; căci în ele invoc un trecut întreg de visuri și fericiri. Ochii tăi frumoși pătrundeau sufletul meu”...

Pentru a comunica, într-o manieră cât mai convingătoare, suferința cumplită pricinuită de iubirea pierdută, poetul recurge la nivel formal, la o serie de elemente ignifice, din sfera semantică a focului precum „ard de viu”, „focul”, „flăcări” ș.a. Apelând apoi la o comparație preluată, de data asta, din mitologia egipteană, poetul se întreabă: „Pot să mai renviu luminos din el ca/ Pasărea Phoenix?” Întrebarea e, desigur, retorică, având doar funcție poetică, întrucât – de vreme ce a ales calea depășirii crizei prin acceptarea suferinței – e limpede că are certitudinea vindecării *maladiei* și a revenirii la starea anterioară de „nepăsare tristă”. Poezia se încheie – cum spuneam – cu o invocație patetică adresată Divinității, sau, mai precis, cu rugăciunea prin care solicită intervenția salutară a Providenței, convins fiind că doar Dumnezeu are puterea a-l reda pe sine lui însuși: „Ca să pot muri liniștit, pe mine/ Mie redă-mă!”. Deznodământul subiectului *Odei* este asemănător celui al întâmplării din mitologie: așa precum Zeus, tatăl său, îl salvase pe Hercule, tot la fel protagonistul *Odei* e salvat de Dumnezeu-Tatăl, care îi va reda echilibrul lăuntric de odinioară...

A nu se crede însă că Eminescu și-ar fi dorit moartea - așa cum au crezut unii comentatori - interpretând în acest sens rugăciunea din finalul *Odei*. Dacă și-ar fi dorit cu adevărat să moară, i-ar fi fost la îndemână să rezolve singur problema, la momentul de apogeu al crizei, fără a mai piguli atât amar de ani variantele *Odei* și fără a-l mai deranja pe Dumnezeu doar pentru atâta lucru! Ceea ce nu putuse rezolva de unul singur fusese vindecarea acestei atât de stranii maladii psihice - ca, de altfel, a oricărei tulburări psihice - adevăr mărturisit de psihanaliztii înșiși. „Triumfurile psihanalitice - spunea unul dintre aceștia - sunt rare și numai pacienții nepreveniți așteaptă o vindecare magică”. Iar Eminescu, tocmai această „vindecare” o solicită Creatorului în finalul *Odei*, că doar El are puterea să ne redea pe noi, nouă înșine. Asemeni ciobanului mioritic - care adoptă unele măsuri pentru eventualitatea morții („de-o fi să mor”) -, tot astfel autorul *Odei* solicită revenirea la starea anterioară, pentru a avea liniștea (iertarea păcatelor lumești) ca să poată dobândi mântuirea... Mai ales, nu trebuie să înțelegem că poetul ar dori să fie el însuși în fața lui Dumnezeu, ceea ce ar echivala - cum am mai spus - cu păcatul trufiei. Fiindcă „este un păcat - spune Kierkegaard - ca înaintea lui Dumnezeu să fii tu însuși”. Căci - continuă pastorul - „chiar așa se petrec lucrurile în lume: un om păcătuiește mai întâi din fragilitate și din slăbiciune și mai apoi poate să-și găsească refugiul în Dumnezeu și primește ajutor, astfel încât ajunge la condiția care dezleagă de orice păcat”⁷². Așadar, nu prin moarte ne mântuim - cum au interpretat unii finalul *Odei* - ci prin credință. Dar ce este, de fapt, credința? „Ca definiție - ne explică tot Kierkegaard - ea este calcul algebric sau *axis mundi*, un reper sigur, o baliză marină sigură. Credința înseamnă că, în măsura în care vrea să fie el însuși, sinele se întemeiază în mod transparent în Dumnezeu”⁷³. În paranteză fie spus, se pare că exact așa s-au petrecut lucrurile și cu Eminescu-omul, dacă ne amintim că, spre sfârșitul vieții, aflat la Mănăstirea Neamț a cerut să fie împărtășit și să se spovedească unui preot, în cea mai curată tradiție creștin-ortodoxă...

În avangarda existențialismului literar

Deși unanim considerat astăzi drept fondator al existențialismului în filosofie, Kierkegaard n-a putut influența în mod direct nici creația poetică a lui Eminescu, nici pe cea a lui Bacovia. E vorba mai curând de unele asemănări datorate hazardului, de un spirit al veacului, ori de ceea ce unii numesc *pancronism*. Există, firește, unele sentimente, atitudini, concepții ori

⁷² Sören Kierkegaard, *Boala de moarte...*, ed. cit., pp. 154-155.

⁷³ *Ibidem*, p. 155.

teze comune filosofiei kierkegaardiene și unor capodopere ale liricii eminesciene, precum *Glossă*⁷⁴, *Luceafărul*, *Odă (în metru antic)* și altele. Unul din aceste sentimente comune doctrinei existențialiste și creației celor doi poeți români mai sus menționați este, fără îndoială, *disperarea*, prezentă – cum am arătat – și în *Oda* lui Eminescu. Referitor la respectiva stare psihică, Mihai Cimpoi – în eseul *Eminescu, poet tragic* – preciza că poetul nostru „corectează avant la lettre existențialismul sau unele existențialisme” și că „existența nu precede esența (ci coexistă în simultaneitate), iar voința este mai mult decât disperarea”⁷⁵. Sesizând apoi caracterul de rugăciune al finalului *Odei (în metru antic)*, autorul menționatului eseu e de părere că „Unicitatea lui Eminescu, ca poet al ființei, este că accentul negativ nu scade din intensitate, fiind și mai puternic în limanurile ataraxiei, Or, chiar acolo el strigă, disperat: „Pe mine mie redă-mă”⁷⁶. Concluzia ilustrului eminescolog este aceea că „Eminescu este, așadar, un existențialist naiv, nesofisticat” și că „eul eminescian nu este liber de ordinea divină”⁷⁷. Referitor la această „ordine divină”, Eugen Simion observa cândva că poate fi considerat poet religios doar cel care crede „în ordinea divină și sugerează o solidaritate cu lucrurile umile”, adăugând că însemnătatea unor scrieri este conferită mai ales de valoarea lor estetică: „Căci cine nu-i profund sub raport artistic, ca poet nu are șansa să fie și un bun poet religios”⁷⁸. Iar în privința lui Eminescu, regretatul președinte al Academiei Române considera că acesta ar putea fi încadrat în categoria poezilor care „ne căutând cu dinadins temele religioase, ajung de la un anumit prag de reflecție lirică și de expresivitate la o metafizică de tip liric în care miticul și religiosul se împletesc și se confundă”⁷⁹. Acesta este, între multe altele, și cazul *Odei (în metru antic)*. Fără a încerca să interpretăm *Oda* prin prisma revelației creștine, trebuie spus că, la Eminescu, „adânca gravitate erotică”, „simțul universal de sfințenie a dragostei” – cum scria Călinescu – presupune „farmecul dureros” și, mai ales, *pătımirea*. Dionisie Areopagitul scria că numai prin *pătımire* ajungem să-l cunoaștem pe Dumnezeu. De o astfel de *pătımire* a avut parte subiectul liric al *Odei (în metru antic)*, ceea ce conferă poemului caracterul unei veritabile tragedii, în accepțiunea antică a termenului, întrucât – la fel ca în tragediile

⁷⁴ V. Liviu Chiscop, *Teze existențialiste în Glossa lui Eminescu*, în *Hyperion*, 36, nr. 1-2-3, 2018, pp. 175-178.

⁷⁵ Mihai Cimpoi, *Eminescu, poet tragic*, în vol. *Căderea în sus a Luceafărului*, Galați, Editura „Porto Franco”, 1993, p. 10.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Eugen Simion, *Fragmente critice*, vol. I, Craiova, Editura „Scrisul românesc”, 1997, p. 138.

⁷⁹ Ibidem.

antice - tema respectivei capodopere constă în confruntarea omului cu destinul, cu o soartă potrivnică sau, mai concret, cu o situație nefericită ivită în parcursul său existențial. În tragediile antice, omul - fiind singur în fața unui obstacol insurmontabil sfârșea prin a fi învins.

„Ceea ce la nivelul gândirii mitice a antichității rămâne interogație fără de răspuns - remarca, în această privință, universitarul Petru Mihai Gorcea -, se transmută în rugăciune în termenii misticii creștine. Misticul trăiește experiența religioasă a coborârii lui Dumnezeu în inima sa, coborâre ce se manifestă în flacăra Rugului Aprins. În urma acestei experiențe, misticul își regăsește adevărata făptură arhetipală, îl regăsește în sine pe Adam cel primordial și necorupt. Flacăra rugului mistuie patima ce-l muncește pe omul căzut, îl purifică, îl readuce la sine, în starea lui dintâi”⁸⁰. Este exact ceea ce întâlnim în *Oda* lui Eminescu, unde protagonistul nu mai este singur, ci e ajutat de Părintele Ceresc, căruia - cum am văzut - îi solicită sprijinul în patetica rugăciune din final: „Pe mine, mie redă-mă!” Din patimile lumești cărora le-a căzut victimă, omul de geniu din *Oda (în metru antic)* va renaște din propria cenușă. Acest lucru e cu putință doar prin rugăciune și credință - cum ne învăța pastorul Kierkegaard. Fiindcă rugăciunea înseamnă în cel mai înalt grad conștiința credinței. „Rugăciunea - conchide Petru Mihai Gorcea - presupune claritate de limbaj și de conștiință. Anticii nu o cunoșteau; drept urmare, la capătul a zece ani de căutări poetice, *Oda (în metru antic)* s-a încreștinat”⁸¹.

Având, așadar, ca temă această luptă a omului cu destinul, *Oda* lui Eminescu se distanțează totuși de tragediile antice prin deznodământul aflat sub semnul credinței în Pronia divină. „Hic signo vincit” - spusese cândva Constantin cel Mare, văzând crucea ivită pe cer. *Sub acest semn va învinge și eroul Odei (în metru antic)*. Însă în aceeași măsură *Oda (în metru antic)* se diferențiază și de tragediile clasice ale secolului XVII, axate pe conflictul între datorie și pasiune, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că ea este o *tragedie modernă* (fără a avea nimic de-a face cu teatrul absurdului), anticipând creațiile de gen ale existențialismului literar. În această privință, nu putem fi de acord cu indianistul Sergiu Al. George, de pildă, care crede că „nu se poate concepe o apropiere între Eminescu și existențialism”⁸². *Oda (în metru antic)* ar putea fi comparată, de pildă, cu tragedia *Iona* - inspirată din *Biblie* - a lui Marin Sorescu, unde eroul, după repetate eșecuri în lupta cu o soartă potrivnică, reușește să revină la condiția inițială și, meditănd la atitudinea sa, devine un credincios supus.

⁸⁰ Petru Mihai Gorcea, *Mihai Eminescu*, București, Editura „Pro Humanitate”, 1998, p. 190.

⁸¹ Idem.

⁸² Sergiu Al. George, *Arhaic și universal*, București, Editura „Univers”, 1981, p. 275.

Am ajuns, astfel, la *ideea* operei literare, care înseamnă semnificația acesteia, constând în atitudinea scriitorului față de tema abordată. În *Odă* (în *metru antic*) atitudinea autorului este coincidentă dorinței sale arzătoare de a trăi, de a reuși să învingă suferința atroce pricinuită de cumplita maladie psihică. În acest sens trebuie interpretată - cum am mai spus - suplicația fierbinte adresată, în final, Divinității...

Referitor însă la *tema abordată* în *Odă*, cei mai mulți comentatori au interpretat-o inadecvat, speculând tot felul de concepte și spunând că avem de-a face cu o meditație pe tema iubirii și a morții, întrucât „iubirea și moartea sunt corelative”. Nimic mai fals! Ele dimpotrivă, sunt antagonice, ajungând să se întâlnească (să intre în conflict) doar în cazul *crizei erotice*, când unul dintre actorii de pe scena cuplului ajunge - sub efectul psihedelic al maladiei /al *nevrozei* - la sinucidere sau la crimă. Iubirea, suferința, moartea, ca și nefericirea geniului sunt, în *Odă*, doar motive literare. Tema este - cum bine se știe - aspectul cel mai general din realitate surprins în opera literară. Plecând de aici, unii critici au afirmat chiar că tema *Odei* (în *metru antic*) ar fi condiția omului în general, ceea ce ar fi aberant, întrucât despre orice operă literară se poate spune că are drept temă condiția omului, știut fiind că în centrul tuturor operelor beletristice se află omul cu problemele sale. Putem accepta, desigur, că atât *Odă* (în *metru antic*), cât și *Miorița*, de pildă, au ca temă condiția omului, în genere, doar cu amendamentul că în ambele creații este înfățișată lupta omului cu destinul, cu soarta potrivnică. Deși balada nu ne oferă amănunte asupra măsurilor concrete întreprinse de cioban în vederea respingerii atacului asupra căruia fusese prevenit, asta nu înseamnă că ele nu vor fi existat. Atât în cazul eroului mioritic, cât și în cazul eroului liric din *Odă*, lupta se dă în conștiința personajelor, suferința fiind una sufletească, iar conflictul unul interior, psihologic. De remarcat însă că, în ambele cazuri, ne este comunicată atitudinea pe care o adoptă protagoniștii în fața morții, cele două poeme având, astfel, un evident caracter teleologic. În acest sens, preocuparea ciobanului pentru existența de dincolo de moarte reprezintă o confirmare a caracterului profund creștin al baladei. Existența sacrului e prezentă și în *Odă*, unde *ideea* e aceea că omul poate ieși biruitor, în lupta cu Destinul, poate învinge *disperarea* care l-a adus în pragul morții, nu doar prin proprie voință și prin suferință, ci și prin credință, prin intervenția salvifică a Providenței. Concepția este - cum deja am mai spus - pur kierkegaardiană, ceea ce justifică plasarea *Odei* între creațiile care au anticipat existențialismul literar european.

O creație complexă

Deși apreciată de mulți ca fiind cea mai izbutită creație a liricii eminesciene, *Oda (în metru antic)* este, în chip paradoxal, cea mai defectuos decodată și mai inadecvat interpretată. S-a spus, de pildă, că ar fi o operă neterminată și nefinisată, un simplu exercițiu de versificație, dacă nu cumva chiar o traducere și nu o operă originală. Nereușind să-i descifreze sensurile, un reprezentant al „noii critici”, din dreapta Prutului, a venit chiar cu ideea de a se introduce în computer cele opt variante ale *Odei*, solicitându-se aparatului să le combine în așa fel încât inteligența artificială să ne poată explica ce a vrut să spună, de fapt, autorul...

Fără nici o legătură directă cu menționata inițiativă, Nicolae Manolescu mărturisește, într-un recent editorial, că nu poate fi de acord cu această „nouă critică” bazată pe analiză statistică și computerizată și abandonând criteriul valoric. În opinia directorului *României literare*, folosul lecturii cărților/ al operelor literare constă doar în plăcerea lecturii, în revelația frumuseților. „Crede cineva – se întreabă retoric criticul – că analizele noii critici universitare [...] vor avea vreodată un asemenea efect? Aici e un nod gardian al problemei: metacritica, macrocritica, *distant reading* îl îndepărtează pe critic de operă până la a nu mai fi un cititor, transformându-l într-un laborant pus pe experimente, într-un statistician, într-un computerist”⁸³. Fără comentarii!

Revenind la *Oda (în metru antic)*, ar mai fi de spus că nu se susține nici aserțiunea conform căreia – ca mai toate creațiile eminesciene din epoca de maturitate – s-ar caracteriza prin puținătatea podoabelor stilistice, prin naturalețea, prospețimea și simplitatea exprimării. Dimpotrivă, o analiză mai atentă a textului, întreprinsă cu mai multă minuție, ne conduce la concluzia că *Oda (în metru antic)* este o construcție finită, de o extraordinară complexitate ideatică și bogăție stilistică, de o limpezime de cristal, acribios șlefuită, asemeni păsării măiestre a lui Brâncuși, cu care, de altfel, a și fost comparată. Nimic nu i s-ar mai putea adăuga sau elimina. Nici un cuvânt nu e nelalocul lui, nici o formă modală sau temporală a verbelor, nici o formă pronominală etc. nu sunt inadecvat utilizate. Ar fi de amintit doar că Brâncuși declarase că, de fapt, n-a vrut să sculpteze o pasăre, ci doar să sugereze ideea zborului. Tot la fel, Eminescu – după cum am văzut – a dorit doar să ne transmită ideea că omul poate ieși biruitor în lupta cu disperarea, cu suferința cauzatoare de moarte doar cu ajutorul Divinității...

⁸³ Nicolae Manolescu, *Cele două critici*, în *România literară*, nr. 33-34, 11 august 2023, p. 3.

Întrucât de conținut, de fond ne-am ocupat destul de mult, e momentul să spunem câte ceva și despre formă, despre realizarea artistică. E de remarcat, mai întâi, că, în *Oda* lui Eminescu – la fel ca în orice operă estetică valabilă – există o consonanță indelebilă a fondului cu forma. În versurile *Odei*, fiecare cuvânt e sens și formă în același timp. Compozițional, poemul e alcătuit din cinci strofe. Așa cum indică însuși titlul, poezia e în „metru antic”. În lirica modernă europeană doar Eminescu și contemporanul său Hölderlin și-au căutat expresia în forme antice de versificație. „Metru antic” reprezintă aici o construcție prozodică în care lipsesc ritmurile silabice din poezia mai nouă și rima finală. „În lipsa rimelor – precizează esteticianul Titus Bărbulescu – echilibrul strofei provine din jocul ritmic al dactilului central care formează un fel de articulație”⁸⁴. Deși în variantele anterioare celei finale Eminescu a încercat și alte ritmuri, în varianta definitivă s-a oprit la ritmul safic. Poemul este realizat prin *scansiu*, adică prin scandare, așa cum se scandează, obligatoriu, versurile latine. În ceea ce privește măsura, aceasta este de 11 silabe în primele trei versuri ale fiecărei strofe și de 5 în versul al patrulea, numit și „versus adonicus”.

Dar nu doar *metru* este antic în această atât de complexă *Oadă*, ci și *conflictul* care constă, ca și în tragediile Antichității, în lupta omului cu Destinul, cu soarta ostilă (Moiră la vechii greci), ceea ce ar justifica epitetul de „poet tragic” aplicat lui Eminescu. În sfârșit, unii comentatori au semnalat chiar existența în *Oadă* – ca și în *Glossă* ori *Luceafărul* – a unui conflict filosofic, generat de condiția duală a geniului, care, în ipostaza de muritor, e sortit să trăiască, de pildă, atât durerile, cât și deliciile iubirii.

Creație extrem de complexă, caracterizată printr-o remarcabilă bogăție ideatică și diversitate a mijloacelor de expresie, *Oadă* (în *metru antic*) este, sub unele aspecte, o sinteză a sintezelor, o veritabilă chintesență poetică. Fără a relua ceea ce am afirmat în secvența consacrată analizei discursului liric, vom aminti aici – în chip de concluzie – doar existența unor elemente aparținând diverselor curente literare (clasicismul greco-latin, romantismul și existențialismul), îmbinarea celor trei principale curente literare (liric, epic și dramatic), prezența celor trei forme ale *eului* (lirica personală, lirica măștilor și lirica rolurilor), stratificarea motivelor tematice și, în sfârșit, caracterul de meditație, de elegie și de imn (rugăciune). Ceea ce s-a omis însă a se menționa în legătură cu această rugăciune din finalul *Odei* este faptul că ea nu este adresată nici *iubitei* – cum au afirmat unii –, nici *suferinței* – cum au crezut alții – ceea ce ar fi lipsit de sens, ci Demiurgului, a cărui existență

⁸⁴ Titus Bărbulescu, *Arta poetică eminesciană*, București, Editura „Saeculum”, 1998, p. 76.

e sugerată prin procedeul stilistic al *prozopopeii* – figură retorică prin care o entitate imaginară sau absentă este introdusă într-un discurs.

Ceea ce iarăși nu s-a spus – sau poate nu s-a combătut în suficientă măsură – este faptul că acele elemente/ vocabule/ sintagme ignifice, din sfera semantică a combustiei, prezente în strofele 3 și 4, au fost utilizate de poet nu pentru a sugera intensitatea sentimentului erotic, cum au crezut unii (lucru care, la acel moment, n-ar mai fi avut nici o relevanță), ci pentru a comunica dimensiunea suferinței, a chinului generat de simptomele maladiei psihice: gelozie, durere sufletească, disperare, gândul morții etc. De altfel, apariția meteorică pe cerul vieții sale a ființei iubite este evocată de poet cu multă parcimonie doar în strofa a doua, prin oximoronul „dureros de dulce” și, eventual, prin sinecdoca „ochii turburători” din ultima strofă, când o somează, imperativ, să „piară” din calea sa... Fericirea fulgurantă nu i-a adus decât cumplită „suferință”, personificată în același vers din strofa a doua, încărcată de semnificație fiind, în această privință, și utilizarea vocabulei „vis” în strofa a patra, pentru a desemna episodul erotic nefericit, de care-și amintește ca de un coșmar. Parantetic fie spus, nu puține sunt cazurile când – după momentul depășirii crizei – cei vindecați par treziți dintr-un vis urât, întrebându-se, mirați, cum de a fost posibil...

Menținându-ne în siajul aceleiași pledoarii cu nedisimulată intenție polemică, vom încerca să argumentăm, în această secvență conclusivă, impresionanta bogăție stilistică a *Odei* – atât de tendențios negată de unii – precizând că (alături de alegorie, cezură, ingambament, oximoron, sinecdocă, interogație retorică, prosopopee, semnalate anterior) asocierea imprevizibilă a termenilor în context a generat figuri de stil precum *epitetul* (suferință... *dulce*; ochi *turburători*), comparația (*ca Hercul*; *ca Nessus*), metafora și metonimia (*steaua Singurătății*; *voluptatea morții nendurătoare*; *nepăsare tristă*) ș. a.

Concomitența fondului cu forma poate fi ilustrată, de asemenea, și prin figurile de limbaj de la nivelul morfologic, cum ar fi cele aparținând regimului modal și temporal al verbelor, care creează în poem importante repere semnificative. Astfel, cu ajutorul verbelor este constituită povestea conținută în *Odă* ale cărei momente le-am precizat anterior. Mai întâi, în prima strofă ne întâmpină verbe la imperfect: „nu credeam”, „nălțam” care – exprimând o acțiune neterminată, durativă – sugerează eternitatea genului nemuritor. Apoi, urmează verbe la perfectul simplu – „răsăriși”, „băui” – care ne indică o acțiune trecută, dar încheiată recent. În sfârșit, prezentul ne apare în formă pură de indicativ, ca mod al certitudinii, în strofele trei și patru, unde e relatată suferința pricinuită de criza pe care o trăiește *acum*. La rândul lor, formele de conjunctiv indică evenimente/acțiuni posibile,

probabile care se pot produce într-un viitor incert: „să mai renviu”; „să pot muri”. În schimb, în rugăciunea din final, verbele la imperativ – „piară”; „vino”; „redă-mă” – sunt la ele acasă. Strâns legate de verbe sunt pronumele personale și adjectivele posesive. Inclus în forma verbelor, frecvența pronumelui „eu” accentuează, în mod firesc, subiectivitatea poemului, conferindu-i un pronunțat caracter liric.

Dar, deși, transfigurează liric o suferință personală, Eminescu a reușit – ca în atâtea alte cazuri – să acopere, în *Odă*, amănuntul individual, dându-i caracter de generalitate. Având, „în cel mai înalt grad o conștiință artizanală a scrisului” – spune acad. Mihai Cimpoi, referitor la stilul lui Eminescu – „claritatea de stil corespunde clarității de idei. Stilul e un stil sugestiv, care e mai mult decât un stil expresiv”⁸⁵.

În sfârșit, în termeni psihocritici, *Oda (în metru antic)* poate fi considerată ca fiind o psihodramă, cu un narator autodiegetic care participă la întâmplările narate, fiind, în același timp, autor și personaj.

BIBLIOGRAFIE

1. Băileșteanu, Florin. *Eseuri*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1982.
2. Bărbulescu, Titus. *Arta poetică eminesciană*, București, Editura „Saeculum”, 1998.
3. Beigheder, Frédéric. *Dragostea durează trei ani*. Traducere de Marie-Jeanne Vasiloiu, București, Editura „Pandora”, 2005.
4. Bot, Ioana. *Eminescu explicat fratelui meu*, Cluj-Napoca, Editura „Art”, 1995.
5. Burlacu, Alexandru. Argument [la:] *Proba esteticului*, Chișinău, Editura „Gunivas”, 2020.
6. Călinescu, G. Mihai Eminescu. *Poetul național*, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediție nouă, revăzută de autor, Craiova, Editura Vlad & Vlad, 1993.
7. Călinescu, G. *Mihai Eminescu. Studii și articole*, Iași, Editura „Junimea”, 1978.
8. Călinescu, G. *Opera lui Eminescu*, vol. II, București, Editura „Minerva”, 1985.
9. Călinescu, G. *Opera lui Eminescu*, vol. IV, București, Editura „Minerva”, 1985.
10. Cheie-Pantea, Iosif. *Repere eminesciene*, Timișoara, Editura „Excelsior”, 1999.
11. Chiscop, Liviu. *Identitatea dintre poet, patrie și popor în „Mai am un singur dor”*, în *Plumb*, nr. 1, ianuarie 2018, pp. 2-3.
12. Chiscop, Liviu. *Criza erotică – blestem sau binecuvântare?*, în *Contexte* (Bacău), 1, nr. 2, decembrie 2018, pp. 41-43 și 2, nr. 1, ianuarie 2019, pp. 36-42.
13. Chiscop, Liviu. *Eul eminescian*, în *Convorbiri literare*, anul 150, nr. 1, ianuarie 2017, pp. 126-130.
14. Chiscop, Liviu. *Nichita Stănescu*, în *Limba și literatura română. Autori canonici. Texte reprezentative*. Bacău, Editura „Grigore Tabacaru”, 2010, pp. 146-154.
15. Chiscop, Liviu. „*Odă (în metru antic)*” de Mihai Eminescu – *sublimă transfigurare lirică a unei crize erotice*, în *Expres cultural* (Iași), nr. 2, februarie 2018, p. 18 și nr. 3, martie 2018, p. 19.

⁸⁵ Mihai Cimpoi, *Stilul eminescian*, în *Mihai Eminescu*. Dicționar enciclopedic, ed. cit., p.p. 209, 221.

16. Chiscop, Liviu. *Poezia lui Eminescu. Teme fundamentale*, Bacău, Editura „Grigore Tabacaru”, 2001.
17. Chiscop, Liviu. *Teoria literaturii*, Bacău, Editura „Bacovia”.
18. Chiscop, Liviu. *Teze existențialiste în „Glossa” lui Eminescu*, în *Hyperion*, 36, nr. 1-2-3, 2018, pp. 175-178.
19. Cimpoi, Mihai. *Eminescu, poet tragic*, în vol. *Căderea în sus a Luceafărului*, Galați, Editura „Porto Franco”, 1993.
20. Cimpoi, Mihai. *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău, Editura „Gunivas”, 2018.
21. Cimpoi, Mihai. *Stilul eminescian*, în *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*, ed. cit., pp. 209, 221.
22. Cimpoi, Mihai. *Spre un nou Eminescu. Dialoguri cu eminescologi și traducători din întreaga lume*, București, Editura „Eminescu”, 1995.
23. Codoban, Aurel. *Amurgul iubirii. De la iubirea pasiune la comunicarea corporală, Cluj-Napoca*, Editura „Idea Design Print”, 2018.
24. Codreanu, Theodor. *Eminescu incorect politic*, București, Editura „Scara Print”, 2014.
25. Codreanu, Theodor. *Eul empiric și eul impersonal, în Eminescu. Dialectica stilului*, București, Editura „Cartea Românească”, 1984.
26. Corcinschi, Nina. *Narațiuni ale erosului. Eseu. Cu o prefață de Bogdan Crețu*, Chișinău, Editura „Cartier”, 2019.
27. Dragomirescu, Mihail. *Eminescu*, Iași, Editura „Junimea”, 1976.
28. Dumitrescu-Bușulenga, Zoe. *Prefață [la:] Mihai Eminescu, Poezii*, București, Editura „Eminescu”, 1980, pp. 5-32.
29. Eminescu, Mihai. *Fragmentarium*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
30. Eminescu, Mihai. *Mihai Eminescu despre cultură și artă*, Iași, Editura „Junimea”, 1970.
31. Eminescu, Mihai. *Opere alese*, vol. I, București, Editura „Minerva”, 1980.
32. Freud, Sigmund. *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză, Psihopatologia vieții cotidiene*. Traducere, studiu introductiv și note: Dr. Leonard Gavrilu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980.
33. George, Sergiu Al. *Arhaic și universal*, București, Editura „Univers”, 1981.
34. Gorcea, Petru Mihai. *Mihai Eminescu*, București, Editura „Pro Humanitate”, 1998.
35. Grati, Aliona. *Eu liric/ Eu poetic*, în *Dicționar de teorie literară*, Ediția a II-a revizuită și completată, Chișinău, Editura ARC, 2018.
36. Grati, Aliona. *Psalm*, în *Dicționar de teorie literară*. Ediția a II-a revizuită și completată, Chișinău, Editura „Arc”, 2009, p. 408.
37. Guillermou, Alain. *Odă (în metru antic)*, în *Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu*. Traducere de Gh. Bulgăr și Gabriel Pârvan, Iași, Editura „Junimea”, 1977, pp. 447-448.
38. Kierkegaard, Sören. *Boala de moarte. Un expozeu de psihologie creștină în vederea edificării și a deșteptării*. Traducere din germană, prefață și note de Mădălina Diaconu, București, Editura „Humanitas”, 1999.
39. Maiorescu, Titu. *Critice*. Vol. III, București, 1915.
40. May, Simion. *Istoria iubirii*. Traducere de Dana Ionescu, București, Editura „Nemira”, 2014.

41. Manolescu, Nicolae. *Cele două critici*, în *România literară*, nr. 33-34, 11 august 2023, p. 3.
42. Manolescu, Nicolae. *Cultura literară*. Editorial, în *România literară*, 55, nr. 27, 30 iunie, p. 1.
43. Munteanu, Ștefan. *Cuvânt înainte* [la:] Liviu Chiscop, *Poezia lui Eminescu, Teme fundamentale*, Bacău, Editura „Grigore Tabacaru”, 2001.
44. Nedelcea, Tudor. *Eminescu. Prefață* de acad. Mihai Cimpoi. *Cuvânt-înainte* de Theodor Codreanu. *Postfață* de prof. dr. Victor Crăciun. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura „Tracus Arte”, 2020.
45. Negruzzi, Iacob. *Amintiri din Junimea*, în *Viața românească*, 1921.
46. Nica, Dr. Ion. *Mihai Eminescu. Structura somato-psihică. Cu un cuvânt înainte* de Const. Ciopraga, București, Editura „Eminescu”, 1972.
47. Onfray, Michel. *Scurt manifest hedonist*. Traducere de Vlad Russo, București, Editura „Humanitas”, 2013.
48. Papu, Edgar. *Poezia lui Eminescu*, ediția a doua revăzută și adăugită, Iași, Editura „Junimea”, 1976.
49. Petrașcu, Nicolae. *Amintiri de la Junimea*, în *Viața românească*, 1921.
50. Petrescu, Ioana Em. *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică. Prefață* de Nicolae Balotă. București, Editura „Universal Dalsi”, 2000.
51. Petrescu, Ioana Em. *Eminescu și mutațiile poeziei românești*. București, Editura „Viitorul românesc”, 1998.
52. Petrescu, Ioana Em. *Mihai Eminescu – poet tragic*. Ediția a II-a. Iași, Editura „Junimea”, 2001.
53. Platon. *Banchetul sau despre iubire*. Traducere de Petru Creția. București, Editura „Humanitas”, 2011.
54. Rusu, Liviu. *Fondul original: eul empiric și eul poetic în Estetica poeziei lirice*. Ediția a III-a, București, Editura pentru Literatură, 1969.
55. Simion, Eugen. *Fragmente critice*, vol. I, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, 1997.
56. Ștefănescu, Alex. *Eminescu, poem cu poem*, București, Editura „Allfa”, 2016.
57. Ursa, Mihaela. *Erotikon. Tratat despre ficțiunea amoroasă*, București, Editura „Cartea Românească”, 2012.
58. Usatâi, Ludmila. *Eseu despre tipologia eului liric*, Chișinău, Editura „Grafema Libris”, 2008.
59. Vianu, Tudor. *Atitudinea și formele eului în lirica lui Eminescu*, în *Revista Fundațiilor Regale*, 6, nr. 7, iulie 1939, p. 56.
60. Vlad, Dr. C. *Eminescu din punct de vedere psihanalitic*, București, Editura „Cartea Românească”, 1932.

ANTIM IVIREANUL, MIHAIL EMINESCU ȘI „RUGUL APRINS” – MĂRTURISITORI DE FOC AI ADEVĂRULUI ÎN CULTURA ROMÂNĂ

*Arhimandrit Mihail STANCIU,
Mănăstirea Antim, București*

Față de **stâlpii și martirii neamului creștin românesc** se cuvine să arătăm mereu o vie recunoștință și neîmpuținată prețuire duhovnicească, deoarece prin această atitudine luminoasă, prin rugăciunile, evocările și manifestările culturale dedicate lor, adevărim atât calitatea lor personală și valoarea eternă a operei lor, cât și locul lor important în inima fiecăruia dintre noi și, totodată, în inima, în istoria și cultura poporului nostru în care și ei s-au plămădit, au rodit și au strălucit, slujindu-i idealurile nobile de afirmare a demnității și creativității românești în mozaicul spiritual universal. Acești mari români, de inegalabilă anvergură duhovnicească și culturală, au înțeles și au mărturisit apoi, mai limpede ca toți [1], o realitate incontestabilă: **sufletul culturii este cultura sufletului** [2].

Numeroase sunt personalitățile care au împodobit neamul românesc cu viața, cuvintele și faptele lor care, înlănțuite într-un șirag neîntrerupt de-a lungul istoriei noastre bimilenare, au sporit patrimoniul istoric și cultural național cu excepționale realizări, îmbogățind astfel atât moștenirea noastră văzută (materială și spirituală), cât și **identitatea noastră creștină și națională** – moștenirea nevăzută și neștearsă a românilor din toate vremurile și din toate locurile.

Pe de o parte, noi știm că suntem înscriși cu multă precizie în **planul cel dinainte de veacuri al lui Dumnezeu**, fiecare om venind în lumea aceasta la timpul potrivit (de Dumnezeu), în locul potrivit, între oamenii potriviți și cu talanții potriviți, având o anume **misiune de îndeplinit la nivel personal și social**. Pe de altă parte, fiecare om, pe măsura înțelegerii și împlinirii misiunii sale (care este un proces lăuntric adânc și îndelungat de luptă și purificare), își atrage/asumă și destinul de **profet și martir pentru Adevăr**, pentru Adevărul personal și transcendent pe care Îl vede luminând în natură, în Scriptură și în cultură, și pe care Îl cunoaște, trăiește și mărturisește cu viața și lucrarea/opera.

Adevărul dumnezeiesc a strălucit, aşadar, prin cuvintele martirilor creştini români, cuvinte rostite sau scrise (şi) prin faptele lor, cuvinte iradiind **frumuseţile cereşti şi bucuriile înţelegătoare** în fiecare generaţie, mai ales în cele care străbat vremuri de cernere, de încercări şi tulburări identitare (războaie, revoluţii „culturale”, prigoane şi persecuţii ideologice). Din această perspectivă, putem privi istoria şi cultura neamului nostru creştin nu doar ca o înşiruire de evenimente şi realizări, importante şi impresionante, de altfel, ci şi ca un **lanţ strălucitor neîntrerupt de mărturisitori şi martiri** care au primit şi transmis unii de la alţii, la arătare sau în ascuns, râvna pentru Adevărul, Iubirea şi Viaţa în Dumnezeu, râvnă cu care au „molipsit” apoi şi poporul din jurul lor spaţio-temporal. Aceşti mari români, clerici şi domnitori, cărturari, dregători şi lucrători, au fost şi sunt uniţi simfonic în acelaşi **Duh Sfânt şi cuget creştin**, cei mai mulţi dintre ei pecetluind cu suferinţele şi sângele lor iubirea de Dumnezeu, de neam [3], de lege [4] şi „de moşie” [5].

În concisa noastră prezentare, ne-am îndreptat atenția asupra câtorva dintre marile personalități ale Bisericii și culturii românești care au slujit nu doar Cuvântul și literatura prin marile lor opere (oricum, insuficient apreciate, la ce comori înțelegătoare și literare cuprind), ci au slujit și poporul român, pentru demnitatea, libertatea, sănătatea (sufletească și trupească) și bunăstarea căruia s-au și ostenit în plan social-politic și cultural. Nici nu este de mirare faptul că această **responsabilizare și angajare activă a lor în viața cetății** le-au atras invidia contemporanilor leneși/indiferenți și ostilitatea tiranilor trecători (vanitoși și lacomi, în mare parte străini de neamul românesc și de valorile creștine), care s-au simțit muștrați și amenințați în iluzia puterii lor (precum Irod oarecând), așa încât s-au pornit împotriva lor cu multă ură, prigonindu-i, omorându-i și calomniindu-i în cel mai abject mod chiar și după moarte. Or, aceste grele încercări de la contestare, batjocură publică și persecuție până la excludere socială și martiriu, n-au făcut decât să le confirme și să le afirme în timp, cu mai multă persuasiune, puterea lor spirituală și strălucitoarea lor slavă înaintea lui Dumnezeu și a poporului român, care i-a văzut și prețuit (în ciuda cenzurii și a calomnierii lor organizate și mediatizate) ca pe niște oameni aleși al lui Dumnezeu, „plini de har și de Adevăr” (cf. Ioan 1, 14-17).

*

Deși nu era român de neam, **Sfântul Antim Ivireanul (c. 1650 – 1716)**, mitropolitul cărturar și martir al Țării Românești (1708-1716), o adevărată „floare cu străluciri de aur a toată arta cea bună” [6], și-a pus întreaga pricepere și energie pentru sporirea Bisericii și luminarea credincioșilor creștini ortodocși (nu doar români), integrând **credința, știința și arta dimpreună cu filantropia și politia** (din gr. πολιτεία) într-un demers unitar, simfonic și sintetic, pentru slăvirea lui Dumnezeu și slujirea semenilor. Bucurându-se și de sprijinul Bincredinciosului Voievod Martir Constantin Brâncoveanu (1688-1714), precum și de îndrumarea patriarhului Ierusalimului Dosithei Notara (1669-1707) și a mitropolitului țării Teodosie Veștemeanu (1668-1672 și 1679-1708), eruditul și „smeritul mitropolit a Ungrovlahiei” [7] a luminat neamul nostru cu frumusețile spirituale ale Evangheliei și ale Ortodoxiei.

Însușind într-un mod uimitor limba și maternizând-o, apoi asumându-și idealurile poporului român care l-a primit ca pe un om „de Dumnezeu trimis” [8], Sfântul Antim Ivireanul a împlinit și în „faptă culturală idealul și năzuințele nobile” [9] ale românilor de afirmare a demnității naționale și a neatârării țării, precum și de trăire a credinței ortodoxe strămoșești. Ierarhul cărturar s-a integrat adânc și responsabil în țara adoptivă, îndrăgind valorile neamului românesc și străduindu-se să păstreze și să îmbogățească patrimoniul cultural al Țării Românești printr-o uimitoare și roditoare sinergie cu **Sfântul Voievod Martir Constantin Brâncoveanu (1654-1714)**.

Pe de o parte, putem spune că cei doi oameni providențiali au avut oarecum destine paralele, unul pe calea căsătoriei, iar celălalt pe cea a călugăriei, încununându-și viața și mărturisirea lor prin mucenicie înaintea otomanilor stăpânitori și fanarioților instigatori. De asemenea, considerăm, nici unul n-ar fi reușit să strălucească la fel de luminos în Biserica Ortodoxă Universală și în cultura românească fără ajutorul celuilalt. Pe de altă parte, conlucrarea după model bizantin dintre **Biserică și Stat** a căpătat în epoca brâncovenească strălucirea celei mai prestigioase „monarhii culturale” [10] din Evul Mediu târziu, acreditată și prin toată „floarea cea vestită” a intelectualității grecești din Răsărit prezentă la București [11] care a generat curentul umanist creștin [12] din secolele XVII-XVIII.

Avându-i alături de mitropolii Teodosie Veștemeanu și Antim Ivireanul, Domnitorul Constantin Brâncoveanu s-a dovedit la acea vreme principalul susținător financiar al programului de tipărire [13] și răspândire a cărților bisericești (imprintate la București, Buzău, Snagov, Râmnic și Târgoviște) în toate provinciile românești, tipăriturile (folosite și ca manuale școlare [14], nu doar în cultul liturgic) fiind destinate luminării și unificării spiritual-culturale a tuturor „rumânilor, moldovenilor și ungrovlahilor” [15]. Această împreună-lucrare a lor de **consolidare a credinței creștin-ortodoxe și a conștiinței naționale** [16] prin intermediul cărților și limbii române uniformizate [17] i-a arătat ca precursori importanți ai Marii Uniri [18].

Dar mitropolitul cărturar Antim Ivireanul s-a afirmat în cultura română nu doar ca unul dintre ctitorii limbii liturgice și literare românești, ca un mare ctitor de tipografii și școli „de pomană” [19] (gratuite, accesibile tuturor), ci și ca **ctitor al mănăstirii Tuturor Sfinților din centrul Bucureștiului**, „unde spera să fie chiar înmormântat” [20], monumental locaș de cult și de cultură, de slujire liturgică și filantropică.

Prin *Așezământul mănăstirii Tuturor Sfinților* (regulamentul intern de viață duhovnicească, liturgică, administrativă, culturală și filantropică), împreună cu faptele, predicile și scrierile sale, Sfântul Antim și-a dovedit calitățile sale sufletești, vocația de slujitor al oamenilor și munca sistematică și neobosită de păstor duhovnicesc și ocrotitor al celor necăjiți de patimi, de boli și de sărăcie. De fapt, în întreaga sa viață și învățătură, prioritatea lui a fost vestirea Evangheliei și luminarea oamenilor în dreapta credință și-n viață curată, precum și ajutorarea celor suferinzi (bolnavi, singuri și săraci) [21].

Ca un adevărat părinte și păstor duhovnicesc, neavând pată ori prihană care să-l compromită, Sfântul Ierarh Antim Ivireanul avea curajul și cuvântul cu putere multă de a **se revolta împotriva nedreptăților sociale și păcatelor dregătorilor, muștrând cu asprime pe cei vinovați**. „Nu putea scrie astfel de pagini decât un suflet neprihănit și adânc pătruns de sfințenia și sublimul rost al preoției.” [22] Credincioșii români au putut descoperi, dincolo de viața lui conformă cu învățătura evanghelică pe care o predica, „un temperament vulcanic, un spirit total potrivit oricărui compromis, un arhieru deplin răspunzător de felul cum își călăuzește turma, care n-a abdicat nici o clipă de la promisiunile pe care le-a făcut în primul ceas al păstoririi” [23]. Prin cuvinte ferme, Antim atrăgea atenția tuturor de **rostul pe care-l au în societate, fiecare în treapta lui**, de la domnitor, dregători, boieri, cărturari, negustori, meșteșugari, oameni simpli sau țigani, căutând să hrănească sufletele tuturor cu hrana cea duhovnicească spre dobândirea pocăinței și iubirii. Această atitudine demnă (gr. φρόνημα ἀδούλωτον = cuget neslugarnic) și

îndrăzneala de a vesti Adevărul și de a demasca abuzurile dregătorilor și nedreptățile sociale reprezentau nu doar trăsături morale constante la Sfântul Antim, ci și parte din datoria păstorului celui bun care „își pune sufletul pentru oile sale” (Ioan 10, 11), asumându-și riscul de a fi invidiat, criticat și calomniat chiar și de unele „obrazе mari bisericești și mirenești”, nemulțumite de implicarea lui activă și constantă în viața cetății, prin **arătarea către toți a busolei morale creștine**. Muștrând cu tărie și înțelepciune duhovnicească în primul rând viclenia, ipocrizia, lăcomia, „jafurile, strămbătățile, curviile, clevetirile, zavistia și vrajba” [24] boierilor, de a căror degradare (și dezbinare) sufereau săracii și profitau mai ales turcii (și alți străini infiltrați în cercurile puterii[25]), „**mitropolitul Antim însuși s-a făcut trâmbiță a poporului asuprit** și a luptat cu toate mijloacele de care dispunea pentru afirmarea demnității și pentru îmbunătățirea soartei celor asupriți” [26].

Antim Ivireanul scria astfel despre vocația sa dominantă: „Deci eu, fiindcă nu am și altă putere spre ajutorul aproapelui decât ocupațiunea tipografiei, n-am lipsit și nu voi lipsi vreodată ca să folosesc, după putința mea, pe frații în Hristos ai mei, tipărind deosebite cărți de suflet folositoare și mântuitoare.” [27]

Așadar, merită pusă în lumină nu numai activitatea pastoral-culturală și misionar-filantropică a Sfântului Antim în calitate de păstor al Bisericii (ieromonah, episcop și mitropolit) și tipograf (prin „românizarea” cărților și a slujbelor bisericești [28]), ci și **implicarea lui social-politică** prin care ilustrul Ierarh Martir „a dat un exemplu rar de patriotism românesc” [29] și de jertfelnicie pentru marile idealuri (incipient vădite) de unitate, demnitate și independență ale poporului român, de aceea a și fost arestat, torturat și martirizat în final de către soldații otomani instigați de fanarioții instalați la Curte. Iar erudiția vastă, măiestria oratorică și literară, deprinderile artistice și dăruirea exemplară dovedită ca păstor duhovnicesc l-au impus, fără tăgadă și pentru totdeauna, la un loc de mare cinste în cultura română.

*

În mod cert, calitățile și faptele Sfântului Antim Ivireanul, precum și cuvintele Didahiilor sale, l-au uimit și l-au inspirat pe **Mihail Eminescu (1850-1889)** încă din vremea copilăriei sale [30], când acesta studia literatura română veche [31] la Cernăuți cu profesorul său Aron Pumnul (al cărui bibliotecar devenise) sau când cerceta manuscrisele istorice și teologice prin mănăstirile din Moldova, Ardeal și Muntenia [32]. Acribia analizei/cercetării și vasta sa cultură științifică, filozofică și geo-politică universală avea să și le dezvolte, însă, la cursurile și în bibliotecile Universităților din Viena (1869-1870, 1871-1872) și Berlin (1872-1874), precum și în dezbaterile din cadrul cenaclurilor *Oriental, România Jună și Junimea*.

Merită să amintim implicarea lui în organizarea Serbării de la Putna din august 1871 (Congresul studențesc [33]), cu prilejul aniversării a 400 de ani de la ctitoria Mănăstirii de către Bincredinciosul Voievod Ștefan cel Mare. Dar experiența și energia sa le-a folosit apoi și ca director al Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, ca profesor și inspector școlar, apoi ca gazetar la *Curierul de Iași*, publicând, în revista *Convorbiri literare*, poezii și proză, inclusiv studiul *Influența austriacă asupra românilor din principate* (august 1875)[34]. În toamna lui 1877, Eminescu s-a mutat la București, devenind întâi redactor, apoi redactor-șef (1880) la Ziarul *Timpu*, unde a desfășurat o activitate publicistică excepțională, dar care i-a ruinat, în timp, sănătatea și i-a stârnit pe mulți împotriva lui. Tot atunci a scris și marile lui poeme filozofice (din seria *Scrisorile, Luceafărul, Glossă*, etc.) cu care a îmbogățit și împodobit literatura română ca nimeni altul.

Perfect integrat în viața și-n conștiința Bisericii Ortodoxe Române [35], Mihail Eminescu avea să mărturisească, cu mâhnire și luciditate profetică, referindu-se atât la „epigonii” revoluționari contemporani cu el, dar și cu noi, cât și la decăderea materialist-secularizantă mult păgubitoare care a cuprins întreaga lume: „Biserica răsăriteană e de optsprezece sute de ani păstrătoarea elementului latin de lângă Dunăre. Ea a stabilit și a unificat limba noastră într-un mod atât de admirabil încât suntem singurul popor fără dialecte propriu-zise; ea ne-a ferit în mod egal de înghițirea printre poloni, unguri, tătari și turci, ea este încă astăzi singura armă de apărare și singurul sprijin al milioanele de români cari trăiesc dincolo de hotarele noastre. Cine-o combate pe ea și ritualurile ei poate fi cosmopolit,

socialist, republican universal și orice i-o veni în minte, dar numai român nu e.” [36]. „Disprețuind Biserica noastră națională și înjosind-o, atei și francmasoni cum sunt toți, ei ne-au lipsit de arma cea mai puternică în lupta națională; disprețuind limba prin împetrișări și prin frazeologie străină, au lovit un al doilea element de unitate; disprețuind datinele drepte și vechi și introducând la noi moravurile statelor în decadentă, ei au modificat toată viața noastră publică și privată în așa grad încât românul ajunge a se simți străin în țara sa proprie. Odinioară aveam o Biserică plină de oameni, toți având frica lui Dumnezeu, toți sperând de la El mântuire și îndreptându-și viețile după învățăturile Lui. Spiritul speculei, al vânătorii după avere fără muncă și după plăceri materiale a omorât sufletele. (...) **Biserica lui Mateiu Basarab și a lui Varlaam, maica spirituală a neamului românesc**, care a născut unitatea limbei și unitatea etnică a poporului, ea care domnește puternică dincolo de granițele noastre și e azilul de mântuire națională în țări unde românul nu are stat, ce va deveni ea în mâna tagmei patriotice? Peste tot **credințele vechi mor, un materialism brutal le ia locul, cultura secolului** [37], **mână-n mână cu sărăcia claselor lucrătoare, amenință toată clădirea măreață a civilizației creștine.**” [38]

Despre universul semiotic uriaș, frumusețea înțelegătoare, tematica multiplă abordată și stilistica inegalabilă (ca sensibilitate și expresivitate) a versurilor sale au vorbit mulți cercetători de-a lungul vremii, sesizând și o continuitate de duh și de exprimare între Antim Ivireanul și Mihail Eminescu, acesta inspirându-se din predicile eruditului Mitropolit Martir și prelungind ideile lui în construcții înțelegătoare noi, fascinante [39]. În mod cert, după aprecierile filologilor, „pe Antim și pe Eminescu îi unește geniul limbii” [40] și, adăugăm noi, erudiția, curajul de a spune adevărul și altruismul (grija pentru popor). Nu este greu de observat **diversitatea extraordinară a conținutului semantic și esențializarea formei poetice** pe care Eminescu a practicat-o în creațiile sale scrise, folosind cuvinte simple, accesibile oricui, ca să descrie taine, experiențe și fenomene fizice și metafizice (relativitatea spațio-temporală, geneza, imensitatea, armonia și colapsul universului, experiența nemuririi prin unirea cu Dumnezeu Creatorul, gândirea, iubirea, fericirea, rugăciunea, ș.a.).

Însă noi vrem să evidențiem acum **caracterul mărturisitor al operelor eminesciene**, în versuri și în proză deopotrivă, și **atitudinea politică demnă și fermă** pe care Eminescu o manifesta, în cel mai analitic, autentic și patriotic mod, în creațiile sale publicistice (mai ales cele din *Timpul*). Glasul lui Eminescu răsuna „cu putere multă” în „pustia” politicii românești, precum glasul profetilor din vechime, chemând cu mult curaj oamenii la trezire [41]

și pocăință comunitară (schimbare/reformă a vieții social-politice și economice, bazată pe cinste și dreptate, nu pe interese de clan, concurență inegală și corupție). Popularitatea sa și însuflețirea convingătoare a cuvintelor sale generau mare ecou în popor. Din acest motiv, Mihail Eminescu a și fost discreditat continuu, denigrat, persecutat și, în cele din urmă, asasinat de colonialiștii străini prin cozile de topor locale [42].

„Istoria oficială a vieții lui Mihai Eminescu a impus un șablon convenabil. Conform acestuia, Eminescu ar fi fost o ființă labilă, neadaptată, pierdută în lumea sa de poet și ar fi murit nebun, bolnav de sifilis și alcoolic. Istoria sa reală este însă cu totul alta. Eminescu a fost, de fapt, un om puternic, de o luciditate excepțională, bine ancorat în realitatea socială și mai ales politică a vremurilor zbuciumate în care a trăit, un militant activ pentru drepturile românilor din Ardeal și pentru unitatea națională, un ziarist de excepție, un vizionar, un reformator. Eminescu a fost declarat nebun și internat la psihiatrie (23 iunie 1883) într-un moment în care guvernul României urmărea să încheie un pact umilitor cu Austro-Ungaria, prin care renunța la pretențiile asupra Ardealului și se angaja să îi anihileze pe toți cei catalogați drept „naționaliști.” Mulți au renunțat la valorile și principiile lor pentru a fi scoși de pe lista proscrisilor. Eminescu nu a acceptat să facă nici un fel de compromisuri și de aceea era cel mai periculos dintre ei. El deranja nu doar prin ceea ce scria, ci mai ales prin faptul că plănuia să pună bazele unei organizații independente, aflate în afara controlului francmasoneriei, de trezire și promovare a spiritului românesc și de refacere a Daciei mari.”[43]

Manifestul politic al atitudinii sale de iubire față de neamul românesc, dar și de dreptate intransigentă față de străinii abuzatori îl reprezintă, pe lângă articolele sale de o impresionantă luciditate, poeziile *Deșteaptă-te, Române* (1866), *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* (1867) și *Doina* care „a apărut pentru prima dată în revista *Convorbiri literare* din 1 iulie 1883. Fusese însă citită public mai devreme, la Iași, cu puțin înainte de arestare. *Doina* este o continuare spirituală a poeziei *La arme* (1878) și o exprimare a durerii pe care Eminescu o avea față de *colonizarea cu străini* a pământurilor românești, în paralel cu *persecutarea sistematică* (religioasă, culturală, economică, politică, administrativă și militară) a românilor. Preluarea conducerii politice, administrative, economice și militare a României de către străini este încă din vremea lui Eminescu o realitate, pe care acesta o arată clar, în ciuda încercărilor oficiale de mascare, după cum arată și roadele otrăvite ale acestui fenomen. Poezia *Doina* marchează clipa din care *eliminarea politică* a lui Mihai Eminescu devine iminentă. Va fi arestat abuziv și internat forțat, fără niciun temei legal sau medical, într-un ospiciu psihiatric destinat disidenților. Se va

încerca – și se încearcă – denigrarea sa, de asemenea sistematică (precum este și denigrarea românilor ca neam, cultură, credință etc.). Cea mai blândă formă a denigrării este **închiderea** lui Eminescu în sintagme precum *poet* sau *poet nebun* sau *geniu nebun*, prin care toată opera sa științifică – în primul rând istorică, etnologică și politică – este aruncată la gunoi” [44].

Oricum, putem conchide că, odată cu trecerea vremii și înaintarea în vârstă, în cunoaștere și-n experiența de viață, se poate observa nu doar maturizarea gândirii Poetului Mărturisitor și a exprimării sale literare, ci și asumarea tot mai manifestă a idealurilor de unitate, demnitate și libertate națională, o implicare tot mai vocală a lui în viața societății românești pe care o dorea restaurată și reasezată pe temelii morale creștine. Dar aceasta a însemnat și o înaintare pe drumul crucii personale care a culminat cu umilințele, suferințele și moartea (provocate de dușmanii lui și ai neamului românesc) pe care Mihail Eminescu avea să le pătimească în final, cu răbdare și demnitate. Probabil că, dacă ar fi rămas doar un poet genial, fascinat de cele mai serioase teme filozofice, fără să se implice în acțiunea de trezire și unificare națională, fără să deranjeze interesele de clan ale puternicilor zilei (exploatarea ai românilor de rând), Eminescu n-ar fi fost persecutat, denigrat, torturat și omorât, dar în mod sigur tot ar fi fost invidiat și defăimat. Or, și asta trebuie să subliniem, nu pentru genialitatea sa literar-filozofică incontestabilă a fost ostracizat și martirizat Eminescu, ci pentru dragostea și preocuparea sa față de viitorul neamului românesc, pe care-l dorea scăpat de toți impostorii și invadatorii (mai ales străini) puși pe jaful și distrugerea României.

*

Secolul XX a adus omenirii și României încercări tot mai grele, dar providența pedagogică divină a avut un rost esențial: trezirea noastră din lenevia/letargia materialist-ateistă de care întreaga lume se îmbolnăvise spiritual-moral și social-politic. Pentru că, în câteva decenii doar, mai mult decât războaiele și exterminarea fizică, ateismul comunist a otrăvit, a mutilat și chiar a distrus zeci de milioane de suflete și de vieți [45]. Dar a rânduit Dumnezeu și stâlpi vii ai Bisericii care au luminat rezistența creștină în fața tăvălugului comunist anticreștin. Rugători și mărturisitori ai Mântuitorului Iisus Hristos, clerici, monahi și mireni, acești hristofori din ultimul secol au fost pentru apropiații lor și sunt și pentru noi, cei de azi, adevărate modele de iubire și dreaptă credință în Hristos.

Trebuie să spunem că în perioada regimului comunist, însă, au fost și mulți pătimitori și mărturisitori creștini care nu au avut cultura Părintelui Daniil-Sandu Tudor, a profesorului universitar Alexandru Mironescu, a poetului-medic fără de arginți Vasile Voiculescu, dar au avut tăria și statornicia

în credință a Sfântului Apostol Pavel, impresionându-i și pe cei mai feroși torționari. Unii au fost oameni simpli, neinstruiți, netrecuți prin școli înalte și prin rafinamentul intelectualului, ci au fost creștini cuminiți, rugători, răbdători și de-minuni-făcători, nu numai în timpul vieții lor smerite (liniștite, ascunse) din lume, ci chiar și în chinurile temniței. Toți aceștia ne-au arătat calea comună de rezistență în fața prigoanei bolșevic-ateist-materialiste: **statornicia în Ortodoxie și rugăciunea cât mai neîntreruptă.**

Revoluția sovietică din octombrie 1917, propaganda marxist-leninistă discretă și progresivă din perioada interbelică, apoi invazia militară sovietică și regimul bolșevic/comunist instaurat în România după cel de-al doilea război mondial (la 23 august 1944) au reprezentat momente istorice importante de cotitură și de cernere violentă a neamului românesc, cu dureroase tulburări, neașteptate trădări și nenumărate răsturnări de valori, ierarhii și instituții. Deși mulți oameni au capitulat și s-au încolonat, adesea fără prea mare împotrivire, în armata [46] „balaurului roșu”, totuși au fost trăitori și mărturisitori ai Adevărului creștin care nu s-au lăsat corupți de „noua orânduire” și pângăriți de noua ideologie distrugătoare de suflete, ci au înfruntat prigoana anticreștină și represiunea securist-comunistă cu răbdare și credință în Dumnezeu, unii dintre ei (majoritatea intelectuali) întâlnindu-se în mod regulat și organizat, hrănindu-se cu cele sfinte și analizând/dezbătând diferite teme de viață duhovnicească și culturală.

Așa a luat naștere, la inițiativa lui Alexandru Teodorescu (Sandu Tudor fiind pseudonimul lui de scriitor și jurnalist), a Părintelui arhimandrit Benedict Ghiuș și a profesorului Alexandru Mironescu, **mișcarea isihastă și asociația „Rugul Aprins”** de la Mănăstirea Antim din București, funcționând între anii 1945-1948. Toți membrii asociației și participanții la acele întruniri duhovnicești aveau să treacă mai târziu prin temnițele comuniste [47], unde au fost supuși reeducării ideologice și exterminării violente. Cultura, rugăciunea, comuniunea și comunicarea reciprocă de idei le-au fost atunci de mare folos, pentru a rezista cu demnitate teribilelor încercări. La Mănăstirea Antim, atunci, în anii postbelici, era stareț Părintele Vasile Vasilache, care a ocrotit flacăra „Rugului Aprins”, această efervescentă duhovnicească, și a acoperit-o cu înțelepciunea sa în fața autorităților extrem de suspicioase. Vreme de aproape trei ani, participanții au dezbătut felurite probleme în aceste întâlniri/colocvii duhovnicești.

Numele mișcării isihaste „Rugul Aprins” vine din Vechiul Testament, de la vederea Sfântului Prooroc Moise pe Muntele Sinai a unui rug/tufiș care ardea și nu se mistuia. Acest rug arzând este simbolul profetic al Maicii Domnului, care a fost cuprinsă de focul Duhului Sfânt, păstrându-și fecioria

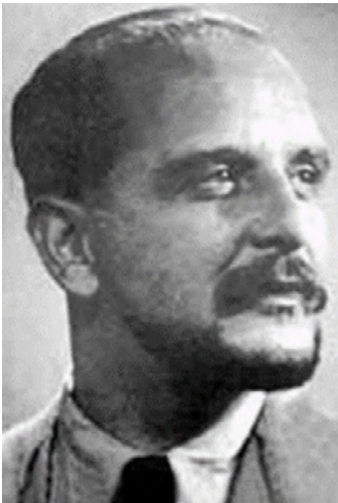

și înainte și în timpul și după nașterea Mântuitorului Iisus Hristos.

În icoana Maicii Domnului „Rugul Aprins” este reprezentată Preacurata Fecioară Maria Născătoare de Dumnezeu înconjurată de îngeri, în centrul a două romburi suprapuse, unul verde și unul roșu [48]. De asemenea, „Rugul Aprins” este și un simbol al rugăciunii inimii, al rugăciunii neîncetate care se

săvârșește în inima luminată și încălzită de Duhul Sfânt și Iubitor.

Conducătorul acestei mișcări isihaste a fost jurnalistul creștin **Alexandru Teodorescu (1896-1962)**, devenit apoi monahul **Agaton și ieroschimomonahul Daniil**. Dar trebuie să spunem că formarea lui teologică și literară nu a fost un proces individualist, în izolare, ci s-a desfășurat într-un mediu de efervescentă spirituală și intelectuală – cenaclul *Criterion* [49] și revista *Gândirea* a lui Nichifor Crainic.

Părintele Daniil (Sandu Tudor) strălucește pe cerul Bisericii Ortodoxe și al culturii românești și universale nu doar prin lumina ziditoare și frumusețea literară a cuvântului său scris sau rostit, ci mai ales prin viața sa duhovnicească care a crescut în văpaie de la o floare de foc la un rug aprins de rugăciune și cugetare în Duhul Sfânt. Trăitor și mărturisitor al Adevărului creștin, fiu al Bisericii noastre strămoșești, Părintele Daniil nu a făcut nici un compromis dogmatic sau moral, pătimind pentru mărturisirea lui diverse umilințe atât în lumea presei, cât și a temnițelor comuniste. Ca ziarist creștin mai întâi, apoi ca monah isihast, preot și duhovnic,

Părintele Daniil s-a străduit să-L cunoască pe Hristos – Dumnezeu și apoi, din preaplinul inimii lui, să-L vestească și altora ca Domn și Mântuitor al lumii. În sine, Părintele Daniil a atins maturitatea deplină de teolog mistic, apologet ortodox și poet rugător, unind lucrarea minții cu simțirea inimii într-o teoforică simfonie iubitoare și înțelegătoare cum

puțini oameni au realizat-o în veacul înșelător de acum. El trăia ce spunea și mărturisea ce trăia cu sinceritate și seriozitate. A trăit 66 de ani aici pe pământ, iar la jumătatea vieții, pe când avea 33 de ani, a avut marea întâlnire [50] cu Dumnezeu în Sfântul Munte Athos, acea descoperire sau revelație (despre care mărturisea cu multă sfială și recunoștință față de Dumnezeu și) care l-a făcut să se adâncească și mai mult în plan spiritual.

Chiar de la debutul său jurnalistic, Sandu Tudor s-a arătat a fi un om atașat credinței și Bisericii Ortodoxe, crescut și format în duhul, valorile, idealurile și continuitatea spiritualității românești. Și el a fost și este o expresie culminantă a sângelui, a credinței și a culturii neamului românesc. În articolul *Spre o renaștere a ortodoxiei*, iată cum prezenta Sandu Tudor în 1926 deruta intelectualilor și ideologiilor omenești din vremea lui: „Fără să vrei, dacă privești în jur și de aici mai departe, peste mări și țări, cu perspectiva pe care amplificatoarele vieții ți-o deschid, ai impresia că omenirea întregă se află într-un năucitor exod, o uriașă rătăcire în pustiu, sub greutatea cine știe cărui soroc sau sacrilegiu din vremi uitate. După război, mai ales, drumul vieții se rostogolește așa de ciudat parcă peste un tărâm cu priveliști blestemate” [51]. Dacă așa vedea el criza morală și spirituală din vremea lui, din anul 1926, apoi cât de pustiită și urâtă e priveliștea lumii de azi față de ce a văzut el atunci, când secularizarea și desacralizarea s-au extins mult mai mult decât atunci! Dar tot el oferea și soluția ieșirii din orice stare de derută și degradare: viața în Hristos și în Biserică: „În țara celor care au cântat în vremurile deșteptării – preoți cu crucea în frunte – mai sunt mulți din cei care nu strigă, cei care nu se grăbesc și nu cer nimic. Sunt mulți cei ce muncesc, suferă și tac trăind în **Biserica vie și veșnică a lui Hristos**. Pe drumul suferinței noastre, în noaptea cea mare care ne învăluie, în marea tăcere ce ne cuprinde, bunicii noștri ne-au lăsat cu mâini tremurânde crucea și chivotul de tradiții și unelte sfinte, chivotul Ortodoxiei noastre în care purtăm pe Domnul euharistic, Trupul și Sângele mântuirii noastre” [52].

Sandu Tudor a abordat în articolele sale multe probleme de viață socială și politică, pe toate analizându-le, însă, din perspectivă creștină. Nici o analiză de-a lui nu era fără raportare la Dumnezeu sau la Hristos, la Biserică și la perspectiva Învierii și la valorile spirituale ale sufletului românesc. De aceea, iată ce spune referitor la sistemul politic comunist din Rusia: „O mână de oameni, un partid, o fascie, un nucleu oarecare sau, mai bine, o bandă se strânge la un loc, se organizează, fac între ei jurăminte și pornesc la luptă pentru a pune mâna pe putere prin orice mijloace, fără scrupul, cu teroare, cu crimă, cu trădare, cu blestem, însă cu deviza ademenitoare: Pentru fericirea tuturor oamenilor, chiar împotriva lui Dumnezeu!” [53]. Ce bine a

surprins el scopul și mijloacele luptei politice din vremea lui, care se văd și azi! Astfel, el critica, de fapt, sistemul politic ateu, corupt și fără repere creștine din Rusia și nu numai. În alt articol, el scria: „Nouă altceva ne trebuie: **să ne trezim!** Dragostea de moșie, de neam și lege, nu are nici o legătură cu abstracțiile veacului al XVIII-lea apusean. Trebuie să ne înfăptuim pe noi înșine, ca neam. Ne trebuie **să înfăptuim o unitate vie și românească, a sufletelor, care să ne fie izvor de faptă adevărată, generos creatoare.** Ce însemnează unitate vie? Lucru rar aci, pentru noi cei ai țării acesteia, stăpâniți de un individualism barbar și anarhic [54]. Să nu uităm că la acest ceas problema socială se ridică amenințătoare și că, dacă ea nu-și află o dezlegare, ființa noastră ca neam e amenințată să piară. Fiecare simte nelămurit că întovărășirea, asocierea, sobornicirea, făcută cu înțelepciune, e condiția oricărui mers mai departe – social – și că de această parte se află soluția. O unitate vie e efortul unui mănunchi de oameni complecți, adică în stare de a se întovărăși cu semenii lor în credință. **Credința noastră este să înfăptuim „Țara slobodă și duhovnicească”.** Credința aceasta a noastră e chezașia viitorului, în ciuda politicianismului care ne sfâșie. Slujirea patriei cere, însă, răbdare, jertfă și îndrăzneală spirituală. Spunem tare că numai învățând și râvnind „zelul apostolilor, jertfa mucenicilor și simplitatea călugărilor” vom birui. Poate să zică cineva nu?”[55].

Putem zice că limpezimea gândirii sale și viața lui duhovnicească, de rugător și mărturisitor al Adevărului-Hristos, se dezvoltă în timp și se confirmă prin scrierile sale în diverse publicații, apoi prin editorialele și eseurile din revista și ziarul lui, iată, apoi prin conferințele, predicile și sfaturile lui ca monah, profesor la Seminarul Monahal de la Sihăstria-Neamț, preot și duhovnic, în care face cunoscut oamenilor pe Mântuitorul Hristos – Lumina lumii, dar și, pe de-o parte puterea lui de asimilare, de analiză și de sinteză duhovnicească, teologică și culturală, și, pe de altă parte, dorința lui de a lumina neamul românesc în credința cea adevărată și de a combate ideologiile ateist-materialiste păguboase de suflet. Dar el nu căuta să se afirme pe sine, să impresioneze prin cultura și prin cuvântul lui, ci se străduia să aducă un real folos duhovnicesc oamenilor care citeau revista *Floarea de foc* (1932-1936) sau cotidianul *Credința* (subintitulat *Ziar independent de luptă politică și spirituală*, 1933-1936) și pe care el îi dorea tot mai aproape de Dumnezeu. De aceea, credem că mărturisirea lui Sandu Tudor are aceste trepte, potrivite cu maturizarea lui literară, teologică și cronologică, și anume: etapa mărturisirii jurnalistice, apoi etapa *Rugului Aprins* de la Mănăstirea Antim și, în final, etapa de la Mănăstirea Rarău și cea din temniță de la Aiud (1958-1962) [56].

Despre rugăciune, Sandu Tudor considera că „**principiul tuturor lucrurilor este rugăciunea, adică acea întrecere de sine însuși** (...), adică viața care ajunge să-și dea seama prin închinare de puterea care viețuiește în sine. Creșterea cea de slavă, din putere în putere, este rugăciunea cea adevărată. (...) Rugăciunea cea adevărată înseamnă să arzi fără să te mistui, să arzi dumnezeiește, fără cenușă, din toată pricina și clipa vieții tale, din tot lemnul cel nevrednic al ființei tale în pustiul sec de haritate” [57]. (...) „A te ruga necurmat lui Dumnezeu înseamnă să te aprinzi în toate chipurile, în toate felurile și din toate pricinile vieții tale, tu însuși să fii numai flacăra și jar și iar flacăra pentru El. Domnul este Mângâietorul.” [58]

Părintele Ivan Kulâghin, venit în 1944 de la mănăstirea Optina din Rusia [59], a fost un adevărat model duhovnicesc pentru cei care formau grupul de rugăciune de la Antim, având o importanță deosebită la formarea duhovnicească a membrilor mișcării „Rugul Aprins”. Cărțile *Sbornicul* și *Pelerinul rus* au constituit manualele de bază ale „Academiei” de rugăciune și isihie conduse inițial de Părintele Ivan, apoi de Sandu Tudor.

Dar în mănăstirea ctitorită de Sfântul Mitropolit Antim Ivireanul, aveau loc prelegeri susținute de nume de referință duhovnicească: mitropolitul Tit Simedrea, starețul Vasile Vasilache și fratele lui, părintele Haralambie Vasilache (mort în pușcărie la Gherla), părinții Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu, Adrian Făgețeanu, Felix Dubneac, Roman Braga, fratele Andrei Scrima, și mireni Alexandru Mironescu, Vasile Voiculescu, Paul Sterian, Paul Constantinescu, Constantin Joja, Tudor Vianu, Alexandru Elian, Ion Marin Sadoveanu, Olga Greceanu, cărora li se alătură și un grup de studenți de la Teologie, Filosofie, Arte, Litere și Arhitectură. Conferințele se țineau în sala bibliotecii Mănăstirii Antim, de obicei în fiecare seară de joi și de duminică, după slujba vecerniei, în prezența multor credincioși. Se obișnuia mai întâi ca textul să fie prezentat de către un conferențiar, iar apoi aveau loc debateri ale ideilor prezentate. Temele abordate erau din domeniul teologiei, filozofiei, artei și științei, nicidecum al vreunui sistem politic, insistându-se pe rugăciunea inimii și isihie.

Sandu Tudor a organizat și o retragere de o lună de zile (în vara anului 1947) la mănăstirea Govora, unde „au înlocuit ritualul de zi cu cel de noapte” și unde, pentru prima oară, Sandu Tudor a mărturisit celor de față (părinții Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu, Adrian Făgețeanu, Felix Dubneac și mireni Andrei Scrima, Valeriu Străinu și Stancovici Virgil) că „intenționează să înjghebeze o mănăstire cu monahi intelectuali pentru a-i pregăti în scopul luptei pentru **combaterea concepției materialiste**” [60]. În acest mediu de emulație duhovnicească, Sandu Tudor a compus în anul 1948 (după ce, în timp, a avut mai multe versiuni) una dintre capodoperele poeziei românești și universale: *Imnul acatist al Rugului Aprins al Maicii Domnului*, o superbă sinteză de teologie mistică și poezie [61], expresia literară a icoanei Maicii Domnului – Rugul Aprins. De o uimitoare bogăție de sensuri și bucurii duhovnicești, **imnul iconologic și doxologic al lui Sandu Tudor este poate cea mai frumoasă poezie dedicată Maicii Domnului scrisă și rostită vreodată pe fața pământului**.

Incomodă pentru autoritățile comuniste, mișcarea isihastă *Rugul Aprins* a fost scoasă în afara legii în iunie 1948, conferințele întrerupte și membrii – clerici împrăștiați pe la diferite mănăstiri prin țară. Părintele Daniil a fost

arestat în mai multe rânduri (1948, 1950-1952), ca și Părintele Adrian, apoi a fost silit să meargă la Craiova, Crasna-Gorj, Neamț, Sihla, Sihăstria și Rarău, unde a devenit și stareț (în 1954) și unde a vrut să-și ducă la îndeplinire planul său de a clădi o obște monahală din călugări intelectuali [62], capabili și să traducă din cărțile Sfinților Părinți spre a oferi oamenilor hrana tare a Adevărului dogmatic și mistic, dar și să poată combate ateismul sistemului politic comunist, materialismul și secularizarea [63].

În timp ce se afla în vizită în casa profesorului Alexandru Mironescu, în noaptea de 13-14 iunie 1958, părintele Daniil a fost arestat împreună cu profesorul și cu fiul său, Șerban. În aceeași noapte au fost mai multe arestări în București, atât a multor membri din mișcarea „Rugul Aprins”, cât și printre cei care erau bănuți că erau ascultătorii predicilor și conferințelor părintelui Daniil [64]. În componența lotului de arestați și apoi inculpați din dosarul penal Rugul Aprins [65] se aflau, așadar, următorii: ieroschimonahul Daniil (Alexandru Teodorescu zis Sandu Tudor), ieromonahul Adrian (Alexandru Făgețeanu), ieromonahul Benedict (Vasile Ghiuș), ieromonahul Roman (Braga), arhimandritul Sofian (Serghie Boghiu), ieromonahul Felix (Petre Dubneac), ieromonahul Arsenie (Anghel Papacioc), Alexandru Mironescu, Gheorghe Văsii, Șerban Mironescu, Nicolae Rădulescu, Grigore-Dan Pistol, Gheorghe Dabija, Vasile Voiculescu, preotul Dumitru Stăniloae, Emanoil Mihăilescu. Odată cu arestarea lor au fost, mai târziu, anchetați și arestați și alți clerici, monahi, mireni, studenți și elevi, care au fost apoi și ei întemnițați. Vina celor 14 inculpați numiți mai sus era de „uneltire contra ordinii sociale, fapt prevăzut și pedepsit de art. 209, pct. 1, Cod Penal” [66].

După o anchetă de câteva luni în arestul închisorii Jilava, la procesul deschis împotriva inculpaților din lotul Rugul Aprins, Tribunalul Militar l-a acuzat de „activitate subversivă împotriva ordinii sociale camuflată sub mască mistico-religioasă” și l-a condamnat (alături de ceilalți monahi și mireni arestați) pe Părintele Daniil la 25 ani de temniță grea, confiscarea totală a averii și privarea de unele drepturi. A fost apoi dus la Aiud și supus unor grele munci și torturi fizice și psihice, dar pe care le-a răbdat cu ajutorul lui Dumnezeu și cu rugăciunea în inimă.

Părintele Daniil a trecut către Hristos, în temniță, în noaptea de 16 spre 17 noiembrie 1962. Pe documentul de deces scrie „hemoragie cerebrală”; alții, care au stat cu el în celulă, mărturiseau că, într-adevăr, a fost bătut și torturat, bătut în cap. În felul acesta, a avut parte de o moarte martirică și și-a încununat viața de mărturisitor prin această ultimă mărturisire și răbdare a crucii suferinței și înjosirii. „Așa s-a încheiat destinul unui om care a început ca un Cavaler al eleganței și al condeului și s-a săvârșit ca un martir,

la fel ca mulți alții din aceeași epocă și din aceleași generații cu dânsul.”[67] Trupul părintelui Daniil, sfințit de harul Duhului Sfânt și de răbdarea și rugăciunea lui în suferință, a fost, din nefericire (ca și al multora dintre Sfinții închisorilor [68]), aruncat și acoperit cu gunoaie și pământ în Râpa Robilor, cunoscutul versant de la marginea orașului și închisorii Aiud [69].

Dintre intelectualii mireni ai Rugului Aprins, activi și contemplativi deopotrivă, dorim să-l amintim aici pe **Vasile Voiculescu**, prozator și poet (de mare erudiție și de mare valoare) mistic și profetic [70], dar totodată (lumea nu prea știe!) doctor fără de arginți, căci el nu lua bani la consultații, ci îi sfătuia pe pacienți să-i ajute pe cei săraci. De asemenea, trebuie amintite și marile sale realizări misionare în plan cultural (pe lângă volumele de poezie și proză): a fost întemeietorul emisiunii matinale de la Radio România Actualități (Programul I) *Sfatul medicului* pentru popularizarea științei medicale în rândul oamenilor simpli și, de asemenea, emisiunea intitulată *Universitatea Radio* de la Radio – Cultural (Programul II), în care se făceau cunoscuți tinerii scriitori debutanți.

*

În general, acești aristocrați ai spiritului, **clericii și intelectualii creștini iubitori de Hristos și de neam** și-au împlinit cu discernământ duhovnicesc și responsabilitate chemarea divină, nu doar printr-o străduință continuă de a-și înmulți talanții personali, ci și implicându-se activ în viața cetății, atât ca repere morale, cât și ca izvoare de luminare înțelegătoare [71], de solidarizare și de întărire a identității și demnității românești [72]. Personalitățile pe care le-am evocat în prezentul articol (Sfântul Antim Ivireanul, Poetul Martir Mihail Eminescu, Ieroschimonahul Daniil Mărturisitorul și Doctorul fără de arginți Vasile Voiculescu) reprezintă doar câteva dintre făcliile spirituale paradigmatiche incontestabile ale neamului românesc creștin, a căror lucrare misionar-culturală și social-filantropică strălucește până la sfârșitul veacurilor.

Dăruirea altruistă, experiența profesională și înțelepciunea lor s-au manifestat, așadar, și în plan practic, concret, însă frumusețea cuvântului și expresivitatea lor literară uimitoare ne oferă dovada unei vieți duhovnicești înalte și a unei vaste erudiții, acumulate într-un mediu fertil de prietenie statornică și emulație creatoare.

Putem, de asemenea, constata continuitatea, complementaritatea și convergența lor de gândire, viziunea unitară asupra vieții (la toate nivelurile: personal, familial, social), reflecțiile și revelațiile transmise prin operele lor scrise, bucurându-ne pe toți cu înțelegeri profunde, hrănitore de suflet [73].

Unitatea lor de trăire lăuntrică și de implicare curajoasă în viața publică a societății se reflectă și în destinele lor asemănătoare, viața lor fiind plină de osteneți, suferințe, prigoniri și chiar moarte martirică. De fapt, și în viața lor este confirmat cuvântul filocalic: „cu cât este mai mare darul divin și iubirea de Dumnezeu și de semeni într-un om, cu atât mai mari sunt încercările lui”.

În finalul prezentării noastre, nu putem să evităm întrebările: Cum ar mărturisi Adevărul Marii noastre înaintași în lumea contemporană și cum s-ar implica ei în societatea românească atât de pulverizată ideologic și politic și de „privatizată” economic [74]? Ce trebuie să facem noi ca să ne păstrăm identitatea și demnitatea spirituală (Ortodoxia – calea mântuirii) precum și proprietatea asupra tezaurului cultural și material moștenit de la strămoși?

Suntem convinși că și astăzi, la arătare sau în ascuns, în viețile multora dintre noi, Sfinții noștri înaintași continuă să reverse înrâuriri puternice spre

întărirea noastră în credința ortodoxă și în conștiința națională – rădăcinile noastre spirituale adânci care ne leagă de strămoși și ne dau forță și stabilitate într-o lume mișcătoare, aflată într-un proces sistematic de descreștinare și destructurare, de secularizare tehnicist-transumanistă și globalizare relativistă totodată [75], care urmărește „Marea Resetare” [76] a ființei și a societății omenești. De aceea se cuvine să intensificăm și noi legătura cu ei prin rugăciune și prin cunoașterea vieții și a operelor lor cu care au împodobit sufletul românesc, ca să ne umplem și noi de Duhul și puterea lor creatoare și mărturisitoare.

Veșnică să le fie pomenirea în cer înaintea lui Dumnezeu și veșnică să fie pe pământ recunoștința și prețuirea noastră față de ei, precum și ocrotirea lor în neamul nostru românesc!

NOTE

- [1] În ultima vreme mai ales, în contextul unei politici totalitare susținute de o propagandă ideologică agresivă de factură neomarxist-liberală și postmodernist-transumanistă, ni se forțează acceptarea nou-„valorilor” (mai degrabă a non-valorilor) prin care se dorește „resetarea” mentalității și societății omenești, adică ștergerea memoriei culturale, ruperea de înaintași și de rădăcinile spirituale care ne-au adăpat, ne-au format și ne-au înobilat ființa și neamul.
- [2] O „cultură” ce nu îndumnezeiește pe om este o diversiune diavolească și degradantă care mai mult îl sălbăticește și-l degenerează pe om spre urâtenie și moartea veșnică.
- [3] Pentru creștinul ortodox, conștiința eclezială și conștiința națională se susțin reciproc, întrucât iubirea de Dumnezeu cel Veșnic sporește și se dovedește în răspunderea față de neamul propriu (în care ne-am născut și am primit credința) și față de comunitatea în care trăim vremelnic. Pentru că doar în exersarea iubirii față de semenii (mai întâi față de cei de aproape, adică, din patria și neamul nostru, dar nu excluzându-i pe cei de departe) ne dezvoltăm în mod deplin după chipul și asemănarea lui Dumnezeu cel personal și iubitor și prin aceasta participăm la viața Lui veșnică de comuniune și bucurie.
- [4] Este vorba de legea creștină, desigur, cea pe care se întemeiau valorile și bunele rânduieli de viață socială.
- [5] „N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baia-zid!” (Mihail Eminescu, *Scrisoarea a III-a*)
- [6] Cum l-a numit patriarhul Hrisant Notara al Ierusalimului în scrisoarea sa din 3 octombrie 1700 adresată ieromonahului tipograf Antim Ivireanul, pe atunci egumen al Mănăstirii Snagov. Manuscrisul se găsește copiat la Bibliothèque Nationale de France, *Suppl. Grec.* 1248, f. 127 r.
- [7] Așa se numea și se semna el în hrisoavele oficiale.
- [8] Cum era numit mitropolitul Antim în pagina de titlu a *Psaltikiei rumânești* din anul 1713 alcătuită de Ieromonahul Filothei, fiul lui Aga Jipa (*Manuscrisul românesc* nr. 61, din colecția Bibliotecii Academiei Române).
- [9] Dan-Horia Mazilu, *Studii de literatură română veche*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 43.

- [10] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, București, 1938, p. 389.
- [11] Prezența ilustrațiilor cărturari și a manierelor grecești la Curtea Domnească și în societatea românească din epoca brâncovenească l-a făcut pe profesorul Sevastos Kyminitis (conducătorul Academiei Domnești de la mănăstirea Sfântul Sava din București) să exclame într-un distih: „Odinioară lăcașul muzelor și floarea gloriei era Atena,/ Iar acum a întrecut-o vestita capitală a Munteniei” (Colecția *Hurmuzaki*, vol. XIII, partea II, p. 369).
- [12] În Răsăritul creștin-ortodox, intelectualii umaniști nu erau profani și autonomi (neutri religios sau ateii), ci erau integrați în Biserică, erau clerici și călugări în general, preocupările lor culturale de copiere și tipărire a cunoștințelor urmărind sfințirea (transfigurarea) integrală a ființei umane, adică aveau conotații strict morale și spirituale (Vezi Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1979, pp. 14-23, 231-141, 266-302).
- [13] În cei peste 30 de ani cât a viețuit în țara noastră, Sfântul Antim Ivireanul a lucrat și supravegheat editarea a 68 de tipăriri (67 de cărți și un hrisov domnesc), 39 dintre ele fiind apărute cu osteneala lui personală. Aceste cărți au fost tipărite astfel: la București – 23 (astfel, între anii 1691-1694: 5, 1701-1705: 15, 1715-1716: 3), la mănăstirea Snagov – 15 (1694-1701), la Râmnic – 11 cărți (1705-1707), la Târgoviște – 19 (1709-1715). Cărțile au fost imprimate în mai multe limbi: 32 în limba greacă, 25 în limba română, una în slavonă, 9 în câte două limbi dintre care 6 slavo-române, 2 greco-arabe și una greco-română, iar o carte în trei limbi, greco-slavo-română. Din titlurile celor 67 de cărți, reiese că 17 dintre ele s-au tipărit în forma dată de Antim pentru prima oară, iar alte 8 s-au retipărit chiar în vremea sa, aceasta mărturisind cât de necesare și de folosite erau aceste cărți pentru creștinii români.
- [14] O dată cu deprinderea citirii, copiii își însușeau și primele cunoștințe sistematizate de credință, rugăciune, cinste și bună purtare, elemente fundamentale în edificarea sufletului, conștiinței, responsabilității și iubirii de Dumnezeu și de semenii.
- [15] Patriarhul Dosithei Notara, „Dedicația către Șerban Vodă Cantacuzino” din Prefața *Bibliei de la 1688*, în vol. *BRV*, I, p. 289. Trebuie amintit aici faptul că în anul 1688, Constantin Brâncoveanu era vel vornic (prim ministru), direct implicat în supravegherea tipăririi *Bibliei* lui Șerban Cantacuzino.
- [16] Aceste elemente fundamentale care definesc identitatea și coeziunea internă a neamului erau statornicite de la bun început în poporul român; dar, organizarea politică în trei principate a rămas pentru o vreme îndelungată nu numai din cauza intervențiilor abuzive ale imperiilor învecinate, ci mai ales ca urmare a dezbinării dintre boierii vanitoși din țară (români și străini în egală măsură).
- [17] Cărțile bisericești tipărite de el circulau din Țara Românească în Moldova și Transilvania, aducând credincioșilor români nu numai dreapta credință în Dumnezeu, ci și norma lingvistică munteană care se impunea, încet – încet, în fața tuturor regionalismelor folosite în vorbirea populară din acea vreme.
- [18] Prima manifestare vizibilă a acestei uniri a tuturor românilor a fost, de fapt, în vremea domnitorului martir Mihai Viteazul (la anul 1600), când se știa despre românii din toate provinciile istorice că sunt „de o lege și de o limbă” (Șt. Ștefănescu, „Știri noi cu privire la domnia lui Mihai Viteazul”, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. V, București, 1962, p. 188).

- [19] Sfântul Antim a urmărit ridicarea nivelului de cultură în popor, începând cu educația clericilor (care deveneau și învățători, copiiști de manuscrise sau tipografi) și formarea lor duhovnicească în jurul episcopului și preoților-cărturari mai vârstnici.
- [20] Anton Maria Del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, tradusă în românește de S. Cris. – Cristian, cu o introducere de N. Iorga, Editura Viața Românească, Iași, 1929, p. 142.
- [21] Milostenia sufletească și trupească, pe care a făcut-o personal și pe care a lăsat-o ca rânduială testamentară în mănăstirea ctitorită de el, ne arată mărinimia și sensibilitatea sufletului său, ca roade ale „creдинței celei lucrătoare prin iubire” (Galateni 5, 6), pe care Sfântul Antim a cultivat-o (prin rugăciune și osteneală în toată viața lui plină de încercări și suferințe).
- [22] Pr. Conf. Al. I. Ciurea, „Antim Ivireanul predicator și orator”, în rev. *BOR*, nr. 8-9/1956, p. 790.
- [23] Gabriel Ștrempel, *Antim Ivireanul*, București, Editura Academiei Române, 1997, p. 173.
- [24] „Învățătură asupra pocăinții”, în vol. Sfântul Antim Ivireanul, *Didahii*, Editura Basilica, București, 2010, p. 209.
- [25] Este vorba de boierii fanari(h)oți și de clericii greci care începuseră să căpușeze Curtea Domnească și să alimenteze intrigi mai vechi între familiile boierești românești, spre folosul lor nedrept.
- [26] Mihail Gabriel Popescu, *Mitropolitul Ungrovalahiei Antim Ivireanul, cărmuitor bisericesc și propovăduitor al Evangheliei*. Teză de doctorat, București, 1969, p. 60.
- [27] În „Dedicația din cartea lui Sevastos Chimenitul, Eortologhion (1701)” (publicată în volumul Sfântul Antim Ivireanul, *Scrieri*, editura Basilica, București, 2011, pp. 151-152), „umilitul rugător și serv, ieromonahul Antim, tipograf din Iviria” îi numește pe credincioșii creștin-ortodocși „frații mei în Hristos”, numărându-se astfel printre ei, în rând cu ei. Mai târziu, primind răspunderea de părinte și învățător al întregii obști creștine a Țării Românești, mitropolitul Antim avea să-i numească pe credincioșii români în predicile lui „feții mei” (fi mei), asumându-i ca un tată ce se jertfește pentru binele lor veșnic și vremelnic, pentru propășirea lor spirituală și materială.
- [28] Deși aveam deja și alte traduceri în limba română ale *Liturghierului*, de exemplu cea a mitropolitului Dosoftei al Moldovei (care era român) din 1679, în liturgica românească s-au păstrat formulările liturgice și literare ale Sfântului Antim. De exemplu, rugăciunile *Împărate ceresc*, *Tatăl nostru*, *Dumnezeul duhurilor și a tot trupul* (pentru cei adormiți) și *Crezul*, ca și alte rânduiele din *Liturghier* și *Molitfelnic*, păstrează și astăzi expresiile eruditului mitropolit ivireano-român.
- [29] Émile Picot, „Notice biographique sur l'imprimeur Anthime d'Ivir, métropolitain de Valachie”, în vol. *Nouveaux Mélanges Orientaux. Mémoires, textes et traductions publiés par les professeurs de l'Ecole spéciale des langues orientales vivantes, à l'occasion du VIIe Congrès international des orientalistes réunis à Vienne (septembre 1886)*, Paris, 1886; articol reeditat separat în Colecția *Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών*, τόμος 54, Editura *Βιβλιοπωλείον Νότη Καράβια, Αθήναι*, 1972, p. 515.
- [30] „Mihai a dobândit primele învățături de la preotul satului, care l-a inițiat în buchile vechilor scrieri bisericești, familiarizându-l astfel de timpuriu cu acele cărți care cuprindeau toată tradiția ortodoxă. De atunci i-a rămas lui Eminescu acea știință a descifrării manuscriselor vechi cu care avea să-l uimească pe savantul Gaster, pe care-l consulta, cerându-i sfatul și chiar împrumutând de la el manuscrise rare. Tot

de atunci s-a trezit în el iubirea pentru prețul și savoarea cuvântului vechi și, mai cu seamă, de atunci s-a născut în el atașamentul, respectul și admirația pentru instituția Bisericii Naționale, a cărei valoare n-a încetat nicio clipă să o lege de istorie și dănuirea neamului.” (Maica Benedicta (Zoe Dumitrescu-Bușulenga), „Eminescu a iubit și a apărut Ortodoxia românească”, <https://doxologia.ro/maica-benedicta-eminescu-iu-bit-aparat-ortodoxia-romaneasca>).

- [31] „Eminescu era un admirator al literaturii și al limbii vechi și nu e de mirare că a împrumutat teme și motive binecunoscute în cărțile Bisericii” – Gianina Picioruș, *Antim Ivireanul – Avangarda literară a paradisului*, Editura Teologie pentru azi, București, 2010, p. 329.
- [32] Deși experiențele duhovnicești îi erau proprii încă din copilărie, perioada de ședere la Mănăstirea Bistrița i-a fost, probabil, cea mai bună ocazie de a aprofunda rugăciunea, liniștirea (isihia), cugetarea la cele sfinte și interpretarea Sfintei Scripturi, din care a preluat multe teme de gândire și mărturisire poetică și politică (viața, moartea, timpul, nemurirea, creația lumii, iubirea, jertfa, dreptatea, natura, frumusețea, etc.).
- [33] Deși era tânăr, Eminescu avea o putere deosebită de a trezi, aduna și mobiliza oamenii în diverse manifestări spirituale și culturale, de promovare a românismului, cu tot ce are el mai autentic, frumos și înălțător.
- [34] Aceasta este prima manifestare a ostilității lui Eminescu față de străinii invadatori/colonialiști (cultural, politic și economic), care, mai ales după aducerea lui Carol I ca domnitor al României (1866), s-au și conectat la resursele financiare ale statului român.
- [35] Eminescu era un om de bună credință, realist și drept în analizele sale. Cunoștea și defectele unor clerici, dar cunoștea bine și învățătura de credință ortodoxă (în raport cu rătăcirile apusene, teologice și filozofice) și osteneala/jertfa pentru popor a celor mai mulți preoți și dascăli pe care-i aprecia cu sinceritate și evlavie. Mitropolitul Andrei Șaguna a fost unul dintre acești stâlpi ai Bisericii Românești mult prețuiți de marele nostru Poet Martir.
- [36] M. Eminescu, „Liber-cugetător, liberă-cugetare”, ziarul *Timpul*, 2 februarie 1879, în volumul *Opere*, Editura Academiei RSR, 1989, vol. X, p. 187.
- [37] Extins în Apus o dată cu Renașterea și mai ales după Revoluția Iluministă (din 1789), fenomenul secularizării are la bază regretabila confuzie a teologilor scolastici dintre transcendența lui Dumnezeu și absența Lui din creație, confuzie care a generat deismul/dualismul ideologic (Dumnezeu ar fi separat de lume și n-ar avea cum s-o transfigureze/sfințească) și desacralizarea omului și culturii, lucru care a subminat spiritualitatea creștină și a dus la decăderea treptată a creștinismului occidental. În ultimele decenii, secularizarea a atins cote alarmante, odată cu promovarea ca „normale” a prin mass-media a imoralității și a concepțiilor anticreștine alinate filozofiei de viață materialist-consumiste și tehnicist-ateiste. Alimentându-și prin trecătoare realizări fuga de Dumnezeu și propria mândrie, omul a luat locul lui Dumnezeu pe pământ, încercând să domine lumea prin știință și tehnologie. Exilându-L pe Dumnezeu din lume și apoi și din propria conștiință, omul și-a creat „drepturi ale omului” care să-i permită orice abuz moral, crezându-se neîngrădit de nici o lege divină. Astfel, omul secularizat a obținut cu ajutorul tehnicii o oarecare putere asupra lumii materiale exterioare, dar și-a pierdut busola spirituală și sensul vieții, devenind prizonierul patimilor interioare și al unui nihilism fără ieșire din lumea vidată de prezența lui Dumnezeu.

- [38] Mihai Eminescu, ziarul *Timpul*, 14 august 1882, *Opere*, vol. XIII. pp. 168-169.
- [39] Au scris despre acestea profesorii Dan-Hora Mazilu, Mihai Morar, Ioan St. Lazăr, Mihail Nicolae Stanca ș.a..
- [40] Gianina Picioruș, *Eminescu: între modernitate și tradiție*, Editura Teologie pentru azi, București, 2015, p. 157.
- [41] „Deșteaptă-te, Române, preot al libertății,/ Nu plînge pe cenușa genilor străbuni,/ E timp să naști stindardul în numele Dreptății,/ E timp să-ți calci tiranii, e timp să te răzbuni.” (Mihai Eminescu, „Deșteaptă-te, Române”, 1866, text reprodus după *Poezii inedite* ediția Petru Creția, Editura Manuscriptum, 1991, nr. 82, anul XXII).
- [42] În jurul lui Eminescu roiau tot felul de „prieteni” (inclusiv Ioan Slavici l-a trădat, nu doar Titu Maiorescul!), impostori și agenți (secreți sau discreți) care-l raportau superiorilor lor (români și străini), căutând, totodată, să-l și influențeze în părerile lui. În mod cert, el i-a descoperit în timp, dar n-a lăsat dezamăgirea și descurajarea să-l copleșească, deși unele poezii și eseuri ale lui poartă umbra acestor triste experiențe. Vezi și Comisar Florin Șinca, *Istoria Poliției Capitalei (sec.XVIII-1949)*, București, RCR Editorial, 2012, pp. 296-299 (<https://www.ziaristionline.ro/2012/06/15/eminescu-urmarit-de-securitatea-austro-ungara-titu-maiorescu-supravegheat-informativ-ca-agent-al-austro-ungariei-documente-inedite/>).
- [43] Angela Anghel, „Mai potoliti-l pe Eminescu!”, <https://www.certitudinea.ro/ași-de-su-fleterticole/salonul-refuzatilor/view/mai-potoliti-l-pe-eminescu> (21.01.2013).
- [44] Mihai-Andrei Aldea, „Doina, de Mihai Eminescu”, <https://mihaiandrealdea.org/2019/11/06/doina-de-mihai-eminescu/> (6.11.2019).
- [45] Holocaustul creștin are peste 50 de milioane de victime în întreaga lume, Rusia fiind prima țară unde s-au aplicat metodele sinistre de exterminare și îngenunchere în masă a oamenilor prin împușcare, torturi odioase, muncă forțată, înfometare până la canibalism, deportare, sărăcire, colectivizare și reeducare ideologică.
- [46] Din nefericire, bolșevicii i-au atras de partea lor, atât prin amenințări și torturi îngrozitoare, cât și prin co-interesare materială (bani, funcții, privilegiul în schimbul delațiunii și colaborării informative și executive cu organele de securitate și de partid), lepădarea de credința și conduita creștine reprezentând oricum o experiență degradantă, justificată mincinos prin dorința de supraviețuire cu orice chip (la un anumit nivel de trai).
- [47] Trebuie să subliniem ideea că deținuții politici și religioși (din România și nu numai) au pățit greu în temnițele comuniste nu de la stele, nici de la migratori necunoscuți, turci, mexicani, eschimoși, chinezi sau boșimani, ci de la niște oameni concreți, cu o anumită identitate personală, etnică și ideologică. Bolșevicii prigonitori, ideologi, torționari și ucigași nu trebuie acoperiți și ascunși sub anonimul colectiv al „comunismului” ateu pe motiv că „ei doar au îndeplinit ordinea primită”, vinovați fiind doar capii din vârful piramidei. Căci înverșunarea criminală a prigonitorilor și călăilor anticreștini nu era numai o manifestare agresivă a ateismului materialist, ci avea la bază o ură fățișă și neîmpăcată a lor față de Mântuitorul Iisus Hristos și față de credincioșii Lui care străluceau în lume precum făcliile în întuneric și le demascau viclenia, goliciunea și urâciunea lor (personală și ideologică).
- [48] Verdele simbolizează pururea-fecioria ei, iar roșul simbolizează flacăra Duhului Sfânt care transfigurează/îndumnezeiește neîncetat viața Maicii Domnului și a tuturor isihaiștilor.

- [49] Asociația Criterion (sau Grupul *Criterion*) a fost o asociație a intelectualilor români înființată în 1932 la București. Era o asociație de filozofie, arte și litere care în principal organiza conferințe pe diverse teme, urmate de dezbateri. Din asociație au făcut parte: Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian, Mihail Polihroniade, Mircea Vulcănescu, Alexandru Cristian Tell, Vasile Voiculescu, Sandu Tudor, Dan Botta, Emil Botta, Eugen Ionescu, Petru Comarnescu, Constantin Noica, Alexandru Vianu, Eugen Jebeleanu, Zaharia Stancu, Haig Acterian. Conferințele organizate de Asociația *Criterion* au avut un mare impact asupra publicului vremii. Datorită subiectelor sensibile abordate, ele au atras criticile puterii politice și de stat.
- [50] Experiențele lui mistice le-a descris ulterior în *Cartea Muntelui Sfânt* și în *Marea Noapte de Aur a Maicii Domnului* (Ambele texte au fost republicate în vol. Ieroshimonahul Daniil Tudor (Sandu Tudor), *Scrieri I*, ediție îngrijită de Alexandru Dimcea, Asociația Filantropică Medicală Creștină „Christiana”, București, 1999). El vorbește aici despre urcușul purificator, descoperirea centrului, aflarea aducătoare de mântuire a inimii și a rugăciunii isihaste.
- [51] În revista *Ideea Creștină*, publicată de Federația Asociațiilor Creștine din România, iunie 1926, p. 1.
- [52] Idem, p. 2.
- [53] *Veacul ucigătorilor de Dumnezeu*, articol publicat în ziarul *Credința* (1933-1938) și preluat de Mihai Rădulescu în volumul *Rugul Aprins – de la Antim la Aiud*, Editura Proxima și Sfânta Mănăstire Antim, București, 2008, ediția electronică, pp. 31-32.
- [54] N.n. – ca și azi, ca și acum 300 de ani, cum spunea și Anton Maria Del Chiaro că dezbinarea este păcatul capital al românilor.
- [55] *Cuvânt* tipărit în ziarul *Credința*, preluat de Mihai Rădulescu în volumul *Rugul Aprins – de la Antim la Aiud*, ed. cit., pp. 32-33.
- [56] De la *Floarea de foc la Rugul Aprins* și de la Athos, prin Antim și Rarău, la Aiud, Părintele Daniil a înaintat continuu în viața duhovnicească, în vederea luminoasă și în mărturisirea aprinsă a Mântuitorului nostru Iisus Hristos ca Dumnezeu adevărat și Izvor de viață și cunoaștere.
- [57] *Caiete 2. Sfințita Rugăciune*, Editura Christiana, București, 2009, p. 11.
- [58] Idem, p. 13.
- [59] Era duhovnicul mitropolitului Nicolae al Rostovului, refugiat și el din Rusia și stabilit la mănăstirea Cernica.
- [60] Mărturisire a părintelui Adrian Făgețeanu în *Dosarul I 211015*, vol. 3, Arhivele CNSAS, f. 61-62.
- [61] Sunt câteva studii filologice care analizează amănunțit Imnul acatist și scot în evidență faptul că autorul lui s-a inspirat foarte mult din Didahiile Sfântului Antim Ivireanul la Adormirea Maicii Domnului, preluând aproape integral formule și metafore pline de expresivitate și frumusețe.
- [62] *Dosarul I 211015*, vol. 3, Arhivele CNSAS, f. 2.
- [63] Trebuie subliniat că învățătura pe care o afirma părintele Daniil în discuțiile personale și în catehezele cu obștea era mai mult orientată spre viața și teologia mistică, iar cea pe care o prezenta în public, în predici și discuții întâmplătoare era mai mult de factură dogmatică și apologetică, el combătând ateismul, materialismul și comunismul, atât ca ideal teoretic, cât, mai ales, ca implementare practică/politică.

- [64] De asemenea, în dimineața zilei de 14 iunie 1958, la schitul Rarău a fost organizată o percheziție generală a tuturor viețuitorilor și a tuturor chiliilor pentru confiscarea materialelor compromițătoare (scrisori și scrieri teologice, apologetice și anti-comuniste) ale părintelui Daniil, ale ucenicilor din obște și apropiaților lui. (Cf. Raportului 302/3726 din 16 iunie 1958 al Securității Direcția Regională Suceava către Direcția a II-a din Ministerul Afacerilor Interne. Vezi *Dosarul I 211015*, vol. 3, f. 90)
- [65] *Dosarul Penal 000202*, 11 volume, din Arhiva CNSAS.
- [66] Cf. Ordonanței de reținere din 13 iunie 1958, în *Dosarul P 000202*, vol. 1, p. 1.
- [67] Mihai Rădulescu, *Rugul Aprins – de la Antim la Aiud*, Editura Proxima și Sfânta Mănaștere Antim, București, 2008, ediția electronică, p. 28.
- [68] Amintim pe Mircea Vulcănescu, Valeriu Gafencu, Constantin Opreșan ș.a..
- [69] Dar Părintele Daniil nu și-a încetat lucrarea, rugăciunea și mărturisirea lui continuând și după moartea trupului său, precum a spus Însuși Mântuitorul: „Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar de va și muri, viu va fi.” (Ioan 11, 25). El este viu prin Hristos, Cel ce S-a sălășluit întru el, l-a curățit, l-a luminat și l-a sfințit deplin prin crucea suferinței și a jertfei. Mărturie ne sunt nu numai cuvintele rostite ori scrise de el sau persoanele care l-au cunoscut direct, s-au spovedit la el sau l-au ascultat ori au primit sfat de la el în perioada duhovniciei la Rarău, ci și toți cei care s-au luminat prin mărturiile lui și i-au simțit puterea și lucrarea, ajutorul și mângâierea, care i-au cercetat viața, credința și cuvintele și s-au schimbat și îmbogățit duhovnicește prin ele.
- [70] Vezi nuvela *Lobocoagularea prefrontală*, de exemplu.
- [71] Intelectualul creștin asumat, luminat de Duhul Sfânt al lui Dumnezeu, nu este, cum spunea Mihail Eminescu în poemul *Epigonii*, doar un „cuib de înțelepciune”, care „șterge colbul de pe cronică bătrâne”, „descifrând eternitatea din ruina unui an” și grăind într-o limbă „ca un fagure de miere”, ci și un „preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet”, un om ales/harismatic și preocupat atât de „cugetarea sacră”, desigur, cât și de trezirea oamenilor la o conștiință mai înaltă, capabilă să sesizeze și mișcările din planul nevăzut al pronoiei divine care ține toate lucrurile în rânduială, chiar dacă în planul văzut, omenesc, pare a fi uneori un vacarm neconținut. Creștinul înțelept și curajos nu poate fi nepăsător la devierile ideologice și morale promovate în societate de cercuri politice de putere care abuzează poporul și încearcă să-l reeduce prin propagandă și legi care atentează la sănătatea și demnitatea spirituală a omului, confiscându-i drepturile naturale și constituționale, ci ia atitudine fermă împotriva acestor abuzuri care reflectă intenții demonice și tiranice de răzvrătire împotriva lui Dumnezeu, a oamenilor și a legilor firii „bune foarte” (intemeiate de Dumnezeu).
- [72] Zicala populară „Vorba sună, fapta tună.” se confirmă în dreptul lor cu precădere, lucrarea lor împletind latura activă cu cea contemplativă, sau cunoașterea/contemplația (interioară, mistică) cu mărturisirea (exterioară, publică) a Adevărului, căutând să-i folosească pe oameni cât mai mult prin cuvintele și faptele lor, să-i ajute la înțelegerea în Duhul Adevărului a tainelor metafizice, a ideologiilor și a fenomenelor psihologice, sociale, economice și geo-politice (din societatea românească și internațională) generate de ele, înțelegere care face vizibile ipocrizia, interesele meschine, corupția și decăderea multora dintre conducători care sunt responsabili în lanț și de decăderea morală a întregii societăți. De aceea există în atitudinea și-n scrierile marilor spirite românești și o intransigență fermă față de toate faptele ilegale, imorale și abuzive (de la toate nivelele), de pe urma cărora suferă mulți oameni (uneori întregul neam) pe nedrept.

- [73] Realizările lor literare nu sunt doar niște inegalabile formulări estetice și poetice, ci, mai presus de ele, sunt mesaje profetice, cu bogate sensuri duhovnicești și dumnezeiești.
- [74] Ca și în vremurile lor, România se află azi sub ocupația străinilor de neam și de credință (primim „valori” și ordine din afară și exportăm bani, creiere și brațe de muncă) și poate numai Dumnezeu ne scapă de la pierderea/ștergerea identității spirituale și de la un faliment național generalizat.
- [75] Provocările lumii și culturii secularizate (cu pronunțate accente anticreștine) trebuie să ne mobilizeze pe toți creștinii ortodocși de pretutindeni ca să ne apărăm și să ne afirmăm credința într-o mărturie simfonică, nu haotică, ajutându-ne unii pe alții, nu încurcându-ne și tulburându-ne reciproc. Pentru că lupta cu forțele întunericii nu se face la întâmplare, ci strategic și unitar, cu multă trezvie, înțelepciune și bună comunicare între noi, evitând extremismele de tip rasist, filetist și xenofob.
- [76] Mutațiile generate de revoluția transumanistă actuală nu se referă doar la „resetarea”/redefinirea semantică a vocabularului (care trebuie încadrat în formele și „normele” corectitudinii politice), ci și la toate modificările cyber-biologice (structurale/fizice), axiologice și ideologice (de valori și de gândire) și de comportament (degradarea înțelegerii vieții, a sufletului uman și a cosmosului provoacă și o împătımire lăuntrică, dar și o manifestare exterioară specifică), precum și la reorganizarea vieții sociale (relațiile omului cu semenii, cu diverse instituții și cu natura) sub auspiciile tehnologizării (digitalizării) tot mai extinse și a îndochinării ideologice pseudo-științifice antireligioase.

Or, Biserica lui Hristos, Biserica Ortodoxă, sub adumbrirea Duhului Sfânt dătător de viață, iubire și înțelepciune, are misiunea profetică și obligația de a citi semnele vremurilor și de a furniza grabnic credincioșilor lămuriri (teologice și bioetice) și în ceea ce privește înțelegerea corectă și interacțiunea nepăguboasă a oamenilor cu ideologiile tot mai anticreștine și cu tehnologiile tot mai invazive ale revoluției transumaniste, care animă, iată, fenomene/schimbări culturale, politice și sociale fără precedent în lumea contemporană.

PLEDOARIE CA POEMUL „LUCEAFĂRUL” SĂ INTRE ÎN PATRIMONIUL UNESCO

Ecaterina Chifu, profesoară

1. Mihai Eminescu, geniu universal

Cel ce avea chipul unui „înger frumos, pe fruntea căruia era scris semnul Dumnezeirii”, cel ce-a visat „visul vieții cel himeric”, când viața îi părea „un basm pustiu și urât”, cel care a revărsat „gândirea-i fără margini peste marginile lumii”, semănând lumină din „tainica-i simțire”, cel care, prin menirea de geniu, n-a fost fericit și n-a putut „face fericit pe cineva”, acesta este marele Eminescu al cărui nume „a scăpat de noaptea uitării”, el fiind un simbol al eternității.

Suflet al poporului român, Eminescu a ridicat spiritualitatea românească pe culmile perfecțiunii, opera sa fiind esența acestei spiritualități. Poetul și-a propus în tinerețe să ridice un „palat poeziei și altul dramei” ce avea ca scenă istoria poporului nostru. Eminescu a ridicat un templu în literatura română, opera sa fiind *Ave Maria* în literatura universală.

Geniu românesc, Eminescu a pătruns pe cale universală în sufletele iubitorilor de poezie, grație profunzimii și armoniei versurilor sale. Opera sa poartă pecetea eternității, prin strălucirea imaginilor artistice și profunzimea cugetării.

Mesajul său liric se materializează în esențe umane de încântare și înfiorare în fața frumuseții, sensibilității și armoniei poeziei sale, căci adâncurile sufletești ale poetului uimesc mereu, prin acel inefabil și mister ce învâluie ființa care a creat o operă nemuritoare.

Eminescu era conștient de valoarea universală a operei sale, așa cum se reflectă în poezia *Numai poetul*. Iată versurile:

„Numai poetul,
Ca păsări ce zboară
Deasupra valurilor
Trece peste nemărginirea timpului:

În ramurile gândului,
În sfintele lunci
Unde păsări ca el
Se-ntrec în cântări”.

Eminescu rămâne alături de marii poeți ai lumii, prin opera ale cărei rezonanțe străbat meridianele, fiind îndrăgită și apreciată de atâția iubitori de literatură.

2. Mihai Eminescu, „suflet în sufletul” neamului românesc

Opera lui Eminescu este cea mai cuprinzătoare formă de exprimare a sufletului Românilor.

Eminescu a armonizat ritmurile naturii cu ritmurile inimii sale care a încetat să bată prea devreme. Cuvântul, în poezia sa, are o magie unică, irepetabilă.

Starea de vibrație ce ne-o dă trăirea estetică, citindu-i versurile, face să ne transpunem în universul mirific al poeziei sale.

Poetul a trăit într-un timp și un spațiu doar al său, cel poetic, cunoscând starea de poezie, stare ce ni se transmite și nouă, prin trăirea estetică. Eminescu va rămâne în conștiința poporului nostru ca un suflu viu, căci spiritul eminescian este veșnic, veghind asupra noastră din spații astrale.

Adesea, ne întrebăm: De ce ne este așa de dor de Eminescu? Simțim, noi, adevărații Români, un „dor dureros de dulce” de Eminescu? Dorul de acest genial poet este ca dorul de un frate mai mare, plecat prea devreme dintre pământeni, este un dor de un prieten drag ce ne știe suferințele și toate durerile, visele și speranțele.

Multora le este foarte dor de chipul lui visător de student, transfigurat de puritatea gândirii și simțirii sale, de chipul unui tânăr înflăcărat de mari idei și sentimente.

Am vrea să știm, să simțim tot farmecul ce-l răspândea ființa lui reală, tonalitatea și inflexiunile vocii sale, mersul lui avântat sau doar de om ce meditează, pierdut în sine sau vibrația sufletului său plin de iubire, gesturile sale și mai ales toate acele porniri pline de entuziasm și toate acțiunile puse în slujba poporului care a dat acest geniu inegalabil.

Ne este dor de cel ce a scris poezia cutremurătoare *Ce suflet trist...*, definindu-se pe sine, dar și pe noi, căci ne regăsim în acele versuri, poetul purtând povara unui destin nefericit, al său și al neamului său, pentru care a luptat cu condeiu, el fiind promotorul unor idei progresiste.

Ne este dor de cel care ar fi putut face mai mult pentru țara sa, dacă nu pleca prea devreme la îngerii.

În imaginația noastră, îl vedem pe Mihai Eminescu cu zâmbetul lui dulce, pe buzele-i atât de frumoase, cu privirea tandră, arzătoare sau îndurerată, cu lumina chipului său, unică, irepetabilă. Cum să nu ne fie dor de cineva pentru care avem o iubire aparte?

Dacă nu vine la chemarea dorului nostru, înseamnă că undeva, acolo sus, este iubit.

Noi rămânem să dorim ca și el României „la trecutu-ți mare, mare viitor”, să vedem cum „izvorăsc din veacuri stele una câte una” și să admirăm luna ieșind „din codri” sau „a lacului văpaie”, să simțim „flori de tei înmiresmate”, să ascultăm și pentru el „aspru cânt al mării” și chiar să ne dorim ceea ce spune poetul:

„Mai am un singur dor:
În liniștea serii,
Să mă lăsați să mor
La marginea mării;

Să-mi fie somnul lin
Și codrul aproape,
Pe-ntinsele ape
Să am un cer senin”.

(Mai am un singur dor)

Poate că, pe nevăzute căi, putem comunica toți cu marele poet și îl putem implora, prin rugăminti fierbinți, să revină printre noi, să aducă în inimile noastre speranța unei lumi mai bune, armonia și pacea și toată frumusețea sufletului său încărcat de iubire.

Eminescu a devenit un simbol al națiunii române, opera a pătruns în conștiința colectivă și se răspândește din ce în ce mai mult în lume în epoca exploziei informaționale.

3. Pledoarie ca *Luceafărul* să intre în patrimoniul UNESCO

Luceafărul este un poem filozofic care redă soarta omului de geniu neînțeleș de societate și se constituie din antinomii: viață/ moarte, nemuritor/ muritor, terestru/astral, clipă/eternitate, întuneric/ lumină, vis/ realitate etc.

Academia Recordurilor Mondiale (World Records Academy) a anunțat, în ianuarie 2009, că *Luceafărul* este cel mai lung poem de dragoste și el a intrat în Guinness book.

Eminescu a sintetizat pe un manuscris ideea centrală a acestei creații: „Aceasta este povestea (basmul cules de Kunich în Muntenia), iar înțelesul alegoric ce i-am dat este că, dacă geniul nu cunoaște nici moarte și numele lui scapă de noaptea uitării, pe de altă parte aici pe pământ nu e capabil de a ferici pe cineva, nici capabil de a fi fericit.”

Poemul este considerat de George Călinescu „chintesența gândirii poetice eminesciene”, „testamentul literar al lui Eminescu” (*Opera lui Mihai Eminescu*).

Tudor Vianu spune: „În cadrul de basm se înalță expresia cea mai desăvârșită a lirismului erotic și filozofic al lui Eminescu” (*Cine ești Dumneata, domnule Eminescu?* – Arhiva TVR, YouTube).

Poemul îmbină toate temele liricii eminesciene și universale: incompatibilitatea între ființele muritoare și elementele cosmice eterne, imposibilitatea iubirii absolute, efemeritatea omului pe pământ, legile universului, destinul și puterile demiurgice, folosirea percepțelor morale pentru a realiza contrastul între terestru și astral, ideea eternității etc.

Luceafărul a fost publicat în *Almanahul Societății cultural-literare „România Jună”* din Viena, în aprilie 1883 și reprodus în paginile revistelor *Convorbiri literare* și *Familia*. La sfârșitul anului, a apărut în ediție princeps, antumă *Poesii eminesciene*, îngrijită de Titu Maiorescu.

În poem, Eminescu valorifică izvoarele folclorice, mitologice filozofice și autobiografice și creează o capodoperă, ce pune în lumină calitățile deosebite ale poetului capabil să dea o „limpezime de oglindă” versurilor.

Eminescu era mulțumit de forma îndelung cizelată a *Luceafărului*, după cum reiese din scrisoarea adresată Veronicăi Micle: „Legenda la care lucrez va fi gata și, fiindcă *Luceafărul* răsare în această legendă, tu nu vei fi geloasă de el... E de-o liniște perfectă, Veronică, e senin ca amorul meu împăcat, senin ca zilele de aur ce mi le-ai dăruit. 10 aprilie, 1882” (Mihai Eminescu, Veronica Micle, *Dulcea mea Doamnă, Eminul meu iubit. Corespondență inedită*, Editura Polirom).

În cele 98 de strofe, poemul îmbină elemente epice, lirice și dramatice, într-un tot armonios, redând peisajul terestru și cel astral în cuvinte simple, dar încărcate de semnificații care fac să crească treptat emoțiile receptării artistice. Interferența dintre planul terestru și cel astral accentuează dramatismul poemului.

Tudor Vianu concluzionează:

„Poemul *Luceafărul* este cea mai înaltă expresie a poeziei românești, deoarece ea reunește „aproape toate motivele, toate ideile fundamentale, toate categoriile lirice și toate mijloacele lui Eminescu, poemul fiind într-un fel și testamentul lui poetic, acela care lămurește posterității chipul în care și-a conceput propriul destin.” (*Probleme de stil și artă literară*)

Eminescu are meritul de a reda în acest poem ca și în poezia *La steaua* relațiile **spațio-temporale din cosmos, înaintea lui Einstein, care cunoscuse poemul ce fusese publicat la Berlin în traducerea poetei Mite Kremitz**. Iată versurile care redau viziunea sa cosmică, cunoștințe acumulate la cursul de astronomie de la Universitatea din Viena, cum amintește în *Scrisoarea II*:

„Porni luceafărul. Creșteau
În cer a lui aripe
Și căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe.

Un cer de stele dedesubt,
Deasupra-i cer de stele –
Părea un fulger ne-ntrerupt
Rătăcitor prin ele.

Și din a chaosului văi,
Jur împrejur de sine,
Vedea, ca-n ziua cea di'ntâi,
Cum izvorau lumine;

Cum, izvorând, îl înconjur
Ca niște mări, de-a -notul..
El zboară, gând purtat de dor,
Pân' pierе totul, totul;

Căci unde-ajunge nu-i hotar,
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea ,ncearcă în zadar
Din goluri a se naște.

Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc asemenea
Uitării celei oarbe.”

În franceză versurile au aceeași fluiditate și muzicalitate:

Luceafărul s'en alla. Ses ailes
Poussaient dans le ciel
Et milliers d'année passaient
En autant d'instants.

Un ciel étoilé au-dessous,
Au-dessus un ciel d'étoiles –
C'était un éclair continu
Errant parmi elles.

Et du chaos de la vallée,
Tout autour de lui-même,
Il vit, comme au jour premier,
Que les lumières ont percé;

Car, surgissant elles l'entourent
Comme des mers, à la nage...
Il vole, pensée nostalgique,
Jusqu'à ce que tout périsse;

Pas de limite où il arrive,
Pas d'yeux pour connaître,
Et le temps essaie vainement
Du néant naître.

Ce n'est rien et pourtant c'est
Une soif qui l'absorbait,
C'est un grand abyme
Comme l'aveugle oublie.

(Traducere: Ecaterina Chifu)

Și în poezia *La Steaua* apar ideile cosmogonice ale lui Eminescu:

„Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie:
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem, și nu e.”

„L'icône de l'étoile morte,
Dans le ciel lentement monte,
Elle brillait sans qu'on la voie,
On la voit, mais elle n'y est pas.”

(Mihai Eminescu, Poezii/Poésies, Editura Amanda Edit)

În poem se întrepătrund „drama neputinței omului obișnuit de a accede spre valori superioare și drama omului de geniu neînțeleș de societate, în aspirația sa spre absolut” (Tudor Vianu, op. cit).

Superioritatea geniului apare la finalul poemului, cu demnitate și cu nostalgie date de singurătatea cosmică:

„Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece”.

(Mihai Eminescu, *Luceafărul*)

Mai sunt foarte multe argumente care pot susține ideea: *Luceafărul* în patrimoniul UNESCO: *Luceafărul* este un poem al luminii celeste, dar și al luminii interioare dată de iubire, este un poem de dragoste, căci fiecare personaj iubește, iubește mult: fata de împărat aspiră la iubire, Luceafărul are o iubire ardentă, plină de pasiune, Cătălin iubește mult, ca orice muritor, Demiurgul îl iubește pe Hyperion, după felul cum i se adresează, dorind să-l înțeleptească, mai sunt ipostazele în care apare Luceafărul, ideile filozofice, simbolistica titlului, a numelor personajelor, aspecte privind prozodia, alcătuirea poemului în patru tablouri etc., dar le vom aborda în altă lucrare.

4. Traducerile, o șansă de a pătrunde în literatura universală

Mulți susțin că limba română este dificilă și operele literare sunt greu de tradus. Prin muzicalitatea și fonetismul ei, limba română este ea însăși o operă de artă, cum am subliniat mereu. Dar Eminescu poate fi tradus în franceza, în ciuda scepticilor.

Transpunerea în franceză are multe dificultăți, căci tonalitatea vorbirii și a lecturii interioare are muzicalitatea ei, urmând linii ascendente și descendente, accentul tonic cade mereu pe ultima silabă a grupului ritmic. Prozodia se bazează pe silabizare, dar lexicul m-a ajutat mult să fac rime

ce dau muzicalitate versurilor. Am folosit toate procedeele de traducere studiate, să transpun cât mai fidel textul eminescian, evitând construcțiile inadecvate.

Am publicat volumul Mihai Eminescu *Poezii/Poésies* (Editura Amanda Edit) în 2020, realizând traducerea în franceză a celor mai cunoscute poezii de dragoste, unele devenind melodii renumite, pentru muzicalitatea versurilor care au imprimat și muzicalitatea versiunii în limba franceză, pentru profunzimea sentimentelor exprimate de poetul care susține un dialog permanent cu iubita sa, dezvăluind înfiorarea sufletului său tulburat de fiecare mișcare a ființei iubite, el fiind un poet al contemplației, al meditației, mereu cu ochii dornici de imaginea femeii îndrăgite. Am adăugat acestei ediții unele creații eminesciene în versuri populare și câteva poezii care scot în evidență ideile sale artistice, etice și filozofice.

Am tradus *Luceafărul*, la împlinirea a 140 de ani de la publicarea lui, în anul 1883 în *Almanahul Societății „România Jună”*. Pentru că era inadecvat să traduc *Luceafărul* cu sintagma „Étoile du berger”, am lăsat și în varianta franceză numele de *Luceafărul*.

Această ediție bilingvă română-franceză, publicată de Editura UZPR în anul 2023, este o pledoarie ca „Luceafărul” scris de Mihai Eminescu să intre în patrimoniul UNESCO, fiind o capodoperă a literaturii universale.

Eminescu este dorul nostru de absolut, de adevăruri eterne, de idealuri înalte, de vise mărețe, opera sa fiind o culme a spiritualității românești și universale.

Avându-l pe Eminescu în suflet, nu mai suntem nicicând singuri, căci purtăm cu noi o bogăție rară, cea mai de preț comoară a limbii române, opera unui astru nemuritor, ce va străluci pe firmament, cu o blândă lumină, iradiind prin veacuri frumusețe și armonie.

BIBLIOGRAFIE

1. George Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, Editura Academiei Române;
2. Mihai Eminescu, *Poezii*, Editura Cartea românească, 1978;
3. Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies*, Editura Amanda edit, 2020;
4. Mihai Eminescu, *Luceafărul* (ediție română-franceză), Editura Uniunii Ziariștilor, 2023;
5. Mihai Eminescu, Veronica Milcle, *Dulcea mea Doamnă, Eminul meu iubit* – Corespondență inedită, Editura Polirom);
6. Tudor Vianu, *Probleme de stil și artă literară*, Editura de Stat pentru Literatură și artă, 1954;
7. Tudor Vianu, *Cine ești Dumneata, domnule Eminescu?* (Arhiva TVR – YouTube).

EMINESCU-IERI, AZI, TOTDEAUNA

(eseu din veșnicie)

Eliza BOTEZATU, *critic literar*

Fiecare popor își are un mare poet, care îi exprimă spiritul: englezii îl au pe Shakespeare, rușii-pe Pușkin, nemții-pe Heine... Noi îl avem pe Eminescu. Căci dacă sufletul nostru ar cânta s-audă toată lumea, el ar cânta cu vers eminescian; și dacă ar plânge, ar face-o în lacrimă eminesciană-lacrimă devenită Poezie. Lui i-a fost dat să condenseze în scrisul său tot ce e frumos în noi, visul și setea noastră de înalt și de stele, dorul și durerea... Pentru basarabeni, Eminescu înseamnă mai mult decât pentru românii de pe alte meleaguri, căci, zice Liviu Damian într-o poezie, „era să-l pierdem...”. Iar fără el am pierde o parte din noi- cea mai bună. Zice și Nicolae Dabija:

„Nu ostenește nicicând să răsară
Luceafărul, steaua noastră polară,
Steaua care dacă-ar cădea
Ar trage cerul întreg după ea”.

Eminescu este marele nostru filozof. Este marele nostru dascăl întru frumos. El ne învață să ascultăm izvoarele și roind și glasul florilor de tei; el ne învață să observăm luna și steaua și să intrăm cu gândul până în miezul cuvântului matern, până în miezul istoriei, până în esența ființei noastre naționale. Izvoarele și codrii, steaua și luna, lacul „încărcat cu flori de nufăr” rămân pe foaia Cărții lui veșnice ca o întrupare a sufletului.

„Suflet devenit Poezie.
E de mirare că revenim la el ca la apa învietoare?”

Eminescu intertextualizat

Epigonii țipă-n stele,
Juni corupți își umflă piața,
Noi l-avem **înger de pază**
Lângă dor și lângă **viață**.

La mijloc de codru verde
Crește-un rug de poezie,

Lângă lacul cel albastru,
Încărcat de veșnicie.

Flori de tei de-asupra noastră
Se tot scutură în veac,
Mai rămâne-n noi și crește
Rugăciunea unui dac.

Doina lumilor de taină
Unduie precum izvorul,
Dacă treci râul Selenei,
Noaptea-și întetește dorul.

Peste vârfuri trece luna
Și **Luceafărul** răsare.
Curg lumini de Mioriță
Peste munți și peste mare.

Floare-albastră, floare-albastră,
Ce te legeni pe sub lună?
N-a murit iubirea noastră,
Noi suntem și lumea-i bună.

Zicem **Odă (-n metru antic)**
Pentru el și pentru țară,
Când se bate miezul nopții
Și când zori vin să răsară.

Căci în veac și peste veacuri
Se înalță azi Poetul,
Crește-n noi și crește-n lume
Cântărețul și profetul.

Și e lumea mai poveste
Cu gândiri și cu imagini.
Ce șoptești atât de tainic,
Suflete topit în pagini?

Somnoroase păsărele
Cuib își fac la noi în inimi
Și cu versu-i fără moarte
Noi suntem și noi rămânem.

Eliza BOTEZATU

GÂNDURI DESPRE VOIEVOD

Traian VASILCĂU, scriitor

Mihai Eminescu reprezintă tot ce are mai frumos sufletul neamului românesc. Unii i-au zis: poetul-nepereche, alții l-au numit: omul-model al culturii noastre, omul deplin al culturii românești...

Eu i-am zis: coloana noastră vertebrală, pentru că noi suntem un neam privilegiat.

Precum scria Geo Bogza, noi putem să ne vedem propriul suflet, citind cartea lui Eminescu, privind o lucrare plastică în care este Eminescu, ascultând un cântec pe versurile lui Eminescu sau o poezie de Eminescu, rostită de găgălicea de la vreo grădiniță sau de elevul de la vreun gimnaziu.

Suntem Neam Ales de Dumnezeu, unul privilegiat și prin faptul că-l avem pe Mihai Eminescu.

Nu știu dacă-l merităm, pentru că Mihai Eminescu nu trebuie doar citit și doar în ziua lui.

El trebuie preluat în totalitate: de la până la. Preluat și ca politician, din revoltele neîncetate, și ca poet, și ca prozator, și ca romancier, și ca figură de om gânditor și luptător pentru cauza Neamului!

Degeaba îl iubim la 15 ianuarie, dacă nu făptuim lucrarea pentru care s-a jertfit și Mihai Eminescu.

El a fost, fraților, un om deplin al Unirii, iar noi, dacă n-o făptuim, înseamnă că suntem: antieminescieni.

Eminescu nu poate fi iubit doar atâta sau atâta, adică parțial, adică fragmentat, ci trebuie iubit în integralitatea Operei, lăsată drept moștenire și model de trăire profundă.

Și noi, dacă suntem politicieni sau patrioți, care-i alegem pe politicieni, trebuie să împlinim Idealul testamentar al celui, prin care ne putem vedea Sufletul!

În caz contrar nu-l iubim pe omul deplin al neamului nostru și mințim de îngheață apele Prutului în orice anotimp, atunci când îl potopim cu flori și când ne declarăm mari cititori și susținători ai lui Mihai Eminescu.

Neamul nostru are și cozi de topor, și prea mulți trădători, dar Voievodul Mihai Eminescu rămâne și azi în sufletele tuturor celor care gândesc și simt românește, adică eminescienește!

El și este efigia, întruchiparea christică a Mântuirii pentru Neamul românesc și cultura românească.

Eminescu rămâne, în acest fel, crucificat pe Altarul Neamului său, dar după această cumplită durere noi, ca Neam, vedem și Învierea lui, precum cea a Mântuitorului, prin Poezie, Cultură, Dreaptă Iubire de Patrie și Dumnezeu, nădăduind să se mai vădească și Învierea propriu-zisă a Neamului său, Învierea trupească a Întregii Patrii românești, care a fost, și Este, Idealul deocamdată neîmplinit al Voievodului Mihai Eminescu.

Așa mi se arată Poetul, iubit din clipa când i-am deschis cartea, iar de la o vreme, de când trudesec la Centrul Academic Internațional ce-i poartă numele, această iubire, fără a-L jigni pe Dumnezeu în nici un fel, parcă se preschimbă în adorare.

De aceea vreau să-i dorim lui Eminescu cât mai mulți adoratori-cititori, lucrarea lui nefiind stăvilită de vreun impediment.

Dimpotrivă: cu cât apare un detractor, cu atât să apară o armată nouă de adoratori ai Mucenicului Mihai Eminescu. Da, viața lui a fost un Calvar, o mucenicie adevărată, inclusiv în plan artistic, scriitoricesc.

Îi spun: Voievodul, în ciuda tuturor detractorilor, el rămânând în continuare cel mai iubit scriitor, și atunci când spunem: scriitor, spunem prea puțin.

Eminescu e cel mai iubit om, cea mai iubită făptură pământească, pe care a dat-o Dumnezeu Neamului românesc.

El rămâne buletinul de identitate culturală al Neamului. Am impresia că un român dacă s-ar pierde cumva în spațiu, într-o țară anume, datorită lui Eminescu s-ar regăsi și-ar ajunge foarte ușor la destinație.

El rămîne și coloana noastră vertebrală.

Mai ales în Basarabia, unde este foarte iubit, fiind cel mai citit scriitor, cel mai pictat scriitor, cel mai cântat și declamat scriitor, cel mai prețuit scriitor.

Cu Eminescu ne-am descătușat din urgia Sovietelor, cu poezia iconică și cântecul lui s-a săvârșit revoluția de la 1989, s-a recăpătat Limba Română, Alfabetul latin, dar și Independența Basarabiei de la 1991.

Eminescu rămâne liderul nostru patriotic în continuare, văzut și nevăzut, văzut de cei cu ochii duhovnicești deschiși, în sufletele cărora nu s-a stins candela patriotismului românesc, și nevăzut pentru cei care nu vor să-l vadă.

El nu rămâne doar un poet, doar un publicist, doar un gazetar, doar un formator de opinie, ci și un puternic reper, precum a spus academicianul Mihai Cimpoi: un Îndreptar, bun și pentru politicienii de pe ambele maluri ale Prutului.

Degeaba mai spunem că-l iubim și-i citim poezia, dacă nu luăm în calcul și poziția lui patriotică, de Unificator al Patriei românești și-al tuturor românilor.

E urât lucru să fim îndemnați de politicieni să-l iubim pe Mihai Eminescu și să-l citim, iar ei, în același timp, să nu pună în aplicare și îndemnurile lui Mihai Eminescu despre Unire.

EMINESCU DE LA ARS AMANDI LA ARS MORIENDI

Dr. prof. Mihai Popescu

„Eminescu nu e o floare rară, desfăcută aproape prin miracol dintr-o sămânță adusă din întâmplare pe solul Daciei din suflarea vânturilor apusene; este un astru țâșnit din adâncurile cerurilor din Răsărit...”

(Rosa del Conte).

Când Cătălin îi spune, în *Luceafărul*, Cătălinei:

„Dacă nu știi, ți-aș arăta
Din bob în bob amorul...”

avem una dintre cele mai inocente mărturisiri ale artei de a iubi (*ars amandi*), pe care Eminescu avea să o înalțe la rangul slujirii, ca om și ca poet:

„Tu trebuia să te cuprinzi
De acel farmec sfânt
Și noaptea candelă s-aprinzi
Iubirii pe pământ”

(*Pe lângă plopii fără soț*)

Pe de altă parte, celebra *Odă (în metru antic)* începe cu un vers la fel de memorabil și de profund: „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată;” iar poetul, în timp ce: „Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări...” se întreabă: „Pot să mai re-nviu luminos din el ca Pasărea Phoenix?”

Sunt zeci de poeme antume și postume în care Eminescu visează ori cugetă la propria viață și la propria moarte, la viață și la moarte în general. De fapt, primul pas în literatura română al tânărului Mihail Eminovici este un cântec mortuar prilejuit de plecarea „pe-a nemuririi cale” a „geniului mare al deșteptării” Bucovinei, Aron Pumnul. Moartea magistrului său este surprinsă în metafore puternice:

„Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea!”

(*La mormântul lui Aron Pumnul*)

În poemul antum *La moartea Principelui Știrbey* (1869), „națiunea română ... vede cum prin nori se stinge stea cu flacăra divină ... este Domnul României: Barbu Dimitrie Știrbey!”

Poezia postumă *La moartea lui Neamțu* (1870) urmărește călătoria unui „suflet bun și nobil” care „se îndreaptă către cer”:

„Când din stea în stea se suie sufletul într-un avânt,
Pe când noi urmăm cu pasul cel rărit de întristare
Lutul palid, fără suflet, să-l depunem în pământ,”
ajungând la concluzia că:

„În zădar ne batem capul, triste firi viziunare,
Să citim în cartea lumii semne ce noi nu le-am scris”.

Poeme precum *Mortua est, Despărțire, O, mamă...*, *O harpă pe-un mormânt*, *Preot și filosof*, *Rugăciunea unui dac*, *O, stinge-se a vieții...*, *De-aș muri ori de-ai muri*, variantele pentru *Mai am un singur dor* și multe altele surprind ipostaze ale sfârșitului vieții, cugetări despre viață și moarte, despre rostul omului în lume.

Moartea unui frate este evocată în poemul postum „Copii eram noi amândoi” (1871). În același an, poetul cugetă intens pe tema morții. Mormântul mamei este sfânt și glasul ei este reluat și repetat de „freamătul de frunze” al salcâmlor. Îndemnul către iubită are o notă aparte:

„Când voi muri, iubito, la creștet să nu-mi plângi:
Din teiul sfânt și dulce o ramură să frângi,
La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi,
Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi;
Simți-o-voi odată umbrind mormântul meu ...
Mereu va crește umbra, eu voi dormi mereu”.

(*O, mamă ...*)

În același an, în poezia *Despărțire*, găsim o altă cugetare creștină despre moarte:

„Și când se va întoarce pământul în pământ,
Au cine o să știe de unde-s, cine sunt?
Cântări tânguitoare prin zidurile reci
Cerși-vor pentru mine repaosul de veci.”

În schimb, *Lucefărul*, entitate cerească, ajunge la Tatăl ceresc și-i cere să-i dea o viață omenească în schimbul nemuririi:

„De greul negrei veșnicii,
Părinte mă dezleagă ...”

...

„Reia-mi al nemuririi nimb
 Și focul din privire,
 Și pentru toate dă-mi în schimb
 O oră de iubire ...

Din chaos, Doamne,-am apărut
 Și m-aș întoarce-n chaos ...
 Și din repaus m-am născut,
 Mi-e sete de repaus”.

În poemul postum *Iubitei*, Eminescu îi cere:

„O, nu-mi muri ... așteaptă ...
 Pân'ce de fericire-oi muri eu ...
 De-oi învia, să știi, dumnezeită,
 Că-un somn a fost angelic, deși greu.
 De nu mă voi trezi, să știi, să știi
 Că-n veci visez la ochii tăi cei vii ...”

...

„O, nu-mi muri, te rog! Căci tot ce-n lume
 Eu am iubit murit-au prea curând –
 Orice amor ce n-a luat în glume
 Al meu amor e astăzi în mormânt”.

Amplul poem *Memento mori* (*Panorama deșertăciunilor*) este o adevărată epopee a istoriei omenirii în devenirea ei. Timpul, spațiul și importanța rezervate „Raiului Daciei Veche” îi reasează pe strămoșii daci în locul lor meritat în evoluția lumii antice. Zeus și Zamolxe conduc „armile de zei” care hotărăsc soarta Daciei. Pentru a nu cădea prizonieri ai romanilor invadatori, ducii daci beau răsând cupele cu otravă:

„Râd și râsul însenină adâncita lor paloare.
 Se sting una câte una faclele mirositoare,
 Se sting una câte una viețile ducilor daci”.

Calea eroilor daci este măreț surprinsă de geniul poetic al lui Eminescu:

„Sufletele mari viteze ale eroilor Daciei
 După moarte vin în șiruri luminoase ce învie –
 Vin prin poarta răsăririi care-i poarta de la Rai”.

Regele Decebal nu urmează calea pământeană a supușilor săi. După ce aruncă asupra romanilor celebrul său blestem, el se înalță în Walhala, în „Olimpul” zeilor nordici, alături de Odin, de unde urmărește peste secole evoluția poporului său și prăbușirea Romei.

Spre finalul poemului *Memento mori*, poetul se adresează direct Tatălui Ceresc:

„Tu, ce scrii mai dinainte a istoriei gândire,
Ce ții bolțile tăriei să nu cadă-n risipire,
Cine ești ... să pot pricepe și icoana ta ... pe om.”

...

„Din agheazima din lacul ce te-nchină nemuririi,
E o picătură-n vinul poeziei ș-a gândirei.
Dar o picătură numai. Decât altele, ce mor,
Ele țin mai mult. Umane, vor pieri și ele toate.
În zădar le scrii în piatră și le crezi eternitate,
Căci eternă-i numai moartea, ce-i viață-i trecător.”

Amenințarea cu moartea poate avea semnificații simbolice copleșitoare. În dialogul imaginar între sultanul otoman și voievodul muntean, din *Scrisoarea III*, Baiazid îi spune lui Mircea: „... Am venit să mi te-nchini. / De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini,” cu trimitere la sfârșitul martiric al Mântuitorului, pe care biserica îl cinstește în Săptămâna Patimilor.

După evocarea primei victorii românești asupra turcilor, Eminescu le cere politicianilor să nu-i implice pe străbuni în jocul lor politic mărunț:

„Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de cronici,
Din trecutul de mărire v-ar privi cel mult ironici”.

Totuși, îngrozit de decăderea „urmașilor Romei”, poetul și ziaristul patriot crede că singura soluție ar fi una radicală: „Cum nu vii tu, Țepeș Doamne, ca punând mâna pe ei ...”

Dar poate cea mai profundă chemare pe care Eminescu o face unui strămoș este cea adresată voievodului Ștefan cel Mare, în celebra *Doină*, mulți ani interzisă, iar astăzi rareori vie în sufletul generațiilor tinere:

„Ștefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta...
Doar s-a-ndura Dumnezeu
Ca să-ți mântui neamul tău.
Tu te-nalță din mormânt,

Să te-aud din corn sunând
Și Moldova adunând”.

Una din căile apropierii de Împărăția Cerurilor este sugerată în poezia postumă *Basmul ce i l-aș spune ei*, unde poetul visează cum:

„Pe un nour luminos,
Am văzut la cer o scară...”

...

„Într-a cerului mărire
Scara de-aur se pierdea,
Iar pe-un tron de nemurire,
Tron de-argint și strălucire,
Maica Domnului zâmbea ...”

Imaginea morții ca „suire la Dumnezeu” este o altă proiecție a destinului uman în nesfârșita căutare a divinității, pe care o întâlnim în poezia postumă *Cântecul lăutarului* (1871):

„Dar cu moartea cea adâncă
Azi eu schimb al vieții-mi gând,
Am fost vultur pe o stâncă,
Fire-aș cruce pe-un mormânt!

Care-i scopul vieții mele,
De ce gându-mi e proroc,
De ce știu ce-i scris în stele,
Când în van lumea o-nvoc.

Crucea-mi pare gânditoare,
Parcă arz-a vieți-mi tort,
Căci prin neguri mormântare
Voi să văd fața-mi de mort.

Doar atunci când prin lumine
M-oi sui la Dumnezeu,
Veți gândi și voi ca mine
Cum am fost în lume eu.”

FRAȚII BIELIG, PRIMII FOTOGRAFI DIN BOTOȘANI AI LUI MIHAI EMINESCU ȘI AI FAMILIEI SALE

*Mihai CORNACI,
consilier al Societății Numismatice Române*

Din cele cunoscute¹ se poate deduce că primul fotograf la Botoșani a apărut la câțiva ani după 1842, când, la Iași, gazeta politică și literară *Albina românească* (1829-1849) anunța pe cei care doreau să-și facă portretul „**prin minunata aflare a faimosului Dagher**” să se prezinte la Depozitul produselor industriei naționale.

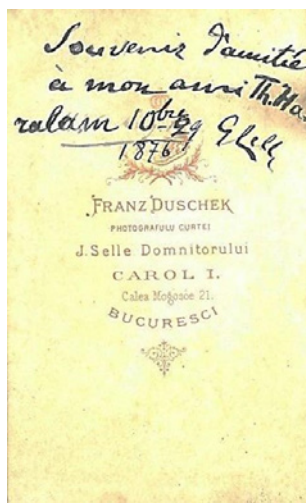
La București, contemporan cu pictorul și graficianul Carol Popp de Szathmary (Satmari) (1812-1888), considerat primul nostru fotograf de artă, cu Franz Duschek, fotograful cur-

ții regale, se găsește și un fotograf Bielig venit din apusul Europei, probabil din Germania.

Deși, după 1850 își deschisese la București un atelier fotografic, ca efect al concurenței, a simțit nevoia să se retragă în alte orașe mari, cu putere economică, spre a fi sigur că va avea o clientelă dornică de a-și immortaliza chipul pe carton.

Fiii lui Bielig: Otto și Jean, trăind și crescând cu această meserie, au moștenit talentul tatălui, devenind la rândul lor artiști fotografi profesioniști în Botoșani și Galați.

Cu ajutorul tatălui lor, la început s-au stabilit la Botoșani, unde în cadrul firmei *Atelier foto Otto Bielig & Frere*² au făcut primele fotografii (două fotografii ale familiei Gh. Eminovici).

Firma atelierului lui Franz Duschek (concurrent lui Bielig) unde, în februarie 1878 se fotografiază Mihai Eminescu.

¹ Ciubotaru, Ștefan, *Monografia orașului Botoșani*, ed. Axa. Botoșani, 1997, pp. 348-349;

² Iosub, Nicolae, *Mihai Eminescu. Un om, o viață, un destin*, ed. Axa, Botoșani, 2014, pp. 171-180;

Otto Bielîg – Frere – Galatez este în situația când Otto urma să-și deschidă atelierul fotografic la Galați, pentru care își comandase la Viena cartoanele fotografice. Primind aceste cartoane la Botoșani, le-a folosit când a realizat fotografia soților Iorga.

O altă dovadă a preocupărilor fraților Bielîg de a-și deschide atelier la Botoșani și Galați încă de când lucrau împreună, este fotografia actorului Iorgu Caragiale, cel care în 1867 îl angajase pe Mihai Eminescu ca sufleor și copist al trupei sale teatrale. Fotografia are pe verso firma: *Otto Bielîg & Frere a Bucarest, Galatz & Bottușan*. Textul anticipează gândul fotografiilor de a-și deschide ateliere la Botoșani, unde a profesat Jean și la Galați, unde a profesat Otto.

La Botoșani, Jean Bielîg și-a amplasat atelierul fotografic pe strada Teatrului, într-un spațiu închiriat, la parterul Teatrului „Petrahe Cristea”, în care au funcționat și alte instituții din sfera culturală.

*Teatrul Petrahe Cristea, construit în 1860
(Imagini din jurul anilor 1960 și 1980)*

O descriere a primului teatru modern al Botoșanilor, fondat la 1860 de Petrahe Cristea, cu talent și plin de culoare și iz de epocă, Vladimir Șardin, în al doilea volum de memorialistică intitulat *Din trecutul Botoșanilor. Figuri contemporane*. Autorul nominalizează trupele teatrale care în turneul lor prin țară, dădeau spectacole pe scena Teatrului „Petrahe Cristea”: „Pascaly, Fani Tardini, Vlădescu, Pekia, Alexandrescu, Poenaru, Popescu și altele ale căror nume îmi scapă”³.

Pe parcursul celor cca 30 de ani de activitate, a realizat mii de fotografii, câteva dintre ele au o însemnătate deosebită pentru trecutul Botoșanilor.

³ Șardin, Vladimir – „*Din trecutul Botoșanilor. Figuri contemporane*”, Botoșani, 1935, p. 76;

La inițiativa magistratului botoșănean Corneliu Botez, stabilit la Galați în anul 1909, Jean Bielig face cele cinci fotografii ale locurilor legate de Mihai Eminescu: casa copilăriei poetului; bisericuța cu mormintele părinților și a celor doi frați; clopotnița cu cei doi tei, plantați de copilul Mihai, împreună cu tatăl său; bustul poetului din fața Școlii *Marchian* din Botoșani, ultima fotografie (între 10 și 20 nov. 1887) în trei exemplare: una pentru elevii de la Liceul „Matei Basarab” din București, una pentru Cornelia Emilian, din Iași și una pentru el. Realizarea este consemnată de Harieta în scrisoarea din 20 nov. 1887, către Cornelia Emilian: **„Fotografia lui Mihai a reușit bine. Trei m-au costat cincisprezece franci, una lui Moțoc, una matală și una pentru noi”**. Aceasta din urmă a fost dăruită verilor Mavrodin din Botoșani de Crăciun.

Aceste cinci fotografii sunt prezentate de Corneliu Botez în volumul *Omagiu lui Mihail Eminescu*, realizat la Atelierele grafice Socec & Co în 1909, cu prilejul a 20 de ani de la moartea poetului. În prezent aceste fotografii se găsesc la Arhivele Naționale din București, Fondul Mihai Eminescu, dosarul 123⁴.

De la Jean Bielig ne-a rămas singura fotografie cu incendiul din 3 iunie 1887, care a cuprins orașul Botoșani. *Curierul român* din 12 iunie 1887 consemnează: **„Fotografur J. Bielig scoate un interesant tablou fotografic... reprezentând întregul teatru al incendiului de la 3 iunie. Tabloul e foarte bine reușit, în trei diferite mărimi care s-au pus în vânzare cu prețul de 1,2 și 5 lei exemplarul, o parte din venit destinat pentru incendiați”**.⁵

Fotografia, devenind document, a fost publicată de Artur Gorovei în cunoscuta sa lucrare *Monografia orașului Botoșani* (p. 168). Despre fotografiile făcute de Otto Bielig membrilor familiei, Matei Eminescu, în corespondența cu Corneliu Botez, în scrisoarea din 20 aprilie 1909, precizează: **„N-am pomenit în familie fotografie a mamei la un loc cu Mihai, mama în toată viața ei s-a fotografiat numai de două ori, o dată împreună cu Aglaea și tot atunci tata împreună cu mine, la unicul pe vremuri fotograf, Otto Bielig în Botoșani și tot atunci tata cu mine, fotografie care v-am trimis-o. Tata șezând pe scaun în redingotă neagră și cu vestă de catifea și eu în picioare lângă el, identic era scoasă mama cu Aglaea. Mama șezând și Aglaea în picioare”**.⁶

⁴ Iosub, Nicolae, Op. cit. p. 179;

⁵ Idem. p. 178;

⁶ Pop, Augustin Z.N. *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, ed. Academiei R.P.R., 1962, p. 264;

*Raluca Eminovici
cu fiica Aglaea*

*Gheorghe Eminovici
cu fiul Matei*

Fotografii realizate în anul 1866 la Atelierul Otto Bielig & Frere

În text Matei precizează subtil că el este în fotografie cu tatăl său, însă există confuzia purtată în timp că în fotografie este Mihai. Pentru siguranță Matei face precizări suplimentare aceluiași interesat destinat în scrisoarea din 16 mai 1909: „**Tata și cu mine și, în același timp, mama cu Aglaea, ne-am fotografiat în anul 1866 sau la 1867, bine și cert nu-ți pot precisa-o, dar cu siguranță în unul din acești doi ani**”.⁷

În același timp cu fotografierea locurilor copilăriei lui Mihai Eminescu, când Grigore Goilav cu fiul au apelat la serviciile lui Jean Bielig, a fost fotografiat și bustul poetului din fața școlii *Marchian*. Prin natura profesiei, el posedă și fotografia făcută în anul 1902, la dezvelirea bustului lui Eminescu de la Dumbrăveni, realizat prin grija lui Leon Ghika.

Casa părintească a lui Eminescu de la Ipotești

⁷ Op. cit., p. 287;

Fotografiile au fost incluse de Corneliu Botez în volumul omagial dedicat lui Mihai Eminescu.

Bisericuța familiei Eminovici de la Ipotest

Clopotnița Bisericii

Bustul lui Mihai Eminescu

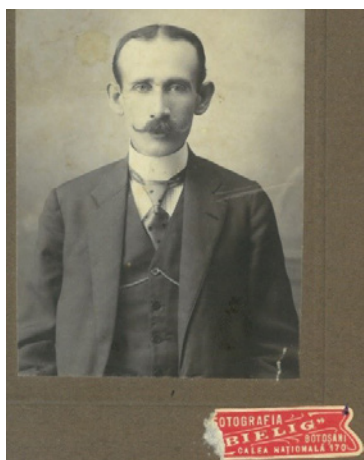
Ultima fotografie a Poetului realizată de Jean Bielig între 18 și 20 noiembrie 1887

Bustul lui Mihai Eminescu dezvelit în 1908 la Dumbrăveni

După mii de fotografii realizate în cca 30 de ani, în ziarul local *Gazeta Botoșanilor* (nr. 1/1908) a apărut următoarea reclamă: „**Vreți cea mai artistică, mai perfectă și mai reușită fotografie? Comandați-vă fotografiile la cel mai splendid Atelier fotografic din Botoșani: Atelierul fotografic Jean Bielig, care, renovat cu desăvârșire și sub conducerea d-rei Bielig și a d-lui Anton Ruczabinski, un adevărat artist în arta fotografică, efectuează în cel mai scurt timp orice fel de fotografii și de orice mărime cu prețuri avantajoase. Pentru convingere vizitați atelierul din calea națională precum și galanteria (vitrina stradală) din fața atelierului de lângă grilajul catedralei Uspenia**”.⁸

Se deduce că în anul 1908 atelierul lui Jean Bielig avea un nou sediu pe Calea Națională 170, vis-a-vis de Catedrala Uspenia și că era condus de fiica sa, unde lucra și un fost ucenic al fotografului.

Eticheta de identitate folosită în noul atelier, care era aplicată pe partea inactivă a fotografiei (suport din carton) cu chenar imprimat.

Foto = 60x90 mm.

Suport carton de producție manufacturieră autohtonă

⁸ Iosub, Nicolae, Op. cit., p. 172;

Folosirea etichetei adezive în locul cartoanelor personalizate, achiziționate de la Viena, cu antetul firmei pe revers și pe avers în partea inferioară, poate fi interpretată ca o lipsă în aprovizionarea cu cartoane de firmă sau cu o perioadă de decădere a atelierului. Încă din jurul anului 1860, când frații Bielig au realizat primele fotografii, au folosit cartoane speciale, comandate la firme specializate din Viena: R. Tukrel, Wien. Gisenschiml & Wahctl, Wien.

Pe fotografiile executate în format „portret” (65x105 mm.) și pe fotografiile tip „cabinet-portret” (110x160 mm.) era imprimată (pe revers) firma lui Jean Bielig cu denumirea și adresa, iar la majoritatea denumirea firmei pe o bandă în partea inferioară a aversului: *Atelier foto Otto Bielig & Frere* – pe fotografia lui Gh. Eminovici; *Otto Bielig & Frere, Galatz* – pe fotografia părinților lui Nicolae Iorga: Nicu și Zulnia Iorga; *Otto Bielig & Frere a Bucarest, Galatz & Botoșani* – pe fotografia actorului Iorgu Caragiale, cel care, în 1867, l-a angajat pe Mihai Eminescu ca suflor al trupei sale teatrale; *Atelier photographique Johann Bielig – Botoșani* (doi îngerași susțin firma), probabil primul model (diferit de toate celelalte cu numele redat în forma Jean); *Photografie Jean Bielig. Strada Teatru – Botoșani*; *Photografie Jean Bielig. Strada Teatru – Botoșani*; *Souvenir Jean Bielig – Photograph Botoșchany*.

Reversul unor fotografii realizate de Jean Bielig.

Firma fotografului Jean Bielig, imprimată în partea inferioară, pe aversul fotografiei.

OBS.: Pe unele fotografii din ambele modele:

1. Este imprimată în grafică de epocă emblema firmei. Monograma J. B. (Jean Bielig) este dominată de o coroană deschisă, susținută de doi dragoni.
2. Unele fotografii de format mic sunt realizate pe cartoane care nu indică firma producătoare și la care fotograful aplică pe reversul fotografiei ștampila ovală: *Jean Bielig – Photograph – Bottuschany.*
3. Imaginile mai sus prezentate sunt copii după fotografii din colecțiile Coriolan Chiricheș, Nicolae Iosub, Cornaci Mihai și din bibliografia menționată.

Ștampilă folosită ocazional după caz

Fotografal botoșănean de origine germană (?) Jean Bielig a lăsat posterității cele mai importante fotografii legate de locurile natale și ultima fotografie personală a poetului Mihai Eminescu. Cu toate că este greu de admis că în activitatea lui nu s-a fotografiat niciodată pe sine, din păcate, o imagine cu chipul său nu ne este cunoscută.

Clădirea de azi unde, în anul 1909, Jean Bielig și-a mutat atelierul, Calea Națională nr. 170, vizavi de Catedrala Uspenia.

Fotografie 99/138 mm; Suport carton imprimat 167/242 mm; Text sub portret: „Atelier fotografie Bielig Botoșani”; pe spate se regăsește ștampila atelierului.

Biserica Uspenia și o parte din târg după focul cel mare din 3 iunie 1887⁹.

⁹ Gorovei, Artur, *Monografia orașului Botoșani*, ediția Primăriei de Botoșani, 1926, p. 168.

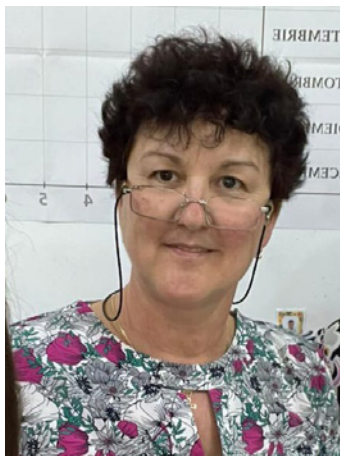

**„EMINESCU UNIVERSALUL”, ADUS ACASĂ LA EL,
LA „CASA DE CULTURĂ EMINESCU”,
BEZDEAD, ROMÂNIA**

Maria-Izabela MORTOIU, România

Am receptat cu deosebită satisfacție vestea că în luna iulie 2023 s-a încheiat un ACORD BILATERAL, între Academii din România și din Republica Moldova, privind „Planul de activități comune”, potrivit căruia s-a convenit ca ediția a II-a a Simpozionului Internațional Eminescu, organizat în România, localitatea Bezdead, din județul Dâmbovița, să se realizeze sub patronajul celor două Academii.

În zi de lucru, vineri, 25 august 2023, după ceremonia dezvelirii unui bust Eminescu în fața noii Case de Cultură „Mihai Eminescu” și la încheierea lucrărilor Simpozionului, la masa

prezidiului, în prezența participanților, în consecință a fost înfăptuită și inițiativa semnării unui Protocol de colaborare între „Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu” din Chișinău, R. Moldova, Director Elena Dabija și Casa de cultură „Mihai Eminescu” din Bezdead-România, responsabil Maria-Izabela Mortoiu.”

„După Podul de flori, Podul de cărți și Podul de reviste” (dixit acad. George Păun, prezent și în programul acestui Congres al Eminescologilor), prin actualul Protocol de colaborare s-a instituționalizat în fapt Podul de activități comune. Bornele acestui pod simbolic fiind de data aceasta lăcașurile de cultură nominalizate, – Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu” – Chișinău, timp de peste două decenii unicul Cap de pod internațional (cu o experiență prestigioasă în colectarea surselor documentare, cunoașterea, studierea și promovarea lui Eminescu în lume) și noua Casă de Cultură Eminescu – Bezdead, ambele atestate ca Centre de iradiere a mesajului eminescian în lume.

Parteneriatul dintre Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu” din Chișinău și Casa de Cultură „Eminescu” din Bezdead presupune în viitor o mai bună cunoaștere reciprocă, schimb de experiență și activități

comune. Un prim pas în realizarea acestui obiectiv îl constituie prezența activă la lucrările Simpozionului „Eminescu” a coordonatorului acestui Plan de activități comune, în persoana președintelui Congreselor Mondiale ale Eminescologilor, acad. Mihai Cimpoi și a Directoarei Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu”, în persoana Elenei Dabija. Ca Invitați de onoare aceștia au participat la dezvelirea Bustului Eminescu și s-au implicat activ colocvial în desfășurarea lucrărilor Simpozionului Internațional Eminescu, de asemenea prin acordarea unor însemne de merit (diplome, trofee), celor care au contribuit și vor continua să realizeze obiectivul asumat, evident ca între parteneri de nădejde și de folos reciproc.

Despre contextul desfășurării și semnificația evenimentului ar fi util să prezint eu un punct de vedere, însă apreciez că mai bine ar face un profesionist, care privește din exterior, acesta fiind reprezentantul Societății Scriitorilor din Târgoviște, care s-a afiliat la patronajul Simpozionului din Bezdead și a publicat un prim ecou din care mai jos reproducem esențialul.

Eminescu omagiat la Bezdead

Vineri, 25 august 2023, la Casa de Cultură „Mihai Eminescu” din pitoreasca așezare a localității Bezdead, din nordul județului Dâmbovița, a avut loc o relevantă manifestare științifică, în acest an ajunsă la cea de-a doua ediție, inițiată de reputatul om de cultură și recunoscut eminescolog Dumitru Copilu-Copillin, care la cei 92 de ani ai săi, nu ostenește a fi un animator/creator de viață culturală. Să precizăm că este vorba de „Simpozionul Internațional Eminescu”, organizat sub auspiciile Primăriei, Consiliului Local, Bibliotecii comunale „Vasile Voiculescu”- compartiment al „Casei de Cultură Eminescu” din Bezdead, în parteneriat cu Arhiepiscopia Târgoviștei, Biblioteca Județeană „Ion Heliade-Rădulescu”, Comisia Națională a României pentru UNESCO, Societatea Scriitorilor Târgovișteni/SST, și Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România/Filiala „Ion Heliade-Rădulescu” Dâmbovița. Din programul simpozionului s-au impus atenției participanților, oaspeți și localnici: Dezvelirea Bustului Poetului Național al României, operă a sculptorului Eddi Schneider, cu acest prilej a fost oficiat un Te Deum de către soborul preoților condus de un înalt reprezentant al Episcopiei Târgoviște. Mesajele de salut prezentate de primarul Bezdeadului, Dna Teodora Anghelescu, acad. Mihai Cimpoi din partea Academiei Române și Academiei de Științe a Republicii Moldova, de Dna Elena Dabija, director al Centrului Academic Internațional „Mihai

Eminescu” din Chișinău și de prof. dr. George Coandă, vicepreședinte al SST și președintele filialei Dâmbovița a Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România. Recitalurile de poezie, atât din versurile eminesciene, oferite de un grup de elevi ai Școlii Gimnaziale „Grigore Rădulescu” din localitate, cât și de poezii oaspeți Florea Turiac, Constantin Voicu, George Canache-Târgoviște, Dumitru Sârghie-Slatina, Domnica Vârzaru-Petroșița, din versurile proprii, dedicate Lucefărului culturii române; din SUA, cunoscutul scriitor și artist Cristian Petru Balan transmite online *Odă* lui Eminescu pe melodia marelui compozitor basarabean Eugen Doga. Un moment dacic, în direct și online. Comunicările - moderatori fiind universitarul Dumitru Copilu-Copillin, înveșmântat cu un frumos port dacic, și de d-na Maria-Izabela Mortoiu, bibliotecar al Bibliotecii „Vasile Voiculescu”, care aparține „Casei de Cultură Mihai Eminescu” din Bezdead – au fost susținute de acad. Mihai Cimpoi, dir. Elena Dabija, prof. dr. George Coandă (și alți peste 20 de împătimiți de Eminescu, personalități locale, județene și naționale), reușind să pună în evidență multiple fațete ale vieții și operei lui Mihai Eminescu „Universalul”. A fost lansat volumul *Eminescu. Poezii alese* (cele mai mult editate, citite și comentate pe plan internațional), pentru participanții la Simpozionul din august 2023 și pentru consătenii bezdedeni prin Casa de Cultură Mihai Eminescu-Bezdead, de asemenea pentru participanții la Congresul Eminescologilor din septembrie 2023, prin Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu” - Chișinău, această ediție fiind îngrijită și prefațată de eminescologul Dumitru Copilu-Copillin, cu un cuvânt înainte de acad. Mihai Cimpoi). A mai fost doar prezentat mult așteptatul „Film documentar Eminescu” (Cronicar, revista *Litere*, sept. 2023).

Important de reținut textul de pe genericul acestui film documentar Eminescu: „Profesorul Dumitru Copilu-Copillin a prezentat în cadrul Congreselor Mondiale ale Eminescologilor, organizate de Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu” din Chișinău și Academia de Științe a Moldovei două comunicări, în care se referea și la numeroasele articole și cărți despre profețiile lui Eminescu, precum și despre încercarea celor două echipe de specialiști conduse de Domnia sa în două expediții în Carpații Meridionali de a identifica locațiile în care – după intuiția lui G. Călinescu și decriptarea fizicianului I. Câmpan – Eminescu s-a izolat un an de zile, iar prin aceasta identificarea cauzei care a condus la dobândirea harului profetic al viitorului Poet Național al României. Considerăm că acele comunicări ținute și preocupările profesorului Dumitru Copilu-Copillin pentru elucidarea subiectului pe care și l-a propus prezintă un deosebit

interes științific, având și meritul de a întregi imaginea multidimensională a personalității lui Eminescu. Aceste preocupări constituie un punct culminant al realizărilor sale eminescologice, recunoscute în plan național și internațional”. Acad. Mihai Cimpoi, membru de onoare al Academiei Române și al Academiei Europene de Științe și Arte.

HOMO SAPIENS – de la HYPERION la OMUL – FANTĂ

Vasile BARDAN, critic literar

A – Despre Domnul Sapiens

Cum își gestionează Domnul SAPIENS planeta, care este casa vieții sale? E vorba despre TERRA, planeta care îi asigură pe gratis aerul respirabil, apa potabilă și temperatura optimă, fără de care nu poate să existe ca ființă biologică. E o casă aglomerată care adăpostește acum vreo 8 miliarde de exemplare de Sapiens, avînd numele generic de oameni știutori și evoluți. Se cunoaște acum că masa obiectelor create de acești oameni pricepuți a depășit deja masa ființelor vii de pe TERRA, urmînd ca în următorii 20 de ani, prin 2040, masa tuturor obiectelor artificiale create de oameni

să fie de trei ori mai mare. Iată așadar cum celebrul și evoluatul mamifer biped Sapiens, a devenit un producător foarte harnic și periculos de deșeuri ambientale, multe inutile și mortale, cu impact nociv, pe termen lung, asupra tuturor formelor de viață planetară. Mai mult decît atît, aceste obiecte artificiale create de oameni, au început să aglomereze și spațiul extraterestru, de cînd omul a început să exploreze sistemul solar din care facem parte. S-ar putea spune că ilustrul necunoscut numit Homo Sapiens se află deja pe punctul de a deveni un fel de Homo Deus, descris cu artă și precizie de către istoricul Yuval Noah Harari în cărțile sale celebre, traduse în peste 40 de limbi ale planetei, începînd cu anul 2014, de cînd au apărut în limba engleză, iar în limba română din 2017. Este vorba de cărțile despre istoria fundamentală a omului pe această planetă, valabile și necesare pentru oricine vrea să știe pe ce lume trăiește și cu ce fel de oameni: *Sapiens – scurtă istorie a omenirii*, *Homo Deus – scurtă istorie a viitorului*, *21 de lecții penru secolul XXI*, apărute la Editura Polirom. „Sapiens a explorat trecutul, Homo Deus a explorat viitorul, 21 de lecții explorează prezentul. Învață! Adaptează-te! Supraviețuiește!”, se adresează celebrul istoric israelian cititorilor săi din toată lumea. Prin cărțile notate mai sus, Harari

dorește ca fiecare dintre locuitorii acestei planete a vieții, să conștientizeze faptul că e responsabil de viața sa, a speciei sale, ca și a planetei pe care s-a născut, o sferă, un paradis natural, cu circumferința de numai 40.000 km, învîrtindu-se în jurul unei stele numită Soare, la o distanță de 150 milioane km. Raportat la vastitatea întregului univers înconjurător, minusculul și unicul nostru paradis terestru, nu are nici măcar dimensiunea unei celule, care alcătuiește organismul pe care-l tot purtăm pe cele două picioare, plini de fală. „Venim pe lume cu un țipăt și ne dăm ultima suflare cu un suspin. Ne începem viața anunțându-ne zgomotos prezența și o încheiem împăcați, în deplină discreție. Între cele două momente cruciale, se intercalează jumătate de miliard de respirații, cărora le dăm însă prea puțină atenție”, spunea Dr. Gilda Fildan. Dar, nu numai corpul fizic, ci mai ales spiritul, mintea, separă oamenii unii de alții, prin capacitatea creativității neuronale a creierului, corpul fizic al fiecăruia fiind de fapt suportul material efemer, materie reciclabilă. Chiar și creierul uman mai este uneori răscolit și pustiit de gânduri, care-i pun sub semnul întrebării capacitățile sale constructive, fiind și el un produs biologic, modelat de natură sute de milioane de ani de „cercetare/ dezvoltare” în laboratoarele vieții de pe planetă. Creierul uman cîntărește cam 2% din greutatea corpului, dar îi consumă 20% din energie. Mergînd spre extremitățile corpului, vom descoperi că se găsesc 700 de senzori tactili pe buricul unui singur deget de la mâinile noastre. Pe de altă parte s-a calculat că 1,3 miliarde de km cubi de apă fac viața posibilă pe Terra. Iar în acest fabulos paradis natural, se include și acea întrupare umană a gândirii, printre alte miliarde de întrupări pămîntene, numită de toți istoricii lumii Homo Sapiens. Pentru ca acest paradis al vieții să existe și să funcționeze atît de silențios și de misterios, a fost nevoie de energia colosală a unei stele, pe care o numim Soare, astrul strălucitor de pe cerul albastru al zilelor noastre, avînd o dimensiune uriașă: cam cît 1,3 milioane de planete precum TERRA la un loc, dimensiune care-i asigură forța gravitațională. Dar ce mai reprezintă în secolul XXI al erei noastre acest Sapiens ajuns în fruntea lanțului tropic, dincolo de războaie, de numeroase boli, molime, suferințe și de inerenta moarte? Mai nimic, ba chiar cu mult mai puțin decît nimic.

Sapiens migrează între non-uman, transuman, sub-uman și suprauman din totdeauna. E predestinat biologic, biogenetic, biogenomic. E o creatură planetară biologică, pe cale de a-și dizolva umanizarea acumulată pe parcursul mileniilor de adaptare la condițiile Terrei, unde s-a născut și a evoluat. Inteligența artificială e pragul după care nu se știe ce va mai rămîne

din OM. Un creier sănătos și normal conține între 100-200 miliarde de neuroni. Sunt 6.000 de ani (șase milenii) de când am devenit conștienți că suntem posesorii unui creier, înțelegând că suntem funcționali ca oameni Sapiens prin acest organ al materiei cerebrale. Și ce am făcut cu acest organ numit creier, cu această uriașă putere, comasată într-un volum redus, de circa 1300-1350 de cm³ din cutia craniană? L-am pus la treabă, aducându-l azi la nivelul unui creier cuantic al inteligenței artificiale. „Zidul istoriei speciei umane e atât de intens în trăiri și atât de fragil, că nu vom lăsa în urmă mai mult de câțiva milimetri de urme într-o rocă sedimentară”, spune istoricul științei și paleontologul Henry Gee, în cartea sa *O scurtă istorie a vieții pe Pământ*. Viața însăși este un miracol și faptul că facem parte din ea ca indivizi o singură dată, nu mai mult, amplifică acest miracol, conferindu-i și un tragism, o tristețe iremediabilă, dar și o mare, o imensă responsabilitate. Nu numai că dominăm acum și stăpânim ecosistemul acestei fabuloase planete paradisiace, dar îl și distrugem sistematic, prin acțiunile noastre iraționale, cum ar fi poluarea, pandemiile provocate, extincția speciilor, războaiele, etc. Se știe că 99% dintre speciile care au populat Terra, planeta vieții noastre și singura planetă cu viață pe ea, dintre cele 9 planete ale sistemului solar, au dispărut. Acest aspect ne poate da serios de gândit, avertizându-ne că ne pîndește permanent aceeași soartă. Specia umană nu va fi scutită nici ea de marea extincție, care poate surveni printr-o catastrofă naturală, sau datorită oamenilor. Sapiens își trăiește cu intensitate propria sa dramă a cunoașterii și dezvoltării, accelerându-și acum expansiunea extraplanetară, în propriul sistem solar, explorînd în perspectivă și Galaxia, cu dorința descoperirii unor alte forme de viață și ființe raționale, humanoide.

B – Sapiens și poezia sa

Ce altceva poate să fie zborul ascensional în infint al lui Hyperion din *Luceafărul* lui Eminescu? „Porni luceafărul. Creșteau/ În cer a lui aripe,/Și căi de mii de ani treceau/ În tot atîtea clipe.// Căci unde-a-junge nu-i hotar,/ Nici ochi spre a cunoaște,/ Și vremea-ncearcă în zadar/ Din goluri a se naște.” La fel se petrec lucrurile și cu Omul-fantă din cele 11 elegii ale lui Nichita Stănescu, echivalentul lui Hyperion din poemul eminescian. Omul-fantă este cel care „suferă de-ntreg universul”, cel care va striga „SUNT” și va spune „centrul atomului mă doare”, adresîndu-se într-un moment de luciditate tragică: „tu, conținut mai mare decît forma, iată/ cunoșterea de sine, iată/ de ce materia-n dureri se naște din ea însăși, / ca să poată muri. /

Moare numai cel care se știe pe sine,/ se naște numai cel care își este sieși martor.” (*A unsprezecea elegie*). Există aici un ascendent poetic în celebrele versuri ale lui Eminescu din *Luceafărul*: „Căci toți se nasc spre a muri, / Și mor spre a se naște.” Există și în *Elegia a zecea*, subintitulată *Sunt*, aceste versuri memorabile care amintesc de cosmicitatea universului poetic eminescian: „Iată-mă îmbolnăvit de o rană/ închipuită între Steaua Polară/ și Steaua Canopus și Steaua Arcturus/ și Casiopeea din cerul de seară./ Mor de o rană ce n-a încăput în trupul meu apt pentru răni/chel- tuite-n cuvinte, dînd vamă de raze/ la vămi.// Iată-mă, stau întins peste pietre și gem,/ organele-s sfărîmate, maestrul, ah. E nebun, căci el suferă/ de-ntreg universul.” (*Elegia a zecea – Sunt*). Maestrul la care face referire Nichita Stănescu aici, este Mihai Eminescu, din finalul dramaticei încleștări cu care se încheie *Scrisoarea a IV-a*: „Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun?! Ah! Organele-s sfărîmate și maestrul e nebun!” Revolta și alienarea poetului rămîn permanente și fără leac. „Opera lui Eminescu izvorăște din fiorul cosmogonic. Poemele lui se învîrtesc toate mai aproape sau mai departe de sîmburele de întuneric al golului primar.”, susține pe bună dreptate George Călinescu. *Omul-fantă* al lui Nichita Stănescu, elegia cu acest titlu, neinclusă în numărătoarea celor 11 elegii, este echivalentul lui Hyperion din poemul *Luceafărul*, aflat în antipodul acestuia, fiind adus la dimensiunea terestră de eu cunoscător, căruia condiția biologică limitată a simțurilor sale, îi refuză accederea la nemurire, aspirația dintotdeauna a ființei umane. „Omul-fantă are îndepărtate origini,/ El vine din afară: din afara frunzelor, din afara luminii protectoare și chiar/ din afara lui însuși.// El „ia ființă venind”/ adulmecă existența/ și „ia naștere lăsîndu-se/ devorat de ea.” Hyperion din poemul eminescian, știindu-se nemuritor, va plonja (va coborî) în starea de îndrăgostit, tînjind după cunoașterea iubirii, a dragostei pentru Cătălina, cea care-l smulge prin frumusețea ei pămînteană din înălțimile sale astrale. „Reia-mi al nemuririi nimb/ Și focul din privire,/ Și pentru toate dă-mi în schimb,/ O oră de iubire.”, spune el Demiurgului. Neobținînd acceptul acestuia, Hyperion își urmează calea singurătății și a unicității sale, fiind exclus din sfera lumii muritorilor pe care-i credea fericiți. Iată cum este prezentat acest Sapiens, numit *Omul-fantă* într-o secvență din *Elegia a XI-a* a lui Nichita Stănescu: „Iată-mă, rămînînd ceea ce sunt,/ cu steaguri de singurătate, cu steaguri de frig,/ înapoi spre mine însumi alerg./ smulgîndu-mă de pretundinteni,/ smulgîndu-mă de dinaintea mea,/ dinapoia mea, din dreapta, și/ din stînga mea, de deasupra, și/ dedesubtul meu, plecând/ de pretutindeni și dăruind/ pretutindeni semne ale aducerii-

aminte: cerului – stele,/ pământului – aer, umbrelor – ramuri cu frunze pe ele./ ...trup ciudat, trup asimetric,/ mirat de el însuși/ în prezența sferelor, // mirat stînd în fața soarelui,/ așteptînd cu răbdare să-i crească luminii/ un trup pe măsură.” Este cunoscut faptul că Nichita Stănescu avea un adevărat cult pentru Eminescu, întreținut cu venerație întreaga sa viață, consumată numai pentru poezie între anii 1933 – 1983, rememorând în diverse ocazii celebrul vers cu care începe *Oda*: „Nu credeam să-nvăț a muri vrodată”.

CUVÂNT DESPRE MIHAI EMINESCU

Victor TELEUCĂ, scriitor

Răsărit de luceafăr

Îl suna din vremi un bucium, cornul, clopotul din turnul vechiului saturn de codru neurnit mereu din loc cu a lui întunecime plin de mândră adâncime și de veghe taciturnă dintr-o liniște nocturnă; îl suna un tainic foc, îl sunau bătrâni stejarii, îndărătnicii și crunții; munții-mândrii și cărunții îi puneau pe gândul frunții umbra lor să se anunțe, când îl așezau la masă plin de strigăt și-ndoială și că el muia nu pana, ci un deget în cerneala sângelui și-l ascuțea cât mai mult, mai mult să doară – vara, toamna, primăvara, iarna cu deosebire, când a cerului sclipire gerul l-așeza pe geamuri, iar pe geamuri dalbe ramuri și urca la sobă prețul; el își aștepta dezghețul în îndelunga-n-singurare și vedea cum prin perete mândrul bourul apare, coborând din stema țării, în perete să rămână herb făcut să lumineze, coarnele-i erau lumină, ochii bourului, negri, îl priveau iscoditori, el să fie unsul vremii când pășește vremuri d'armă! El simțea sub frunte gândul cum se simte prafu-n armă, mai simțea cum se revarsă arșă lumea-ntr-o alarmă până-atunci necunoscută și de care te-nfiori și-auzea cum Demiurgul stă cu bezna în dispută, creșteau clopote-n alamă, cornul în scânteii de săbii și venea să-i bată-n masă tot argintul viu al mării, neștiutele corăbii, cu tristețe încărcate, ce porneau spre nicăierea aducând de nicăierea dintre flăcări foc s-aleagă și îl fremăta pădurea, clipa cât o eră-ntreagă și din șuierul de frunză, și din fluier de povești, el cu fiecare cântec se năștea atunci, firește, însă nu era întregul, erau numai emineștii cu mulțimea lor de g(h)iersuri și de doine și de moine care dulci și-amar răsună, căutând cu tot firescul celui încercat de soartă și-ntr-o noapte de furtună frământată de lumină, ca într-un focar de lună să se-adune unul singur, botezându-l Eminescu; desfăcând o rază-n patru, fiecare iar la rându-i o mai desfăcea în patru ca să caute în nimbul razelor cum crește timpul și cu zeii făcând teatru, din lumina lor obscenă, îi pune să joace-n scena lumii lui și să-i recheme, le da replica la vreme când se dezmoză din frigul gândului, și el o vină și lumina din lumină se isca a treia, alta, cosmică, dogoritoare, zburători cu chip de fluturi se-ntorceau

spre începuturi, fulger încăput în noapte, dar și într-un strop de rouă și de-acuma de la sine fiecare rază nouă iar se desfăcea în patru și-n a trudei nepieire, luminând în timp și spațiu, un nesațiu de iubire care schimbă veșnic vremea într-o altă viscolire însetată de frământuri; din noian de nălucire, scutura frunze de cânturi, frunza-n cântece s-o schimbe într-un codru dus de gânduri, bourul ce sta-n perete, avea coarne-n semilună, luna-n cap Aliotmanul, nelăsându-se bătut; bun a fost să fie anul, prima dată-n vers intrase univers neșters de vremuri și-ntre vremuri nu se pierde, tot pornind din frunză verde, din iertare de păcate, de ciocniri a două vârste într-un suflet ce se-mplină, crezând timpul nemurire, isca eposul vorbirii cu un fel de multă vină; între litere lumină turna să se-nchege bine, spus apoi să lumineze din cetatea vorbei noastre ca prin antici metereze, umbra lui era Ciobanul fără oi și fără nume, sumbră ea-i venea din urmă ca să-l apere de lume pentru lume să-l păstreze și cu lumea să se-ndrume și prin lume să se cheme; din aceeași noapte plină de-adevăruri și misteruri s-a făcut mai mândră-n ceruri steaua ce-n apus de soare din adânc de bolți răsare, cea fără a ști ce-i moartea, el, pândit de Lucifer, să-i dea soartă de Luceafăr, înger răzvrătit ce vine dintr-un timp din nou născut; raza ce se-mparte-n patru sub magia vorbei simple care sufletul ni-l umple, împletindu-ni-l cu lumea unei lumi ce el pe scut o aduce dintr-o luptă-n care graiul s-a născut și-a rămas în devenire cânt și sfânt de nemurire și timp sfânt de regăsire pentru-acest pământ ce-ncape într-un fulger de cuvânt; când se revărsară zorii și-adormi pe cele scrise fruntea lui mai grea ca munții, nici el nu-și închipuise care lege se alege din cuvinte și din vise, un ceva ce n-are capăt, un simbol din vremi cernut, altfel nu era ce este și ce-a fi cu timp și spațiu într-o soartă încăput; dormea bouru-n perete și pe capul lui temut care-a stat în stema țării, Lucifer lucea tăcut, raza împărțită-n patru raze tot atât de multe iar se desfăceau în patru și din nou în patru iar desfăcându-se în patru chiar atunci, neprevăzut, timpul îndărăt se-ntoarce renăscând de la-nceput.

1988

Dacă unul și același cuvânt rostit, citit sau ascultat devine sinonim sieși și tinde să se diversifice, căpătând noi nuanțe de umbre, semiumbre, tonuri și semitonuri, atunci cum ni se prezintă un poet atât de universal prin nesfârșirea sa ca Eminescu? Ne-am deprins să spunem că e mare, dar prin asta nu adăugăm nimic la cunoașterea lui în adânc și atunci cum să ne orientăm prin filosofiele pe care le-a pătruns și le-a interpretat ca să se cunoască el pe sine însuși? Ce-a vrut Eminescu de la sine însuși? A căutat

nesfârșirea omului? Dar omul are sfârșit? Sau nu are? O viață întreagă cută sau este impus de împrejurări să caute, să se cunoască până la ultima suflare, pe care și-o dă privit de ochii săi proprii, dar privit de-acum din altă lume, paralelă cu cea pe care a trăit-o și în care nu s-a putut cunoaște și înțelege până la sfârșit (dar poate acesta ar fi sensul – de a nu se cunoaște până la sfârșit, pentru a nu se termina, ca fiecă nou-născut să vină, s-o ia de la început, privindu-se cu aceiași ochi, numai că dintr-o altă ipostază?). Ce vrea omul de la sine? Căci el vrea ceva sau altcineva vrea prin el ceva și nu se poate dumeri cine este și care e rostul lui în această lume.

Spunem că Eminescu e mare, ca să ne apărăm cu ajutorul lui de propria ambiguitate existențială. Dar uneori și de a ne impune prin el. Și atunci poetul din spațiul suprapus nouă, în care se află, ne previne: „Iar deasupra tuturor va vorbi vreun mititel,/ Nu slăvindu-te pe tine,/ Lustruindu-se pe el,/ Sub a numelui tău umbră”. Alteori îl numim mare, pentru că timpul ne-a demonstrat, într-adevăr, că e mare și facem acest gest ca să nu ne punem și noi mintea la contribuție, dar, dacă e mare, trebuie să știm de ce e mare și prin ce e mare, făcându-ne din numele lui un scut, pentru a ne apăra de propria noastră ignoranță. Însă de aceasta trebuie să ne convingem noi înșine.

Poetul e unul pentru toți cei care-l cunosc mai bine sau mai puțin bine și chiar pentru cei care nu-l cunosc defel, dar s-au născut și pentru a-l cunoaște, ca prin el să încerce a se cunoaște pe sine, iar el este atât de „simplu” și necunoscut ca Steaua Polară, dar și nerepetat ca această stea. Luați cartea lui și ea se va deschide, desigur, la o poezie pe care cel mai mult ați citit-o, o poezie știută și răsștiută. O mai citești o dată și, și, ori că poezia e alta, ori că tu ești altul, realizezi că ea nu e aceeași. Numai titlul pare să rămână neschimbat și frumusețea versului rămâne aceeași, unică. Iar dacă noi credem în justetea spuselor lui F. Schiller potrivit cărora prin frumusețe se ajunge la libertate, dar nu putem să nu credem, apoi descoperim, neapărat, marele sens al poeziei lui: de a ne elibera. Dar de cine? Chiar și de sine, de propria noastră vanitate. Oare e puțin? Prezența lumii lui în spiritul nostru pare să nu încapă în parametrii condiției filosofice aici și acum, care vrea să spună că în același timp nu se poate întâmpla un lucru în locuri diferite. Analizând aceasta, îți dai seama că poezia lui se întâmplă în același loc, dar în două timpuri concomitente, în trecut și în viitor. Și dacă totul în lumea asta este rotund sau tinde spre a fi rotund, de la universuri, galaxii și sisteme stelare până la atomi cu mișcarea inclusă a electronilor pe orbite strict determinate, poetul nostru vine spre aici în conștiința noastră din două părți, din trecut și din viitor, ca să ne creeze prezentul spiritual, dublându-l pe cel material al timpului.

Eminescu este conștiința noastră națională. El este o dovadă a istoriei că la acest nivel poate gândi și filsofa poporul născut și nestrămutat din jurul arcului magnetic al Carpaților și că prin noțiunea sa aici și acum se leagă ele înde ele, oriunde cu totdeauna, dar „sub această parte a noastră de cer”, cum ar spune C. Noica, răsfrântă peste acest spațiu mioritic, „spațiul ondulat peste care trece omul locului”, cum ar zice L. Blaga, poezia lui rămâne descoperitoarea sensurilor noi, a unor adâncuri extrase din adâncuri, amplificându-le cu o putere magică prin spațiile umbrelor și semiumbrelor, tonurilor și semitonurilor, ridicându-le mai mult să le intuim decât să le vedem, să le deslușim numai cum se deslușesc uneori vârfulurile munților plutind în neguri de argint, nu de o strălucire exterioară, ci de o strălucire interioară a spiritului spre a-l menține sănătos, precum crucea de argint preface apa în agheasmă, care nu se alterează, ca farmecul unui leac, în cazul dat, leacul spiritului nostru.

Eminescu trebuie privit ca pe un simbol, ca pe un aer tare, în care se întâlnește aburul de munte cu cel de mare, înfășurându-se în jurul vitezei luminii, „ce mii de ani i-au trebuit să ne ajungă”. Din izvorul stelei sub care ne-am născut și ne aflăm, și ne ajută, dar din pricina depărtării prea mari ne poate fi de folos după tot ce se întâmplă cu noi, dar numai atunci nu ne putem folosi noi de acest ajutor și rămânem în continuare fixați de ochiul din afară al istoriei care, ca o soacră rea, ne pândește. Nu am văzut nicicând măcar o foaie din manuscrisele lui. De aceea, când văd un facsimil eminescian în vreo carte, încerc să dau de pe el vremea ca pe o apă, să pot ajunge până la scrisul autentic, însă izbutesc rar de tot și atunci numai pentru o miime de clipă. Văd doar vârful peniței lui cum într-un „o” sau într-un „c”, sau într-un „s” se definesc în contur galaxii sau nebuloase stelare de forma celei a lui Magellan sau a Andromedei. Se aude scârțâitul peniței, dar numai un pic, și apele vremii se reunesc din nou, îndepărtând buchia scrisă de el, ca să nu se șteargă pentru alții.

Mă gândesc uneori să nu-l numim mare, astfel parcă ne-am îndoii de măreția lui. De mult Eminescu înseamnă mare, genial. Aceste două noțiuni s-au unit, identificându-se ca una singură. Ce poate fi pentru noi ceva mai mare decât Eminescu? Țara? Dar țara de mult s-a identificat cu Eminescu. Pe lume este o singură țară a lui Eminescu. Mai mare nu există nimic. Dar de la nimic am pornit și la Eminescu am ajuns. Nesfârșindu-se el, ne nesfârșim și noi. El – unul singur, noi – toate generațiile în succesiune. Așa cum spune *Biblia* în Geneză: „la început era cuvântul” (era și nu a fost, fiindcă era înseamnă a fost totdeauna), cineva parcă a spus sau ar fi trebuit să spună: „La început era Eminescu. Biografia dintotdeauna a neamului

nostru.” E nevoie de ceva mai mult? Probabil că nu. Probabil nu înseamnă definitiv. Mai întâi trebuie să ajungem la Eminescu. El este stâlpul nostru de foc ce ne duce prin pustiul arid spre propria noastră cunoaștere, imaginara Țară a Făgăduinței.

1991

Volumul lui Eminescu de mult se deschide singur la pagina 573. Aici între *Oda (în metru antic)* și, curios, *Somnoroase păsărele*. Bate ceasul: pun tocul în caiet și, stingând lumina, spun ca pe o rugăciune „Nu credeam...”

Ce te legeni, codrule?

Poetul a trecut ca un meteor prin atmosfera pământescă, peste acea parte de lume în care trăim noi, dar, fiind prea grăbit de cine știe a câta viteză cosmică, a reușit să ne lase un fragment din lumina sa poetică. Cei care l-au văzut, l-au știut aproape nu mai sunt. Au rămas memoriile scurte, purtate de filele vremurilor și le citim ca pe mărturiile străvechi ale oamenilor care au văzut vreo cometă rară de tot ori adevărate ploi stelare, și acestea rare de tot. Ce s-a scris mai târziu despre el au fost deducții, ipoteze răsărite din opera editată treptat și din manuscrisele de care nu a vrut vreodată să se despartă, purtate ca un blestem. Eminescu își îngropase viața în ele și era firesc să le țină aproape.

Eminescu a fost unul dintre marii neînțeleși ai timpului său, nu a dat niciodată prilej ca alții să-i poarte invidie meschină, dar nici nu i-a putut înțelege pe cei care umblau cu monumentele din urmă. S-a îndoit întotdeauna de scrisul său. Dovadă sunt poeziile publicate abia după moarte. A lucrat asupra cuvântului ca într-o ocnă, rămânând numai cu uitarea de sine. Cât de străin i-a fost mediul în care a trăit, cât de mult ura patriotismul de cafea, corupția, comoditatea politică și socială, setea de glorie coborâtă până la „protecția de fuste”, se resimte în multe din scrierile sale, mai ales în *Scrisoarea II*, în care se explică:

„De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?
Oare glorie să fie a vorbi într-un pusti?”

Cu ocazia comemorării diferitor scriitori ne permitem să spunem: dacă ar fi trăit până la o vârstă onorabilă, ne-ar fi lăsat încă multe opere de mare valoare. Asemenea cazuri cu artiștii nu s-au întâmplat sau dacă da, a fost atât de demult, încât istoria nu le mai ține minte. Eminescu a trăit numai 39 de ani. În această ordine de idei, poetul nostru face parte din marea familie a unor astfel de figuri ilustre, cum au fost Pușkin, Lermontov, Lorca – toți împușcați la vârsta de 39, 27, 38 de ani. Dacă trăiau până la vârsta onorabilă

cât poate trăi artistul?! Dar Eminescu nu a putut crea nici când și-a trăit viața sa scurtă și zbuciumată. O nedreptate socială strigătoare la cer...

Eminescu fusese cioplit din altă bucată și nu și-a trădat vocația. Contradicțiile din opera lui poartă caracterul timpului în care a trăit. El a fost nu numai un romantic, cum ar fi vrut unii să-l vadă, ci un revoltat, un dezamăgit. Când se satură de tot și de toate, revine la frumusețile naturii, conversează cu tot ce este curat, necălcăt în picioare – codrul, apele... În aceste poezii aflăm largă respirație a pământului îmbrățișat de cer, din ele năvălește gândul că omul e născut numai pentru frumos, pentru tot ce este înălțător. Codrul este personificat. Codrul vorbește, trăiește, tânjește ca oamenii:

„Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vânt,
Cu crengile la pământ?
De ce nu m-aș legăna,
Dacă trece vremea mea?
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește.
Bate vântul frunza-n dungă –
Cântăreții mi-i alungă;
Bate vântul dintr-o parte –
Iarna-i ici, vara-i departe.
Și de ce să nu mă plec,
Dacă păsările trec?”

Tot secretul nemuririi poetului este că a trăit la fel de intens toate cele trei timpuri ale indicativului. Opera sa seamănă cu o piramidă miraculoasă înălțată pentru Măria Sa Dorul. A te minuna de înălțimea piramidei e prea puțin. E nevoie să pătrunzi în ea și, cu flacăra pâlpâindă a dorului, să cauți frumusețile nebănuite, care apar la fiecă lectură nouă. În creația eminesciană e răscrucea de drumuri, unde chintesența creației populare se întâlnește cu culturile lumii. Poetul a luat obișnuitul, l-a înveșmântat în cuvinte și i-a comunicat încărcătura cosmică a dorului.

(*Cultura*, 18 ianuarie 1975)

Caut lumea, ca s-o inventez încă o dată. O dată în plus, pentru mine, desigur. Eu sunt lumea este predicatul, deși în acest predicat eu sunt inclus de la sine din momentul când am hotărât să fac acțiunea, simțind nevoia de această lume care nu este a mea și nici eu nu sunt al ei, ci ne aflăm într-o stare de conexiune a părții și întregului: eu exist în ciuda logicii și

aici și acolo în același timp. Orice individ din lumea asta joacă același rol: de reintegrare a părții în întreg, volens-nolens, fiindcă lumea există atâta timp cât are loc conexiunea dată, procesul de reintegrare într-un tot care, la rândul lui, nu-i încă tot și e greu să ne imaginăm acest tot, reintegrat, căci, odată reintegrat, își pierde prezența de devenire. În afara devenirii nu există nimic; trecerea timpului este însăși devenirea. Eu devin ca și tine, devin dintr-un spațiu atemporal. Timpul există la prezent, cel care a trecut este timp desființat, el există numai pe bandele magnetice ale memoriei noastre pe care se înregistrează evenimentul pentru a fi uitat în același timp. Din copilărie Eminescu m-a învățat calea emoției, să surprind, să pot gusta vremea, de fapt, ar trebui să gust vreme și nu vremea, adevărată este vreme, forma nehotărâtă. În această formă simțim trecerea acestei vremi, deoarece ea nu ne aparține, căci, dacă ne-ar aparține, ar fi vremea, forma hotărâtă și terminată, devenită perfect compus. „Vreme” nu se tratează la plural, ea este ca un ceva care trece și în același timp vine. Un exemplu vorbitor în această privință este *Glossă*, acolo îl găsim pe Eminescu în fața unui fenomen spectacular de trecere-venire – „Când cu zgomote deșarte,/Vreme trece, vreme vine.” Prima dată când am citit *Glossă*, am avut impresia că am găsit două greșeli de corectură, apoi am mai citit încă o dată și în altă ediție și am găsit același lucru, creându-se o situație, din care nu se poate ieși, nici intra, deoarece suntem la „vreme”. Există o expresie când ne aventurăm să spunem dincolo de vreme, dar asta e numai un fel de exprimare a timpului (noi ca timp, despre noi înșine, adică timpul despre timp).

Timpului i s-ar potrivi următoarea definiție, așa cum în 1939, fiind în clasa I, am învățat ce este propoziția în modul cel mai simplu, pe înțelesul nostru, al copiilor de țărani, în casa cărora cartea nu că lipsea, ci era absentă într-un sens plener. Și definiția o țin minte și acum: „O gândire spusă sau scrisă se numește propozițiune.”

Deci, continuu să caut lumea, ca s-o inventez încă o dată...

Relativitatea pe care pășim ca peste o punte suspendată peste un râu, situată pe două corzi ce se clatină, ne poate da absolutul, dar absolutul relativității: totul se clatină și nimic nu este fixat de nimic, totul atârnă în spațiu, o metaforă și spațiul care s-o fi clătinând aflându-se în componența unui alt spațiu. E altceva dacă primul este finit, iar al doilea infinit, fiindcă aici intervine semnificația aluzivă a proporției; ea încearcă să organizeze un echilibru la fel metaforic, dar un echilibru de leagăn, de pendul în mișcare, încercând să imite durata ori încercând să o prezinte, cât e posibil, ca atare,

deci și durata ar porni de la această clătinare, parcă nevinovată, dar ca o undă ce capătă, sau mai exact, se bazează pe un statut de legi ondulatorii în perspectiva unei clasificări a perioadelor mai mari sau mai mici și ale ritmicității din care se naște și în care ajunge – parcă ar fi două durate-amplitudini pornite și acționând în același sens cu aceeași viteză. O imagine de ordin cosmic se dă în vileag prin poezia lui Eminescu *Ce te legeni?*. Vântul nu poate produce o legănare de acest fel, imaginea unei păduri aplecate sub curgerea timpului exprimă goana acesteia din calea sălbatică a vântului, în acest caz pădurea migrează, își schimbă locul, deși rămâne cu rădăcinile în pământ, e o migrație metaforică în *Ce te legeni?*, e o legănare, o adormire a pădurii sub cântul de leagăn al unei ritmicități cosmice, a spațio-timpului, a unei relativități de trecere, pe loc și, în același timp, mai departe.

Problema plopilor „fără soț”

Poezia *Pe lângă plopii fără soț* este, poate, cea mai cunoscută operă eminesciană; într-adevăr operă, căci ea, dincolo de toate, le mai are și pe alte și toate-le acestea pe altele, un lanț interminabil de ecouri reverberate, ce se sting treptat într-o lume a dincolo-lui în care spiritul omenesc se simte în deplinătatea de libertate pentru a da frâu liber cugetului organizator de spații și timpuri adiacente altor spații și timpuri.

Aceasta este una din piesele cele mai cunoscute și prin faptul că se cântă masiv având și trezind un nesfârșit fior liric prin suflutele celor care îi cântă, cât și celor care îl ascultă și nu este supus îmbătrânirii.

A spune că îți place poezia dată înseamnă a nu spune nimic, a spune că nu-ți place e același lucru, deoarece ea te place sau nu te place (pe tine), te arată cu degetul și tu i te supui, ascultându-i demersul liric pe care îl face spre tine găsind în cale și pe alții (mulți) pe care îi fascinează din generație în generație.

Aflându-mă odată la spital, îl auzii pe medicul care mă trata și intra zilnic în salonul meu și care, vrând să spună că îi place poezia, începu să-mi declame poezia în modul său, cum credea el și într-adevăr că așa era: „Pe lângă plopii fără soț/ Adesea am trecut,/ Mă cunoșteau vecinii toți,/ Tu nu m-ai cunoscut./ La geamul tău ce strălucea/ Privii atât de des;/ O lume-n-treagă-nțelegea-/ Tu nu m-ai înțeles”. Medicul era un bărbat tânăr, bine legat, brunet, cu mustăcioară pe potriua fizionomiei sale. Nu știu de ce îmi veni în cap întrebarea: era și el un neînțeles, unul dintre mulții neînțeleși, cum se întâmplă în relațiile cu alesele inimii lor? O fi, m-am gândit, nimic nu e stabil în lumea asta și dragostea nu face excepție. Îmi măsurase pulsul și mâinile lui aspre, bărbătești de chirurg se odihneau ținându-mi mâna în

continuare, parcă ar fi vrut să-mi studieze pulsul în timp ce stăpânul lor îi va citi poezia. Dar chirurgul era prea bărbat să se limiteze numai la partea lirică a poeziei și m-ar fi dezamăgit dacă nu ar fi fost așa. Până la urmă, îmi spuse că nu asta e totul și o bucurie neînțeleasă mă cuprinsese. Era cât pe ce să strig: asta-i, tată, cum ar fi zis regretatul nostru Liviu Damian.

- Intervine o problemă, zice medicul.
- Care?
- Ce cauți în poezia dată acest „fără soț”?
- Caută.
- Ce?
- Asta-i altă problemă.
- În loc de „fără soț” nu putea fi cu același succes și „cu soț”?
- Probabil că nu.
- Și eu mă gândesc la același lucru. Dar de ce nu?

Probabil, mi-am dat cu părerea, că însuși Eminescu și ca om, și ca poet nu este cu soț sau al soțului. El, pur și simplu, este fără pereche. Doar cu soț înseamnă cu pereche și în asemenea cazuri perspectiva se închide, chiar dacă nu pentru mult timp, totuși se închide, iar natura lucrurilor vrea să aibă după sine semnul plus (+) la care se mai poate adăuga încă o unitate.

Dar două unități sau trei nu pot fi adunate la numărul precedent? Mai contează o unitate, zece, o mie, un milion? Doar orice limită lipsește din șirul natural al numerelor. Ce este acest șir natural?

O născocire a mentalului nostru. O abstracție născută în cutia asta de viteze, de rezonanță, în computerul pe care îl purtăm pe umeri. La matematică nu m-am prea priceput și nici profesori buni nu am avut. Cel care m-a învățat cifrele nici nu știa matematică. În clipele în care rezolva pe tablă vreun exercițiu, îl surprindeam cum uneori nu știa ce să scrie, „plus” sau „minus” și, evident, nu mi-a predat metoda găsirii soluției, ci nesiguranța în rezolvare pe care am deprins-o ca pe o siguranță a nesiguranței, de unde e probabil și indeterminismul meu, ambiguitatea în a vedea lucrurile și fenomenele. Acum mă gândesc, acel profesor de matematică mi-ar fi predat cu siguranță *Pe lângă plopii fără soț*. El nu era un matematician ratat, el, pur și simplu, nu exista ca unul atare, nu avea pregătirea cuvenită.

După părerea dumitale, a fost un profesor bun?

Nu mi-aș asuma o asemenea responsabilitate. După mine, ar fi putut fi un bun profesor de altceva, dar nu de matematică. Se vede că avea harul de a fi ambiguu, fiindcă într-un fel a stărnit și în mine „gustul” de a fi ambiguu, o calitate destul de ambiguă. Pe ce te poți bizui într-un sfârșit dublu de secol și de mileniu? Dar povestea nu este de azi, de ieri, ci de când lumea-i. În *Pe*

aceeași ulicioară..., poezie, de altfel, soră bună cu *Pe lângă plopii fără soț...* face o remarcă în această privință: ce crezi, pe ce te bazezi „Și în farmecul vieții-mi/ Nu știam că-i tot aceea/ De te răzimi de o umbră/ Sau de crezi ce-a zis femeia”. Ce poate fi mai ambiguu decât de a te răzima de o umbră?

Doctorul își vizita pacienții, pe mine lăsându-mă ultimul. Avea timp berechet pentru discuții. Cu atât mai mult, că în salon mă aflăm doar eu. Era un îndrăgostit de poezia lui Eminescu și orice discuție ce se referea la poezia lui era binevenită și așteptată. Mai mult chiar. Intrasem și eu pe fir și problema „fără soț-ului” căpăta amploare, se deschideau noi uși care dădeau în niște coridoare lungi hălăduinde într-o lumină albastră cu scilpiri fulgurante chemătoare spre un undeva, pe care îl puteai găsi sau intuit, poate, în vreo expresie poetică ademenitoare, tulburătoare, edificatoare și purificatoare ca într-un catharsis rezultat din tragedia antică a Eladei. Chirurgical îmi dădea o lecție după alta prin faptul că mă asculta după ce mă întreba aproape copilărește „dar de ce?” și acest dar de ce mă repunea în situația de a mă regăsi ca un cititor bun, care prin discuție își dădea seama că „a înțeles” prea puțin din ceea ce se putea înțelege din poezia acestui voievod al spiritului nostru dotat cu sensibilitatea ambiguității de a căuta, pe lângă primul, și un al doilea, și un al treilea înțeles. Încercam să-i dovedesc medicului că facem parte dintr-o seminție de bărbați fără pulpele de la picioare, fiindcă le-am dat pajurei când ne aducea de pe celălalt tărâm spre care ne împingea de fiecare dată istoria „cea crudă și nedreaptă”, vorba lui Eminescu.

Problema „plopilor fără soț” e ca un exercițiu cu multe și diferite variante, cu sensuri, extrasensuri, subsensuri de o polivalență uimitoare. Un critic cu gusturi fine și neînstrăinat de metafizica noastră clasică de gândire ar putea scrie un întreg tratat despre această problemă neîntâmplătoare a „plopilor fără soț”, ce e cu soț și ce fără soț, problemă în care îl găsim meditănd pe filosoful Eminescu. E un dedesubt metafizic care se cere luminat dinlăuntru.

Medicul „meu”, materialist din fire, ca orice chirurg, avea unele îndoieli despre adevărul unor incursiuni metafizice. Negăsind alt argument, l-am rugat să numere plopii din curte. „I-am numărat. Erau fără soț. Dar, m-a contrazis el, în curtea vecină sunt, totuși, cu soț, adică soțul închide ciclul.” Am făcut ultima încercare deznădăjduită:

- Doctore, i-am spus, nu pot fi cu soț!
- Cum nu, dacă sunt?
- Mai numără-i o dată și dacă sunt cu soț, unul din ei ori va fi rupt de vânt, ori se va usca, ori altceva se va întâmpla cu el.

– A doua zi veni și îmi spuse că am avut dreptate. Un plop era uscat pe jumătate.

– Curios lucru. De unde ai știut?

La această întrebare numai Eminescu îți poate răspunde. Eu am încercat numai să pătrund esența, să găsesc anumite răspunsuri.

– Și ai găsit vreun răspuns?

– Și da, și nu.

– E prea ambiguu.

– Prea, dar altul nu este.

2001

* Texte selectate, îngrijite și prezentate de drd. Dumitru Gabura.

UN AREOPAG AL EMINESCOLOGILOR

(George Motroc în dialog cu academicianul Mihai Cimpoi)

George Motroc: *Domnule Academician Mihai Cimpoi, într-o zi de 15 ianuarie subiectul interviului nu poate fi altul decât Mihai Eminescu, mai exact Congresul Mondial al Eminescologilor. Pentru început, vă rog să ne dezvăluți altceva: cum l-ați descoperit pe Eminescu? A fost o dragoste la prima vedere, după o anumită lectură sau una care s-a construit în timp, prin lecturi repetate?*

Acad. M. Cimpoi: Vă mărturisesc din start că subiectul e foarte potrivit pentru o asemenea zi, când îl sărbătorim pe Eminescu și aducem un elogiul întregii noastre Culturi Naționale cu impunătorul evantai de valori. O cultură – subliniez iarăși din capul locului – cu o identitate canonică, precum cerea imperativ Dante. La cea de-a doua parte a întrebării țin să vă răspund că l-am descoperit pe Eminescu în anii de școală (anii '50 ai secolului trecut), când, după o perioadă de interdicție a editării clasicilor români, considerați burghezi și, prin urmare, ostili ideologiei comuniste, (un fel de „dușmani ai poporului” în ipostază clasică), au început să apară la Chișinău – selectiv și cu aparate critice ce conțineau interpretări sociologist-vulgare scrierile lor, printre cele dintâi fiind proza, apoi poezia eminesciană. Leonid Ilici Brejnev, pe atunci prim-secretar al Comitetului Central al Partidului comunist al Moldovei, i-a întrebat într-o noapte pe scriitori (avea această obișnuință să țină ședințe nocturne, mirosind a „samogon”, un fel de rachiu făcut, după tehnologie rusească din sfeclă) dacă acești clasici o să încurce la procesul de construire a comunismului. „Nu”, au răspuns ei, „din contra o să ajute procesul”. „Atunci dați-le drumul”, a spus îngăduitor și autoritar Brejnev. De fapt, problema așa-zisei valorificări a moștenirii literare clasice o pune și Moscova. Când am luat de la biblioteca din sat volumul *Poezii* al lui Eminescu, am dat de o cu totul altă poezie decât aceea care se preda în școală, plină de

slogane și truisme de felul „Patrie sovietică – nemărginire...”; „Stalin – sfântul nostru Soare”. Descopeream o poezie adevărată, un poet adevărat. L-am rugat atunci pe profesorul meu de română Partenie Guțu să recit integral *Luceafărul* la olimpiadele practice în epocă, fapt care a adus școlii medii din satul Larga locul întâi pe raion. Întâmplarea era de ordinul imprevizibilului, fiindcă în școală se punea accentul pe *Împărat și proletar...*

G. M.: *Care ar fi definiția dvs. pentru eminescolog versus un simplu admirator al lui Eminescu?*

M. C.: Distanța e mare chiar dacă admiratorul e cât de cât un cunoașcător de poezie, iar eminescologul un cercetător oarecare, limitat doar la studiul unor aspecte ale versificației sau strict tematic. Distanța se micșorează totuși, dacă ambii pun pasiune și dragoste în atitudinea lor. Umberto Eco, marele semiolog, distingea între cititorul obișnuit și Cititorul Ideal, „cooperant” cu autorul. G. Călinescu se referea, în 1932, la „morbil eminescologic” și la o caracteristică a eminescologiei care este „prohibiția pentru alții a oricărei apropieri de Eminescu”. Criticul crede inadmisibilă „incultura”, „incomprehensibilitatea fioroasă” „un fanatism și un moralism superlativ, care mârâie la orice presupusă atingere a gloriei-eminesciene”. „Dacă Eminescu ar trăi și ar citi ce scriu eminescologii noștri despre el, sunt încredințat că ar muri subit” (G. Călinescu, *Opere III. Eminesciune dincolo de monografie*, ed. critică de Nicolae Mecu, Ileana Mihăilă și Daciana Vlădoiu, introducere de Eugen Simion, București; 2016, p. 56). Călinescu, constatând acest fenomen al morbilui eminescologic, neîntâlnit în nicio altă literatură, pledează pentru competență, gust, cultură literară, profesionalism, capacitatea de informare asupra izvoarelor, erudiție, expunere obiectivă a momentelor vieții „marelui nostru poet național”.

G. M.: *În afară de cei nativi, există și eminescologi care au învățat limba română. Există și exemple strălucite că bariera lingvistică poate fi depășită din dragoste pentru Eminescu?*

M. C.: Să mutăm discuția pe un plan serios. Românii basarabeni, care au avut barierele unei alte limbi, ale celei „moldovenesti” (un lingvist de tristă pomină I. D. Ceban căuta să impună ca normă o limbă pășărească, artificială, un fel de *volapük* ironizat de Constantin Stere, după un model primitiv „transnistrian”) au găsit în poezia lui Eminescu un model de limbă română „ca un fagure de miere” (precum se spune în *Epigonii*), conștientizând că „nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră”. Distinsul profesor italian Marco Cugno preda limba română la Universitatea din Torino pe

baza poeziei lui Eminescu. Vlad Ioviță, regizorul și prozatorul originar din Transnistria, înstrăinat de mediul lingvistic firesc, agăța file cu poeziile lui Eminescu pe pereții Școlii de coregrafie din Leningrad ca să nu-și uite graiul matern. Mulți dintre cei deportați în Siberia, maltratați, așa cum mărturisește Aleksandr Soljenițin în *Arhipelagul Gulag*, pentru singurul motiv că sunt români, recitau pe ascuns versuri de Eminescu. Mihai Zamfir ne imputa, în *România literară*, că basarabenii „ne aduc un Eminescu tămâiat...” Ei bine: tămâiat cu rășină de prin Siberia, – unde ne-a fost și acolo călăuză spirituală.

G. M.: *Vă rog să fiți de acord să ne întoarcem în timp și să ne spuneți cum și când a apărut ideea unui congres internațional pe teme eminesciene?*

M. C.: Constantin Noica vorbea despre „două păcate pe care le avem față de Eminescu”: nu-l cunoaștem noi înșine bine și nu-l facem mai bine cunoscut lumii (nu ascund că mi-am făcut un titlu de mândrie din faptul că am corespondat cu acest mare cărturar al nostru și că mi-a apreciat înalt *Narcis și Hyperion*, recomandând-o acad. Eugen Simion să fie editată și în România). Am observat, în cadrul diferitelor reuniuni (congrese, simpozioane, festivaluri, lansări de carte) că fiecare dintre cei care vorbeau despre Eminescu nu se cunoșteau ei între ei și nu dețineau nicio informație despre ce se publica în România, în Republica Moldova și în străinătate. Cetatea cu multe intrări, care este Eminescu (e vorba regretatului Grigore Vieru), era văzută din perspectiva îngustă a intrării pe care și-o alegea fiecare. Astfel a apărut ideea organizării unui areopag al eminescologilor, după modelul antic sau – mai simplu zis – după sensul figurat al cuvântului: a unei reuniuni a celor care-i cercetează opera și a traducătorilor ei în alte limbi.

G. M.: *Cât de greu, dar și de frumos a fost să organizați prima ediție?*

M. C.: Cu toate problemele pe care le-am înfruntat într-o perioadă a dezinteresului pentru cultură, a infinitelor aprobări, a înstăpânirii zeulețului Momos (alungat din Olimp) al autodisprețului, complexelor de inferioritate și celelalte, previzibilele obstacole de organizare au devenit imprevizibile. Primarul Serafim Urechenu, deschis spre cultură (în paranteză fie spus, consătean și din spiță de vrednici gospodari, având peste șaiszeci de rude deportate în Siberia, una din ele devenind, chiar în acele condiții, rector al Universității Politehnice din Curgan) ne-a oferit clădirea actuală pe care trebuia s-o scoatem din moloz și beton turnat ca podea, iar faptul că ne-am gândit să-i acordăm statutul de bibliotecă în cadrul Bibliotecii Municipale „B. P. Hasdeu” și am găsit și o șefă pe potrivă, Elena Dabija, ne-a scutit de alte necazuri organizatorice.

G. M.: *S-a schimbat în ceea ce privește structura și modul de organizare de-a lungul celorlalte congrese?*

M. C.: Bineînțeles. Structura și modul de organizare s-au modificat în funcție de subiectul (genericul) ales și de imperativele dictate de timp. Au fost invitați eminescologi și traducători din peste 20 de țări, unii participând recent și *online*, accentul punându-se pe receptarea operei și personalității poetului în anumite arealuri culturale, pe „Idea Europeană”, pe unitatea culturii universale în reprezentarea lui Eminescu, pe statutul canonic de poet național și universal, pe publicistică, pe transdisciplinaritate, pe viziunea cosmogonică și cosmologică, pe traduceri în anumite limbi (relevându-se faptul paradoxal că e mai bine tradus acum în limbile slave), pe tema „eternei păci” kantiene și a păcii ca bun suprem al omenirii, pe interferența artelor ș. a.

G. M.: *Care sunt cele mai frumoase amintiri pe care le aveți de la acest eveniment cultural legat de numele dvs.?*

M. C.: Cele mai frumoase amintiri ni le-au produs, dincolo de comunicările propriu-zise, care au adus o contribuție cu adevărat științifică și descoperiri – dacă nu copernicane, cel puțin, de o noutate hermeneutică revelatoare – (citez ad-hoc discursul lui Pompiliu Crăciunescu despre cosmologia eminesciană și al lui Adrian Dinu Rachieru despre canonul literar, analiza traducerii *Luceafărului* în limba engleză de Adrian Sahlean, a prof. Gisèle Vanhese, despre Eminescu și Hasdeu (acad. Valeriu Matei), despre anumite aspecte ale genezei *Luceafărului*, despre publicistică (Victor Crăciun, Theodor Codreanu, Tudor Nedelcea), despre ediția princeps Eminescu (Nicolae Georgescu), despre Eminescu în exilul românesc (Mihaela Albu), despre traduceri în chineză (Xu Wende), despre traduceri în sârbă (Adam Puslajič, Milan Nenadici, Ileana Ursu, Florian Copcea), despre traducerea integrală în limba bulgară (Ognean Stambuliev), prezentarea traducerii în turcă în stil „divan” (Ali Narçin), au fost surprizele: acad. Eugen Simion a adus în dar (împreună cu acad. Maya Simionescu) Caietele facsimilate ale lui Eminescu în 38 de volume, Vasile Tărățeanu a oferit vol. de traduceri în italiană al lui Romiro Ortiz, iar pictorul Ion Daghî – tablouri din ciclul său cosmogonic, un mare complet de cărți a oferit prof. Mihai Stan, directorul editurii „Bibliotheca” din Târgoviște, iar Cassian Maria Spiridon – masivul volum de Articole politice, grupate după un anumit criteriu tematic.

G. M.: *Cei care nu pot fi prezenți fizic cum se pot informa despre ce s-a întâmplat și discutat la congresul din acel an?*

M. C.: Publicăm anual *Buletinul „Mihai Eminescu”* cu toate materiile congreselor, preluate în serie nouă a cunoscutului Buletin al lui Leca Morariu (care a apărut din 1930 până la război în Cernăuți). Putem pune la dispoziția celor interesați și înregistrările video.

G. M.: *Studiile prezentate pot fi consultate pe internet sau într-o arhivă video?*

M. C.: Ne gândim și la o arhivă video.

G. M.: *În afară de Centrul Academic Internațional Eminescu pe care îl conduceți, aveți sprijin și din partea unor instituții culturale de la București?*

M. C.: Avem o bună colaborare și sprijin din partea Academiei Române, cu editura acesteia (director: acad. Valeriu Matei). De altfel cele două academii-surori, au un plan comun de acțiuni, din care face parte și Congresul Mondial al Eminescologilor. Un sprijin inestimabil ni l-au acordat acad. Eugen Simion, fost vicepreședinte și președinte al Academiei Române și Liga Culturală a Unității Românilor de Pretutindeni, condusă de Victor Crăciun, fapt pentru care a fost ales și membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei.

G. M.: *Faptul că, deși au trecut atâtea ediții, această manifestare culturală continuă să stârnească interesul specialiștilor, dar și al publicului, constituie o replică la adresa celor care spun că Eminescu a devenit inactual azi?*

M. C.: Nu este o replică dată și concepută anume ca o replică polemică. Noi mergem, indiferent de ce au spus cei de la *Dilema* și ce mai spun unii postmoderniști sau defăimători specializați de tipul lui Lucian Boia, pe acțiuni pe verticală de *cercetare* și *promovare* a operei și personalității lui Eminescu (lucru de care nu se preocupă nici guvernele de la București și Chișinău, în felul în care o face Institutul „Goethe” și în care au programe de promovare sistemică în lume guvernele din Ungaria și Polonia).

G. M.: *Ce vă propuneți să aducă în plus ediția din acest an, dar și cele care vor urma?*

M. C.: Ediția din anul acesta și edițiile viitoare în mod firesc trebuie să evidențieze noile cercetări eminescologice, noile traduceri care se fac (analizate textual, în confruntare cu originalul) și să angajeze noi participanți – autori ai acestor cercetări și traduceri, promotori ai valorilor românești,

și în particular, al lui Eminescu. Trebuie să sporim areopagul eminescologilor, cu adevărați eminescologi, care să îi aibă ca modele deontologice pe Perpessicius, Creția, Vatamaniuc, Noica, Simion, sau Helmuth Frisch, Rosa del Conte, Alain Guillerrou, Gisèle Vanhese, Iuri Kojevnikov din străinătate. O personalitate cu adevărat canonică, precum Eminescu are nevoie de dăruire, profesionalism, prezență de caracter (precum zicea chiar poetul) și de verticalitate (fără de care e imposibil ca să supraviețuiască cultura astăzi când – repet – valorile sunt tratate cu dispreț și sunt răsturnate, precum afirmă Max Scheler, „cu susul în jos”).

G. M.: *În ceea ce vă privește, considerați că v-ați făcut datoria față de memoria marelui poet național sau aveți în pregătire noi cărți?*

M. C.: Nu-mi cred datoria făcută pe deplin. Pregătesc o nouă ediție a *Dicționarului enciclopedic „Mihai Eminescu”* cu completări, aduceri la zi, treceri în revistă a problemelor controversate discutate în ultimul timp și ca o relevare, pe cât e posibil, a exploziei eminescologice, de care vorbea Edgar Papu în incitanta sa carte *Poezia lui Eminescu* (ed. a 5-a, 1972).

G. M.: *Privind spre viitor, ce rol pot juca eminescologii pentru păstrarea interesului pentru opera lui Mihai Eminescu, dar și pentru oprirea dezinteresului tot mai mare pentru lectură în general?*

M. C.: Eminescologii, nu pot firește, găsi și aplica o pârghie a lui Arhimede pentru a repune lucrurile în albia normalității și a întoarce valorile la poziția pe care o merită, dar ei pot scoate un strigăt în fața situației catastrofale a culturii, așa cum cerea Albert Camus.

Evident, în mod axiomatic și asertoric, noi contururi concrete, ale imaginii lui Eminescu în lume, tradus (după evaluările lui Dumitru Copilu-Copillin) în 86 de limbi și prezentat sumar sau mai amplu în 150 de țări ale lumii. Este cam a treia personalitate intelectuală de pe mapamond, care se impune prin numeroase traduceri, cercetări (numai în Italia au apărut, să zicem, 4 monografii despre *Luceafărul* care a fost apreciat într-o anchetă internațională ca cel mai frumos poem de dragoste scris vreodată).

G. M.: *În final, vă propun să oferiți o invitație la lectura dintr-un recent volum de-al dvs., dedicat lui Mihai Eminescu...*

M. C.: Cred că invitația ar fi, dacă e vorba numai de una singură, la *Esența Ființei. (Mi)teme și simboluri existențiale*.

IN MEMORIAM: ACAD. EUGEN SIMION – 90 DE ANI DE LA NAȘTERE

SANCTIFICARE ȘI SACRIFICARE

Dialog acad. Mihai CIMPOI cu acad. Eugen SIMION

M. C.: *Întâmplarea (legică!) face ca începuturile Dvs., stimate domnule academician, să stea sub semnul lui Eminescu. Știm că ați colaborat cu Perpessicius în cadrul colectivului înființat pe lângă secția de Filologie și Literatură a Academiei Române. Ați transcris, ajutându-l pe marele editor, textele eminesciene din manuscrise. Or, a-l transcrie pe Eminescu înseamnă a transcrie partea cea mai viabilă din cultura română, înseamnă a transcrie partea esențială a culturii universale, fiindcă în acel Fragmentarium palpită întregul lumii („în mine bate inima lumii”). Ați avut parte de un adevărat botez intelectual, de o probă de foc chiar din junia academică... (Or, spunea Călinescu, orice critic și istoric literar român trebuie să ajungă la Eminescu, această întâlnire-test fiind, adăugăm noi, un dat ontologic – fatal să-i zicem – al culturii române).*

E. S.: Dar e mult timp de atunci, domnule Mihai Cimpoi! O viață de om. Eram foarte tânăr, abia scăpasem relativ ușor (dat afară de peste tot, șomer și visător) din represiunea organizată împotriva studenților și, în genere, a intelectualilor români după evenimentele de la Budapesta (1956). Perpessicius m-a chemat să lucrez în „Colectivul Eminescu” (mă cunoscuse prin intermediul fiului său, D. D. Panaitescu, profesorul meu de italiană la Facultatea de

Filologie din București), pentru a-l ajuta să transcrie proza și *Dicționarul de rime*. Le-am transcris câțiva ani buni. Statutul meu era nesigur: plata cu ora din fondul nescryptic. Această formulă mi-a terorizat existența timp de cinci ani. „Se acordă sau nu se acordă fondul nescryptic?”, „Când se dă fondul nescryptic?”... Fondul nescryptic nu se prea acorda, așa că luni de zile

și chiar ani membrii „Colectivului Eminescu” nu erau remunerați deloc. Nu mă întreba, domnule Cimpoi, cum și din ce am trăit în acest răstimp (cinci ani). Am trăit, acest fapt este important, și n-am ieșit dominat de ură din această experiență. Dimpotrivă, i-am iertat pe toți cei care voiseră să-mi rupă șira spinării... Colegi și profesori. Cunoașterea manuscriselor lui Eminescu a coincis cu experiența existențială și socială citată mai înainte. O rezum: abia ieșit din adolescență, eliminat din toate structurile sociale, foarte tânăr șomer, deja însurat și, în curând, tatăl unei fete, mă duc în fiecare dimineață la Biblioteca Academiei Române (sala manuscrise), pentru a citi și a transcrie din manuscrisele lui Eminescu sub ochii vigilenți ai lui Perpessicius și în vecinătatea unui alt domn în vârstă, îmbrăcat mereu cu același costum uzat și cu fața trasă. Era... Murărașu, cunoscut eminescolog... Perpessicius trecea, atunci, printr-o perioadă nenorocită: fiul său, Miticuță, nu altul decât profesorul meu de italiană (D. D. Panaitescu), de care am amintit mai sus, fusese arestat pentru o misiune de denunț. Iar eu, spirit justițiar, acceptasem să fiu martor apărării în procesul lui. De aici mi se trăgea totul...

Am amintit de aceste întâmplări pentru a înțelege, dle Mihai Cimpoi, circumstanțele în care m-am apropiat de Eminescu. Un miracol și, în spațele lui, o mică tragedie existențială. Mică, dar lungă și, pentru mine, foarte dureroasă. Dar să trecem peste ea. Am parcurs toate cele 14 000 de pagini din caietele rămase de la marele poet și am transcris aproximativ 600 (proză-dicționarul). Am citit, paralel, cam tot ceea ce se scria despre Eminescu și m-am concentrat în cele din urmă asupra prozei literare. I-am căutat, pe urmele lui G. Călinescu și ale celorlalți istorici literari, sursele epice și filosofice. În fine, din această experiență m-am ales cu câteva lucruri:

a. Ediție M. Eminescu: *Proză literară*, în colaborare cu Flora Șuteu.

b. Carte proprie: *Proza lui Eminescu*, 1964, cartea mea de debut.

c. Idee asupra formării intelectuale a lui Eminescu și o imagine despre atelierul său de creație.

d. Hotărârea de a reveni, într-o zi, la Eminescu cu altă pregătire critică și altă sensibilitate (o sensibilitate critică subțiată de literatura contemporană).

e. M-am vindecat de „complexul Eminescu” – complexul definit de G. Călinescu și citat în întrebarea dumatilă. Mi-am zis: dacă tot trebuie să trec proba Eminescu, s-o trecem acum: eliberat, mă pot ocupa de altceva... Azi îmi dau seama că eliberarea a fost provizorie. În realitate, nu ne vindecăm niciodată de Eminescu. Un complex pe viață, o temă eternă pentru criticul român. Plecăm din ea, ca să avem unde reveni... Cu adevărat, Eminescu este „o probă de foc”, cu mențiunea, repet, că n-o epuizăm niciodată. Din fericire

– pentru Eminescu, din fericire – pentru critică. Oricum, întâlnirea cu un mare poet este pentru un critic, la începutul carierei sale, o mare șansă: îi dă un model spiritual și moral. Îl înțeleg pe Constantin Noica de ce, prin anii '70, atunci când scria despre Eminescu și voia să-i xeroxeze manuscrisele pentru a le pune la îndemâna cititorilor nespécialiști, soma pe tinerii poeți români să se întoarcă în biblioteci. N-a reușit, bineînțeles. Sau n-a reușit decât să irite pe toată lumea, poeți și critici. Lecția lui a căzut în gol.

M. C.: *În ciuda pionieratului ei hermeneutic, studiul monografic Proza lui Eminescu, elaborat după toate rigorile „lansonienne” ale genului, rămâne o carte de referință în eminescologie prin aducerea pe tapet a tuturor problemelor esențiale, temelor, miturilor și fantasmelor. Structuralizat, tipologic, tematist, comparatist (cu accente pe geneza interioară), demersul Dvs. exegetic avea și un învederat sens revoluționar. Domnia Voastră nu mai analizează proza în vecinătatea poeziei eminesciene, ci ca pe o dimensiune esențială a personalității sale, ceea ce anticipează în fond demersurile eminescologice de azi care consideră pe Eminescu în unitatea sa organică, „holografică”. În concluzie spuneți chiar decisă: „Trecând peste elementele perimate (inerente), se poate, fără orgoliu, spune că proza eminesciană a ridicat epica românească la o condiție de universalitate” (p. 301). Romantică (și Dvs. ați urmărit-o anume în contextul marilor viziuni romantice, cu care este congeneră), proza eminesciană poate fi receptată – azi – prin grila realismului magic latino-american, cea existențial-fantezistă a lui Borges sau cea intertextuală, ludică, fragmentaristă a postmodernismului. Adevărul absolut al existenței, existența (relativistă) a adevărului într-o ecuație intelectuală complexă: existență – adevăr (esența) – existență, iată ce pare nemaipomenit de actual (din perspectiva tuturor existențialismelor, precum ar zice Noica) în proza lui Eminescu. Nu aduna oare Eminescu (prin intermediul lui Dan-Dionis) pământul într-o mărgea precum Borges proiectează universul într-o bilă sculptoară Aleph. Putem așeza proza eminesciană, fără a exagera, în direcția modernă a artei narative axată pe hegemonia imaginarului, obsesia căutării identității (sesizabilă la sud-americieni și japonezi, să zicem), pe mișcările frecvente retroactive, prospective și introactive (introspective) ale eului-narativ, ci multitudinea dimensiunilor temporale și punctelor de vedere, pe un centru secret și pe fascinația simbolurilor, a tainei, pe întrepătrunderea lumii realului și lumii cărții, fantezia culturologică, pe conceperea omului „ca reminiscențele unui om ce de mult nu mai este” (Sărmanul Dionis), ceea ce duce la cultivarea visului în vis borgesian, metempsihozei etc. Grila Borges mi se pare favorabilă prozei eminesciene, ca și grila Eliade... Cum vi se pare cartea Proza lui Eminescu și proza eminesciană azi?*

E. S.: Vă fac o mărturisire, domnule Cimpoi: n-am mai citit de 35 de ani studiul cu care am debutat (*Proza lui Eminescu*, 1964). Nu l-am citit de frică. Să nu care cumva să-mi fie rușine de tinerețea și nesiguranța lui stilistică. Eram la început, critica românească se lupta cu sociologismul vulgar și cu fantasma „naționalismului și conservatorismului” lui Eminescu impusă, oficializată de ideologii epocii. Grija noastră, atunci, era de a salva pe Eminescu, de a-l readuce în cultură. De aceea, argumentația noastră (a criticilor tineri din anii '60) era excesivă și prea demonstrativă (în sensul realismului, socialului, eticului popular etc.) De aceea, subsolul studiului meu este plin de citate pentru a dovedi că Eminescu nu-i pur idealist și că filosofia lui are tendințe cu gândirea umanistă. Ceea ce este exact, dar, repet, este și excesiv într-o justificare critică... În 1963-1964 era prea devreme pentru a judeca din unghi strict estetic proza lui Eminescu, un romantic cu lecturi epice bogate din sfera culturii germane, cu lecturi, de asemenea, ample din filosofie. Azi aș citi-o, probabil, din alt unghi și aș analiza-o cu alte mijloace. Ceea ce propui dumneata (perspectiva Borges și, în genere, a literaturii parabolice moderne) este interesant. O experiență ce trebuie făcută. Deocamdată, proza lui Eminescu întâmpină – ai observat și Dumneata, nu mă îndoiesc, – o negație radicală. „Ilizibilă”, zic unii occidentalizați de la *Dilema*. Criticul român n-are stare. El trebuie să se lupte mereu cu barbarii care năvălesc în literatură. Caliban primește, azi, burse grase și lucrează pe internet.

M. C.: *E un lucru firesc să ne referim și la poezia eminesciană, cu care proza nu are relații de aferență (sau de vecinătate, cum spuneți), ci de interferență și inferență (pe planul analizei). În postfața la ediția Murărașu, reluată în 1995, propuneți o relecturare a metafizicii haosului și disperării, a blestemului divin, „mioritic” aruncat ființei, o negație care „are o mai mare forță lirică”. Totuși, Eminescu fiind foarte complex în mitopo(i)etica sa, găsiți un mare număr de mituri și fantasme până atunci necunoscute în literatura română, dintre care menționați opt: mitul nașterii și morții universului, mitul istoriei, mitul dasalului (al înțelepciunii, magului), mitul erotic, mitul oniric, mitul întoarcerii la elemente (al Archaeus-ului, am zice noi), mitul creatorului, mitul poeziei (ca ars poetica directă și ca majoritatea interioară, orfică). Am putea adăuga aici – dacă sunteți de acord – și miturile românești (patru după părerea lui Călinescu – mioritic, manolin, cel al zburătorului și al Dochiei) topite în substanța lirismului său și pe cel al lui Hyperion și Narcis care fac figură aparte și pe care se axează întreg demersul său mitopo(j)etic. Magistrală este definirea lirismului eminescian ca fiind un „lirism existențial” (definiție foarte apropiată spiritului investigațiilor noastre), la capătul*

căruia stă, bineînțeles, *Odă (în metru antic)*, de la care – afirmă Nichita Stănescu – începe poezia română (metalingvistica) modernă. V-aș propune în acest context să medităm asupra (post) raporturilor lui Eminescu cu (post) modernismul de care se apropie nu doar prin metafizica negației, ci și – așa cum spuneam – prin predispoziția – printr-o anumită parte a creației – spre ludic, spre „voluptosul joc de icoane”, prin spiritul fundamentalist și intertextualist, prin libertatea imaginarului și desfășurarea lui în flux necontrolat, prin grotesc, elementele parodice. Victor Ivanovici spunea pe bună dreptate că prezența unui poet de valoarea lui Eminescu în complexul literaturii române a fost să pălească strălucirea avangardei. Cred că Eminescu face să pălească și postmodernismul românesc...

E. S.: Adevărat, e nevoie de o relectură a lui Eminescu. O lectură liberă, gânditoare, încetă și profundă. Generația lui G. Călinescu, Perpessicius și Vianu au impus un model (sau o idee Eminescu). Acest model a fost, în parte, completat, schimbat. Mă gândesc la studiile lui Edgar Papu, Mihai Cimpoi, Ioana Em. Petrescu etc. Dumneata ai vorbit despre aceste lucruri în cartea *Spre un nou Eminescu*. Se profilează un Eminescu, cum și spui undeva, poet al ființei. Procesul interpelării trebuie continuat (în perspectivă comparatistă, dar și structurală și existențială). Modelul călinescian este încă dominant. Nu zic că trebuie să-l aruncăm, zic doar că Eminescu trebuie citit și altfel, încercările psihanalitice n-au fost, cred, totdeauna convingătoare. Cel puțin până acum. Se poate imagina o lectură tematisată (richardiană) și, în acest sens, am făcut un proiect în postfața citată de dumneata. Gândul meu a fost următorul: care sunt miturile fundamentale ale poeziei lui Eminescu? care sunt temele (în sens larg) care vin și revin în poemele sale?... Și, la o lectură rapidă, am descoperit opt. Opt puncte de tensiune sau puncte de forță într-un lirism care oscilează între negația metafizică radicală a lumii (*Rugăciunea unui dac*) și somnia erotică (o formă de plenitudine și recuperare). Aveți dreptate, pot fi și alte mituri. Lirismul lui Eminescu este, ca să zic astfel, permisiv. El rezistă agresiunii critice. Miturile românești? Desigur. Dar nu sunt topite în țesătura textului și nu intră, oare, în compoziția miturilor poetice propriu-zise? Oricum, chestiunea trebuie examinată. Mitul lui Narcis? Dumneata ai dovedit deja că există și că are funcții lirice multiple... Am intenția de a reveni, cu o analiză nouă, la miturile fundamentale. Un „cârlig” de care singur m-am prins. Faci ce faci și revii la el. Cum am scris și altădată: Eminescu nu este un scriitor pe care îl studiezi și, apoi, treci la altul; nu-i un subiect încheiat, este o neliniște perpetuă. Și încă ceva: nu te întorci niciodată – dacă ești un spirit curios, receptiv, drept – cu mâna goală.

M. C.: *Și-acum să discutăm despre ceea ce aș numi caragializarea receptării lui Eminescu prin recidivarea complexului Grama. Într-adevăr, cum spunea el în articolele publicistice: „Ca la noi la nimeni...”. Fireștilor relecturări critice le iau locul acțiuni dinamitarde de detractare de-a dreptul suburbane, grosiere. Am căutat – cu înfrigurare! – argumentele. Deci, ne-a lipsit și ne lipsește spiritul critic (nu au avut – chiar în ceea ce-l privește pe Eminescu – spirit critic Ibrăileanu, Călinescu, Vianu, Lovinescu!); ne cufundăm în idolatrizare și festivism (ce fel de festivism este entuziasmul intelectual cu care se apropie de Eminescu basarabeni și nord-bucovinenii care nu au avut pur și simplu acces la opera sa?...); ne înarmăm cu Eminescu în extremismele noastre poetice. Spuneți, foarte bine, într-un interviu din „Curentul”, că toate acestea țin de o „patologie literară” (după formularea lui Maiorescu), de fenomenul Răului sau anomiei românești (anomie însemnând ne respectul legilor, anarhie). Or, nu identificăm aici numai simptomul „urinariei pe biserici” (Arghezi). E o încercare de o nouă sacrificare a lui Eminescu sub semnul antiromânismului manifestat în forme directe în țară și în diaspora românească din lume. Strategiile (căci există, firește, un scenariu) demolatoare, instituționalizate la Fundația Culturală Română urmăresc clar câteva obiective: respingerea modernității esențiale a lui Eminescu și declararea lui ca poet depășit, lipsit de valoare; compromiterea modelului cultural (național) eminescian prin demonstrarea „reacționarismului” naționalist al acestuia și accentuarea necesității unei identități culturale abstracte, „europene”; necunoașterea vocației faustice, a personalității omului de ședință Eminescu; acuza adusă publicisticii pentru că ar influența extremismele politice.*

Într-o carte nu demult apărută la Târgoviște (Dubla sacrificare a lui Eminescu) criticul Theodor Codreanu explica degringolada spirituală de contestare a modelului cultural național prin „devierea tragică a intelectualității românești, în ultimele decenii, sub impactul formidabil al presiunii ideologilor supranaționale pe care le-a inoculat, în doze mici, cu perseverență, internaționalismul comunist. Ce credeți despre această degringoladă tragică?”

E. S.: Aveți dreptate. Modul în care detractorii l-au negat pe Eminescu în revista *Dilema* (revistă condusă de ministrul nostru de Externe, Andrei Pleșu, patronată de un membru al Academiei Române, prozatorul Augustin Buzura!) este de-a dreptul lamentabil. Am scris despre această rușine națională în *Fragmente critice II*. Nu este vorba, țin să repet, de o respingere a festivismului (care este, de fapt, respins de orice critic literar serios), nici de faptul că gândirea politică a lui Eminescu a fost utilizată și este utilizată de extremismele politice (astfel de determinări, excese, mistificări sunt regretabile și intelectualul lucid nu le acceptă); nu este vorba, în *Dilema*, nici

de revizuirea estetică a lui Eminescu, fenomen ce poate fi firesc într-o cultură; e vorba de altceva: de o negație totală a modelului moral și intelectual Eminescu și de batjocorirea mitului național Eminescu pe motiv că unii îl exultă până la sașietate. V-aș întreba: să nu-l mai iubim pe Dumnezeu pentru că spiritele mistice îl preamăresc, iar spiritele laice îl condamnă? Ce neghobie! Ce șiretenie de doi bani! Mircea Cărtărescu a vorbit, cu o aroganță pe care n-o pot accepta la un intelectual autentic, despre „Titi cel pârșos”. Un june politolog l-a declarat pe Eminescu „nul” ca gânditor politic. Nu mai știu cum îl cheamă, ce știu este că el a fost numit zilele acestea consilier la Președinția României. O răsplată – nu-i așa? – meritată. Răsplata jertfei patriotice. Alții (redactori la „Dilema”, își execută copios spiritul lor zeflemitor pe seama lui Eminescu. Poet? Îi apucă răsul. Prozator? „Ilizibil”, vine răspunsul. Scriitor național Eminescu? Dar era un spirit conservator, nu mergea în sensul progresului! cade numaidecât sentința...

Citind aceste articole necoapte, am crezut la început că-i vorba de o negație tinerească, recrudescență ca pojarul în culturile mici. Văzând însă înversurarea zeflemitorilor, îmi dau scama că este mai mult decât atât. Unii s-au specializat în demistificarea totală a istoriei noastre, zicând că trebuie să începem totul de la zero. Alții iau la rând marii scriitori: Arghezi, G. Călinescu, Preda, Nichita Stănescu, Sorescu... I-a venit rândul lui Eminescu. Situație care repetă fenomenul proletcultist. Este schimbată doar umbrela sub care se face această revizuire a miturilor naționale. Regretabil, domnule Cimpoi. Lamentabil! Nu mă duce gândul acolo unde zice dl Theodor Codreanu, gândul meu rămâne în plan strict literar: agresivitatea „Dilemei” (subvenționată, repet, de o fundație care ar trebui să propage valorile românești!) asupra lui Eminescu este un act regretabil din toate punctele de vedere. Să nu vă mai mire faptul că peste oarecare vreme semnatarii acelor rușinoase articole zeflemitoare vor fi numiți ambasadori. Merită și ei o răsplată!... Trist este, la urma urmelor, că asemenea agresivități nu trezesc din somnul ei istoric dispersata, inerta comunitate intelectuală românească. Partea cea mai tristă în această afacere, domnule Mihai Cimpoi, este nu că niște tineri injuriază pe Eminescu și-i neagă bezmetic și primitiv opera (asemenea insanități se manifestă ciclic în cultura română), partea tristă, zic, este că nu există o opinie intelectuală care să respingă asemenea insanități morale și spirituale. Intelectualul român, abia scăpat de regimul totalitar, tremură încă de frică, abia deschide gura pe la colțuri, protestează în particular, cu ochii în patru, ca iepurele. Să nu care cumva să audă cine nu trebuie, să nu se pună rău cu nu știu cine...

București, 1999

NOTĂ BIOGRAFICĂ

Eugen Simion (25 mai 1933, Chiojdeanca, județul Prahova – 18 octombrie 2022) a fost un critic și istoric literar, editor, eseist, profesor universitar român, membru titular al Academiei Române. A absolvit Facultatea de Litere a Universității din București (1952-1957), unde, începând din 1963, a fost conferențiar. A fost cercetător în grupul „Eminescu” al Academiei Române. Vicepreședinte, președinte al Academiei Române (din 1998). Personalitate eminentă a criticii și istoriei literare române contemporane, debutează cu volumul *Proza lui Eminescu* (1964), urmat de numeroase alte volume în care conjugă critica de întâmpinare cu studiul monografic solid axat pe perioade de timp, autori, pe reflecții asupra actului creator și spiritului de cercetare modern: *Orientări în literatura contemporană* (1965); *E. Lovinescu. Scepticul mântuit* (1971; ed. a II-a în 2 vol., 1996); *Scriitori români de azi* (I, 1974; II, 1996; III, 1984; IV, 1989; editat și la Chișinău, Editura „Litera”, I-IV, 1998); *Timpul trăirii, timpul mărturisirii, jurnal parizian*, 1997 ed. a IV-a, text integral, 1999; *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator-operă* (1981; 1994; editată în SUA, 1997); *Sfidarea lui Mercurio* (1985); *Dimineța poezilor. Eseu despre începuturile poeziei române* (trei ediții: 1980, 1998); *Fragmente critice. I. Scriitura taciturnă și scriitura publică* (Craiova, 1997; București, 1998); II. *Demonul teoriei a obosit*, Craiova, 1998; III. *Mit. Mitizare. Mistificare*, București, 1999; *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I-III, 2001; *Genurile biograficului*, 2002; *Maladia lui Mihai Eminescu și maladiile imagine ale eminescologilor*, 2015.

UN ACADEMICIAN, CARE E EL ÎNSUȘI O ACADEMIE

Acad. **Nicolae DABIJA**

Stai în bibliotecă și parcă simți cărțile care te caută.

Scoți o carte dintre cărți și, brusc, ea se deschide de la sine la anumite pagini. Sunt paginile la care ai revenit cel mai des. Ai sentimentul că și ele te așteaptă să le recitești. E destinul cărților care ți-au dăruit, la rândul lor, destin.

Cărțile lui Eugen Simion se deschid singure în fața ta, la paginile de care ai nevoie.

Din ele ai învățat cum să-i citești pe primii noștri poeți, cum să-l descoperi pe Arghezi repovestit de Văcărești, cum să pătrunzi în proza lui Eminescu, cum să-i iubești pe Stănescu și Vieru...

Critica literară de după 1989 semăna cu corăbiile ivite din furtună, cărora le-a ieșit din uz azimutul. Și pentru care nordul sau sudul se aflau în toate cele patru puncte cardinale.

Atunci a fost cea mai mare nevoie de Eugen Simion. Era perioada când sistemul de valori se dărâmasese, când însăși cultura ca instituție națională se prăbușise și ea, când apăruseră mituri false pe fundalul „demitizatorilor de profesie” și al „demolatorilor de biserici”.

În acest context, busola pe nume Eugen Simion a avut o misiune: să restabilească ierarhiile valorice reale, să reabiliteze valorile, să le reacheze la locul lor, să ne îndemne să ne iubim marii scriitori și să fim ceva mai atenți cu „autoîncăunții” și cu comentatorii de-a-ndoaselea.

Am putea afirma despre Eugen Simion, ceea ce spusese George Călinescu despre sine, că el nu citește autori, ci culturi.

O literatură mare are nevoie de un critic pe măsură care s-o legitimizeze.

În concepția distinsului exeget, o literatură văzută în ansamblu nu are creșteri și descreșteri, ci pulsații. Ca vulcanii, gata să erupă, care abia se nasc, sau – care au modelat scoarța pământului.

Fiind contemporan cu mai mulți scriitori de geniu a fost adeseori comparat cu ei.

Am putea spune și noi despre Eugen Simion că e un Nichita Stănescu al criticii. Sau – un Marin Preda al analizei literare.

Articolele, studiile, eseurile domniei sale, puse unul lângă altul, ar reconstitui o istorie necesară a literaturii române: un portret al epocii literare pe care o trăim.

Exegezele lui Eugen Simion îți dăruiesc bucuria lecturii.

Cărțile domniei sale de critică literară se citesc ca niște romane. Studiile – ca niște nuvele. Acestea sunt construite, migălos, responsabil, precum niște sanctuare, în care intri nu să te rogi, ci – ca să afli, ca să comunici, ca să descoperi.

Aidoma unui arbore a cărui vârstă se citește în inelele imprimate pe trunchi, vârsta savantului de care vorbim se citește în cărțile sale.

Ele îl conțin. Despre un scriitor se poate spune, și pe bună dreptate: devii – scriind, afli – scriind, înveți – scriind, ești – scriind.

Eugen Simion a scris mereu despre cei buni. Știe că ei, mai ales ei, au nevoie de apărare. Pentru că, din păcate, la români – despre acest lucru academicianul E. Simion a vorbit nu o dată – unui scriitor i se iartă „păcatele” toate, oricât de grave, afară de unul: acela de a avea talent.

Îndemnul criticului adresat acum câteva decenii tinerilor scriitori din țară de a lua în serios literatura ni l-am asumat și noi, cei de dincoace de Prut, despre care tânărul critic de atunci nici nu bănuia că existăm și nici că-l citim.

Să pui foc în orice faci și atunci ceea ce faci, ca și oalele arse de la Cucuteni, vor dura. Acesta e îndemnul lui E. Simion pentru tinerii autori din toate secolele și din toate spațiile unde se scrie românește.

Am învățat a citi literatura română din cărțile sale. Acestea ne-au ajutat să coborâm în subtextele și profunzimirile ei. Am mai însușit cum să scriem niște cărți care să fie valabile și peste ani.

Eugen Simion s-a aflat o vreme în fruntea Academiei Române. A Academiei lui Maiorescu, Hasdeu, Blaga. Care a devenit în timp și Academia lui Eugen Simion. Se spune despre acest cărturar că timp de opt ani cât a „vârfuit-o”, a făcut dintr-o Academie de tip sovietic o Academie europeană. Institutele ei au devenit cunoscute în lume, lucrările savanților români – promovate, studiate, apreciate.

Iar academicienii români – nume de referință în știința mondială.

Eugen Simion e cel mai mare critic român în viață. O școală a demnității și a studiului. O autoritate intelectuală, care poate face orice simpozion, colocviu, congres, la care participă, de „o înaltă ținută științifică”. Pentru că Eugen Simion e o instituție. El însuși e o academie.

Un cărturar. O statură morală. Un ferment cultural. Un destin de excepție. Un caracter. O personalitate integră. Un Om cumpănit, ca o cumpănă care scoate ciutura plină din străfunduri sau care coboară către izvoare.

Acesta e Eugen Simion, un cititor profesionist, care îi învață și pe alții cum să citească un scriitor, din ale cărui lucrări mulți condeieri valoroși au aflat cum să-și scrie cărțile, un cărturar care adevărește cu lucrările sale că literatura română este una dintre marile literaturi ale lumii.

23 mai 2013

EMINESCIANA: VITRALIU EDITORIAL, RECENZII

ZIARISTUL EMINESCU ȘI IUBIREA DE ADEVĂR

Academician Mihai CIMPOI

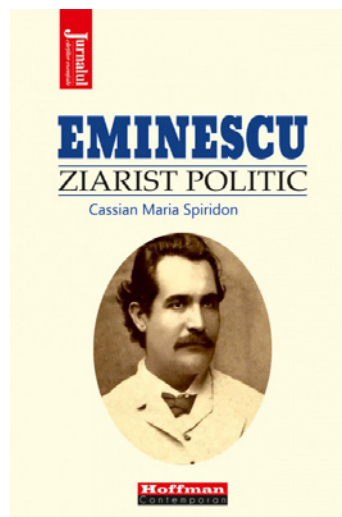
Deși adună articole scrise și publicate pe o durată de peste două decenii (primul este din iunie 1996 și cel de încheiere din ianuarie-februarie 2019), volumul lui Cassian Maria Spiridon *Eminescu, ziarist politic* (Caracal, Ed. Hoffman, 2022) se constituie într-un studiu unitar cu un învederat aspect *monografic*, axat pe o cuprindere în totalitate a publicisticii eminesciene.

Eminescu – ziaristul, vine către noi, post-modernii – agitați, debusolați, puși în fața unor crize și provocări ce se țin într-un lanț nuclear –, „cu adevărat viu și actual”, precum îl consideră Nae Ionescu în 1929 și precum îl credea – adăugăm noi – și Camil Petrescu la 1940.

Demersul exegetic al autorului volumului se structurează conform unui criteriu metodologic, care presupune luarea în considerare a *marilor tematici*, în acest sens a și elaborat și a tipărit o ediție integrală a *operelor politice* în format mare cu o mie șase sute de pagini (2008), precedată de o ediție în 3 volume separate.

Acuzele de reacționarism în antisemitism, paseism, protolegionarism și de toate celelalte, interpretările conjuncturale, colaționate la interese politice și partinice au fost generate de necunoașterea *întregii* publicistici. Singura soluție autorizată este *textul* (așa cum se află în manuscrise) și urmărirea *contextului* istoric și social-politic în care a fost scris.

Noutatea demersului hermeneutic al lui Cassian Maria Spiridon constă în *deconstrucția* discursului publicistic eminescian și în *reconstrucția* lui, făcută într-un dublu registru: al completării acestuia cu erudite excursuri eseistice în diferite domenii (istorie, economie, politică, filozofie,

pedagogie, psihologie) și al raportării la actualitatea noastră, numită de autor *extrapolare*. Astfel se întâmplă ca atât problemele, cât și realitățile însele, pe care publicistul Eminescu găsea că sunt înfățișate în culorile negre ale *Infernului* dantesc, să se asemene atât de mult cu realitățile de azi.

Sunt niște *arcuri voltaice* stabilite ad-hoc și cu perspicacitate analitică între prezentul eminescian și prezentul, la care suntem martori și participanți, sporind conotația figurii *prezentului etern* și schopenhauerian „de-a pururi ziua cea de azi”.

Deconstrucția/Reconstrucția (în dublu registru) discursului publicistic eminescian se face stăruitor cu punerea în evidență a unor idei directoare, principii teoretice, definiții, postulări doctrinare, legi, observații pătrunzătoare care se încheagă uneori într-o doctrină așa cum distingea Călinescu în cazul celor de ordin economic. Referitor la acestea ni se spune fără teama, pe care a avut-o însuși „divinul critic” de a nu-l transforma într-un *monstrum eruditio-nis*: „Publicistica aplicat economică a lui Eminescu afirmă și confirmă o bună cunoaștere a principiilor financiare, însoțită totodată de o veritabilă cultură filosofică, ce pune în pagina de ziar o doctrină organică despre care, să recunoaștem, putem spune că s-a dovedit perenă și nu mai puțin statornică” (pag. 222).

Constatări de felul acesta se fac aproape în toate domeniile abordate de poetul-publicist, relevând un adevărat *caleidoscop* al personalității sale. Fermitatea argumentării i-o asigură, în toate cazurile, *iubirea de adevăr*. Ea se manifestă ca iubirea de *adevăr istoric* (argument-forțe în pledoariile sale publicistice), ca *iubirea de femeie* în sens platonician (întruchipare a divinității și a eternității poeziei), *iubirea de valori* (în axiologie, vezi demonstrația noastră din *Eminescu, lumea valorilor și noi, postmodernii*), iubirea de Adevăr al Ființei cu toate iluminările și ocultările ei, *iubirea de natură*, care reprezintă unitatea firii („codrul frate cu românul”) și *iubirea de moșie* „ca zid” ce stăvilește toate primejdiile din afară.

Am dedus această tipologie a „iubirilor” din modul aplicat de abordare, în câteva capitole speciale din modul în care înțelege și definește Eminescu noțiunile de *Națiune, Patrie, Popor, Cultură, Limbă*. În definițiile eminesciene exegetul află chiar „un posibil sâmbure al *matricei stilistice* blagiene”. Arta este, în versiunea poetului național „cea mai nobilă podoabă a unui popor, iar *cel mai nobil simț al omului e cel estetic*”, cultura fiind „singura realizare umană ce dă specificitate unui popor”.

De aceea, atât cultura, cât și civilizația „sunt filtrate prin sita deasă a raționalității, influențele urmând a fi asimilate prin prisma unui caracter, a unei inimi deja formate „Civilizația omenească este privită, sociologic, ca o sumă de cercuri ce se înglobează ”(pag. 57).

De altfel, trecând în revistă „marile tematici” eminesciene, Cassian Maria Spiridon dă dovadă de o bună cunoaștere a problemelor, făcând adesea, spre elucidarea esenței și edificarea cititorului excursuri de ordin fenomenologic, istoriografic, sociografic și sociologic, filosofic. În mod piramidal este înfățișat întregul complex al chestiunii europene a Dunării, al Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei și Dobrogei, al tabloului apariției și propagării ideilor socialiste, străine poetului.

Totul e urmărit, cu acribie și rigoare științifică și cu documentele „pe tapet”, într-un stil marcat de limpezime și exactitate. Firul demonstrației exegetice iese ușor din aria, circumscrisă concret în trecut, și continuă să se desfășoare, să facă bucle surprinzătoare până în timpurile proceselor de globalizare de acum.

E un spectacol intelectual care ne delectează, dar și ne face să cugetăm. Iată doar câteva idei pe care le desprinde din cele 16 compartimente ale cărții.

Urmărirea firului se face nu doar printr-o apropiere convențională, de ordinal *aproximației*, ci până la *suprapunere*, *similitudine* de idei, fenomene, moravuri și a ceea ce autorul denumește *copy-paste*.

Amurgul ideologiilor și al idealurilor abstracte, prefigurate de poetul nostru mai bine de un veac în urmă ne duce la Fukuyama. La o Ligă Spirituală Europeană, care să armonizeze interesele generate cu cele speciale (naționale) era gândită de poet la 1870. Limba era înțeleasă ca o casă a Ființei (după cum am demonstrat și noi) cu mult înaintea lui Heidegger. Revizorul școlar pentru județele Iași și Vaslui vorbea despre necesitatea unui sistem de învățământ care să pună accentul pe o comunicare interactivă a dascălului și elevului și pe personalitatea acestuia din urmă, problemă redezbatută și azi.

Nu mai vorbim de – *horribile dictum* – fatalele greșeli săvârșite de felul celeia din ziua de 27 iunie 1940, de necesitatea curentă a unei guvernări „preocupată de interesul public și, implicit, național” de repetarea din nefericire și de-a lungul anilor postdecembriști la nivel legislativ și guvernamental a faptelor de corupție generalizată, de traseism a deputaților și senatorilor, de practicarea votării, după voia majorității și a minciunii. Suferințele de acum ale Iașului sunt de aceeași natură cu cele de la 1873.

Referindu-se la destinele Dobrogei și Bucovinei, exegetul remarcă „asemănările cu maniera de a governa, a partidelor ce ne diriguiesc astăzi”.

Eminescu-publicistul ne oferă o permanentă punere în paralel a ceea ce se întâmpla pe vremea lui cu ceea ce se întâmplă azi.

Cartea lui Cassian Maria Spiridon – doctă, solidă, densă – acreditează statutul de model deontologic de ziarist pe care i-l conferă lui Eminescu și unitatea organică a scrisului eminescian.

DE ZIUA LIMBII ROMÂNE – REGAL ȘTIINȚIFIC ȘI CULTURAL

Tudor NEDELCEA, critic literar

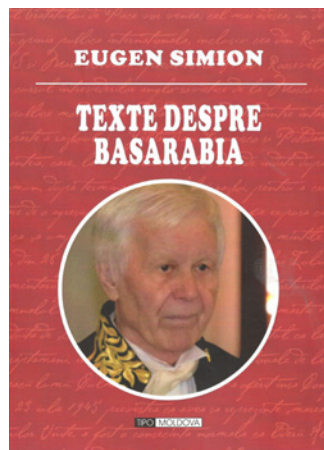
Sfârșitul lunii Gustar (31 august) și începutul anului bisericesc (1 septembrie) a consemnat două evenimente științifice remarcabile: Ziua Limbii Române, sărbătorită simultan de către Academia Română și Academia de Științe din Chișinău, precum și Congresul Mondial al Eminescologilor, inițiat și coordonat de neobositul savant, Mihai Cimpoi, începând cu 2012, sub egida ambelor academii, și în organizarea Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu” de la Chișinău. A fost un adevărat festin științific și cultural în care românismul a fost omagiat, îndreptățind afirmația lui Eminescu: „Nu noi suntem stăpânii limbei, ci limba e stăpâna noastră”. Au participat mari personalități (academicienii Ioan-Aurel Pop, Ion Tighineanu, Mircea Dumitru, Mircea Martin, M. Cimpoi, Valeriu Matei, Gh. Păun, I. Hădârcă, Th. Codreanu, Gh. Ghidirim, Gh. Chivu), eminescologii N. Georgescu, Adrian Dinu Rachieru, Pompiliu Crăciunescu, Lucia Olaru Nenatti, Catinca Agache etc.), europarlamentarul Maria Grapini (cel mai activ europarlamentar român), omniprezentul primar al comunei Dumbrăveni (Suceava), Ioan Păvăl, și secretarul primăriei, Mihai Chiriac, alți cercetători și cunoscători ai limbii române și a creației eminesciene (Rodica Zafiu, Liviu Chiscop, Daniel Corbu, Simona Modreanu, Cassian Maria Spiridon, Laura Hant, Tudor Nedelcea, Emilia Stajila, Mihai Cornaci, Kopi Kycyku (Albania), Metleaeva Miroslava, Dumitru Gabura, Dumitru Apetri, George Vulturescu). Au fost lansate mai multe cărți cu tematică eminesciană: Titu Maiorescu, *Eminescu, poet al timpului modern* (ediție și prefață de M. Cimpoi), N. Georgescu, *Un înșelat pe corabia trufilei*, Adrian Dinu Rachieru, *Arhipelag critic*, Cassian Maria Spiridon, *Poetul nopții și mitul „Luceafărului”*, ediții din poezia eminesciană, precum și excelentul *Buletin „Mihai Eminescu”*, nr. 1/2022, de cercetări eminescologice, valorificare și promovare a operei și personalității lui M. Eminescu, editat de Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu” și Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, redactor coordonator, Ștefan Sofronovici.

Limba română a fost obiectivul dezbaterii ședinței festive comune a celor două academii din București și Chișinău. Președintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei de Științe a Moldovei, Ion Tighineanu, au adus un pios omagiu Limbii române, dar și *Limbii române vechi în viziunea lui Eugen Coșeriu*, basarabean la origine (de către

acad. Ioan-Aurel Pop). Acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, a adus un bine meritat *Elogiu limbii române. La începuturile vocabularului filosofic*; câteva remarci cu privire la experiența eminesciană a lecturilor kantiene, iar pentru Mihai Cimpoi, *Limba română [este] Casa Ființei Noastre*. Valeriu Matei, în cunoștință de cauză, a evocat *Bătălia pentru legalizarea limbii române și alfabetului latin în Basarabia în timpul dezghețului gorbaciovist (1986-1990)*, în care a ieșit în evidență *Școala Basarabeană* ca o continuitate de idei a *Școlii Ardelene*, în care s-au angajat, cu îndreptățit curaj și legitimă cerință, personalități basarabene de mare prestigiu european: Grigore Vieru, Nicolae Dabija și revista *Literatura și arta* (cu un tiraj record pentru o revistă de cultură de 260.000 exemplare), Leonida Lari, Dumitru Matcovschi, Ion Ungureanu, preotul Petru Buburuz, Ion Hadârcă, Ion Druță (cel de până în 1994) etc., aspecte consemnate ca atare de Mihai Cimpoi în celebra sa *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, ajunsă la ediția a V-a.

A fost un prilej fericit pentru academici-anul Mihai Cimpoi să inaugureze, la Centrul Academic Internațional „M. Eminescu”, sala de lectură „Academician Eugen Simion”; să fie evocat, la cele nouă decenii de la nașterea marelui savant care ne-a părăsit recent, de M. Cimpoi, Mircea Martin, Ion Hadârcă, Tudor Nedelcea, Ioan Păvăl, să fie lansate cărțile lui M. Cimpoi *Eugen Simion, omul întregului cultural* și Eugen Simion. *Texte despre Basarabia* (antologie). Amplul și pertinentul program științific și cultural al ședinței festive comune a celor două

Academii române, de la București și Chișinău, al Congresului Mondial al Eminescologilor (ediția a XII-a), cu tema „Eminescu – Homo sapiens”, a fost completat de concursul de epigrame dedicat creației eminesciene „Vreme trece, vreme vine”, în care au excelat epigramistul Mihai Cimpoi și Gh. Bâlici. Prin întreaga sa activitate literară, editorială și organizatorică, acad. Mihai Cimpoi a demonstrat că este, la ora de față, decanul de vârstă și de valoare al eminescologiei mondiale. Trebuie să menționăm și recitalul de excepție,

cu o voce așijderea, al elevei de 11 ani, din Drobeta Turnu Severin, Ziana Filofteia Bîrdeanu, strălucind prin voce („lovituri de glotă”), repertoriu, autenticitate, costum popular. În urma decretului prezidențial semnat de Doamna Maia Sandu prin care limba română este oficial limba de stat în Basarabia, pe străzile din Chișinău se auzeau, aproape în totalitate, vorbindu-se românește. Mai mult, un taximetrist din Chișinău, în așteptarea clienților, asculta la casetofon cântecul *Treceți batalioane române Carpații!* Vorba lui Jean Moscopol: „Tot ce-i românesc nu pierе”.

MIHAI ȘI VERONICA : MIRII NEMURIRII

Academician Ion HADÂRCĂ

Simbolurile îngemănate ale acestei schițe elegiace ar putea fi *Floarea albastră* și *Pasărea cu pene albastre*, două stranii făpturi mitopoetice, întrupate în două poeme și două cântece răscolitoare... Păstrându-le simbolistica ne întrebăm, dar cum comunică firul de floare cu starea de pasăre, decât prin albastrimea și eteritatea cerească, prin fluidul vibratoriu, numai lor destinat și auzit numai de Creator. Percepem, în fapt, imperiul altei legi, para-newtoniene și dantești, de atracție universală a toți și a toate prin iubirea care „mișcă sori și stele”!

Și doar norii, doar viermii, doar strigele și negrele găuri cutează să le tulbure împreună-spunerea. Iar, până la noi și dincolo de noi, reverberează doar ecoul replicilor celor încă trăind și murind într-o Șoaptă: „Tu ești o undă, eu sunt o zare,/ Eu sunt un țăr mur, tu ești o mare...”. Sau: „Ochiul tău iubit, plin de mângâiere...”. Și, în replică: „Vârful nalt al piramidei ochiul meu abia-l atinge...”. O Șoaptă iradiantă în armonii celeste și tot mai insistent percutându-se, închegându-se în Dialogurile Dorului, într-o Operă hărăzită urmelor din urmă de către Harul și Iubirea celor doi: Mihai Eminescu și Veronica Micle.

Peste veacuri, dintr-o straniu-fericită zodie a harului, vine un alt chemat din mărgioara transnistreană, un adevărat și înțelegător confident, să le descifreze în zbucium melopeic scara dorului teluric și să reassembleze în spirit *Dialogurile dragostei* într-un perpetuu Dialog simfonic, cu tot mai certe contururi de Operă dramatică monumentală, piramidală...

În efortul reconstituirii vocilor timpului, tot recitind și ascultând, mi-am imaginat aieva un tablou vizionar dintr-o pastă verbi-sono-cromatică, în care actanții dramei se întrebă, își răspund, se ceartă, cântă, gândesc și trăiesc pătimaș. Și mi s-a arătat, venindu-mi în ajutor, o *deus machina* din cinci principii esențiale, cinci trepte paralele din scara portativului, marcând anabasisul existențial, altfel spus, înălțarea spre transcendent, dar și pericolul iminent al lunecării în catabasis. După cum urmează:

Principiul Doga: „există o singură direcție – către sufletul omului”;

Principiul Eminescu: „Oamenii veseli comit mai mari nerozii decât cei triști, dar aceștia comit mai grave. Nenorocirea este cel mai bun dascăl; își are metoda lui proprie dar de greșit nu dă”;

Principiul Veronica Micle: „Când îți scrii cea mai frumoasă pagină în cartea vieții tale, soarta cu vecinica ei ironie, varsă cerneala peste foile ce urmează”;

Principiul Maiorescu: „Tot cerul senin, un singur punct negru jos la orizont: dar acesta aduce furtuna”;

Principiul Kant: „Cerul înstelat deasupra mea și legea morală în mine”.

Între aceste aripi largi de do-minor și do-major, în infinita anvergură a Dorului s-a consumat/ se consumă Opera dragostei lor de dimensiuni shakespeariene, migălos recoltată în fructele melodice ale maestrului Doga. E un miracol, cum peste ani și secole, Eugen Doga stăruie să le întregască visul himeneic printr-o doinire aleasă, fără egal. Însuși maestrul se destăinuie: „... am pornit de la ideea de a logodi indestructibil, prin muzică, creația celor doi; împreună în eternitate, cum n-au putut fi în lumea pământescă”. A-i logodi peste moarte pe cei cărora în timpul vieții li s-a interzis mântuirea!

Sunt multe de spus și mai multe de ascultat în tăcere. De o forță megairadiantă, opera dragostei celor doi nefericiți copii ai veacului frige și pârjolește pânza subțire a învelișului verbal, curge, se revarsă în cascade impetuoase, bate năvalnic în țărmurile mării pasionale, implorându-și mântuirea. Parcă le mai auzim vocile, parcă le mai deslușim bătăile inimilor într-un lied, într-o romanță, într-o arie sfâșietor de vie, nemaiogoită: *De dorul tău, În sufletu-mi icoana, Aș vrea să viu la tine, Te știam numai din nume, Ah, du-te...* (V. Micle); *Dorința, De-aș avea, O, rămâi, Ochiul tău iubit, Te duci, La steaua...* (M. Eminescu). Dar cât de veronian îi scrie Mihai (în scrisorile inedite care mai continuă să vină de dincolo de lumi!): „Veronico dragă, cum n-am fost noi prea fericiți într-o lume în care fericirea nu poate exista? Este în lumea asta destul loc pentru iubirea câtă o avem?”! Și cât de eminescian îi răspunde Veronica: „Noi visăm eternitatea în durata unei clipe”!

Amarnice destăinuiri! Sub presiunea penuriei, prejudecăților și tribalismului public idila sentimentală sucombă într-o crudă tragedie existențială. Copiii romantici din perioada nevinovatelor plimbări vieneze repede s-au maturizat și s-au călit în refracțiile monstruoase ale presei cu năbădăi, sub lava încinsă vărsată de Gura Lumii peste *creștetele-a doi copii/ cu plete lungi, bălaie*. Înțelegându-și valoarea și soarta neordinară, ei s-au grăbit să-și aștearnă în poeme și scrisori, citite acum ca un adevărat roman epistolar, cronica unei iubiri, firește, pământene, dar înnobilate și înălțate dincolo de zarva telurică, în sferile jertfelnice ale artei și spiritualității universale.

Implacabilul Cronos nu le-a dat niciun răgaz. Alei mică, alei dragă, se tânguie Poetul în fața mării treceri. Iar glasul ei încă mai răsună ca un ecou de consolare: „*Ca și lumii, eu iubirii margini nu pot să-i gășesc*”. Cine știe? Poate că se cerea un alt limbaj? Poate că zodia „cititorului în stele” altfel trebuia citită? Trebuia...

Trebuiau să-și sugrume izvoarele harului și n-aveau puteri pentru asta, trebuiau să-și frângă genunchii și să treacă în „cercul strâmt” al caracudeilor vremii. Tuturor trebuiau să le intre în voie, să le zâmbească docil și să le înghită hapurile de arsenic bârfitor. Ori să tacă... Ei bine, putea ziaristul Mihai, cu lacrima Basarabiei în ochiul stâng și cu lacrima Ardealului în ochiul drept, putea el să tacă? El, care știa rețeta înțeleptului Kant: „Dacă vorbești spune numai adevărul; dar cine te silește să vorbești întotdeauna? Când nu poți spune adevărul, taci”.

Și, la urma urmei, *unde vei găsi cuvântul* care, poate, nici nu-i cuvânt? Poate-i un strigăt de păsări rănite deasupra cuibului distrus, poate-i paiul de pe Apa Sâmbetei, poate-i ceva rotund și amar ca nodul oprit în gât? Sau poate-i ceva candid, alb și fără sfârșit, precum *Valsul* lui Eugen Doga.

EVENIMENTE MAJORE LA CAIME

ACASĂ, LA MIHAI EMINESCU

*Traian VASILCĂU, cercetător științific,
Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”*

La 12 iunie, în incinta Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu”(CAIME), adică Acasă la el, s-a desfășurat Evenimentul „În raza gândului etern”.

După depunerea de flori la bustul Poetului Național al tuturor românilor, doamna Elena Dabija, directorul executiv al Centrului a salutat publicul numeros, dominat în continuare de comunicările incluse în Simpozionul științific: „Revenirea la Eminescu prin Eugen Simion (90 de ani de la naștere)”.

Acad. Mihai Cimpoi s-a pronunțat referitor la „Eugen Simion și eminescologia”, demonstrând că suntem prezenți la aniversarea lui Eugen Simion, nu la comemorarea sa.

El ne-a dăruit la Centru 38 de caiete în facsimil, Centrul fiind printre puținele instituții ce le are. Ne-a lăsat lucrări monumentale, multe prefețe la scriitorii romani în colecția „Opere fundamentale”, *Dicționarul general al literaturii române*, un proiect unicat, realizat în 18 volume!

Alte volume monografice: despre proza lui Eminescu, despre Ion Creangă, Eugen Lovinescu, Alexandru Odobescu, cartea *Dimineața poezilor*, un poem critic, de fapt...

A avut o deosebită deschidere spre noi: Hasdeu, Stere, Goma, Dabija, Vieru, Matei, Cimpoi, are scrise și două tablete: *Întoarcerea basarabenilor și Lumea basarabeană*.

Ex-primarul general al Chișinăului, Serafim Urechean, fondatorul Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu” a menționat faptul că l-a cunoscut pe Eugen Simion, datorită lui Sergiu Rădăușan, Mihai Cimpoi și Iulian Filip. „Memoria noastră, a concluzionat el, are capacități benefice de a ne mai aminti despre unele date din istoria noastră, inclusiv despre cele 12 biblioteci deschise în mandatele mele de primar general.”

Acad. Valeriu Matei, în comunicarea *Eugen Simion: un creator în critica literară* a remarcat calitatea de Constructor consecvent a criticului român, autor a 4 volume intitulate *Scriitori români de azi*, care a crezut în adevărul valorilor estetice, îmbrățișând modelul critic al lui Eugen Lovinescu.

„Tatăl său, nota Eugen Simion, a trecut prin cele două războaie mondiale, a înfruntat toate mizeriile epocii postbelice, absolut toate, nu a rămas nimic (nici chiar pușcăria), în 1977 i s-a dărâmat casa, a refăcut-o, cu sentimentul că nu trebuie să se predea nenorocirii și injustiției. Nu l-am văzut niciodată disperat, nu l-am auzit jeluindu-se. Când se întâmpla să fie descumpănit, prefera să tacă.”

Caietele Eminescu, împlinirea visului de-o viață a lui Noica despre facsimilarea creației eminesciene, faptul că a scris o carte despre realismul socialist, dar plecând spre editură s-a întors și n-a mai publicat acel manuscris de compromis niciodată, arată că Eugen Simion a avut vocația monumentalității. Astfel a debutat cu lucrarea *Proza lui Eminescu*, nu cu o carte laudativă la adresa scriitorilor de partid.

Mihai Cimpoi i-a dedicat cea mai amplă monografie, având o serie de similitudini cu Eugen Simion – și biografice și de abordare a istoriei, literaturii și culturii romane – ambii au același echilibru, aceeași dreaptă cumpănă, aceeași capacitate de a se distanța de lumea emoțiilor și chiar a supărărilor care mai survin pe parcursul unei activități literare și culturale și a privi cu ochi obiectivi textele operelor pe care le examinează, a concluzionat acad. Valeriu Matei.

În continuare acad. Theodor Codreanu a prezentat comunicarea *Eugen Simion și literatura basarabeană*.

Debutat fiind în 1969 de către Geo Dumitrescu, un mare poet, cam uitat la noi, așa precum ne este obiceiul, în primul meu articol i-am luat apărarea lui Garabet Ibrăileanu, minimalizat de Edgar Papu.

În al doilea articol mă refeream la Eugen Simion, cel care spunea că sunt scriitori fără biografie. Dându-l drept exemplu pe George Bacovia. Și, tot Eugen Simion scria, este inutil să-i fie creată una. Eu susțineam tocmai invers, că biografia lui Bacovia e cu atât mai strălucită cu cât vine pe calea operei.

Eugen Simion mi-a încondeiat bine, dar teza mea l-a impresionat, pentru că după câțiva ani a publicat o carte excepțională, „Întoarcerea autorului”, unde și-a revizuit poziția anterioară. Mi-am zis că iată, am contribuit și eu, probabil, la această lecție însușită de Eugen Simion de la Eugen Lovinescu, modelul lui tutelar.

L-a prețuit atât de mult, încât l-a considerat mai mare și decât Calinescu. Criticul, acesta a fost și a rămas pentru el Lovinescu într-un cuvânt.

Dr. Victoria Fonari, în comunicarea *Imaginile mitice în „Ficțiunea jurnalului intim”* al acad. Eugen Simion, a menționat faptul că sunt momente frumoase trăite aici: „Coeziunea dintre mit și modalitățile de percepere a textului artistic din perspectiva istoriei literare se stratifică în studiile academicianului Eugen Simion cu un titlu ce anunță importanța de a observa cum se lucrează la perspectiva sensurilor: mit-mitizare-mistificare, dar cu vântul-cheie, care l-a motivat să scrie, este: Mitizare”.

Ștefan Sofronovici, cercetător științific la CAIME, în comunicarea *Eugen Simion: Odiseea facsimilării manuscriselor eminesciene* adeverește că „din anul 2009 avem la dispoziție manuscrisele eminesciene, în variantă facsimilată, lucru datorat efortului depus de regretatul academician Eugen Simion, care a donat mai multe seturi în Republica Moldova, unul din ele aflându-se la Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”. Acesta însumează 38 de manuscrise eminesciene, care sunt zestrea Luceafărului, a noastră și laboratorul unui Geniu de talie mondială!”

Traian Vasilcău în esul său numit „*Sabia de miresme*” a lui *Eugen Simion sau Cultul pentru Basarabia și cărturarii ei*, nota: „De la început trebuie să specificăm faptul că Eugen Simion nu a scris, printre alții, și despre basarabeni, ci, conform spusei lui Mihai Cimpoi, „a avut constant în câmpul atenției sale lumea basarabeană, trăind la marginea anxietății, în mijlocul unui vârtej de scenarii politice și fiind reprezentată de scriitorii ei uriași și talentați”.

Și tot el continua: „Scriam cu prilejul aniversării a 90-a de la nașterea criticului că în el a vibrat o mare dragoste pentru Basarabia. Nu una declarativă, formală, ci una substanțială și adevărată. Ea a pătruns, în urcare, de la izvoarele culturii și literaturii basarabene până la contemporaneitate. Nicolae Dabija zicea că „Eugen Simion a scris opere, citind opere și a scris capodopere, citind capodopere”. Eu aș zice că Eugen Simion a poposit la marile izvoare de oriunde n-ar fi fost ele, dar n-a uitat nici de basarabeni Hasdeu, Stere, Goma, Vieru, Dabija, Matei, Cimpoi...”

Scriitorul și directorul Editurii „TipoMoldova” din Iași, Aurel Ștefănachi, a remarcat faptul că „Eminescu ne reprezintă în vecii vecilor. În concertul limbilor lumii, limba română a produs nu un diamant, ci un nume uriaș: Eminescu, la care se mai adaugă câțiva. Criticul Ion Vianu ne îndemna să fim atenți, ca nu cumva să știrbim din măreția și frumusețea diamantelor din cultura română”.

Doamna Elena Dabija, director CAIME a adresat cuvinte de grațitudine lui Constantin Ciobanu, președintele Asociației Filateliștilor, Maximafileștilor și Cartofiliștilor din Moldova pentru Diploma și medalia acordată recent la Chișinău, pentru medalia acordată la Salonul Filatelic Național din București, dar și doamnei Lili Bobu, președintele Asociației Culturale „Regal d’Art” din Botoșani pentru darul de carte rară, reprezentând: „Opera poetică. Aer verde, matern...” (volumul II) de Grigore Vieru, *Din pulberea iubirii*. Arie și romane pe versuri de Mihai Eminescu și Veronica Micle de Eugen Doga, la care s-a referit și acad. Aurelian Dănilă, apoi a prezentat volumele *Texte despre Basarabia* de Eugen Simion, *Eugen Simion, omul întregului cultural* de Mihai Cimpoi, apărute la editura „TipoMoldova” din Iași, *Caii orfani* (versuri patriotice), carte încununată de Marele Premiu al Concursului Național de Creație Literară „Vara visurilor mele din România”, apărută la editura „Amurg Sentimental” din București și *Ancestrale peceți* (antologie de versuri în 12 limbi, traduse de 16 personalități în domeniu din 12 țări), apărută la Chișinău, ambele scrise de Traian Vasilcău.

La momentul poetic *Catedrala Eminescu* spectatorii s-au delectat cu Poezii dedicate lui Eminescu sau despre Eminescu. Iulian Filip (poet-fondator al Centrului, vorba lui Mihai Cimpoi), Ianoș Țurcanu (poet-fondator și el al Centrului, conform spusei domnului academician), Eugenia Bulat („Este o minune Centrul de cultură „Eminescu”), Victoria Fonari (Orizontul viu al Centrului „Eminescu”), Ștefan Sofronovici (*Rugăciune* de Mihai Eminescu și un acrostih propriu numit *Eminescu*), elevii Bogdan Borodco (*Doina* de Mihai Eminescu) și Victoria Cucereanu (*Glossă* de Mihai Eminescu) de la Școala de Arte „Alexei Stârcea”, (clasa profesorului Grigore Fonaru), Gheorghe Țurcan, Geta Lipovanciuc (*Un drum încărcat cu iubire*), Veronica Bumbu (*Asemeni lui*), și subsemnatul (*Scrisoarea a doua pentru Mihai Eminescu și Ciocoi la palat și tu – suflor*).

Dr. Dumitru Apetri a prezentat propria-i carte, scrisă la îndemnul acad. Mihai Cimpoi, intitulată sugestiv „Eminescu sporind a lumii taină”, despre cum este tradus și promovat Poetul național al românilor în limbile rusă și ucraineană.

În cadrul evenimentului cu genericul *În raza gândului etern*, consacrat Poetului Național al tuturor românilor, Mihai Eminescu, la Centrul Academic Internațional ce-i poartă numele au fost acordate Premiile „Victor Teleucă”, pentru acad. Theodor Codreanu, acad. Mihai Cimpoi și poetul Traian Vasilcău.

EMINESCU AL ANULUI 2023

*Ștefan SOFRONOVICI, specialist la CAIE,
Elena DABIJA, directoare CAIME*

Eminescu al anului 2023 – a fost titlul simpozionului de la Centrul Academic Internațional Eminescu, organizat în ziua de 13 ianuarie 2023, când s-au împlinit 23 de ani de la deschiderea acestui Centru Cultural, care de atunci se află la datorie, în serviciul public. Evenimentul cultural-științific a început la ora 12:00, în aula care, de la 3 septembrie 2022, poartă numele academicianului Mihai Cimpoi și a fost organizat de către Centrul Academic Internațional Eminescu în colaborare cu Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” și Direcția Cultură a Primăriei Municipiului Chișinău și Uniunea Scriitorilor din România, Filiala Iași.

Astfel fiind adus un omagiu Poetului național Mihai Eminescu, omul deplin al culturii române, cu ocazia împlinirii a 173 de ani de la naștere, precum și cu ocazia Zilei Culturii Naționale, care se serbează tot la 15 ianuarie.

La eveniment au participat oameni de cultură și oameni de știință: scriitori, ziariști, cercetători științifici, având și un public pe măsura protagoniștilor: liceeni de la Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” împreună cu bibliotecara Aculina Golovatenco, de la Liceul Teoretic „Nicolae Iorga” împreună cu bibliotecara Eugenia Stamatina, Liceul Teoretic „Orizont” împreună cu bibliotecara Liuba Tanasoglu. Prezenți la simpozion au fost: academicianul Ion Tighineanu, președintele Academiei de Științe a Moldovei, acad. Mihai Cimpoi, organizatorul și moderatorul evenimentului, scriitorul Ion Hadârcă, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, scriitoarea de la Iași, Spiridon Maria Cassian, președintele Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Iași și Marius Chelaru, redactor șef-adjunct al revistei *Convorbiri Literare*, invitați speciali, care au sporit prestanța acestui simpozion. Lista participanților au completat-o ziaristul Valeriu Saharneau,

dr. Constantin Gh. Ciobanu, președintele Asociației Filateliștilor, Maximafileștilor și Cartofileștilor din Republica Moldova ș.a. La eveniment au fost prezenți fondatorii Centrului Academic Internațional Eminescu: acad. Mihai Cimpoi și directoarea Elena Dabija, Serafim Urecheanu, ex-primar de Chișinău, scriitorii Iulian Filip și Ianoș Țurcanu.

Directoarea Elena Dabija, în cuvântul de deschidere, exprimându-și bucuria întrunirii prietenilor lui Eminescu, ținând în mâini revista *Limba Română* cu imagini de la inaugurare, ca prim document oficial, a amintit cu emoții publicului despre tăierea panglicii la deschidere, despre eforturile depuse de către fondatori la începuturi, vorbind și despre realizările acestui Centru de Cultură pe parcursul anilor datorită faptului că Eminescu ne adună și ne unește. Academicianul Mihai Cimpoi, cel care a venit cu ideea fondării acestui Centru cu mulți ani în urmă, și care a și realizat-o, a spus: „Eminescu merită acest edificiu, precum și noi, cei ce muncim aici”. După ce a enumerat mai multe și frumoase realizări ale acestui edificiu de la periferia României și a Chișinăului, a spus că el a devenit un adevărat Centru. Apoi a mulțumit celor care l-au ajutat. Serafim Urecheanu, Primarul Chișinăului de atunci, care a alocat sediul din bulevardul Dacia, nr. 20, a mărturisit că se mândrește că a deschis pe vremea sa mai multe edificii de cultură în Chișinău, precum Casa Limbii Române, Centrul Academic Internațional Eminescu ș.a. Scriitorii Iulian Filip și Ianoș Țurcanu, care activau în cadrul Direcției Cultură a Primăriei Municipiului Chișinău în echipa lui Urecheanu, au confirmat că pe vremea aceea în fiecare an se deschidea câte o filială de carte românească a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” în parteneriat cu bibliotecile din România: Alba-Iulia, Transilvania, Onisifor Ghibu, Târgoviște, Târgu Mureș, Maramureș ș.a.

Academicianul Ion Tighineanu a spus: „Noi, prin inaugurarea Centrului Academic Internațional Eminescu, am intrat în secolul XXI și în mileniul III cu Eminescu. El va dăinui în timp și urmașii noștri vor intra în secolul XXII tot cu marele Eminescu. Savantul a amintit: Acum câțiva ani, tot în această sală, a demonstrat că Poetul Eminescu a fost și om de știință, privind peste decenii și secole și că în creația sa găsim scrise foarte convingător idei științifice, care au fost descoperite peste decenii, iar unele urmează să fie descoperite în viitor. A prezis și unele elemente ale teoriei relativității, fiind un geniu al românilor și al lumii, al planetei. Am ajuns la concluzia că Eminescu privea lumea de sus, din spațiu, de la o înălțime intelectuală uluitoare, de aceea a văzut ce noi nu putem vedea, a mărturisit savantul, exprimându-și încrederea că vom reuși să trecem peste greutăți cu Eminescu, pentru că el ne adună și ne unește”.

Au fost lansate două publicații valoroase: cartea *Eminescu, ziarist politic*, semnată de scriitorul Cassian Maria Spiridon, președinteleUSR, Filiala Iași și revista, *Convorbiri Literare*, director al căreia este același Cassian Maria Spiridon. Acad. Mihai Cimpoi a spus că lucrarea domnului Cassian Maria Spiridon devine una de referință. Empatizând cu Eminescu, autorul are un stil bazat pe exactitate, pe limpezime. Cartea se citește ușor, dar și cu îndemn la meditație în profunzime. Ceea ce face autorul, este extrapolare, deci toate problemele abordate de Eminescu le aduce până în ziua de astăzi: problema identității naționale, în legătură cu globalizarea, problema integrării europene, problema partidelor, problema corupției ș.a. Cassian Maria Spiridon face o deconstrucție a publicisticii eminesciene, încât în timpul lecturii cărții te tot miri de actualitatea publicisticii marelui Poet.

Marius Chelaru, redactorul șef-adjunct al revistei *Convorbiri Literare*, a spus în cunoștință de cauză despre colegul său Cassian Maria Spiridon, că îl are în suflet pe Eminescu și de când îl știe se preocupă de creația eminesciană. Dovadă este că îndată după Revoluție a pornit revista *Timpul*, reluând apoi aceleași idei în *Convorbiri Literare* și în poezie. Cassian a început mai demult publicarea operelor lui Eminescu, mai întâi în mai multe volume, după care a venit cu acest mare volum, unic, așezat din punct de vedere tematic, fiind bine organizat, împărțit pe tematici, adus la zi, subliniind unitatea creației eminesciene și actualitatea publicisticii sale.

Scriitorul Cassian Maria Spiridon a fost modest în vorbă, lăsând să vorbească mai mult faptele sale, cărțile aduse. A dăruit Centrului Academic Internațional Eminescu cartea sa *Eminescu, ziarist politic*, precum și volumul Mihai Eminescu. *Opere politice*. Iași: Timpul, 2011, 1584 p., editat de domnia sa și a povestit cum a ajuns să editeze acest grandios volum. Publicând articole publicistice eminesciene, începând cu anul 1996, în *Timpul* de la Iași, selectate în legătură cu unele evenimente, a observat că ele erau așa de actuale, de parcă sunt scrise acum. Astfel le-a repartizat pe mari tematici și ele sunt mai accesibile publicului larg. Prima ediție era în trei volume, primul fiind legat numai de românii din Țară. Apoi celelalte, după tematici majore. Acum, în acest volum, cititorul le are la îndemână sa pe toate.

Ziaristul Valeriu Saharneanu a apreciat munca autorului Cassian Maria Spiridon de sistematizare și editare a publicisticii eminesciene, subliniind că jurnalistica lui Eminescu e importantă și valoroasă și, cum spunea regretatul acad. Eugen Simion, trebuie studiată în universități. Apoi a mărturisit că în anii de studenție, împreună cu fiul scriitorului Nicolae Costenco și alți colegi, au avut de suferit la facultate din cauza KGB-ului sovietic pentru că îl citeau pe Eminescu în limba română.

Academicianul Ion Hadârcă s-a referit la eseul *Eminescu și România de Est*, semnat de Cassian Maria Spiridon, în care se arată atitudinea ziaristului Eminescu față de Imperiul Rus, demascând poftetele Rusiei, care nu se mai potolesc nici în zilele noastre. Ideea originală a lui Cassian Maria Spiridon este, că avem o singură Românie, care mai rămâne divizată în România de Vest și România de Est, așa cum a fost Germania de Vest și de Est, care s-au reunificat. Așa trebuie să facem și noi, românii. În final poetul a recitat cu patos poemul eminescian inedit *Eterna Pace*.

Ex-ministrul Vasile Bumacov, prezent la eveniment, a spus că este onorat să fie alături de așa personalități, apreciind munca organizatorilor acestui simpozion și adresând cuvinte de mulțumire participanților pentru efortul de a-l studia și promova pe Eminescu, de a valorifica opera sa și de a o aduce mai aproape de perceperea publicului larg. Cu părere de rău, unii politicieni vorbesc bine de Eminescu, dar nu fac ce a spus el, a spus la final ex-ministrul.

Subsemnatul, Ștefan Sofronovici, am adresat felicitări fondatorilor și echipei CAIE cu ocazia împlinirii 23 de ani de activitate în serviciul public, apoi mi-am expus părerea despre cartea *Eminescu, ziarist politic*, o carte de referință, scrisă cu har, demonstrând o profundă cunoaștere și dragoste pentru întreaga creație eminesciană. Cartea începe cu un motto din Eminescu: „Secretul vieții lungi a unui stat este păstrarea ierarhiei meritului” (Mihai Eminescu), p. 5. Chiar de la începutul cărții autorul spune ferm: „Orice moment care ne îndeamnă a ne gândi la Eminescu impune și cere a-l vedea în totalitate” (p. 7). Apoi am citit un fragment din articolul meu *Problema Basarabiei în viziunea lui Mihai Eminescu*.

Luările de cuvânt în cadrul simpozionului s-au încheiat cu comunicarea dr. Constantin Gh. Ciobanu, președintele Asociației Filateliștilor, Maximafiștilor și Cartofiștilor din R. Moldova, intitulată *Eminesciana filatelică basarabeană*. „Mai puțină lume cunoaște faptul că imaginea poetului și a operei lui este reflectată în filatelie”, a spus domnia sa. În spațiul pruto-nistean eminesciana filatelico-cartofilă a început în anul 1981 prin editarea la editura Timpul din Chișinău, a unei cărți poștale ilustrate, ce reprezenta basorelieful poetului Mihai Eminescu, montat la izvorul de pe moșia satului Recea, pe traseul ce leagă orașele Bălți și Edineț. De atunci avem multe mostre. În 1996 au apărut două timbre cu Mihai Eminescu. Cu greu, dar s-a obținut publicarea timbrelor poștale cu aproape toate monumentele și busturile poetului din R. Moldova. Acum a început un serial *Eminescu reflectat în arta plastică din Moldova*. La oficiul poștal, pe data de 15 ianuarie, vor fi lansate două timbre poștale cu reproducerea a două tablouri

ale pictorului Ion Dağhi *Răsai asupra mea* și *Interferența suferințelor*. Este onorabil că lucrarea *Interferența suferințelor* (dimensiunile 150X90) se află în patrimoniul Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu”.

Apoi au fost prezentate și alte publicații, care valorifică eminescologia: Constantin Cubleşan. *Defăimarea lui Eminescu*. Iași: *Junimea*, 2022, 268 p.; Maria Kozak. *Discursul liric eminescian. Spre o poetică a ființei*. Iași: *Junimea*, 2020, 306 p.; Adrian Gheorghe Sahlean. *Migălosul cronograf. Traducând Eminescu. Caiete de atelier*. Iași: *Junimea*, 2021, 345 p.; Valentin Coşoreanu, Cristian W. Schenk. *Eminescu. Afinități lirice de tinerețe 1860-1870*. Iași: *Junimea*, 2022, 584 p.

Oaspeții de la Iași ne-au dăruit cărți: Mihai Eminescu. *Opere politice*. Iași: *Timpul*, 2011, 1584 p.; *Poezia*: (Revistă de cultură poetică). Anul XXVI, nr. 4 (102)/ iarnă 2022, care apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România; *Convorbiri literare*, decembrie 2022, Nr. 12 (324): (Revistă a scriitorilor din România, fondată de societatea *Junimea* din Iași, la 1 martie 1867, director: Cassian Maria Spiridon); Chelaru, Marius. *Albania și albanezii în cărțile și presa din România*: (pagini despre imaginea Albaniei în cărțile și presa din România până la primele decenii ale secolului al XX-lea). Craiova : Editura Asdreni, 2022. 583 p.

La finalul evenimentului cultural-științific academicianul Mihai Cimpoi și dna Elena Dabija, au înmănat oaspeților de la Iași, dlui Cassian Maria Spiridon și dlui Marius Chelaru, trofee: câte un covor cu chipul Poetului național Mihai Eminescu și câte un plic cu premii bănești.

PRIN POEZIE FĂPTUIM UNIREA!

*Traian VASILCĂU, cercetător științific,
Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”*

La 1 decembrie, în incinta Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu” din Chișinău au fost omagiați 10 poeți de expresie patriotică românească, plecați la cele sfinte: Mihai Eminescu, Alexie Mateevici, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Leonida Lari, Adrian Păunescu, Ion Vatamanu, Dumitru Matcovschi, Andrei Strâmbeanu și Steliana Grama, în cadrul spectacolului literar-muzical „Prin Poezie făptuim Unirea!”.

Omagiul a fost prezentat de către 10 poeți-tribuni contemporani: Ștefan Sofronovici, Veronica Bumbu, Cristian Andronic, Doina Dabija, Eugenia Bulat, Geta Lipovanciuc, Diana Sava Daranuța, Lidia Grosu, Veronica Pîrlea-Conovali și Traian Vasilcău, care au prezentat câte o poezie a unui poet-tribun plecat la strămoși, vorba lui Grigore Vieru și câte o poezie-creație proprie. Autorul, căruia i-au adus omagiul, le-a fost propus de organizator.

La inaugurare, Elena Dabija, directorul Centrului, a menționat că evenimentul reprezintă un pod a două generații și i-a îndemnat pe toți cei prezenți să cânte, în mod solemn, cele două imnuri de stat ale României și Republicii Moldova.

Prin acest „magistral proiect, durut până la lacrimi”, se dorește a da exemplu cum nu trebuie să se urască poeții, cum nu trebuie să se invidieze reciproc, dar să se iubească și-n viața pământească, și-n cea profund cerească.

O idee deosebit de inspirată este evenimentul acesta, în care martirii de ieri se unesc așa de frumos cu poeții-tribuni de azi, a menționat acad. Mihai Cimpoi, moderatorul spectacolului. Ideea Unirii a fost ideea ideilor și imperativul imperativelor. De la poezii Văcărești, primii poeți români, vin toți poeții importanți să scrie într-o „creșterea limbii românești și-a Patriei cinstire”. În Unire e Puterea, vorba lui Eminescu, în momentele cruciale poezia chiar unește oamenii, nouă nerămânându-ne decât să dăm mână cu mână, precum scria Alecsandri, iar versul lui fiind astăzi mai actual ca oricând. „Noi, românii, suntem în necesitate istorică de a scrie poezie patriotică, așa cum și americanii, după ce le-au fost distruse turnurile-gemene, au început să scrie și poezie patriotică”, a adăugat Lărgeanul Mihai Cimpoi.

Doina lui Eminescu (la naștere-Eminovici) a fost declamată de Ștefan Sofronovici, patriotul ce rămâne pe baricadele vremii, cu același dor nepotolit de reUnire. Alexie Mateevici, cel de-al doilea poet național, a fost evocat de Veronica Bumbu, reamintindu-ne că basarabeni de nu vor căuta, și afla, din rândurile lor, un prooroc, rămâne-vor fără noroc.

Tânărul poet Cristian Andronic din Ciulucanii Teleneștilor, autorul sintagmei „Ochii neamului meu—ochii lui Dumnezeu”, l-a omagiat pe Grigore Vieru, prin „Legământ”-ul său, consacrat lui Mihai Eminescu.

Doina Dabija a recitat din creația poetului și tatălui Nicolae Dabija, autorul editorialului „O zi ca o Țară” din săptămânalul *Literatura și Arta*, lucrarea *Săracă Țară bogată* (Mai și cânti, trasă pe roată).

Leonida Lari, poetă a Cetății, a fost omagiată de Eugenia Bulat prin poezie și amintiri răvășitoare despre cea care a trebuit să buciume și pentru Țara reîntregită de Mâine.

Geta Lipovanciuc a cântat poezia reîntregitoare a lui Adrian Păunescu, cel care „a purtat Basarabia în inima lui”. Starea în care ne-am aflat a fost aidoma celei de pe timpul Cenaclului „Flacăra”.

Diana Sava Daranuța l-a readus printre cei prezenți pe bucovineanul tribun Ion Vatamanu, care a știut ce vor scriitorii din perioada 1989-1991.

Lidia Grosu a remarcat poezia combativă a lui Dumitru Matcovschi, prin care „a știut zborul înalt, dorul și plânsul”.

Veronica Pîrlea-Conovali a evidențiat calitatea de poet-tribun a lui Andrei Strâmbeanu, care a scris: „Frunză verde de pe rană,/Ard-o focul, soartă grea!/Basarabie orfană,/Tu ești România mea!”

Traian Vasilcău a recitat poezia *Noapte... în Danemarca* a Stelianeii Grama, faptură care a venit și a plecat din lumea aceasta ca o sfântă, văzând în jurul ei totdeauna doar oameni buni și geniali, în timp ce trăia o suferință inimaginabilă!

Pe tot parcursul Spectacolului literar-muzical, dedicat Zilei naționale a României, au răsunat cântecele de înflăcărare spirituală românească compuse și interpretate de folkistul și omul de Cultură Victor Buruiană pe versuri de Dumitru Matcovschi, Vasile Romanciuc, Steliana Grama și Victor Buruiană. Poezia socială, poezia protestatară, care dă aripi unui neam, ca să persevereze într-un Ideal, a fost la ea Acasă!

La sfârșit, au mai vorbit: dr. Dumitru Apetri, prozatoarea Valeria Florea-Dascăl, actorul Vasile Fotescu.

Evenimentul, la care au participat și studenți de la Colegiul Național de Coregrafie, și de la Colegiul de Ecologie, va continua în anul 2024, cu ediția a II-a, la care vor fi omagiate alte 10 nume de personalități de către alte 10 nume de artiști contemporani.

**POEZII DEDICATE
POETULUI NAȚIONAL**

Mihail-Nicolae Stanca

SCAFANDRU DUP-O STEA

Lui Mihail Eminescu

Licăr surprins dimineața –.
Izbândă –, Fluviu,
În lacrimi, privește azurul
Cu-n ochi în oglindă, răbufni ceața,
Susur de lumină, răsfiră augurul.

Inima, de valuri primenită,
Ani rămași promisiune tandră,
La timonă, scafandru de elită,
Gata-i, ca-n adâncuri,
Steaua-ntruchipată de-o micsandă,
S-o afle tăinuită,
Precum la sacrele-nceputuri.

.....

În palme dospite,
De nevoițe și faptă,
Sonore adâncuri îl cheamă.
La start, scafandru cuminte,
Așteaptă cufundarea cea dreaptă,
Cu gândul la tată și mamă.

.....

Promite steaua de seamă,
Smaralde în spirale, de ape șlefuite –,
Nisipuri închipuie ninsori.
În cale, coborârea, adâncul apelor,
Îl străfulgeră cu fiori,
Când se botează cu Lumina stelelor ...

.....

Ochi mari de față,
Adâncuri va surprinde,
Margini de corali.
Degetele, prelungiri de alge,

În peșterile apei, iată
Printre luceferi pali,
Palpează necuprinsul, îl sparge.

.....

Metale generoase, de demult
În cote precizate, tănuite.
Eliberate pentru supremul dar,
Par brățărilor de aur, acel tumult,
Ascuns de hăitași, la hotar ...

.....

Deasupra, noian de ape –,
Întuneric, ordine și jar.
Stelare roșii fixează pe pleoape –,
Imensa greutate de habar.
Turbina se rotește, agale, numărât,
Lumina o gătește în cuiabar,
Când ingineru-i tată, nu doar delegat.

.....

Liane, picături de rouă,
Aduc la suprafață, vorbe
Străfulgerata noapte,
Precum Catapeteasma nouă
Se spintecă-n jumătate
Și iată-i luminată-ntreaga urbe.

.....

O! lacrimă a bucuriei,
În adânc haric, de cunoaștere
Necunoscutul întuneric nevolnic,
Se sfarmă, se rupe pe din două –,
Apele reîntregirii doresc a-i sparge
Scutul firii, de războinic,
Când leul hristic, iată, rage.

Steaua-micsandă,
Din abis, o aduce la oblânc.
O, năvălire de ploaie cu rouă
În porți de metal, bate-n adânc.
E vremea bucuriei regăsirii,
Mire și mireasă-n casă nouă

Se gătesc s-anime sceptrul firii.

.....

În adânc, rămas-a lacrima ascunsă,
 Dar nu-i pierdută-n ziua de cristal,
 Scafandru după stele –,
 Niciodată cadavru, sub munte,
 Revine dintr-o lume nepătrunsă,
 Ce-mi ascunde trecutul, păcatele.
 În urma lui, val dup val,
 Răsar flori albe fără umbre.
 La suprafață cântec, de mireasă,
 Al lumilor pierdute, în aval.

.....

Cleștar amețit de soare,
 Odihnește oriunde...
 Nautilus,
 Gânduri comprimate –, dogoare.
 E clipa regăsirii în Iisus–
 Turbina cuplează cu inima țării.
 Coboară spre marea cea mare!
 Scapără amnarele puterii,
 Pădure care arde în vecernii...
 În adâncimi cupola Învierii,
 În care picătura de mândrie moare.
 Lasă învelișul firii, rece –,
 Fii gata de ziua solară a iernii!
 Din strigăte acvale, iară
 Și din aprig uragan, ce trece,
 Pe brațe – aduce steaua polară.

decembrie 1972

DE LA LUMINĂ LA ÎNTUNERIC

Lui Mihail Eminescu

Târziu, nicio lumină...
 Călătorule – trebuie să pleci!
 Noaptea e pașnică,
 Întunericul ametist-suspină,
 Ți-e dor de Lumina din veci.

.....

Dor ancestral după Lumina neînserată,
Lămpile ard, umbră sub crengi...
Iată, minunile Tale ascunse sub poartă,
Despărțite de umbră, taie întunericul
Ce-l negi.

.....

Ochii, treziți spre trecut, cer Lumină lină.
Lumina-ți vine de la El,
Cel ce Este Lumina,
Cel ce Este Calea,
Cel ce Este Adevărul,
Cel ce Este Viața,
Care-ți curăță deplin, tina,
Și-ți alungă temeinic ceața.

.....

Ești mai bogat decât toate florile proaspete.
Albul crizantemei îl oferi iubitei,
Virginitatea ei face toamna senină...
Pe ogoare, Soarele ființei,
Sub creste-nălbite te-anină.

.....

Rănilor munților
Le-așteaptă păsări cu aripi fierbinți...
Pentru-a le coborî în întunericul temniței
Adiere celor cu inimi curate,
Clopotind hristice dorinți.
Că an de an, El pogoară la Iad.
Și tot an de an El Se Naște,
Rodind deditei,
Pe culmile genezei –, Paște.

.....

Frate, nu tăia pentru vecie!
Lumina se topește-n Prometeu.
Să nu uităm și să ne bucurăm!
Viața noastră-i aceeași și veche povară.
Calea, singură și lungă drumeție,
Lunatecul rapsod, cântând pentru zei
Odele luminii-n chip de lună clară...

.....

Căprioara aleargă și moare,
 Cu dorul puiului rănit.
 Umbra e lungă-n asfințit.
 Trebuie să vină și o pauză,
 Boncănitul să fie desăvârșit.
 Vor lua căprioare, într-o după-amiază
 Și-o vor cufunda într-un vas aurit
 Trecutul lor de lumină,
 Viitorul meu abia deștelenit.

.....

De la umbră la-ntuneric,
 Dragostea trebuie chemată!
 Durerea inimii, virgină ca marea,
 În rotocol de plaur lumină-sugrumată.
 Am învățat,
 Clipa locului, iubirea nealterată.
 Scăparea de umbră,
 E negarea omului.
 Întunericul,
 Adunând chihlimbare ninse,
 Pată de lumini de nevolnici stinse.

SERILE-S DOAR DENSITĂȚI NOCTURNE

Lui Mihail Eminescu

Serile-s doar densități nocturne,
 Iar Păsările –cuiburi fără orhidee?
 Adânc ar fi neantul,
 Nepătruns altarul vieții diurne.
 De foc, Soarele Lumii-Idee,
 Ce mi-ar aprinde tainic lutul.

.....

Cărbuni divini ard nefapta humii,
 Materiile cele pline de patimi.
 Inimile noastre pierd farmecul lumii,
 Dumnezeuiescul Duh ne urcă prin optimi.
 Făclia nestinsă,
 Cămara cu totul luminoasă,

Cea mai presus de stele și necuprinsă,
M-a liberat de patimi și angoasă.

.....

Bazalt curat pietrele-n ape,
Când dau de urma dimineții
Și toate-or fi pe lumea aceasta
Simboluri alte, ca năpasta.
Mă lasă gându-n poarta vieții.
Bălțile cu plaur verde.
Turme albe, clopotind,
Amintesc cântecul mândrei
În noțile cu vid.

.....

Îndrăgostiții, poveste haiducească,
Sub pleoape ascund fiorul,
Jerba mocnind ca-n iască.
Sunt precum lăstunii prinși de dorul
După-o lumină albă, haric răsărită.
Nădejdea cea bună a lumii,
Născătoarea de Dumnezeu, mult-dorită,
Fecioara ce ne mântuie tăciunii.

.....

Știu, serile-s doar
Simple concentrări nocturne,
Iar păsările-n cuiburi fără hotar,
Pe cei ce înotăm prin patimi diurne,
De-adâncul răutății ne scapă iar și iar.

.....

Mare e Tăria Ta, cerească Idee,
Că umbra și ștergarul, bolnavi tămăduiesc.
Ne cresc, în suflet, plăcute orhidee
Și sufletul neprihănit ni-l mântuiesc.
Că serile de vară-s calme curcubeu
Cu regina nopții-ntr-un palat domnesc.

.....

O, Doamne, la umbra Creației Tale
Ce mic și neînsemnat mă simt.
Ajută-mă ca să rămân pe Cale
Și iartă-mă ca să nu mă mai mint!

DESTIN

La început te vor numi: Nebun
Și în ospiciu te vor interna.
Apoi după ce, triști, te-or îngropa
Tot ei, triumfători, te-or declara
Erou național, Martir-tribun!

La început te vor numi: Bolnav,
Un paria, o râie, o lichea.
Apoi în miez de noapte, pe-o șosea,
Te-or nimici, și-n zori te-or declara
Erou național, Oșteanul brav!

La început te vor numi: Dement
Și impostor, și profitor sadea.
Apoi cu moarte te-or iradia
Și după ce-n pământ te-or semăna
Erou vei fi pe-ntregul continent.

Ei te-au ucis, tot ei, cu flori și mapă,
La monumente ți s-or închina
Și nu vor ști, oricât s-or întreba,
De ce asfaltul de sub dâșii crapă,
Vrând să-i înghită, să nu fie-așa!

23 septembrie 2017

SCRISOAREA A DOUA PENTRU MIHAI EMINESCU

Coane Mihai, de te nășteai azi, oare,
Ai mai fi fost Poetul cel mai mare?
Cât în tot ce se cheamă România
Arta supremă-i doar pornografia?
Stau scriitori cu ani aproape-o sută
Și-ating pe fund cocota absolută,
Stau criticoaice jinduind doar patul
Și-aprobă sexocărți din întreg statul,
Apoi cu gesturi largi, arhiprofunde,
Le promovează-ntruna orișiunde!

Coane Mihai, în van striga-vei: „Stop!”
Literatura țării e-un sexshop,
În care nu se bulucesc birjarii,
Ci profesorii, lorzii, cărturarii,
Miniștrii, deputații și primarii,
Și-n ierarhia Clipei–tot mai marii!
Rămâi în lumea ta, ce nu te trece,
Nemuritor, precum ai scris, și rece,
Că dac-ai reveni printre sudalme
Toți desfrânații te-ar lua la palme!

Coane Mihai, de corcitură e plină
Breasla pe care o vedeai Divină,
Iar traseistele siliconate
Ni-s profesoare de moralitate
Și pentru că-s în trend cu Occidentul
Ne-nvață să le dăm aplodismentul*
Și slava, și pociotul**, și chiar viața,
Și să fim buni doar să le facem piața,
Dar când va fi să-mpartă din nou lauri,
Să vezi ce sunt cu-adevărat: balauri!

Coane Mihai, tu i-ai adus din vale
Pe Creangă, Slavici și pe Caragiale
Și i-ai urcat pe-al slovei noastre munte,
N-ai aburcat năpârcile mărunte,
N-ai lăudat prostia din muieră,
Nici ghiujul care terfelire cere,
Nici cruda mega lor literatură,
Hermeneutizând fără măsură,
De parcă ei sunt vii și noi doar morți,
De parcă Domnul i-a trimis din bolți!

Coane Mihai sau Em, Emin, Poete,
Criticăresele de azi sunt bete,
Dar nu de roze, nici de stihuri sfinte,–
Sunt bete de curvia din cuvinte!
Mă-ntreb mereu: De te năștea azi, oare,
Ai mai fi fost Poetul cel mai mare?
Cât în tot ce se cheamă România

Arta supremă-i doar pornografia
 Și-i premiată, și prin școli citită,
 Răspostmodernă și neînvechită!

Coane Mihai, în oameni intră somnul.
 Rămâi în cer, fii rugător la Domnul
 Și dacă-i voia Lui, –să ne dezlege
 De crunta literei fărădelege,
 De-ntreaga Sodomie ce ne-apasă
 Din scena și din cartea păguboasă,
 Din mълul stricăciunii ucigașe,
 Vrând a stărpi Cuvântul Bun din fașe
 Și dorul Neamului născut de Paște
 Din plânsul Celui Care-l va renaște!

* aplauzele
 ** cinstea

12 iunie 2023

NOI NU SEMĂNĂM CU EL

Noi nu semănăm cu el.
 Suntem râvnitori de slava necreștinească.
 Suntem nemiloși, hrăpăreți și zavistnici.
 Noi nu vom refuza niciodată un ordin regal.
 Noi trădăm orice și pe oricine
 Numai să fim rebotezați: academicieni
 Și doctori în toate științele lumii de iarbă.
 Nouă ne place să dăm zilnic mâna cu busturile noastre,
 Instalate în școlile care ne glorifică numele,
 În timp ce Dumnezeu ne mai suportă pe pământ.

Noi nu semănăm cu el.
 Suntem neiubitori de aproapele,
 Răspundem obligatoriu la ură cu o SupraUră,
 Răspundem obligatoriu la o clevetire cu o Răstignire,
 La o dojană–c-o Rană,
 La un păcat–cu o Ploaie de Pietre fără sfârșit.

Noi nu semănăm cu el.
 Suntem Siluitorii Limbii Române,
 Vorbind-o fără măsură și noimă,

Îmbrăcând-o în haine de împrumut,
Pe ea, ce ne este Împărăteasă, nu slugă!
Fugim de suferință
Și de Cruce,
De noi înșine fugim,
Uitând că nu vom fi floare în Ceruri,
Dacă nu răbdăm o caznă trecătoare
Pentru o Viață de veci!

Noi nu semănăm cu el.
Noi vindem Țara, având numai cuvinte de-njurătură
Și de blestem pentru ea.
Noi suntem convingși că numai Banul fără muncă
Rămâne Măsurariul civilizației unui popor!

Noi nu semănăm cu el.
Noi huzurim, ca păgânii.
Ca Păgânii și punctum.
Suntem barbarii dintr-o haită care ne seamănă leit.
Suntem cu suflete mici,
Tot mai mici,
Ca niște fire de nisip, înghesuite în trupul jinduitor de noi prăzi!

Noi nu semănăm cu el.
Avem ochi, dar nu vedem că el este modelul nostru iisusiac
În literatură,
Cel ce a fost mai întâi răstignit și apoi slăvit de răstignitori
Și de urmașii urmașilor lui,
Daco-romani!

Noi nu semănăm cu el.
Iubirea n-o trăim, ca nici o clipă măcar să nu ne chinuim,
Ca de nimic să nu pătimim
Și tocmai de-aceea
Iarba cum crește să n-o mai auzim
Nici acum,
Nici în Eternitate!

Noi nu semănăm cu el,
Cu Mucenicul Mihai Eminescu!

15 ianuarie 2020

URARE ANULUI EMINESCU

I

Anul Nou '89
Vine să ne-aducă nouă
Veste bună că în lume
Al lui Eminescu nume,
A Luceafărului rază,
Neamul nostru ce-l veghează,
Tot Pământul luminează.
Căci a anunțat UNESCO
Că e Anul Eminescu!

II

Un Luceafăr strălucește,
Un Luceafăr ne păzește.
Înfruntând eternitate,
Raza lui mereu străbate,
Ca la frunzele din ram,
La întregul nostru neam,
Luminându-i cugetul,
Încălzindu-i sufletul
Și-adunându-l grămăjoară
La Nistru, la mărgioară,
Și-adunându-l tot cole
Pe la Prut și Dunăre,
Să-l adune precum zis-a:
„De la Nistru pân' la Tisa...”
În vechile lui hotare
Și cu munte, și cu mare
Și cu faptele de glorii
Rătăcite prin istorii
Și cu chinuri îndurate
Și pământuri, ce-s furate...
Și va dăinui în lume
Al lui Eminescu nume,
Căci în raza lui curată

Soarta neamului se-arată,
Viitorul și trecutul,
Infinitul, absolutul...
Ni le pune toate-n față,
Să-ntregească-a noastră viață,
Ca Hristos, jertfă divină,
Ca acea Lumină Lină
Pentru frunzele din ram,
Pentru-ntregul nostru neam.

III

Plugul nostru să-l oprim
Și la alfabet latin,
Pe care cu toți îl știm
De la limba cea franceză,
De la limba cea engleză
Și încă socoate că –
De la matematică!
Părinții l-au învățat
Și nici azi nu l-au uitat.
Fiindcă din daco-romani
Peste o mie de ani
Ni-i legat strâns de destin
Alfabetul cel latin.
L-am avut, – să-l tot avem:
Deci, să-l știm și să-l tot vrem,
Să-l aducem iar acasă
Și, poftindu-l, blând, la masă,
Să ne cerem toți iertare
Pentru-atâta-n noi uitare!
În această doar grafie
Limbă de stat să ne fie
Limba unică, Română –
S-o avem de-acum stăpână:
Pentru-ntreaga veșnicie!!!

**31 decembrie 1988,
Orașul Durlăști, Municipiul Chișinău**

Decembrie, 1988 – Ianuarie, 1989, Anul Eminescu

EMINESCU
(Acrostih)

Eminescu – o scară la cer,
Moștenire de Neam și de Țară,
Ideal luminat de-Adevăr,
Neclintit ca și Steaua Polară.
E al nostru Profet și Orfeu,
Străbătând peste timpul uitării,
Cu-al său cânt îmblânzind, ca un Zeu,
Universul în zbuciumul mării.

1991

ÎL AM PE EMINESCU-NVĂȚĂTOR

Glosă dedicată tuturor românilor
(Se citește integral și de jos în sus)

*Îl am pe Eminescu-nvățător.
Sunt mândru că român eu m-am născut.
Cu Eminescu merg în viitor,
Privesc cu Eminescu în trecut.
Un geniu pe pământ, nefericit,
S-a înălțat Luceafăr luminos.
Pe-al neamului Altar el s -a jertfit,
Urmând astfel chemarea lui Hristos.*

De mii de ani pe-acest picior de plai
Suntem de Domnul binecuvântați.
Ne este scumpă gura cea de rai
Pe mal de râu, la Mare, la Carpați.
Trecând prin bucurii și suferinți,
Ni-i traiul plin de zbucium și de dor.
Printre martirii noștri, printre sfinți
Îl am pe Eminescu-nvățător.

Cu Burebista și cu Decebal
Noi Dacia măreață-am făurit.
Noi demni am înfruntat al vieții val.

Nici astăzi încă dacii n-au murit.
Au fost pe-aici romanii lui Traian,
Puhoi de oști și hoarde au trecut.
Fiind urmașul Marelui Ștefan,
Sunt mândru că român eu m-am născut.

Pe vatra moștenită din bătrâni,
De-Apostolul Andrei încreștinați,
Suntem în Europa scut creștin,
Statornici lângă Mare și Carpați.
Imperii peste noi ce s-au lățit,
Noi am ajuns să le vedem cum mor.
Când timpul parcă-n loc e-ncremenit,
Cu Eminescu merg în viitor.

„Suntem români și punctum!..” – el ne-a spus,
Știind că-avem dușmani printre străini,
Vicleni din Răsărit și din Apus,
Mințind chiar că „românii nu-s români”.
Mai caut în istorie și eu,
Să știu ce soartă neamul a avut.
Pe Drumul Crucii, dureros de greu,
Privesc cu Eminescu în trecut.

Setos de-nțelepciune și-adevăr,
Când a pornit din cuibul părintesc,
Legat a fost de Dumnezeu din cer
Destinul lui de Neamul Românesc.
Cu un toiag în mână și desculț,
Ca un Proroc prin Țară-a pribegit,
Vestind încă de-atunci, din Cernăuți,
Un geniu pe pământ, nefericit.

În căutări de orizonturi noi
A studiat la Viena și Berlin.
Printre profesori, printre cărți și foi
Își împlinea mărețul său destin.
Înțelepciune multă-a adunat,

Ca să ne fie nouă de folos.
Din suferinți și chinuri ce-a-ndurat
S-a înălțat Luceafăr luminos.

Făuritor al limbii românești,
Poet și publicist neîntrecut,
Ca Făt-Frumos din basme și povești,
Credea în Adevărul Absolut.
Cu pana lui luptând ca un titan,
Pe mulți dușmani ai Țării i-a rănit.
Asemeni Voievodului Ștefan,
Pe-al neamului Altar el s-a jertfit.

Alături de martiri și de eroi,
Acolo unde oști nu ajungeau,
El ca un leu se avânta-n război,
Când trei imperii Neamu-l sfășiau.
Dușmanii lui și-ai Țării s-au unit,
Din câmpul bătăliei când l-au scos.
Ei l-au hulit, apoi l-au osândit,
Urmând astfel chemarea lui Hristos.

*Urmând astfel chemarea lui Hristos,
Pe-al neamului Altar el s-a jertfit.
S-a înălțat Luceafăr luminos
Un geniu pe pământ, nefericit.
Privesc cu Eminescu în trecut,
Cu Eminescu merg în viitor.
Sunt mândru că român eu m-am născut,
Îl am pe Eminescu-nvățător.*

CONCURSUL EPIGRAMIȘTILOR DEDICAT CREAȚIEI EMINESCIENE

REZULTATELE CONCURSULUI DE EPIGRAMĂ DEDICAT CREAȚIEI EMINESCIENE ÎN CADRUL EDITIONII A XII-A A CONGRESULUI MONDIAL AL EMINESCOLOGILOR CU GENERICUL „EMINESCU, HOMO SAPIENS”

Juriul Concursului: acad. Mihai Cimpoi (președinte), Ion Diviza, Gheorghe Bâlici. Au participat 43 de autori din România, Republica Moldova, Noua Zelandă.

Premiul I – Valentin David, Orăștie, jud. Hunedoara:

Motto: Ivan cel Groaznic

Rime date: pașol/pistol

ADIO, DAR RĂMÂN CU TINE!

Degeaba-i spui la rus „pașol”
Și-i pui la spate un pistol,
Că se întoarce-n avion,
Cu pașaportul de Dodon!

Rime date: mă mir/Vladimir

ȚARUL

Mă uit la dânsul și mă mir
Că încă-i proaspăt Vladimir;
Ba-mi fac și cruci și mă închin...
Să-l văd în zidul din Kremlin!

Rime date: Drace/pace

DORINȚĂ ARZĂTOARE

Muscalul bea și spune: „Drace,
Eu vreau doar să trăiesc în pace!”

Apoi incendiază-o țară,
Ca să-și aprindă o țigară!

Tema: „Vreme trece, vreme vine”

CU DOUĂ VITEZE

Guvernul ce se scaldă-n Euroi
Și că va fi mai bine, tot ne minte,
Ne dă o oră ceasul înapoi...
Măcar așa să mergem înainte!

JUMĂTATEA PLINĂ ȘI JUMĂTATEA GOALĂ

Am pensia modestă, mă-mprumut,
Și chiar de n-am un ban de-o aspirină,
Nu-mi pare rău de vremea ce-a trecut,
Mi-e teamă doar că alta n-o să vină!...

Premiul II – Nicolae Bunduri, Brașov

Motto: „RĂZBOI ȘI PACE”

Rime date: pașol/pistol

RĂZBOIUL DIN EST

Cum e luptă între țări,
Rusului i-am zis ”pașol!”,
El mi-a pus la mâini, ”brățări”
Și la tâmplă...un pistol.

Rime date: pace-drace

RESEMNARE

Eu nu mai spun de-acuma ”drace!”,
Căci după-o viață tare grea,
Cu Diavolul am dat la pace...
C-a dus-o-n Iad pe soacra mea.

Rime date: mă mir-Vladimir

BENEFICIILE RĂZBOIULUI

În lume este luptă grea,
Dar, sincer, vreau și nu mă mir

Că după asta noi vom bea
O votcă...„Putin Vladimir”!

Tema: „Vreme trece, vreme vine”

A VENIT VREMEA SOACREI

Cum vremea trece, dau de știre
Că soacra-i dusă în pustiu
Și mi-a lăsat ca moștenire,
Regretul c-a plecat târziu.

VREME TRECE, VREME VINE

E dur al timpului destin:
Intrând cu soața-n casă nouă,
Când ne-am luat era „senin”...
Acum „ne ninge și ne plouă”.

Premiul III (ex aequo) – Grigore CHITUL, Bistrița

Motto: „Dicționar de prime”

Rime date: pașol/pistol

PROPUNERI DE PACE

Când îți spune-un rus băut „Pașol!”,
Iar de nu-l ascuți se întărătă,
Nu-ți regla conflictul c-un pistol,
Poți să-ncerci, la început, c-o bătă.

Rime date: mă mir/ Vladimir

CIUDĂȚENIILE RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

Văzând cum cad rachetele puhoi,
Paradoxal, nu pot să nu mă mir
Că rușii-au tras atâta în război
Dar nu l-au nimerit pe Vladimir.

Rime date: pace/ drace

RĂZBOI ȘI PACE

Cred că asta-i ruga pentru pace,
În această luptă sângeroasă:

Ia-i pe ruși din Ucraina, drace,
Treji sau beți și du-i la ei acasă!

Tema: „Vreme trece, vreme vine”

ÎNCĂLZIREA GLOBALĂ

Plin de trăiri tumultuoase,
Când, tânăr, vezi că vremea trece
Și-n jur roiesc femeii focoase,
Cum să rămâi la toate rece?

POETUL BEȚIV ȘI LIRISMUL INEFABIL

În birt cu-amicii, vine-o vreme
Când e cuprins de frenezie
Și are-n cap zeci de poeme,
Dar cine, naiba, să le scrie?

Premiul III (ex aequo) – Gârda Petru-Ioan, Cluj-Napoca

Motto: Kalașnikov

Rime date: pașol/pistol

SI VIS PACE...

De vrei s-alungi dușmanii c-un „pașol!”
Când vin cu tab-uri, tancuri și-avioane,
Zadarnic îi ameninți cu pistol,
Mai cumpără-ți rachete-americane!

Rime date: mă mir/ Vladimir

TRADIȚIA AR CAM CERE...

Stau și cuget și mă mir
Că tătucu' Vladimir
Încă n-a plecat în slavă...
O fi criză de otravă?

Rime date: pace/ drace

DESPRE MARILE PUTERI...

Când produc, în număr mare,
Alte bombe nucleare,

Îmi șoptesc în sine-mi: drace,
Iar se pregătesc de pace!

Tema: „Vreme trece, vreme vine”

SOTIEI, LA BĂTRÂNEȚE

Zile vin și zile-or trece,
Tu rămâi la toate rece;
Nu mă plâng și nu mai sper...
Dar o sută pot să-ți cer?

FRATELUI DE PESTE PRUT

Vreme trece, vreme vine,
Hai, unește-te cu mine,
Căci aș vrea să nu mai tremuri,
Nici sub vreme, nici sub vremuri...

Distincția (non-bănească) SĂRMANUL DIONIS (în ordine alfabetică)

Grigore Cotul (com. Șanț, jud. Bistrița-Năsăud)

DEZUMANIZARE

Văd conflictele-ntre noi
Și mă-ntreb, retoric: „Drace,
E nevoie de război
Să-nvățăm ce-nseamnă pace!?”

Gheorghe Dănăilă (com. Smârdan, jud. Galați)

VORBE

Și-a pierdut prin vreme rolul:
„Cum e turcul și pistolul”
Azi se schimbă eticheta:
„Cum e rusul și... racheta!”

Grigore Drăgan (Nisporeni, R. Moldova)

IMPASIBILITATE

Chiar de vremea vine-trece
Și nu am ce pune-n oală,
Eu rămân la toate rece,
Că-ncălzirea e globală!

Dorel Gaftoneanu (Botoșani)

EMINESCIANĂ

De treci codrii de aramă
Astăzi și oprești la semne,
Ori sunt lucrători la vamă,
Ori sunt traficanți de lemne!

Laurențiu Ghiță (București)

PERMANENȚA UNUI MAESTRU

Vreme trece, vreme vine,
Ne mândrim că, printre noi,
Veșnic tânăr se menține
Carismaticul Cimpoi!

Mirela Grigore (Râmnicu Sărat, jud. Buzău)

LA SCRUTIN

Alt guvern ne face soarta,
Ne simțim scăpați din lesă
Și ne scriu în taină carta
„Alte măști, aceeași piesă”.

Alexandru Hanganu (Brăila)

IPOCRITUL

Îmi scuipe în sân și-mi spun: „ptiu, drace!”
Pe Putin când l-aud clamând
Frumoase vorbe pentru pace,
Ca iedului un lup flămând.

Vasile Larco (Iași)

LUI SCARAOȚCHI

Că sunt războaie pe pământ,
Și nu-i în toată lumea pace,
E că se află câte-un „sfânt”
Ce e făcut cu tine, drace!

Doru-Mihai Lungescu (Târgu-Jiu)

PRECAUȚIE

Am un motiv întemeiat, firește,
Să țin mereu în casă un pistol:
Soldatul rus nu știe românește;
(Ca să învețe, zisu-i-am „pașol”!)

Viorel Martin (București)

LUI EMINESCU

(madrigal)

Peste dealuri și coline,
Vreme trece, vreme vine,
Numai tu rămâi prin veacuri...
Dor de codri și de lacuri!

Constantin Moldovan (loc. Mănăstirea Humorului)

VANITATE

Putin, știe fiecare -
Știu și eu, chiar nu mă mir -
Petru s-a visat, cel Mare,
Dar e...micul Vladimir.

Ion Moraru (loc. Independența, jud. Galați)

TIMPUL

Ceasurile noastre fac ce fac
Și măsoară timpul cu „tic-tac”...
Noi, în schimb, nu-l prețuim deloc
Și ne pierdem vremea cu... „tik-tok”!

Vasile Panfile (Galați)

SIC TRANSIT...

Tot urmărind „isprăvile” -i mă mir
Cum poate actualul să nu știe
Că a mai fost, cândva, un Vladimir
Din care a rămas... doar o mumie!

Lucian Perța (Vișeu de Sus, Maramureș)

MAI PUȚIN

Vremea trece, vremea vine,
Toate trec și-apoi revin,
Numai facerea de bine
Se re-ntoarce mai puțin!

Grigore Puică (Chișinău)

ETERNITATE

Mai este vreme, mai rămâne,
Căci timpul curge-n nicăieri;
Visând la ziua cea de mâine,
Noi ne trezim în cea de ieri.

Nicolae Roșca (Chișinău)

ILUZII PIERDUTE

Tânăr când eram ca tine
Mai credeam că vremea vine,
Azi stau singur în răscruce
Și-înțeleg că ea... se duce.

Vlad Sărătilă (Cluj-Napoca via Sălcuța, Căușeni, R. Moldova)

CUM E RUSUL, ȘI PAȘOL-UL

De-l vezi beat și cu pistol,
Rusului nu-i zi: „Pașol!”
Are un nărav, știu bine,
Când îi zici „Pașol!”, el vine.

Neculai Stancu (Iași)

CE-ȚI DORESC EU ȚIE...

Ce-ți doresc eu ție, dulcea mea Moldovă:
Brațe cu tărie, să prosperi în pace,
Iar de intri-n NATO să n-ai vânt în provă
Ca să-i spui lui Putin... piei odată, drace.

Ioan Toderașcu (com. Costești, Vaslui)

CONCLUZIE

Nu știi dacă vă convine,
Dar eu asta am dedus:
Pentru tineri, vremea vine,
Pentru vârstnici, s-a cam dus...

Emeric Trist (Noua Zeelandă)

POVAȚĂ

Te-am rugat să fii prudent
Când vorbești de parlament:
Vreme trece, vreme vine -
Prostul tot aici rămîne!

Ica Ungureanu (Buzău)

UN POSIBIL IMPOSIBIL

Prigojin, șeful unor hăbăuci,
A plănuit la Moscova un puci,
Dar nu i-a reușit și-acum mă mir
Că nu îl „sinucide” Vladimir.

Vasile Vajoga (Iași)

O, TEMPORA!

Înțelepții-așa susțin:
Vremuri trec și vremuri vin;
Numai timpul trece, trece
Și-n final... te lasă rece!

OMUL SFINȚEȘTE LOCUL

Nu-i nici un inconvenient
Că vremea trece, vreme vine:
Ești Dumnezeu în Parlament
Și-o duci ...al dracului de bine!

ISSN 2587-4519

9 772587 451001 >